Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
2 A
2

Digitized by Google

Digitized by Google

N. du fief

Fata viam invenient

Inter cuncta leges et percunctabere doctos

Non te quesiveris extra

XIII. 4. 40.

5-4-B-2

Digitized by Google

68. 2-A-2

AMMIANI MARCELLINI Rerum geſtarũ libri XVIII, à decimoquarto ad trigeſimum primum. nam XIII priores deſiderantur. Quanto uero caſtigatior hic ſcriptor nunc prodeat, ex Hieronymi Frobenij epiſtola, quam hac de cauſa addidimus, cognoſces.

Librum trigeſimumprimum qui in exemplari Frobeniano non habetur, adiecimus ex codice Mariangeli Accurſij.

BIBLIOTECA NAZ. VITT. EMANUELE ROMA



PARISIIS.
Ex officina Rob. Stephani typographi Regij.
M. D. XLIIII.

Digitized by Google

HIERONYMVS FROBENIVS PHILOLOGIS OMNIBVS S.D.

IOANNES Frobenius pater felicis memoriæ meus, quanto animi ardore totus huc incubuerit, ut autores lectu dignos uel ab interitu reuocaret, uel à mendis quibus ætas illa rudior contaminarat omnia, uindicaret, arbitror nemini ſtudioſorũ ignotum eſſe: qua re factum eſt, ut hæredibus ſuis plus famæ reliquerit, quàm pecuniæ. Huius animum atque induſtriam, nos non ſolũ æquare uerum etiam ſuperare pro noſtra quidem uirili conamur. Dedit ille tum, ut licuit, Ammiani Marcellini rerum geſtarum libros tredecim. Nos nacti uetuſtum exemplar manu deſcriptum innumera loca caſtigauimus, lacunas aliquot expleuimus ſcribarum incuria prætermiſſas, & in his uerſus interdũ integros reſtituimus, Græca omnia quæ uel prorſus aberant, uel ſic aderãt ut fruſtra adeſſent, quum uix à Sibylla quid eſſet ſcriptum diuinari poſſet, repoſuimus. Nihil autem horum ex mani coniectura, quæ ſæpe fallit, dum in ſuo quiſque commento ſibi pulcher eſt, ſed ex fide uetuſti codicis. Non fugit nos, ab utriſque peccari, tum ab ijs qui nimium fidunt manu deſcriptis codicibus, quaſi protinus rectum ſit, quicquid in illis inuenitur, tum ab his qui de ſuo capite mutant, adimunt, addunt quod libet. Nos quanquam inter Scyllam & Charybdim medium curſum tenere ſtuduimus, tamen in priorem partem maluimus eſſe proniores. Excuſatius enim peccat, qui ductu labitur alieno, quàm qui ſeducit alios. Sed de his eſto docti lectoris iudicium. Illud mihi uideor meo iure bonáque conſciẽtia polliceri poſſe, hactenus Ammianum nunquam æditum fuiſſe caſtigatius. His adiũximus libros quatuor à ui-

Digitized by Google

geſimoſexto uſque ad trigeſimum, antehac à nemine typis excuſos. Quis fuerit Ammianus nondum liquido comperi, niſi quod ipſa res loquitur, fuiſſe uirum utriuſque linguæ peritum, undiquaque doctum: hoc grauioris in hiſtoria fidei, quòd pleriſq; rebus gerēdis interfuit. Phraſis duriuſcula partim ætati in qua ſcripſit attribuenda eſt, partim nationi. Nam reor hominem Græcum genere fuiſſe, & aliena lingua balbutire nōnihil, ídq; gemino ſuſpicor argumēto: altero quòd Græcas loquēdi formas ſepenumero refert, altero, quòd lib.22 exponens unde dicātur Pyramides, uidelicet quòd habeāt ſpeciē ignis, addit τοῦ πυρὸς quemadmodum nos dicimus. Alicubi dicit nullum pro nihil, ut Flaccus: Præter laudem nullius auaris. Et ſub obtentu pacis nefandum peragitur. Nefandū Græcè dixit pro re nefaria. Id non ſentiens corrector, addidit uitium. Deprauationis magna pars hinc fluxiſſe uidetur, quòd hæc tum uel diſcipulis, uel notarijs dictabantur, qua graui moleſtia nunc omnes ſubleuauit typographorū induſtria. Vox autem dictantis ad excipientiū aures præſertim ut ferè ſunt, imperitorum, non eadē peruenit. Velut lib.22 de Nili cataractis loquens, Vnde, inquit, captos olim accolas uſu aurium fragore aſſiduo, neceſſitas uertere ſolum, atque ditiora coegit. Probabile autem eſt dictantem pronuntiaſſe, ad quietiora coegit. Et hinc lacunæ quoque frequentes, dum excipientem aut uox aliqua fugit, aut notarij manus linguam dictantis non aſſequitur. Sed immedicabilius eſt, quod induxit ſciolorum incōſulta temeritas, delentiū quod nō intelligunt, ſubſtituentiū quicquid collibuit, & hoc ſuo ſe ἐργοδιώκταις ſuis cōmendantium ſi quāplurima uideātur innouata. In hac prouincia ſtrenuā ac fidelē operam nobis nauauit uir utriuſq; literaturæ nō uulgariter callēs

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

emunctæque naris, Sigiſmundus Gelenius. Exemplar manu deſcriptum gratis & alacriter ſuppeditauit egregius princeps Abbas Hirſfelden. Supereſt, ut quod amico damus ſtudio, gratis animis accipiatis. Sic enim nobis addetis calcar, ut alacrius ad alia maiora perquirenda accingamur. Ex ædibus noſtris Baſileæ Calen. Iulij. Anno ſalutis M. D. XXXIII.

BIBLIOTECA

AMMIANI MARCELLINI RE-RVM GESTARVM LIB. XIIII.

POST *emenſos inſuperabilis expeditionis euentus, languentibus partiũ animis, quas periculorũ uarietas fregerat & laborum, nondum tubarum cæſſante clangore, uel milite locato per ſtationum hyberna, fortunæ ſæuientis procellæ tempeſtates alias rebus infundere conátur, per multa illa & dira facinora Cæſaris Galli. qui ex ſqualore nimio miſeriarum, ætatis adultæ primitijs, ad principale culmen inſperato cultu prouectus, ultra terminos poteſtatis delatæ procurrens, aſperitate nimia cuncta fœdabat. Propinquitate enim regiæ ſtirpis gentilitatéque etiamnum Conſtantini nominis efferebatur in faſtus, ſi plus ualuiſſet, auſurus hoſtilia in autorem ſuæ felicitatis, ut uidebatur: cuius acerbitati uxor graue acceſſerat incentiuum, germanitate Auguſti turgida ſupra modum, quam Annibaliano regi fratris filio antehac Conſtantinus iunxerat pater: Megæra quædam mortalis, inflammatrix ſæuientis aſſidue, humani cruoris auida, nihil mitius quàm maritus: qui paulatim eruditiores facti proceſſu temporis ad nocendum, per clandeſtinos uerſutóſque rumigerulos, cõpertis leuiter addere quædam male ſuetos, falſa & placentia ſibi dicentes, affectati regni, uel artiũ nefandarum calumnias inſontibus affingebant. Eminuit autẽ inter humilia, ſupergreſſa iam potẽtia fines mediocriũ delictorum, nefanda Clematij cuiuſdam Alexandrini nobilis mors repentina: cuius ſocrus cõmiſceri ſibi generum flagrans, eius amore non impetrato, ut ferebatur, per palatij pſeudothyrũ introducta, oblato pretioſo reginæ monili, id*

adſequuta eſt, ut ad Honoratum *tum comitem* Oriētis *formula miſſa, letali odio, ſcelere nullo contactus idem* Clematius, *nec hiſcere nec loqui permiſſus occideretur.* Poſt *hoc impie perpetratum quod in alijs quoque iam timebatur, tanquam licētia crudelitati indulta, per ſuſpicionum nebulas æſtimati quidam noxij dānabantur: quorum pars necati, alij puniti bonorū multatione, actiq; laribus ſuis extorres, nullo ſibi relicto præter querelas & lachrymas, ſtipe collatitia uictitabant: & ciuili iuſtóque imperio ad uoluntatem conuerſo cruentam, claudebantur opulentæ domus & claræ.* Nec *uox accuſatoris ulla, licet ſubditi, & in his malorū quærebatur aceruis, ut ſaltem ſpecie tenus crimina præſcriptis legum cōmitterentur, quod aliquoties fecere principes ſæui: ſed quicquid* Cæſaris *implacabilitati ſediſſet, id uelut fas iúſque perpenſum cōfeſtim urgebatur impleri.* Ex*cogitatum eſt ſuper his, ut homines quidam ignoti, uilitate ipſa parum cauendi, ad colligendos rumores per* A*ntiochiæ latera cuncta deſtinarentur, relaturi quæ audirent. hi peragranter & diſſimulanter honoratorū circulis aſſiſtendo, peruadendóque diuites domos egentium habitu, ſi quidquam noſcere poterant uel audire, latenter intromiſſi per poſticas in regiam nuntiabant: id obſeruantes conſpiratione cōcordi, ut fingerent quædam, & cognita duplicarent in peius: laudes uero ſupprimerent* Cæſa*ris, quas inuitis compluribus formido malorum impendentium exprimebat.* Et *interdum acciderat, ut ſiquid in penetrali ſecreto, nullo citeriore eius uitæ miniſtro præſente, paterfamilias uxori ſuſurraſſet in aurē, uelut* Amphia*rao referente, aut* Martio *quōdam uatibus inclitis, poſtridie diſceret imperator.* Ideóque *etiā parietes arcanorū ſoli conſcij timebantur.* A*doleſcebat autē obſtinatum propo-*

ſitum erga hæc & ſimilia multa, ſeruandi ſtimulos admo uente regina, quæ abrupta mariti fortuna, ſtridebat in exitiũ præceps: cũ eum potius lenitate fœminea ad ueritatis humanitatíſq; uiã reducere utilia ſuadendo deberet, ut in Gordianorum *actibus factitaſſe* Maximini *truculẽti illius imperatoris retulimus coniugem.* Nouo *deniq; pernicioſóque exẽplo idẽ* Gallus *auſus eſt inire flagitiũ graue, quod* Romæ *cum ultimo dedecore tentaſſe aliquãdo dicitur* Gallienus. Et *adhibitis paucis clàm ferro ſuccinctis, ueſperi per tabernas palabatur & compita, quæritãdo* Græco *ſermone, cuius erat impendio gnarus, quid de* Cæſare *ſentirent: & hæc confidenter agebat in urbe, ubi pernoctantium luminum claritudo dierum ſolet imitari fulgorem.* Poſtremo *agnitus ſæpe, iámque ſi prodiſſet, conſpicuum fore ſe contẽplans, non niſi luce palàm egrediẽs ad agenda quæ putabat ſeria cernebatur.* Et *hæc quidẽ medullitus multis gementibus agebãtur.* Thalaſſius *uero ea tempeſtate præfectus prætorio, præſens quoque ipſe arrogantis ingenij, conſiderans incitationem eius ad multorum augeri diſcrimina, non maturitate uel cõſilijs mitigabat, ut aliquoties celſæ poteſtates iras principum molliuerunt: ſed aduerſando iurgandóque cum parũ congrueret, ad rabiem eum bra bat* Auguſtum, *actus eius exaggerando creberrime docẽs, ídque, incertũ qua mente, ne lateret affectans. quibus mox* Cæſar *acrius efferatus, uelut cõtumaciæ quoddã uexillum altius erigẽs, ſine reſpectu ſalutis alienæ uel ſuæ, ad uerrẽda ſuppoſita inſtar rabidi fluminis irreuocabili impetu ferebatur.* Nec *ſanè hæc pernicies ſola* Oriẽtem *diuerſis cladibus affligebat.* Nãq; & Iſauri, *quibus uſitatũ eſt ſæpe pacari, ſæpéq; inopinis excurſibus cũcta miſcere, ex latrocinijs occultis & raris, alẽte impunitate adoleſcentẽ in peius*

audaciam, ad bella grauia proruperunt: diu quidem perduelles ſpiritus irrequietis motibus erigẽtes, attamen indignitate perciti uehemẽti ut iactabant: quod eorũ quidam capti conſortes apud Leonium Piſidiæ oppidũ in amphitheatrali ſpectaculo feris prædatricibus obiecti ſunt, præter morẽ. Atque ut Tullius ait, ut etiam feræ monitæ plerunque ad eum locũ ubi aliquando paſtæ ſunt reuertũtur: ita omnes inſtar turbinis digreſſi montibus impeditis & arduis, loca petiuere mari confinia. per quæ in latebroſis ſeſe conuallibus occultãtes, cũ appeteret nox, luna etiã tum cornuta, ideóque nõdum ſolido ſplendore fulgente, nauticos obſeruabãt. quos cum in ſomnum ſentirent effuſos, per ancoralia quadrupedo gradu repentes, ſeſéque ſuſpẽſis paſſibus iniectantes in ſcaphás, eiſdem nihil opinãtibus adſiſtebant: & incitante auiditate ſæuitiam, ne cadentium quidem ulli parcendo obtruncatis omnibus, merces opimas uelut uiles nullis repugnãtibus auertebant: hæcq; non diu perpetrata. Cognitis enim uiatorũ cæſorũ funeribus, nemo deinde ad has ſtationes appulit nauem: ſed ut Scironis prærupta letalia declinãtes, littoribus Cyprijs contigui nauigabant, qua Iſauriæ ſcopulis ſunt cõtrouerſa. Procedente igitur mox tempore cum aduectitiũ nihil inueniretur, relicta ora maritima in Lycaoniam adnexam Iſauriæ ſe contulerunt: ibíque denſis inter obſidentiũ itinera prætenturis, prouincialium & uiatorũ opibus paſcebantur. Excitauit hic ardor milites per municipia plurima, quæ ijſdẽ conterminant, diſpoſitos, & caſtella: & quiſque ſerpentes latius pro uiribus repellere moliens, nunc globis conſertos, aliquoties & diſperſos, multitudine ſuperabatur ingenti: quæ nata & educata inter editos recuruóſq; ambitus montiũ, eos ut loca plana perſultat & mollia, miſſilibus obuios

eminus laceſſens, & ululatu truci perterrens. Coactique aliquoties noſtri pedites ad eos perſequendos ſcandere cliuos ſublimes, etiamſi lapſantibus plantis frutecta prenſando uel dumos ad uertices uenerint ſummos, inter arcta tamen & inuia nullas acies explicare permiſſi, nec firmare niſu ualido greſſus, hoſte diſcurſatore rupium abſciſa uoluēte ſuperne, perículoſe per prona diſcedunt: aut ex neceſſitate ultima fortiter dimicantes, ruinis ponderum immanium conſternuntur. Quamobrem circunſpecta cautela obſeruatum eſt deinceps, & cum edita montium petere cœperint graſſatores, loci iniquitate milites cedunt. Vbi autem in planicie potuerint reperiri, quod contingit aſſidue, nec exertare lacertos, nec criſpare permiſſi tela, quæ uehunt bina uel terna, pecudū ritu inertium trucidantur. Metuentes igitur iidem latrones Lycaoniam magna parte campeſtrem, cum ſe impares noſtris fore congreſſione ſtataria documentis frequentibus ſcirent, tramitibus deuijs petiuere Pamphiliam, diu quidem intactam, ſed timore populationum & cædiū milite per omnia diffuſo propinqua, magnis undique præſidijs communitam. Raptim igitur properantes, ut motus ſui rumorem celeritate nimia præuenirent, uigore corporum ac leuitate confiſi, per flexuoſas ſemitas, ad ſummitates collium tardius euadebāt. Et cum ſuperatis difficultatibus arduis, ad ſupercilia ueniſſent fluuij Melanis alti & uerticoſi, qui pro muro tuetur accolas circunfuſos, urgente nocte adulta temporéque quieuere pauliſper lucem operientes. Arbitrabantur enim nullo impediēte tranſgreſſi inopino accurſu appoſita quæque uaſtare: ſed incaſſum labores pertulere grauiſſimos. Nam ſole orto, magnitudine anguſti gurgitis & profundi, à trāſitu arcebantur: & dum piſcatorios quærunt lenun-

culos, uel innare temere contextis ratibus parant, effuſæ legiones,quæ hyemabāt tunc apud Sedeniſtem, impetu occurrere ueloci: & ſignis prope ripam locatis ad manus cōminus conſerendas, denſas ſcutorum compages ſtictiſſime præſtruebant: auſos quoque aliquos fiducia nandi,uel cauatis arborum truncis amnem permeare latenter,facillime trucidarunt. Vnde tentatis ad diſcrimen ultimum artibus multum,cum nihil impetraretur,pauore uique repel lente extruſi, & quò tenderent ambigentes, uenere prope oppidum Laranda:ubi uictu recreati & quiete,poſtquam abierat timor,uicos opulentos adorti,equeſtrium adiumen to cohortium,quæ caſu propinquabant,nec reſiſtere plani tie porrecta conati digreſſi ſunt: retróque concedentes, omne iuuentutis robur relictum in ſedibus acciuerunt. Et quoniam inedia graui adflictabantur, locum petiuere Paleas nomine, uergentem in mare, ualido muro firmatum: ubi conduntur nunc uſque commeatus,diſtribui militibus omne latus Iſauriæ defendentibus aſſueti. Circunſtetere igitur hoc munimentum per triduum, & trinoctium: & cum neque accliuitas ipſa ſine diſcrimine poſſit adiri letali,nec cuniculis quicquam geri poſſit, nec procedebat ullū obſidionale commentum,mœſti excedunt,poſtremo ira ſub eunte maiora uiribus aggreſſuri. Proinde concepta rabie ſæuiore,quam deſperatio incendebat & fames,amplificatis uiribus ardore, incohibili in excidiū urbium matris inſolentia efferebantur,quā comes tuebatur Caſtritius,tréſque legiones bellicis ſudoribus induratæ. Horum aduentum prædocti ſpeculationibus fidis rectores militum, teſſera data ſolenni, armatos omnes celeri eduxere procurſu: & agiliter præterito Caliacadni fluminis ponte, cuius undarum magnitudo Meroem alluit,turres in ſpeciem loca-

uere pugnandi. Neq; tamen exiliuit quiſquã, nec permiſſus eſt congredi. Formidabatur enim flagrãs ueſania manus, & ſuperior numero, & ruitura ſine reſpectu ſalutis in ferrũ. Viſo itaq; exercitu procul, auditóque latronũ cantu, repreſſo gradu parũper ſtetere prædones: extantéſq; minantes gladios poſtea lentius incedebant: quibus occurrere bene pertinax miles explicatis ordinibus parãs, haſtíſq; feriẽs ſcuta, qui habitus irã pugnantiũ concitat & dolorẽ, proximo iam geſtu terrebat. Sed eũ in certamen alacriter conſurgentẽ reuocauere ductores, rati intempeſtiuum anceps ſubire certamen, cũ haud longe muri diſtarent, quorum tutela ſecuri, poterant in ſolido loca cuncta conlocare. Hac icti perſuaſione reducti intra mœnia bellatores, obſeratis undiq; portarũ aditibus, propugnaculis inſiſtebant & pinnis, cõgeſta undique ſaxa teláque habentes in prõptu, ut ſi quis ſeſe proripuiſſet ulterius, multitudine miſſiliũ ſterneretur & lapidum. Illud tamen clauſos uehementer angebat, quòd captis nauigijs, quæ frumenta uehebant per flumen, Iſauri quidem alimentorũ copijs adfluebant: ipſi uero ſolitarũ rerum cibos iam conſumendo, inediæ propinquantis ærũnas exitiales horrebant. Hæc ubi latius fama uulgaſſet, miſſæque relationes aſſiduæ Gallum Cæſarem permouiſſent, quoniã magiſter equitum lõgius ea tempeſtate diſtinebatur, iuſſus comes Oriẽtis Nebridius, contractis undique militaribus copijs ad eximendã periculo ciuitatem amplam & opportunam ſtudio properabat ingenti. quo cognito abſceſſere latrones, nulla re amplius memorabili geſta, diſperſíque, ut ſolent, auia montium petiere celſorum. Eò adducta re per Iſauriam, rege Perſarũ bellis finitimis inligato, repellẽtéque à cõlimitijs ſuis ferociſſimas gentes, quæ mente quadã uerſabili hoſtiliter eũ ſæpe inceſſunt, & in

nos arma mouentē aliquoties iuuant, Nohodares *quidā no mine è numero optimatum, incurſare* Meſopotamiam *quoties copia dederit ordinatus, explorabat noſtra ſolicite, ſi reperiſſet uſquā locum ius ſubita perrupturus.* Et *quia* Me *ſopotamiæ tractus omnes crebro inquietari ſueti, prætenturis & ſtationibus ſeruabantur agrarijs, læuorſum flexo itinere* Oſdruenæ *ſubſederat, æſtimans partes, nouum parúmque aliquando tentatum commentum adgreſſus: quod ſi impetraſſet, fulminis inſtar cuncta uaſtaret.* Erat *autē quod agitabat huiuſmodi:* Batne *municipium in* Athemuſia *conditum* Macedonum *manu priſcorum, ab* Euphrate *flumine breui ſpatio diſparatur, refertum mercatoribus opulentis: ubi annua ſolennitate prope* Septembris *initium ad nundinas magna promiſcuæ fortunæ conuenit multitudo ad commercanda quæ* Indi *mittunt, & alia plurima uehi terra maríque conſueta.* Hanc *regionem præſtitutis celebritati diebus inuadere parans dux antè dictus, per ſolitudines* Aboræque *amnis herbidas ripas, ſuorum indicio proditus, qui admiſſi flagitij metu exagitati ad præſidia diſcurrere* Romana, *abſque ullo egreſſus effectu, deinde tabeſcebat immobilis.* Saraceni *tamen nec amici nobis unquam, nec habendi, ultro citróque diſcurſantes, quicquid inueniri poterat, momento temporis parui uaſtabant, miluorum rapaci uitæ ſimiles: qui ſi prædam diſpexerint celſius uolatu rapiunt celeri, aut ſi impetrarint, non immorantur.* Super *quorum moribus licet in actibus principis* Marci, *& poſtea aliquoties meminerim retuliſſe, tamen nunc quoque pauca de iiſdem expediam carptim.* Apud *has gentes, quarum exordiens initium ab* Aſſyrijs *ad* Nili *cataractas porrigitur & confinia* Blemyiarum, *omnes pari ſorte ſunt bellatores, ſeminudi, coloratis ſagulis pube tenus*

amicti, equorum adiumento pernicium, graciliumque camelorum per diuerſa reptantes in tranquillis uel turbidis rebus: nec eorum quiſquam aliquando ſtiuam apprehendit, uel arborē colit, aut arua ſubigendo quæritāt uictum, ſed errant ſemper per ſpatia longe latéque diſtenta, ſine lare, ſine ſedibus fixis aut legibus perferunt diutius cælum. haud tractus unius ſoli illis unquam placet. uita eſt illis ſemper in fuga, uxoréſque mercenariæ conductæ ad tempus ex pacto: atque ut ſit ſpecies matrimonij, dotis nomine futura coniunx haſtam & tabernaculum offert marito, poſt ſtatum diē ſi id elegerit diſceſſura: & incredibile eſt, quo ardore apud eos in Venerem uterque ſoluitur ſexus. Ita autem quoad uixerint, late palantur, ut alibi mulier nubat, in loco pariat alio, liberóſque procul deducat, nulla copia quieſcendi permiſſa. Victus uniuerſis caro ferina eſt, lactíſque abundans copia, qua ſuſtentantur, & herbæ multiplices, & ſiquæ alites capi per aucupium poſſint, & pleroſque nos uidimus frumenti uſum & uini penitus ignorantes. Hactenus de natione pernicioſa, nunc ad textum propoſitum reuertamur. Dū hæc in Oriēte aguntur, Arelate hyemem agens Conſtantius, poſt theatrales ludos atque Circenſes ambitioſo editos apparatu, ad diem ſextum idus Octobris, qui imperij eius annum triceſimum terminabat, inſolentia pondera grauius librans, ſiquid dubiū deferebatur aut falſum pro liquido accipiens & comperto, inter alia excarnificatum Gerontium Magontianæ comitem partis, exulari mœrore multauit. Vtque ægrū corpus quaſſari etiam leuibus ſolet offenſis, ita animus eius anguſtus & tener, quicquid increpuiſſet, ad ſalutis ſuæ diſpēdium exiſtimans factum, aut cogitatum, inſontium cædibus fecit uictoriā luctuoſam. Siquis enim militarium

uel honoratorum, aut nobilis inter ſuos, rumore tenus eſſet inſimulatus fouiſſe partes hoſtiles, iniecto onere catenarum, in modum beluæ trahebatur: & inimico urgente, uel nullo quaſi ſufficiente hoc ſolo quod nominatus eſſet, aut delatus, aut poſtulatus, capite uel multatione bonorum, aut inſulari ſolitudine damnabatur. Accendebant *eius aſperitatem iactata uulgo crimina, quibus imminui amplitudo imperij dicebatur: & iracundiæ ſuſpicionem proximorum cruentæ blanditiæ, exaggerantium incidentia, & dolere impendio ſimulantium, ſi principis perditur uita, à cuius ſalute uelut filo pendere ſtatum orbis terrarum fictis uocibus exclamabant.* Ideóque *fertur neminem aliquando ob hæc uel ſimilia pœnæ addictum, oblato de more elogio reuocari iuſſiſſe, quod inexorabiles quoque principes factitarunt: & exitiale hoc uitium quod in alijs nõnunquam intepeſcit, in illo ætatis progreſſu efferueſcebat, obſtinatum eius propoſitum accendente adulatorum cohorte. inter quos* Paulus *eminebat notarius ortus in* Hiſpania, *glabro quidem ſub uultu latens, odorandi uias periculorum occultas perquam ſagax.* Is *in* Britanniam *miſſus ut militares quoſdam perduceret auſos conſpiraſſe* Magnentio, *cum reniti non poſſent, his licentius ſupergreſſus fluminis modo fortunis complurimum ſeſe repentinus infudit. & ferebatur per ſtrages multiplices ac ruinas, uinculis membra ingenuorum adfligens, & quoſdam obterens manicis, crimina ſcilicet multa conſarcinando à ueritate longe diſcreta. unde admiſſum eſt facinus impium, quod* Conſtantij *temporibus notam inuſſerat ſempiternam.* Martinus *regens illas prouincias pro præfecto, ærumnas innocentium grauiter gemens, ſæpe obſecrans, ut ab omni culpa immunibus parceretur, cum non impetraret, minaba-*

tur ſe diſceſſurum: ut ſaltem id metuens perquiſitor maleuolus, tandem deſineret quieti traditos homines in aperta pericula proiectare. Per hoc minui ſtudium ſuum exiſtimans Paulus, ut erat in complicandis negotijs artifex dirus, unde & Catena inditum eſt cognomentum, uicarium ipſum eos quibus parſerat adhuc defenſantem, ad ſortem periculorum communium traxit. Et inſtabat ut eum quoque cum tribunis & alijs pluribus ad comitatum imperatoris uinctum perduceret: quo percitus ille exitio urgente, abrepto ferro eundem adoritur Paulum. Et quia languente dextera letaliter ferire non potuit, iam diſtrictum mucronem in proprium latus impegit: hócque deformi genere mortis exceſſit è uita iuſtiſſimus, re mora auſus miſerabiles caſus leuare multorum. Quibus ita ſceleſte patratis, Paulus cruore perfuſus, reuerſus eſt ad principis caſtra, multos coopertos pondere catenæ adducens, in ſqualorem deiectos atque mœſtitiã: quorum aduentu intendebãtur eculei, uncóſque parabat carnifex & tormenta. & ex ijs proſcripti ſunt plures, actique in exiliũ alij: nonnullos gladij conſumpſere pœnales. Nec enim quiſquã facile meminit ſub Conſtantio, ubi ſuſurro tenus hæc mouebantur, quenquam abſolutum. Inter hæc Orphitus præfecti poteſtate regebat Vrbem, ultra modũ delatæ dignitatis ſeſe efferens inſolenter: uir quidẽ prudens & forenſium negotiorum oppido gnarus, ſed ſplendore liberalium doctrinarũ minus quàm nobilẽ decuerat inſtitutus, quo adminiſtrante ſeditiones ſunt cõcitatæ graues ob inopiã uini. huiꝰ auidis uſibus uulgus intentum ad motus aſperos excitatur & crebros. Et quoniã mirari poſſe quoſdam peregrinos exiſtimo, hæc lecturos forſitan ſi contigerit: quáobrem cũ oratio ad ea monſtrãda deflexerit, quæ Romæ gerũtur, nihil præter

ſeditiones narratur, & tabernas & uilitates harum ſimiles alias: ſummatim cauſas præſtringam, nuſquam à ueritate ſponte propria digreſſurus. Tempore quo primis auſpicijs in mūdanum fulgorem ſurgeret ut uictura dum erunt homines Roma, ut augeretur ſublimibus incrementis fœdere pacis æternæ, uirtus conuenit atque fortuna plerūque diſſidentes: quarum ſi altera defuiſſet, ad perfectam non uenerat ſummitatem. eius populus ab incunabulis primis aduſque pueritiæ tempus extremum, quod annis circuncluditur ferè trecentis, circummurana pertulit bella: deinde ætatem ingreſſus adultam, poſt multiplices bellorū ærumnas, Alpes tranſcendit & fretum: in iuuenem erectus & uirum ex omni plaga, quam orbis ambit immenſus, reportauit laureæ triumphos. Idmque uergens in ſenium, & nomine ſolo aliquoties uincens, ad trāquilliora uitæ diſceſſit. Ideo Vrbs uenerabilis poſt ſuperbas efferatarum gentium ceruices oppreſſas, latáſque leges, fundamenta libertatis & retinacula ſempiterna, uelut frugi parens, & prudens & diues, Cæſaribus tanquam liberis ſuis regenda patrimonij iura permiſit. & olim licet otioſæ ſint tribus, pacatǽque centuriæ, & nulla ſuffragiorum certamina, ſed Pompiliani redierit ſecuritas temporis: per omnes tamen quotquot ſunt partes terrarum ut domina ſuſpicitur & regina, & ubique patrum reuerenda cum autoritate canicies, populíque Romani nomen circunſpectum & uerendum: Sed læditur hic cœtuum magnificus ſplendor leuitate paucorū incondita, ubi nati ſint non reputantium, ſed tanquam indulta licentia ad errores, lapſorum ad laſciuiam. ut enim Simonides lyricus docet, beate perfecta ratione uicturo ante alia patriā eſſe conuenit glorioſam. Ex his quidam æternitati ſe commēdari poſſe per

ſtatuas æſtimantes, eas ardẽter adfectant, quaſi plus præmij ex figmentis æreis ſenſibus carentibus adepturi, quàm ex conſcientia honeſte rectéque factorum: eáſque auro curant imbracteari, quod Acilio Glabrioni delatum eſt primo, cum conſilijs armíſque regem ſuperaſſet Antiochum. Quàm autem ſit pulchrũ exigua hæc ſpernentem & minima, ad aſcenſus ueræ gloriæ tendere, longos & arduos ut memorat uates Aſcræus, Cenſorius Cato monſtrauit. Qui interrogatus quamobrem inter multos nobiles ſtatuã non haberet, Malo, inquit, ambigere bonos, quamobrem id non meruerim, quàm, quod eſt grauius, cur impetrauerim muſſitare. Alij ſummum decus in carrucis ſolito altioribus, & ambitioſo ueſtium cultu ponunt: ſudant ſub ponderibus lacernarum, quas in colli exerta ſingulis ipſis adnectunt, nimia ſubtegminum tenuitate peruia, filis extantes crebris à locis omnibus, maximéque ſiniſtra: ut longiores fimbriæ tunicǽque perſpicua luceant uarietate liciorum, effigiatæ in ſpecies animaliũ multiformes. Alij nullo quærente, uultus ſeueritate adſimulata, patrimonia ſua in immenſum extollunt, cultorum (ut putant) feracium, multiplicantes annuos fructus, quæ à primo ad ultimum ſolem ſe abunde iactitant poſſidere: ignorantes profecto maiores ſuos, per quos iſta magnitudo Romana porrigitur, non diuitijs eluxiſſe: ſed per bella ſæuiſſima, nec opibus, nec uictu, nec indumentorũ uilitate à gregarijs militibus diſcrepantes, oppoſita cuncta ſuperaſſe uirtute. Hinc ex collatitia ſtipe Valerius humatur ille Publicola, & ſubſidijs amicorum mariti inops cum liberis uxor alitur Reguli, & dotantur ex ærario filiæ Scipionis, cum nobilitas florem adultæ uirginis, diuturnam abſentiam pauperis erubeſceret patris. At nunc ſi ad aliquem bene nummatum tumentémque localis

honeſtus aduena ſalutatum introiueris, primitus tanquam exoptatus ſuſciperis, & interrogatus multa, coactúſque mẽtiri, miraris nunquam antea uiſus, ſummatem uirum tenuem te ſic enixius obſeruantem: ut pœniteat hæc bona tanquam præcipua non uidiſſe ante decennium. Romanáque affabilitate confiſus, cum eadem poſtridie feceris ut incognitus hæres & repentinus, hortatore illo heſterno

numerando, qui ſis uel unde uenias diutius ambigente. Agnitus uero tandem & adſcitus in amicitiam, ſi te ſalutandi aſſiduitate dederis triennio indiſcretus, & per totidem defueris, reuerteris ad paria perferẽda: nec ubi eſſes interrogatus, & num è medio diſceſſeris, ætatẽ omnem fruſtra in ſtipite conteres ſummittendo. Cum autem interuallata temporibus conuiuia longa & noxia cœperint apparari, uel diſtributio ſolennium ſportularum, anxia deliberatione tractatur, an exceptis his quibus uiciſſitudo debetur, peregrinum inuitari conueniet: & ſi digeſto plene conſilio id placuerit fieri, is adhibetur qui pro domibus excubat aurigarum, aut artem teſſerariam profitetur, aut ſecretiora quædam ſe noſcere confingit. Homines enim eruditos & ſobrios ut infauſtos & inutiles uitant quoque: accedente quòd & nomenclatores aſſueti hæc & alia uẽditare mercede accepta, cœnis quoſdam & prandijs inſerunt ſubdititios ignobiles & obſcuros. Menſarũ enim uoragines, & uarias uoluptatum illecebras, ne longius progrediar, prætermitto: illuc tranſiturus quòd quidam per ampla ſpatia urbis, ſubuerſáſque ſilices, ſine periculi metu properanter equos uelut publicos ſignatis, quod dicitur, calceis agitant, familiariũ agmina tanquam prædatorios globos poſt terga trahentes, ne Sannione quidẽ, ut ait Comicus, domi relicto. quo comitatu matronæ complures opertis

capitibus & baſternis per latera ciuitatis cuncta diſcurrunt: útque præliorum periti rectores primo cateruas denſas opponunt & fortes, deinde leues armaturas, poſt iaculatores, ultimáſque ſubſidiales acies, ſi ſors adegerit, inuaſuras: ita præpoſitis urbanæ familiæ ſuſpenſæ digerentibus ſolicite, quos inſignes faciunt uirgæ dextris aptatæ, uelut teſſera data caſtrenſi iuxta uehiculi frontem omne textrinum incedit: huic atratum coquinæ adiūgitur miniſteriū, deinde totum promiſcue ſeruitiū, cum otioſis plebeis de uicinitate coniūctis. poſtrema multitudo ſpadonum à ſenibus in pueros deſinēs, coloris obluridi, diſtortiq; liniamentorū compage deformis: ut quaquà inceſſerit quiſquam cernens mutilorū hominum agmina, deteſtetur memoriam Semiramidis reginæ illius ueteris, quæ teneros mares caſtrauit omnium prima, uelut uim iniectans naturæ, eandémque ab inſtituto curſu retorquens, quæ inter ipſa oriundi crepundia per primigenios ſeminis fontes tacita quodammodo lege uias propagādæ poſteritatis oſtendit. Quod cum ita ſit, paucæ domus ſtudiorū ſerijs cultibus antea celebratæ, nunc ludibrijs ignauiæ torrentes exundant, perflabili ſono uocali tinnitu fidium reſultantes. denique pro philoſopho cantor, & in locum oratoris doctor artium ludicrarum acitur, & bibliothecis ſepulchrorum ritu in perpetuū clauſis organa fabricātur hydraulica, & lyræ ad ſpeciem carpentorum ingentes, tibiǽque & hiſtrionici geſtus inſtrumenta non leuia. Poſtremo ad id indignitatis eſt uentum, ut cum peregrini ob formidatam haud ita dudum alimentorum inopiā pellerentur ab urbe præcipites, ſectatoribus diſciplinarum liberaliū impendio paucis ſine reſpiratione ulla extruſis, tenerentur mimarum aſſeclæ ueri, quiq; id ſimularūt ad tēpus: & tria millia ſaltatricū ne interpellata

quidem cum choris totidémque remanerent magiſtris. Et licet quocunq; oculos flexeris, fœminas affatim multas ſpectare cirratas, quibus ſi nupſiſſent per ætatem ter iam nixus poterat ſuppetere liberorum, aduſque tædium pedibus pauimenta tergentes iactari uolubilibus gyris, dũ exprimunt innumera ſimulacra quæ finxere fabulæ theatrales. Illud autem non dubitatur, quòd cum eſſet aliquando uirtutum omniũ domicilium Roma, ingenuos aduenas plerique nobiliũ, ut Homerici baccarum ſuauitate Lotophagi, humanitatis multiformibus officijs retentabant. Nunc uero inanes flatus quorundã, uile eſſe quicquid extra urbis pomœriũ naſcitur æſtimant, præter orbos & cœlibes: nec credi poteſt, qua obſequiorum diuerſitate coluntur homines ſine liberis Romæ. Et quoniã apud eos ut in capite mũdi morborum acerbitates celſius dominantur, ad quos uel ſedandos omnis profeſſio medendi torpeſcit: excogitatũ eſt adminiculum ſoſpitale, nequis amicum perferentem ſimilia uideat. additúmque eſt cautionibus paucis, remedium aliud ſatis ualidum: famulos percontatum miſſos, quemadmodũ ualeant noti hac ægritudine cõligati, non antè recipiant domum quàm lauacro purgauerint corpus. Ita etiã alienis oculis uiſa metuitur labes. Sed tamen hæc cum ita tutius obſeruentur, quidam uigore artuũ imminuto rogati ad nuptias, ubi aurum dexteris manibus cauatis offertur, impigre uel uſque Spoletiũ pergunt. Hæc nobilium inſtituta. Ex turba uero imæ ſortis & paupertinæ in tabernis aliqui pernoctant uinarijs: nonnulli ſe uelabris umbraculorũ theatralium latent, quæ Cãpanam imitatus laſciuiam Catulus, in ædilitate ſua ſuſpendit omniũ primus: aut pugnaciter aleis certant, turpi ſono fragoſis naribus introrſum reducto ſpiritu concrepantes: aut quod eſt ſtudiorum

omnium maximum, ab ortu ad ueſperam ſole fatiſcunt uel pluuijs, præmia aurigarũ equorúmque, uel præcipuas delicias ſcrutantes. Et *eſt admodum mirũ uidere plebem innumeram mentibus ardore quodam infuſo, cum dimicationum curulium euentu pendentem. hæc ſimiliáque memorabile nihil uel ſerium agi* Romæ *permittunt. ergo redeũdum ad textum.* Latius *iam diſſimulata licentia oneroſus bonis omnibus* Cæſar *nullum poſt hæc adhibẽs modum,* Oriẽtis *latera cuncta uexabat, nec honoratis parcens, nec urbium primatibus, nec plebeis.* Denique Antiochiæ *ordinis uerendi duces ſub uno elogio iuſſit occidi, ideo efferatus quòd ei celebrari uilitatem intempeſtiuam urgenti, cum impenderet inopia grauius rationabili reſponderũt. & periſſet ad unum, ni comes* Orientis *tunc* Honoratus *fixa cõſtantia reſtitiſſet.* Erat *autem diritatis eius hoc quoque indicium, nec obſcurũ, nec latens, quòd ludicris cruentis delectabatur, & in circo ſex uel ſeptẽ aliquotiens uetitis certaminibus pugilum uiciſſim ſe concidẽtium, perfuſorúmque ſanguine ſpecie ut lucratus ingentia lætabatur.* Accendebat *ſuper his incitatum propoſitum ad nocendũ aliqua mulier uilis, quæ ad palatiũ ut popoſcerat intromiſſa, inſidias ei latenter obtendi prodiderat ab militibus obſcuriſſimis: quam* Conſtantina *exultans, ut in tuto iam locata mariti ſalute, muneratam, uehiculóque impoſitam, per regiæ ianuas emiſit in publicum, ut ijs illecebris alios quoque ad indicanda proliceret paria uel maiora.* Poſt *hæc* Gallus Hierapolim *profecturus, ut expeditioni ſpecie tenus adeſſet,* Antiochienſi *plebi ſimpliciter obſecranti, ut inediæ diſpelleret metum, quæ per multas difficiléſque cauſas affore iam ſperabatur, non ut mos eſt principibus quorum diffuſa poteſtas localibus ſubinde medetur ærumnis,*

diſponi quicquam ſtatuit uel ex prouincijs alimenta trāſferri conterminis: ſed conſularem Syriæ Theophilum propè adſtantem, ultima metuenti multitudini dedit, aſſidue replicando, quod inuito rectore nullus egere poterit uictu. Auxerunt hæc uulgi ſordidioris audaciam. Et cum ingraueſceret penuria commeatuum fames & furor, impulſu Eubuli cuiuſdam inter ſuos clari, domum ambitioſam ignibus ſubditis inflammauit: rectorémque ut ſibi iudicio imperiali addictum calcibus incessens, & pugnis conculcans, ſeminecem laniatu miſerando diſcerpſit. Poſt cuius lachrymoſum interitum in unius exitio quiſque imaginem periculi ſui conſiderans, documento recēti ſimilia formidabat. Eodem tempore Serenianus ex Duce, cuius ignauia populatam in Phœnice Cœlen antè retulimus, pulſatæ maieſtatis imperij reus iure poſtulatus à lege, incertum qua potuit ſuffragatione abſolui: aperte cōuictus familiarē ſuum cum pileo, quo caput operiebat, incantato uetitis artibus, ad templum miſiſſe fatidicum: quæritatum expreſſe an ei firmum portenderetur imperium, ut cupiebat. & iunctum dupléxque iiſdem diebus acciderat malum, quòd & Theophilum inſontem atrox intercepit caſus, & Serenianus dignus execratione cunctorum, innoxius modo non reclamante publico uigore diſceſſit. Hæc ſubinde Cōſtantius audiens, & quædam referente Thalaſſio doctus, quem obiiſſe iam compererat, lege communi ſcribens ad Cæſarem blandius adiumenta paulatim illi ſubtraxit, ſolicitari ſe ſimulans, ne quod militare otiū ferè tumultuoſum in eius perniciē conſpiraret, ſolíſque ſcholis iuſſit eſſe contentum Palatinis & protectorum cum ſcutarijs & gentilibus: & mandabat Domitiano ex comite largitionum præfecto, ut cum in Syriam uenerit, Gallum, quem crebro acceperat ad

Italiam properare, blande hortaretur & uerecunde. Qui cum ueniſſet ob hæc feſtinatis itineribus Antiochiam, præſtrictis palatij ianuis contempto Cæſare, quem uideri decuerat, ad prætorium cum pompa ſolenni perrexit: morbóque diu uexatus, nec regiam introijt, nec proceſſit in publicum: ſed abditus multa in eius moliebatur exitium, addens quædam relationibus ſuperuacua, quæ ſubinde dimittebat ad principem. Rogatus ad ultimum, admiſſúſque in conſiſtorium, ambage nulla prægreſſa inconſiderate & leuiter, Proficiſcere, inquit, ut præceptum eſt Cæſar, ſciens quòd ſi ceſſaueris, & tuas & palatij tui auferri iubeo propediem annonas. Hócque ſolo contumaciter dicto, ſubiratus abſceſſit, nec in conſpectum poſtea uenit ſæpius accerſitus. hinc ille commotus, ut iniuſta perferens & indigna, præfecti cuſtodiā protectoribus mandauerat fidis. Quo comperto Montius tūc quæſtor, aſper quidē ſed ad lenitatem propenſior, conſulens in commune, aduocatos Palatinarū primos ſcholarū alloquutus eſt mollius, dicens nec decere hæc fieri, nec prodeſſe, addénſque uoces obiurgatorio ſono, quod ſi id placeret, poſt ſtatuas Conſtantini deiectas ſuper adimenda uita præfecto conueniet ſecurius cogitari. His cognitis, Gallus ut ſerpens appetitus telo uel ſaxo, iámque ſpes extremas opperiens, & ſuccurrens ſaluti ſuæ, quauis ratione colligi omnes iuſſit armatos: & cum ſtarent attoniti, diſtricta dentium acie ſtridens, Adeſte, inquit, uiri fortes mihi periclitanti uobiſcum. Montius nos tumore inuſitato quodam & nouo, ut rebelles & maieſtati recalcitrantes Auguſtæ, per hæc quæ ſtrepit incuſat: iratus nimirum, quòd contumacem præfectum, quid rerum ordo poſtulat ignorare diſſimulantem, formidine tenus iuſſerim cuſtodiri. Nihil morati poſt hæc militares, auidi ſæpe turbarum, ador-

ti ſunt Montium *primum qui deuertebat in proximo, leui corpore ſenem atque morboſum: & hirſutis reſticulis cruribus eius innexis, diuaricatum ſine ſpiramento ullo aduſque prætorium traxere præfecti.* Et eodem *impetu* Domitianum *præcipitem per ſcalas itidem funibus conſtrinxerunt: eoſque coniunctos per ampla ſpatia ciuitatis acri raptauere diſcurſu. idmque artuum & membrorum diuulſa compage ſuperſcandentes corpora mortuorũ, ad ultimam truncata deformitatem, uelut exaturati abiecerunt in flumen.* Incenderat *autem audaces uſque ad inſaniam homines, ad hæc quæ nefarijs egere conatibus,* Luſcus *quidam curator urbis ſubito uiſus: cúmque eo* Sthenelaus *baiulorum præcentor, ad expediendum quod orſi ſunt incitans uocibus crebris, qui haud longe poſtea ideo uiuus exuſtus eſt.* Et *quia* Montius *inter dilaniantium manus ſpiritum efflaturus,* Epigonum & Euſebium, *nec profeſſionem, nec dignitatem oſtendens, aliquoties increpabat: qui ſint hi, magna quærebatur induſtria. & nequid intepeſceret,* Epigonus *è* Lycia *philoſophus ducitur, &* Euſebius *è* Myſia *pietatis cognomento concitatus orator: cum quæſtor non hos, ſed tribunos fabricarum inſimulaſſet, promittentes armorum ſi nouæ res agitari cœpiſſent.* Iiſdem *diebus* Apollinaris Domitiani *gener, paulo antè agens palatij* Cæſaris *curam, ad* Meſopotamiam *miſſus à ſocero, per militares numeros immodice ſcrutabatur, an quædam altiora meditantis iam* Galli *ſecreta ſuſceperint ſcripta. qui compertis* Antiochiæ *geſtis, per minorem* Armeniam *lapſus,* Conſtantinopolim *petijt. exindéque per protectores retractus arctiſſime tenebatur. quæ dum ita ſtruũtur, indicatum eſt apud* Tyrum *indumentum regale textum occulte, incertum quo locante, uel cuius uſibus apparatum.* Ideo *rectorꝫ pro-*

uinciæ tunc pater Apollinaris, eiuſdem nominis, ut conſcius ductus eſt. aliíque congregati ſunt ex diuerſis ciuitatibus multi, qui atrocium criminum ponderibus urgebantur. Iámque lituis cladum concrepantibus internarũ non celate ut antea turbidum ſæuiebat ingenium à ueri cõſideratione detortum: & nullo impoſitorum uel compoſitorum fidem ſolenniter inquirente, nec diſcernente à ſocietate noxiorum inſontes, uelut exturbatum è iudicijs fas omne diſceſſit: & cauſarum legitima ſilente defenſione, carnifex rapinarum ſequeſter, & obductio capitum, & bonorum ubique multatio uerſabatur per Orientales prouincias: quas recenſere puto nunc opportunum, abſque Meſopotamia digeſta cum bella Parthica dicerentur, & AEgypto, quã neceſſario aliud reieci ad tempus. Superatis Tauri montis uerticibus, qui ad ſolis ortum ſublimius attolluntur, Cilicia ſpatijs porrigitur late diſtentis, diues bonis omnibus terra: eiúſque lateri dextro adnexa Iſauria pari ſorte uberi palmite uiret & frugibus multis, quam mediã nauigabile flumen Calicadnus interſcindit. Et hanc quidem præter oppida multa, duæ ciuitates exornant, Seleucia opus Seleuci regis, & Claudiopolis, quam deduxit Coloniam Claudius Cæſar: Iſauria enim antehac mœnium potens, olim ſubuerſa ut rebellatrix internecíua, ægre ueſtigia claritudinis priſtinæ monſtrat admodum pauca: Ciliciam uero quæ Cydno amne exultat, Tarſus nobilitate perſpicabilis: hanc condidiſſe Perſeus memoratur, Iouis filius & Danaes, uel certe ex AEthiopia profectus, Sandan quidam nomine, uir opulentus & nobilis: & Anazarbus autoris uocabulum referens: & illius domicilium Mopſi, quem à cõmilitio Argonautarum cum aureo uellere direpto reducem & errore abſtractum, delatũ ad

Africæ littus mors repentina conſumpſit: & ex eo cæſpite Punico tecti manes eius heroici, dolorũ uarietati medentur plerũque ſoſpitales. H*æ duæ prouinciæ bello quondã piratico cateruis mixtæ prædonum, à* Seruilio *proconſule miſſæ ſub iugum, factæ ſunt uectigales.* Et *hæ quidem regiones uelut in prominenti terrarum lingua poſitæ, ab orbe eo monte* Amano *diſparantur.* Orientis *uero limes in longum protentus & rectum, ab* Euphratis *fluminis ripis aduſq; ſupercilia porrigitur* Nili, *læua* Saracenis *cõterminans gentibus, dextra pelagi fragoribus patẽs: quam plagam* Nicator Seleucus *occupatam auxit magnum in modũ, cum poſt* Alexandri Macedonis *obitum, ſucceſſorio iure teneret regna* Perſidis, *efficaciæ impetrabilis rex, ut indicat cognomentum.* Abuſus *enim multitudine hominum, quam tranquillis in rebus diutius rexit & agreſtibus habitaculis, urbes conſtruxit multis opibus firmas & uiribus: quarum ad præſens pleræque licet* Græcis *nominibus appellentur, quæ iiſdem ad arbitrium impoſita ſunt conditoris, primigenia tamen nomina non amittunt, quæ eis* Aſſyria *lingua inſtitutores ueteres indiderunt.* Et *prima poſt* Oſdroenam, *quam (ut dictum eſt) ab hac deſcriptione diſcernimus,* Comagena *nunc* Euphratẽſis *clementer aſſurgit,* Hierapoli, *uetere* Nino *&* Samoſata *ciuitatibus amplis illuſtris. dein* Syria *per ſpatioſam interpatet diffuſa planiciem. hanc nobilitat* Antiochia *mundo cognita ciuitas, cui non certauerit alia aduectitiis ita affluere copiis & internis, &* Laodicea, *&* Apamia, *itidémque* Seleucia, *inde à primis auſpiciis florẽtiſſimæ.* Poſt *hãc acclinis* Libano *monti* Phœnice *regio plena gratiarum & uenuſtatis, urbibus decorata magnis & pulchris. in quibus amœnitate celebritatéq; nominum* Tyrus *excellit,* Sidon *&* Berytus, *iiſdémq;*

pares, Emiſſa, Damaſcus, ſeculis conditæ priſcis. Has autem prouincias, quas Orōtes ambiens amnis, imóq; pede Caſſij montis illius celſi prætermeans, funditur Parthenium mare, Cn. Pōpeius ſuperato Tigrane, regnis Armeniorum abſtractas ditioni Romanæ coniunxit. Vltima Syriarū eſt Palæſtina, per interualla magna protenta, cultis abundans terris & nitidis, & ciuitates habens quaſdā egregias, nullam nulli cedentem, ſed ſibi uiciſſim uelut ad perpendiculum æmulas: Cæſaream, quam ad honorem Octauiani principis exædificauit Herodes, & Eleutheropolim, & Neapolim, itidémque Aſcalonem, Gazam, æuo ſuperiore extructas. In his tractibus nauigerū nuſquam uiſitur flumen, & in locis plurimis aquæ ſuapte natura calentes emergūt, ad uſus aptæ multipliciū medelarū. Verū has quoque regiones pari ſorte Pompeius Iudæis domitis, & Hieroſolymis captis, in prouinciarum ſpeciem rectori delata iuriſdictione formauit. Huic Arabia eſt conſerta, ex alio latere Nabatæis contigua, opima uarietate cōmerciorum, caſtríſq; oppleta ualidis & caſtellis, quæ ad repellendos gentium uicinarū excurſus, ſolicitudo peruigil ueterū per opportunos ſaltus erexit & cautos. Hæc quoq; ciuitates habet inter oppida quædam ingentes, Boſtram & Gerazam atque Philadelphiā, murorum firmitate cautiſſimas. Hanc prouinciæ impoſito nomine, rectoréque attributo, obtemperare legibus noſtris Traianus compulit imperator, incolarum tumore ſæpe contuſo, cum glorioſo marte Mediam urgeret & Parthos. Cyprum itidem inſulam procul à continenti diſcretam & portuoſam, inter municipia crebra urbes duæ faciunt claram, Salamis & Paphus: altera Iouis delubris, altera Veneris templo inſignis. tanta autem támque multiplici fertilitate abūdat rerū omnium eadem

Cyprus, ut nullius externi indigens adminiculi, indigenis uiribus, à fundamento ipſo carinæ ad ſupremos uſque carbaſos ædificet onerariam nauem, omnibúſque armamentis inſtructam mari committat. nec piget dicere, auide magis hanc inſulam populum Romanum inuaſiſſe quàm iuſte. Ptolemæo enim rege fœderato nobis & ſocio, ob ærarij noſtri anguſtias iuſſo ſine ulla culpa proſcribi, ideóq; hauſto ueneno uolũtaria morte deleto, & tributaria facta eſt, & uelut hoſtiles eius exuuiæ claſſi impoſitæ, in urbẽ aduectæ ſunt per Catonem. Nunc repetetur ordo geſtorũ. Inter has ruinarum uarietates, à Niſibi quam tuebatur accitus, cui nos obſecuturos uinxerat imperiale præceptum, diſpicere litis exitialis ſemina cogebatur, abnuens & reclamans adulatorum oblatrãtibus turmis, bellicoſus ſanè miléſque ſemper & militum ductor, ſed forẽſibus iurgijs longe diſcretus: qui metu ſui diſcriminis anxius, cum accuſatores quæſitoréſque ſubdititios ſibi cõſociatos ex ijſdem foueis cerneret emergentes, quædam quæ palàm agitabantur, occultis Conſtantium literis edocebat, implorans ſubſidia, quorũ metu tumor notiſſimus Cæſaris exhalaret. Sed cautela nimia in peiores hæſerat plagas, ut narrabimus poſtea, æmulis conſarcinantibus inſidias graues apud Conſtantium cætera mediũ principem, ſed ſiquid auribus huiuſmodi quiuis infudiſſet ignotus acerbum & implacabilem, & in hoc cauſarum titulo diſſimulem ſui. proinde die funeſtis interrogationibus præſtituto, imaginarius iudex equitũ reſedit magiſter, adhibitis alijs iam quæ eſſent agenda prædoctis: & aſſiſtebant hincinde notarij, quid quæſitum eſſet, quidue reſponſum, curſim ad Cæſarem perferentes. cuius imperio trucis tum à ſtimulis reginæ, exertantis aurem ſubinde per aulæum, nec diluere obiecta permiſſi,

nec defenſi periere complures. Primi igitur omnium ſtatuuntur Epigonus & Euſebius, ob nominum gentilitatem oppreſſi. Prædiximus enim Mõtium ſub ipſo uiuendi termino his uocabulis appellatos fabricarũ culpaſſe tribunos, ut adminicula futuræ ultioni pollicitos. & Epigonus quidem amictu tenus philoſophus, ut apparuit, prece fruſtra tentata, ſulcatis lateribus, mortíſque metu admoto, turpi confeſſione cogitatorum ſocium, quæ nulla erant, fuiſſe firmauit, cum nec uidiſſet quicquam nec audiſſet, penitus expers forenſium rerum: Euſebius uero obiecta fidentius negans, ſuſpẽſus in eodem gradu cunctatus eſt, latrocinium illud eſſe non iudicium clamans. Cúmque pertinacius ut legum gnarus accuſatorẽ flagitaret atque ſolennia, doctus id Cæſar, libertatémque ſuperbiam ratus, tanquam obtrectatorem audacem excarnificari præcepit. qui ita euiſceratus ut cruciatibus membra deeſſent, implorans cælo iuſtitiam, toruum renidens fundato pectore manſit immobilis, nec ſe incuſare nec quenquam alium paſſus: & tandem nec confeſſus nec confutatus, cum abiecto conſorte pœnali eſt morte mulctatus. & ducebatur intrepidus temporum iniquitati inſultans, imitatus Zenonem illum ueterẽ Stoicum, qui ut mentiretur quædam, laceratus diutius, auulſam ſedibus linguam ſuam cum cruẽto ſputamine in oculos interrogantis Cyprini regis impegit. Poſt hæc indumentũ regale quærebatur: & miniſtris fucandæ purpuræ tortis, confeſſíſque pectoralẽ tunicã ſine manicis textam, Maras quidam nomine inductus eſt (ut appellant Chriſtiani) diaconus: cuius prolatæ literæ ſcriptæ Græco ſermone ad Tyrij textrini propoſitum. celerari ſpeciem perurgebat: quam autem, non indicabat. denique etiã idem uſque ad diſcrimen uitæ uexatus, nihil fateri compulſus eſt. Quæſtione igitur

per multiplices dilatata fortunas, cum ambigerentur quædam, nonnulla leuius actitata conſtaret, poſt multorũ clades Apollinares ambo pater & filius in exilium acti, cum ad locum Crateras nomine perueniſſent, uillã ſcilicet ſuã quæ ab Antiochia uiceſimo & quarto diſiũgitur lapide, ut mandatum eſt, fractis cruribus occiduntur. Poſt quorum necem nihilo lenius ferociens Gallus, ut leo cadaueribus paſtus, multa huiuſmodi ſcrutabatur: quæ ſingula narrare non refert, ne profeſſionis modum, quod euitatum eſt, excedamus. Hæc dum Oriens diu perferret, cæli reſerato tepore, Conſtantius conſulatu ſuo ſepties & Cæſaris iterum egreſſus Arelate Valentiam petit, in Gundomadũ & Vademariũ fratres Alemannorũ reges arma moturus, quorum crebris excurſibus uaſtabãtur confines limitibus terræ Gallorum. Dúmque ibi diu moratur, commeatus opperiens, quorum tranſlationem ex Aquitania Aruerni imbres ſolito crebriores prohibebant, auctique torrentes, Arculanus aduenit protector domeſticus, Hermogenis ex magiſtro equitum filius, apud Conſtantinopolim, ut ſupra retulimus, populari quondam turbela diſcerpti: quo ueriſſime referẽte quæ Gallus egerat, damnis ſuper præteritis mœrens, & futurorũ timore ſuſpenſus, angorem animi quamdiu potuit emendabat. miles tamen interea omnis apud Cabillonem collectus, morarum impatiens ſæuiebat, hoc irritatior, quòd nec ſubſidia uiuendi ſuppeterent, alimentis nondum ex uſu tranſlatis. Vnde Rufinus ea tempeſtate præfectus prætorio, ad diſcrimen truſus eſt ultimum. ire enim ipſe compellebatur ad militem, quem exagitabat inopia ſimul & feritas, & alioquin coalito more in ordinarias dignitates aſperum ſemper & ſæuum, ut ſatiſfaceret, atque monſtraret quam ob cauſam annonæ conue-

ctio ſit impedita. quod opera conſulta cogitabatur aſtute, ut hoc inſidiarum genere Galli periret auunculus, ne eum ut præpotens acueret in fiduciam exitioſa cœptantem. Verum nauata eſt opera diligens. Euſebius præpoſitus cubiculi iuſſus eſt Cabillona aurum ſecum perferens: quo per turbulentos ſeditionum concitatores occultius diſtributo, & tumor conſenuit militum, & ſalus eſt in tuto locata præfecti. Deinde cibo abunde perlato, caſtra die prædicto ſunt mota. Emenſis itaque difficultatibus multis, & niue obrutis callibus pluribus, ubi prope Rauracum uentum eſt ad ſupercilia fluminis Rheni, reſiſtente multitudine Alemanna, pontem ſuſpendere nauium compage Romani ui nimia uetabantur, ritu grandinis undique conuolātibus telis: & cum id impoſſibile uideretur, imperator cogitationibus magnis attonitus, quid capeſſeret ambigebat. Ecce autem ex improuiſo index quidam regionum gnarus, aduenit, & mercede accepta uadoſum locum nocte monſtrauit, unde ſuperari potuit flumen. & potuiſſet aliorſum intentis hoſtibus, ni pauci ex eadem gente, quibus erat honoratioris militiæ cura commiſſa, populares ſuos hæc per nuncios docuiſſent occultos, ut quidam exiſtimabant. Infamabat autem hæc ſuſpicio Latinum domeſticorum comitem, & Agilonem tribunum ſtabuli, atque Scudilonem ſcutariorum rectorem, qui tunc ut dextris ſuis geſtantes Remp. colebantur. At Barbari ſuſcepto pro inſtantium rerum ratione conſilio, dirimentibus forte auſpicijs, uel cōgredi prohibentibus, autoritate ſacrorum mollito rigore, quo fidentius reſiſtebant, optimates miſere delictorum ueniam petituros & pacem. Tentis igitur regis utriuſque legatis, & negotio rectius diu penſato, cum pacem oporteret tribui, quæ iuſtis conditionibus petebatur, eámque ex re fore ſen-

tentiarum uia concinens approbaſſet, aduocato in concionem exercitu, imperator pro tempore pauca dicturus, tribunali aſſiſtens, circundatus poteſtatum cœtu celſarum, ad hunc diſſeruit modũ: Nemo quæſo miretur, ſi poſt exudatos labores itinerum longos, congeſtóſque affatim commeatus, fiducia ueſtri ductante Barbaricos pagos aduentans, uelut mutato repente conſilio ad placidiora diuerti. Pro ſuo enim loco & animo quiſque ueſtrum reputans, id inueniet uerum, quòd miles ubique licet membris uigentibus firmus, ſe ſolum uitámque propriã circunſpicit & defendit: Imperator uero officiorum, dum æquus omnibus alienæ cuſtos ſalutis, nihil non ad ſui ſpectare tutelam rationes populorum cognoſcit, & remedia cuncta quæ ſtatus negociorum admittit, arripere debet alacriter ſecunda numinis uoluntate delata. Id in breue igitur conferam, & oſtendam qua ex cauſa omnes ſimul adeſſe uolui, commilitones mei fidiſſimi: accipite æquis auribus, quæ ſuccinctius explicabo: Veritatis enim ſermo eſt ſimplex. Arduos ueſtræ gloriæ gradus, quos fama per plagarũ quoque accolas extremarum diffundit, excellenter accreſcens, Alemannorum reges & populi formidantes, per oratores quos uidetis ſummiſſis ceruicibus cõceſſionem præteritorum poſcunt & pacem: quam ut cunctator & cautus utiliúmque monitor, ſi ueſtra uoluntas adeſt, tribui debere cenſeo multa contẽplans: Primo ut Martis ambigua declinentur, deinde ut auxiliatores pro aduerſarijs aſciſcamus, quod pollicentur: tum autem incruenti mitigemus ferociæ flatus perniciosos ſæpe prouincijs: poſtremo id reputãtes, quòd non ille hoſtis uincitur ſolus, qui cadit in acie pondere armorum oppreſſus & uirium: ſed multo tutius etiam tuba tacente, ſub iugo mittitur uoluntarius, qui ſentit expertus, nec forti-

tudinem in rebelles, nec lenitatẽ in ſupplices animos deeſſe. In ſumma tanquã arbitros uos quid ſuadetis opperior, ut princeps trãquillus temperanter adhibere modũ allapſa felicitate decernens. Non enim inertiæ, ſed modeſtiæ humanitatique (mihi credite) hoc quod recte conſultum eſt aſſignabitur. Mox dicta finierat, multitudo omnis ad quæ imperator uoluit prõptior, laudato conſilio, cõſenſit in pacem, ea ratione maxime percita, quòd norat expeditionibus & crebris, fortunam eius in malis tantũ ciuilibus uigilaſſe: cum autem bella mouerentur externa, accidiſſe plerunque luctuoſa. Icto poſt hæc fœdere gentium ritu, perfectáque ſolennitate, imperator Mediolanum ad hyberna diſceſſit. ubi curarum abiectis ponderibus alijs, tanquam nodum & odium difficillimum Cæſarem conuellere niſu ualido cogitabat: eíque deliberanti cum proximis clãdeſtinis colloquijs, & in nocturnis, qua ui, quibúſue cõmẽtis id fieret, antequam effundendis rebus pertinacius incumberet confidentia, acciri mollioribus ſcriptis per ſimulationem tractatus publici minis abiectis eundem placuerat Gallum, ut auxilio deſtitutus, ſine ullo interiret obſtaculo. Huic ſententiæ uerſabilium adulatorum refragantibus globis, inter quos erat Arbitio ad inſidiandũ acer & flagrans, & Euſebius tunc præpoſitus cubiculi, effuſior ad nocendum, id occurrebat, Cæſare diſcedente Vrſicinum in Oriente pernicioſe relinquendum, ſi nullus eſſet qui prohiberet altiora meditaturum. Iiſdémq; reſidui regij acceſſere ſpadones, quorum ea tempeſtate plus habendi cupiditas ultra mortalem modum adoleſcebat, inter miniſteria uitæ ſecretioris per arcanos ſuſurros nutrimenta fictis criminibus ſubſerẽtes: qui ponderibus inuidiæ grauioris uirũ fortiſſimum opprimebant, ſuboleſcere imperio adultos

eius filios muſſitantes, decore corporũ fauorabiles & ætate, per multiplicem armaturæ ſcientiã agilitatémque membrorum inter quotidiana proludia exercitos, conſulto conſilio cognitos, Gallum ſuopte ingenio trucem, per ſuppoſitos quoſdam ad ſæua facinora ideo animatum, ut eo digna omnium ordinum deteſtatione exoſo, ad magiſtri equitum liberos principatus inſignia transferãtur. Cum hæc taliáque ſolicitas eius aures euerberarent, expoſitas ſemper huiuſmodi rumoribus & patẽtes, uario animo tumeſcente, conſilio tandem dato optimum factu elegit: & Vrſicinum primum ad ſe uenire ſummo cum honore mandauit, ea ſpecie, ut pro rerum tunc urgentium captu diſponeretur concordi conſilio, quibus uirium incrementis Parthicarum gentium arma minantium impetus frangerentur. Et nequid ſuſpicaretur aduerſi uenturus uicarius, dum redit, Proſper miſſus eſt comes: acceptíſque literis, & copia rei uehicularie data, Mediolanum itineribus properauit magnis. Reſtabat ut Cæſar poſt hæc properaret accitus, & abſtergendæ cauſa ſuſpicionis, ſororem ſuam, eius uxorem, Cõſtantius ad ſe tandem deſideratam uenire multis fictíſque blanditijs hortabatur. Quæ licet ambigeret, metuens ſæpe cruentum, ſpe tamen quòd eum lenire poterat ut germanum, profecta cum Bithyniam introiſſet, in ſtatione quæ Cænos Gallicanos appellatur abſumpta eſt ui febrium repentina. Cuius poſt obitum maritus contemplans cecidiſſe fiduciam, qua ſe fultum exiſtimabat, anxia cogitatione quid moliretur, hærebat. Inter res enim impeditas & turbidas, ad hoc unum mentem ſolicitam dirigebat, quòd Conſtantius cũcta ad ſuam ſententiam conferẽs, nec ſatiſfactionem ſuſcipiet aliquam, nec erratis ignoſcet: ſed ut erat in propinquitatis perniciẽ inclinatior, laqueos

ei latenter obtendens, ſi cœpiſſet incautum morte multaret. Eò neceſſitatis adductus, ultimáque, ni uigilaſſet, opperiens, principem locum ſiqua patuiſſet copia affectabat: ſed perfidia proximorum ratione bifaria deſerebatur, qui eum ut truculentum horrebant & leuem, quíque altiorem Conſtantij fortunam in diſcordijs ciuilibus formidabant. Inter has curarum moles immenſas, imperatoris ſcripta ſuſcipiebat aſſidua, monentis orantíſque ut ad ſe ueniret, & mente monſtrãtis obliqua, Remp. non poſſe diuidi, nec debere, ſed pro uiribus quenque ei ferre ſuppetias fluctuanti, nimirum Galliarũ indicans uaſtitatem: quibus ſubſerebat non adeo uetus exemplum, quòd Diocletiano & eius collegæ, ut apparitores Cæſares, non reſides, ſed ultro citróque diſcurrẽtes obtemperabant: & in Syria Auguſti uehiculũ iraſcentis per ſpatiũ mille paſſuũ ferè pedes antegreſſus eſt Galerius purpuratus. Aduenit poſt multos Scudilo ſcutariorũ tribunus, uelamẽto ſubagreſtis ingenij, perſuaſionis opifex callidus, qui eũ adulabili ſermone ſerijs admixto, ſolus omniũ proficiſci pellexit, uultu aſſimulato ſæpius replicando, quòd flagrãtibus uotis eum uidere frater cuperet patruelis: quod per imprudentiã geſtum eſt, remiſſurus ut mitis & clemens: participémque eum ſuæ maieſtatis adſcitum, ut futurum laborum quoque ſocium, quos Arctoæ prouinciæ diu feſſæ poſcebant. Vt́que ſolent manum iniectantibus fatis hebetari ſenſus hominum & obtundi, his illecebris ad meliorum expectationem erectus, egreſſúſque Antiochia numine læuo ductante, prorſus ire tendebat de fumo, ut prouerbium loquitur uetus, ad flammam: & ingreſſus Conſtantinopolim tanquam in rebus proſperis & ſecuris editis equeſtribus ludis, capiti Coracis aurigæ impoſuit coronam ut uictoris. Quo cognito,

c.ij.

Cõſtantius ultra mortalem modum exarſit: ac ne quo caſu idem Gallus de futuris incertus, agitare quædam cõducentia ſaluti ſuæ per itinera conaretur, remoti ſunt omnes de induſtria milites agẽtes in ciuitatibus peruijs. Eóq; tempore Taurus quæſtor ad Armeniam miſſus, confidenter nec appellato eo nec uiſo tranſiuit. Venere tamen aliqui iuſſu imperatoris adminiſtrationum ſpecie diuerſarum, eundémne commouere ſe poſſet, néue tentaret aliquid occulte cuſtodituri. inter quos Leõtius erat, poſtea urbi præfectus, ut quæſtor, & Lucillianus quaſi domeſticorum comes, & ſcutariorũ tribunus nomine Bainobaudes. Emenſis itaque longis interuallis & planis, cum Hadrianopolim introiſſet urbem Hemimontanam Vſcudumã antehac appellatam, feſſáſque labore diebus duodecim recreans uires, cõperit Thebeas legiones in uicinis oppidis hyemantes, conſortes ſuos miſiſſe quoſdam eum ut remaneret promiſſis fidis hortaturos & firmis, fiducia ſui abunde per ſtationes locat confines: ſed obſeruãte cura peruigili proximorum, nullam dicendi uel audiendi quæ ferebant furari potuit facultatem. Inde alijs ſuper alias urgẽtibus literis exire, & decem uehiculis publicis, ut præceptum eſt, uſus, relicto palatio omni, præter paucos thori miniſtros & menſæ, quos aduexerat ſecum, ſqualore concretus celerare gradum compellebatur adigẽtibus multis, temeritati ſuæ ſubinde flebiliter imprecatus, quòd eum iam deſpectum & uilem arbitrio ſubdiderat infirmorum. Inter hæc tamen per inducias naturæ conquieſcentis, ſauciabantur eius ſenſus circunſtridentium terrore laruarum: interfectorúmque cateruæ Domitiano & Montio præuijs correptũ eum, ut exiſtimabat in ſomnis, uncis furialibus obiectabãt. Solutis enim corporeis nexibus, animus ſemper uigens moti-

bus indefeſſis, & cogitationibus ſubiectus & curis, quæ mortalium ſolicitant mentes colligit uiſa nocturna, quas phantaſias nos appellamus. Pandente *itaque uiam fatorũ ſorte triſtiſſima, qua præſtitutũ erat eum uita & imperio ſpoliari, itineribus interiectis per mutationẽ iumentorũ emenſis, uenit* Petobionem *oppidum* Noricorum, *ubi reſeratæ ſunt inſidiarum latebræ omnes. &* Barbatio *repente apparuit comes, qui ſub eo domeſticis præfuit, cum* Apodemio *agente in rebus, milites ducens, quos beneficijs ſuis oppigneratos elegerat imperator, certus nec præmijs nec miſeratione ulla poſſe deflecti.* Iámq; *non adumbratis fallacijs res agebatur: ſed qua palatium eſt extra muros, armatis omnes circũſedit.* Ingreſſúſq; *obſcuro iam die, ablatis regijs indumẽtis,* Cæſarem *tunica texit & paludamento communi, eum poſt hæc nihil paſſurum uelut mandato principis iurandi crebritate confirmans: & ſtatim, inquit, exurge: & inopinum carpento priuato impoſitum, ad* Iſtriam *duxit prope oppidum* Polam, *ubi quondam peremptum* Conſtãtini *filium accepimus* Criſpum. Et *cum ibi ſeruaretur arctiſſime terrore propinquãtis exitus iã præſepultus, accurrit* Euſebius *cubiculi tunc præpoſitus,* Pentadiúſq; *notarius, &* Mellobaudes *armaturarum tribunus, iuſſu imperatoris compulſuri eum ſigillatim docere quam ob cauſam quenque apud* Antiochiam *necatorum iuſſerat trucidari.* Ad *quæ* Adraſteo *pallore perfuſus hactenus uoluit loqui, quod pleroſq; incitante coniuge iugulauerit* Cõſtantina, *ignorans profecto* Alexandrum Magnum *urgenti matri ut occideret quendam inſontem, & dictitanti ſpe impetrandi poſtea quæ uellet, eũ ſe per nouem menſes utero portaſſe prægnãtem, ita reſpõdiſſe prudenter,* Aliam *parens optima poſce mercedem: hominis enim ſalus beneficio*

nullo penſatur. Quo comperto, irreuocabili princeps percitus dolore, fiduciam omnem fundandæ ſecuritatis in eodem poſuit abolendo. Et miſſo Sereniano, quem in crimen maieſtatis uocatū præſtigijs quibuſdā abſolutum eſſe monſtrauimus, Pētadio quinetiam notario, & Apodemio agente in rebus, eum capitali ſupplicio deſtinauit: & ita colligatis manibus in modū noxij cuiuſdā latronis ceruice abſciſſa, ereptáq; uultus & capitis dignitate, cadauer eſt relictum informe, paulo ante urbibus & prouincijs formidatum. Sed uigilauit utrobique ſuperni numinis æquitas. Nam & Gallū obitu oppreſſit crudeli, & non diu poſtea ambo cruciabili morte abſumpti ſunt, qui eum licet nocētē, blandius palpantes periurijs aduſque plagas perduxere letales: quorū Scudilo diſtillatione iecoris pulmones uomitās interijt: Barbatio qui in eum diu falſa compoſuerat crimina, cum ex magiſterio peditum altius niti quorūdam ſuſurris incuſaretur, damnatus, extincti per fallacias Cæſaris manibus anima in ludibrioſo obitu parentauit. Hæc & huiuſmodi quædā innumerabilia ultrix facinorū impiorū, bonorúmque præmiatrix aliquoties operatur Adraſtia, atque utinam ſemper, quam uocabulo duplici etiā Neneſim appellamus. Ius quoddam ſublime numinis efficacis, humanarū mentium opinione lunari circulo ſuperpoſitū, uel, ut definiunt alij, ſubſtātialis tutela generali potētia partilibus præſidens fatis: quam theologi ueteres fingentes iuſtitiæ filiam, ex abdita quadam æternitate tradunt omnia deſpectare terrena. Hæc ut regina cauſarum, & arbitra rerū, hæc diſceptatrix urnam ſortium tēperat, accidentiū uices alternans: uoluntatúmque noſtrarum exorſa interdum aliò quàm quò contendebant exitu, terminans, multiplices actus permutando conuoluit. Eadémque neceſſi

tatis inſolubili retinaculo mortalitatis uinciens faſtus tumentes mœſſum, & incrementorum detrimentorúmque momēta uerſans, ut nouit, nunc erectas mentium ceruices opprimit & eneruat, nunc bonos ab imo ſuſcitans ad bene uiuendum extollit. Pennas autem ideo illi fabuloſa uetuſtas aptauit, ut adeſſe uelocitate uolucri cunctis exiſtimetur: & prætendere gubernaculum dedit, eíque ſubdidit rotam, ut uniuerſitatem regere per elementa diſcurrens omnia non ignoretur. Hoc immaturo interitu ipſe quoque ſui pertæſus, exceſſit è uita ætatis nono atq; uigeſimo, cum quadriēnio imperaſſet, natus apud Thuſcos in Maſſa Veternenſi, patre Cōſtantio, Conſtantini fratre imperatoris, matréque Galla ſorore Ruffini & Cerealis, quos trabeæ conſulares nobilitarunt, & præfecturæ prouinciarū. forma conſpicuus bona, decente filo corporis, membrorúmque recta compage, flauo capillo, & molli barba, licet recens emergente lanugine teneras per genas, ita tamen ut maturius autoritas emineret: tātum à temperatis moribus Iuliani differens fratris, quātum inter Veſpaſiani filios fuit Domitianum & Titum. Aſſumptus autem in ampliſſimum fortunæ faſtigium, uerſabiles motus expertus eſt, qui ludūt mortalitatē: nunc euehētes quoſdam in ſidera, nūc ad Cocyti profunda mergētes. cuius rei cū innumera ſint exempla, pauca tactu ſummo tranſcurram. Hæc fortuna mutabilis & inconſtans fecit Agathoclem Siculum ex figulo regem, & Dionyſium gentium quondam terrorem Corinthi literario ludo præfecit. Hæc Adramitenum Andriſcum in fullonia natum ob pſeudo Philippi nomen euexit: & Perſei legitimum filium artem ferrariam ob quærendum docuit uictum. Eadem Mancinum poſt imperium dedit Numantinis, ſumma atrocitate Veturium, &

Claudium Corſis ſubſtrauit. quid feritati Carthaginis Regulum? iſtius iniquitate Pōpeius poſt quæſitū ex rerū geſtarum amplitudine cognomentum, ad ſpadonū libidinē in AEgypto trucidatur. Et Eunus quidā ergaſtularius ſeruus ductauit in Sicilia fugitiuos. Quàm ſplendido loco multi nati, eadem rerum domina conniuente, Veriati genua ſunt amplexi uel Sparthaci? quot capita, quæ horruere gētes, funeſti carnifices abſciderunt? Alter in uincula ducitur, alter inſperatæ præficitur poteſtati, alius à ſummo culmine dignitatis excutitur. Quæ omnia ſi ſcire quiſquam uelit quàm uaria ſunt, & aſſidua, arenarum numerum idem iam deſipiens, & montium pondera ſcrutari poterit.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIB. XV.

V TCVNQVE potuimus ueritatem ſcrutari, quǽque uidere non licuit per ætatem, uel perplexe interrogando uerſatos in medio ſcire, narrauimus ordine caſuum expoſito diuerſorū: reſidua quæ ſequuturus aperiet textus, pro uiriū captu limatius abſoluemus, nihil obtrectatores longi, ut putāt, operis formidantes. Tunc enim laudanda eſt breuitas, cū moras rūpens intempeſtiuas, nihil ſubtrahit cognitioni iuſtorum. Nondum apud Noricum exuto penitus Gallo, Apodemius, quoad uixerat, igneus turbarum incentor, raptos eius calceos uehens equorū permutatione ueloci, ut nimietate cogendi quoſdam extingueret, præcurſorius index Mediolanum aduenit, ingreſſúſque regiam ante pedes proiecit Conſtantij, uelut ſpolia regis occiſi Parthorum. & perlato nuncio repētino, docente

rem inſperatam & arduam, ad ſententiam totam facilitate completam, hi qui ſummam aulã tenebant, omni placendi ſtudio in adulationem ex more collato, uirtutem felicitatémque imperatoris extollebant in cœlum: cuius nutu in modum gregariorũ militum, licet diuerſis temporibus, duo exauctorati ſunt principes, Veteranio nimirũ & Gallus. Quo ille ſtudio blanditiarum exquiſito ſublatus, immunémque ſe deinde fore ab omni mortalitatis incommodo fidenter exiſtimans, confeſtim à iuſtitia declinauit ita intemperanter, ut æternitatem eam aliquoties aſſereret, & ipſe dictando ſcribendóque propria manu orbis totius ſe dominum appellaret: quod dicentibus alijs, indignanter admodum ferre deberet is, qui ad æmulationem ciuilium principum uitam formare moréſque ſuos, ut prædicabat, diligentia laborabat enixa. Nanque etiamſi mundorum infinitates Democriti regeret, quos Anaxarcho incitante Magnus ſomniabat Alexander, id reputaſſet legens uel audiens, quod ut docent mathematici concinentes, ambitus terræ totius quæ nobis uidetur immenſa ad magnitudinem uniuerſitatis, inſtar breuis obtinet puncti. Iámque poſt horrendam deleti Cæſaris cladem, ſonante periculorum iudicialium tuba, in turba læſæ maieſtatis arceſſebatur Vrſicinus, adoleſcente magis magíſque contra ſalutem liuore omnibus bonis infeſto. Hac enim ſuperabatur difficultate, quòd ad ſuſcipiẽdas defenſiones æquas & probabiles imperatoris aures occluſæ, patebant ſuſurris inſidiantiũ clandeſtinis: qui Conſtantij nomine per Oriẽtis tractus omnes abolito, antedictum ducem domi foríſque deſiderari, ut formidoloſum Perſicæ genti fingebant. Sed contra accidentia uir magnanimus ſtabat immobilis, ne ſe projceret abiectius cauens, parum tuto loco innocentiam ſtare medullitus ge-

menſ,hócque uno triſtior,quòd amici ante hæc frequentes ad pauciores deſciuerant,ut ad ſucceſſores officiorum more poſcente ſolent tranſire lictores. Impugnabat autem eum per fictæ benignitatis illecebras collega, & uirũ fortem propalàm ſæpe appellans Arbitio,ad innectendas letales inſidias uitæ ſimplici perquàm callens,& ea tempeſtate nimiũ potens. Vt enim ſubterraneus ſerpens foramen ſubſidens occultum,adſultu ſubito ſingulos tranſitores obſeruans incesſit: ita ille addens etiam poteſtati lædēdi militiæ munus,nec læſus aliquando nec laceſſitus,inexplebili quodam lædendi propoſito conſcientiam polluebat. Cogitur paucis arcanorũ præfectis conſcijs latenter cum imperatore ſententiam retegere. id egerat, ut nocte uentura procul à conſpectu militarium raptus Vrſicinus indemnatus occideretur,ut quondam Domitius Corbulo dicitur cæſus in colluuione illa Neroniani ſeculi, prouinciarum fidus defenſor & cautus. quibus ita compoſitis cum ad hoc deſtinati prædictum tempus opperirentur,conſilio in lenitudinem flexo,facinus impium ad deliberationem ſecundã differri præceptum eſt. Indéque ad Iulianum recens perductum calumniarũ uertitur machina,memorabilē poſtea principem,gemino crimine,ut iniquitas æſtimabat,implicitum:quòd à macelli fundo in Cappadocia poſito ad Aſiã demigrarat liberalium deſiderio doctrinarũ,& per Conſtantinopolim tranſeũtem uiderat fratrem.qui cum obiecta dilueret, oſtenderétque neutrum ſine iuſſu feciſſe, nefando aſſentatorum cœtu urgente periſſet, ni aſpiratione ſuperni numinis, Euſebia ſuffragante regina ductus ad Comum oppidũ Mediolano uicinum, ibíque pauliſper moratus, pro colendi ingenij cauſa, ut cupidine flagrauit, ad Græciã ire permiſſus eſſet. Nec defuere deinceps ex his e-

mergentia caſibus, quæ diſpliceret ſecundis auibus contigiſſe, dum punirentur ex iure, uel tanquam irrita diffluebant & uana. ſed accidebat nõnunquam ut opulenti pulſantes præſidia potiorum, iiſdémque tanquam ederæ celſis arboribus adhærentes, abſolutionem precibus mercarẽtur immenſis. tenues uero, quibus exiguæ res erant ad tuendam ſalutem aut nullæ, damnabantur abrupte. Ideóque & ueritas mendaciis uelabatur, & ualuere pro ueris aliquoties falſa. Perductus eſt iiſdem diebus & Gorgonius cui erat thalami Cæſariani cura commiſſa: cúmque eum auſorum fuiſſe participem concitorémque interdum ex confeſſo pateret, conſpiratione ſpadonum, iuſtitia concinnatis mendaciis obumbrata, periculo euolutus abſceſſit. Hæc dum Mediolani aguntur, militarium cateruæ ab Oriente perductæ ſunt Aquileiam, cum aulicis pluribus, membris inter catenas fluentibus, ſpiritum trahentes exiguum, uiuendíque moras per ærumnas deteſtati multiplices. Arceſſebantur enim miniſtri fuiſſe Galli feroci entis, pérque eos Domitianus diſcerptus credebatur, & mortuus, & alii poſt eos acti in exitium præceps. ad quos audiendos Arbora miſſus eſt, & Euſebius cubiculi tunc præpoſitus, ambo inconſideratæ iactantiæ, iniuſti pariter & cruenti: qui nullo perſpicaciter ſine innocentium ſontiúmque differentia, alios uerberibus uel tormẽtis adflictos exulari pœna damnarunt, quoſdam ad infimam truſere militiam, reſiduos capitalibus addixere ſuppliciis. Impletíſque funerum buſtis, reuerſi uelut ouantes geſta retulerunt ad principem erga hæc & ſimilia palàm obſtinatum & grauem. Vehemẽtius hinc & deinde Conſtantius, quaſi præſcriptum fatorũ ordinem conuulſurus, recluſo pectore patebat inſidiãtibus multis: unde rumorũ aucupes ſubito extitere cõplures,

honorum uertices ipſos ferinis morſibus appetentes: poſteáque pauperes & diuites indiſcrete, non ut Cybiratæ illi Verrini tribunal unius legati lambentes, ſed Reip. membra totius per incidentia mala uexantes. Inter quos facile Paulus & Mercurius eminebant: hic origine Perſa, ille natus in Dacia: notarius hic, ille miniſter triclinij rationalis. & Paulo quidem, ut relatum eſt ſupra, Catena inditum eſt cognomentum, eo quòd in complicandis calumniarum nexibus erat indiſſolubilis, tetra uenena ſerens, uariéque diſperdens, ut in colluctationibus calcæ tenere quidam ſolent artifices palæſtritæ. Mercurius ſolenniorũ appellatus Comes, quòd ut clàm mordax canis interno uitio ſummiſſus, agitans caudã epulis, cœtibúſque ſe crebris inſerens, ſi per quietem quiſquam, ubi fuſius natura uagatur, uidiſſe aliquid amico narraſſet, id uenenatis artibus coloratum in peius, patulis imperatoris auribus infundebat: & ob hoc homo tanquam inexplicabili obnoxius culpæ, graui mole criminis pulſabatur. Hæc augente uulgatius fama, tãtum aberat ut proderet quiſquam uiſa nocturna, ut ægre homines dormiſſe ſeſe præſentibus faterentur externis: mœrebántque docti quidam quòd apud Atlanteos nati non eſſent, ubi memorantur ſomnia non uideri: quod unde eueniat, rerum ſcientiſſimis relinquamus. Inter has quæſtionum ſuppliciorúmque ſpecies diras, in Illyrico exoritur alia clades, ad multorum pericula ex uerborum inanitate progreſſa. In prouincia Africani Pannoniæ ſecundæ rectoris, apud Sirmium poculis amplioribus madefacti quidam, arbitrum adeſſe nullũ exiſtimantes, licenter imperium præſens ut moleſtiſſimum incuſabant: quibus alij optatam permutationem temporũ aduentare ueluti è præſagijs affirmabant: nonnulli maiorũ auguria ſibi portendi

incogitabili dementia promittebant. E quorũ numero Gaudentius magnis in rebus mente præcipiti ſtolidus, rem ut ſeriam detulerat ad Rufinum apparitionis præfecturæ prætorianæ tunc principem, ultimorum ſemper auidũ hominem, & coalita prauitate famoſum. qui confeſtim quaſi pinnis allatus ad comitatum principis aduolauit: eúmque ad ſuſpiciones huiuſmodi mollem & penetrabilem ita acriter inflãmauit, ut ſine deliberatione ulla Africanus, & omnes letalis menſæ participes iuberentur ſublimes tolli. Quo facto delator funeſtus, uetita ex more humano ualidius cupiẽs, biennio id quod agebat, ut poſtularat, continuare præceptus eſt. Miſſus igitur ad eos corripiendos Teutomeres protector domeſticus cum collega, onuſtos omnes catenis, ut mandatum eſt, perducebat. Sed ubi uentum eſt Aquileiam, Marinus ex campiductore eo tempore uacans, auctor pernicioſi ſermonis, & alioquin natura feruentis, in taberna relictus, dũ parantur itineri neceſſaria, lateri cultrum caſu repertum impegit, ſtatímque extractis uitalibus interijt. Reſidui ducti Mediolanum, excruciatíque tormentis, & confeſſi ui quæſtionis, inter epulas petulanter ſe quædam loquutos, iuſſi ſunt retineri pœnalibus clauſtris ſub abſolutionis aliqua ſpe, licet incerta. Protectores uero pronuntiati uertere ſolũ exilio, ut Marino ijſdẽ conſcijs mori permiſſo, ueniã Arbitione meruere precante. Re hac modo finita, paulo poſt & Lentienſibus Alemannicis pagis indictum eſt bellum, conlimitia ſæpe Romana latius irrũpentibus. ad quem procinctum imperator egreſſus, in Rhetias campóſque uenit Caninos: & digeſtis diu conſilijs, id uiſum eſt honeſtum & utile omnibus, ut eò cũ militis parte Arbitio magiſter equitum, cum ualidiore exercitus manu relegens margines lacus Brigantiæ pergeret, protinus Bar-

baris congreſſuris: cuius loci figuram breuiter, quantum ratio patitur, deſignabo. Inter mōtium cælſorū anfractus impulſu immani Rheni diſcurrentis extenditur penes Alepontios, ut deciduas cataractas inclinatione pernici fundi tur Nilus, torrente ab ortu protinus primigenio copijs aquarū proprijs irruēti curſu ſimplici. Iámq; adiutus niui bus liquatis ac ſolutis, altáque diuortia riparū adradēs, lacum inuadit rotundū & uaſtum, quē Brigantiā accola Rhetus appellat, pérque quadringenta & ſexaginta ſtadia lōgum, paríque penè ſpatio late diffuſum, horrore ſyluarum ſqualentium inacceſſum, niſi quia uetus illa Romana uirtus & ſobria iter compoſuit latum, Barbaris & natura locorum & cæli inclementia refragante. Hanc ergo paludem ſpumoſis ſtrependo uerticibus amnis irrumpens, & undarum quietem permeans pigram, mediam uelut finali interſecat libramento: & tanquam elementum perenni diſcordia ſeparatū, nec aucto, nec imminuto agmine quod intulit, uocabulo & uiribus abſoluitur integris, nec contagia deinde ulla perpetiens, Oceani gurgitibus intimatur. Quódque eſt impendio mirum, nec ſtagnum aquarum rapido trāſcurſu mouetur, nec limoſa ſubluuie tardatur properans flumen, & confuſum miſceri non poteſt corpus: quod ni ita agi ipſe doceret aſpectus, nulla ui credebatur poſſe diſcerni. Sic Alpheus oriēs in Arcadia, cupidine fontis Aretuſæ captus, ſcindens mare, ut fabulæ ferunt, aduſque amatæ confinia progreditur. Arbitio qui aduentus Barbarorum nuntiarent non expectans dum adeſſent, licet ſciret aſpera orſa bellorum, in occultas delatus inſidias, uelu ti immobilis malo repentino perculſus eſt. Interea uiſi è latebris hoſtes exiliunt, & ſine aliqua intermiſſione quicquid offendi poterat, telorū genere multiplici configebant.

Nec enim reſiſtere noſtrorũ quiſquam potuit, nec aliud uitæ ſubſidiũ, niſi diſceſſu ſperare ueloci. Quocirca uulneribus declinãdis intenti, incõpoſito agmine milites huc & illuc diſpalantes terga ferienda dederũt. Pleriq; tamen per anguſtas ſemitas ſparſi, periculóque præſidio tenebroſæ noctis extracti, reuoluta iã luce redintegratis uiribus agmini quiſq; proprio ſeſe conſociauit. In quo caſu ita triſti & inopino abundans numerus armatorũ, & tribuni deſiderati ſunt decẽ: ob quæ Alemanni ſublatis animis, ferocius incidentes quotidie prope munimenta Romana, adimente matutina nebula lucem, ſtrictis mucronibus diſcurrebant frẽdendo minas tumidas intentantes. Egreſſíque repente ſcutarij, cum obiectu turmarum hoſtiliũ repercuſſi ſtetiſſent, omnes ſuos conſpirantibus animis ciebant ad pugnã. Verum cum pleroſque recentis ærumnæ documenta terrerẽt, in tuto fore reſidua credens hærere Arbitio. tres ſimul exiluere tribuni, Arentheus agens uicem armaturarum rectoris, & Seniauchus qui equeſtrem turmam comitum tuebatur, & Bappo ducens promoto   miſſis ſibi

cauſa communis uelut propriam uiri cunctis arcentibus ueterum exemplo accolarum, fluminis hoſtibus ſuperfuſi non iuſto prælio, ſed diſcurſionibus prædatorijs uniuerſos in fugam coegere fœdiſſimam. qui diſperſi laxatis ordinibus, dúmque elabi properant impediti, corpora nudantes intecta, gladiorũ haſtarúmque denſis ictibus truncabantur. multique cum equis interfecti iacentes, etiam cum eorum oſſibus uidebantur innexi. quo uiſo omnes è caſtris effuſi, qui prodire in præliũ cum ſocijs ambigebant, cauendi immemores proterebant barbarã plebẽ, niſi quos fuga exemerat morti, calcãtes cadauerum ſtrues, perfuſi ſanie peremptorũ. Hócque exitu prælio terminato,

imperator Mediolanum *ad hyberna ouans reuertit & læ-tus.* Exoritur *iam hinc rebus adflictis haud diſpari prouinciarum malo, calamitatum turbo nouarum, deſtructurus omnia ſimul, ni fortuna moderatrix humanorum caſuum, motum euentu celeri conſummaſſet impendio formidatum.* Cum *diuturna incuria* Galliæ *cædes acerbas rapináſque & incendia* Barbaris *licenter graſſantibus nullo iuuante perferrent,* Siluanus *pedeſtris militiæ rector iratus, & efficax ad hæc corrigenda, primum ipſis ſuperuenit,* Arbetione *id maturari modis quibus poterat adigente, ut abſenti æmulo, quem quietum ſupereſſe adhuc grauabatur, periculoſæ molis onus impingeret.* *actuarius ſarcinaliũ principis iumentorum, commendatitias ab eo petierat ad amicos, ut quaſi familiaris eiuſdem eſſet notiſſimus.* Hoc *impetrato cum ille nihil ſuſpicans ſimpliciter præſtitiſſet, ſeruabat epiſtolas, ut perniciosum aliquid in tempore moliretur.* Memorato *itaq; duce* Gallias *ex* Rep. *diſcurſante* Barbaróſque *propellente, iam ſibi diffidentes & trepidantes, idem* Dynamius *inquietius agens ut uerſutus & in fallendo exercitatus, fraudem comminiſcitur impiam, ſubornatore & conſcio, ut iactauere rumores incerti,* Lãpadio *præfecto, &* Euſebio *ex comite rei priuatæ, cui cognomentum erat inditum* Mattiocobæ, *atque* AEdeſio *ex magiſtro memoriæ, quos ad conſulatum ut amicos iunctiſſimos idem curarat ſubrogari præfectus: & peniculo ſerie literarum abſterſa, ſola incolumi relicta ſubſcriptione, alter multum à uero illo diſſonans, ſuperſcribitur textus: uelut* Siluano *rogante uerbis obliquis, hortantéque amicos agentes intra palatium, uel priuatos, inter quos &* Thuſcus *erat* Albinus, *aliíque plures, ut ſe altiora cœptantem, & propediem ſolium principis aditurum iuuarent. hunc faſcem ad arbi-*

trium figmenti commiſit,uitam pulſaturus inſontis.Dynamius præfectus eſt ut hæc pro imperatore ſcrutaretur. Hæc & ſimilia cum aſtu texeret, conſiſtoriũ ſolus ingreſſus intimum, captato tempore uincire ſperans peruigilem ſalutis imperatoriæ cuſtodem.Lectáque in conſiſtorio aſtu callido conſarcinata materia, tribuni iuſſi ſunt cuſtodiri, & de prouincijs duci priuati,quorũ epiſtolæ nomina deſignabant.Confeſtímque iniquitate rei percitus Malarichus gentilium rector, collegis adhibitis ſtrepebat immaniter, circumueniri homines dicatos imperio per factiones & dolos minime debere proclamans: petebátque ut ipſe relictis obſidum loco neceſſitudinibus ſuis, Mallobaude armaturarum tribuno ſpondente quòd remearet uelocius, iuberetur ire ducturus Siluanum,aggredi nihil tale conatum, quale inſidiatores acerrimi concitarunt:uel contra ſe paria promittente Mallobaudem orabat properare permitti, hæc quæ ipſe pollicitus eſt impleturum. Teſtabatur enim id ſe proculdubio ſcire, quòd ſi quis mitteretur externus, ſuopte ingenio Siluanus etiam nulla re perterrente timidior,compoſita forte turbaret. Et quanquam utilia moneret & neceſſaria,uentis tamen loquebatur incaſſum. Nãque Arbetione autore,Apodemius ad eum uocandum cum literis mittitur, inimicus bonorum omnium diuturnus & grauis: qui incidẽtis cum ueniſſet in Gallias diſſidens à mandatis conuentis,quæ proficiſcenti ſunt data,nec uiſo Siluano, nec oblatis ſcriptis ut ueniret admonito remanſit: adſcitóque rationali quaſi proſcripti iámque necandi magiſtri peditum cliẽtes & ſeruos hoſtili tumore uexabat.Inter hæc tamen dum præſentia Siluani ſperatur, & Apodemius quieta perturbat, Dynamius ut argumento ualidiore impie ſtructorum aſſereret fidem,compoſitas

literas, his concinnentes quas obtulerat principi per præfectum ad tribunum miſerat fabricæ Cremonenſis nomine Siluani & Malarichi, à quibus ut arcanorum conſcius monebatur parare propere cuncta. Qui cum hæc legiſſet, hærensque & ambigens diu quidnam id eſſet (nec enim meminerat ſecum aliquãdo ſuper negotio ullo interiore hos quorum literas acceperat, colloquutos) epiſtolas ipſas per baiulum qui portarat, iuncto milite ad Malarichum miſit, obſecrans ut doceret aperte quæ uellet, non ita perplexe: nec enim intellexiſſe firmabat, ut ſubagreſtem & ſimplicem, quid ſignificatum eſſet obſcurius. Hæc Malarichus ſubito nactus, etiam tunc ſqualens & mœſtus ſuámque & popularis Siluani uicem grauiter ingemiſcens, adhibitis Francis, quorum ea tempeſtate in palatio multitudo florebat, erectius iam loquebatur: tumultuabatúrque, factis inſidijs, retectáque iam fallacia, per quã ex confeſſo ſalus eorũ appetebatur. Híſque cognitis ſtatuit imperator, diſpiciẽtibus conſiſtorianis & militaribus uniuerſis in negotium prætermquiri. Cúmque iudices faſtidiſſent, Florentius Nigriniani filius agens tunc pro magiſtro officiorum, contemplans diligentius ſcripta, apicúmque priſtinorum reliquias quaſdã reperiens, animaduertit tũ factum ex priore textu interpollato longe alium quàm dictarat Siluanus, ex libidine conſarcinatæ falſitatis adſcriptum. Proinde fallaciarum nube diſcuſſa, imperator doctus geſta relatione fideli, abrogata poteſtate, præfectum ſtatui ſub quæſtione præcipit, ſed abſolutus eſt enixa conſpiratione multorum: ſuſpenſus autem Euſebius ex comite priuatarum, ſe conſcio hæc dixerat concitata. AEdeſius enim neſciſſe quid actum ſit pertinaci inficiatione contendens abijt innoxius. & ita finito negotio, omnes ſunt abſoluti, quos exhibe-

ri delatio compulit criminis. Dynamius *uero ut præclaris artibus illuſtratus, cum correctoris dignitate abijt, necnon corrigere iuſſus eſt* Thuſcus *reliquam principis creduli militiã.* Agens *inter hæc apud* Agrippinam Siluanus, *aſſiduíſque ſuorum compertis nuntijs, quæ* Apodemius *in labem ſuarum ageret fortunarum, & ſciens animum tenerum uerſabilis principis in dicta cauſa, timens ne abſens & indemnatus peragеretur reus, in difficultate poſitus maxima, barbaricæ ſe fidei committere cogitabat.* Sed *Lanio gaiſo uetante, tunc tribuno, quem dum militaret candidatus, ſolum adfuiſſe morituro* Conſtanti *ſupra ſcripſimus, docentéque* Francos *unde oriebatur interfecturos eũ, aut accepto præmio prodituros, nihil tutum ex præſentibus ratus, in conſilia cogebatur extrema: & ſenſim cũ principiorũ uerticibus ſecretius collocutus, ijſdémque magnitudine promiſſæ mercedis annixis, cultu purpureo, draconum & uexillorũ inſignibus ad tempus abſtracto, ad culmen imperiale ſurrexit. Dúmque hæc aguntur in* Gallijs, *ad occaſum inclinato iam die, prefertur* Mediolanum *inſperabilis nuntius, aperte* Siluanum *demonſtrans, dum ex magiſtro peditũ altius nititur ſolicitato exercitu ad* Auguſtum *culmen euectum.* Hac *mole caſus inopini* Conſtantio *icto, quaſi fulmine fati, primates conſilio ſecunda uigilia conuocato properarunt omnes in regiam.* Cúmque *nulli ad eligendum quid agi deberet mens ſuppetere poſſet aut lingua, ſummiſſis uerbis perſtringebatur: fit mentio ut conſilijs rei bellicæ præſtantiſſimi, fruſtráque graui iniuria laceſſiti. & per admiſſionum magiſtrum, qui mos eſt honoratior, accito eodem, ingreſſo conſiſtorium offertur purpura multo quàm antea placidius* primus *extero ritu & regio more inſtituit adorari, cum ſemper antea*

ad ſimilitudinem iudicum ſalutatos principes legerimus. Ita is qui paulo antea cum inſectatione maleuola, Orientis uorago, inuadendǽque ſummæ rei per filios adſectator compellabatur: tunc dux prudentiſſimus & Conſtantini Magni fuerat commilito, ſolúſque ad extinguendũ probis quidem, ſed inſidioſis rationibus petebatur. Diligens enim opera nauabatur Siluanum extingui, ut fortiſſimum perduellem: aut ſi ſecus accidiſſet, Vrſicinum exulceratum iam penitus aboleri, ne ſupereſſet ſcrupulus impendio formidandus. Igitur cum de profectione celebranda diſponeretur, propulſationem obiectorum criminum eundem ducem parãtem prægreſſus oratione leni prohibet imperator, nõ id eſſe memorans tempus, ut controuerſia defenſio cauſæ ſuſciperetur, cum uiciſſim reſtitui in priſtinam concordiam partes, neceſſitas ſubigeret urgentium rerum, antequam creſceret mollienda. Habita igitur deliberatione multiplici, potiſſimum tractabatur, quo commento Siluanus geſta etiam tum imperatorem ignorare exiſtimaret: probabili argumento ad firmandam fidem reperto, monetur honorificis ſcriptis, ut accepto Vrſicino ſucceſſore, cum poteſtate rediret intacta. Poſt hæc ita digeſta protinus iubetur exire tribunus: & protectores domeſticos decem, ut poſtularat, ad iuuandas neceſſitates publicas ſecum duxit. Inter quos ego quoque eram cum Veriniano collega, reſidui omnes propinqui & familiares. Idmque eum egreſſum ſolum de ſe metu quiſque per longa ſpatia deducebat. Et quanquam ut beſtiarij obijceremur intractabilibus feris, perpendentes tamen hoc bonum habere triſtia præcedentia, quod in locis ſuis ſecunda ſubſtituunt, mirabamur illam ſententiam Tullianam in æternis ueritatis ipſius adytis promulgatam, quæ eſt talis: Et quanquam optatiſſimum

eſt perpetim fortunam quàm florentiſſimam permanere, illa tamen qualitas uitæ non tantum habet ſenſum, quantum cum ex ſæuis & perditis rebus ad meliorem ſtatum fortuna reuocatur. Feſtinamus itaque itineribus magnis, ut ambitioſus magiſter armorum ante allapſum per Italicos de tyrannide ullum rumorem in ſuſpectis finibus appareret. Verum curſim nos properantes erratica quædam ante uolans prodiderat fama: & Agrippinam ingreſſi inuenimus cuncta noſtris conatibus altiora. Nanque conuena undique multitudine trepide cœpta fundante, coactiſque copijs multis, pro ſtatu rei præſentis id aptius uidebatur, ut ad imperatoris nouelli, per ludibrioſa auſpicia uirium acceſſus firmantis, ſenſum ac uoluntatem dux flebilis uerteretur: quo uarijs aſſentandi figmentis in mollius urgente ſecuritate, nihil metuens hoſtile deciperetur. Cuius rei finis arduus uidebatur. Erat enim cautius obſeruandum ut appetitus opportunitati obtemperarent, nec præcurrentes eam, nec deſerentes: qui ſi eluxiſſent intempeſtiue, conſtabat nos omnes ſub elogio uno morte multandos. Suſceptus tamen idem dux leniter, adactúſque inclinante negotio ipſo ceruices adorare ſolenniter anhelantem celſius purpuram, ſpecialius colebatur, & intimus facilitate aditus, honoréque menſæ regalis adeo antepoſitus alijs, ut iam ſecretius de rerum ſumma conſultaretur. AEgre ferebat Siluanus ad cõſulatum poteſtatéſque ſublimes elatis indignis, ſe & Vrſicinũ ſolos poſt exudatos magnos pro Repub. labores & crebros: ita fuiſſe deſpectos, ut ipſe quidem per quæſtiones familiarium ſub diſceptatione ignobili crudeliter agitatus, commiſiſſe in maieſtatem arceſſeretur: alter uero ab Oriente raptus, odijs inimicorum adduceretur: & hoc aſſidue clàm querebatur & palàm. Ter

rebant nos tamen cum dicerentur hæc & ſimilia, circunfrementia undique murmura cauſantis inopiam militis, & rapida celeritate ardentis anguſtias Alpium perrumpere Cottiarum. In hoc æſtu mentis ancipiti, ad effectum tendens cõſilium occulta ſcrutabamur indagine: ſederátque tandem mutatis præ timore ſæpe ſententijs, ut quæſitis magna induſtria cautis miniſtris, obſtricto religionum conſecratione colloquio, Bracati ſolicitarentur atque Cornuti, fluxioris fidei & ubertate mercedis ad momentum omne uerſabiles. Firmato itaque negotio, per ſequeſtres quoſdam gregarios obſcuritate ipſa ad id patrandum idoneos, præmiorũ expectatione accenſos, ſolis ortu iam rutilo ſubitus armatorum globus erumpit: atque, ut ſolet in dubijs rebus, audentior cæſis cuſtodibus regia penetrata Siluanum extractum ædicula, quò exanimatus confugerat, ad conuenticulum ritus Chriſtiani tendentem, denſis gladiorum ictibus trucidant. ita dux haud exilium meritorum hoc genere oppetit mortis, metu calumniarum, quibus factione iniquorum irretitus eſt abſens, ut tueri poſſit ſalutem ad præſidia progreſſus extrema. Licet enim ob tempeſtiuam illam cum armaturis proditionem ante Murſenſe prælium, obligatum gratia retineret Conſtantium, ut dubium tamen & mutabilem uerebatur: licet patris Bonitij prætenderet fortia facta, ſed pro Conſtantini partibus in bello ciuili acriter contra Licinianos ſæpe uerſati. Euenerat autem antequam huiuſmodi aliquid agitaretur in Gallijs, Romæ in circo maximo populus, incertum ratione quadam percitus, an præſagio, ut Siluanus deuictus eſt magnis uocibus exclamaret. Igitur Siluano Agrippinæ, ut relatum eſt, interfecto, inæſtimabili gaudio re cognita, princeps inſolentia coalitus & tumore, hoc quoque

felicitatis ſuæ proſperis curſibus adſignabat: eo more, quo ſemper oderat fortiter facientes, ut quondam Domitianus, ſuperare tamen quacunque arte contraria cupiebat. Tantúmque abfuit laudare induſtrie geſta, ut etiam quædam ſcriberet de Gallicanis intercepta theſauris, quos nemo attigerat. Idq; ſcrutari iuſſerat arctius, interrogato Remigio etiam tum rationario apparitionis armorum magiſtri, cui multo poſtea Valentiniani temporibus laqueus uitam in cauſa Tripolitanæ legationis rupit. Poſt quæ ita completa, Conſtantius ut iam cælo contiguus, caſibúſque imperaturus humanis, magniloquentia faſtúque ſufflabatur adulatorum: quos augebat ipſe, ſpernendo proijciendóque id genus parum callentes: ut Crœſum legimus ideo regno ſuo Solonem expuliſſe præcipitem, quia blandiri neſciebat: Et Dionyſium intentare poetæ Philoxeno mortem, cum eum recitantem proprios uerſus abſurdos & inconcinnos laudantibus cunctis ſolus audiret immobilis: quæ res pernicioſa uitiorum eſt altrix. ea demum laus grata eſſe poteſtati debet excelſæ, cum interdum & uituperationi ſecus geſtorum pateat locus. Iámque poſt ſecuritatem quæſtiones agitabãtur de more, ex uinculis catenísque plures ut noxij plectebantur. Exurgebat enim efferuens lætitia Paulus tartareus ille delator ad uenenatas artes ſuas licentius exercendas: & inquirentibus in negotium conſiſtorianis atque militaribus, ut præceptum eſt, Proculus admouetur eculeo, Siluani domeſticus, homo gracilis & morboſus, metuentibus cunctis, ne ui nimia tormentorum leui corpore fatigato reos atrocium criminum promiſcue citari faceret multos. Verum contra quàm ſperatum eſt contigit. Memor enim ſomnij quo uetitus erat per quietem, ut ipſe firmauit, pulſare quenquam inſontem, uſque ad

confinia mortis uexatus, nec nominauit, nec prodidit aliquem: ſed adſerebat factum Siluani *conſtanter, id eum cogitaſſe quod miſit, non cupiditate, ſed neceſſitate compulſum argumento euidenti demonſtrans.* Cauſam *enim probabilem ponebat in medio multorum teſtimonijs claram, quòd die quinto antequam inſulas ſuſciperet principatus, donatum ſtipendio militem* Conſtantij *nomine adlocutus eſt, fortis eſſet & fidus.* Vnde *apparebat, quòd ſi præſumeret fortunæ ſuperioris inſignia, conaretur auri tam graue pondus repetere ut ſuum.* Poſt *hũc damnatorum ſorte* Pœmenius *raptus ad ſupplicium interijt: qui (ut ſupra retulimus) cum* Treuiri *ciuitatem* Cæſari *clauſiſſent* Decentio, *ad defendẽdam plebem electus eſt.* Tum Aſclepiodotus, & Lutto, & Maudio *comites interempti ſunt, alijque plures.* Hæc *& ſimilia perplexe temporis obſtinatione ſcrutante, dum has exitiorum communium clades ſuſcitat turbo feralis,* Vrbem *æternam* Leontius *regens, multa ſpectati iudicis documenta præcipiebat, in audiendo celer, in diſceptando iuſtiſſimus, natura beneuolus, licet autoritatis cauſà ſeruandæ acer quibuſdam uidebatur, & inclinatior ad amandum.* Prima *igitur ars ſeditionis in eum concitandæ uiliſſima fuit & leuis.* Philoromum *enim aurigam rapi præceptum, ſequuta plebs omnis uelut defenſura proprium pignus, terribili impetu præfectum inceſſebat ut timidum: ſed ille ſtabilis & erectus immiſſis apparitoribus correptos aliquos uexatóſque tormentis, nec ſtrepente ullo, nec obſiſtente inſulari pœna mulctauit.* Diebúſque *paucis ſequutis cum itidem plebs excita calore quo conſueuit, uim cauſando ad* Septizonium *conueniſſet celebrem locum, ubi operis ambitioſi* Nymphæum Marcus *condidit imperator: illuc de induſtria per-*

gens præfectus ab omni toga apparitioneq; rogabatur enixius, ne in multitudinem ſe arrogantem immitteret, & minacem ex commotione priſtina ſæuientem: difficiliſque ad pauorem recti tetendit, adeo ut eum obſequentiũ pars deſereret, licet in periculũ feſtinantem abruptum. Inſidẽs itaque uehiculo cum ſpecioſa fiducia contuebatur acribus oculis tumultuãtum undique cuneorum ueluti ſerpentium uultus, perpeſſúſque multa dici probroſa, agnitum quendã inter alios eminentem, uaſti corporis, rutilique capilli, interrogauit an ipſe eſſet Petrus Valuomeres ut audierat cognomento: eúmque, cum eſſe ſono reſpondiſſet obiurgatorio, ut ſeditioſorum anteſignanum olim ſibi compertum, reclamantibus multis post terga manibus uinctis ſuſpendi præcepit. Quo uiſo ſublimi tribuliúmque adiumentum nequicquam implorãte, uulgus omne paulo ante confertum per uaria urbis mẽbra diffuſum ita euanuit, ut turbarum acerrimus concitor tanquam in iudiciali ſecreto exaratis lateribus ad Picenum eijceretur: ubi poſtea auſus eripere uirginis non obſcuræ pudorem, Patruini conſulari ſententia ſupplicio ob id capitali addictus. Hoc adminiſtrante Leontio, Liberius Chriſtianæ legis antiſtes à Cõſtantio ad comitatum mitti præceptus eſt, tanquam imperatoris iuſſis & plurimorum ſui conſortium decretis obſiſtens, in re, quam breui textu percurram. Athanaſium epiſcopum eo tempore apud Alexandriam ultra profeſſionem altius ſe efferentem, ſciſcitaríque conatum externa, ut prodidere rumores aſſidui, cœtus in unum quæſitus eiuſdem loci multorum (ſynodus ut appellant) remouit à ſacramẽto quod obtinebat. Dicebatur enim fatidicarũ ſortium fidẽ, quæue augurales portenderẽt alites, ſcientiſſime callẽs, aliquoties prædixiſſe futura. Super his intendebantur ei alia quoque

à præpoſito legis abhorrētia, cui præſidebat. Hūc per ſubſcriptionem abijcere ſede ſacerdotali, paria ſentiēs cæteris iubente principe Liberius monitus perſeuerenter renitebatur, nec uiſum hominem, nec auditū damnare nefas ultimum ſæpe exclamans, aperte ſcilicet recalcitrans imperatoris arbitrio. Id enim ille Athanaſio ſemper infeſtus, licet ſciret impletum, tamen autoritate qua potiores æternæ Vrbis epiſcopi, firmari deſiderio nitebatur ardenti. quo non impetrato, Liberius ægre populi metu, qui eius amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit aſportari. Et hæc quidē Romæ, ut oſtendit textus ſuperior, agebantur. Conſtantium uero exagitabant aſſidui nuntij, deploratas iam Gallias indicantes, nullo renitente ad internicionem barbaris uaſtantibus uniuerſa. æſtuánſque diu qua ui propulſaret erumnas, ipſe in Italia reſidens, ut cupiebat (periculoſum enim exiſtimabat ſe in partem contrudere longe dimotam) reperit tandem cōſilium rectum: & Iulianum patruelē fratrem haud ita dudū ab Achaia contractum accitu, etiam tum palliatum, in ſocietatem imperij aſſiceſcere cogitabat. Id ubi urgente malorum impendentium mole eſt confeſſus proximis, ſuccumbere tot neceſſitatibus támque crebris unum ſe, quod nunquam fecerat, aperte demonſtrās: illi in aſſentionem nimiam eruditi infatuabant, nihil eſſe ita aſperum dictitantes, quod præpotens uirtus, fortunáque tam uicina ſideribus non ſuperaret ex more. Addebántque noxarum conſcientia ſtimulante complures, deinceps caueri debere Cæſaris nomen, replicantes geſta ſub Gallo. quis adnitentibus obſtinate, opponebat ſe ſola regina, incertum migrationem ad longinqua pertimeſcens, an pro natiua prudētia conſulens in cōmune, omnibúſque memorās anteponi debere propinquum. Poſt

multáque per deliberationes ambiguas actitata, ſtetit fixa ſententia: abiectiſq; diſputationibus irritis, ad imperium placuit Iulianum aſſumere. Cum ueniſſet accitus prædicto die, aduocato omni quod aderat commilitio, tribunali ad altiorem ſuggeſtum erecto, quod aquilæ circundederũt & ſigna, Auguſtus inſcēdens, eúmque manu retinens dextera, hæc ſermone placido perorauit: Aſſiſtimus apud uos optimi Reip. defenſores, cauſæ cõmuni uno penè omnium ſpiritu uindicandæ, quam acturus tanquam apud æquos iudices ſuccinctius edocebo. Poſt interitum rebelliũ tyrannorum, quos ad hæc tentanda quæ mouerũt rabies egit & furor, uelut impijs eorũ manibus Romano ſanguine parentantes, inſultant barbari Gallias rupta limitum pace, hac animati fiducia, quod nos per diſiũctiſſimas terras arduæ neceſſitates adſtringunt. Huic igitur malo ultra oppoſita iã proſerpenti, dum patitur tempus occurrerit noſtri ueſtríque cõſulti ſuffragium, & colla ſuperbarum gentium detumeſcent, & imperij fines erunt intacti. reſtat ut rerum ſpem, quam gero, ſecũdo roboretis effectu. Iulianũ hunc fratrem meum patruelem, ut noſtis, uerecũdia, qua nobis ita ut neceſſitudine charus eſt, recte ſpectatum, iámque elucentis induſtriæ iuuenem, in Cæſaris adhibere poteſtatem exopto, cœptis ſi uidentur utilia etiam ueſtra conceſſione firmandus. Dicere ſuper his plura conantem interpellans concio lenius prohibebat, arbitrium ſummi Iouis id eſſe, non mentis humanæ, uelut præſcia uenturi prædicans. Stánſque imperator immobilis, dum ſilerent, reſidua fidẽtius explicauit. Quia igitur ueſtrũ quoq; fauores adeſſe fremitus indicat lætus, aduleſcens uigoris tranquilli, cuius temperati mores emittendi ſunt potius quàm prædicandi, ad honorem proſperatum exurgat: cuius præclaram

indolẽ bonis artibus inſtitutam hoc ipſo plene uideor expoſuiſſe quod elegi. Ego eũ *præſente nutu* Dei *cæleſtis amictu principali uelabo.* Dixit: Móxque *indutum auita purpura* Iulianum, & Cæſarem *cum exercitus gaudio declaratum, his alloquitur cõtractiore uultu ſubmœſtiú:* Recepiſti *primæuus originis tui ſplendidum florem, amantiſſime mihi omnium frater: aucta gloria mea confiteor, qui iuſtus in deferenda ſuperiori poteſtate nobilitati mihi propinquæ, quàm ipſa poteſtate uideor eſſe ſublimis.* Adeſto *igitur laborum, periculorũmque particeps, & tutelam miniſterij ſuſcipe* Galliarum, *omni beneficentia partes leuaturus afflictas: & ſi hoſtibus congredi ſit neceſſe, fixo gradu conſiſte inter ſigniferos ipſos audendi tempore conſideratus hortator: pugnantes accendẽs præeundo cautiſſime, turbatóſque ſubſidijs fulciens, modeſte increpans deſides, ueriſſimus teſtis affuturus induſtrijs & ignauis.* Proin *urgente rei magnitudine, perge uir fortis ducturus uiros itidẽ fortes. aderimus nobis uiciſſim amoris robuſta conſtantia, militabimus ſimul, unà orbem pacatum,* Deus *modo uelit quod oramus, pari moderatione pietatéq; recturi.* Mecum *ubiq; uideberis præſens, & ego tibi quodcũque acturo non deero. ad ſumma mihi propera ſocijs omniũ uotis, uelut aſſignatam tibi ab ipſa* Rep. *ſtationem cura peruigili defenſurus.* Nemo *poſt hæc finita reticuit: ſed militares omnes horrendo fragore, ſcuta genibus illidentes, quod eſt proſperitatis indicium plenum (nam cõtra cum haſtis clypei feriũtur, iræ documentum eſt, & doloris) immane quo quantóque gaudio præter paucos* Auguſti *probauere iudicium:* Cæſarémque *admiratione digna ſuſcipiebant, imperatorij muricis fulgore flagrantem: cuius oculos cum uenuſtate terribiles, uultúmque excitatius gratum, multum*

diúque contuentes, qui futurus ſit colligebãt, uelut ſcrutatis ueteribus libris, quorum lectio per corporũ ſigna pandit animarum interna. Eúmque *ut potiori reuerẽtia ſeruaretur, nec ſupra modũ laudabant, nec infra quàm decebat: atque ideo cenſorum uoces ſunt æſtimatæ, non militum. ſuſceptus denique ad conceſſum uehiculi, receptúſque in regiam, hunc uerſum ex* Homerico *carmine ſuſurrabat,* ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή. Hæc *die octauo* Iduum Nouembrium *geſta ſunt, cum* Arbetionem *conſulem annus haberet &* Lollianum. Deinde *diebus paucis* Helena Cõſtatij *ſorore, eidem* Cæſari *coniugali fœdere copulata, paratiſque uniuerſis, quæ maturitas proficiſcendi poſcebat, comitatu paruo ſuſcepto,* Calendis Decembribus *egreſſus eſt: deductúſque ab* Auguſto *aduſque locum duabus columnis inſignem, qui* Laumellum *interiacet &* Ticinum, *itineribus rectis* Taurinos *peruenit. ubi nuntio percellitur graui, qui nuper in comitatum* Auguſti *perlatus de induſtria ſilebatur, ne parata diffluerẽt.* Indicabat *autem* Coloniam Agrippinam *ampli nominis urbem in ſecunda* Germania, *pertinaci* Barbarorũ *obſidione reſeratam, & magnis uiribus deletã.* Quo *mœrore perculſus uelut primo aduentantium malorum auſpicio, murmurans querulis uocibus ſæpe audiebatur: nihil ſe plus aſſecutum, quàm ut occupatior interiret.* Cúmque Viennam *ueniſſet, ingredientem optatum quidem & imperatorem honorifice ſuſceptura omnis ætas concurrebat & dignitas: procúlque uiſum plebs uniuerſa cum uicinitate finitima imperatorẽ clementem appellans & fauſtum, præuia conſonis laudibus celebrabat, auidius pompam regiam in principe legitimo cernens: cõmuniúmque remedium ærumnarum in eius locabat aduentu, ſalutarem quendã* Genium *afful-*

ſiſſe conclamans, nec ſecius arbitrata. Tunc anus quædam orba luminibus, cum percõtando quinam eſſet ingreſſus, Iulianum Cæſarem comperiſſet, exclamauit, hunc deorum templa reparaturum. Proinde quoniã, ut Mantuanus uates prædixit excelſus, Maius opus moueo, maiórque mihi rerum naſcitur ordo, Galliarũ tractus & ſitum oſtendere puto nunc tempeſtiuum, ne inter procinctus ardẽtes præliorúmque uarios caſus ignota quibuſdam expediens, imitari uidear deſides nauticos, attrita lintea cum rudentibus, quæ licuit parari ſecurius, inter fluctus reſarcire coactos & tẽpeſtates. Ambigentes ſuper origine prima Gallorum ſcriptores ueteres, notitiã reliquere negotij ſemiplenam: ſed poſtea Timagenes & diligentia Græcus & lingua, quæ diu ſunt ignorata, collegit ex multiplicibus libris: cuius fidem ſecuti obſcuritate dimota, eadẽ diſtincte docebimus & aperte. Aborigines primos in his regionibus quidã uiſos eſſe firmarũt, Celtas nomine regis amabilis, & matris eius uocabulo Galatas dictos: ita enim Gallos ſermo Græcus appellat. Alij, Dorienſes antiquiorẽ ſequutos Herculem, oceani locos inhabitaſſe confines. Draſidæ memorãt reuera fuiſſe populi partem indigenã. Sed alios quoque ab inſulis extimis confluxiſſe & tractibus tranſrhenanis, crebritate bellorũ, & alluuione feruidi maris ſedibus ſuis expulſos. Aiunt quidam paucos poſt excidium Troiæ, fugitantes Græcos ubique diſperſos, loca hæc occupaſſe, tũc uacua. Regionum autẽ incolæ id magis omnibus aſſeuerant, quod etiam nos legimus in monumentis eorum inciſum: Amphitryonis filium Herculẽ ad Geryonis & Taurisci ſæuorum tyrannorum perniciem feſtinaſſe, quorum alter Hiſpanias, alter Gallias infeſtabat: ſuperatíſque ambobus coiſſe cum generoſis fœminis, ſuſcepiſſéque liberos plures.

& eos partes quibus imperitabant, ſuis nominibus appellaſſe. A Phocæa uero Aſiaticus populus Harpali inclementiã uitans Cyri regis præfecti, Italiam nauigio petijt. Cuius pars in Lucania Veliam, alia condidit in Vienneni Maſſiliam. dein ſecutis ætatibus oppida aucta uirium copia, inſtituere non pauca: ſed declinanda uarietas ſæpe ſatietati coniuncta. Poſt hoc loci hominibus paulatim excultis ingruere ſtudia laudabiliũ doctrinarũ, inchoata per Bardos, & Eubages, & Druidas. & Bardi quidem fortia uirorum illuſtrium facta heroicis compoſita uerſibus cum dulcibus lyræ modulis cantitarunt: Eubages uero ſcrutantes ſumma & ſublima naturæ pãdere conabantur. Inter hos Druidæ ingenijs celſiores, ut autoritas Pythagoræ decreuit, ſodalitijs aſtricti conſortijs, quæſtionibus occultarum rerum altarúmque erecti ſunt, & deſpectantes humana pronũtiarunt animas immortales. hanc Galliarum plagam ob ſuggeſtus montium arduos, & horrore niuali ſemper obductos, orbis reſidui incolis ante hac penè ignotam, niſi quà littoribus eſt uicina, munimina claudũt undique natura uelut arte circundata. & à latere quidẽ auſtrali Tyrrheno alluitur & Gallico mari: quà cœleſte ſuſpicit plauſtrũ, à feris gẽtibus fluctis diſtinguitur Rheni: ubi occidẽtali ſubiecta eſt ſideri, oceano, & altitudine Pirenæi ſurgitur. unde ad ſolis ortus attolitur, aggeribus cedit Alpium Cottiarũ: quas rex Cottius perdomitis Gallijs, ſolus in anguſtijs latens, inuiáque locorũ aſperitate cõfiſus, lenito tandẽ timore in amicitiã Octauiani receptus principis; molibus magnis extruxit ad uicem memorabilis muneris compẽdiarias & uiantibus opportunas, medias inter alias Alpes uetuſtas, ſuper quibus cõperta paulo poſtea referemus. In his Alpibus Cottijs, quarũ initium à Seguſione

oppido eſt, præcelſum erigitur iugum nulli ferè ſine diſcrimine penetrabile. Eſt enim è Gallis uenientibus prona humilitate deuexum, pendentium ſaxorum alterinſecus uiſu terribile, præſertim uerno tempore: cum liquente gelu, niuibúſque ſolutis flatu calidiore uentorũ, per diruptas utrinque anguſtias, & lacunas pruinarum cõgerie latebroſas, deſcendẽtes cunctantibus plãtis homines & iumenta procidunt & carpenta: ídque remediũ ad arcendum exitium repertũ ſolum, quòd pleraque uehicula uaſtis funibus colligata, ponè cohibente uirorum uel boum niſu ualido, uix greſſu reptante paulo tutius deuoluuntur. Et hæc, ut diximus, anni uerno contingunt. Hyeme uero humus cruſtata frigoribus, & tanquam leuigata, ideóque labilis inceſſum præcipitantem impellit, & patulæ ualles per ſpacia plana glacie perfidæ uorant nonnunquam tranſeuntes. ob quæ callidi, eminentes ligneos ſtylos per cautiora loca defigunt, ut eorum ſeries uiatorem ducat innoxium: qui ſi niuibus operti latuerint, montanis defluẽtibus riuis euerſi, agreſtibus præuijs difficile peruadũtur. A ſummitate autem huius Italici cliui planicies aduſque ſtationem nomine Martis, per ſeptem extenditur milia: & hinc alia celſitudo erectior, ægréque ſuperabilis ad Matronæ porrigitur uerticem, cuius uocabulum caſus fœminæ nobilis dedit. Vnde decliue quidem iter, ſed expeditius aduſque caſtellũ Virgantiam patet. Huius ſepulchrum reguli, quem itinera ſtruxiſſe retulimus, Seguſione eſt mœnibus proximum: manéſque eius ratione gemina religione colũtur: quòd iuſto moderamine rexerat ſuos: & adſcitus in ſocietatẽ rei Romanæ, quietem gẽti præſtitit ſempiternam. & licet hæc, quam diximus uiam, media ſit, & compendiaria, magíſq; celebris, tamen etiam aliæ multo antea temporibus ſunt

conſtructæ diuerſis. primã Thebanus Hercules ad Geryonem extinguendum, ut relatum eſt, & Tauriſcum lenius gradiens, prope maritimas cõpoſuit Alpes. hícque harũ nomen indidit. Monœci ſimuliter arcem & portum ad perennem ſui memoriam conſecrauit. Deinde emenſis poſtea ſeculis multis, hac ex cauſá ſunt Alpes excogitatæ Pœninæ. Superioris Africani pater P. Cornelius Scipio Saguntinis memorabilibus ærumnis & fide, pertinaci deſtinatione Afrorũ obſeſſis, iturus auxilio, in Hiſpaniam traduxit onuſtam manu ualida claſſem. ſed ciuitate potiore Marte deleta, Annibalẽ aſſequi nequiens, triduo ante tranſito Rhodano ad Italiæ partes contendentẽ, nauigatione ueloci intercurſo ſpatio maris haud lõgo, digreſſurũ montibus apud Genuam obſeruabat Liguriæ oppidum, ut cum eo, ſi copiã fors dediſſet, uiarũ aſperitate fatigato decerneret in planicie. conſulens tamen rei communi, Cn. Scipionem fratrem ire monuit in Hiſpanias, ut Haſdrubalem exinde ſimuliter erupturũ arceret. quæ Annibal doctus à perfugis, ut erat expeditæ mentis & callidæ, Taurinis ducentibus accolis per Tricaſtinos & oram Vocontiorũ extremam ad ſaltus Tricorios uenit. indéque exorſus, aliud iter antehac inſuperabile fecit: exciſáque rupe in immenſum elata, quam cremando ui magna flammarum, acetóque infuſo diſſoluit, per Druentiam flumen gurgitibus uagis intutum, regiones occupauit Hetruſcas. Hactenus ſuper Alpibus: nũc ad reſtantia ueniamus. Tẽporibus priſcis cum laterent hæ partes ut barbaræ, tripartitæ fuiſſe creduntur, in Celtas eoſdẽ Gallos diuiſæ, & Aquitanos, & Belgas, lingua, inſtitutis, legibuſque diſcrepantes. & Gallos quidem, qui ſunt Celtæ, ab Aquitanis Garumna diſterminat flumẽ, à Pirenæis oriens collibus, póſtque oppida multa tranſcurſa in oceano

deliteſcens. à Belgis uero eandem gentem Matrona diſcindit, & Sequana: amnes magnitudinis geminæ: qui fluentes per Lugdunenſem, poſt circunclauſum ambitu inſulari Pariſiorum caſtellum Lutetiam nomine, conſociatim meant: meantéſque protinus prope caſtra Conſtantia funduntur in mare. Horum omnium apud ueteres Belgæ dicebantur eſſe fortiſſimi, ea propter quòd ab humaniore cultu longe diſcreti, nec aduentitijs effœminati delicijs, diu cum Tranſrhenanis certauere Germanis. Aquitani enim, ad quorum littora ut proxima placidáque merces aduentitiæ conuehuntur, moribus ad mollitiem lapſis facile in ditionem uenere Romanam. Regebantur autem Galliæ omnes, iam inde ut crebritate bellorum urgẽti ceſſere Iulio dictatori, poteſtate in partes diuiſa quatuor: quarum Narbonenſis una, Viennenſem intra ſe continebat, & Lugdunenſem: altera Aquitanis præerat uniuerſis. ſuperiorem Germaniam, Belgáſque duæ iuriſdictiones iiſdem rexere temporibus. at nunc numerantur prouinciæ per omnem ambitum Galliarum. ſecunda Germania, prima ab Occidentali exordiens cardine, Agrippina & Tungris munita ciuitatibus amplis & copioſis. dein prima Germania, ubi præter alia municipia Magontiacus eſt, & Vangiones, & Nemetes, & Argentoratus barbaricis cladibus nota. Poſt has Belgica prima Mediomatricos prætendit, & Treuiros domicilium principum clarum. huic adnexa eſt ſecunda Belgica, quà Ambiani ſunt urbs inter alias eminens, & Cathelauni & Remi. apud Sequanos Byzantios uidimus, & Rauracos, alijs potiores oppidis multis. Lugdunenſem primam Lugdunus ornat, & Cabillona, & Senones, & Biturigæ, & mœnium Auguſtuduni magnitudo uetuſta. Secundam enim Lugdu-

nẽſem Rothomagi, & Turini Mediolanum oſtendunt: &
Tricaſtini, Alpes Graiæ & Pœninæ, exceptis obſcurio-
ribus habent, & Auenticum, deſertam quidem ciuitatem,
ſed non ignobilem quondam, ut ædificia ſemiruta nunc
quoque demonſtrant. Hæ prouinciæ, urbéſque ſunt ſplen-
didæ Galliarum. Aquitania, quæ Pirenæos montes &
eam partem ſpectat Oceani, quæ pertinet ad Hiſpanos.
Prima prouincia eſt Aquitanica, amplitudine ciuitatum
admodum culta: omiſſis alijs multis, Burdegala, & Auer-
ni excellunt, & Santones, & Pictaui. Nouem populos Au-
ſci commendant, & Vaſatæ. In Narbonenſi cluſa eſt
Narbona, & Toloſa, quæ principatum urbium tenent.
Viennenſis ciuitatum exultat decore multarum, quibus
potiores ſunt Vienna ipſa, & Arelate, & Valentia: qui-
bus Maſſilia iungitur: cuius ſocietate & uiribus in diſcri
minibus arduis fultã aliquoties legimus Romam. His pro-
pè Salluuij ſunt, & Nicæa, & Antipolis, inſuléque Stœcha
des. & quoniam ad has partes opere contexto perueni-
mus, ſilere ſuper Rhodano maximi nominis flumine incon-
gruũ eſt, & abſurdum. A Pœninis Alpibus effuſiore co-
pia fontium Rhodanus[a] fluens, & procliui impetu ad pla-
niora digrediens, proprio agmine ripas occultat, & paludi
ſeſe ingurgitat nomine Lemano: eámque intermeans nuſ-
quam aquis miſcetur externis: ſed altrinſecus ſummitates
undæ prælabens, quæritãs exitus, uiam ſibi impetu ue-
loci molitur. Vnde ſine iactura rerum per denſa palu-
dium fertur, & Sequanos, longéque progreſſus Viẽnenſem
latere ſiniſtro perſtringit, dexter Lugdunenſem: & emen-
ſus ſpatia fluctuoſa, Ararim, quẽ Saucõnam appellãt, in-
ter Germaniã primã fluentem, ſuũ in nomen adſciſcit: qui
locus exordium eſt Galliarum. Exindéque non millenis

paſſibus,ſed leucis itinera metiuntur,ubi Rhodanus aquis aduenis locupletior,uehit grandiſſimas naues,uentorũ flatu iactari ſæpius aſſuetas. finitúſque inter ualles,quas ei natura præſcripſit, ſpumeus Gallico mari concorporatur per patulum ſinum,quem uocant Ad gradus, *ab* Arelate *octauo decimo fermè lapide diſparatũ.* Sit *ſatis de ſitu locorum. nunc figuras & mores deſignabo.* Celſioris *ſtaturæ,& candidi penè* Galli *ſunt omnes, & rutili,luminúmque toruitate terribiles,auidi iurgiorum,& ſublatius inſoleſcentes.*Nec *enim eorum quenquam,adhibita uxore rixantem,multo fortiore & glauca,peregrinorum ferre poterit globus: tum maxime cum illa inflata ceruice ſuffrendẽs, ponderánſque niueas ulnas & uaſtas, admiſſis ad cibos emittere cœperit pugnos,ut catapultas tortilibus neruis excuſſas. metuendæ uoces complurium, & minaces, placatorum iuxta & iraſcentiũ: terſi tamen pari diligentia cuncti & mundi:nec in tractibus illis,maximéq; apud* Aquitaniam,*poterit uideri uel fœmina,licet per quàm pauper, ut alibi,fruſtis ſqualere pannorum.* Ad *militãdum omnis ætas aptiſſima,& pari pectoris robore ſenex ad procinctũ ducitur, & adultus gelu duratis artubus, & labore aſſiduo multa contempturus & formidanda: nec eorum aliquãdo quiſquam,ut in* Italia,*munus* Martiũ *pertimeſcens pollicem ſibi præcîdit,quos iocaliter murcos appellant.*Vini *auidum genus,affectans ad uini ſimilitudinem multiplices potus:& inter eos humiles quidam obtuſis ebrietate continua ſenſibus, quam furoris uoluntariam ſpeciem eſſe* Catoniana *ſententia definiuit, raptantur diſcurſibus uagis:ut uerum illud uideatur, quod ait defendẽs* Fonteium Tullius,Gallos *poſt hæc dilutius eſſe poturos,quod illi uenenum eſſe arbitrabantur.* Hæ *regiones,præcipuè quæ*

confines Italicis, paulatim leuius odere ſub imperium uenire Romanum: primo tentatæ per Fuluium prælijs paruis, quaſſatæ per Sextium, ad ultimum per Fabium Maximum domitæ: cui negotij plenus effectus, aſperiore Allobrogum gente deuicta, hoc indidit cognomentum. nam omnes Galliæ, niſi quæ paludibus inuiæ fuere, ut Salluſtio docetur autore, poſt decennalis belli mutuas clades, ſocietatique noſtræ fœderibus iunxit æternis. Euectus ſum longius, ſed remeabo tandem ad cœpta. Domitiano crudeli morte cōſumpto, Muſonianus ſucceſſor in Oriēte prætoriam regebat poteſtatē præfecti, facūdia ſermonis utriuſque clarus: unde ſublimius quàm ſperabatur eluxit. Conſtantinus enim cum limatius ſuperſtitionum quæreret ſectas Manicheorum & ſimilium, nec interpres inueniretur idoneus, hunc ſibi commendatum ut ſufficientem elegit: quem officio functum perite, Muſonianum uoluit appellari, ante Strategium dictitatū: & ex eo percurſis honorum gradibus multis, aſcendit ad præfecturā, prudens aliàs, tolerabilis prouincijs, & mitis, & blādus, & ex qualibet occaſione, maximéque ex controuerſis litibus, quod nefandum eſt, & in totum lucrādi auiditate ſordeſcens: ut inter alia multa euidenter apparuit in quæſtionibus agitatis ſuper morte Theophili Syriæ conſularis, ob proditionē Cæſaris Galli impetu plebis promiſcuæ diſcerpti: ubi dānatis pauperibus, quos cum hæc agerentur peregre conſtabat fuiſſe, autores diri facinoris exuti patrimonijs abſoluti ſunt diuites. Hunc Proſper adæquabat, pro magiſtro equitum agente etiam tum in Gallijs militem regens, abiecte ignauus, & ut ait Comicus, arte deſpecta furtorum rapiens propalám. quîs concordantibus, mutuáque commercia uiciſſim ſibi conciliando locupletatis, Perſicis duces

uicini fluminibus rege in ultimis terrarũ ſuarum termi-nis occupato, per prædatorios globos noſtra uexabãt, nunc Armeniam, aliquoties Meſopotamiam confidentius incur-ſantes, Romanis ductoribus ad colligendas obeuntiũ exu-uias occupatis.

AMMIANI MARCELLINI RE-RVM GESTARVM LIB. XVI.

HAEC *per orbem Romanum fatorum or-dine contexto uerſante, Cæſar apud Vien-nam in collegium faſtorum à cõſule octies Auguſto adſcitus, urgente genuino uigore, pũgarum fragores, cædéſque barbaricas ſomniabat, colligere prouinciæ fragmenta iam parans, ſi affuiſſet flatu tandem ſecundo. Quia igitur res magnæ, quas per Gallias uirtute felicitatéque correxit, multis ue-terum factis fortibus præſtant, ſingula ſerie progrediente monſtrabo, inſtrumenta omnia mediocris ingenij, ſi ſuffe-cerint, commoturus. Quicquid autem narrabitur quod nõ falſitas arguta concinnat, ſed fides integra rerum abſol-uit, documentis euidentibus fulta, ad laudatiuam penè materiam pertinebit. Videtur enim lex quædã uitæ me-lioris hunc iuuenem à mobilibus cunis aduſque ſpiritum comitata ſupremum. nanque incrementis uelocibus ita do-mi foriſque colluxit, ut prudentia Veſpaſiani filius Titus alter æſtimaretur: bellorum glorioſis curſibus Traiani ſi-millimus: clemens ut Antonius: rectæ perfectǽque ratio-nis indagine congruens Marco, ad cuius æmulationem a-ctus effingebat & mores. & quoniam, ut Tulliana do-cet autoritas, omnium magnarum artium ſicut arbo-*

rum altitudo nos delectat, radices ſtirpéſque non item: ſic præclaræ huius indolis rudimenta tunc multis obnubilantibus tegebantur, quæ anteferri geſtis eius poſtea multis & miris hac ratione deberēt, quòd adoleſcens primæuus ut Erichtheus in ſeceſſu Mineruæ nutritus, ex academiæ quietis umbraculis, non è militari tabernaculo in puluerem Martium tractus, ſtrata Germania, pacatiſque rigentis Rheni meatibus, cruēta ſpirantium regum hic ſanguinem fudit, alibi manibus catenas affixit. Agens itaque negotioſam hyemem apud oppidū ante dictum inter rumores qui uolitabant aſſidui, comperit Auguſtuduni ciuitatis antiquæ muros ſpatioſi quidem ambitus, ſed carie uetuſtatis inualidos, barbarorum impetu repentino inſeſſos, torpente præſentium militum manu ueteranos concurſatione peruigili defendiſſe: ut ſolet abrupta ſæpe diſcrimina ſalutis ultima deſperatio propulſare. Nihil itaque remittentibus curis, ancillari adulatione poſthabita, qua eum proximi ad amœnitatem flectebāt & luxum, ſatis omnibus comparatis, VIII Cal. Iul. Auguſtudunum peruenit, uelut dux diuturnus, uiribus eminens & cōſilijs, per diuerſa palantes barbaros, ubi dediſſet fors copiam, aggreſſurus. Habita itaq; deliberatione, aſſiſtentibus locorū peritis, quodnā iter eligeretur ut tutū, multa ultro citróq; dicebantur, alijs per arboroſā, quibuſdā per ſedes Leucorū iri debere firmātibus. ſed cū ſubſererēt quidam, Siluanum paulo ante magiſtrū peditū, per cōpendioſas uias, uerū ſuſpectas, quia tenebris multis umbrantur, cū VIII auxiliariū milibus ægre trāſiſſe, fidētius Cæſar audaciā uiri fortis imitari magnopere nitebatur cūctis uiribus. & ne qua interueniret mora adhibitis cataphractis ſolis, & baliſtarijs, parū ad tuendū rectorē idoneis, percurſo eodē itinere

Autoſidorum peruenit: ubi breui, ſicut ſolebat, otio cum milite recreatus, ad Tricaſinos tendebat: & barbaros in ſe cateruatim ruentes, partim cum timeret ut ampliores, confertis lateribus obſeruabat: alios occupatis habilibus locis de curſu facili proterens: nonnullos pauore traditos cepit: reſiduos in curam celeritatis omne quod poterāt conferētes, quia ſequi nō ualebat grauitate præpeditus armorum, innocuos abire perpeſſus eſt. Proinde certiori iam ſpe ad reſiſtendum ingruētibus confirmatus, per multa diſcrimina uenerat Tricaſſas adeo inſperatus, ut eo portas penè pulſante, diffuſæ multitudinis barbaræ metu aditus urbis non ſine anxia panderetur ambage: & pauliſper moratus dum fatigato conſulit militi, ciuitatem Remos, nihil prolatādum exiſtimans, petit: ubi in unum cōgregatum exercitum uehētem iuſſerat opperiri præſentiam ſuam: cui præſidebat Vrſicini ſucceſſor Marcellus: & ipſe Vrſicinus aduſque expeditionis finem agere præceptus iiſdem in locis. Poſt uariatas itaque ſentē^tias plures, cum placuiſſet per decem pagos Alemannam aggredi plebem, denſatis agminibus tendebat illuc ſolito alacrior miles: & quia dies humectus & decolor uel contiguum excipiebat aſpectū, iuuante locorum gnaritate, hoſtes tramite obliquo diſcurſo poſt Cæſaris terga, legiones duas arma cogētes adorti penè deleſſent, ni ſubito cōcitus clamor ſociorū, auxilia coegiſſet. hinc & deinde nec itinera, nec flumina trāſire poſſe ſine inſidiis putans, erat prouidus & cunctator, quod præcipuum bonum in magnis ductoribus, opem ferre ſolet exercitibus & ſalutē. Audiens itaq; Argentoratū, Brotomagum, Tabernas, Saliſonem, Nemetas, & Vangionas, & Maguntiacum ciuitates barbaros poſſidētes, territoria eorum habitare (nam ipſa oppida ut circundata re-

tibus buſta declinant) primam omnium Brotomagum *occupauit: eique iam aduentanti* Germanorũ *manus pugnam intentans occurrit. Cúmque in bicornem figuram acie diuiſa collato pede res agi cœpiſſet, exitióque hoſtes urgerentur ancipiti, captis nonnullis, alijs in ipſo prælij furore truncatis, reſidui diſceſſere celeritatis præſidio tecti.* Nullo *itaque poſthac repugnante, ad recuperandam ire placuit* Agrippinam, *ante* Cæſaris *in* Gallias *aduentum excíſam: per quos tractus nec ciuitas ulla uiſitur, nec caſtellũ: niſi quod apud* Confluentes, *locum ita cognominatum, ubi amnis* Moſella *confunditur* Rheno, Rigodulum *oppidum eſt, & una prope ipſam* Coloniam *turris.* Igitur Agrippinam *ingreſſus, non antè motus eſt exinde, quàm* Francorum *regibus furore miteſcente perterritis, pacem* Reip. *firmaret interim profuturam, & urbẽ reciperet munitiſſimam. quibus uincendi primitijs lætus, per* Treueros, *hyematurus apud* Senonas, *oppidum tunc opportunum abſceſſit ubi bellorum inundantium molem humeris ſuis, quod dicitur, uehens ſcindebatur in multiplices curas: ut milites qui à ſolitis deſciuere præſidijs reducerentur ad loca ſuſpecta, & conſpiratas gentes in noxam* Romani *nominis diſiectaret, ac præuideret ne alimenta deeſſent exercitui per uaria diſcurſuro.* Hæc *ſolicite perpenſantem, hoſtilis aggreditur multitudo oppidi capiundi ſpe in maius accenſa: ideo confidentes, quod nec* Scutarios *adeſſe prodẽtibus perfugis didicerant, nec* Gentiles *per municipia diſtributos, ut commodius ueſcerentur.* Clauſa *ergo urbe, murorúmque intuta parte firmata, ipſe cum armatis diu noctúque inter propugnacula uiſebatur & pinnas, ira exundante ſubſtridens, cum erũpere ſæpe conatus, paucitate præſentis manus impediretur.* Poſt *tricesimum denique diẽ abiere barbari triſtes, inani-*

Autoſidorum peruenit: ubi breui, ſicut ſolebat, otio cum milite recreatus, ad Tricaſinos tendebat: & barbaros in ſe cateruatim ruentes, partim cum timeret ut ampliores, confertis lateribus obſeruabat: alios occupatis habilibus locis de curſu facili proterens: nonnullos pauore traditos cepit: reſiduos in curam celeritatis omne quod poterāt conferētes, quia ſequi nō ualebat grauitate præpeditus armorum, innocuos abire perpeſſus eſt. Proinde certiori iam ſpe ad reſiſtendum ingruētibus confirmatus, per multa diſcrimina uenerat Tricaſſas adeo inſperatus, ut eo portas penè pulſante, diffuſæ multitudinis barbaræ metu aditus urbis non ſine anxia panderetur ambage: & pauliſper moratus dum fatigato conſulit militi, ciuitatem Remos, nihil prolatādum exiſtimans, petit: ubi in unum cōgregatum exercitum uehētem iuſſerat opperiri præſentiam ſuam: cui præſidebat Vrſicini ſucceſſor Marcellus: & ipſe Vrſicinus aduſque expeditionis finem agere præceptus iiſdem in locis. Poſt uariatas itaque ſentētias plures, cum placuiſſet per decem pagos Alemannam aggredi plebem, denſatis agminibus tendebat illuc ſolito alacrior miles: & quia dies humectus & decolor uel contiguum excipiebat aſpectū, iuuante locorum gnaritate, hoſtes tramite obliquo diſcurſo poſt Cæſaris terga, legiones duas arma cogētes adorti penè deleſſent, ni ſubito cōcitus clamor ſociorū, auxilia coegiſſet. hinc & deinde nec itinera, nec flumina trāſire poſſe ſine inſidijs putans, erat prouidus & cunctator, quod præcipuum bonum in magnis ductoribus, opem ferre ſolet exercitibus & ſalutē. Audiens itaq; Argentoratū, Brotomagum, Tabernas, Saliſonem, Nemetas, & Vangionas, & Maguntiacum ciuitates barbaros poſſidētes, territoria eorum habitare (nam ipſa oppida ut circundata re-

tibus buſta declinant) primam omnium Brotomagum oc-
cupauit: eique iam aduentanti Germanorũ manus pugnam
intentans occurrit. Cúmque in bicornem figuram acie diui-
ſa collato pede res agi cœpiſſet, exitióque hoſtes urgerentur
ancipiti, captis nonnullis, alijs in ipſo prælij furore trunca-
tis, reſidui diſceſſere celeritatis præſidio tecti. Nullo itaque
poſthac repugnante, ad recuperandam ire placuit Agrip-
pinam, ante Cæſaris in Gallias aduentum exciſam: per
quos tractus nec ciuitas ulla uiſitur, nec caſtellũ: niſi quod
apud Confluentes, locum ita cognominatum, ubi amnis Mo
ſella confunditur Rheno, Rigodulum oppidum eſt, & una
prope ipſam Coloniam turris. Igitur Agrippinam ingreſ-
ſus, non antè motus eſt exinde, quàm Francorum regibus
furore miteſcente perterritis, pacem Reip. firmaret interim
profuturam, & urbẽ reciperet munitiſſimam. quibus uin
cendi primitijs lætus, per Treueros, hyematurus apud Seno-
nas, oppidum tunc opportunum abſceſſit. ubi bellorum in-
undantium molem humeris ſuis, quod dicitur, uehens ſcin-
debatur in multiplices curas: ut milites qui à ſolitis deſci-
uere præſidijs reducerentur ad loca ſuſpecta, & conſpira-
tas gentes in noxam Romani nominis diſiectaret, ac præ-
uideret ne alimenta deeſſent exercitui per uaria diſcurſu-
ro. Hæc ſolicite perpenſantem, hoſtilis aggreditur multitu-
do oppidi capiundi ſpe in maius accenſa: ideo confidentes,
quod nec Scutarios adeſſe prodẽtibus perfugis didicerant,
nec Gentiles per municipia diſtributos, ut commodius ue-
ſcerentur. Clauſa ergo urbe, murorúmque intuta parte fir-
mata, ipſe cum armatis diu noctúque inter propugnacula
uiſebatur & pinnas, ira exundante ſubſtridens, cum erũ-
pere ſæpe conatus, paucitate præſentis manus impediretur.
Poſt triceſimum denique diẽ abiere barbari triſtes, inani-

ter ſtultéque cogitaſſe ciuitatis obſidiũ muſſitantes. & quod indignitati rerum eſt adſignandũ, periclitãti Cæſari diſtulit ſuppetias ferre Marcellus magiſter equitũ agens in ſtationibus proximis: cum etiam ſi ciuitas abſque principe uexaretur, oppoſita multitudine malis obſidionalibus expediri deberet. Hoc metu ſolutus efficaciſſimus Cæſar, prouidebat conſtanti ſolicitudine, ut militum diuturno labori quies ſuccederet aliqua, licet breuis, ad recreandas tamen ſufficiens uires: quanquam ultima ſqualentes inopia terræ ſæpe uaſtatæ exigua quædam uictui congrua ſuggerebant. Verum hoc quoque diligentia curato peruigili, affuſa lætiore ſpe proſperorum, ſublato animo ad exequenda plurima conſurgebat. Primum igitur factúque difficile temperãtiam ipſe ſibi indixit atque retinuit, tanquã aſtrictus ſumptuarijs legibus uiueret: quas ex rhetris Lycurgi, id eſt axibus Romam tranſlatas diúque obſeruatas, & ſeneſcentes paulatim reparauit Sylla dictator: reputans ex prædictis Democriti, quòd ambitioſam menſam fortuna, parcam uirtus apponit. Id enim etiã Tuſculanus Cato prudenter definiens, cui Cenſorij cognomentum caſtior uita indidit: Cultus magna, inquit, cura tibi, magna uirtutis incuria. Denique cum legeret libellum aſſidue, quem Cõſtantius ut priuignum ad ſtudium mittens, manu ſua conſcripſerat, prælicenter diſponens quid in conuiuio Cæſaris impendi deberet, phaſianum, & uuluam, & ſumen exigi uetuit, & inferri, munificis militis uili & fortuito cibo cõtentus. Hinc contingebat ut noctes ad officia diuideret tripartita, quietis, & publicæ rei, & muſarum: quod factitaſſe Alexandrum legimus Magnum: ſed multo hic fortius. Ille nanque æenea concha ſuppoſita, brachio extra cubile protento pilam tenebat argenteam: ut cum neruorũ rigorem ſopor la

xaſſet, infuſus geſtaminis lapſi tinnitus abrūperet ſomnū. Iulianus uero abſque inſtruméto quoties uoluit euigilauit: & nocte dimidiata ſemper exurgens, nō è plumis uel ſtragulis ſericis ambiguo fulgore nitentibus, ſed ex tapete, & ξυσί ρα, quam uulgaris ſimplicitas Suſurnam appellat, occulte Mercurio ſupplicabat, quē in mundo uelociorem ſenſum eſſe, motum mentiū ſuſcitantem, theologicæ prodidere doctrinæ. Atq; in tanto rerum defectu explorante

curabat. poſt quæ ut ardua & ſeria terminata ad procudendū ingeniū uertebatur: & incredibile quo & quanto ardore rerum principaliū notitiam celſam indagans, & quaſi pabula quædā animo ad ſublimiora ſcandenti conquirens, per omnia philoſophiæ membra prudenter diſputando currebat. Sed tamen cum hæc effecte plenéque colligeret, nec humiliora deſpexit, poeticam mediocriter, & rhetoricam (ut oſtendit orationum epiſtolarúmque cum grauitate comitas incorrupta) & noſtrarū externarúmque rerū hiſtoriā multiformem. ſuper his aderat Latine quoque diſſerendi ſufficiens ſermo. Si itaque uerum eſt, quod ſcriptores uarij memorant, Cyrū regem, & Simonidem lyricum, & Hippiam Eleum ſophiſtarū acerrimum ideo ualuiſſe memoria, quòd epotis quibuſdā remedijs id impetrarunt, credendum eſt hunc etiam tum adultum totum memoriæ dolium, ſi uſquam reperiri potuit, exhauſiſſe. Et hæc quidem pudicitiæ uirtutúmque ſunt ſigna nocturna. Diebus uero quæ ornate dixerit, & facete, quéue in apparatu, uel in ipſis egerit cōgreſſibus præliorum, aut in re ciuili, magnanimitate correxit & libertate, ſuo quæque loco ſingula demonſtrabūtur. Cum exercere præludia diſciplinæ caſtrēſis philoſophus cogeretur ut princeps, artémq; modulatius incedēdi per Pyrrichā concinnētibus diſceret fiſtulis, uetus illud

prouerbium, Clitellæ bou impoſitæ ſunt, plane non eſt noſtrum onus, Platonem crebro nominans exclamat. Inductis quadam ſolenni agentibus in rebus in conſiſtorium ut aurum acciperent, inter alios quidam ex eorum conſortio non, ut moris eſt, expanſa chlamyde, ſed utraque manu cauata ſuſcepit. & imperator: Rapere, inquit, non accipere ſciunt agentes in rebus. Audito à parentibus uirgines raptas, eum qui uiolarat, conuictum relegari decreuit. hiſque indigna pati quærentibus, quod non ſit morte mulctatus, reſponderat: Hactenus incuſent iura clementiam: ſed imperatorem mitiſſimi animi legibus præſtare cæteris decet. Egreſſurum eum ad expeditionem plures interpellabant, ut læſi, quos audiendos prouinciarum rectoribus commendabat. et reuerſus, quid egerint ſinguli, quærens, delictorum uindictas genuina lenitudine mitigabat. Ad ultimum exceptis uictorijs, per quas cadentes ſæpe incolumi contumacia barbaros fudit, quod profuerit anhelantibus extrema penuria Gallis, hinc maxime claret, quod primitus partes eas ingreſſus, pro capitulis ſingulis tributi nomine uicenos quinos aureos reperit flagitari: diſcedens uero ſeptenos tantum munera uniuerſa complentes. ob quæ tanquam ſolem ſibi ſerenum poſt ſqualentes tenebras affulſiſſe cũ alacritate & tripudijs lætabantur. Denique id eum aduſque imperij finem & uitæ ſcimus utiliter obſeruaſſe, ne per indulgentias quas appellant, tributariæ rei concederet aliqua. Norat enim hoc facto ſe aliquid locupletibus additurum, cum conſtet ubique pauperes inter ipſa dictorum exordia ſoluere uniuerſa ſine laxamento compelli. Inter has tamen regendi moderandíque uias, bonis principibus æmulandas, barbarica rabies exarſerat in maius: útque beſtiæ cuſtodum negligentia raptu

uiuere ſolitæ, ne his quidem admotis & appoſitis fortioribus abſceſſerunt, ſed tumeſcentes media ſine reſpectu ſalutis armeta uel greges incurſant: ita etiam illi, cunctis quæ diripuere conſũptis, fame urgente agebant aliquoties prædas: interdũ antequam cõtingerẽt aliquid, oppetebãt. Hæc per eũ annum ſpe dubia, euentu tamen ſecundo, per Gallias agebãtur. In comitatu uero Auguſti circulatrabat Arbitionem inuidia, uelut ſumma mox adepturum, decora cultus imperatorij præſtruxiſſe: inſtabátque ei ſtrepens immania comes Veriſſimus nomine, arguens corám, quod à gregario ad magnum militiæ culmen euectus: hoc quoque non contentus ut paruo, locum appeteret principalem. ſed ſpecialiter eum inſectabatur Dorus quidam ex medico ſcutariorum, quem nitteriorum centurionem ſub Magnentio Romæ prouectum, retulimus accuſaſſe Adelphium urbi præfectum ut altiora cœptantem. Cúmque res in inquiſitionem ueniret, neceſſarijſque negotio tentis, obiectorum probatio ſperaretur, tanquam per ſatyram ſubito cubicularijs ſuffragantibus, ut loquebatur pertinax rumor, & uinculis ſunt exutæ perſonæ, quæ ſtringebãtur ut conſciæ, & Dorus euanuit, & Veriſſimus ilico tacuit, uelut aulæo depoſito ſcenæ. Iiſdem diebus adlapſorum ore Conſtantius doctus, obſeſſo apud Senonas Cæſari auxiliũ non tuliſſe Marcellum: eum ſacramento ſolutum abire iuſſit in larem: qui tanquam iniuria graui perculſus, quædam in Iulianum moliebatur, auribus Auguſti cõfiſus in omne patentibus crimen. Ideóque cum diſcederet, Eutherius præpoſitus cubiculi mittitur ſtatim poſt eum, ſi quid finxerit conuicturus. Verum ille hoc neſciens, mox uenit Mediolanum ſtrepens & tumultuans, ut erat uanidicus, & amenti propior, admiſſus in conſiſtoriũ, Iulianum ut procacem

inſimulat: idmque ad euagandum altius, ualidiores ſibi pinnas aptare. Ita enim cum motu quodam corporis loquebatur ingenti. Hoc eo fingente licentius, Eutherius ut poſtulauit inductus, iuſſúſque loqui quod uellet, uerecunde & modice docet uelari ueritatem mendacijs. Magiſtro enim armorum (ut credebatur) ceſſante conſulto, induſtria uigili Cæſarem diu obſeſſum apud Senonas barbaros repuliſſe: apparitorémque fidum autori ſuo, quoad uixerit, fore obligata ceruice ſua ſpondebat. Res monuit ſuper hoc eodem Eutherio pauca ſubſerere forſitan non credenda, ea re, quòd ſi Numa Pompilius, uel Socrates bona quædam dicerent de ſpadone, dictiſque religionum adderent fidem, à ueritate deſciuiſſe arguerentur. Sed inter uepres roſæ naſcuntur, & inter feras nonnullæ miteſcunt. itaque carptim præcipua quæ ſunt comperta monſtrabo. Natus in Armenia ſanguine libero, captúſque à finitimis hoſtibus, etiam tum paruulus abſtractus geminis Romanis mercatoribus uenundatus, ad palatium Conſtantini deducitur. ubi paulatim arte curáque rationem recte uiuendi, ſolertiámque oſtendebat, literis quantum tali fortunæ ſatis eſſe poterat eruditus, cogitandi inueniendíque dubia & ſcrupuloſa acumine nimio præſtans, immēſum quantum memoria uigens, benefaciendi auidus, plenúſque iuſti conſilij: quem ſi Conſtans imperator olim ex adulto ſpectaſſet, pluráque tanquam maturum audiret honeſta ſuadentem & recta, nulla uel uenia certe digna peccaſſet. Is præpoſitus cubiculi etiam Iulianum aliquoties corrigebat, Aſiaticis coalitū moribus, ideóque leuem. Denique digreſſus ad otium, aſcitúſque poſtea in palatium, ſemper ſobrius, & in primis conſiſtens, ita fidē continentiámque uirtutes coluit amplas, ut nec prodidiſſe aliquando arcanū, niſi tuendæ cau-

ſa alienæ ſalutis, nec exarſiſſe cupidine plus habendi arceſſeretur, ut cæteri. Vnde factum eſt, ut ſubinde Romam ſecedens, ibique fixo domicil. conſeneſcens, comitem circumferens conſcientiam bonam, colatur à cunctis ordinibus, & ametur, cum ſoleat id genus hominum poſt partas ex iniquitate diuitias, latebras captare ſecretas, ut lucifugæ uitantes multitudinis læſæ conſpectus. Cui ſpadonum ueterũ hunc comparare debeam, antiquitatem replicando complures inuenire non potui. Fuerunt enim apud ueteres, licet oppidò pauci fideles & frugiferi, ob quædam uitia maculoſi: inter præcipua enim quæ eorum quiſque ſtudio poſſederat, uel ingenio, aut rapax, aut feritate contentior fuit, aut propenſior ad lædendũ, uel diligentibus nimium blãdus, aut potentiæ faſtu ſuperbior: ex omni latere autem ita peritum, neque legiſſe me, neque audiſſe confiteor ætatis noſtræ teſtimonio locupleti confiſus. Verum ſi forte ſcrupuloſus quidam lector antiquitatum, Menophilum Mithridatis Pontici regis eunuchum nobis opponat, hoc monitu recordetur, nihil ſuper eo relatum, præter id ſolum, quod in ſupremo diſcrimine glorioſe mõſtrauit. Ingenti prælio ſuperatus à Romanis & Pompeio rex prædictus, fugiénſque ad regna Colchorum cita, filiam nomine Drypetinen, uexatã aſperitate morborum, in caſtello Sinhorio huic Menophilo commiſſam reliquit: qui uirginem omni remediorum ſolatio plene curatam patri tutiſſime ſeruás, cum à Mãlio Priſco imperatoris legato munimentum quo claudebatur obſideri cœpiſſet, defenſoréſque deditionem meditantes ſentiret, ueritus ne parentis opprobrio puella nubilis captiua ſupereſſet & uiolata, interfecta illa mox gladium in uiſcera ſua compegit. Nunc redeam unde diuerti. Superato (ut dixi) Marcello, euerſáque Serdica,

unde oriebatur, in caſtris Auguſti per ſimulationem tuendæ maieſtatis imperatoriæ multa & nefanda perpetrabātur. Nam ſiquis ſuper occentu ſoricis uel occurſu muſtelæ, uel ſimilis ſigni gratia conſuluiſſet quēquam peritum, aut anile incantamentum ad leniēdum adhibuiſſet dolorem, quod medicinæ quoque admittit autoritas, reus unde non poterat opinari delatus, raptúſque in iudicium pœnaliter interibat. Per id tempus fertur fuiſſe uirum quendam nomine Danum, quem terrore tenus uxor rerum leuium incuſarat, certum an incertum reum non libet affirmare, in defenſum inde Rufinus eluſerat: quo indicante quædam
* *cognita per Gaudentiū agentem in rebus conſularem Pan*
* *noniæ tūc Africanum, cum retuliſſent præfectum apparitionis præfecturæ prætorianæ. Dum etiam princeps ob deuotionem bis, ut loquebātur iactantius, uerſabilem fœminam poſt nefandum concubitum periculoſam in fraudem illexit: ſuaſítque conſarcinatis mendacijs læſæ maieſtatis arceſſere maritum inſontem, & fingere quod uelamen purpureum à Diocletiani ſepulchro furatus, quibuſdam conſcijs occultabat. Híſque ad multorum exitium ita formatis, ipſe ſpe potiorum ad imperatoris peruolat caſtra, excitaturus calumnias conſuetas. réque comperta iubetur Mauortius tunc præfectus prætorio, uir ſublimis conſtantiæ, crimen acri inquiſitione ſpectare, iuncto ad audiendi ſocietatem Vrſulo largitionum comite, ſeueritatis itidem non improbandæ. Exaggerato itaque negotio ad arbitrium temporum, cum nihil poſt tormenta multorum inueniretur, iudicéſque hærerent ambigui, tandem ueritas reſpirauit oppreſſa, & in abrupto neceſſitatis mulier Rufinum totius machinæ confitetur autorē, nec adulterij fœditate ſuppreſſa: ſtatímque legibus cōtemptis, multa ultro citróque diſcuſſa,*

tandem ordo & iuſtitia ambos ſententia damnauere letali. Quo cognito Conſtantius fremens, & tanquam uindicem ſalutis ſuæ lugens extinctum, miſſis equitibus citis, Vrſulum redire ad comitatum minaciter iuſſit. territatus ſpretis qui prohibebant, perrupit intrepidus: ingreſſuſque conſiſtorium, ore & pectore libero docuit geſta, atq; fiducia linguis adulatorum occluſis, & præfectum & ſe diſcrimine graui ſubtraxit. Tunc illud apud Aquitanos euenit, quod latior fama uulgarat. Veterator quidam ad lautum conuiuium rogatus & mundũ, qualia ſunt in his regionibus plurima, cum uidiſſet linteorum toralium par, duos clauos ita latiſſimos, ut ſibi uiciſſim arte miniſtrantiũ cohærerẽt, menſámq; operimẽtis paribus tectam: anteriorẽ chlamydis partẽ utraque manu uehẽs, intrinſecus ſtructuram omnẽ ut amictus adornauerat, principaléſq; res patrimoniũ diues euertit. Malignitate ſimili quidã agens in rebus in Hiſpania, ad cœnam itidem inuitatus, cũ inferẽtes ueſpertina lumina pueros exclamaſſe audiſſet ex uſu, Vincamus: interpretatus atrociter deleuit nobilẽ domum. Hæc taliáque ideo magis magíſque creſcebãt, quòd Conſtantius impendio timidus ſemper ſe feriri ſperabat, ut Dionyſius tyrannus ille Siciliæ: qui ob hoc idẽ uitiũ & tonſtrices docuit filias, ne cui alieno ora committeret leuiganda: ædémque breuẽ ubi cubitare ſueuerat, alta circundederat foſſa, eámque põte ſolubili ſuperſtrarat: cuius diſiectos aſſeres & axiculos ſecũ in ſomnum abiẽs trãſferebat, eoſdémque compaginabat lucis initio proceſſurus. Inflabãt itidẽ has malorũ ciuiliũ buccinas potentes in regia, ea re ut dãnatorũ petita bona ſuis accorporarẽt, eſſétque materia per uicinitates eorum late graſſandi. Nanque ut documenta liquida prodiderunt, proximorum fauces aperuit primus

omniũ Conſtantinus: ſed eos medullis prouinciarum ſaginauit Conſtantius. Sub hoc enim ordinum ſingulorũ autores infinita cupidine diuitiarũ arſerunt ſine iuſtitiæ diſtinctione uel recti: inter ordinarios iudices Rufinus prim⁹ præfectus prætorio, & inter militares equitũ magiſter Arbitio, præpoſitúſque cubiculi, & Vrſianus equeſtris ordinis præfectus: quæſtor & in urbe Anitius, qui in regiã æmulationẽ poſteritate tendẽs, ſatiari nunquam potuit cum poſſeſſione multo maiore. At Perſæ in Oriente per furta & latrocinia potius quàm, ut ſolebant antea, per cõcurſatorias pugnas hominum prædas agitabãt & pecorũ, quîs nõnunquã lucrabãtur ut repentini, aliquoties ſuperati multitudine militum amittebant. interdum nihil proſpicere prorſus quod poterat rapi permittebãtur. Muſonianus tamen præfectus prætorio, multis (ut ante diximus) bonis artib⁹ eruditus, ſed uenalis, & flecti à ueritate pecunia facilis, per emiſſarios quoſdã fallendi perſtringendíque gnaros Perſarum ſciſcitabatur conſilia, aſſumpto in deliberationes huiuſmodi Caſſiano Meſopotamiæ duce, ſtipẽdijs & diſcriminibus indurato diuerſis. qui cum fide concinente ſpeculatorũ aperte cognoſcerent, Saporẽ in extremis regni limitibus ſuorũ ſanguine fuſo multiplici ægre propulſare gentes infeſtas, tamen Saporẽ ducem parti noſtræ contiguum, occultis per ignotos milites tentauere colloquijs, ut ſi copiã fors dediſſet, ſuaderet regi per literas pacem tandem aliquando cum principe Romano firmare: ut hoc facto latere ab omni ſecurus perduelles adbellaret aſſiduos. Paruit tamen Sapor, hiſque fretus refert ad regẽ, quòd bellis acerbiſſimis Conſtantius implicatus pacem poſtulat precariã. Dúmque ad Chionitas & Euſenos hæc ſcripta mittuntur, in quorum confinijs agebat hyemem Sapor, tempus inter-

ceſſit longum. Hæc dũ per eas partes & Gallias pro captu temporũ diſponũtur, Cõſtantius concluſo Iani templo, ſtratíſq; hoſtibus cunctis, Romã geſtiebat uiſere, poſt Maxẽtij exitium abſq; nomine ex ſanguine Romano triumphaturus. Nec enim gentem ullã bella cientem per ſe ſuperauit, aut uictam fortitudine ſuorũ comperit ducum, uel addidit quædam imperio, aut uſquam in neceſſitatibus ſummis primus, uel inter primos eſt uſus: ſed ut pompã nimis extentam, rigentiáque auro uexilla, & pulchritudinem ſtipatorũ oſtenderet agenti tranquillius populo, hæc uel ſimile quicquam uidere nec ſperanti unquam nec optanti: ignorans fortaſſe, quoſdam ueterũ principum in pace quidem lictoribus fuiſſe cõtẽtos: ubi uero præliorum ardor nihil perpeti poterat ſegne, aliũ anhelãter auido flatu uẽtorũ lenunculo ſe commiſiſſe piſcantis, aliũ ad Deciorũ exempla uouiſſe pro republica ſpiritum, alium hoſtilia caſtra per ſemetipſum cum militibus infimis exploraſſe: diuerſis denique actibus inclaruiſſe magnificis, ut glorioſas ſuas res poſteritati celebri memoria cõmendarent. Vt igitur multa quæque conſumpta ſunt in apparatu regio, pro meritis cuilibet munera reddita, ſecunda Orphiti præfectura trãſcurſo Ocriculo elatus honoribus magnis, ſtipatúſque agminibus formidandis, tanquam acie ducebatur inſtructa, omniũ oculis in eo contuitu pertinaci intentis. Cúmque urbi propinquaret, ſenatus officia, reuerendáſque patritiæ ſtirpis effigies ore ſereno contemplans, non ut Cyneas ille Pyrrhi legatus in unum coactam multitudinem regum, ſed aſylum mundi totius adeſſe æſtimabat. unde cum ſe uertiſſet ad plebem, ſtupebat qua celeritate omne quod ubique eſt hominum genus confluxerit Romam: & tanquam Euphratem armorum ſpecie territurus, aut Rhenum,

altrinſecus præeuntibus ſignis, inſidebat aureo ſolus ipſe carpento fulgenti claritudine lapidũ uariorum. Quo micante lux quædã miſceri uidebatur, alternúmq; poteſtatis greſſus multiplices: alios purpureis ſubtegminibus texti circũdedere dracones, haſtarũ aureis gẽmatiſque ſummitatib' illigati, hiatu uaſto perflatiles, & ideo uelut ira perciti ſibilãtes, caudarúmq; uolumina relinquẽtes in uentũ. Et incedebat hincinde ordo geminus armatorũ clypeatus atq; criſtatus, coruſco lumine radiãs, nitidis loricis indutus, ſparſíque cataphracti equites, quos clibanarios dictitant Perſæ, thoracum muniti tegminibus, & limbis ferreis cincti, ut Praxitelis manu polita crederes ſimulacra, nõ uiros: quos laminarũ circuli tenues apti corporis flexibus ambiebant, per omnia membra deducti: ut quocunque artus neceſſitas cõmouiſſet, ueſtitus congrueret iunctura cohærẽter aptata. Auguſtus itaque fauſtis uocibus appellatus, uocum lituorúmque intonante fragore cohorruit, talem ſe, támque immobilem, qualis in prouincijs ſuis uiſebatur, oſtendens. Nã & corpus perhumile curuabat portas ingrediẽs celſas, & uelut collo munito rectam aciem luminum tendẽs, nec dextra uultum, nec læua flectebat, tanquã figmentum hominis: non cum rota concuteret nutans, nec ſpuens, aut os aut naſum tergens uel fricans, manúmue agitans eſt uiſus unquã. Quæ licet affectabat, erant tamẽ hæc & alia quædam in cætera uita patientiæ non mediocris indicia, ut exiſtimari dabatur, uni illi conceſſa. Quòd autem per omne tempus imperij, nec in conſeſſum uehiculi quenquam ſuſcepit, nec in trabea ſocium priuatum adſciuit, ut fecere principes conſueuere, & ſimilia multa, quæ elatus in arduum ſupercilium tanquam leges æquiſſimas obſeruauit, prætereo, memor ea me retuliſſe cum incidiſſent. Proinde

Romã ingreſſus, imperij uirtutúmque omniũ larem, cum ueniſſet ad roſtra,perſpectiſſimum priſcæ potentiæ forum, obſtupuit:pérque omne latus quò ſe oculi contuliſſent, miraculorum denſitate præſtrictus,alloquutus nobilitatẽ in curia,populúmque pro tribunali,in palatiũ receptus fauore multiplici,lætitia fruebatur optata: & ſæpe cum equeſtres ederet ludos,dicacitate plebis oblectabatur,nec ſuperbæ,nec à libertate coalita deſciſcentis,reuerenter modum ipſe quoque debitũ ſeruans.Nõ enim ut per ciuitates alias ad arbitriũ ſuum certamina finiri patiebatur: ſed ut mos eſt,uarijs caſibus permittebat. Deinde intra ſeptem montiũ culmina,per accliuitates planiciémque poſita urbis mẽbra colluſtrans & ſuburbana,quicquid erat primum id eminere inter alia cũcta ſperabat: Iouis Tarpei delubra, quantũ terrenis diuina præcellũt, lauacra in modũ prouinciarũ extructa, amphitheatri molẽ ſolidatam lapidis Tiburtini cõpage, ad cuius ſummitatem ægre uiſio humana conſcendit:Pãtheon uelut regionem teretẽ ſpecioſa celſitudine fornicatam,elatóſque uertice ſcanſili ſuggeſtus conſulũ & priorum principũ imitamenta portantes, & urbis templũ,forúmque Pacis,& Põpeij theatrũ,& Odæum,& ſtadiũ,aliáque inter hæc decora Vrbis æternæ. Verũ cum ad Traiani forũ ueniſſet,ſingularem ſub omni cælo ſtructuram,ut opinamur, etiã numinum aſſenſione mirabilẽ, hærebat attonitus per Giganteos contextus circunferẽs mẽtem,nec relatu effabiles,nec rurſus mortalibus appetendos.Omni itaque ſpe huiuſmodi conandi depulſa,Traiani equum ſolum locatum in atrij medio , qui ipſum principẽ uehit,imitari ſe uelle dicebat,& poſſe.Cui propè aſtans regalis Hormiſda,cuius è Perſide diſceſſum ſupra monſtrauimus,reſpondit geſtu gentili: Ante,inquit, imperator ſta-

bulum tale condi iubeto, ſi uales: equus quem fabricare diſponis, ita late ſuccedat, ut iſte quem uidemus. Is ipſe *interrogatus, quid de* Roma *ſentiret: id tantum ſibi placuiſſe aiebat, quòd didiciſſet ibi quoque homines mori.* Multis *igitur cũ ſtupore uiſis horrendo imperator, de fama querebatur ut inualida uel magna, quod augens omnia ſemper in maius, erga hæc explicanda quæ* Romæ *ſunt obſoleſcit: deliberánſque diu quid ageret, urbis addere ſtatuit ornamentis, ut in proximo circo erigeret obeliſcum, cuius originem formámque loco condecenti monſtrabo.* Inter *hæc* Helenæ *ſorori* Cõſtantij, Iuliani *coniugi* Cæſaris Romã *adfectionis ſpecie ductæ, regina tũc inſidiabatur* Euſebia, *ipſa quoad uixerat ſterilis: quæſitúmque uenenum bibere per fraudẽ illexit, ut quotieſcũque concepiſſet, immaturũ abijceret partum.* Nã *& pridem in* Gallijs *cum marẽ genuiſſet infantẽ, hoc perdidit dolo: quòd obſtetrix corrupta mercede, mox natum præſecto pluſquam conuenerat umbilico necauit: tanta támque diligens opera nauabatur, ne fortiſſimi uiri ſoboles appareret.* Cupiens *itaque* Auguſtiſſima *omnium ſede morari diutius imperator, ut otio puriore frueretur & uoluptate, aſſiduis nũtijs terrebatur & incertis, indicantibus* Sueuos Rhetias *incurſare,* Quadóſq; Valeriã, *&* Sarmatas, *latrocinandi peritiſſimum genus, ſuperiorem* Mœſiam *& ſecundam populari* Pannoniam. *quibus percitus* X X X *poſtquam ingreſſus eſt die,* I I I I Cal. Iunias *ab urbe profectus, per* Tridentum *iter in* Illyricum *feſtinauit.* Vnde *miſſo in locum* Marcelli Seuero, *bellorũ uſu & maturitate firmato,* Vrſicinum *ad ſe uenire præcepit.* Et *ille literis gratanter acceptis,* Sirmium *uenit, comitantibus ſocijs: libratíſq; diu ſuper pace conſilijs, quam fundari poſſe cum* Perſis Muſonianus *retulerat, in* Orientem *cum magi*

*ſterij remittitur poteſtate. profectis è conſortio noſtro ad re
gendos milites natu maioribus, adoleſcentes eum ſequi iu-
bemur: quicquid pro Rep. mandauerit impleturi. At Cæ-
ſar exacta apud Senonas hyeme, Germanicis undiq; cir-
cunfremētibus minis, ſecundis ominibus motus Remos pro
perauit, alacrior magíſque lætus quòd exercitum regebat
Seuerus, nec diſcors, nec arrogans, ſed longa militiæ fruga
litate compertus, & eum recta præeuntem ſequuturus ut
ductorem morigerum miles. Parte alia Barbatio poſt Sil-
uani interitum promotus ad peditum magiſterium, ex Ita-
lia iuſſu principis cum XXV millibus armatorum Raura
cos uenit. cogitatum eſt enim, ſollicitéque præſtructum, ut
ſæuientes ultra ſolitum Alemanni, uagantéſque fuſius,
multitudine geminata noſtrorum forcipis ſpecie truſi in an
guſtias cæderentur. Dum hæc tamen rite diſpoſita celerā-
tur, læti barbari ad tempeſtiua furta ſolertes, inter utriuſ
que exercitus caſtra occulti tranſgreſſi, inuaſere Lugdu-
num incautam: eámque populatam niſu auido concremaſ
ſent, ni clauſis aditibus repercuſſi, quicquid extra oppidū
potuit inueniri, uaſtaſſent. Qua clade cognita, agili ſtudio
Cæſar miſſis cuneis tribus equitum expeditorum & for-
tium, tria obſeruauit itinera, ſciēs per ea erupturos procul
dubio graſſatores. nec quod deſtinauerat, irritum fuit. Cū-
ctis enim qui per eos tramites exiere trūcatis, receptáque
præda omni intacta, hi ſolū innoxij abſoluti ſunt, qui per
uallū Barbationis trāſiere ſecuri: ideo labi permiſſi, quòd
Bainobaudes tribunus & Valentinianus poſtea impera-
tor cum equeſtribus turmis quas regebant ad exequēdum
id ordinati, à Cella tribuno ſcutariorū, qui Barbationi ſo-
ciatus uenerat ad procinctum, iter obſeruare ſunt uetiti,
unde redituros didicere Germanos. Quo non contentus*

magiſter peditum ignauus, & gloriarũ Iuliani *peruicax obtrectator, ſciens ſe id contra utilitatem* Romanã *iuſſiſſe: (Hoc enim cũ argueretur,* Cella *cõfeſſus eſt) relatione feſel lit* Conſtantiũ: *finxítque hos eoſdem tribunos ad ſolicitãdos milites quos duxerat, per ſpeciem ueniſſe negotij publici: qua cauſa abrogata poteſtate ad lares rediere priuati.* Iiſ*dem diebus exercituũ aduentu perterriti barbari, qui domicilia fixere trans* Rhenũ, *partim difficiles uias, & ſuapte natura cliuoſas & incõmeabiles, clauſere ſolerter arboribus immenſi roboris cæſis.* Alij *occupatis inſulis ſparſis crebro per flumen* Rhenum, *ululãtes lugubre cõuitijs &* Romanos *inceſſebant &* Cæſarẽ. *qui grauiori motu animi percitus, ad corripiendos aliquos ſeptẽ à* Barbatione *petierat naues, ex his quas uelut trãſiturus amnẽ, ad cõpaginandos parauerat pontes: qui nequid per eũ impetraretur, omnes incendit.* Doctus *denique exploratorum delatione recens captorum, æſtate iam torrida fluuiũ uado poſſe tranſiri, hortatus auxiliares uelites cum* Bainobaude Cor*nutorum tribuno miſit, facinus memorabile ſi iuuiſſet fors patraturos. qui nunc incedendo per breuia, aliquoties ſcutis in modum alueorũ ſuppoſitis, nando ad inſulã uenere propinquã: egreſſíque promiſcue uirilis & muliebris ſexus ſine ætatis ullo diſcrimine trucidabant ut pecudes: nactíque uacuas lintres, per eas licet uacillãtes euecti, huiuſmodi loca plurima perruperunt: & ubi ſatietas cædendi cœpit opimitate prædarũ onuſti, cuius partẽ ui fluminis amiſerũt, rediere omnes incolumes.* Hócq; *cõperto reſidui* Ger*mani, ut infido præſidio inſularum relicto, ad ulteriora neceſſitudines & fruges opéſque barbaricas contulerunt.* Cõuerſus *hinc* Iulianus *ad reparãdas* Tres *tabernas, munimentũ ita cognominatũ, haud ita dudũ obſtinatione ſub-*

uerſum hoſtili (quo ædificato, conſtabat ad intima Galliarum, ut conſueuerāt adire, Germanos arceri) & opus ſpe celerius conſummauit, & uictum defenſoribus ibi locandis ex barbaricis meſſibus non ſine diſcriminis metu collectum militis manu, condidit in uſus anni totius. Nec *ſanè hoc ſolo contentus, ſibi quoque uiginti dierum alimenta parata collegit. libentius enim bellatores quæſito dextris proprijs utebantur: admodum indignati, quoniam ex commeatu, qui eis recens aduectus eſt, ideo nihil ſumere potuerunt, quòd partem eius* Barbatio *cum tranſiret iuxta ſuperbe præſumpſit, reſiduum quod ſuperfuit, congeſtum in aceruum exuſſit. quæ utrū ut uanus gerebat & demens, an mandato principis confidenter nefanda multa tentabat, id temporis latuit.* Illud *tamē rumore tenus ubique iactabatur, quòd* Iulianus *non leuaturus incommoda* Galliarum *electus eſt, ſed ut poſſit per bella deleri ſæuiſſima, rudis etiā tum ut æſtimabatur, ac ne ſonitum quidem duraturus armorum.* Dum *caſtrorum opera mature conſurgunt, militiſque pars ſtationes prætendit agrarias, alia frumenta inſidiarum metu colligit: caute multitudo barbarica rumorem nimia uelocitate præuerſa,* Bar*bationem cum exercitu quem regebat (ut dictum eſt)* Gal*lico uallo diſcretum, impetu repētino aggreſſa, ſequénſque fugientes aduſque* Rauracos, *& ultra quoad potuit, rapta ſarcinarum & iumentorum cum calonibus parte maxima, redit ad ſua.* Et *ille tanquā expeditione euentu proſpero terminata, milite diſperſo per ſtationes hybernas ad comitatum imperatoris reuertit, crimen compoſiturus in* Cæ*ſarem, ut ſolebat, grauiter ſemper inceſſens. quo diſpalato fœdo terrore,* Alemannorum *reges* Chonodomarius *&* Veſtralpus, Vrius *quinetiam, &* Vrſicinus *cum* Sera-

pione & Suomario & Hortario, in unum robore uirium ſuarũ omni collecto, conſedere prope urbẽ Argentoratum, extrema metuentem Cæſarem arbitrati retroceſſiſſe, cum ille etiam perficiẽdi munimenti ſtudio ſtringeretur. erexit autem confidentiã caput altius adtollentem ſcutarius perfuga: qui commiſſi criminis metuens pœnam, tranſgreſſus ad eos poſt ducis fugati diſceſſum, armatorũ tredecim millia tantum remanſiſſe cum Iuliano docebat. Is enim numerus eum ſequebatur, barbara feritate certaminum rabiem undique concitante. cuius aſſeueratione eadem ſubinde replicantis, ad maiora ſtimulati fiducia, miſſis legatis ſatis pro imperio Cæſari mandauerunt, ut terris abſcederet uirtute ſibi quæſitis & ferro. qui ignarus pauendi, nec ira, nec dolore perculſus, ſed faſtus barbaricos ridens, tentis legatis aduſque perfectum opus caſtrorũ in eodẽ gradu conſtantiæ ſtetit immobilis. Agitabat autem miſcebátq; omnia ſine modo ubique ſeſe diffunditans, & princeps audendi perículoſa rex Chonodomarius, ardua ſubrigens ſupercilia, ut ſæpe ſecundis rebus elatus. nam & Decentiũ Cæſarem ſuperauit æquo marte congreſſus, & ciuitates erutas multas uaſtauit & opulentas, licentiúſque diu nullo refragante Gallias perſultauit. Ad cuius roborandam fiduciam recens quoque fugæ ducis acceſſit, numero præſtantis & uiribus. Alemanni enim ſcutorũ inſignia contuentes, norant eos milites permiſiſſe paucis ſuorũ latronibus terram, quorũ metu aliquoties cum gradum conferrent, amiſſis pluribus abiere diſperſi. quæ anxie ferebat ſolicitus Cæſar, quòd trudente ipſa neceſſitate digreſſus periculis, cum paucis, licet fortibus, populoſis gentibus occurrere cogebatur. Iámque ſolis radijs rutilãtibus, tubarúmque concinente clangore pedeſtres copiæ lentis inceſſibus educun-

tur,earúmque lateri equeſtres coniunctæ ſunt turmæ,inter quas cataphracti erãt & ſagittarij, formidabile genus armorũ. Et quoniam à loco unde Romana promota ſunt ſigna,aduſque uallum barbaricum quarta leuca ſignabatur & decima,id eſt unum & X X millia paſſuũ,utilitati ſecuritatique recte conſulens Cæſar, reuocatis præcurſoribus iam ante egreſſis, indictáque ſolitis uocibus quiete, cuneatim circũſiſtentes alloquitur genuina placiditate ſermonis: Vrget ratio ſalutis tuendæ communis,ut parciſſime dicam,non iacentis animi Cæſarem uos hortari,& orare commilitones mei,ut adulta robuſtáque uirtute confiſi,cautiorem uiã potius eligamus ad tolerãda uel ad depellenda quæ ſperantur,non præproperã & ancipitem.ut enim in periculis iuuentutem impigrã eſſe conuenit & audacem, ita cum res poſtulat regibilem & conſultam. Quod igitur cenſeo(ſi arbitriũ affuerit ueſtrum,iuſtáque ſuſtinet indignatio)paucis abſoluã. Iã dies in meridiem uergit,laſſitudine nos itineris fatigatos ſcrupuloſi tramites excipient & obſcuri, nox ſeneſcente luna nullis ſideribus adiuuanda, terræ protinus æſtu flagrantes, nullis aquarum ſubſidijs fultæ:quas ſi dederit quiſquam commode poſſe tranſire: ructibus hoſtium examinibus poſt otiũ cibíque refectionem & potus,quid nos agimus,quo uigore inedia,ſiti, laboréq; mẽbris marcẽtibus occurramus? Ergo quoniã negotijs difficillimis ſæpe diſpoſitio tempeſtiua proſpexit,& ſtatum nutantium rerum recto conſilio in bonam partem accepto aliquoties diuina remedia repararunt, hic quæſo uallo foſſáque circundati, diuiſis uigilijs quieſcamus: ſomnóque & uictu congruis potiti pro tẽpore,pace dei ſit dictũ,triũphaturas aquilas & uexilla uictricia,primo lucis moueamus exordio. Nec finiri perpeſſi quæ dicebãtur,ſtridore dẽ-

tium infrendentes, ardorémque pugnandi haſtis illidendo ſcuta monſtrantes, in hoſtem ſe duci iam conſpicuum exorabant, cælitis dei fauore fiduciáque ſui, & fortunati rectoris expertis uirtutibus freti: atque ut exitus docuit, ſalutaris quidam Genius præſens ad dimicandum eos, dum adeſſe potuit, incitabat. Acceſſit huic alacritati plenus celſarum poteſtatum aſſenſus, maximéque Florentij præfecti prætorio, periculoſe quidē, ſed ratione ſecunda pugnandum eſſe conſentientis, dum inſtarent barbari conglobati: qui ſi deflexiſſent, motum militis in ſeditiones natiuo calore propenſioris ferri non poſſe aiebat, extortam ſibi uictoriam, ut putauit, non ſine ultimorum conatu grauiter toleraturi. Addiderat autem fiduciam noſtris conſideratio gemina: recordantibus quòd anno nuper emenſo Romanis per tranſrhenana ſpatia fuſius uolitantibus, nec uiſus eſt quiſquam laris ſui defenſor, nec obuius ſtetit: ſed concæde arborū denſa undique ſemitis clauſis, ſidere urente brumali ægre uixere barbari lōgius amandati: quódque imperatore terras eorum ingreſſo, nec reſiſtere auſi, nec apparere, pacem impetrarunt ſuppliciter obſecrātes. Sed nullus mutatam rationem temporis aduertebat, quòd tripartito exitio premebantur: Imperatore urgente per Rhetias, Cæſare proximo nuſquā elabi permittente, finitimis quos hoſtes fecere diſcordiæ, modo non occipitia conculcantibus hincindéque cinctorum. Poſtea uero pace data, diſceſſerat imperator: & ſedata iurgiorum materia, uicinæ gentes iam concordabāt: & turpiſſimus ducis Romani digreſſus ferociam natura conceptam auxit in maius. Alio itidem modo res eſt aggrauata Romana ex negotio tali: Regij duo fratres uinculo pacis aſtricti, quam anno præterito impetrauerant à Conſtantio, nec tumultuare, nec commoueri

ſunt auſi. Sed paulo poſtea uno ex his Gundomado, qui potior erat, fideique firmioris, per inſidias interempto, omnis populus cum noſtris hoſtibus conſpirauit: & confeſtim Vadomarij plebs, ut aſſerebant, agminibus bella cientiū barbarorum ſeſe coniunxit. Cunctis igitur ſummis infimíſque approbantibus tunc opportune congrediendum, nec de rigore animorum quicquam remittentibus: exclamauit ſubito ſignifer, Perge feliciſſime omnium Cæſar, quò te fortuna proſperior ducit: tandem per te uirtutem & conſilia militaria ſentimus. i præuius ut fauſtus anteſignanus & fortis. experieris quid miles ſub conſpectu bellicoſi ductoris, teſtíſque indiuidui gerendorum, modo adſit ſupernum numē, ijs rebus efficiet excitatus. His auditis, cum nullæ laxarentur induciæ, promotus exercitus prope collem aduenit molliter editum, opertum ſegetibus iam maturis, à ſupercilijs Rheni haud longo interuallo diſtantem. è cuius ſummitate ſpeculatores hoſtium tres equites exciti, ſubito nunciaturi Romanum exercitum aduētare, feſtinarunt ad ſua: unus uero pedes, qui ſequi non potuit, captus agilitate noſtrorum, indicauit per triduum & trinoctium flumen tranſiſſe Germanos. Quos cum iam propè denſantes ſemet in cuneos noſtrorū conſpexere ductores, ſteterunt ueſtigijs fixis, antepilanis haſtatíſque & ordinum primis uelut inſolubili muro fundatis: & pari cautela hoſtes ſtetere cunctati. Cúmque ita ut antedictus docuerat perfuga, equitatum omnem à dextero latere ſibi uidiſſent oppoſitum, quicquid apud eos per equeſtres copias præpollebat, in læuo cornu locauere confertum. Iiſdémq; ſparſim pedites miſcuere diſcurſatores & leues, profecto ratione tuta poſcente. Norant enim licet prudentem ex equo bellatorē cum clibanario noſtro congreſſum, fræna retinentē & ſcu

tum, haſta una manu uibrata, tegminibus ferreis abſcondito bellatori nocere non poſſe. peditem uero inter ipſos diſcriminum uertices, cum nihil caueri ſolet præter id quod occurrit: humiliter occulte reptãtem latere forato iumenti, incautum rectorẽ præcipitem agere, leui negotio trucidãdum. Hoc *quoque diſpoſito, dexterũ ſui latus ſtruxere clãdeſtinis inſidijs & obſcuris.* Ductabant *autem populos omnes pugnaces & ſæuos* Chonodomarius & Serapio, *poteſtate excelſiores ante alios reges.* Et Chonodomarius *quidem nefarius belli totius incentor, cuius uertici flammeus torulus aptabatur, anteibat cornu ſiniſtrũ audax & fidens ingenti robore lacertorũ: ubi ardor prælij ſperabatur, immanis equo ſpumante ſublimior, erectus in iaculum formidandæ uaſtitatis, armorúmque nitore conſpicuus, antea ſtrenuus & miles, & utilis præter cæteros ductor. Latus uero dextrum* Serapio *agebat, etiam tum adultæ lanuginis iuuenis, efficacia præcurrens ætatem,* Mederici *fratris* Chonodomarij *filius, hominis quoad uixerat perfidiſſimi, ideo ſic appellatus, quòd pater eius diu obſidatus pignore tentus in* Gallijs, *doctúſque* Græca *quædam arcana, hunc filium ſuum* Agenarichum *genitali uocabulo dictitatum, ad* Serapionis *tranſtulit nomen.* Hos *ſequebantur poteſtate proximi reges numero quinque, regaléſq; decem, & optimatum ſeries magna, armatorum millia triginta & quinque, ex uarijs nationibus partim mercede, partim pacto uiciſſitudinis reddendæ quæſita.* Idmque *toruum increpantibus tubis,* Seuerus *dux* Romanorũ *aciem dirigens læuam, cum prope foſſas armatorum refertas ueniſſet, unde diſpoſitum erat, ut abditi repẽte exorti cuncta turbarent, ſtetit impauidus: ſuſpectiórque de obſcuris, nec referre gradum, nec ulterius ire tentauit.* Quo *uiſo, animoſus cõtra*

labores maximos Cæſar, ductis equitibus ſeptus, ut ardor negotij flagitabat, agmina peditũ impetu ueloci diſcurrẽs, uerbis hortabatur. Et cum alloqui pariter omnes, nec longitudo ſpatiorũ extenta, nec in unũ coactæ multitudinis permitteret crebritas: & alioquin uitabat grauioris inuidiæ põdus, ne uideretur id affectaſſe quod ſibi ſoli deberi Auguſtus exiſtimabat: cautior ſui hoſtiũ tela præteruolans, his & ſimilibus notos pariter & ignotos ad faciendũ accendebat: Aduenit ô ſocij iuſtum pugnandi iam tempus, olim exoptatum mihi uobiſcum, quod antehac arceſſentes arma inquietis motibus poſcebatis. Item cũ ad alios poſtſignanos in acie locatos extrema ueniſſet, En, inquit, cõmilitones diu ſperatus præſto eſt dies, compellens nos elotis priſtinis maculis Romanæ maieſtati reddere proprium decus. hi ſunt barbari, quos rabies, & immodicus furor ad perniciẽ rerum ſuarũ coegit occurrere noſtris uiribus opprimendos. Alios itẽ bellandi uſu diutino callẽtes aptius ordinans, his exhortationibus adiuuabat: Exurgamus uiri fortes, propellamus fortitudine congrua illiſa noſtris partibus probra, quæ contẽplans Cæſaris nomen cunctando ſuſcepi. Quoſcunque autem pugnæ ſignum inconſulte poſcentes, rupturóſque imperiũ irrequietis motibus præuideret: Quæſo, inquit, ne hoſtes uertendos in fugam ſequentes auidius futuræ uictoriæ gloriam uioletis: neu quis ante neceſſitatem ultimam cedat. nam fugituros proculdubio deſeram: hoſtium terga cæſurus adero indiſcretus, ſi hoc penſatione moderata fiat, & cauta. Hæc aliáque in eundem modum ſæpius replicando, maiorem exercitus partem primæ barbarorũ oppoſuit fronti: & ſubito Alemannorum fremitus indignationi mixtus auditus eſt, unanimi conſpiratione uociferantium, relictis equis ſecum oportere

uerſari regales: ne ſiquid contigiſſet aduerſum, deſerta mi ſerabili plebe facilem diſcedendi copiam reperirent. Hoc comperto, Chonodomarius iumento ac ſtatim deſiluit, & ſecuti eum reſidui idē facere nihil morati: (nec enim eorum quiſquam ambigebat partem ſuam fore uictricem) dato æneatorum cantu ſolenniter ſigno ad pugnandum, utrinque magnis concurſum eſt uiribus populi. propilabātur miſſilia, & properātes cito quàm conſiderato curſu Germani, teláque dextris explicantes, inuolauere noſtrorum equitum turmas frendentes immania: eorúmque ultra ſolitum ſæuientium comæ fluētes horrebant, & elucebat quidam furor ex oculis: quos contra pertinax miles ſcutorum obijcibus uertices tegens, eiectánſque gladios uel tela concriſpans mortem minantia perterrebat. Cúmque in ipſo præliorum articulo eques ſe fortiter conturmaret: & muniret latera ſua firmius pedes, frontem artiſſimis conſerens parmis, erigebantur craſſi pulueris nubes: uariſque fuere diſcurſus, nunc reſiſtentibus, nunc cedentibus noſtris: & obnixi genibus quidā barbari peritiſſimi bellatores hoſtem propellere laborabant: ſed deſtinatione nimia dextræ dexteris miſcebantur, & umbo trudebat umbonem, cælúmque exultantium cadentiúmque reſonabat uocibus magnis. & cum cornu ſiniſtrū altius gradiēs, urgentium tot agmina Germanorū ui nimia propuliſſet, irétque in barbaros fremens: equites noſtri cornu tenētes dextrū, præter ſpē incondite diſceſſerunt. dúmque primi fugientiū poſtremos impediūt, gremio legionum protecti, fixerūt integrato prælio gradū. hoc autem exinde acciderat, quod dū ordinum reſtituitur ſeries, cataphracti equites uiſo rectore ſuo leuiter uulnerato, & conſorte quodam per ceruicem equi labentis pondere armorum oppreſſo, dilapſi quà

quiſque poterat, peditéſque calcando cuncta turbaſſent, ni conferti illi ſibique uiciſſim innixi ſtetiſſent immobiles. Igitur cum equites nihil præter fugæ circunſpectantes præſidia, uidiſſet longius Cæſar, concito equo eos uelut repagulum quoddam cohibuit. Quo agnito per purpureum ſignum Draconis ſummitati haſtæ longioris aptatum, uelut ſenectutis pendentis exuuias, ſtetit unius turmæ tribunus, & pallore timoris perculſus, ad aciẽ integrandã recurrit. útque in rebus amat fieri dubijs, eoſdẽ lenius increpans Cæſar, Quò, inquit, cedimus uiri fortiſſimi? an ignoratis fugam, quæ ſalutem nunquam reperit, irriti conatus ſtultitiam indicare? redeamus ad noſtros, ſaltem gloriæ futuri participes, ſi eos pro Rep. dimicantes relinquimus inconſulte. Hæc reuerẽter dicendo, reduxit omnes ad munia ſubeunda bellandi, imitatus ſalua differentia ueterem Syllã: qui cum contra Archelaũ Mithridatis ducem educta acie prælio fatigabatur ardenti, relictus à militibus cunctis, accurrit in ordinem primum: raptóque & coniecto uexillo in partem hoſtilem: Ite, dixerat, ſocij periculorum electi, & ſcitantibus ubi relictus ſum imperator, reſpondete nihil fallentes, Solus in Bœotia pro omnibus nobis cum diſpendio ſanguinis ſui decernens. Proinde Alemanni pulſis diſiectiſque equitibus noſtris, primam aciem peditum incæſſerunt, eam abiecta reſiſtendi animoſitate pulſuri. ſed poſtquã cominus uentum eſt, pugnabatur paribus diu motibus. Cornuti enim & Braccati uſu præliorum diuturno firmati excipiunt eos, iam geſturientes barritum ciere uel maximum: qui clamor ipſo feruore certaminum à tenui ſuſurro exoriens, paulatímque adoleſcens ritu extollitur fluctuum cautibus illiſorum. iaculorum deinde ſtridentium crebritate hinc inde conuolante, puluis æquali motu aſſur-

gi.

gens, & proſpectum eripiens, arma armis, corpora corporibus obtrudebat. ſed uiolentia iráque incompoſita barbari in modum exarſere flammarum, nexámque ſcutorum compagem, quæ noſtros in modũ teſtudinis tuebatur, ſcindebãt ictibus gladiorum aſſiduis. Quo cognito, opitulatum conturmalibus ſuis celeri curſu Bataui uenere cũ regibus formidabilis manus, extremæ neceſſitatis articulo circumuentos ſi iuuiſſet fors ereptura: tonitrúmque canentibus claſſicis, adultis uiribus certabatur. Verũ Alemanni bellum acriter ineuntes, altius anhelabãt, uelut quodam furoris affectu oppoſita omnia deleturi. Spicula tamen uerutáque miſſilia non ceſſabant, ferratǽque arundines fundebantur: quanquam etiam cominus mucro feriebat contra mucronem, & loricæ gladijs findebantur, & uulnerati nondum effuſo cruore ad audendũ conſurgebant. Pares enim quodammodo coiuere cum paribus, Alemanni robuſti & celſiores, milites uſu nimio dociles, illi feri & turbidi, hi quieti & cauti, animis iſti fidentes, grandiſſimis illi corporibus freti. Reſurgebat tamen aliquoties armorum pondere pulſus loco Romanus, laſſatiſque impreſſu genibus læuum reflectens poplitem Barbarus ſubſidebat, hoſtem ultro laceſſens, quod indicium eſt obſtinationis extremæ. Exiluit itaque ſubito ardens optimatium globus, inter quos decernebant & reges: & ſequente uulgo ante alios agmina noſtrorum interrupit, & iter ſibi aperiendo aduſque primanorum legionem peruenit locatam in medio: quæ confirmatio caſtra prætoria dictitatur. ubi denſior & ordinibus frequens miles, inſtar turrium fixa firmitate conſiſtens, prælium maiore ſpiritu repetiuit: & uulneribus declinandis intentus, ſéque in modum mirmillonis operiens, hoſtium latera quæ nudabat ira flagrantior, diſtrictis gladijs per-

forabat. At illi prodigere uitam pro uictoria cõtendẽtes, tentabant agminis noſtri laxare compagem: ſed cõtinuata ſerie peremptorum, quos Romanus iam fidentior ſtrauit, ſuccedebant barbari ſuperſtites interfectis: auditóque occumbentium gemitu crebro, pauore perfuſi torpebant. Feſſi denique tot ærumnis, & ad ſolam demũ ſtrenui fugam, per diuerſos tramites toto celeritatis gradu feſtinabant: ut è mediis ſæuientis pelagi fluctibus quocunque aduexerit uentus eijci nautici properant. uictores, quod uoti magis quàm ſpei fuiſſe fatebitur quilibet tunc præſens, adorant propiciati numinis arbitrium. inclemens & ſecans terga cedentium miles, cum interdum flexis enſibus ferien di non ſuppeterent inſtrumenta, ipſis barbaris tela eorum uitalibus immergebat: nec quiſquam uulnerantium ſanguine iram expleuit, nec ſatiauit cæde multiplici dexterã, uel miſeratus ſupplicantem abſceſſit. Iacebant itaque plurimi tranſfixi letaliter, remedia mortis compendio poſtulantes: alij ſemineces labente iam ſpiritu, lucis uſuram oculis morientibus inquirebant: quorundã capita diſciſſa trabalibus telis, & pendentia iugulis cohærebant: pars per lutoſum & lubricum ſolum in ſociorum cruore lapſi, intactis ferro corporibus aceruis ſuperruentiũ obruti necabantur. quæ ubi ſatis euenere proſperrime, ualidius inſtante uictore, acumina denſis ictibus hebeſcebant, ſplendentéſq; galeæ ſub pedibus uoluebãtur & ſcuta. ultimo denique tru dente diſcrimine, barbari, cum elati cadauerũ aggeres exitus impedirent, ad ſubſidia fluminis petiuere, quæ ſola re ſtabant eorũ terga iã perſtringentis. & quia curſu ſub armis concito fugiẽtes miles indefeſſus urgebat, quidã nandi peritia eximi ſe poſſe diſcriminibus arbitrati, animas flu ctibus cõmiſerunt. Qua cauſa celeri corde futura præuidẽs

Cæſar, cũ tribunis & ducibus, clamore obiurgatorio prohibebat, ne hoſtem audius ſequens noſtrorum quiſquam ſe gurgitibus committeret uerticoſis. Vnde id obſeruatum *eſt, ut marginibus inſiſtentes confoderent telorum uarietate* Germanos: *quorum ſiquem morti uelocitas ſubtraxiſſet, iacti corporis pondere ad ima fluminis ſubſidebat. & uelut in quodã theatrali ſpectaculo aulæis miranda monſtrantibus, multa licebat iam ſine metu uidere: nandi ſtrenuis quoſdam neſcios adhærere, flutantes alios cum expediti uiribus linquerentur ut ſtipites, & uelut luctante amnis uiolentia uorari quoſdam fluctibus inuolutos, nonnullos clypeis uectos, præruptas undarum occurſantium moles obliquatis meatibus declinantes, ad ripas ulteriores poſt multa diſcrimina peruenire. ſpumans denique cruore* Barbarico *decolor alueus inſueta ſtupebat augumenta.* Dũ *hæc aguntur, rex* Chonodomarius *reperta copia diſcedendi, lapſus per funerum ſtrues cum ſatellitibus paucis celeritate rapida properabat ad caſtra, quæ prope* Tribuncos *&* Concordiam *munimenta* Romana *fixit intrepidus, ut aſcenſis nauigijs, dudum paratis ad caſus ancipites in ſecretis ſeceſſibus, euaderet.* Et *quia non niſi* Rheno *tranſito ad territoria ſua poterat peruenire, uultum ne agnoſceretur operiens, ſenſim retulit pedem.* Cúmque *propinquaret iam ripis, lacunam paluſtribus aquis interfuſam circumgrediens, ut tranſiret, calcata mollitie glutinoſa, equo eſt euolutus: & confeſtim licet obeſo corpore grauior, ad ſubſidium uicini collis euaſit: quem agnitum (nec enim potuit celari qui fuerat, fortunæ prioris magnitudine proditus) ſtatim anhelo curſu cohors cum tribuno ſecuta, armis circundatum aggerem nemoroſum cautius obſidebat, perrumpere uerita, ne fraude latẽti inter ramorum tenebras*

exciperetur occultas. Quibus uiſis compulſus ad ultimos metus, ultro ſe dedit, ſolus egreſſus: comitéſque eius ducenti numero, & tres amici iunctiſſimi, flagitium arbitrati poſt regem uiuere, uel pro rege non mori, ſi ita tulerit caſus, tradidere ſe uinciendos. Vtque natiuo more ſunt barbari humiles in aduerſis, diſparéſque in ſecundis, ſeruus alienæ uoluntatis trahebatur pallore confuſus, claudente noxarum conſcientia linguam, immenſum quantum ab eo differens, qui poſt feros lugubréſque terrores cineribus Galliarum inſultans, multa minabatur & ſæua. quibus ita fauore ſuperni numinis terminatis, poſt exactum iam diem occinente liticine, reuocatus inuictiſſimus miles prope ſupercilia Rheni tendebat, ſcutorúmque ordine multiplicato uallatus, uictu fruebatur & ſomno. Ceciderunt autem in hac pugna Romani quidem CCXLIII: rectores uero quatuor, Bainobaudes cornutorum tribunus, adæque Laipſo, & Innocentius cataphractarios ducens, & uacans quidam tribunus, cuius non ſuppetit nomen: ex Alemannis uero ſex millia corporum ſunt inuenta in campo conſtrata, & inæſtimabiles mortuorum acerui per undas fluminis ferebantur. Tunc Iulianus, ut erat fortuna ſui ſpectatior, meritiſque magis quàm imperio potens, Auguſtus acclamatione concordi totius exercitus appellatus, ut agentes petulantius milites increpabat, id ſe nec ſperare, nec adipiſci uelle iurando confirmans. Et ut augeret euentus ſecundi lætitiam, concilio Chonodomarium iuſſit offerri: qui primo curuatus, deinde humi ſuppliciter fuſus, gentilíque pace ueniam poſcens, bono animo eſſe eſt iuſſus. Et diebus poſtea paucis ductus ad comitatum imperatoris, miſſúſque exinde Romam, in caſtris peregrinis, quæ in monte ſunt Cælio, morbo ueterni conſumptus eſt. His tot

ac talibus proſpero peractis euentu: in palatio Conſtantij quidam Iulianum culpantes, ut princeps ipſe delectaretur, Victoriam ſiue Victorinum ideo nominabant, quod uerecunde referens quoties imperaret, ſuperatos indicabat ſæpe Germanos. interque exaggerationem inanium laudum, oſtentationémque aperte lucentium inflabant ex uſu imperatorem ſuopte ingenio nimium, quicquid per omnem terræ ambitum agebatur felicibus auſpicijs eius adſignantes. Quocirca magniloquentia elatus adulatorum, tunc & deinde edictis propoſitis arroganter ſatis multa mẽtiebatur, ſe ſolum, cum geſtis non adfuiſſet, & dimicaſſe, & uiciſſe, & ſupplices reges gentium erexiſſe aliquoties ſcribens. & ſi, uerbi gratia, eo agente tunc in Italia dux quidam egiſſet fortiter contra Perſas, nulla eius mentione per textum lõgiſſimum facta, laureatas literas ad prouinciarũ ſigna mittebat, ſe inter primores uerſatum cum odioſa ſui iactatione ſignificans. Extant denique eius edicta in tabularijs principis publicis condigne ſcriptis, memoria delata narrandi, extollendique ſemet in cœlum. Argentorato cum pugnaretur manſione quadrageſima diſparatus, deſcribens prælium, aciem ordinaſſe, & ſtetiſſe inter ſigniferos, & barbaros fugaſſe præcipites, ſibíque oblatum falſo indicat Chonodomarium: proh rerum indignitas, ſuper Iuliani glorioſis actibus conticeſcens, quos ſepelierat penitus, ni fama res maximas, uel obumbrãtibus plurimis ſilere neſciret.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIB. XVII.

HAC rerum quas iam digeſſimus uarietate ita concluſa, Martius iuuenis, Rheno poſt Argentoratenſem pugnam otioſe fluente ſecurus, ſolicitúſq; ne diræ uolucres conſumerẽt corpora peremptorũ, ſine diſcretione cunctos humari mandauit: abſolutiſque legatis, quos ante certamẽ ſuperba quædam portaſſe prædiximus, ad Tres tabernas reuertit. Vnde cũ captiuis omnibus prædam Mediomatricos ſeruandam ad reditum uſque ſuum, duci præcepit: & petiturus ipſe Mogontiacum, ut ponte cõpacto tranſgreſſus in ſuis requireret barbaros, cum nullum reliquiſſet in noſtris, refragante uetabatur exercitu: uerũ facundia iucunditatéque ſermonum allectum, in uoluntatem traduxerat ſuã. Amor enim poſt documenta flagrantior, ſequi libenter hortatus eſt omnis operæ conturmalem, autoritate magnificum ducem, plus laboris indicere ſibi quàm militi, ſicut perſpicue contigit, aſſuetum. Móxque ut ad locum prædictum eſt uentum, flumine pontibus conſtratis tranſmiſſo, occupauere terras hoſtiles. At barbari præſtricti negotij magnitudine, qui ſe in tranquillo poſitos otio, tunc parum inquietari poſſe ſperabant, aliorum exitio quid fortunis ſuis immineret anxie cogitantes, ſimulata pacis petitione, ut primæ uertiginis impetum declinarent, miſerunt legatos cum uerbis compoſitis, quæ denuntiarent concordem fœderum firmitatem: incertúmque quo conſilio aut inſtituto mutata uoluntate, per alios curſu celeri uenire compulſos, acerrimum noſtris minati ſunt bellũ, ni eorum regionibus exceſſiſſent. Quibus clara fide cõpertis, Cæſar

prima noctis quiete nauigijs modicis & uelocibus octingentos impoſuit milites: eorum uiginti ſurſum uerſus decurſo egreſſi, quicquid inuenire potuerint ferro uolarẽt & flammis. quo ita diſpoſito, ſolis primo exortu uiſis per montium uertices barbaris, ad cælſiora ducebatur alacrior miles: nullóque inuento (hoc ſiquidẽ opinati diſceſſere) confeſtim eminus ingentis fumi uolumina uiſebantur, indicantia noſtros perruptas populari terras hoſtiles. quæ res Germanorum perculit animos, atque deſertis inſidijs, quas per arta loca & latebroſa ſtruxerant noſtris, trans Menum nomine fluuium ad opitulandum ſuis neceſſitudinibus auolarunt. Vt enim rebus amat fieri dubijs & turbatis, hinc equitum noſtrorum accurſu, inde nauigijs uectorũ militum impetu repentino perterrefacti, euadendi ſubſidiũ uelox locorum inuenere prudentes: quorum digreſſu miles libere gradiens, opulentas pecore uillas & frugibus rapiebat nulli parcendo. extractiſque captiuis, domicilia cuncta curatius ritu Romano conſtructa, flãmis ſubditis exurebat. emenſiſque æſtimatione decimi lapidis, cum prope ſyluam ueniſſet ſqualore tenebrarum horrendam, ſtetit diu cunctando, indicio perfugæ edoctus, per ſubterranea quædam occulta foſſáſque multifidas latere plurimos, ubi habile uiſum fuerit, erupturos. Auſi tamen omnes accedere fidentiſſime, ilicibus incaſis & fraxinis, roboréque obiecto magno ſemitas inuenere conſtratas. Ideóque gradientes cautius retro, non niſi per anfractus longos & aſperos ultra progredi poſſe, uix indignationem capientibus animis, aduertebant. Et quoniam aeris urente ſæuitia cum diſcriminibus ultimis laboratur incaſſum (æquinoctio quippe autũnali exacto, per eos tractus ſuperfuſæ niues oppleuere mõtes ſimul & cãpos) opus arreptum eſt me-

morabile. & dū nullus obſiſteret, munimentū quod in Alemannorum ſolo conditum Traianus ſuo nomine uoluit appellari, dudum uiolentius oppugnatum, tumultuario ſtudio reparatum eſt: locatiſque ibi pro tēpore defenſoribus, ex Barbarorum uiſceribus alimenta congeſta ſunt. quæ illi maturàta ad ſuam perniciem contemplantes, metúque rei peractæ uolucriter congregati, precibus & humilitate ſuprema petiere miſſis oratoribus pacem: quam Cæſar omni conſiliorum uia firmata cauſatus uerisſimilia plurima, per decem menſium tribuit interuallum: id nimirum ſolerti colligens mente, quòd caſtra ſupra quàm optari potuit occupata, ſine obſtaculo tormentis muralibus, & apparatu deberēt ualido communiri. hac fiducia tres immaniſſimi reges uenerunt, tandem aliquando iam trepidi, ex his qui miſere uictis apud Argentoratum auxilia, iurantes conceptis ritu patrio uerbis nihil inquietum acturos, ſed fœdera ad præſtitutum uſque diem, quia id noſtris placuerat, cum munimento ſeruaturos intacto, frugéſque portaturos humeris, ſi defuiſſe ſibi docuerint defenſores: quod utrunque metu perfidiam frænante fecerūt. hoc memorabili bello, comparando quidem Punicis & Teutonicis, ſed diſpendio rei Romanæ peracto leuiſſimo, ut fauſtus Cæſar exultabat & felix. credíque obtrectatoribus potuit, ideo fortiter eum ubique feciſſe fingentibus, quòd oppetere dimicando glorioſe magis optabat, quàm damnatorum ſorte, ſicut ſperabant, ut frater Gallus occidi: ni pari propoſito poſt exceſſum quoque Cōſtantij actibus mirandis inclaruiſſet. quibus ut in tali re compoſitis firmiter, ad ſedes reuertens hybernas, ſudorum reliquias reperit tales. Remos Seuerus magiſter equitum per Agrippinam petens & Iuliacum, Francorum ualidiſſimos cuneos in ſexcentis

uelitibus, ut poſtea claruit, uacua præſidijs loca uaſtantes offendit: hac opportunitate in ſcelus audaciam erigente, quòd Cæſare in Alemannorum ſeceſſibus occupato, nullóque uetante, expleri ſe poſſe prædarum opimitate ſunt arbitrati. ſed metu iam reuerſi exercitus, munimẽtis duobus, quæ olim exinanita ſunt, occupatis, ſe quoad fieri poterat tuebãtur. Hac Iulianus rei nouitate perculſus, & conijciẽs quorſum erumperet, ſi ijſdẽ tranſiſſet intactis, retento milite circumuallare diſpoſuit Caſtellum oppidum, quod Moſa fluuius præterlambit. & aduſque quartum & quinquageſimum diem, Decẽbri ſcilicet & Ianuario menſe obſidionales tractæ ſunt moræ, deſtinatis barbarorum animis incredibili pertinacia reluctatis. Tunc pertimeſcens ſolertiſſimus Cæſar, ne obſeruata nocte illuni, barbari gelu uinctum amnem peruaderent, quotidie à ſole in ueſperam flexo aduſque lucis principium luſorijs nauibus diſcurrentes flumẽ ultro citróque milites ordinauit, ut cruſtis pruinarum diffractis, nullus ad erumpendi copiã facile perueniret. Hócque commẽto, inedia, & uigilijs, & deſperatione poſtrema laſſati, ſponte ſe propria dederunt: ſtatímque ad comitatum Auguſti ſunt miſſi. ad quos eximendos periculo, multitudo Francorum egreſſa, cum captos comperiſſet & aſportatos, nihil amplius auſa repedauit ad ſua caſtra. híſque perfectis acturus hyemem reuertit Pariſios Cæſar. Quia igitur plurimæ gentes ui maiore collaturæ capita ſperabantur, dolum bellorũ coniectans ſobrius rector, magnis curarum molibus ſtringebatur. Dúmque per inducias licet negotioſas & breues, ærumnoſis poſſeſſorũ damnis mederi poſſe credebat, tributi ratiocinia diſpenſauit. Cúmque Florentius præfectus prætorio cuncta permenſus, ut contendebat, quicquid in capitatione deeſſet ex

conquiſitis ſe ſupplere firmaret, taliũ gnarus, animá prius amittere, quàm hoc ſinere fieri memorabat. Norat enim huiuſmodi prouiſionũ, imò euerſionum, ut uerius dixerim, inſanabilia uulnera ſæpe ad ultimam egeſtatem prouincias contraxiſſe. quæ res, ut docebitur poſtea, penitus euertit Illyricũ. Ob quæ præfecto prætorio ferri non poſſe clamante, ſe repente factum infidum, cui Auguſtus ſummam commiſerit rerum: Iulianus eum ſedatus leniens, ſcrupuloſe computando & uere, docuit non ſufficere ſolum, uerũetiam exuberare capitationis calculum ad commeatuũ neceſſarios apparatus. Nihilominus tamen diu poſtea indictionale augmentum oblatum ſibi nec recitare nec ſubnotare perpeſſus, humi proiecit: literíſque Auguſti monitus ex relatione præfecti, non agere ita perplexe, ut uideretur parum Florentio credi: reſcripſit, gratandum eſſe, ſi prouincialis hinc inde uaſtatus, ſaltem ſolennia præbeat, nedum incrementa, quæ nulla ſupplicia egenis poſſent hominibus extorquere. Factúmque eſt tunc & deinde unius animi firmitate, ut præter ſolita nemo Gallis quicquã exprimere conaretur. Inique inuſitato exẽplo id petendo Cæſar impetrauerat à præfecto, ut ſecũdæ Belgicæ multiformibus malis oppreſſæ diſpoſitio ſibi committeretur, ea uidelicet lege, ut nec præfectianus, nec præſidialis apparitor ad ſoluendum quenquam urgeret. Quo leuati ſolatio cuncti, quos in curam æs alienum ſeparat ſuam, nec interpellati ante præſtitutum tempus debita contulerunt. Inter hæc recreandarum exordia Galliarum adminiſtrante ſecundam adhuc Orphito præfecturam, obeliſcus Romæ in circo erectus eſt maximo. ſuper quo nunc, quia tempeſtiuum eſt, pauca diſcurram. Vrbem priſcis ſeculis conditam ambitioſa mœnium ſtrue, & portarum centum

quondã aditibus celebrẽ hecatompylos Thebas institutores ex facto cognominarunt, cuius uocabulo prouincia nunc usque Thebais appellatur. Hãc inter exordia pandentis ſe late Carthaginis, improuiſo excurſu duces oppreſſere Pœnorum: poſteáque reparatam Perſarum rex ille Cambyſes, quoad uixerat alieni cupidus & immanis, AEgypto perrupta aggreſſus eſt, ut opes exinde raperet inuidẽdas, ne deorum quidem donarijs parcens. qui dum inter prædatores turbulenter concurſat, laxitate præpeditus indumentorum concidit pronus: ac ſuomet pugione, quem aptatum femori dextro geſtabat, ſubita ui ruinæ nudato uulneratus penè letaliter interiſſet. Longe autem poſtea Cornelius Gallus, Octauiano res tenente Romanas, AEgypti procurator, exhauſit ciuitatem plurimis intercæptis: reuerſúſq; cum furtorum arceſſeretur, & depopulatæ prouinciæ, metu nobilitatis acriter indignatæ, cui negotium ſpectandum dederat imperator, ſtricto incubuit ferro. Is eſt, ſi recte exiſtimo, Gallus poeta, quem flens quodãmodo in poſtrema Bucolicorum parte Virgilius carmine decantat.

In hac urbe inter labra ingentia, diuerſáſq; moles figmẽta AEgyptiorũ numinũ exprimẽtes, obeliſcos uidimus plures, alióſq; iacentes & cõminutos, quos antiqui reges bello domitis gentibus, aut proſperitatibus ſummarũ rerum elati, montiũ uenis uel apud extremos orbis incolas perſcrutatis exciſos erectóſque, dijs ſuperis in religione dicarũt. Eſt autem obeliſcus aſperrimus lapis in figuram metæ cuiuſdã, ſenſim ad proceritatem conſurgens excelſam, ut'q; radium imitetur, gracileſcẽs pauliſper, ſpecie quadrata in uerticem productus anguſtum, manu leuigatus artificis. formarũ autem innumeras notas hieroglyphicas appellatas, quas ei undique uidemus inciſas, initialis ſapientiæ uetus

inſigniuit autoritas. Volucrum enim ferarúmque, etiam alieni mundi, genera multa ſculpentes, ad æuu quoque ſequentis ætates imperatorum uulgarius perueniente memoria, promiſſa uel ſoluta regum uota monſtrabant. Non enim ut nunc literarũ numerus præſtitutus & facilis exprimit quicquid humana mens concipere poteſt, ita priſci quoque ſcriptitarunt AEgyptij; ſed ſingulæ literæ ſingulis nominibus ſeruiebant, & uerbis nonnunquam ſignificabant integros ſenſus. Cuius rei ſcientiæ in his interim ſit duobus exẽplum. per uulturem naturæ uocabulum pandunt: quia mares nullos poſſe inter has alites inueniri rationes memorant phyſicæ: pérque ſpeciem apis mella conficientis indicant regem, moderatori cum iucunditate aculeos quoque innaſci debere his ſignis oſtendentes: & ſimilia plurima. Et quia ſufflantes adulatores ex more Conſtantium, id ſine modo ſtrepebant, quòd cum Octauianus Auguſtus obeliſcos duos ab Heliopolitana ciuitate tranſtuliſſet AEgyptia (quorũ unus in Circo maximo, alter in campo locatus eſt Martio) hũc recens aduectum difficultate magnitudinis territus, nec contrectare auſus eſt, nec mouere. Ddiſcant qui ignorãt, ueterem principem tranſlatis aliquibus hunc intactum ideo præteriſſe, quòd deo Soli ſpeciali munere dedicatus, fixúſq; intra ambitioſi templi delubra, quæ cõtingi non poterant, tanquam apex omnium eminebat. Verum Conſtantinus id parui ducens, auulſam hanc molem ſedibus ſuis, nihílque committere in religionem rectè exiſtimans, ſi ablatum uno templo miraculum Romæ ſacraret, id eſt, in templo mundi totius, iacere diu perpeſſus eſt, dum tranſlationi pararentur utilia. Quo conuecto per alueum Nili, proiectóque Alexandriæ, nauis amplitudinis antehac inuſitatæ ædificata eſt ſub trecentis

remigibus agitanda. Quibus ita prouiſis, digreſſóque uita principe memorato, urgens effectus intepuit: tandémq; ſero impoſitus naui per maria, fluentáque Tybridis uelut pauentis, ne quod penè ignotus miſerat Nilus, ipſe parum ſub emeatus ſui diſcrimine mœnibus alūnis inſerret, defertur in uicum Alexandri, tertio lapide ab urbe ſeiunctum: unde chamulcis impoſitus, tractúſque lenius per Oſtienſem portam, piſcinámque publicā circo illatus eſt maximo. Sola poſt hæc reſtabat erectio, quæ uix, aut ne uix quidem ſperabatur poſſe compleri: erectiſque uſque periculū altis trabibus, ut machinarū cerneres nemus, innectuntur uaſti funes & longi, ad ſpeciem multiplicium liciorū cælum denſitate nimia ſubtexentes: quibus colligatus mons ipſe effigiatus ſcriptilibus elementis, paulatimque id per arduum inane protētus, diúque pēſilus hominū millibus multis, tanquam molendarias rotantibus metas, cauea locatur in media: eíque ſphæra ſuperponitur ahena, aureis laminis nitens: qua confeſtim ui ignis diuini cōtacta, ideóque ſublata, facis imitamentum in figura æreum, itidē auro imbractteatum, uelut abundanti flamma candentis. Secutæque ætates alios tranſtulerūt: quorum unus in Vaticano, alter in hortis Salluſtij, duo in Auguſti monumēto erecti ſunt. Qui autem notarum textus obeliſco inciſus eſt ueteri, quem uidemus in circo, Hermapionis librum ſequuti interpretatum literis ſubiecimus Græcis.

Ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ νοτίου διερμηνευμένα ἔχει στίχος πρῶτος. Τάδε ἐστὶν ἃ βασιλεῖ ῥαμέστῃ δεδωρήμεθα, ὃν πᾶσαν οἰκουμένην μετὰ χαρᾶς βασιλεύειν ἥλιος φιλεῖ καὶ ἀπόλλων. κρατερὸς φιλαλήθης υἱὸς ἥρωνος θεογέννητος κτίστης τῆς οἰκουμένης, ὃν ἥλιος προέκρινεν, ἄλκιμος ἄρεως βασιλεὺς ῥαμέστης, ᾧ πᾶσα ὑποτέτακται ἡ γῆ μετὰ ἀλκῆς καὶ θάρσους. βασιλεὺς ῥαμέστης

ἡλίου παῖς αἰωνόβιος. σῖχος δεύτερος. ἀπόλλων κρατερὸς, ὁ ἑςὼς ἐπ' ἀληθείας δεσπότης διαδήματος, τὴν αἴγυπτον δοξάσας κεκτημένος, ὁ ἀγλαοποιήσας ἡλίου πόλιν, καὶ κτίσας τὴν λοιπὴν οἰκουμένην, καὶ πολυτιμήσας τοὺς ἐν ἡλίου πόλει θεοὺς ἀνιδρυμένους, ὃν ἥλιος φιλεῖ. τρίτος σῖχος. ἀπόλλων κρατερὸ. ἡλίου παῖς παμφεγγὴς, ὃν ἥλιος προέκρινεν, καὶ ἄρης ἄλκιμος ἐδωρήσατο. οὗ τὰ ἀγαθὰ ἐν παντὶ διαμένει καιρῷ. ὃν ἄμμων ἀγαπᾷ, πληρώσας τὸν νεὼν τοῦ φοίνικος ἀγαθῶν. ᾧ οἱ θεοὶ ζωῆς χρόνον ἐδωρήσαντο. ἀπόλλων κρατερὸς υἱὸς ἥρωνος, βασιλεὺς οἰκουμένης ῥαμέςης, ὃς ἐφύλαξεν αἴγυπτον τοῦ ἄλλου ἔθνους νικήσας, ὃν ἥλιος φιλεῖ. ᾧ πολὺν χρόνον ζωῆς ἐδωρήσαντο θεοὶ, δεσπότης οἰκουμένης ῥαμέςης αἰωνόβιος. ἄλλος σῖχος δεύτερος. ἥλιος θεὸς μέγας δεσπότης οὐρανοῦ δεδώρημαί σοι βίον ἀπρόσκορον. ἀπόλλων κρατερὸς κύριος διαδήματος, ἀνείκαςος, ᾧ ἀνδριάντας ἀνέθηκεν ἐν τῇδε τῇ βασιλείᾳ δεσπότης αἰγύπτου, καὶ ἐκόσμησεν ἡλίου πόλιν ὁμοίως καὶ αὐτὸν ἥλιον δεσπότην οὐρανοῦ. συνετελεύτησεν ἔργον ἀγαθὸν ἡλίου παῖς βασιλεὺς αἰωνόβιος. τρίτος σῖχος. ἥλιος θεὸς δεσπότης οὐρανοῦ ῥαμέςῃ βασιλεῖ δεδώρημαι τὸ κράτος καὶ τὴν κατὰ πάντων ἐξουσίαν. ὃν ἀπόλλων φιλαλήθης δεσπότης χρόνων, καὶ ἥφαιστος ὁ τῶν θεῶν πατὴρ προέκρινεν διὰ τὸν ἄρεα. βασιλεὺς παγχαρὴς ἡλίου παῖς καὶ ὑπὸ ἡλίου φιλούμενος. ἀφηλιώτης πρῶτος σῖχος. ὁ ἀφ' ἡλίου πόλεως μέγας θεὸς ἐνουράνιος ἀπόλλων κρατερὸς, ἥρωνος υἱὸς, ὃν ἥλιος ἠγώνησεν, ὃν οἱ θεοὶ ἐτίμησαν, ὁ πάσης γῆς βασιλεύων, ὃν ἥλιος προέκρινεν, ὁ ἄλκιμος διὰ τὸν ἄρεα βασιλεὺς, ὃν ἄμμων φιλεῖ, καὶ ὁ παμφεγγὴς συγκρίνας αἰώνιον βασιλέα. & reliqua. Datiano & Cereali cõſulibus, cum uniuerſa per Gallias ſtudio cautiore diſponerentur, formidóque præteritorũ barbaricos hebetaret excurſus, rex Perſarũ in cõfinijs

agens adhuc gentium extimarum, iámque cum Chionitis & Gelanis omnium acerrimis bellatoribus pignore icto ſocietatis, rediturus ad ſua, tum Saporis ſcripta ſuſcepit, pacem Romanum principem nunciãtis poſcere precatiuam. Ideóque non niſi infirmato imperij robore tentari talia ſuſpicatus, latius ſemet extentans pacis amplectitur nomẽ, & conditiones propoſuit graues: miſſóque cum muneribus Narſeo quodam legato, literas ad Conſtantium dedit, nuſquam à genuino tyfo declinans, quarum hunc fuiſſe accepimus ſenſum: Rex regum Sapor particeps ſiderum, frater Solis & Lunæ, Cõſtantio fratri meo ſalutem plurimam dico: Gaudeo, tandémque mihi placet ad optimam te uiam reuertiſſe, & incorruptum æquitatis agnouiſſe ſuffragiũ, rebus ipſis expertum pertinax alieni cupiditas quas aliquoties ediderit ſtrages. Quia igitur ueritatis oratio ſoluta eſſe debet & libera, & celſiores fortunas idem loqui decet atque ſentire, propoſitum meum in pauca conferam, reminiſcens hæc quæ dicturus ſum, me ſæpius replicaſſe. Aduſq; Strymona flumen, & Macedonicos fines tenuiſſe maiores meos, antiquitates quoq; ueſtræ teſtãtur: hæc me conuenit flagitare (ne ſit arrogans quod affirmo) ſplendore uirtutúmq; inſignium ſerie uetuſtis regibus antiſtantem. Sed ubique mihi cordi eſt recordatio, cui coalitus ab adoleſcentia prima, nihil unquam pœnitendũ admiſi. Ideóq; Armeniam recuperare cum Meſopotamia debeo, auo meo compoſita fraude præreptã. Illud apud nos nũquam acceptũ fuit, quod adſeritis uos exultantes, nullo diſcrimine uirtutis ac doli, proſperos omnes laudari debere bellorũ euentus. Poſtremo ſi morem gerere ſuadenti uolueris recte, contemne partem exiguam ſemper luctificam & cruentam, ut cætera regas ſecurus: ac prudenter reputans medelarum

quoque artifices urere nonnunquam & ſecare & partes corporũ amputare, ut reliquis uti liceat integris. hócque beſtias factitare: quæ cũ aduertant cur maximopere capiantur, illud propria ſponte amittunt, ut uiuere deinde poſſint impauidæ. Id ſanè pronuntio, quod ſi hæc mea legatio redierit irrita, poſt tẽpus hyemalis quietis exemptum, uiribus totis accinctus, fortuna conditionúmque æquitate ſpem ſucceſſus ſecundi fundãte, uenire quoad ratio ſiuerit feſtinabo. His literis diu libratis, recto pectore (quod dicitur) cõſideratéque reſponſum eſt, hoc modo: Victor terra maríq; Conſtantius fratri meo Sapori regi ſalutem plurimam dico: Soſpitati quidẽ tuæ gratulor, ut futurus, ſi uelis, amicus: cupiditatem uero ſemper indeflexam fuſiúſque uagantem uehementer inſimulo. Meſopotamiã poſcis ut tuam, perindéque Armeniã: & ſuades integro corpore adimere membra quædam, ut ſalus deinde locetur in ſolido: quod refutandum eſt melius potius quàm ulla conſenſione firmandum. Accipe igitur ueritatem non opertam præſtigŷs, ſed perſpicuã, nulliſque minis inanibus perterrendam. Præfectus prætorio meus opinatus aggredi negotiũ publicæ utilitati conducens, cum duce tuo per quoſdam ignobiles me inconſulto ſermones conſeruit ſuper pace. Non refutamus hanc nec repellimus, adſit modo cum decore & honeſtate, nihil pudori noſtro prærreptura uel maieſtati. eſt enim abſonum & indecens, cum geſtarum rerum ordine explicatæ ſint aures, quas inuidiæ nobis multipliciter incluſerunt, cum deletis tyrannis totus orbis Romanus nobis obtemperat, ea prodere, quæ cõtracti in oriẽtales anguſtias diu ſeruauimus illibata. Ceſſent autem quæſo formidines, quæ nobis intentantur ex more: cum ambigi nequeat, non inertia nos, ſed modeſtia, pugnas interdũ excepiſſe potius quàm

intuliſſe: & noſtra quoties laceſſimur fortiſſimo beneuolentiæ ſpiritu defenſare, id experiendo legendóque ſcientes, in prælijs quibuſdam raro rem titubaſſe Romanam, in ſumma uero bellorũ nunquam ad deteriora prolapſam. Hanc legationem nullo impetrato remiſſam, nec enim effrænatæ regis cupiditati reſponderi amplius quicquam potuit, poſt paucisſimos dies ſecutus eſt Proſper comes, & Spectatus tribunus & notarius, itémque Euſtachius Muſoniano ſuggerẽte philoſophus, ut opifex ſuadẽdi, imperatoris ſcripta perferẽtes & munera, eniſuri apparatum interim Saporis arte quadam ſuſpẽdere, ut ſupra humanum modum prouinciæ munirentur Arctoæ. Inter quæ ita ambigua Iuthiuntugi Alemannorũ pars Italicis conterminans tractibus, obliti pacis & fœderum, quæ adepti ſunt obſecrando, Rhetias turbulente uaſtabant, adeo ut etiam oppidorũ tentarent obſidia præter ſolitum. Ad quos repellẽdos cum ualida manu miſſus Barbatio in locum Siluani peditum promotus magiſter, ignauus, ſed uerbis effuſior, alacritate militum uehementer erecta, proſtrauit acerrime multos: ita ut exigua portio, quæ periculi metu ſe dedit in fugam, ægre dilapſa res ſuas non ſine lachrymis reuiſeret & lamentis. Huic pugnæ Neuita poſtea conſul equeſtris præpoſitus turmæ, & adfuiſſe, & fortiter feciſſe firmatur. Iiſdem diebus terræmotus horrendi per Macedoniam, Aſiámque, & Pontum aſſiduis pulſibus oppida multa concuſſerunt, & montes. inter monumenta tamen multiformiũ ærumnarũ eminuere Nicomediæ clades, Bithyniæ urbiũ matris: cuius ruinarum euẽtum uere, breuitérque abſoluam. Primo lucis exortu diẽ nonum Calen. Septẽbrium, concreti nubiũ globi nigrantiũ lætam pauloante cæli ſpeciem confuderunt, & amandato ſolis ſplendore, nec con-

*tigna uel appoſita cernebantur, ita oculorum obtutu præ-
ſtricto, humo inuolutus craſſæ caliginis ſqualor inſedit.
Dein uelut numine ſummo fatales contorquente manubias,
uentóſque ab ipſis excitante cardinibus, magnitudo furen
tium incubuit procellarum: cuius impetu pulſorum au-
ditus eſt montium gemitus, & eliſi littoris fragor aqueus,
cum typhones atque preſteres cum horrifico tremore ter-
rarum ciuitatem & ſuburbana funditus euerterũt. Et quo
niam ad ciuitatem collium ædes pleræque uehebantur,
aliæ ſuper alias concidebant reclangentibus cunctis ſoni-
tu ruinarum immenſo. Interímque clamoribus uarijs ex-
celſa culmina reſultabant, quæritantium coniugum libe-
róſque, & ſiquid neceſſitudinis arcte conſtringit. Poſt
horam denique ſecundam, multo ante tertiam, aer iam
ſudus & liquidus latentes retexit funereas ſtrages. Non-
nulli enim ſuperruentium ruderum ui nimia conſtipati,
ſub ipſis interiere ponderibus. quidam collo tenus agge-
ribus obruti, cum ſupereſſe poſſent ſi qui iuuiſſent, au-
xiliorum inopia necabantur. alij lignorum extantium a-
cuminibus fixi pendebant. Vno ictu cæſi complures pau-
loante homines, tunc promiſcuæ ſtrages cadauerum uide-
bantur. quoſdam domorum inclinata faſtigia intrinſe-
cus ferebant intactos, angore & inedia conſumendos. in-
ter quos Ariſtænetus affectatam regens diœceſim, curans
uicaria poteſtate, quam Conſtantius ad honorem uxo-
ris Euſebiæ Pietatis cognominarat, animam hoc caſu cru-
ciatã diutius exhalauit. Alij ſubita magnitudine oppreſſi,
iiſdem adhuc molibus conteguntur. Colliſis quidam capi-
tibus, uel humeris præſectis aut cruribus, inter uitæ mor-
tíſque confinia, aliorum adiumẽta paria perferẽtium im-
plorantes cum obteſtatione deſerebantur. & ſupereſſe po-*

Delos emerſit, & Hiera, & Anaphe, & Rhodus, Ophiuſa & Pelagia prioribus ſeculis dictitata, aureo quondam imbri perfuſa, & Eleuſim in Bœotia, & apud Tyrrhenos Vulcanus, inſulæque plures: aut climatiæ, qui limes ruētes & obliqui, urbes, ædificia montéſque complanant: aut chaſmatiæ, qui grādiori motu patefactis ſubito uoratrinis, terrarum partes abſorbent: ut in Atlantico mari, Europæo orbe potior inſula, & in Criſæo Heliæ & Bura, & in Ciminia Italiæ parte oppidū Sucunium, ad Herebi profundos hiatus abacta æternis tenebris occultantur. Inter hæc tria genera terræ motuū Mycematiæ ſonitu audiūtur minatorio, cum diſſolutis elementa cōpagibus ultro adſiliūt, uel relabuntur conſidentibus terris. tunc enim neceſſe eſt uelut taurinis reboare mugitibus fragores fremitúſque terrenos. Sed hinc ad exorſa. At Cæſar hyemem apud Pariſios agens, Alemannos præuenire ſtudio maturabat ingenti, nondum in unum coactos, ſed inſania poſt Argentoratum audaces omnes & ſæuos: opperiēſque Iulium menſem, unde ſumunt Gallicani procinctus exordia, diutius angebatur. Nec enim egredi poterat, antequam ex Aquitania æſtatis remiſſione ſolutis frigoribus & pruinis ueheretur annona. Sed ut eſt dfficultatum penè omnium diligens ratio uictrix, multa mente uerſans & uaria, id tantum reperit ſolum, ut anni maturitate non expectata barbaris occurreret inſperatus. firmatóque cōſilio XX dierum frumentum ex eo quod erat in ſedibus conſumendū, ad uſus diuturnitatem excoctum, buccellatum, ut uulgo appellant, humeris impoſuit libentium militum: hócque ſubſidio fretus ſecūdis ut antè auſpicijs profectus eſt, intra menſem quintum uel ſextum duas expeditiones conſummari poſſe urgētes & neceſſarias arbitratus. Quibus paratis petit pri-

moſ omnium Francos, eos uidelicet quos conſuetudo Salios appellauit, auſos olim in Romano ſolo apud Toxiandriam locum habitacula ſibi figere prælicenter. Cui cum Tungros ueniſſet, occurrit legatio prædictorum, opinantium reperiri imperatorem etiam tum in hybernis, pacem ſub hac lege prætendens, ut quieſcentes eos tanquam in ſuis nec laceſſeret quiſquam nec uexaret. Hos legatos, negotio plene digeſto, oppoſitáque conditionum perplexitate, ut in iiſdem tractibus moraturus dum redeunt, muneratos abſoluit: dictóque citius ſequutus profectos, Seuero duce miſſo, per ripam ſubito cunctos adgreſſus, tanquam fulminis turbo perculſit. iámque precantes potius quàm reſiſtentes, in opportunam clementiæ partẽ effectu uictoriæ flexo, dedentes ſe cum opibus liberíſque ſuſcepit. Chamauos itidem auſos ſimulia adortus, eadem celeritate partim cecidit, partim acriter repugnantes, uiuóſque captos compegit in uincula: alios præcipiti fuga trepidantes, ad ſua tecta, ne militem ſpatio longo defatigaret, abire interim permiſit innocuos: quorum legatis, paulo poſtea miſſis precatum conſultúmque rebus ſuis, humi proſtratis ſub obtutibus eius, pacem hoc tribuit pacto, ut ad ſua redirent incolumes. Cunctis igitur ex uoto currentibus, ſtudio peruigili properans modis omnibus utilitatem fundare prouinciarum, munimenta tria recta ſerie ſupercilijs impoſita fluminis Moſæ, ſubuerſa dudum obſtinatione barbarica, reparare pro tempore cogitabat: & ilico ſunt inſtaurata procinctu pauliſper omiſſo. atque ut conſilium prudens celeritas faceret tutum, ex annona decem dierum & ſeptem, quam in expeditionem pergens uehebat ceruicibus miles, portionem ſubtractam in iiſdem condidit caſtris, ſperans ex Chamauorum ſegetibus id ſuppleri, quod abla-

tum eſt. Longe autem aliter accidit. frugibus enim nondum etiam maturis, miles expenſis quæ portauit, nuſquam reperiens uictus, extrema minitans Iulianum compellationibus inceſſebat & probris, Aſianum appellans Græculum, & fallacem, & ſpecie ſapientiæ ſtolidum. útque inueniri ſolent quidam inter armatos uerborum uolubilitate conſpicui, hæc & ſimilia multa ſtrepebant: Quò trahimur ſpe meliorum abolita, olim quidem dura & perpeſſu aſperrima per niues tolerantes & acumina crudelium pruinarum: ſed nunc, proh nefas, cum ultimis hoſtium fatis inſtamus, fame, ignauiſſimo mortis genere, tabeſcentes? & nequis nos turbarum exiſtimet concitores, pro uita loqui ſola teſtamur, non aurum, neque argentum petentes, quæ olim nec contrectare potuimus, nec uidere, ita nobis negata uelut contra Rempublicam tot ſuſcepiſſe labores & pericula confutatis. Et erat ratio iuſta querelarum. Inter tot enim rerum probabilium curſus articulóſque neceſſitatum ancipites, ſudoribus Gallicanis miles nec donatiuum meruit nec ſtipendium, iam inde ut Iulianus illò eſt miſſus, ea re, quòd nec ipſi quod daret ſuppetere poterat uſquam, nec Conſtantius erogari more ſolito permittebat. Hócque exinde claruit fraude potius quàm tenacitate committi, quòd cum idem Cæſar petenti ex uſu gregario cuidam ut barbas detonderet, dediſſet aliquid ille, contumelioſis calumniјs appetitus eſt, Gaudentio tunc notario ad explorandos actus diu morato per Gallias, quem poſtea ipſe interfici iuſſit, ut loco monſtrabitur competenti. Lenito tandem tumultu non ſine blanditiarum genere uario, contextóque nauali ponte Rheno tranſito, terris Alemannorum calcatis, Seuerus magiſter equitum bellicoſus ante hæc & induſtrius com-

marcuit. & qui ſæpe uniuerſos ad fortiter faciendum hortabatur & ſingulos, tunc diſſuaſor pugnandi contemptus uibebatur & timidus, mortem fortaſſe metuens aduentantem: ut in Tagetis Tuſci *libris legitur,* Veioius *fulmine mox tangendos adeo hebetari, ut nec tonitrum, nec maiores aliquos poſſint audire fragores. & iter ignauiter egerat præter ſolitum, ut ductores uiarum præeuntes alacri gradu ultima munitando terreret, ni omnes conſpirantes in unum, ſe loca penitus ignorare firmarent. qui interdicti metuentes autoritatem, nuſquam deinde ſunt progreſſi.* Inter *has tamen moras* Alemannorum *rex* Suomarius *ultro cum ſuis improuiſus occurrit, ferox antè ſæuiénſque in damna* Romana, *& tum lucrum exiſtimans inſperatum, ſi propria retinere permitteretur.* Et *quia uultus mœſſúſque ſupplicem indicabat, ſuſceptus, bonóque animo eſſe iuſſus & placido, nihil arbitrio ſuo relinquens, pacem genibus curuatis orabat. & eam cum conceſſione præteritorum ſub hac meruit lege, ut captiuos redderet noſtros, & quoties ſit neceſſe, militibus alimenta præberet, ſuſceptorũ uilium more ſecuritatem accipiens pro illatis: quàm ſi non oſtendiſſet in tempore, ſciret ſe rurſus ea defatigandum.* Quod *ita recte diſpoſitum, eſt impræpedite completũ.* Hortarij *nomine petẽdus erat regis alterius pagus. & quia nihil uidebatur deeſſe præter ductores,* Neſticæ *tribuno ſcutariorum, &* Charitoni *uiro fortitudinis miræ imperauerat* Cæſar, *ut magna quæſitum induſtria comprehenſúmque offerrent ſibi captiuum. & correptus uelociter adoleſcens ducitur* Alemannus, *pacto obtinendæ ſalutis pollicitus itinera ſe monſtraturum.* Hoc *prægreſſo ſequutus exercitus, celſarum arborum obſiſtente congerie ire protenus uetabatur.* Verum *per circuitus longos & fle-*

xuoſos uentum eſt tandem ad loca: & ira quiſque percitus armatorum urebat agros, pecora diripiebat & homines, reſiſtentéſque ſine ulla parſimonia contruncabat. His malis perculſus rex, cum multiplices regiones, uicorúmque reliquias cerneret exuſtorũ, ultimas fortunarum iacturas adeſſe iã contemplatus, orauit ipſe quoque ueniam, facturũ ſe imperanda iurandi execratione reſtituere uniuerſos promiſit: id enim cura agebatur impenſiore: detentíſq; plurimis, reddidit paucos. Quo cognito ad indignationem iuſtam Iulianus erectus, cum munerandus ueniſſet ex more, quatuor comites, quorũ ope & fide maxime nitebatur, nõ ante abſoluit, dum omnes rediere captiui. Ad colloquium tamen accitus à Cæſare, trementibus oculis adorato, uictoríſque ſuperatus aſpectu, conditione difficili premebatur: hac ſcilicet: ut quoniam conſentaneũ erat, poſt tot ſecundos euẽtus, ciuitates quoq; reparari ui barbarorũ exciſas, carpenta & materias ex opibus ſuis ſuorúmque præberet. & hæc pollicitus, imprecatúſque, ſi perfidũ quicquam egiſſet, luenda ſibi cruore ſupplicia, ad propria remeare permiſſus eſt. Annonam enim transferre, ita ut Suomarius, ea re compelli non potuit, quòd ad internecionẽ regione eius uaſtata nihil inueniri poterat quod daretur. Ita reges illi tumentes quondam immaniter, rapiníſque diteſcere adſueti noſtrorum, Romanæ potentiæ iugo ſubdidere colla iam domita, & uelut inter tributarios nati & educati, obſecundabant imperio ingrauatè. Quibus hoc modo peractis, diſperſo per ſtationes milite, conſueta ad hyberna regreſſus eſt Cæſar. Hæc cum in comitatu Conſtantij ſubinde noſcærentur (erat enim neceſſe tanquam Cæſarem ſuper omnibus geſtis ad Auguſti referre ſcientiam) omnes qui plus poterant in palatio, adulandi profeſſores iã docti, recte con-

ſulta proſperéque completa uertebant in deridiculum: talia ſine modo ſtrepentes inſulſe: In odium uenit cum uictorijs ſuis capella, non homo: ut hirſutum Iulianum carpẽtes: appellantéſque loquacem talpam, & purpuratam ſimiam, & literionem Græcum: & his congruẽtia plurima, atque uernacula principi reſonantes, audire hæc taliáque geſtienti, uirtutes eius obruere uerbis impudentibus conabãtur, ut ſegnem inceſſentes, & timidum, & umbratilem, geſtáque ſecus uerbis comptioribus exornantem: quod non tunc primitus accidit. nanque (ut ſolet ampliſſima gloria obiecta eſſe ſemper inuidiæ) legimus in ueteres naturáque magnificos duces uitia crimináque, etiãſi inueniri non poterant, finxiſſe malignitatem ſpectatiſſimis actibus eorum offenſam: ut Cimonem Miltiadis filium inſimulatum ſæpe ante, qui prope Eurimedonta Pamphylium flumen, Perſarum populum deleuit innumerum: coegítque gentem inſolentia regis elatam, obſecrare ſuppliciter pacem: AEmilianum itidem Scipionem, ut ſomniculoſum æmulorum incuſari maliuolentia, cuius impetrabili uigilantia obſtinatæ in perniciem Romæ duæ ſunt potentiſſimæ urbes exciſæ. necnon etiam in Pompeium obtrectatores iniqui ſcrutantes, cum nihil unde uituperari deberet, inueniretur, duo hæc obſeruauerunt ludibrioſa & irrita: quòd genuino quodam more caput digito uno ſcalpebat: quódque aliquãdiu tegendi ulceris cauſa deformis, faſciola candida crus colligabat: quorum alterum factitare ut diſſolutũ, alterum ut nouarum rerum cupidum adſerebant, nihil intereſſe oblatrantes argumento ſubfrigido, quam partẽ corporis redimiret regiæ maieſtatis inſigni, eum uirum, quo nec fortior nec cautior quiſquam patriæ fuit, ut documenta præclara teſtantur. Dum hæc ita aguntur, Romæ Artemius curans

uicariam præfecturam pro Baſſo quoque agebat, qui recens promotus urbi præfectus, fatali deceſſerat ſorte. Cuius adminiſtratio ſeditiones perpeſſa eſt turbulentas, nec memorabile quicquam habuit, quod narrari ſit dignum. Auguſto inter hæc quieſcenti per hyemem apud Sirmium, indicabant nuntij graues & crebri, permixtos Sarmatas & Quados, uicinitate & ſimilitudine morum armaturæque concordes, Pannonias Mœſiarúmque alteram cuneis incurſare diſperſis: quibus ad latrocinia magis quàm aperto habilibus Marti, haſtæ ſunt longiores, & loricæ ex cornibus raſis & leuigatis, plumarum ſpecie linteis indumentis innexæ: equorúmque plurimi ex uſu caſtrati, ne aut fœminarum uiſu exagitati raptentur, aut in ſubſidijs ferocientes prodant hinnitu denſiore uectores. & per ſpatia diſcurrunt ampliſſima ſequentes alios, uel ipſi terga uertentes inſidendo uelocibus equis & morigeris, trahentéſque ſingulos, interdum & binos, uti permutatio uires foueat iumentorum, uigórque otio integretur alterno. AEquinoctio itaque temporis uerni confecto, imperator coacta militum ualida manu, ductu lenioris fortunæ profectus, cum ad locum aptiſſimum perueniſſet, flumen Iſtrum exundantem pruinarum iam reſoluta congerie, ſuper nauium foros ponte contexto tranſgreſſus, populandis barbarorum incubuit terris: qui itinere feſtinato præuenti, cateruáſque bellatoris exercitus iugulis ſuis imminere cernentes, quem nondum per anni tempus colligi poſſe rebantur, nec ſpirare auſi, nec ſtare, ſed uitantes exitium inſperatum, ſemet omnes effuderunt in fugam: ſtratíſque plurimis quorum greſſus uinxerat timor, ij quos exemit celeritas morti, inter latebroſas conualles montium occultati, uidebant patriam ferro pereuntem: quam

uindicaſſent profecto, ſi uigore quo diſceſſerant, reſtitiſſent. Gerebantur *hæc in ea parte* Sarmatiæ, *quæ ſecundam proſpectat* Pannoniam *: paríque fortitudine contra* Valeriam *opes barbaricas ferendo rapiẽdóque occurrentia militaris turbo uaſtabat.* Cuius *cladis immenſitate permoti, poſthabito conſilio latendi, armati petendæ ſpecie pacis agmine tripertito, agentes ſecurius noſtros aggredi cogitarũt. nec expedire tela, nec uim uulnerum declinare, nec quod in rebus artiſſimis ultimum, uerti poſſe in fugã.* Aderant *autem ilico* Sarmatis *periculorũ* Quadi *participes, qui noxarum ſæpe ſocij fuerant indiſcreti. ſed ne eos quidem prõpta iuuit audacia in diſcrimina ruentes aperta.* Cæſis *enim compluribus, pars quæ potuit ſupereſſe, per notos colles euaſit. quo euentu uires & animos incitante, iunctis denſius cuneis ad* Quadorum *regna properabat exercitus. qui ex præterito caſu impendentia formidãtes, rogaturi ſuppliciter pacem, fidentes ad principis uenere cõſpectum.* Ergo *hæc & ſimilia lenituris, dictóque die ſtatuendis conditionibus, modo* Zizais *quoque etiam tum regalis haud parui corporis iuuenis, ordines* Sarmatarum *more certaminis inſtruxit ad preces. uiſóque imperatore abiectis armis pectore toto procubuit exanimis ſtratus: & amiſſo uocis officio præ timore, dum eũ orare deberet, maiorem miſericordiam mouit, conatus aliquoties, parúmque impediente ſingultu permiſſus explicare quæ poſcebat.* Recreatus *denique tandẽ, iuſſúſque exurgere, genibus nixus uſu linguæ recuperato, cõceſſionem delictorum ſibi tribui ſupplicauit & ueniã. eóque ad precandũ admiſſa multitudo, cuius ora formido muta cludebat, periculo adhuc præſtantioris ambiguo, ubi ille ſolo iuſſus attolli, orandi ſignum expectantibus diu moſtrauit, omnes clypeis telíſque proie-*

ctis manus precibus dederunt, plura excogitantes ut uincerent humilitate ſupplicandi regalem. duxerat potior cum cæteris armatis etiam Rumonem, & Zinafrum, & Fragiledum ſubregulos, plurimóſque optimates cum impetrandi ſpe ſimilia petituros. Qui licet elati gaudio ſalutis indultæ, conditionum ſarcina compenſare inimicæ facta pollicebantur, ſéque cum facultatibus & liberis & coniugibus terrarúmque ſuarum ambitu Romanæ potentiæ libenter offerrent: præualuit tamen æquitati iuncta benignitas: iuſſíque obtinere ſedes impauidi, noſtros reddidere captiuos. Duxerúntque obſides poſtulatos, & obedire præceptis deinde promptiſſime ſpoponderunt. Hortante hoc exemplo clementiæ, aduolarunt regales cum ſuis omnibus Arabarius & Vſafer, inter optimates excellentes agminũ gentilium duces: quorum alter trãſiugitanorum Quadorum parti, alter quibuſdã Sarmatis præerat, locorum confinijs & feritate iunctiſſimus. quorum plebem arcuit imperator, ne ferire fœdera ſimulans, in arma repente conſurgeret. diſcreto conſortio, pro Sarmatis obſecrantes iuſſi paulíſper abſcedere, dum Arabarij & Quadorum negotium ſpectaretur. Qui cum eorum ritu oblati, ſtantes curuatis corporibus, facinora grauia purgare non poſſent, ultimæ ſortis infortunia metuentes, dederunt obſides imperatos, nunquam antea pignora fœderis exhibere compulſi. His ex æquo bonóque cõpoſitis, Vſafer in preces admiſſus eſt: Arabario pertinaciter obſtrepente, firmantéque, pacem quam ipſe meruit ei quoque debere proficere, ut participi, licet inferiori, & obtemperare ſuis imperijs conſueto. Verum quæſtione diſcuſſa, aliena poteſtate eripi Sarmatæ iuſſi ut ſemper Romanorum clientes, offerre obſides quietis uincula conſeruandæ gratanter amplexi ſunt. Ingerebat

autem ſe poſt hæc maximus numerus cateruarũ confluentiũ nationum & regum, ſuſpendi à iugulis ſuis gladios obſecrantium, poſtquã Arabarium impune comperer ãt abſceſſiſſe. & pari modo ipſi quoque adepti pacem quam poſcebant, accitos ex intimus regni procerum filios obſidatus ſorte opinione celerius obtulerũt: itidémque captiuos, ut placuerat, noſtros, quos haud minori gemitu perdidere quàm ſuos. Quibus ordinatis, tranſlata eſt in Sarmatas cura, miſeratione dignos potius quàm ſimultate: quibus incredibile quantum proſperitatis hæc attulit cauſa, ut uerũ illud æſtimaretur, quod opinatur quidam, fatum uinci principis poteſtate, uel fieri. Potentes olim ignobiles erant huius indigenæ regni: ſed coniuratio clandeſtina ſeruos armauit in facinus: atque ut barbaris eſſe omne ius in uiribus adſueuit, uicerunt dominos ferocia pares, & numero præminẽtes. qui confundente metu cõſilia, ad Victobalos diſcretos lõgius confugerunt, obſequi defenſoribus, ut in malis optabile, quàm ſeruire ſuis mancipijs arbitrati. quæ deplorantes poſt impetratam ueniã recepti in fidem, poſcebant præſidia libertati: eóſq;, iniquitate rei permotus, inſpectante omni exercitu conuocatos alloquutus uerbis mollioribus imperator, nulli niſi ſibi ducibúſque Romanis parere præcepit. atque ut reſtitutio libertatis haberet dignitatis augmẽtum, Zizaim regem ijſdem præfecit conſpicuæ fortunæ, tum inſignibus aptum profecto, ut res docuit, & fidelem. nec diſcedere quiſquam poſt hæc glorioſa geſta permiſſus eſt, antequam (ut placuerat) remearent noſtri captiui. His in barbarico geſtis, Bregetionem caſtra commota ſunt: ut etiã ibi belli Quadorum reliquias circa illos agitantium tractus, lachrymæ uel ſanguis extingueret. quorum regalis Vitrodorus Viduarij filius regis, & Agilimundus ſubregu-

*lus,alijque optimates, & iudices uarijs populis præſiden-
tes,uiſo exercitu in gremio regni ſolique genitalis,ſub greſ
ſibus iacuere militum,& adepti ueniã,iuſſa fecerunt:ſobo
lémque ſuam obſidatus pignore,ut obſequuturi conditioni-
bus impoſitis,tradiderũt:eductíſque mucronibus,quos pro
numinibus colunt,iurauere ſe permanſuros in fide.*His*(ut
narratum eſt)ſecundo finitis euentu,ad limitantes* Sarma
*tas ſeruos ocyus ſigna trãſferri utilitas publica flagitabat,
quos erat admodum nefas impune multa & nefaria per-
petraſſe.*Nam *uelut obliti priorum,tunc erumpentibus li-
beris, ipſi quoque tẽpus aptiſſimum nacti, limitem perru-
pere* Romanum, *ad hanc ſolã fraudem dominis ſuis hoſti-
búſque concordes. deliberatum eſt tamen id quoque lenius
uindicari, quàm criminum magnitudo poſcebat: hactenus
ultione porrecta, ut ad longinqua trãſlati amitterent co-
piam noſtra uexandi: quos pericula formidare monebat
ſcelerum conſcientia diutius commiſſorũ.*Ideóque *in ſe pu-
gnæ molem ſuſpicati uertendam,dolos parabant,& ferrũ,
& preces.*Verum *aſpectu primo exercitus tanquam fulmi
nis ictu perculſi,ultimáque cogitantes,uitam precati,tribu-
tum annuum,delectúmque ualidæ iuuentutis, & ſeruitiũ
ſpoponderunt: annuere parati,ſi iuberentur aliorſum mi-
grare,ut geſtibus indicabant & uultibus, locorum confiſi
præſidio, ubi lares poſt exactos inde dominos fixere ſecu-
ri.* Has *enim terras* Parthiſcus *irruens obliquatis meati-
bus* Iſtro *miſcetur. ſed dum ſolus licentius fluit,ſpatia lon
ga & lata ſenſim præterlabẽs,& ea coarctans propè exi
tum in anguſtias, accolas ab impetu* Romanorum *alueo*
Danubij *defendit, à barbaricis uero excurſibus ſuo tu-
tos præſtat obſtaculo: ubi pleraque humidioris ſoli natura
& incrementis fluminum redundantia, ſtagnoſa & re-*

ferta ſalicibus, ideóque inuia, niſi perquam gnaris: & ſuper his inſularem anfractum aditu Parthiſci penè contiguũ amnis potior ambiens, terræ conſortio ſeparauit. Hortante igitur principe cũ genuino faſtu ad citeriorẽ uenere fluminis ripã, ut exitus docuit, non iuſſa facturi, ſed ne uiderentur militis præſentiam formidaſſe: ſtabántque contumaciter, ideóque propinquaſſe monſtrantes, ut iubenda repudiarent. quæ imperator accidere poſſe contemplans, in agmina plurima clàm diſtributo exercitu, celeritate uolucri migrantes intra uallum acies clauſit. ſtánſque in aggere celſiore cũ paucis, & ſtipatorũ præſidio tectus, eos ne ferocirẽt, lenius admonebat. ſed fluctuãtes ambiguitate mentiũ in diuerſa rapiebãtur, & furori mixta uerſutia tentabant cũ precibus prœliũ, uicinúmq; ſibi in noſtros parantes excurſum proiecere conſulto longius ſcuta, ut ad ea recuperanda ſenſim progreſſi, ſine ullo fraudis indicio ſpatia furarentur. Iámq; uergente in ueſperũ die, cum moras rũpere lux moneret, excedẽs erectis uexillis, in eos igneo miles impetu ferebatur. qui conuerſi, aciéque dẽſiore contracta, aduerſus ipſum principem ſtantem (ut dictum eſt) altius omnem impetum contulerãt, cum oculis mœſſentibus & uocibus truculentis. Cuius furoris amentiam exercitus ira ferre non potuit, eóſque imperatori, ut dictum eſt, acriter imminentes, deſinente in anguſtum fronte, quem habitũ Caput porci ſimplicitas militaris appellat, impetu diſiecit ardenti: & dextera pedites cateruas peditum obtruncabant, equites læua equitum ſe turmis agilibus infudenrũt. Cohors prætoria ex aduerſo Auguſtum cautius ſtipãs, reſiſtentiũ pectora, móxque terga fugientium incidebat: & cadentes inſuperabili contumacia barbari, non tam mortem dolere, quàm noſtrorũ lætitiã horrendo ſtridore mon-

ſtrabāt: & iacentes, abſq; mortuis, plurimi ſuccisis poplitibus, ideóque adempto fugiēdi ſubſidio: alij dexteris amputatis: nonnulli ferro quidē intacti, ſed ſuperuenientiū colliſi ponderibus, cruciatus alto ſilētio perferebant: nec eorum quiſquam inter diuerſa ſupplicia ueniam petijt, aut ferrum proiecit, aut exorauit celerem mortem: ſed arma iugiter retinentes, licet adflicti, minus criminis æſtimabāt alienis uiribus potius quàm conſcientiæ ſuæ iudicio uinci. muſſantéſque audiebātur interdū, fortunæ nō meriti fuiſſe quod euenit. ita in ſemihoræ curriculo diſcrimine præliorū emenſo, tot procubuere ſubito barbari, ut pugnam fuiſſe ſola uictoria declararet. Vix dum populus hoſtilibus ſtratis, gregatim peremptorum neceſſitudines ducebantur humilibus extractæ tugurijs, ætatis ſexúſque promiſcui, & faſtu uitæ prioris abolito, ad infimitatem obſequiorum uenere ſeruilium: & exiguo temporis interuallo decurſo, cæſorū aggeres, & captiuorum agmina cernebātur. Incitante itaque feruore certaminum, fructúque uincendi, cōſurrectum eſt in perniciem eorum, qui deſeruere prælia, uel in tugurijs latitantes occultabantur. his cum ad loca ueniſſet auidus barbarici ſanguinis miles, diſiectis culmis leuibus obtruncabat: nec quenquam caſa, uel trabibus compacta firmiſſimis, periculo mortis extraxit. denique cum inflammarentur omnia, non ullúſque latere iam poſſet, cunctis uitæ præſidijs circūciſis, aut obſtinate igni peribat abſumptus, aut incendium uitans, egreſſúſque uno ſupplicio declinato, ferro ſternebatur hoſtili. fugientes tamen aliqui tela, incendiorūmque magnitudinem, amnis uicini ſe commiſere gurgitibus, peritia nandi ripas ulteriores occupare poſſe ſperantes: quorum plerique ſubmerſi, necatíque ſunt, alij iaculis periere confixi: adeo ut abunde cruore diffuſo, mea-

tus fluminis ſpumaret tumens: ita per elementum utrũque armata uincentium ira uirtúſque deleuit. Placuerat igitur poſt hunc rerum ordinem cunctis adimi ſpem omnem, uitæq; ſolatiũ: & poſt lares incenſos, raptáſque familias, nauigia iuſſa ſunt colligi, ad indagandos quos á noſtrorum acie ulterior diſcreuerat ripa: ſtatímq;, ne alacritas intepeſceret pugnatorum, impoſiti lintribus per abdita ducti, uel iter expediti occuparunt latibula Sarmatarũ, quos repentinus fefellit aſpectus, gentiles lembos & nota remigia conſpicantes. Vbi uero procul micantibus telis, quod uerebãtur, propinquare ſenſerunt, ad ſuffugia locorũ paluſtriũ ſe contulerunt: eóſque ſecutus infeſtius miles plurimus, ibi uictoriam reperit, ubi nec caute poſſe conſiſtere, nec audere aliquid credebatur. Poſt abſumptos penè diffuſóſq; Amicenſes, petiti ſunt ſine mora Picenſes, ita ex regionibus appellati conterminis: quos tutiores fecere ſociorum ærumnæ rumorum aſſiduitate compertæ. ad quos opprimẽdos (erat enim arduum ſequi per diuerſa conſperſos imprudentia uiarum arcente) Taifalorum auxilium, & liberorum adæque Sarmatarum adſumptum eſt. Cúmque auxiliorum agmina locorum ratio ſepararet, tractus contiguos Mœſiæ ſibi miles elegit, Taifali proxima ſuis ſedibus obtinebant, liberi terras occupauerant è regione ſibi oppoſitas. Limitantes territi recentibus ſubactorum exemplis & proſtratorum, diu hæſitabant ambiguis mentibus, utrum oppeterent an rogarent, cum utriuſque rei ſuppeterent documenta non leuia. Vicit tamen ad ultimum cœtu ſeniorum urgente dedendi ſe conſilium, uariæque palmæ uictoriarum. acceſſit eorum quoque ſupplicatio, qui armis libertatem inuaſerant: & reliqui eorum cum precibus, ut ſuperatos & imbelles dominos aſpernati, fortiori-

bus uiſis inclinauere ceruices. Accepta itaque publica fide, & deſerto montiũ propugnaculo, ad caſtra Romana *conuolauit eorum pars maior, diffuſa per ſpatia ampla camporum, cum parentibus, & natis, atque coniugibus, opúmque utilitate, quam eis celeritatis ratio furari permiſit. & qui animas amittere potius quàm cogi ſolum uertere putabantur, dum licentem amentiam libertatem exiſtimarent, parere imperijs, & ſedes alias ſuſcipere ſunt adſenſi, tranquillas & fidas: ut nec bellis uexari, nec mutari ſeditionibus poſſint.* I*iſdémq; ex ſentẽtia, ut credebatur, acceptis, quieuere pauliſper: pòſt feritate natiua in exitiale ſcelus erecti, ut congruo docebitur textu.* Hoc *rerum proſpero currẽte ſucceſſu, tutela* I*llyrico competens, gemina eſt ratione firmata: cuius negotij duplicem magnitudinem imperator adgreſſus, utranque perfecit.* I*nfidis exules populos, licet mobilitate ſuſpectos, acturos tamen paulo uerecũdius, tandem reductos in auitis ſedibus collocauit.* I*iſdémq; ad gratiæ cumulum, non ignobilem quempiam regem, ſed quẽ ipſi antea ſibi præfecere, regalem impoſuit, bonis animi corporíſque præſtantem.* Tali *textu recte factorum* Conſtantius *iam metuente ſublimior, militaríque conſenſu ſecundo* Sarmaticus *appellatus ex uocabulo ſubactorum, iámque diſceſſurus, conuocatis cohortibus, & centurijs, & manipulis omnibus, tribunal inſiſtens, ſigníſque ambitus & aquilis, & agmine multiplicium poteſtatum, his exercitum allocutus eſt ore omnium fauoribilis, ut ſolebat:* Hortatur *recordatio rerum glorioſe geſtarum omni iucunditate uiris fortibus gratior, admodum uerecunde replicare, quæ diuinitus delata ſorte uincendi, & ante prælia, & ipſo correximus feruore pugnarum* Ro. *rei fidiſſimi defenſores.* Q*uid enim tam pulchrũ, támq; poſteritatis*

memoriæ iuſta ratione mandandũ, quàm ut miles ſtrenue factis, ductor prudenter conſultis exultet? Perſultabat Illyricũ furor hoſtilis, abſentiã noſtram inanitate tumenti deſpiciens, dum Italos tueremur, & Gallos: uarijſque diſcurſibus uaſtabat extima limitum: nuncq; nauticis roboribus, aliquoties peragrans pedibus flumina, nõ congreſſibus, nec armis fretus aut uiribus, ſed latrocinijs aſſuetus occultis, aſtu & ludificandi uarietate iam inde ab inſtituta gente, noſtriſque maioribus formidatus: quæ longius diſparati, quæ ferri poterãt, tulimus, leuiores iacturas efficacia ducum uetari poſſe ſperantes. ubi uero per licentiã ſcandens in maius, ad funeſtas prouinciarũ clades erepſit & crebras, cõmunitis aditibus Reticis, tuteláq; peruigili Galliarum ſecuritate fundata, terrore nullo relicto poſt terga, uenimus in Pannoniã, ut placuit numini ſempiterno, labentia firmaturi: cunctiſq; paratis, ut noſtis, uere adulto egreſſi arripuimus negotiorũ maximas moles: primũ ne ſtruendo textis compagibus ponti telorũ officeret multitudo: quo opera leui perfecto, uiſis terris hoſtilibus & calcatis, obſtinatis ad mortẽ animis conatos reſiſtere Sarmatas abſq; noſtrorum diſpendio ſtrauimus: parique petulantia ruentes in agmina nobilium legionum Quados Sarmatis adiumenta ferentes attriuimus. qui poſt ærumnoſa diſpendia inter diſcurſus, & repugnandi minaces anhelitus, quid noſtra ualeat uirtus experti, manus ad dimicandum aptatas, armorũ abiecto munimine, ponè terga uinxerunt: reſtaréque ſolam ſalutem contemplantes in precibus, affuſi ſunt ueſtigijs Auguſti clementis, cuius prælia ſæpe compererãt exitus habuiſſe felices. His ſequeſtratis, limitãtes quoque fortitudine ſuperauimus pari: interfectiſq; pluribus, alios declinatio adegit ſuffugia petere latebrarũ paluſtriũ. Hiſque

ſecundo finitis euētu, lenitatis tempus aderat tempeſtiuæ. limitantes ad loca migrare cōpulimus lōge diſcreta, ne in perniciem noſtrorū ſe commouere poſſent ulterius: & pepercimus plurimis: & Zizam præfecimus liberis, dicatum nobis futurū & fidum, plus æſtimātes creare, quàm afferre barbaris regem: hoc decore augente ſolennitatē, quòd ijſdem quoq; rector tributus, antehac electus eſt & acceptus. Quadruplex igitur præmiū, quod unus procinctus abſoluit, nos quæſiuimus & Reſp. primò ultione parta de graſſatoribus noxijs, deinde quòd uobis abunde ſufficient ex hoſtibus captiuis. his enim uirtutē oportet eſſe contentā, quæ ſudore quæſiuit & dexteris. nobis amplas facultates opū, quæ ſunt magni theſauri, integra omniū patrimonia, noſtri labores & fortitudo ſeruauerint. Hoc enim boni principis menti, hoc ſenſibus congruit proſperis. Poſtremo ego quoque hoſtilis uocabuli ſpolium præ me fero, ſecundi Sarmatici cognomentū, quod uos unum idémque ſentiētes mihi (ne ſit arrogans dicere) merito tribuiſtis Poſt hunc dicendi finem, concio omnis alacrior ſolito, aucta ſpe potioris & lucri, uocibus feſtis in laudes imperatoris aſſurgens, demúmque ex uſu teſtata non poſſe Conſtantium uinci, tentoria repetit læta. Et reductus imperator ad regiā, otióque bidui recreatus, Sirmium cum pompa triumphali regreſſus eſt: & militares numeri deſtinatas remearunt ſedes.

Hiſce ijſdē diebus Proſper & Spectatus atque Euſtachius, legati ad Perſas, ut ſupra docuimus, miſſi, Cteſiphonta reuerſum regem adiere, literas proferentes imperatoris & munera: poſcebántque rebus integris pacem, & mandatorum memores nuſquam ab utilitate Rom. rei maieſtatéque diſcedebant, amicitiæ fœdus ſub hac lege firmari debere aſſeuerantes, ne ſuper turbando Armeniæ, uel Me-

ſopotamiæ ſtatu, quicquam moueretur. Diu igitur ibi morati, cum obſtinatiſſimum regem, niſi harum regionum dominio ſibi adiudicato, obdureſcentem ad ſuſcipiendam cernerent pacem, negotio redierunt infecto. Poſt quod, idipſum conditionum robore pari impetraturi, Lucillianus miſſus comes, & Procopius tunc notarius, qui poſtea nodo quodã uiolentæ neceſſitatis aſtrictus, ad res conſurrexit nouas.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIB. XVIII.

HAEC per orbis uarias partes uno eodémque anno ſunt geſta. At in Gallijs cum in meliore ſtatu res eſſet, & Euſebium atque Hypatium fratres ſublimarent uocabula conſulũ, Iulianus contextis ſucceſſibus clarus apud hyberna, ſequeſtratis interim ſolicitudinibus bellicis, haud minore cura prouinciarum fortunis multa conducentia diſponebat, diligenter obſeruans, nequem tributorum ſarcina prægrauaret, néue potentia premeret aliena: aut hi uerſarẽtur in medio, quorum patrimonia publicæ clades augebãt, uel iudicum quiſquam ab æquitate deuiaret impune: idq; ea re leui labore correxit, quòd ipſe iurgia dirimens, ubi cauſarum cogebat magnitudo uel perſonarum, erat indeclinabilis iuſtorum iniuſtorúmque diſtinctor. Et licet multa ſint eius laudãda in huiuſmodi controuerſiis, unum tamen ſufficit poni, ad cuius ſimilitudinẽ acta uel dicta ſunt. Numeriũ Narbonenſis paulo ante rectorẽ accuſatum ut furem, inuſitato cenſorio rigore pro tribunali palàm admiſſis uolentibus audiebat: qui cũ inſita ratione defenderet obiecta, nec poſſet in quoquã confutari,

Delphidius orator acerrimus uehementer eum impugnãs documentorum inopia percitus, exclamauit, Ecquis florentiſſime Cæſar nocens eſſe poterit uſquã, ſi negare ſuffecerit? Circa quem Iulianus prudẽter motus ex tempore, Ecquis, ait, innocens eſſe poterit, ſi accuſaſſe ſufficiet? Et hæc quidẽ, & huiuſmodi multa ciuilia. Egreſſurus autem ad procinctum urgentem, cum Alemannorũ pagos aliquos eſſe reputaret hoſtiles, & auſuros immania, ni ipſi quoque ad cæterorũ ſternerentur exẽpla, hærebat anxius qua ui, qua celeritate, cum primum ratio copiam tribuiſſet, rumore præcurſo terras eorum inuaderet repentinus. Seditque tandem multa & uaria cogitanti id tẽtare, quod utile probauit euentus. Hariobaudem uacantem tribunum fidei fortitudiniſq; notæ, nullo conſcio, legationis ſpecie ad Hortarium miſerat regem iam pacatum, ut exinde facile ad collimitia progreſſus eorum, in quos erant arma protinus commouenda, ſcitari poſſit quid molirentur, ſermonis barbarici perquam gnarus. quo fidenter ad hæc patranda digreſſo, ipſe anni tempore opportuno ad expeditionem undique milite reuocato profectus, id inter potiſſima mature duxit implendum, ut ante præliorum feruorem ciuitates multo ante exciſas introiret, receptáſque communiret: horrea quinetiam extrueret pro incenſis, ubi condi poſſet annona à Britannis ſueta tranſferri. & utrunque perfectum eſt ſpe omnium citius. nam & horrea ueloci opere ſurrexerunt, alimentorúmque in iiſdẽ ſatias condita, & ciuitates ſunt occupatæ ſeptem, Caſtra Herculis, Quadriburgium, Stricenſium, & Niueſium, Bonna, Antennacum, & Bingio: ubi læto quodam euentu etiam Florentius præfectus apparuit ſubito, partem militum ducens, & commeatuum perferens copiam ſufficiẽtem uſibus longis.

Poſt hæc impetrata, reſtabat adigente neceſſitatũ articulo receptarũ urbium mœnia reparari, nullo etiã tum intertur bante: idque claris indicijs apparet, ea tempeſtate utilitati publicæ metu barbaros obediſſe, non rectoris amore. Roma*nis reges ex pacto ſuperioris anni, ædificijs habilia multa ſuis miſerant carpentis: & auxiliarij milites ſemper munia ſpernentes huiuſmodi, ad obſequendi ſedulitatẽ* Iulia*ni blanditijs deflexi, quinquagenarias longioréſque materias uexere ceruicibus ingrauate, & fabricandi miniſterijs opẽ maximam contulerunt. quæ dum diligenti maturãtur effectu,* Hariobaudes *exploratis omnibus rediit, docuítq; comperta.* Poſt *cuius aduentum incitatis uiribus, omnes uenere* Mogontiacum, *ubi* Florẽtio & Lupicino Seueri *ſucceſſore deſtinate certantibus, per põtem illic conſtitutum trãſiri debere, renitebatur firmiſſime* Cæſar, *aſſerens pacatorum terras non debere calcari, ne, ut ſæpe contingit, per inciuilitatem militis occurrentia uaſtantis abrupte fœdera frangerentur.* Alemãni *tamen omnes, quos petebat exercitus, confine periculum cogitantes,* Suomarium *regem amicum nobis ex pactione præterita monuerunt minaciter, ut à tranſitu* Romanos *arceret. eius enim pagi* Rheni *ripis ulterioribus adhærebant.* Quo *teſtante ſolum non poſſe, in unum coacta barbarica multitudo uenit prope* Mogontiacum, *prohibitura uiribus magnis exercitum, ne tranſmitterent flumen.* Gemina *itaque ratione uiſum eſt habile quod ſuaſerat* Cæſar, *ne pacatorum terræ corrumperentur, néue renitente pugnaciſſima gente pons cum multorũ diſcrimine iungeretur in locũ ad compaginandũ pontem aptiſſimum.* Quod *hoſtes ſolertiſſime contemplati, per contrarias ripas leniter incedentes, ubi noſtros figere tentoria procul cernebant, ipſi quoque noctes agebant ex-*

ſomnes, cuſtodientes peruigili ſtudio ne tranſitus tentaretur. Verum cum noſtri locum aduētarent prouiſum, uallo foſſáque quieuere circundati, & accito Lupicino in conſilium, Cæſar certis imperauit tribunis, ut trecentenos pararent cum ſudibus milites expeditos, quid agi, quóue iri deberet penitus ignorantes. Et collecti nocte prouecta, impoſitique omnes, quos luſoriæ naues quadraginta, quæ tūc aderant ſolæ, ceperunt, decurrere iubentur per flumen adeo taciti, ut etiam remi ſuſpenderentur, ne barbaros ſonitus excitaret undarum: atque mentis agilitate & corporum, dum hoſtes noſtrorū ignes obſeruant, aduerſas perrumpere limitis ripas. Dum hæc celerantur, Hortarius rex nobis ante fœderatus, non nouaturus quædā, ſed amicus finitimis quoque ſuis, reges omnes & regales & regulos ad conuiuium corrogatos retinuit epulis aduſque uigiliam tertiam more gentili extentis: quos diſcedentes inde caſu noſtri ex improuiſo adorti, nec interficere, nec corripere ullo modo potuerunt, tenebrarum equorúmque adiumento, quò dubius impetus truſit abreptos. lixas uero uel ſeruos qui eos pedibus ſequebantur (niſi quos exemit diſcrimine temporis obſcuritas) occiderunt. Cognito denique Romanorum tranſitu, qui tunc, pérque expeditiones præteritas ibi leuamen ſumere laborum opinabantur, ubi hoſtem contingeret inueniri, perculſi reges, eorúmque populi, qui pontem ne ſtrueretur ſtudio ſeruabant intento, metu exhorreſcentes diffuſe uertuntur in pedes: & indomito furore ſedato, neceſſitudines, opéſque ſuas tranſferre longius feſtinabant. ſtatimque difficultate omni depulſa, pōte conſtrato, ſolicitarum gentium opinione præuenta, uiſus in barbarico miles, per Hortarij regna tranſibat intacta. Vbi uero terras infeſtorum etiā tum tetigit regum, urens om-

nia rapiénſque per medium rebellium ſolum graſſabatur intrepidus. Póſtque ſepimenta fragilium penatium inflammata, & obtruncatam hominum multitudinem, uiſóſque cadentes multos, alióſque ſupplicantes, cum uentum fuiſſet ad regionem cui Capellatij, uel Palas nomen eſt, ubi terminales lapides Alemannorum & Burgundorum confinia diſtinguebant, caſtra ſunt poſita: ea propter, ut Macrianus & Hariobaudus germani fratres & reges ſuſciperentur impauidi: qui propinquare ſibi perniciem ſentiẽtes, uenerant pacem anxijs animis precaturi. Poſt quos ſtatim rex quoque Vadomarius uenit, cuius erat domiciliũ contra Rauracos: ſcriptiſque Conſtantij principis, quibus commendatus eſt, artius allegatis, leniter ſuſceptus eſt, olim ab Auguſto in clientelã rei Romanæ ſuſceptus. & Macrianus quidem cum fratre inter aquilas admiſſus & ſigna, ſtupebat armorum uirilmque uariũ decus, uiſa tunc primitus: próque ſuis orabat. Vadomarius uero noſtris coalitus, utpote uicinus limiti, mirabatur quidem apparatũ ambitioſi procinctus, ſed uidiſſe ſe talia ſæpe adoleſcentia meminerat prima. Libratis denique diu conſilijs, concordi aſſenſione cunctorum, Macriano quidem & Hariobaudo pax eſt attributa: Vadomario uero, qui ſuam locaturus ſecuritatem in tuto, & legationis nomine precator uenerat pro Vario, & Vrſicino, & Verſalpo regibus, pacem itidem obſecrans, interim reſponderi non poterat, ne (ut ſunt fluxioris fidei barbari) poſt abitum recordati noſtrorum parum, acquieſcerent per alios impetratis. Sed cum ipſi quoque miſſis legatis poſt meſſes incẽſas & habitacula, captóſque plures & interfectos, ita ſupplicarent, tanquã ipſi hæc deliquiſſent in noſtros, pacem conditionum ſimilitudine meruerunt. Inter quas id feſtinatũ eſt maxime, ut captiuos

reſtituerēt omnes,quos rapuerant excurſibus crebris.Hæc
dū in Gallijs cæleſtis corrigit cura,in comitatu Auguſti tur
bo nouarum exoritur rerum,à primordijs leuibus ad lu-
ctus & lamenta progreſſus.In domo Barbationis pede-
ſtris militiæ tunc rectoris examen apes fecere perſpicuum:
ſupérque hoc prodigiorū gnaros ſolicite conſulenti, diſcri-
men magnum portendi reſpōſum eſt, coniectura uidelicet
tali,quòd hæ uolucres poſt cōpoſitas ſedes,opéſq; congeſtas,
fumo pellūtur,& turbulento ſonitu cymbalorū.Huic uxor
erat Aſſyria nomine,nec taciturna,nec prudēs: quæ eo ad
expeditionē profecto,& multiplici metu ſuſpēſo,ob ea quæ
meminerat ſibi prædicta,perculſa uanitate muliebri, an-
cilla aſcita notarum perita, quam è patrimonio Siluani
poſſederat, ad maritum ſcripſit intempeſtiue, uelut flens,
obteſtánſque ne poſt obitum Cōſtantij propinquantem, in
imperium ipſe ut ſperabat admiſſus,deſpecta ſe antepo-
neret Euſebiæ matrimoniū,tunc reginæ decore corporis in
ter multas fœminas excellētis.Quibus literis occulte,quá-
tum fieri potuit,miſſis, ancilla quæ domina dictante per-
ſcripſerat,reuerſis omnibus è procinctu,exemplum ferēs
ad Arbitionem noctis prima quiete confugit, auidéque ſu-
ſcepta,chartulam prodidit.Hócque indicio ille confiſus, ut
erat ad criminádū aptiſſimus,principi detulit:atq; ex uſu,
nec mora ulla negotio tributa nec quiete,Barbatio epiſtolā
ſuſcepiſſe confeſſus,& mulier ſcripſiſſe documēto conuicta
non leui,ceruicibus interiere præciſis.Híſque punitis,quæ-
ſtiones longe ſerpebant, uexatíque multi nocentes ſunt, &
& innocentes. inter quos etiam Valentinus ex primicerio
protectorum tribunus , ut conſcius inter complures alios
tortus aliquoties ſuperuixit,penitus quid erat geſtum igno
rans.Ideóque ad iniuriæ periculíque compenſationem,du-

cis in Illyrico meruit poteſtatem. Erat autem idem Barbatio ſubagreſtis arrogantíſque propoſiti, ea re multis exoſus, quòd & dum domeſticos protectores ſub Gallo regeret Cæſare, proditor erat & perfidus: & poſt eius exceſſum nobilioris militiæ ſtatu elatus, in Iulianum itidẽ Cæſarem paria confingebat, crebróque deteſtantibus bonis ſub Auguſti patulis auribus multa garriebat & ſæua: ignorans profectò notum Ariſtotelis ſapiens dictum, qui Calliſthenem ſectatorem & propinquum ſuum ad regem Alexandrũ mittens, ei ſæpe mandabat, ut quam rariſſime & iucunde apud hominem loqueretur, uitæ poteſtatem & necis in acie linguæ portantem. Ne ſit hoc mirum, homines profutura diſcernere nonnunquam & decentia, quorum mentes cognatas cæleſtibus arbitramur, animalia ratione carentia ſalutem ſuam interdum alto tueri ſilentio ſolent, ut exemplum eſt hoc perquàm notum: Linquentes orientem anſeres ob calorem, plagámq; petentes occiduam, cum montem penetrare cœperint Taurum aquilis abundantem, timentes fortiſſimas uolucres, roſtra lapillis occludunt, ne eis eliciat uel neceſſitas extrema clangorem: iiſdémque collibus agiliore uolatu tranſcurſis proijciunt calculos, atque ita ſecurius pergunt. Dum apud Sirmium hæc diligentia quæruntur impenſa, orientis fortuna periculorum terribiles tubas inflabat. Rex enim Perſidis ferarum gentium quas placarat adiumentis accinctus, augendíque regni cupiditate ſuper homines flagrans, arma uiréſq; parabat & commeatus, conſilia tartareis manibus miſcens, & præſtigiatores omnes conſulens de futuris: híſque ſatis collectis, peruadere cuncta prima uerni temperie cogitabat. Et cum hæc primò rumores, deinde nuntij certi perferrẽt, omnéſque ſuſpenſos aduentantium calamitatum complica

ret magna formido: Comitenſis fabrica eandem incudem (ut dicitur) diu noctúque tundendo ad ſpadonum arbitrium, imperatori ſuſpicanti ac timido intendebat Vrſicinum, uelut uultus Gorgonei toruitatem: hæc ſæpe taliáq; replicans, quod interempto Siluano, quaſi penuria meliorum ad tuendas partes Eoas denuo miſſus, altius anhelabat. Hac autem aſſentandi nimia fœditate mercari complures nitebãtur Euſebij fauorem cubiculi tunc præpoſiti, apud quẽ, ſi uera dici debent, multa Cõſtantius potuit, antedicti magiſtri equitum ſalutem acriter impugnantis ratione bifaria: quod omnium ſolus nec opis eius egebat ut cæteri, & domo ſua non cederet Antiochiæ, quam moleſtiſſime flagitabat: qui, ut coluber copia uirus exuberans, natorum multitudinem etiam tum ægre ſerpentem excitans ad nocendũ, emittebat cubicularios iam adultos, ut inter miniſteria uitæ ſecretioris, gracilitate uocis ſemper puerilis & blandæ, apud principis aures nimium patulas, exiſtimationem uiri fortis inuidia graui pulſarent. & breui iuſſa fecerunt. Horum & ſimilium tædio iuuat ueterem laudare Domitianum, qui licet patri fratríque diſſimilis memoriam nominis ſui inexpiabili deteſtatione perfudit, tamen receptiſſima inclaruit lege, qua minaciter interdixerat, ne intra terminos iuriſdictionis Romanæ caſtraret quiſquam puerum: quod ni contigiſſet, quis eorum ferret examina, quorum paucitas difficile toleratur? Actum eſt tamen cautius, ne ut fingebat, rurſus accitus idem Vrſicinus metu cuncta turbaret: ſed cum fors copiam detuliſſet, raperetur ad mortem. Hæc opperientibus illis, & ancipiti cogitatione diſtrictis, nobis apud Samoſatam Comageni quondam regni clariſſimam ſedem parumper morantibus, repente noui motus rumoribus denſis audiuntur & concretis, quos docebit

orationis progrediens exitus. Antoninus quidam ex mercatore opulento rationarius apparitor, Meſopotamiæ ducis tunc protector, exercitatus & prudens, pérque omnes illas notiſſimus terras, auiditate quorundam nexus ingentibus damnis, cum iurgando contra potentes ſe magis magíſque iniuſtitia frangi contemplaretur: ad deferendam potentioribus gratiam, qui ſpectabant negotium, inclinatis, ne contra acumina calcitraret, flexit ſe in blanditias molliores: confeſſúſq; debitum per colludia in nomen fiſci tranſlatũ. iámque auſurus immania, rimabatur tectius Reip. membra totius: & utriuſque linguæ literas ſciens, circa ratiocinia uerſabatur, qui uel quarum uirium milites ubi agant, uel procinctus tempore quos intuentur deſcribens: itidem armorum & commeatuum copiæ, aliáque uſui bello futura, an abunde ſuppetant, indefeſſa ſcitatione percontans. Et dum totius orientis didiciſſet interna, uirorum ſtipendij'que parte maxima per Illyricum diſtributa, ubi diſtinebatur ex negotijs ſerijs imperator, adlapſuro iã præſtituto die ſoluendæ pecuniæ, quam per ſyngrapham debere ſe confiteri ui metúque compulſus eſt, cum omnibus ſe proſpiceret undique periculis opprimendum, largitionum comite ad alterius gratiam infeſtius perurgente, fugam ad Perſas cum coniuge liberíſque & omni uinculo charitatum ingenti molimine conabatur. atque ut lateret ſtationarios milites, fundum in Hiaſpide, qui locus Tigridis fluẽtis adluitur, pretio nõ magno mercatur. Hócque commento cum nullus cauſam ueniendi ad extremas Romani limitis partes, iam poſſeſſorem cum plurimis auderet exigere, per familiares fidos peritóſq; nandi occultis ſæpe colloquijs cum Sapore habitis, qui tractus omnes aduerſos ducis poteſtate tunc tuebatur, & antea cognitus, miſſo à Perſicis caſtris

auxilio uirorum pernicium, lembis impoſitus, cum omni penatum dulcedine nocte concubia tranſfretat, re contraria, ſpecie Zopyri illius ſimilis Babylonij proditoris. Rebus per Meſopotamiam in hunc ſtatum deductis, Palatina cohors palinodiam in exitium concinens noſtrum, inuenit tandem anſam nocendi fortiſſimo uiro, autore & incitatore cœtu ſpadonum: qui feri & acidi ſemper, carentéſque neceſſitudinibus cæteris, diuitias ſolas ut filiolas iucundiſſimas amplectuntur. ſtetitq; ſententia, ut Sabinianus uetus quidem ſenex & bene nummatus, ſed imbellis & ignauus, & ab impetranda magiſterij dignitate per obſcuritatem adhuc longe diſcretus, præficiendis Eois partibus mitteretur: Vrſicinus uero curaturus pedeſtrem militiam, & ſucceſſurus Barbationi, ad comitatũ reuerteretur, quo præſens rerum nouarum auidus concitor, ut iactabant, à grauibus inimicis & metuendis inceſſeretur. Dum hæc in caſtris Conſtantij quaſi per luſtra aguntur & ſcenam, & diribitores uenũdatæ ſubito poteſtatis pretium per potiores diffunditant domos, Antoninus ad regis hyberna perductus auenter ſuſcipitur: & apicis nobilitatus autoritate, quo honore participantur menſæ regales, & meritorum apud Perſas ad ſuadendum, ferendáſque ſententias in cõcionibus ora panduntur, non contis, nec remulco (ut aiũt) id eſt, non flexiloquis ambagibus, uel obſcuris, ſed uelificatione plena in Remp. ferebatur: eundémque incitans regẽ, ut quondam Maharbal lentitudinis increpans Annibalẽ, poſſe eum uincere, ſed uictoria uti neſcire, aſſidue prædicabat. Eductus enim in medio, ut rerũ omnium gnarus, auditorum nactus uigiles ſenſus, & aurium delinimenta captantes, nec laudantiũ, ſed ſecundũ Homericos Phæacas, cum ſilentio admirantiũ, iam inde quadrageſimi anni

memoriam replicabat: poſt bellorum aſſiduos caſus, & maxime apud Hileiam & Singarā, ubi acerrima illa nocturna concertatione pugnatum eſt, noſtrorum copijs ingẽti ſtrage confoſſis, quaſi dirimente quodam medio feciali, Perſas nondum AEdeſſam, nec pontes Euphratis tetigiſſe uictores, quos armipotentia fretos ſucceſſibúſque magnificis, ita dilataſſe decuerat rẽ, eo maxime tempore, quo diuturnis bellorum ciuilium motibus ſanguis utrinq; Romani roboris fundebatur. His ac talibus ſubinde inter epulas ſobrius perfuga, ubi de apparatu bellorum & ſerijs rebus apud eos Graiorum more ueterum cõſultatur, regem incendebat ardentem, ut exacta hyeme ſtatim arma, fretus fortunæ ſuæ magnitudine, cõcitaret: ipſe quoque in multis ac neceſſarijs operam ſuam fidẽter promittens. Sub ijſdem ferè diebus Sabinianus adepta repentina poteſtate ſufflatus, & Ciliciæ fines ingreſſus, deceſſori ſuo principis literas dedit hortantis, ut ad comitatum dignitate afficiendus ſuperiore citius properaret: eo neceſſitatum articulo, quo etiam ſi apud Thulen moraretur Vrſicinus, acciri eum magnitudo rerum ratione probabili flagitabat, utpote diſciplinæ ueteris, & longo uſu bellandi artis Perſicæ ſciẽtiſſimum. Quo rumore prouincijs percitis, ordines ciuitatum & populi decretis & acclamationibus denſis, iniecta manu detinebant penes ſe publicum defenſorem: memores quod relictus ad ſui tutelam, cum inerti & umbratili milite, nihil amiſerat per decennium: ſimul metuẽtes ſaluti, quod tempore dubio remoto illo adueniſſe hominem compererant inertiſſimum. Credimus, neque enim dubium eſt, per aerios tramites famam præpetem uolitare, cuius indicio hæc geſta pandente, conſiliorum apud Perſas ſumma præponebatur: & multis ultro citróque delibera-

tis placuit, Antonio ſuadēte, ut Vrſicino procul amoto, deſpectóque nouello duce, poſthabitis ciuitatū pernicioſis obſidijs, perrumperetur Euphrates, iretúrque prorſus, ut occupari poſſint prouinciæ, fama celeritate præuenta, omnibus ante bellis (niſi temporibus Gallieni) intactæ, pacéq; longiſſima locupletes: cuius rei, proſperante deo, ductorem cōmodiſſimum fore ſpondebat. Laudato firmatóque concordi omnium uoluntate conſilio, conuerſiſque uniuerſis ad ea quæ erant citius congerenda, commeatus, milites, arma, cæteráque inſtrumenta quæ poſcebat procinctus aduentans, perpetua hyeme parabātur. Nos interea pauliſper cis Taurum morati, ex imperio ad partes Italiæ uenientes, feſtinantes prope flumen uenimus Hebrum, ex Odryſarum montibus decurrentem: ibíq; principis ſcripta ſuſcepimus, iubētia omni cauſatione poſthabita reuerti Meſopotamiā ſine apparitione, nullā expeditionem curaturi periculoſam, ad alium omni poteſtate trāſlata: quod ideo per moleſtos formatores imperij ſtruebatur, ut ſi Perſæ fruſtra habiti rediſſent ad ſua, ducis noui uirtuti facinus aſſignaretur egregium: ſi fortuna ſequior ingruiſſet, Vrſicinus reus proditor Reip. deferretur. Agitati ita ſine rationibus, diu contati reuerſique, faſtidij plenum Sabinianum inuenimus, hominem mediocris ſtaturæ, & parui anguſtique animi, uix ſine turpi metu ſufficientem ad leuem conuiuij, nedum ſtrepitum prælij perferendum: tamen quoniam ſpeculatores apparatus omnes apud hoſtes feruere conſtanti adſeueratione perfugis concinentibus affirmabant, oſcitante homunculo Niſibin prope uenimus utilia paraturi, ne diſſimulantes obſidium Perſæ ciuitati ſuperuenirent incautæ. Dúmque intra muros maturanda perurgerentur, fumus, micantéſque ignes aſſidui è Tigride, per caſtra Maurorū,

& Siſara, & conlimitia reliqua aduſque ciuitatem conti-
nui perlucebant, ſolito crebriores erupiſſe hoſtium uaſtato
rias manus ſuperato flumine permonſtrãtes. qua cauſa ne
occuparentur itinera, celeri curſu prægreſſi, cum ad ſecun-
dum lapidem ueniſſemus, liberali forma puerum Torqua
tum, ut coniectabamus, octennem, in aggeris medio uidemus
eiulantem, ingenui cuiuſdam filium, ut aiebat, quem mater
dum imminentiũ hoſtiũ terrore percita fugeret, impeditior
trepidando reliquerat ſolũ. Hũc dum imperatu ducis mi
ſerati commotique, impoſitum equo præ me ferens ad ciui
tatem reduco, circumuallato murorũ ambitu, prædatores
latius uagabantur. Et quia me obſidionales ærumnæ ter
rebãt, intra ſemiclauſam poſticam expoſito puero, noſtrorũ
agmen agilitate uolucri repetebam exanimis: nec multum
fuit quin caperer. Nam cum Abdigidum quendam tribu-
num fugientem cum calone ala ſequeretur hoſtilis, lapſóq;
per fugam domino ſeruum deprehenſum, cum ego rapido
ictu tranſirem, interrogaſſent quiſnam præfectus ſit iu-
dex, audiſſéntq; Vrſicinum paulo antè urbem ingreſſum,
montem Izalam petere, occiſo indice minimum quæſiti, cõ-
plures nos irrequietis curſibus ſectabantur. Quos cum
iumenti agilitate prægreſſus, apud Amudum munimentũ
infirmum diſperſis per pabulum equis recubantes noſtros
ſecurius inueniſſem, porrecto extenſius brachio, & ſum-
mitatibus ſagi contortis elatius, adeſſe hoſtes ſigno ſolito
demonſtrabam: iiſdémque iunctus impetu communi fere-
bar, equo iam fatiſcente. Terrebat autem pleniluniũ no-
ctis, & planities ſupina camporum, nulla, ſi occupaſſet ar
tior caſus, latibula præbere ſufficiens, ubi nec arbores, nec
frutecta, nec quicquam præter herbas humiles uiſebatur.
Excogitatum eſt ergo, ut ardente ſuperpoſita lampade, &

circunligata ne rueret,iumentum ſolũ quod eã uehebat, ſolutũ ſine rectore læuorſus ire permitteretur, cũ nos ad mõtanos exceſſus dextera poſitos tenderemus:ut prælucere ſebalem facem duci lenius gradiẽti Perſæ credẽtes,eũ tenerent potiſſimum curſum: quod niſi fuiſſet præmiſſum, circũuenti & capti ſub ditionem ueniſſemus hoſtilem. Hoc extracti periculo,cum ad nemoroſum quendam locum uineis arbuſtiſque pomiferis conſitum,Meiacarire nomine ueniſſemus,cui fontes dedere uocabulum gelidi,lapſis accolis omnibus,ſolum in remoto receſſu latentem inuenimus militem. qui oblatus duci,& locutus uaria præ timore,ideóque ſuſpectus,adigente metu qui intentabatur, pandit rerum integram fidem: docétq; quòd apud Pariſios natus in Gallijs,& equeſtri militans turma,uindictam quondã cõmiſſi facinoris timẽs,ad Perſas abierat profugus:exindéq; morum probitate ſpectata ſortitus coniuge,liberíſque ſuſceptis, ſpeculatorem ſe miſſum ad noſtra ſæpe ueros nũtios reportaſſe. At nunc ſe à Sapore & Nohodareo optimatibus miſſum, qui cateruas ductauerant prædatorum, ad eos redire quæ didicerat perlaturum. Poſt hæc, adiectis quæ agi in parte diuerſa norat,occiditur. Proinde curarũ creſcente ſolicitudine,inde paſſibus citis Amidam pro tẽporis copia uenimus,ciuitatem poſtea ſecutis cladibus inclytam. quo reuerſis exploratoribus noſtris in uagina internis figuris notarum membranam reperimus ſcriptam à Procopio ad nos perferri mandatam, quem legatum ad Perſas antea miſſum cum comite Lucilliano,prædixi:hæc conſulto obſcurius indicantem,ne captis baiulis,ſenſúq; intellecto ſcriptorum,excitaretur materia funeſtiſſima: amãdatis procul Graiorum legatis, forſitan & necandis, rex longæuus non contentus Helleſponto, iunctis Granici &

Rindici pontibus, Aſiam cum numeroſis populis peruaſurus aduenict, ſuopte ingenio irritabilis & aſperrimus, autore & cenſore Hadriani quondam Romani principis ſucceſſore: actum & conclamatum eſt, Niſi cauerit Graecia. qui textus ſignificabat Perſarum regem, tranſitis fluminibus Anzaba & Tigride, Antonino hortante dominium Orientis affectare totius. His ob perplexitatem nimiam aegerrime lectis, conſilium ſuſcipitur prudens. Erat eo tempore ſatrapa Corduenae, quae obtemperabat poteſtati Perſarũ, Iouineanus nomine appellatus in ſolo Romano adoleſcens, nobiſcum occulte ſentiens, ea gratia, quòd obſidatus ſorte in Syria detentus, & dulcedine liberaliũ ſtudiorũ illectus, remeare ad noſtra ardenti deſiderio geſtiebat. Ad hũc miſſus ego cum centurione quodã fidiſſimo, explorattius noſcendi gratia quae gerebantur, per auios montes anguſtiáſque praecipites ueni. Viſúſque & agnitus, comitérque ſuſceptus cauſam praeſentiae confeſſus, adiuncto taciturno aliquo locorum perito, mittor ad praecelſas rupes exinde longe diſtantes: unde niſi oculorũ deficeret acies, ad quinquageſimum uſque lapidẽ, quoduis etiam minutiſſimũ apparebat. ibi morati integrũ biduum, cum ſol lentius affulſiſſet, cernebamus terrarum omnes ambitus ſubiectos, quos Orizontas appellamus, agminibus oppletos innumeris, & antegreſſum regem ueſtis claritudine rutilantem. Quem iuxta laeuus incedebat Grumbates Chionitarum rex, aetate quidem media, rugoſiſque membris, ſed mente quadam grandifica, multíſque uictoriarum inſignibus nobilis: dextera, rex Albanorum pari loco atque honore ſublimis: pòſt duces uarij autoritate & poteſtatibus eminentes, quos ordinum omnium multitudo ſequebatur, ex uicinarum gentium roboribus lecta, ad tolerandam rerũ aſpe

ritatem diuturnis caſibus erudita. Quouſque nobis Doriſcum Thraciæ oppidũ & agminatim intra conſepta exercitus recenſitos Græcia fabuloſa narrabis? cum nos cauti, uel ut uerius dixerim, timidi, nihil exaggeremus, præter ea quæ fidei teſtimonia neque dubia, neque incerta monſtrarunt. Poſtquam reges Nineue Adiabenæ ingenti ciuitate tranſmiſſa, in medio pontis Anzabæ hoſtijs cæſis extiſque proſperantibus tranſiere lætiſſimi, coniectantes nos reſiduam plebem omnem ægre penetrare poſt triduum poſſe, citius exinde ad ſatrapen reuerſi quieuimus, hoſpitalibus officijs recreati. Vnde per loca itidem deſerta & ſola, magno neceſſitatis ducente ſolatio, celerius quàm potuit ſperari reuerſi, confirmauimus animos hæſitantium, unum è naualibus pontem tranſiſſe reges abſque ulla circuitione perdoctos. Extemplo igitur equites citi mittuntur ad Caſſianum Meſopotamiæ ducem, rectorémque prouinciæ tũc Euphronium, compulſuri agreſtes cum familijs & pecoribus uniuerſis ad tutiora tranſire, compelli, & agiliter deſeri Carras oppidum inualidis circundatum muris, ſuper his, campos omnes incendi, ne pabulorum ſuppeteret copia: & imperatis ſine mora completis, iniecto igne, furentis elementis uis maxima, frumenta omnia, cum iam ſtipula flauenti turgerent, herbáſque pubentes ita contorruit, ut adúſque Euphraten ab ipſis marginibus Tigridis nihil uiride cerneretur. Tunc exuſtæ ſunt feræ complures, maximéque leones per ea loca ſæuientes, immaniter conſumi uel cæcari ſueti paulatim hoc modo. Inter harundineta Meſopotamiæ fluminũ & frutecta leones uagantur innumeri, clementia hyemis ibi molliſſimæ ſemper innocui. at ubi ſolis radijs exarſerit tẽpus in regionibus æſtu ambuſtis, uapore ſideris & magnitudine culicum agitantur, quorũ ex-

aminibus per eas terras referta ſunt omnia. Et quoniam *oculos quaſi humida & lucētia membra eædem appetunt uolucres, palpebrarum libramentis mordicus inſidentes, iïdem leones cruciati diutius, aut fluminibus merſi ſorbē tur, ad quæ remedij cauſa confugiunt, aut amiſſis oculis, quos unguibus crebro lacerātes effodiunt, immanius effe reſcunt: quod ni fieret, uniuerſus* Oriens *huiuſmodi beſtijs abundaret.* Dum *campi cremantur (ut dictum eſt) tribuni cū protectoribus miſſi, citeriores ripas* Euphratis *caſtellis, & præacutis ſudibus, omníque præſidiorū genere commu niebant, tormenta quà non erat uoraginoſum, locis oppor tunis aptantes.* Dum *hæc celerantur,* Sabinianus *inter ra pienda momenta periculorum communiū lectiſſimus moderator belli internecini, per* AEdeſſena *ſepulchra, quaſi fundata cum mortuis pace nihil formidans, more uitæ remiſſioris fluxius agens, militari pyrrhichio ſonantibus modulis pro hiſtrionicis geſtibus in ſilentio ſummo delectaba tur, ominoſo ſanè & incœpto & in loco.* Cum *hæc & huiuſmodi factu dictúque triſtia futuros pronuntiant motus, uitare optimum quenque debere ſeculi progreſſione diſcamus.* Interea *reges* Niſibi *proſtratione uili tranſmiſſa, incendijs arida nutrimentorum uarietate creſcentibus, fugitantes inopiam pabuli, ſub montium pedibus per ualles gramineas incedebāt.* Cúmque Bebaſen *uillam ueniſſent, unde ad* Conſtantiam *uſque oppidum, quod centeſimo lapide diſparatur, areſcunt omnia ſiti perpetua, niſi quòd in puteis aqua reperitur exilis, quid agerent diu contati, iámque ſuorū duritiæ fiducia tranſituri, exploratore fido docente, cognoſcunt* Euphraten *nimbus tabefactis inflatum, late fuſis gurgitibus euagari, ideóque uado nequaquam poſſe tranſiri.* Conuertuntur *ergo ad ea quæ amplectenda*

fortuita daret occaſio ſpe conœpta præter opinionem exclu ſi: ac propoſito pro abrupto rerum præſentium ſtatu urgẽ ti conſilio, Antoninus dicere quid ſentiat iuſſus, orditur, fle cti iter ſuadens in dexterum latus, ut per longiorem cir- cuitum, omnium rerum uſu regionum feracium, & conſi- deratione ea qua rectus pergeret hoſtis adhuc intactarũ, caſtra duo præſidiaria Barzala & Laudias peterẽtur ſe- ſe ductante: ubi tenuis fluuius prope originẽ & anguſtus, nulliſq; adhuc aquis aduenis adoleſcẽs facile penetrari po terit ut uadoſus. His auditis, laudatóque ſuaſore & iuſſo ducere quà norat, agmina cuncta ab inſtituto itinere con- uerſa per eum ſequebantur. Quo certis ſpeculationibus co gnito, nos diſpoſuimus properare Samoſatã, ut ſuperato exinde flumine, pontiúmque apud Zeuma & Caperſana iũcturis abſciſſis, hoſtiles impetus ſi iuuiſſet fors ulla, repel leremus. Sed contigit atrox, & ſilentio omni dedecus ob- ruendum. nãque duarum turmarũ equites circiter ſeptin- genti ad ſubſidiũ Meſopotamiæ recens ex Illyrico miſſi ener ues & timidi, præſidiũ per eos traductus agentes, noctur- naſq; pauẽtes inſidias, ab aggeribus publicis ueſperi, quã- do cuſtodiri magis omnes tramites conueniret, lõgius diſce debãt. Hócque obſeruato, eos uino oppreſſos & ſomno ui- ginti millia ferè Perſarũ Sapore & Nohodare ductanti- bus nullo proſpiciente tranſgreſſa, poſt tumulos celſos uici nos Amidæ occultabãtur armata. Móxque (ut dictum eſt) cum abituri Samoſatam luce etiã tum dubia pergeremus, ab alta quadam ſpecula radiantium armorum ſplendore præſtricti, hoſteiſque adeſſe excitatius clamantes ſigno da to quod ad prœliũ ſolet hortari, reſtitimus conglobati, nec fugam capeſſere, cum eſſent iam in contuitu qui ſectaren- tur, nec congredi cum hoſte equitatu & numero præualẽ-

te, metu indubitatæ mortis cautum exiſtimantes. Denique *ex ultima neceſſitate manibus iam conſerendis, cum quid agi oporteat contaremur, occiduntur quidam noſtrorũ temere procurſantes: & urgente utraque parte,* Antoninus *ambitioſe prægrediẽs agmina, ab* Vrſicino *agnitus, & obiurgatorio ſono uocis increpitus, proditórque & nefarius appellatus, ſublata tiara quam capiti ſummo ferebat honoris inſigne, diſſiluit equo: curuatiſque membris humũ uultu pene contingens, ſalutauit patronum appellans & dominũ, manus poſt tergum connectens, quod apud* Aſſyrios *ſupplicis indicat formam: &* Ignoſce *mihi, inquit, ampliſſime comes, neceſſitate non uoluntate ad hæc quæ noui ſceleſta prolapſo. egere me præcipitẽ, inquit, flagitatores, ut noſti, quorũ auaritiæ ne tua quidem excelſa illa fortuna propugnãs miſerijs meis potuit refragari.* Simul *hæc dicens, è medio proſpectu abſceſſit non auerſus: ſed dum euaneſceret, uerecunde retrogradiens, & pectus oſtentans, quæ dum in curriculo ſemihoræ aguntur, poſtſignani noſtri qui tenebant editiora collis, exclamãt, aliam cataphractorum multitudinem equitum pone uiſam celeritate quàm maxima propinquare.* Atque *ut in rebus ſolet afflictis, ambigentes cuinam deberet aut poſſit occurri, trudente pondere plebis immenſæ, paſſim quà cuique proximum uidebatur, diffundimur uniuerſi.* Dumque *ſe quiſque expedire diſcrimine magno conatur, ſparſim diſiecti hoſti concurſatori miſcemur.* Itaque *ſpreta iam uiuendi cupiditate fortiter decernentes, ad ripas pellimur* Tigridis *altè exciſas.* Vnde *quidam præcipites pulſi implicantibus armis hæſerunt, ubi uadoſus eſt amnis: alij lacunarum hauſti uertigine uorabantur: nonnulli cum hoſte congreſſi uario euentu certabant: quidam cuneorum denſitate perterriti, petebant*

proximos Tauri montis exceſſus. inter quos dux ipſe agnitus, pugnatorúmque mole circundatus, cum Aiadaltha tribuno, calonéque uno, equi celeritate ereptus abſceſſit. Mihi, dum auius ab itinere comitum quid agerem circunſpicio, Verennianus domeſticus protector occurrit femur ſagitta confixus: quam dum auellere obteſtante collega conarer, cinctus undique antecedentibus Perſis, ciuitatem petebam anhelo curſu rependo, ex eo latere quo inceſſebamur in arduo ſitam, unóq; aſcenſu peranguſto meabilem quem ſciſſis callibus molinæ ad calles artandas ædificatæ denſius conſtringebant. Hic mixti cum Perſis eodē ictu procurrentibus ad ſuperiora nobiſcum, aduſque ortum alterius ſolis immobiles ſtetimus, ita conferti, ut cæſorum cadauera multitudine fulta, reperire ruendi ſpatium nuſquā poſſent: útque miles ante me quidam diſcriminato capite, quod in æquas partes ictus gladij ſiderat ualidiſſimus, in ſtipitis modum undique coartatus hæreret. & licet multiplicia tela per tormentorū omnia genera uolarent è propugnaculis, hoc tamen periculo murorum nos propinquitas eximebat: tandémque per poſticam ingreſſus, refertam inueni confluente ex finitimis uirili & muliebri ſexu. nā & caſu illis ipſis diebus in ſuburbanis peregrina commercia circumacto anno ſolita celebrare multitudo conuenarum augebat agreſtium. Interea ſonitu uario cuncta miſcentur, partim amiſſos gemētibus, alijs cum exitio ſaucijs, multis charitates diuerſas, quas præ anguſtijs uidere non poterāt, inuocantibus. hanc ciuitatem olim perquam breuem, Cæſar etiā tum Conſtantius, ut accolæ ſuffugiū poſſint habere tutiſſimum, eo tempore quo Antoninupolim oppidū aliud ſtruxit, turribus circundedit amplis & mœnibus: locatóque ibi cōditorio muralium tormentorū, fecit

hoſtibus formidatã, ſuóque nomine uoluit appellari. Et *latere quidem auſtrali, geniculato* Tigridis *meatu ſubluitur propius emergentis: quà* Euri *opponitur flatibus,* Meſopotamiæ *plana deſpectat. unde* Aquiloni *obnoxia eſt,* Nymphæo *amni uicina, uerticibus* Taurinis *umbratur gentes* Tranſtigritanas *dirimentibus* & Armeniam. *ſpiranti* Zephyro *controuerſa* Gumathenam *contingit, regionem uberem & cultu iuxta fœcundam: in qua uicus eſt* Abarne *nomine, ſoſpitalium aquarum lauacris calentibus notus.* In *ipſo autem* Amidæ *meditullio ſub arce fons diues exudat, potabilis quidem, ſed uaporatis æſtibus nonnunquam fœtens.* Cuius *oppidi præſidio erat ſemper quinta* Parthica *legio deſtinata, cum indigenarum turma non contemnenda.* Sed *tunc ingruentem* Perſarum *multitudinem ſex legiones raptim percurſis itineribus antegreſſæ, muris aſtitere firmiſſimis:* Magnentiaci & Decentiaci *(quos poſt conſummatos ciuiles procinctus, ut fallaces & turbidos, ad* Oriẽtem *uenire compulit imperator, ubi nihil præter bella timetur externa)* & Tricenſimani Decimanı́que Fortẽſes & Superuentores *atque* Præuentores *cum* AEliano *iam comite: quos tyrones tum etiam nouellos hortante memorato adhuc protectore erupiſſe* Singara, Perſáſque *fuſos in ſomnum retulimus trucidaſſe complures.* Aderat *comitum quoque ſagittariorum pars maior, equeſtres uidelicet turmæ ita cognominatæ, ubi merent omnes ingenui* Barbari *armorum uiriúmque firmitudine inter alios eminentes.* Hæc *dũ primi impetus turbo conatibus agitat inſperatis, rex cum populo ſuo gentibúſque quas ductabat, à* Bebaſe *loco itinere flexo dextrorſus, ut monuerat* Antoninus, *per* Horren & Meiacarire & Charcha *ut tranſiturus* Amidam, *cum prope caſtella* Romana *ueniſſet, quorum unum*

Reman, alterum Buſan appellatur, perfugarum indicio didicit multorum opes illuc tranſlatas ſeruari, ut in munimentis præcelſis & fidis: additúmque eſt ibi cum ſupellectili pretioſa inueniri fœminam pulchram cum filia paruula, Craugaſij Niſibeni cuiuſdã uxorem, municipali ordine, genere, fama, potentiáq; circunſpecti. Auditate itaque rapiendi aliena feſtinans, petit impetu fidenti caſtella: unde ſubita animi conſternatione defenſores armorum uarietate præſtricti, cunctos prodidere qui ad præſidia confugerunt, & degredi iuſſi, confeſtim claues obtulere portarum: patefactiſque aditibus, quicquid ibi congeſtum erat, eruitur: & productæ ſunt attonitæ ſonitu mulieres, & infantes matribus implicati, graues ærumnas inter initia tenerioris ætatis experti. Cúmque rex percontãdo cuiuſnã coniunx eſſet, Craugaſij comperiſſet, uim in ſe metuentem prope uenire permiſit intrepidam, & uiſam opertámque abſque labra ipſa atro uelamine, certiore iam ſpe mariti recipiendi, & pudoris inuiolati manſuri benignius confirmauit. Audiens enim coniugem miro eius amore flagrare hoc præmio Niſibenam ſe proditionem mercari poſſe arbitrabatur. Inuentas tamen alias uirgines Chriſtiano ritu cultui diuino ſacratas, cuſtodiri intactas, & religioni ſeruire ſolito more nullo uetante præcipit: lenitudinẽ profecto in tempore ſimulans: ut omnes quos antehac diritate terrebat, ſponte ſua metu remoto uenirent, exemplis recentibus docti, humanitate eum & moribus iam placidis magnitudinem temperaſſe fortunæ.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM. LIB. XIX.

HOC miſeræ noſtrorũ captiuitatis euentu rex lætus, ſucceſſúſque opperiens ſimiles, egreſſus exinde, paulatimque incedens, Amidam die tertio uenit. Cúmque primum aurora ſurgeret, uniuerſa quæ uideri poterant, armis ſtellantibus coruſcabant, ac ferreus equitatus campos impleuit & colles. Inſidens autem equo, ante alios celſior ipſe præibat agminibus cunctis, aureũ capitis arietini figmentum interſtinctum lapillis pro diademate geſtans, multiplici uertice dignitatum & gentium diuerſarũ comitatu ſublimis. Satiſque eum conſtabat colloquio tenus defenſores mœnium tentaturum, aliorſum Antonini conſilio feſtinantem. Verum cæleſte numen ut Romanæ rei totius ærũnas intra unius regionis concluderet ambitum, adegerat in immenſum ſe extollentem, credentémque quòd uiſo ſtatim obſeſſi omnes metu exanimati ſupplices uenirent in preces. portis obequitabat, comitante cohorte regali: qui dum ſe prope confidentius inſerit, ut etiã uultus eius poſſit aperte cognoſci, ſagittis miſſilibúſque cæteris ob decora petitus inſignia corruiſſet, ni puluere iaculantiũ adimente conſpectum, parte indumenti tragulæ ictu diſciſſa, editurus poſtea ſtrages innumeras euaſiſſet. Hinc quaſi in ſacrilegos uiolati ſæuiens templi, temeratúmque tot regum & gentium dominum prædicans, eruendæ urbis apparatu niſibus magnis inſtabat: & orantibus potiſſimis ducibus, ne profuſus in iram à glorioſis deſciſceret cœptis, leniſſima eorum petitione placatus, poſtridie quoque ſuper

deditione moneri decreuerat defenſores. Ideóque cum prima lux aduenifſet, rex Chionitarum Grumbates fidenter operam nauaturus tendebat ad mœnia cum manu prõptiſſima ſtipatorum. quẽ ubi ueniencu m iam telo forte contiguum contemplator peritiſſimus aduertiſſet, contorta baliſta filium eius primæ pubis adoleſcentem, lateri paterno hærentem, thorace cum pectore perforato perfodit, proceritate & decore corporis æqualibus anteſtantem. Cuius occaſu in fugam dilapſi populares eius omnes, móxque ne raperetur ratione iuſta regreſſi, numeroſas gentes ad arma clamoribus diſſonis concitarunt: quarum concurſu ritu grandinis hinc inde conuolantibus telis, atrox committitur pugna: & poſt internecina certamina aduſque finem diei protenta, cum iam noctis eſſet initiũ, per aceruos cæſorum & ſcaturigines ſanguinis ægre defenſum caligine tenebrarum extrahitur corpus: ut apud Troiam quondam ſuper comite Theſſali ducis exanime acies Marte acerrimo conflixerunt. quo funere regia mœſta & optimatibus uniuerſis cum parente ſubita clade perculſis, indicto iuſtitio iuuenis nobilitate commendabilis & dilectus, ritu nationis propriæ lugebatur. Itaque ut armari ſolebat elatus in amplo quodam ſuggeſtu locatur & celſo: circáque eum lectuli X ſternuntur, figmenta uehentes hominum mortuorum, ita curate pollincta, ut & imagines eſſent corporibus ſimiles iam ſepultis. ac per dierum ſpatium ſeptem uiri quidem omnes per contubernia & manipulos epulis indulgebant ſaltando & cantando triſtia quædam genera næniarum, regium iuuenem lamentantes. Fœminæ uero miſerabili planctu in primæuo flore ſuccíſam ſpem gentis ſolitis fletibus conclamabant, ut lachrymare cultrices Venereæ ſæpe ſpectantur in ſolennibus Adonidis ſacris, quod

ſimulacrum aliquod eſſe frugum adultarũ religiones myſticæ docent. Poſt mœnſum corpus, oſſáque in argenteam urnam contecta, quæ ad gentem humo mandanda portari ſtatuerat pater, agitata ſumma conſiliorum placuerat buſto urbis ſubuerſæ expiare perempti iuuenis manes: nec enim Grumbates multa unici pignoris umbra ire ultra patiebatur: biduóque ad otium dato, ac miſſis abũde qui pacis modo patentes agros pingues cultóſque uaſtarẽt, quinquies ordine multiplicato ſcutorũ cingitur ciuitas: ac tertiæ principio lucis coruſci globi turmarũ impleuerunt cuncta, quæ proſpectus humanus potuit undique contueri: & ſorte loca diuiſa clementi gradu incedentes ordines occuparũt. Perſæ omnes murorũ ambitus obſidebant. Pars quæ Oriẽtem ſpectabat, Chionitis euenit, quà funeſtus nobis occiderat adoleſcẽs: Vertæ Meridiano lateri ſunt deſtinati: tractum ſeruabant Septentrionis Albani: Occidentali portæ oppoſiti ſunt Segeſtani, acerrimi omnium bellatores: cum quibus elata in arduum ſpecie elephantorũ agmina, rugoſis horrẽda corporibus leniter incedebant armatis onuſta, ultra omnẽ diritatem tetri ſpectaculi formidanda, ut retulimus ſæpe. Cernentes populos tam indimenſos, ad orbis Romani incendium diu quæſitos, in noſtrũ conuerſos exitium, ſalutis rata deſperatione glorioſos uitæ exitus deinde curabamus, iámq; omnibus nobis optatos. A ſole itaq; orto uſque diei ultimum acies immobiles ſtabant ut fixæ, nullo uariato ueſtigio, nec ſonitu uel equorũ audito hinnitu: eadémque figura digreſſi qua uenerãt, cibo recreati & ſomno, cũ ſupereſſet exiguũ noctis, æneatorũ clangore ductante, urbem ut mox caſuram terribili corona cinxerunt. Vixque ubi Grũbates haſtam infectam ſanguine, ritu patrio, noſtríque more coniecerat fecialis, armis exercitus concre-

pãs inuolat in muros, confeſtímque lachrymabilis belli turba crudeſcit, rapido turmalium procurſu in procinctum alacritate omni tendentiũ, & contra acri intentáque occurſatione noſtrorum. Proinde diffractis capitibus multos hoſtiũ ſcorpionum iactu moles ſaxeæ colliſerunt. alij traiecti ſagittis: pars confixi tragulis humum corporibus obſternebant uulnerati: alij ſocios fuga præcipiti repetebant. nec minores in ciuitate luctus aut mortes, ſagittarum creberrima nube auras ſpiſſa multitudine obumbrante, tormentorúmque machinis, quæ direpta in Singara poſſederant Perſæ, uulnera inferentibus plura. Nanque uiribus collectis propugnatores, omiſſa uiciſſim certamina repetentes, in maximo defendẽdi ardore ſaucij pernicioſe cadebant: aut laniati uoluendo ſtantes proxime ſubuertebant, aut certe ſpicula membris infixa uiuentes adhuc uellendi peritos quæritabant. ita ſtrages ſtragibus implicitas, & ad extremum uſque diem productas, ne ueſpertinæ quidem hebetauerant tenebræ, ea re, quòd obſtinatione utrimque magna decernebatur. Agitatis itaque ſub onere armorũ uigilijs, reſultabant alterinſecus exortis clamoribus colles: noſtris uirtutes Conſtantij Cæſaris extollentibus, ut domini rerũ & mundi: Perſis Saporem & Achemenem appellantibus & Artaxerxen, quod regibus imperans, & bellorũ uictor interpretatur. Ac priuſquã lux occiperet, ſigno per lituos dato, ad feruorem ſimiliũ præliorũ excitæ undique inæſtimabiles copiæ in modũ alitum ferebãtur: unde lõge & late proſpici poterat, campis & conuallibus nihil præter arma micantia ferarũ gentiũ demonſtrãtibus. Móxque clamore ſublato, cunctis temere prorumpentibus, telorum uis ingens uolabat è muris: útque opinari dabatur, nulla fruſtra mittebantur inter hominum cadentia denſitatem.

Tot enim nos circunſtantibus malis, non obtinendæ cauſa ſalutis, ut dixi, ſed fortiter moriendi ſtudio flagrabamus. & à diei principio aduſque lucem obſcurã neutrubi prælio inclinato, ferocius quàm conſultius pugnabatur. Exurgebant enim *terrentiúmque clamores, ut præ alacritate conſiſtere ſine uulnere quiſquam uix poſſit.* Tandem *nox finem cædibus fecit, & ſatias ærũnarum inducias partibus dederat longiores.* Vbi *enim quieſcendi nobis tempus eſt datum, exiguas, quæ ſupererant, uires continuus cum inſomnio labor abſumpſit, ſanguine & pallente expirantium facie perterrente: quibus ne ſuprema quidem humandi ſolatia tribui ſinebãt anguſtiæ ſpatiorum intra ciuitatis ambitum, nõ nimium amplæ legionibus ſeptem, & promiſcua aduenarum ciuiúmque ſexus utriuſque plebe, & militibus alijs paucis aduſque numerum milium* XX *concitis incluſis.* Medebatur *ergo ſuis quiſque uulneribus pro poſſibilitate, uel curantium copia. cum quidam grauiter ſaucij cruore exhauſto ſpiritus reluctantes efflarent: alij confoſſi mucronibus proſtrati, animis in uentum ſolutis proijciebantur extincti: aliquorum foratis undique membris mederi periti uetabant, ne offenſionibus caſſis animæ uexarẽtur adflictæ: nonnulli uulſis ſagittis in ancipiti curatione grauiora morte ſupplicia perferebant.* Dũ *apud* Amidam *hac partium deſtinatione pugnatur,* Vrſicinus *mœrens quod ex alterius pendebat arbitrio autoritatis, tunc in regendo milite potiorem* Sabinianum *etiam tum ſepulchris hærentẽ crebro monebat, ut compoſitis uelitaribus cunctis, per imos pedes montium occultis itineribus properarẽt: quo leuium armorum auxilio, ſiqua fors iuuiſſet, ſtationibus interceptis, nocturnas hoſtium adgrederẽtur excubias, quæ ingenti circuitu uallauerant muros,*

aut laceſſionibus crebris occuparēt obſidioni fortiter adhærentes. quibus Sabinianus renitebatur ut noxijs, palàm quidem literas imperiales prætendens, intacto ubique milite, quicquid geri potuiſſet, impleri debere aperte iubentes. clā uero corde altiſſimo retinens ſæpe in comitatu ſibi mandatum, ut anſam omnem adipiſcendæ laudis deceſſori ſuo ardēti ſtudio gloriæ circuncideret, etiā ex Rep. proceſſurā. adeo uel cum exitio prouinciarum feſtinabatur, ne bellicoſus homo memorabilis alicuius facinoris autor nuntiaretur aut ſocius. Ideóque his attonitus malis, exploratores ad nos ſæpe mittendo (licet ob cuſtodias artas nullus facile oppidum poterat introire) & utilia agitando complura, nihil proficiens: uiſebatur ut leo magnitudine corporis & toruitate terribilis, incluſos intra retia catulos periculo ereptum ire non audens, unguibus ademptis & dentibus. Sed in ciuitate, ubi ſparſorum per uias cadauerum multitudo humandi officia ſuperaret, peſtilentia tot malis acceſſit, uerminantium corporū lue tabifica, uaporatis æſtibus, uarióque plebis languore nutrita. quæ genera morborum unde oriri ſolent, breuiter explicabo. Nimietatem frigoris aut caloris, uel humoris uel ſiccitatis, peſtilētias gignere philoſophi & illuſtres medici tradiderunt. Vnde accolentes loca paluſtria uel humecta, tuſſes, oculares caſus & ſimilia perferunt: contra confines caloribus, tepore febrium areſcunt. ſed quanto ignis materies cæteris efficacior, tāto ad perimendū celerior ſiccitas. Hinc cum decennali bello Græcia deſudaret, ne peregrinus pœnas diſſociati regalis matrimonij lucraretur, huiuſmodi graſſata pernicie telis Apollinis periere complures, qui ſol æſtimatur: atque, ut Thucydides exponit, clades illa quæ in Peloponneſiaci belli principijs Athenienſes acerbo genere morbi uexauit, abuſq;

AEthiopiæ plaga paulatim proſerpens, Atticam occupauit. alijs placet, auras, ut ſolent aquæ, uitiatas fœtore cadauerum, uel ſimilibus, ſalubritatis uiolare maximam partem: uel certe aeris permutationem ſubitam, ægritudines parere leuiores. Adfirmant etiam aliqui terrarum halitu denſiore craſſatum aera, emittendis corporis ſpiraminibus reſiſtentẽ necare nonnullos: qua cauſa animalia præter homines cætera iugiter prona, Homero autore, & experimentis deinceps multis, cum talis inceſſerit labes, antè nouimus interire. & prima ſpecies luis Pandemus appellatur, quæ efficit in aridioribus locis agentes caloribus crebris interpellari: ſecunda Epidemus, quo tempore ingruens aciẽ hebetat luminum, & concitat periculoſos humores: tertia Læmodes, quæ itidẽ temporaria eſt, ſed uolucri uelocitate lætabilis. Hac exitiali peſte quaſſati, paucis intẽperanti æſtu conſumptis, quos multitudo angebat, tandem nocte quæ diẽ conſequuta eſt decimum, exiguis imbribus diſiecto concreto ſpiritu & craſſato, ſoſpitas retenta eſt corporum firma. Verum inter hæc, inquies, Perſa munneis ciuitatem pluteis circundabat, & erigi aggeres cœpti, turréſque fabricabantur frontibus ferratis excelſæ, quarũ faſtigijs baliſtæ locatæ ſunt ſingulis, ut propugnaculis propellerent defenſores: leuia tamen per funditores & ſagittarios prælia ne pũcto quidem ceſſabant. Erant nobiſcum duæ legiones Magnentiæ recens è Gallis ductæ (ut prædiximus) uirorũ fortium & pernicium, ad planarios conflictus aptorum: ad eas uero belli artes quibus ſtringebamur, non modo inhabiles, ſed cõtra nimij turbatores. qui cum neque machinis, neque in operum conſtructione iuuarent aliquem, ſtolidius erumpentes dimicantéſque fidẽtiſſime minuto numero reuertebant, tantum proficientes, quantum in publico (ut

aiunt) incendio aqua unius hominis manu adgeſta. Poſtremo obſeratis portis, precantibuſque tribunis egredi nequeuntes frendebant ut beſtiæ. Verum ſequutis diebus efficacia eorum eminuit, ut docebimus. In ſummoto loco partis Meridianæ murorum, quæ deſpectat fluuium Tigrim, turris fuit in ſublimitatem exurgens, ſub qua hiabant rupes abſciſæ, ut deſpici ſine uertigine horrenda non poſſent: unde cauatis fornicibus ſubterraneis per radices montis ſcalæ aduſque ciuitatis ducebant planiciem, quo ex amnis alueo haurirentur aquæ furtim, ut in omnibus per eas regiones munimentis quæ contingunt flumina, uidimus, affabre polite. per has tenebras ob dirupta neglectas, oppidano tranſfuga quodam ductante, qui ad diuerſam partem deſciuerat, LXX ſagittarij Perſæ ex agmine regio, arte fiduciáque præſtantes, ſilentio ſummoti loci defenſi, ſubito ſinguli nocte media ad contignationem turris tertiam aſcenderunt. ibíque occultati, mane ſago Punici coloris elato, quod erat ſubeundæ indicium pugnæ, cum ex õni parte circumueniri urbem ſuis copijs inundãtibus aduertiſſent, exinanitis proiectíſque ante pedes pharetris, clamoſis ululatibus incendio tela ſumma peritia diſpergebãt. Móxque acies omnes denſæ petebãt multo infeſtius quàm antea ciuitatẽ. Inter incertos nos & ancipites quibus occurri deberet, inſtantibus ſupra, an multitudini tranſcenſu ſcalarum iam propugnacula ipſa prenſanti, diuiditur opera: & tranſlatæ leuiores quinque baliſtæ contra turrim locantur. quæ ocyus lignea tela fundẽtes, nonnunquã binos forabant: è quibus pars grauiter uulnerati ruebãt: alij machinarũ metu ſtridentiũ præcipites acti, laniatis corporibus interibãt. Quibus hac celeritate confectis, relatíſq; ad loca ſueta tormẽtis, paulo ſecurius mœnia omniũ cõcurſu

deſendebantur. Et quoniam augebat curas militum ſcelestum facinus perfugæ, quaſi decurrentes in planum, ita iaculantes diuerſa miſſilia lacertis fortibus incumbebant, ut Vertæ in Meridiē degentes uulnerum acri repulſa diſiecti lachrymantes complurium mortes tentoria repeterent metu. Adſpirauit auram quandam ſalutis fortuna, innoxio die cum hoſtili clade emenſo: cuius reliquo tempore ad quietem reficiendis corporibus dato, poſteræ lucis initio ex arce innumeram cernimus plebem, quæ Ziata capto caſtello ad hoſticum ducebatur: ad quem locum ut capaciſſimum & munitum, ſpatio quippe X ſtadiorum ambitur, promiſcua confugerat multitudo. Nā etiam alia munimenta iiſdem diebus capta ſunt & incenſa, unde hominum milia extracta complura ſeruituti ſequebantur: inter quos multi ſenecta infirmi, & mulieres iam grandæuæ cum ex uarijs deficerent cauſis, itineris longinquitate offenſæ, abiecta uiuendi cupiditate, ſuris uel ſuffraginibus relinquebantur excetis. Has miſerabiles turmas Galli milites contuentes, rationabili quidem ſed intempeſtiuo motu, conſerendæ cum hoſtibus manus copiam ſibi dari poſcebant, mortem tribunis uetantibus, primiſque ordinibus minitantes, ſi deinceps prohiberent. utq; dentatæ in caueis beſtiæ, tetro pedore acerbius efferatæ, euadendi ſpe repagulis uerſabilibus illiduntur: ita gladijs portas cædebant, quas ſupra diximus obſeratas, admodum anxij ne urbe exciſa ipſi quoque ſine ullo ſpecioſo facinore deleantur, aut exuta periculis nihil egiſſe operæpretium pro magnanimitate Gallica memorentur: licet antea ſæpe egreſſi, ſtructoréſque aggerum cōfuſis quibuſdam impedire conati, paria pertulerūt. Inopes nos conſilij, & quid opponi deberet ſæuientibus ambigentes, id potiſſimum ægre iiſdem adſentientibus, tandem

elegimus,ut quoniam ultra ferri non poterant, pauliſper morati cuſtodias aggredi permitterentur hoſtiles,quæ non procul erant à coniectu locatæ telorum, ut eis perruptis pergerent prorſus. apparebat enim eos ſi impetraſſent, ſtrages maximas edituros. Quæ dum parantur,per uaria certaminum genera defenſabantur acriter muri,laboribus & uigilijs, & tormentis ad mittenda undique ſaxa teláque diſpoſitis. duo tamen aggeres celſi Perſarum peditum manu erecti, & expugnatio ciuitatis ſtruebatur operibus lentis. contra quos noſtrorũ quoque impenſiore cura moles excitabantur altiſſimæ,faſtigio aduerſæ celſitudinis æquatæ,propugnatorum uel nimia pondera duraturæ. Inter hæc Galli morarum impatientes,ſecuribus,gladijſquè ſuccincti, patefacta ſunt egreſſi poſtica , obſeruata nocte ſqualida & interluni,orantes cæleſte præſidium ut propitium adeſſet & libens,atque ipſum ſpiritum reprimentes. Cum propè ueniſſent conferti ualido curſu quibuſdam ſtationarijs interfectis,exteriores caſtrorum uigiles, ut in nullo tali metu ſopitos obtruncãtes, ſuperuenire ipſi regiæ, ſi proſperior illuxiſſet euentus,occulte meditabantur. Verum audito ruẽtium ſonitu gemitúque cæſorum diſcuſſo ſomno, excitatis multis,& ad arma pro ſe quoque clamitante,ſteterunt milites ueſtigijs fixis, progredi ultra non auſi: nec enim cautum deinde, expergefactis quos petebant inſidijs, in apertũ properare diſcrimen.Cũ iam undique frendentium cateruæ Perſarum in prælia uenirent accenſæ, contra Galli corporũ robore audaciáque quoad poterant inconcuſſis gladijs ſecantes aduerſos,parte ſuorum ſtrata,uel ſagittarũ undique uolantium crebritate cõfixa, cum unum in locum totam periculi molẽ conuerſam, & currentiũ hoſtiũ agmina aduertiſſent,nullo terga uertente euadere fe-

ſtinabant: & uelut repedãtes ſub modulis ſenſim extra ual lum protruſi, cum manipulos confertius inuadentes ſuſtinere non poſſent, tubarum perciti clangore caſtrenſium diſcedebant: & reſultantibus è ciuitate lituis multis portæ panduntur recepturæ noſtros, ſi peruenire illuc uſque ualuiſſent: tormentorúmque machinæ ſtridebant ſine iaculatione ulla telorum, ut ſtationibus præſidentes, poſt interemptos ſocios ponè agerentur, ignari urbis oppoſiti mœnibus nudatis ut uiri fortes ſuſciperentur innoxij. Hácque arte Galli portã prope confinia lucis introiere minuto numero, quidam pernicioſe, pars leuiter uulnerati, quadringentis ea nocte deſideratis: qui non Rheſum nec cubitantes pro muris Iliacis Thracas, ſed Perſarum regem armatorum C. millibus circunſeptum, ni obſtitiſſet uiolentior caſus, in ipſis tentorijs obtruncarant. horum campiductoribus ut fortium factorum anteſignanis poſt ciuitatis excidium armatas ſtatuas apud Aedeſſam in regione celebri locari iuſſerat imperator, quæ ad præſens ſeruantur intactæ. Retectis ſequenti luce funeribus, cum inter cæſorum cadauera optimates inuenirentur & ſatrapæ, clamores diſſoni fortunam aliã alibi cum lachrymis indicabant, luctus ubique & indignatio regum audiebatur, arbitrantium per ſtationes muris obiectas irrupiſſe Romanos: inducij'ſque ob hoc tridui datis adſenſu communi, nos quoque ſpatiũ ad reſpirandũ accepimus. Perculſæ deinde nouitate rei, efferatæque gentes, omiſſa omni cunctatione, operibus quoniam uis minime procedebat, decernere iã cenſebant: & concito extremo belli ardore omnes oppetere glorioſe iam properabant, aut ruina urbis animis litaſſe cæſorũ. iámque apparatu cunctorum alacritate perfecto, exiliente Lucifero, operum uariæ ſpecies cum turribus ferratis admoueban-

tur: quorum in uerticibus celſis aptatæ baliſtæ propugnatores agitantes humilius diſiectabant. & albeſcente iam die ferrea munimenta membrorum cælum omne ſubtexerunt: denſatæque acies non inordinatim ut antea, ſed tubarum ſonitu leni ductante nullis procurſantibus incedebant, machinarum opertæ tegminibus, cratéſque uimineas prætendentes. Cúmque propinquantes ad coniectum uenere telorum, oppoſitis ſcutis Perſæ pedites ſagittas tormentis excuſſas è muris ægrius euitantes laxarunt aciem: nullóque penè iaculi genere inuanum cadente, etiam cataphracti hebetati & cedentes animos duxere noſtrorũ. Tamẽ quia hoſtiles baliſtæ ferratis impoſitæ turribus, in humiliora ex ſupernis ualentes, ut loco diſpari, ita euentu diſſimili noſtra multo cruore fœdabant, ingruẽte iam ueſpera cum requieſcerent partes, noctis ſpatiũ maius conſumptum eſt, ut excogitari poſſit, quid exitio ita atroci obiectaretur. & tandem multa uerſantibus ſedit conſilium, quod tutius celeritas fecit, quatuor iiſdem baliſtis ſcorpiones opponi. qui dum tranſlati è regione caute, quod artis eſt difficillimæ, collocantur, lux nobis aduenit mœſtiſſima, Perſarũ manipulos formidatos oſtentans, adiectis elephantorum agminibus, quorum ſtridore immanitatéque corporũ, nihil humanæ mentes terribilius cernunt. Cúmque omni ex latere armorum & operum beluarúmque molibus urgeremur, per ſcorpionũ ferreas fundas è propugnaculis ſubinde rotundi lapides acti, diſſolutis turrium compagmentis, baliſtas earúmque tortores ita fudere præcipites, ut quidam citra uulnerum noxias, alij obruti magnitudine põderum interirent: elephantis ui magna propulſis, quos flammis cõiectis undique circumnexos, iã corporibus tactis, gradiẽtéſq; retrorſus, retinere magiſtri non poterãt: póſtq; exuſtis ope-

ribus nulla quies certaminibus data. rex enim ipſe Perſarum, qui nunquam adeſſe certaminibus cogitur, his turbinum infortunijs percitus, nouo & nuſquam antea cognito more præliatoris militis ritu proſiluit in confertos: & quia conſpectior tegentium multitudine procul ſpeculantibus uiſebatur, petitus crebritate telorum multis ſtipatoribus ſtratis abſceſſit, alternans regibiles acies: & ad extremum diei, nec morientium truci uiſu, nec uulnerum territus, tandem tempus exiguum tribui quieti permiſit. Verum nocte prælia dirimente, ſomno per breue otium capto, niteſcente iam luce ad potiunda ſperata ira & dolore exundans, nec fas ullum præ oculis habiturus gentes in nos excitabat. Cúmq; crematis operibus, ut docueram, pugna per aggeres celſos muris proximos tentaretur, ex aggeſtis erectis intrinſecus, quantum facere niti que poterant, noſtri æquis uiribus per ardua reſiſtebāt. & diu cruentum prælium ſtetit, nec metu mortis quiſquam ex aliqua parte à ſtudio propugnandi remouebatur: eóque producta contentione, cum ſors partium euentu regeretur indeclinabili, diu laborata moles illa noſtrorum uelut terræ quodā tremore quaſſata procubuit: & tanquam itinerario aggere uel ſuperpoſito ponte complanatum ſpatium, quod inter murum congeſtámque forinſecus ſtruem hiabat, patefecit hoſtibus tranſitum, nullis obijcibus impeditum: & pars pleraque militum deiectorum oppreſſa uel debilitata ceſſabat. Concurſum eſt tamē undique ad propulſationem periculi tam abrupti: & feſtinandi ſtudio, alijs irretientibus alios, audacia hoſtium ipſo ſucceſſu creſcebat. Accitis igitur regis imperio prædatoribus uniuerſis, ſtrictóq; cominus ferro, cum ſanguis utrobique immenſis cædibus funderetur, repletæ ſunt corporibus foſſæ, latiórque uia inde pādebatur: & con

curſu copiarum ardentiũ ciuitate oppleta, cum omnis defendendi uel fugiendi ſpes eſſet abſciſſa. pecorum ritu armati & imbelles ſine ſexus diſcrimine truncabantur. Itaque ueſpera tenebrante, cum adhuc licet iniqua reluctante fortuna, multitudo noſtrorum manu conſerta diſtringeretur, in abſtruſa quadam parte oppidi cum duobus alijs latens obſcure præſidio noctis, poſtica per quam nihil ſeruabatur euado: & ſqualentum peritia locorum, comitúmque adiutus celeritate, ad decimum lapidem tãdem perueni: in qua ſtatione leuius recreati, cum ire protinus pergeremus, & incedendi nimietate iam ſuperarer ut inſuetus ingenuus, offendi dirum aſpectu, ſed fatigato mihi laſſitudine graui leuamen impendio tempeſtiuum. Fugaci equo nudo & infræni calonum quidã ſedens ne labi poſſet, ex more habenam qua ductabatur, ſiniſtra manu artius illigauit: móxque decuſſus uinculi nodum abrumpere nequiens, per auia ſaltúſque membratim diſcerptus, iumentum exhauſtum curſu pondere cadaueris detinebat: cuius dorſualis comprehẽſi ſeruitio uſus in tempore, cum iiſdem ſocijs ad fontes ſulphureos aquarum ſuapte natura calentium ægre perueni. Et quia per æſtum arida ſiti reptãtes aquam diu quæritãdo, profundũ penè uidimus puteum, & neque deſcendendi pro altitudine, nec reſtium aderat copia, neceſſitate docente poſtrema indumenta lintea quibus tegebamur, in oblongos diſcindimus pannulos: unde explicato fune ingenti, centonem quem ſub galea unus ferebat è noſtris ultimæ aptauimus ſummitati: qui per funem coniectus aquáſque hauriens ad peniculi modum, facile ſitim qua hauriebamur extinxit. unde citi ferebamur ad flumẽ Euphraten, ulteriorẽ ripam petituri per nauẽ, quam trãſfretandi cauſa iumenta & homines in eo tractu diuturna

conſuetudo locarat. Ecce autem Romanum agmen cum eque*ſtribus ſignis diſiectum eminus cernimus, quod ſequebatur multitudo Perſarum, incertum unde impetu tam repentino terga uiantũ aggreſſa. Quo exemplo terrigenas illos non ſinibus terræ emerſos, ſed exuberãti pernicitate credimus natos: qui quoniã inopini per uaria uiſebãtur, Sparti uocitati, humo exiluiſſe, uetuſtate ut cætera fabuloſius extollẽte, ſunt æſtimati. Hoc malo conſiti, cũ omne iam eſſet in celeritate ſalutis præſidiũ, per dumeta & ſyluas montes petimus celſiores: exindéque Melitinam minoris Armeniæ oppidũ uenimus: nos repertũ ducem comitati iam profectu rũ, Antiochiã reuiſimus. Interea Sapor & Perſæ quia tendere iam introrſus autũno præcipiti hædorúmque ſidere exorto prohibebãtur, captiuos agentes & prædas remeare cogitabãt ad ſua. Inter hæc tamen funera direptionéſq; ciuitatis exciſæ, AEliano comite & tribunis, quorũ efficacia diu defenſa ſunt mœnia ſtragéſque multiplicatæ Perſarũ, patibulis ſceleſte ſuffixis, Iacobus & Ceſius numerarij apparitionis magiſtri equitum, alij que protectores poſt tergũ uinctis manibus ducebantur: Tranſtigritanis, qui ſolicita quærebãtur induſtria, nullo infimi ſummiq; diſcrimine ad unũ omnibus cõtrũcatis. Vxor uero Craugaſij, quæ retinẽs pudorem inuiolatum ut matrona nobilis colebatur, mœrebat uelut orbem alium ſine marito uiſura, quãquam ſperabat documentis præſentibus altiora. In rem itaque conſulens ſuam, & accidentia longe antè proſpiciens, anxietate bifaria ſtringebatur, uiduitatem deteſtans, & nuptias. ideo familiarem ſuum perquam fidum, regionúmque Meſopotamiæ gnarũ, per Zagrum mõtem inter caſtella præſidiaria duo Maride & Lorne, introiturum Niſibin occulte dimiſit, mãdatis arcaníſq; uitæ ſecretioris maritũ exo-*

rãs,ut auditis quæ contigerint, ueniret ſecum beate uictu-
rus. quibus contentus expeditus uiator, per ſaltuoſos tra-
mites & frutecta Niſibin paſſibus citis ingreſſus, cauſa-
túſque ſe dominam nuſquam uiſa, & forſitan interempta,
data euadendi copia caſtris hoſtilibus abſceſſiſſe, & ideo
ut uilis neglectus docet Craugaſium geſta: móxque accepta
fide, quod ſi tuto licuerit, ſequetur coniugem, libens euaſit
exoptatum mulieri nuntiũ ferens. quæ hoc cognito, per Sa-
porem ducem ſupplicauerat regi, ut ſi daretur facultas an-
tequàm Romanis excederet finibus, in poteſtatem ſuam iu-
beret propitius maritũ adſciſci. Præter ſpem itaque omniũ
digreſſo aduena repẽtino, qui poſtliminio reuerſus ſtatim
ſine ullius euanuit conſciẽtia, perculſus ſuſpicione dux Caſ-
ſianus, præſidentéſque ibi proceres alij, minitantes ultima
Craugaſium inceſſebant, nõ ſine eius uolũtate uel ueniſſe,
uel abiſſe hominem clamitantes. Qui uero proditoris me-
tuẽs crimen, impendióque ſolicitus, ne tranſitione perfugæ
uxor eius ſupereſſe doceretur, & tractari pijſſime, per ſi-
mulationem matrimoniũ alterius ſplendidæ uirginis af-
fectauit: & uelut paraturus neceſſaria conuiuio nuptiali,
egreſſus ad uillam octauo lapide ab urbe diſtantem, cõci-
to curſu ad Perſarũ uaſtatoriũ globum quem didicerat ad
uentare, cõfugit: ſuſceptúſque auẽter, qui eſſet ex his cogni-
tus quæ loquebatur, Sapori poſt diem traditur quintũ, pér-
que eum regi, ablatis opibus & neceſſitudine omni recupe
rata cũ coniunge, quam paucos poſt mẽſes amiſerat, ſecun
di loca poſt Antoninum, ut ait Poeta præclarus, lõgo proxi
mus interuallo. Ille enim ingenio & uſu rerum diuturno
firmatus, conſilijs ualidis ſufficiebat in cũcta quæ conaba-
tur: hic natura ſimplicior, nominis tamen itidẽ peruulgati.
Et hæc quidẽ haud diu poſtea cõtigerũt. Rex uero licet ſecu

ritatẽ referens uultu, exultánſq; ſpecie tenus urbis excidio uidebatur, profundo tamẽ animo grauiter æſtuabat, reputãs in obſidionalibus malis ſæpe luctuoſas ſe pertuliſſe iacturas, multóque ampliores ſeipſum populos perdidiſſe, quàm è noſtris ceperat uiuos, uel certe per diuerſas fuderat pugnas: ut apud Niſibin *aliquoties euenit, &* Singara: *paríque modo cum* LXX *tréſq; dies* Amidã *multitudine circunſediſſet armatorũ,* XXX *milia perdidit bellatorum, quæ paulo poſtea per* Diſcenem *tribunum & notariũ numerata ſunt hac diſcretione facilius, quòd noſtrorum cadauera mox cæſorum fatiſcunt & defluunt, adeo ut nullius mortui facies poſt quatriduum agnoſcatur.* Interfectorum *uero* Perſarũ *mareſcunt in modum ſtipitum corpora, ut nec liquentibus membris, nec ſanie perfuſa madeſcant: quod uita parcior facit, & ubi naſcuntur exuſtæ caloribus terræ.* Dum *hæc per uarios turbines in* Oriẽtis *extimo feſtinantur, difficultatem aduentantis inopiæ frumentorũ urbs uerebatur* AEterna: *uíque minaciſſimæ plebis, famem ultimum malorũ omnium expectantis, ſubinde* Tertullus *uexabatur ea tempeſtate præfectus irrationabiliter plane: nec enim per eum ſteterat quo minus tempore congruo alimenta nauibus ueherentur, quas maris caſus aſperioris ſolito, uentorúmque procellæ reflantium, delatas in proximos ſinus introire portum* Auguſti *diſcriminum magnitudine perterrebãt.* Quocirca *idem ſæpe præfectus ſeditionibus agitatus, ac plebe iã ſæuiente immanius, quàm urebat impẽdens exitium, ab omni ſpe tuendæ ſalutis excluſus, ut exiſtimabat, tumultuãti acriter populo, ſed accidẽtia conſiderare ſueto prudẽter, obiecit paruulos filios: & lachrymans,* En, *inquit, ciues ueſtri, procul omen dij cæleſtes auertant, eadem perlaturi uobiſcum, ni*

fortuna adfulſerit lætior. Si itaque his abolitis, nihil triſte accidere poſſe exiſtimatis, præſto in poteſtate ſum ueſtra. Qua miſeratione uulgus ad clementiam ſuapte natura procliue lenitum conticuit, æquanimiter uenturam opperiens ſortem. Móxque diuini arbitrio numinis, quod auxit ab incunabulis Romam, perpetuámque fore reſpondit, dum Tertullus apud oſtia in æde ſacrificat Caſtorum, tranquillitas mare molliuit: mutatóque in auſtrum placidum uento, uelificatione plena portum naues ingreſſæ, frumentis horrea referſerunt. Inter hæc ita ambiguum Conſtantiũ Sirmij etiam tum hyberna quiete curantem permouebant nuntij metuendi & graues, indicantes id quod tunc magnopere formidabat, limitantes Sarmatas quos expuliſſe paternis auitíſque ſedibus dominos ſuos antè mõſtrauimus, paulatim poſthabitis locis, quæ eis anno præterito utiliter ſunt deſtinata, ne (ut ſunt uerſabiles) aliquid molirẽtur, regiones confines limitibus occupaſſe: uagaríque licentius genuino more, ni pellerentur omnia turbaturos, quæ ſuperbius incitanda propediem imperator dilato negotio credens, coacta undique multitudine militis ad bella promptiſſimi, nec dum adulto uere ad procinctũ egreſſus eſt, gemina conſideratione alacrior: quòd expletus prædarum opimitate exercitus, æſtate nuper emenſa, ſimuli in ſpe fidẽter in effectus animabatur proſperos: quódque Anatolio regente tunc per Illyricum præfecturam, neceſſaria cuncta uel ante tempus coacta ſine ullius diſpendijs affluebant. nec enim diſpoſitionibus unquam alterius præfecturæ (ut inter omnes conſtat) ad præſens Arctoæ prouinciæ bonis omnibus floruerunt, correctione titubantium beneuola & ſolerti, uehiculariæ rei iacturis ingentibus, quæ clauſere domus innumeras, & cenſu ili profeſſione ſpecio-

ſa fiducia releuatæ: indemnéſq; deinde & innoxij earum incolæ partium querelarum ſopitis materijs uiuerent, ni poſtea exquiſitorũ deteſtanda nomina titulorum, per offerẽtes ſuſcipientéſque crimimoſe in maius exaggerata, his propagari ſibi nitentibus poteſtates, illis attenuatis omniũ opibus ſe fore ſperãtibus tutos, aduſque proſcriptiones miſerorúmque ſuſpendia peruenerunt. Rem igitur emendaturus urgentem, profectus cum inſtrumẽtis ambitioſus imperator, ut dictum eſt, Valeriam uenit partẽ quondã Pannoniæ, ſed ad honorem Valeriæ Diocletiani filiæ, & inſtitutam & ita cognominatam: ſub pellibúſque exercitu diffuſo, per Iſtri fluminis margines barbaros obſeruabat, ante aduentum ſuum amicitæ uelamento Pannoniam furtim uaſtandã inuadere hyemis duriſſimo cogitantes: cum necdum ſolutæ uernis caloribus niues amnem undique peruium faciunt, noſtríque pruinis ſubdiuales moras difficile tolerabant. Confeſtim itaque miſſis ad limitantes duobus tribunis cum interpretibus ſingulis, explorabat modeſtius percontando, quamobrem relictis laribus poſt pacem & fœdera petentibus attributis ita palarẽtur uaria, limitéſque contra interdicta pulſarẽt. qui uana quædam cauſantes & irrita pauore adigente mentiri, principẽ exorabant ueniam obſecrantes, ut ſimultate abolita, tranſmiſſo flumine ad eum uenire permitterẽtur, docturi quæ ſuſtinerent incommoda: paratíque intra ſpatia orbis Romani, ſi id placuerit, terras ſuſcipere longe diſcretas, ut diurno otio inuoluti & Quietem colẽtes, tanquam ſalutarem deam tributariorum onera ſubirent & nomen. His poſt reditum tribunorum compertis, imperator exultans, ut negotio quod rebatur inexplicabile, ſine ullo puluere cõſummãdo, cunctos admiſit, cupiditate plus habẽdi incẽſus,

quam adulatorũ cohors augebat, id ſine modo ſtrepẽtium, quod externis ſopitis, & ubiq; pace cõpoſita, proletarios lucrabitur plures, & tyrocinia cogere poterit ualidiſſima: aurũ quippe gratanter prouinciales corporibus dabunt, quæ ſpes rem Romanã aliquoties adgrauauit. Proinde ual lo prope Acuminců locato, celſóq; aggere in ſpeciem tribunalis erecto, naues uehentes quoſdã legionarios expeditos, alueum fluminis proximum ripis obſeruare ſunt iuſſæ, cũ Innocentio quodã agrimenſore huius autore conſilij, ut ſi barbaros tumultuare ſenſiſſent, alíorſum intẽtos poſt terga peruaderent. Improuiſique limitantes licet properari ſentirent, nihil tamen præceps fingentes ſtabant incurui, lõge alia, quàm quæ geſtu præferebãt, & uerbis altis mentibus perpenſantes. Viſóque imperatore ex alto ſuggeſtu iã ſermonem parante leniſſimum, meditantéque alloqui uelut morigeros iam futuros, quidam ex illis furore percitus truci, calceo ſuo in tribunal contorto, marha marha, quod eſt ſignũ apud eos bellicum, exclamauit. eúmque ſecuta incondita multitudo uexillo elato repente barbarico, ululans ferum in ipſum principem ferebatur. Qui cum ex alto deſpiciens plena omnia diſcurrentis turbæ cum militibus uidiſſet, retectiſque gladijs & uerutis iã propinquam perniciem, externis mixtus & ſuis, ignotúſque dux eſſet an miles, quia neque cunctandi aderat tempus neque ceſſandi, equo ueloci impoſitus curſu effuſo euaſit. ſtipatores tamen pauci, dum ignis more inundantes conabantur arcere, interierunt, ponderibus ſuperruentium ſolis afflicti: ſelláque regalis cum aureo puluinari, nullo uetante direpta eſt. Mox autẽ audito quòd ultimum penè tractus in exitiũ in abrupto ſtaret adhuc imperator, antiquiſſimũ omniũ exercitus ratus eũ iuuare (nõdum enim exẽptum periculis

existimauit) ſalutis faſtu fidētior, licet ob procurſionem ſubitam ſemitectus, ſonorum & Martium frendens, barbarorum mori obſtinatorũ cateruis ſemet immerſit. Et quia uirtute dedecus purgatura ardens copia noſtrorũ erupit, iras in hoſtem perfidum parans, obuia quæque obtruncabat ſine parſimonia uiuos cõculcans & ſemineces & peremptos: & antè quàm exatiaret cædibus barbaricis manus, acerui conſtipati ſunt mortuorum. Vrgebantur enim rebelles, alijs trucidatis, alijs terrore diſiectis: quorũ pars ſpem uitæ caſſis precibus uſurpando, multiplicatis ictibus cædebantur. póſtque deletos omnes, receptum canentibus lituis, noſtri quoque licet rari uidebantur exanimes, quos impetus cõculcauerat uehemens, aut furori reſiſtentes hoſtili, lateráque nudãtes intecta, ordo fatalis abſumpſit. Mors tamen eminuit inter alios Cellæ Scutariorum tribuni, qui inter confligendi exordia primum omnium in medios Sarmatarũ globos ſe immiſit. poſt quæ tam ſæua, digeſtis pro ſecuritate, quæ militum rationes monebant, urgentes, Conſtantius Sirmium redit, ferens de hoſte fallaci uindictam: & maturatis quæ neceſſitates temporis poſcebant inſtantes, egreſſus exinde Conſtantinopolim petit: ut Orienti iam proximus, cladibus apud Amidam mederetur acceptis, & reintegrato ſupplementis exercitu, impetus regis Perſarũ pari uirium robore cohiberet: quem conſtabat (ni cæleſtis ratio, impẽſiórque repelleret cura multorum) Meſopotamia relicta poſt terga, per extenta ſpatia ſigna moturum. Inter has tamẽ ſolicitudines uelut ex recepto quodam antiquitus more, ad uicem bellorũ ciuilium inflammabant litui quædam colorata læſæ crimina maieſtatis: quorum executor & adminiſter ſæpe dicendus ille notarius miſſus eſt Paulus: qui peritus artium cruenta-

rũ,ut laniſta ex commercijs Libitinæ uel ludi, ipſe quoq; ex equuleo uel carnificæ quæſtum fructúmque captabat. ut enim erat obſtinatum fixúmque eius propoſitũ ad lædendũ,ita nec furtis abſtinuit,innocentibus exitiales cauſas adfingens,dum in calamitoſis ſtipendijs uerſaretur. Materiam autem in infinitum quæſtionibus extentis dedit occaſio uilis & parua.oppidũ eſt Abydum in Thebaidis parte ſitum extrema: hic Beſæ dei localiter appellati oraculum quondam futura pandebat,priſcis circumiacentium regionum ceremonijs ſolitum coli. & quoniam quidam præſentes, pars per alios deſideriorũ indicæ miſſa ſcriptura ſupplicationibus expreſſe conceptis conſulta numinum ſcitabãtur,chartulæ ſeu membranæ continentes quæ petebantur, poſt data quoque reſponſa interdum remanebant in fano. Ex his aliqua ad imperatorem maligne ſunt miſſa:qui ut erat anguſti pectoris, obſurdeſcens in alijs etiam nimium ſerijs,in hoc titulo ima,quod aiunt,auricula mollior,& ſuſpicax,& munitus acri felle concaluit. ſtatímque ad Oriẽtem ocyus ire monuit Paulũ,poteſtate delata,ut inſtar ducis rerum experientia clari,ad arbitriũ ſuum audiri efficeret cauſas.Datúmque eſt negotium Modeſto,commiſſum etiã tum per Oriẽtem comiti apto ad hæc & ſimilia.Hermogenes enim Ponticus ea tempeſtate præfectus prætorio,ut lenioris ingenij ſpernebatur. Perrexit,ut præceptum eſt,Paulus funeſti furoris & anhelitus plenus:datáque calumniæ indulgentia, plurimi ducebantur ab orbe propè terrarum iuxta nobiles & obſcuri:quorum aliquos uinculorum adflixerunt nexus, alios clauſtra pœnalia conſumpſerunt. & electa eſt ſpectatrix ſuppliciorum feralium ciuitas Palæſtina Scythopolis, gemina ratione uiſa magis omnibus opportuna, quòd ſecretior, & inter An-

tiochiam Alexandriámque media, unde multi plerunque, ad crimina trahebantur. Ductus eſt itaque inter primos Simplicius Philippi filius ex præfecto & conſule, reus hac gratia poſtulatus, quòd ſuper adipiſcendo interrogaſſe dicebatur imperio: pérque elogium principis torqueri præceptus, qui in his caſibus nec peccatum aliquando pietati dederat nec erratum, fato quodam arcente, corpore immaculato fuga dãnatus eſt. Dein Parnaſius ex præfecto AEgypti, homo ſimplicium morum, eò deductus periculi, ut pronuntiaretur capitis reus, itidem pulſus eſt in exilium: ſæpe auditus multo antehac retuliſſe, quòd cum Patras Achaicum oppidum, ubi genitus habuit larem, impetrandæ cauſa cuiuſdam relinqueret poteſtatis, per quietem deducentia ſe habitus tragici figmenta uiderat multa. Andronicus pòſt à ſtudijs liberalibus & claritudine carminum notus, in iudicium introductus, cum ſecura mente nullis ſuſpicionibus urgeretur, purgando ſemper & fidentius abſolutus eſt. Demetrius item Cythras cognomento Philoſophus, grandæuus quidem, ſed corpore durus & animo, ſacrificaſſe aliquoties confutatus inficiari non potuit, adſerens propitiandi cauſa numinis hæc à prima adoleſcentia factitaſſe, non tentandi ſublimiora ſcrutatis: nec enim quenquam id nouerat adfectare. Diu itaque adhærens eculeo, cum fiducia graui fundatus nequaquam varians eadem oraret intrepidus, Alexandriam unde oriebatur innoxius abire permiſſus eſt. Et hos quidem alióſque paucos æqua ſors ueritatis adiutrix periculis exemit abruptis: criminibus uero ſerpentibus latius per implicatos nexus ſine fine diſtentos, quidam corporibus laniatis extinguebantur: alij pœnis ulterioribus damnati ſunt bonis ereptis, Paulo ſuccentore fabularum crudelium, quas è prom-

pluuaria cella fallaciarum extulit nocendi ſpecie, egítque complures: cuius ex nutu (propè dixerim) pendebat medentium omnium ſalus. Nam ſiqui remedia quartanæ, uel doloris alterius collo geſtaret, ſiue per monumentum tranſiſſe ueſpere maleuolorum argueretur indicijs, ut ueneficus, ſepulchrorúmque horrores, & errantium indidẽ animarum ludibria colligens uaria, pronuntiatus reus capitis interibat. & prorſus ita res agebatur, quaſi Clarum, Dodonæas *arbores, & effata* Delphorum *olim ſolennia in imperatoris exitium ſolicitauerint multi: unde blanditiarum tetra commenta* Palatina *cohors exquiſite cõfingens, immunem eum fore malorum communium adſerebat, fatum eius ingens ſemper & præſens in abolendis aduerſa conantibus eluxiſſe, uocibus magnis exclamãs.* Et *inquiſitum in hæc negotia fortius, nemo qui quidem recte ſapiat reprehendit. nec enim abnuimus ſalutem legitimi principis propugnatoris bonorum & defenſoris, unde ſalus quæritur alijs, conſociato ſtudio muniri debere cunctorũ: cuius redimendæ cauſa ualidius ubi maieſtas pulſata defenditur, à quæſtionibus uel cruẽtis, nullã* Corneliæ *leges exemere fortunã.* Sed *exultare mœſtis caſibus effrænate non decet, ne uideãtur licentia regi ſubiecti, non poteſtate. imitandus ſit* Tullius, *cum parcere lædereúe potuiſſet, ut ipſe adfirmat, ignoſcendi quærens cauſas, non puniendi occaſiones: quod iudicis lenti & conſiderati eſt proprium.* Tunc *apud* Daphnen *amœnum illud & ambitioſum* Antiochiæ *ſuburbanum, uiſu relatúque horrendum natum eſt monſtrum, infans ore gemino, dentibus cum binis & barba, quatuórque oculis, & breuiſſimis duabus auriculis: qui partus ita diſtortus præmonebat rempublicam in ſtatum uerti deformem. naſcuntur huiuſcemodi ſæpe portenta*

indicantia rerum uariarum euentus: quæ quoniam non expiãtur, ut apud ueteres, publicæ, inaudita prætereunt & incognita. His temporibus Iſauri diu quieti, poſt geſta quæ ſuperior continet textus, tentatúmque Seleuciæ ciuitatis obſidium, paulatim reuiuiſcentes (ut ſolent uerno tepore foueis exilire ſerpentes) ſaltibus degreſſi ſcrupuloſis & inuijs, confertique in cuneos denſos, per furta & latrocinia finitimos adflictabãt, & eo prætenturas militum ut montani fallẽtes, pérque rupes & dumeta ex uſu facile diſcurrentes. ad quos ui uel ratione ſedandos Lauritius adiecta comitis dignitate miſſus eſt rector, homo ciuilis prudẽtiæ, qui minis potius quàm acerbitate pleraque correxit: adeo, ut eo diu prouinciam obtinente, nihil accideret quod animaduerſione dignum æſtimaretur.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIB. XX.

HAEC per Illyricum, pérque Oriẽtem rerum ſeries fuit. Conſulatu uero Conſtantij decies, térque Iuliani, in Britannijs cum Scotorum Pictorúmque gentium ferarũ excurſu, rupta quiete, condicta loca limitibus uicina uaſtarentur, & implicaret formido prouincias præteritarũ cladium congerie feſſas, hyemem agens apud Pariſios Cæſar, diſtractúſque in ſolicitudines uarias, uerebatur ire ſubſidio tranſmarinis, ut retulimus antè feciſſe Conſtantiũ, ne rectore uacuas relinqueret Gallias, Alemannis ad ſæuitiam etiã tum incitatis, & bella. Mittere igitur ad hæc loca ad rationes componendas Lupicinum placuit, ea tempeſtate magiſtrum armorum, bellicoſum ſanè, & caſtrenſis

*rei peritum,ſed ſupercilia erigentem ut cornua,& de tragico,quod aiunt,cothurno ſtrepentem:ſuper quo diu ambigebatur,auarus eſſet potius,an crudelis.*Moto ergo *uelitari auxilio,*Herulis *ſaliçt &* Batauis,*numeriſque* Mœſi*corum pluribus,adulta hyeme dux antedictus* Bononiã *uenit:quæſitiſque nauigijs,& omni impoſito milite,obſeruato flatu ſecundo uentorũ, ad* Rutupias *ſitas ex aduerſo defertur,petitque* Lũdinium*:ut exinde ſuſcepto pro rei qualitate conſilio,feſtinaret ocyus ad procinctum.* Q*uæ cum ita geruntur,poſt* Amidæ *oppugnationẽ* Vrſicinum *ad commilitium principis & peditum magiſteriũ reuerſum (ſucceſſiſſe enim eum* Barbationi *prædiximus)obtrectatores excipiũt:primo diſſeminãtes mordaces ſuſurros,dein propalàm ficta crimina ſubnectentes.quibus imperator adſenſus,ex opinione pleraque æſtimans,& inſidiãtibus patens,*Arbitionem *&* Florentium *officiorum magiſtrũ quæſitores dederat,ſpectaturos quas ob res oppidum ſit exciſum.quibus apertas probabiléſque refutantibus cauſas,ueritiſq; ne offenderetur* Euſebius *cubiculi tunc præpoſitus,ſi documenta ſuſcepiſſent perſpicue demonſtrantia,*Sabiniani *pertinaci ignauia hæc accidiſſe,quæ contigerunt: à ueritate detorti,mania quædam, longéque à negotio diſtantia ſcrutabantur.* Q*ua iniquitate percitus qui audiebat,* Etſi *me,inquit, deſpicit imperator, negotij eſt tamen magnitudo, ut non niſi iudicio principis noſci poſſit & uindicari:ſciat tamen uelut quodam præſagio,quòd dum mœret ſuper his quæ apud* Amidam *geſta emendata didicit fide,dúmque ad ſpadonum arbitrium trahitur;defenſandæ* Meſopotamiæ *proximo uere ne ipſe quidem cum exercitus robore omni opitulari poterit præſens.* Relatis *adiectiſque cum interpretatione maligna compluribus, iratus*

*ultra modum Conſtantius, nec diſcuſſo negotio, nec pate-
fieri quæ ſcientiam eius latebant permiſſis, adpetitum ca-
lumniјs, depoſita militia digredi iuſſit ad otium, Agilone
ad eius locum moderandū à ſe promoto ex gentilium ſcu-
tariorum tribuno. Eodem tempore per Eoos tractus cæ-
lum ſubtextum caligine cernebatur obſcura, & à primo
auroræ exortu uſque ad Meridiem intermicabant iugiter
ſtellæ. hiſque terroribus accedebat, quòd cum lux cæleſtis
operiretur, è mundi cōſpectu penitus luce abrepta, defeciſſe
diutius ſolem pauidæ mentes hominum æſtimabāt: prima
attenuatum in lunæ corniculantis effigiē, deinde in ſpeciē
auctum ſemeſtrem, poſtéque in integrū reſtitutum: quod
aliâs non euenit ita perſpicue, niſi cum poſt inæquales cur
ſus intermenſtruum lunæ ad idem reuocatur initium cer-
tis temporum interuallis: id eſt, cum in domicilio eiuſdem
ſigni tota reperitur luna ſub ſole liniamentis obiecta re-
ctiſſimis, atque in his pauliſper conſiſtit minutis, quas geo-
metrica ratio partes appellat. Ac licet utriuſq; ſideris con
uerſiones & motus, ut ſcrutatores cauſarum intelligibiliū
aduerterant, in unum eundémque finem lunari curſu
impleto, perenni diſtinctione conueniunt: tamen ſol non
ſemper his diebus obducitur: ſed cum luna è regione ue-
lut libramento quodam igneo orbi & aſpectui noſtro op-
ponitur media. ad ſummam, tum ſol occultatur ſplendo-
re ſuppreſſo, cum ipſe & lunaris globus aſtrorum omni-
um infimus parili comitatu, obtinētes circulos proprios, ſal-
uáque ratione altitudinis interiectæ iunctim locati, ut ſciē-
ter & decore Ptolemæus exponit, ad dimenſiones uene-
rint, quos ἀναβιβάζοντας & καταβιβάζοντας ἐκλιπτι-
κοὺς συνδεσμοὺς, coagmenta uidelicet defectiua Græco di-
ctitant ſermone. Et ſi contigua iјſdem iuncturis præſtrin-*

xerint ſpatia, dilutior erit defectus. Si uero articulis ipſis inhæſerint, qui coactius aſcenſus uinciunt & deſcenſus, offunditur denſioribus tenebris cælum, ut craſſato aere, ne proxima quidem & adpoſita cernere queamus. Sol autem geminus ita uideri exiſtimatur, ſi erecta celſius ſolito nubes, æternorúmque ignium propinquitate colluceus, orbis alterius claritudinem tanquam è ſpeculo puriore formauerit. Nunc ueniamus ad lunam. Apertum & euidentem ita demum ſuſtinet luna defectum, cum pleno lumine rotunda, ſolique contraria, ab eius orbe centum octoginta partibus, id eſt, ſigno ſeptimo diſparatur. Et quanquam hoc per omne plenilunium ſemper eueniat, non ſemper deficit tamen. Sed quoniam circa terrenam mobilitatem locata, & à cælo totius pulchritudinis extima, nonnunquam ferienti ſe ſubſerit luci, obiectu metæ noctis in conum deſinentis anguſtum latet parumper, umbrarúmque nigrantibus inuoluitur globis, ſi ſol ſpheræ inferioris curuamine circunfuſus, mole obſiſtente terrena, radijs eam ſuis illuſtrare non poſſit: quam nunquam habere proprium lumen opiniones uariæ collegerunt. Et cum ad idem ſignum æquis partibus ſoli concurrerit, obſcuratur (ut dictum eſt) penitus hebetato candore, mene Græce ſynodos. naſci autem putatur cum parua declinatione uelut à perpendiculo ſuper erectum gerit ſolem. Exortus uero eius adhuc gracileſcens primitus mortalitati uidetur, cum ad ſecundum relicto ſole migrauerit ſignum. Progreſſa itaque porrectius, iámque abunde nitens cornutæ habitu Μηνοειδὴς *eſt appellata. Cum autem ſole longo cœperit interſtitio ſummoueri, & ad quintum peruenerit ſignum, radijs eius ad ſe conuerſis, maius concipit lumen, & fit* Græco *ſermone* διχότομος, *quæ forma ſemior-*

bem oſtendit. procedens deinde iam diſiunctiſſimóque ſigno arrepto figuram monſtrat ἀμφικύρτον, *utrinque prominentibus gibbis. E regione uero cum normaliter ſteterit, contra lumine pleno fulgebit, domicilium ſeptimi retinens ſigni. & in eodem cum agens etiam paululúmq; progreſſa minuitur, quem habitum uocamus* ἀπόκρισιν, *eaſdem formas repetit ſeneſcendo. traditúrque doctrina multiplici congruente, non niſi tempore intermenſtrui deficere uiſam uſquam lunam. Quòd autem ſolem nunc in æthere, nunc in mundo interiore curſare prædiximus, ſciendum eſt ſiderea corpora, quantum ad uniuerſitatem pertinet, nec occidere, nec oriri: ſed ita uideri noſtris obtutibus conſtitutis in terra, ſpiritus cuiuſdã interni motu ſuſpenſa, rerúmque magnitudini inſtar exigui ſubdita puncti, nunc cælo infixas ſuſpicere ſtellas, quarum ordo eſt ſempiternus, aliquoties humana uiſione languente diſcedere ſuis ſedibus arbitrari. Verum ad inſtituta iam reuertamur. Properantem Conſtantium Oriẽti ferre ſuppetias turbando propediem excurſibus Perſicis, ut perfugæ concinentes exploratoribus indicabant, urebant Iuliani uirtutes quas per ora gentium diuerſarum fama celebrior effundebat, magnorum eius laborum factorúmque uehens adoreas celſas, poſt Alemanniæ quædam regna proſtrata, receptáque oppida Gallicana, antè direpta à barbaris & exciſa, quos tributarios ipſe fecit & uectigales. Ob hæc & ſimilia percitus, metuénſque ne augerentur in maius, ſtimulante (ut ferebatur) præfecto Florentio, Decentium tribunum & notariũ miſit, auxiliares exinde protinus abſtracturum Herulos & Batauos, cúmque Petulantibus Celtas, & lectos ex numeris alijs trecentenos, hac ſpecie iuſſos accelerare, ut adeſſe poſſint armis primo uere mouendis in*

Parthos. & ſuper auxiliarijs quidem & treœntenis cogendis ocyus proficiſci Lupicinus conuentus eſt ſolus, tranſiſſe ad Britannias nondum compertus. De Scutarijs autẽ & Gentilibus excerpere quenque promptiſſimum, & ipſe perducere Sintula iubetur, Cæſaris ſtabuli tunc tribunus. Cõticuit, hiſque acquieuerat Iulianus, potioris arbitrio cuncta concedens. illud tamen nec diſſimulare potuit, nec ſilere, ut illi nullas paterentur moleſtias, qui relictis laribus transrhenanis, ſub hoc uenerant pacto, ne ducerentur ad partes unquam tranſalpinas: uerendum eſſe affirmans, ne uoluntarij barbari militares ſæpe ſub eiuſmodi legibus adſueti tranſire ad noſtra, hoc cognito deinceps arcerẽtur. Sed loquebatur incaſſum. Tribunus enim parui querelas Cæſaris ducens, Auguſti iuſſis obtemperabat: & lecta expeditiore manu, uigore corporúmque leuitate præſtanti cũ ijſdem profectus eſt, ſpe potiorum erectus. Et quia ſolicitus Cæſar, quid de reſiduis mitti præceptis agi deberet, pérque uarias curas animum uerſans, attente negotium tractari oportere cenſebat, cum hinc barbara feritas, inde iuſſorum urgeret autoritas, maximéque abſentia magiſtri equitum faciente dubietatem redire ad ſe præfectum hortatus eſt, olim Viennam ſpecie annonæ parandæ digreſſum, ut ſe militari eximeret turba. Perpendebat enim ad relationem ſuam, quam olim putabatur miſiſſe, abſtrahendos à Galliarum defenſione pugnaces numeros, barbariſq; iã formidatos. Qui cum ſuſcepiſſet Cæſaris literas, monentis petentiſque ut uenire acceleraret, rempublicam conſilijs iuuaturus, obſtinatiſſime detrectabat: ea ratione pauore mẽte confuſa, quòd aperta ſcripta ſignificabant, ab imperatore nuſquam diiungi debere præfectum in ardore terribilium rerum. adiectúmque eſt, quòd ſi procurare diſſimu-

laſſet, ipſe propria fronte proijceret inſignia principatus, glorioſum eſſe exiſtimans iuſſa morte oppetere, quàm prouinciarum interitum ſibi aſſignari. ſed uicit praefecti propoſitum pertinax, his quae rationabiliter poſcebantur parē re contētione maxima reluctantis. Inter *has tamen moras abſcentis* Lupicini, *motúſque militares tumentis praefecti,* Iulianus *conſiliorum adminiculo deſtitutus, ancipitiq; ſententia fluctuans, id optimum factu exiſtimans, uia ſolenni cunctos ex ſtationibus egreſſos, in quibus hyemabant, maturare diſpoſuit.* Hócque *comperto, apud* Petulantium *ſigna famoſum quidem libellum humi proiecit occulte, inter alia multa etiam id continentem:* Nos *quidem ad orbis terrarum extrema ut noxij pellimur & imbelles: charitates uero noſtrae* Alemannis *denuo ſeruient, quas captiuitate prima poſt internecivas liberauimus pugnas.* Quo *textu ad comitatum perlato lectóque,* Iulianus *contemplās rationabiles querelas, cum familijs eos ad* Orientē *proficiſci praecepit, clauularis curſus facultate permiſſa: & cum ambigeretur diutius qua pergerent uia, placuit notario ſuggerente* Decentio, *per* Pariſios *homines tranſire, ubi morabatur adhuc* Caeſar *nuſquam motus.* Et *ita factum eſt.* Iiſ*démque aduentantibus in ſuburbanis princeps occurrit, ex more laudans quos agnoſcebat: factorúmque fortium ſingulos monens, animabat lenibus uerbis ut ad* Auguſtum *alacri gradu pergerent, ubi poteſtas eſt ample patens & larga, praemia laborum adepturi digniſſima. útque honoratius procul abituros tractaret, ad conuiuium proceribus corrogatis, petere iure ſiquid in promptu eſſet, edixit. qui liberaliter ita ſuſcepti, dolore duplici ſuſpenſi diſceſſerunt & moeſti, quòd eos fortuna quaedam inclemens & moderato rectore & terris genitalibus diſpara-*

ret. Hócque angore implicati, in ſtatiua ſolita receſſerunt. nocte uero cœptante in apertum erupere diſſidium: incitatíſque animis, ut quenque inſperata res adflictabat, ad tela conuertuntur & manus: fremitúq; ingenti omnes petiuerant palatium & ſpatijs eius ambitis, ne ad euadendi copiã quiſquam perueniret, Auguſtum Iulianum horrendis clamoribus concrepabãt, eũ ad ſe prodire feſtinatius adigentes: expectaréq; coacti, dũ lux promicaret, tandem progredi cõpulerunt. Quo uiſo iterata magnitudine ſoni Auguſtum appellauere conſenſione firmiſſima. & ille mente fundata uniuerſis reſiſtebat & ſingulis, nũc indignari ſemet oſtendẽs, nunc manus tendens, oránſq; & obſecrãs, ne poſt multas feliciſſimáſque uictorias agatur aliquid indecorum, néue intempeſtiua temeritas & prolapſio diſcordiarum materias excitaret. Hǽcque adijciebat tandẽ ſedatos leniter allocutus: Ceſſet ira, quæſo, pauliſper: abſq; diſſenſione uel rerum appetitu nouarum impetrabitur facile quod poſtulatis: quoniã dulcedo uos patriæ retinet, & inſueta peregrináque metuitis loca, redite iã nunc ad ſedes, nihil uiſuri quia diſpliceat trãſalpinũ. hócq; apud Auguſtũ capacẽ rationis & prudentiſſimũ ego cõpetenti ſatiſfactiõe purgaui. Cõclamabatur poſt hæc ex omni parte, nihilominus uno paríque ardore nitẽtibus uniuerſis: maximóque contentionis fragore probro & conuitijs mixto, Cæſar aſſentire coactus eſt. Impoſitúſque ſcuto pedeſtri, & ſublatius eminẽs, populo ſilẽte Auguſtus renuntiatus, iubebatur diadema proferre: negánſque unquam ſe habuiſſe, uxoris colli uel capitis poſcebatur. Eóque affirmante, primis auſpicijs nõ congruere aptari muliebri mũdo, equi phalera quærebatur, uti congrua ornatus ſpeciem ſaltem obſcuram ſuperioris prætenderet poteſtatis. Sed cũ id quoque turpe eſſe

aſſeueraret, Maurus nomine quidam, poſtea comes, qui rē male geſſit apud Succorum anguſtias ſpeculātium, tunc haſtatus abſtractum ſibi torquem, quo ut draconarius utebatur, capiti Iuliani impoſuit confidenter: qui truſus ad neceſſitatem extremam, iámque periculū præſens uitare non poſſe aduertens, ſi reniti perſeueraſſet, quinos omnibus aureos, argentíque ſingula pondo promiſit. Híſque geſtis haud minore quàm antea cura conſtrictus, futuráque celeri prouidens corde, nec diadema geſtauit, nec procedere auſus eſt uſquam, nec agere ſeria quæ nimis urgebant. Sed cum ad latebras ſeceſſiſſet occultas accidentium uarietate perterritus Iulianus, aliquis palatij decurio, qui ordo eſt dignitatis, pleniore gradu ſigna Petulantium ingreſſus atq; Celtarum, Facinus indignum, turbulente exclamat, pridie Auguſtum eorum arbitrio declaratum clàm interemptū. Hócque comperto, milites quos ignota pari ſolicitudine mouebant & nota: pars criſpantes miſſilia, alij minitantes nudatis gladijs, diuerſo uagóque (ut in repentino ſolet) excurſu occupauere uolucriter regiam, ſtrepitúque immani excubitores perculſi, & tribuni, & domeſticorum comes Excubitor nomine: ueritíque uerſabilem perfidiam militis, euanuere metu mortis ſubitæ diſpalati. Viſo tamen otio ſūmo, quieti ſtetere pauliſper armati: & interrogati quæ cauſa eſſet inconſulti motus & repentini, diu tacendo hæſitantes ſuper ſalute principis, non antea diſceſſerunt, quàm acciti in conſiſtorium fulgentem eum Auguſto habitu conſpexiſſent. His tamen auditis, etiam illi quos antegreſſos retulimus duce Sintula, cum eo iam ſecuri Pariſios reuertuntur: edictóque ut futura luce cuncti conuenirent in campo; progreſſus princeps ambitioſius ſolito tribunal aſcendit ſignis aquilíſque circundatus & uexillis, ſeptúſque totis ar-

matarum cohortium globis. Cúmque interquieuiſſet paululum, dum alte contemplatur præſentium uultus, alacres omnes uiſos & lætos, quaſi lituis uerbis (ut intelligi poſſit) ſimplicibus incendebat: Res ardua poſcit & flagitat propugnatores mei reíque publicæ fortes & fidi, qui mecũ pro ſtatu prouinciarum uitam ſæpius obiecaſtis, quoniam Cæſarem ueſtrum firmo iudicio ad poteſtatum omnium culmen ſuſtuliſtis, perſtringere pauca ſummatim, ut remedia permutatæ rei iuſta colligantur & cauta. Vixdũ adoleſcens ſpecie tenus purpuratus (ut noſtis) ueſtræ tutelæ nutu cæleſti commiſſus, nũquam à propoſito recte uiuendi deiectus ſum: uobiſcum in omni labore perſpicuus, cum diſperſa gentium confidentia poſt ciuitatũ excidia, peremptáque innumera hominũ millia, pauca quæ ſemiintegra ſunt relicta, cladis immenſitas perſultaret: & retexere ſuperfluum puto, quoties hyeme cruda, rigentiq; cælo quo tempore terræ ac maria opere Martio uacant, indomitos antea cũ iactura uiriũ ſuarũ repulimus Alemannos. Id ſanè nec prætermitti eſt æquũ nec taceri, quòd cum prope Argentoratũ illuxiſſet ille beatiſſimus dies, uehens quodãmodo Gallis perpetuam libertatẽ, inter confertiſſima tela me diſcurrente, uos uigore uſúſq; diuturnitate fundati, uelut incitatos torrentes hoſtes abruptius inundantes, ſuperaſtis ferro proſtratos, uel fluminis profundo ſubmerſos, paucis relictis noſtrorũ, quorũ exequias honeſtauimus celebri potius laude, quàm luctu. Poſt quæ, opinor, tanta & talia, nec poſteritatem taciturã de ueſtris in rempublicã meritis in gentibus cunctis, ſi plene quẽ altiore faſtigio maieſtatis ornaſtis, uirtute grauitatéque, ſi quid aduerſum ingruerit, defendatis. Vt autem rerũ integer ordo ſeruetur, præmiáque uirorũ fortium maneant incorrupta, nec honores ambitio præripiat clande-

ſtina,id ſub reuerenda conſilij ueſtri facie ſtatuo, ut neque ciuilis quiſquam iudex,nec militiæ rector, alio quodam præter merita ſuffragante ad potiorem ueniat gradum, non ſine detrimento pudoris eo qui pro quolibet petere tẽtauerit diſceſſuro.Hac fiducia ſpei maioris animatus inferior miles,dignitatum iandiu expers & præmiorum, haſtis feriendo clypeos ſonitu aſſurgens ingenti,uno propemodũ ore dictis fauebat & cœptis.ſtatímque ne turbãdæ diſpoſitioni conſultæ tempus ſaltem breue concederetur,pro actuarijs obſecrauere Petulantes & Celtæ, recturi quas placuiſſet prouincias mitterentur:quo non impetrato abiere nec offenſi,nec triſtes. Nocte tamen quæ declarationis Auguſtæ præceſſerat diem, iũctioribus proximis retulerat imperator,per quietem aliquem uiſum,ut formari Genius publicus ſolet,hæc obiurgando dixiſſe:Olim Iuliane ueſtibulum ædium tuarum obſeruo latenter,augere tuam geſtiens dignitatem: & aliquoties tanquam repudiatus abſceſſi.ſed ſi ne nunc quidem recipior,ſententia concordante multorum,ibo demiſſus & mœſtus.Id tamen retineto imo corde,quòd tecum diutius non habitabo.Hæc dũ per Gallias agerentur intente,truculentus rex ille Perſarum, incentiuo Antonini aduentu Craugaſij duplicato,ardore obtinendæ Meſopotamiæ flagrans, dum ageret cum exercitu procul Conſtantius armis multiplicatis & uiribus, tranſmiſſo ſolenniter Tigride, oppugnandam adoritur Singaram,milite uſuique congruis omnibus,ut exiſtimauere qui regionibus præerant,abunde munitam.Cuius propugnatores uiſo hoſte longiſſime, clauſis ocyus portis, ingentibus animis per turres diſcurrebãt & minas, ſaxa tormentáque bellica congerentes,cunctiſque præſtructis ſtabant omnes armati,multitudinẽ parati propellere, ſi mœnia ſu-

bire tentaſſet. Aduentans itaque rex, cũ per optimates ſuos propius admiſſos, pacatiore colloquio flectere defenſores ad ſuum non potuiſſet arbitrium, & diem integrum dedit: & matutinæ lucis exordio, ſigno per flammeum erecto uexillum, circumuaditur ciuitas à quibuſdam uehentibus ſcalas, alijs componentibus machinas, pleriſque obiectu uinearum pluteorúmque tectis, iter ad fundamenta parietum quærẽtibus ſubuertenda. Contra hæc oppidani ſuperſtantes propugnaculis celſis lapidibus eminus telorúmque genere omni ad interiora ferocius ſe proripientes arcebant. & pugnabatur euentu ancipiti diebus aliquot, hincinde multis amiſſis & uulneratis. poſtremo feruente certaminum mole, & propinquante iam ueſpera, inter machinas plures admotus aries robuſtiſſimus, orbiculatam turrim feriebat ictibus denſis, unde reſeratam urbem obſidio ſuperiore docuimus. ad quam conuerſa plebe, dimicabatur artiſſime: facéſque cum tedis ardentibus & malleolis ad exurendum imminens malum undique conuolabãt, non ſagittarum crebritate nec glande hincinde ceſſante. Vicit tamen omne prohibendi commentum acumen arietis, coagmenta fodiens lapidum recenter ſtructorum, madorẽque etiam tum infirmum. dúmq; adhuc ferro certatur & & ignibus, turri collapſa cum patuiſſet iter in urbẽ, nudato propugnatoribus loco, quos periculi diſiecerat magnitudo, Perſarum agmina undique ululabili clamore ſublato, nullo cohibente cuncta oppidi membra complebant: cæſiſq; promiſcue pauciſſimis, reſidui omnes mandato Saporis uiui comprehenſi, ad regiones Perſidis ultima ſunt aſportati. Tuebantur autem hanc ciuitatem legiones duæ: Prima Flauia, primáque Parthica, & indigenæ plures, cum auxilio equitum ilico ob repentinum malum incluſorum:

qui omnes,ut dixi,unctis manibus ducebantur, nullo iuuante noſtrorum. Niſibim enim ſub pellibus agẽs pars maior exercitus cuſtodiebat,interuallo perquam longo diſcretam,alioquin nunquam labenti Singaræ, uel temporibus priſcis quiſquam ferre auxilium potuit,aquarũ penuria cunctis circummarẽtibus locis. Et licet ad præſciſcendos aduerſos ſubitóſque motus,id munimentum opportune locauit antiquitas,diſpendio tamen fuit rei Romanæ,cum defenſorum iactura aliquoties interceptum. Exciſo itaque oppido, rex Niſibin prudenti conſilio utens, memor nimiorum quæ ſæpius ibi pertulerat, dextrum latus itineribus petit obliquis, Bezabden, quam Phœnicham quoque inſtitutores ueteres appellarũt, ui uel promiſſorum dulcedine illectis defenſoribus retenturus,munimentum impendio ualidum in colle mediocriter edito poſitum,uergẽnſque in margines Tigridis, atque ubi loca ſuſpecta ſunt & humilia duplici muro uallatum: ad cuius tutelam tres legiones ſunt deputatæ,ſecunda Flauia,ſecundáque Armeniaca,& Parthica itidem ſecunda, cum ſagittarijs pluribus Zabdicenis, in quorum ſolo tunc nobis obtemperantium hoc eſt municipium poſitum. Primo igitur impetu cum agmine cataphractorum fulgentium rex ipſe ſublimior cæteris caſtrorum ambitum circumcurſans,prope labra ipſa foſſarum uenit audentius: petitúſque baliſtarũ ictibus certis & ſagittarum denſitate, opertura armorum in modum teſtudinis contextorum abſceſſit innoxius. Ira tamen tum ſequeſtrata,caduceatoribus miſſis ex more clauſos blãdius hortabatur, ut uitæ ſpeíque conſulturi obſidium deditione ſoluerent opportuna, reſeratiſque portis egreſſi ſupplices, uictori gentium ſemet offerrent. quibus adire propius auſis defenſores mœnium ideo pepercerunt, quòd cohærẽter

ſibi iunctos duxerãt iiſdem notos ingenuos Singaræ captos. Eorum enim miſeratione telum nemo contorſit, nec ſuper pace reſpondit. Deinde datis induciis diei totius & noctis, ante alterius lucis initiũ Perſarum populus omnis adortus auide uallum, acritérque minans ac fremens, ubi ad ipſa mœnia confidenter acceſſit, inſtabat ui magna reſiſtẽtibus oppidanis. quare ſauciabãtur plerique Parthorũ, quòd pars ſcalas uehentes, alij opponentes uimineas crates, uelut cæci pergebant introrſus, nec noſtris innocuis. Sagittarum enim nymbi crebrius uolitantes, ſtantes confertius perforabant: partibúſque poſt ſolis occaſum æqua iactura digreſſis, appetente poſtridie luce, ardentius multo quàm antea pugnabatur, hinc inde concinentibus tubis: nec minores ſtrages utrobiq; uiſæ ſunt, ambobus obſtinatiſſime colluctatis. Verum ſecuto die otio communi aſſenſu poſt ærumnas multiplices attributo, cũ magnus terror circunſiſteret muros, Perſǽq; paria formidarent, Chriſtianæ legis antiſtes exire ſe uelle geſtibus oſtendebat & nutu: acceptáq; fide quòd redire permitteretur incolumis, uſque ad tẽtoria regis acceſſit. ubi data copia dicendi quæ uellet, ſuadebat placido ſermone diſcedere Perſas ad ſua, poſt cõmunes partis utriuſque luctus formidari etiam maiores affirmans, forſitan aduẽturos. Sed perſtabat incaſſum hæc multáque ſimilia diſſerẽdo, efferata ueſania regis obſtãte, non ante caſtrorum excidium digredi pertinaciter adiurantis. Perſtrinxit tamen ſuſpicio quædam epiſcopum, uana ut opinor, licet aſſeueratione uulgata multorũ, quòd clandeſtino colloquio Saporem docuerat, quæ mœnium appeteret mẽbra, ut fragilia intrinſecus & inualida. Hócque exinde ueriſimile uiſum eſt, quòd poſtea intuta loca ariéque nutantia cum exultatione magna, uelut regentibus pe-

netralium callidis, cõtemplabiliter machinæ feriebant hoſtiles. Et quanquam anguſtæ clades difficiliorem aditum dabant ad muros, aptatique arietes ægre promouebantur manualium ſaxorum ſagittarúmque metu arcente: nec baliſtæ tamen ceſſauere nec ſcorpiones, illæ tela torquẽtes, hi lapides crebros, qualique ſimul ardentes picæ & bitumine illiti: quorum aſſiduitate per procliue labentium machinæ hærebãt, uelut altis radicibus fixæ, eáſque malleoli & faces iactæ obſtinatius exurebant. Sed quũ hæc ita eſſent, caderéntque altrinſecus multi, ardebant magis oppugnatores naturali ſitu & ingenti opere munitum oppidũ ante brumale ſidus excindere, rabiẽ regis non antè ſedari credẽtes. Quocirca nec multa cruoris effuſio, nec confixi mortiferis uulneribus plurimi cæteros ab audacia parili reuocabant. Sed diu cum exitio decernẽtes, poſtremo periculis obiectauere ſemet abruptis: & agitantes arietes denſo ſaxorum põdere molarium, fomentiſque ignium uarijs ire protinus uetabantur. Verum unus aries reſiduis celſior, humectis taurinis opertus exuuijs, ideóque minus caſus flammeos pertimeſcens aut tela, antegreſſus omnes repſit niſibus magnis ad murum: uaſtóque acumine coagmenta lapidum fodiens, turrim laxatam euertit. qua ſonitu lapſa ingenti, ſuperſtantes quoque repẽtina ruina deiecti, diffractíque uel obruti, mortibus interiere diuerſis & inſperatis: inuentóque tutiore aſcenſu armata irruit multitudo. trepidis deinde ſuperatorum auribus ululantium undique Perſarum intonãte fragore, artius prælium intra muros exarſit, hoſtium noſtrorúmque cateruis certantibus cominus, cum confertis inter ſe corporibus, hincindéque ſtricto mucrone nulli occurẽtium parceretur: magna denique mole ancipiti diu exitio renitentes obſeſſi, poſtremo plebis im

menſæ ponderibus effuſe diſiecti ſunt. & poſt hæc iratorũ hoſtiũ gladij, quicquid inueniri poterat, concidebant: abreptique ſinibus matrum paruuli, ipſæ quoque matres trucidabantur, nullo quid ageret reſpectante. Interea tamen funeſta gens rapiendi cupidior, onuſta ſpoliorum genere omni, captiuorúmque examen maximum ducens, tentoria repetiuit exultans. Rex tamen gaudio inſolenti elatus, diúque deſiderio capiẽdæ Phœnicæ flagrans munimenti perquam tempeſtiui, non antè diſceſſit quàm labefacta murorum parte reparata firmiſſime, alimentíſque affatim conditis, armatos ibi locaret inſignes origine, bellíque artibus claros. Verebatur enim, quod accidit, ne amiſſionem caſtrorum ingentium ferentes ægre Romani, ad eadem obſidenda uiribus magnis accingerẽtur. Latius ſe proinde iactãs, additáque ſpe quicquid aggredi poſſet, adipiſcendi, interceptis caſtellis alijs uilioribus, Virtam adoriri diſpoſuit, munimentum ualde uetuſtum, ut ædificatum credatur à Macedone Alexãdro, in extremo quidem Meſopotamiæ ſitum, ſed muris uelut ſinuoſis circundatum & cornutis, inſtructionéque uaria inacceſſum. Quod cum omni tentaret arte, nunc pollicitationibus defenſores alliciens, nunc pœnas cruciabiles minitans, aliquoties ſtruere aggeres parans, obſidionaléſque mouens machinas, multis acceptis uulneribus, quàm illatis, omiſſo uano incœpto tandem abſceſſit. Hæc eo anno inter Tigrim geſta ſunt, & Euphratẽ. Quæ cũ frequentibus nuntijs didiciſſet Conſtantius, metuẽs expeditiones Parthicas, hyemem apud Conſtantinopolim agens, impenſiore cura limitem inſtruebat cum omni apparatu bellorum. arma quoque & tyrocinia cogens, legionéſque augens iuuentutis ualidæ ſupplemẽtis, quarũ ſtatariæ pugnæ per Orientales ſæpius emicuere procinctus: auxilia

ſuper his Scytharum poſcebat mercede uel gratia, ut adulto uere profectus è Thracijs loca ſuſpecta protinus occuparet. Inter quæ Iulianus apud Pariſios hybernis locatis, ſumma quorſum cœptorũ euaderet pertimeſcens, erat anxius, nuſquam aſſenſurũ Cõſtantium factis multa uoluendo conſiderans, apud quem ſordebat ut infimus & contemptus. Circũſpectis itaque trepidis rerum nouarum exordijs, legatos ad eũ mittere ſtatuit geſta docturos, eiſque cõcinentes literas dedit, quid factum ſit, quídue fieri oporteat: demœps monens apertius & demonſtrãs. quãquam hæc dudũ comperiſſe opinabatur relatu Decentij olim reuerſi, & cubiculariorum recens de Gallijs regreſſorum, qui ad Cæſarem aliqua portauere ſolennia. Et quãquam non repugnanter, tamen nec arrogantibus uerbis quicquam ſcripſit, ne uideretur ſubito declinaſſe. Erat autem literarum ſenſus huiuſmodi: Ego quidem propoſiti mei fidẽ, non minus moribus quàm fœderũ pactis, quoad fuit, unũ ſemper atque idẽ ſentiens cõſeruaui, ut effectu multiplici claruit euidenter. Iámque inde ut me creatum Cæſarem pugnarum horrendis fragoribus obiecisti, poteſtate delata contentus, currentium ex uoto proſperitatũ nuntijs crebris, ut apparitor fidus, tuas aures impleui, nihil uſquam periculis meis aſſignans, cum documẽtis aſſiduis cõſtet diffuſis permixtiſque paſſim Germanis, in laboribus me ſemper uiſum omniũ primum, in refectione poſtremum. ſed bona tua uenia dixerim, ſiquid nouatum eſt nunc, ut æſtimas, in multis bellis & aſperis ætatem ſine fructu conterẽs miles, olim decretum impleuit fremens, ſecundíque impatiens loci rectorẽ, cum nullus ſibi uices à Cæſare diuturni ſudoris & uictoriarum frequentium rependi poſſe contemplaretur. cuius iracũdiæ, nec dignitatum augmenta, nec annuum meren-

tis ſtipendium, id quoque inopinum acceſſit, quòd ad partes orbis Eoi poſtremas uenire iuſſi, homines aſſueti glacialibus terris, ſeparandíque liberis & cõiugibus egentes trahebantur & nudi. Vnde ſolito ſæuius efferati, nocte in unum collecti palatium obſedere, Auguſtum Iulianum uocibus magnis appellãtes & crebris. cohorrui, fateor, & ſeceſſi: amandatúſque dum potui, ſalutem muſſatione quæritabam & latebris. cúmque nullæ darentur induciæ, libero pectoris muro, ut ita dixerim, ſeptus, progreſſus ante cõſpectum omniũ ſteti, molliri poſſe tumultum autoritate ratus, uel ſermonibus blandis. exarſere mirum in modum eouſque prouecti, ut quoniam precibus uincere pertinaciã conabar, inſtanter mortem contiguis aſſultibus intentarẽt. Victus denique, mecúmque ipſe conteſtans, quod alter con foſſo me forſitan libẽs declarabitur princeps, aſſenſus ſum, uim lenire ſperans armatã. Geſtorum hic textus eſt, quem mente quæſo accipito placida: nec actum quicquam ſecus exiſtimes, uel ſuſurrãtes pernicioſa malignos admittas, ad compendia ſua excitare ſeceſſiones principum aſſuetos: ſed adulatione uitiorũ altrice depulſa, excellẽtiſſimam uirtutum omnium aduerte iuſtitiam: & conditionum æquitatem, quam propono, bona fide ſuſcipito. cum animo diſputans hæc Romano ſtatui prodeſſe, nobíſq; qui charitate ſanguinis, & fortunæ ſuperioris culmine ſociamur. Ignoſce enim: quæ cum ratione poſcuntur, non tam fieri cupio, quàm à te utilia probari & recta: auide tua præcepta deinde quoque ſuſcepturus, quæ neceſſe ſit fieri. In compendium redigam breue: equos præbebo curules Hiſpanos, & miſcẽdos Gẽtilibus atque Scutarijs adoleſcentes lectos, quoſdam cis Rhenum editam barbarorum progeniem, uel certe exdeditit ijs qui ad noſtra deſciſcunt. & hæc aduſq; exitum

uitæ me ſpondeo non modo grato animo, uerum cupido quoque facturum. præfectos prætorio, æquitate & meritis notos, tua nobis dabit clementia: reſiduos ordinarios iudices, militiæque moderatores promouendos arbitrio meo concedi eſt conſentaneũ, itidémq; ſtipatores. Stultum enim, cum antè cauere poſſit ne fiat, ad latus imperatoris aſciſci, quorum mores ignorantur & uoluntates. Hoc ſane ſine ulla dubitatione firmauerim, tyrones ad peregrina & longinqua Galli mittere, diuturna perturbatione caſibúſq; uexati grauiſſimis, nec ſponte ſua poterunt nec coacti: ne conſumpta penitus iuuentute affligantur, præterita recordantes ita deſperatione pereant impendentium. nec Parthicis gentibus opponenda auxilia hinc acciri conueniet, cum adhuc nec barbarici ſint impetus interclusi, & (ſi dici quod uerum eſt pateris) hæ prouinciæ malis iactatæ continuis, externis indigeant adiumentis & fortibus. Hæc hortando, ut æſtimo, ſalutariter ſcripſi poſcens & rogans. Scio enim, ſcio (nequid ſublatius dicam, cum imperio congruens) quas rerum acerbitates iam conclamatas & perditas concordia uiciſſim ſibi cedentium principum meliorem reuocauit in ſtatum: cum appareat maiorum exemplo noſtrorum, moderatores hæc & ſimilia cogitantes, fortunate beatéque uiuendi reperire quodammodo uiam, & ultimo tempori poſteritatíque iucundã ſui memoriam commendare. His literis iunctas ſecretiores alias Conſtantio offerẽdas clanculo miſit, obiurgatorias & mordaces: quarum ſeriem nec ſcrutari licuit, nec ſi licuiſſet, proferre decebat in publicum. Ad id munus implẽdum electi ſunt uiri graues, Pentadius officiorum magiſter, & Eutherius cubiculi tunc præpoſitus, poſt oblatas literas relaturi nullo ſuppreſſo quæ uiderunt, & ſuper ordine futurorum fidem

ter acturi. Auxerat inter hæc cœptorum inuidiam Florentij fuga præfecti: qui uelut præſagiens concitandos motus ob militem (ut ſermone tenus iactabatur) accitum, conſulto diſceſſerat Viennam, alimentariæ rei gratia diuelli cauſatus à Cæſare, quē ſæpe tractatum aſperius formidabat. Dein cum comperiſſet eum ad Auguſtum culmen euectum, exigua ac prope nulla uiuendi ſpe uerſus in metum, ut longe diſiunctus, malis ſe, quæ ſuſpicabatur, exemit: & neceſſitudine omni relicta digreſſus uenit ad Conſtantium itineribus lentis: útque ſe nulli obnoxium culpæ monſtraret, Iulianum ut perduellem multis criminibus appetebat. Cuius poſt abitum bene Iulianus cogitans & prudenter, ſciríque uolens quòd præſenti peperciſſet, charitates eius cum re familiari intacta publico curſus uſu permiſſo ad Orientem redire tutius imperauit. nec minore ſtudio ſecuti legati hæc ſecum ferentes quæ prædiximus, intentíque ad uiandum, cum uenirent ad iudices celſiores, oblique tenebantur: moráſque per Italiam & Illyricum perpeſſi diuturnas & graues, tandem tranſfretati Boſphorum, itineribúſque lētis progreſſi apud Cæſaream Cappadociæ etiam tum degentem inuenere Conſtantium, Mazacam antehac nominatam, opportunam urbem & celebrē, ſub Argei montis pedibus ſitam. Qui intromiſſi, data poteſtate offerunt ſcripta. Híſque recitatis, ultra modum ſolitæ indignationis excanduit imperator: limíſque oculis eos aduſque metum cōtuens mortis, egredi iuſſit, nihil poſt hæc percontatus uel audire perpeſſus: perculſus tamen ardenter contatione ſtringebatur ambigua, utrum in Perſas, an contra Iulianum moueri iuberet acies quibus fidebat: hæſitánſque diu perpenſis conſilijs, flexus eſt quorundā ſentētia utilia ſuadentiū, & iter Orientē uerſus edixit.

Statim tamen & legatos abſoluit, & Leonam quæſtorem ſuũ in Gallias cum literis datis ad Iulianum pergere celeri ſtatuit gradu, nihil nouatorum ſe aſſerens ſuſcepiſſe, ſed eum (ſi ſaluti ſuæ proximorumque conſulit) tumenti flatu depoſito, intra Cæſaris ſe poteſtatẽ continere præcipiẽs. útque id facile formido intentatorum efficeret, uelut magnis uiribus fretus, in locum Florẽtij præfectum prætorio Nebridium tum quæſtorem eiuſdem Cæſaris promouerat, & Felicem notarium officiorũ magiſtrum, & quoſdam alios. Gumoharium enim ſucceſſorem Lupicini, antè quàm ſciretur huiuſmodi quicquam, magiſtrum prouexit armorum. Ingreſſus itaque Pariſios Leonas, ſuſceptus ut honoratus & prudens, poſtridie principi progreſſo in campum cũ multitudine armata pariter & plebeia, quam de induſtria conuocarat, & tribunali ut emineret altius ſuperſtanti, ſcripta iubetur offerre. Replicatóque uolumine edicti quod miſſum eſt, & legi ab exordio cœpto, cũ uẽtum fuiſſet ad locum id cõtinentem quòd geſta omnia Conſtantius improbãs, Cæſaris poteſtatẽ ſufficere Iuliano cenſebat, exclamabat undique uocum terribilium ſonus: Auguſte Iuliane, ut prouincialis & miles, & Reip. decreuit autoritas, recreatæ quidem, ſed adhuc metuentis rediuiuos barbarorũ excurſus. Quibus auditis Leonas, cum Iuliani literis hæc eadem indicantibus reuertit incolumis: ſolúſque admiſſus eſt ad præfecturam Nebridius: id enim Cæſar quoque ſcribens ex ſentẽtia ſua fore aperte prædixit. Magiſtrum enim officiorum iampridem ipſe Anatolium ordinauit, libellis antea reſpondentem, & quoſdam alios, ut ſibi utile uidebatur & tutum. Et quoniam cum hæc ita procederent, timebatur Lupicinus, licet abſens, agénſq; etiã tũ apud Britannos, homo ſuperbæ mẽtis & turgidus: erát-

que ſuſpicio, quòd ſi hæc trans mare didiciſſet, nouarũ re rũ materias excitaret. notarius Bononiam mittitur, obſeruaturus ſolicite ne quiſquam fretũ Oceani tranſire permitteretur. Quo uetito, reuerſus Lupicinus antequam horum quicquam ſciret, nullas ciere potuit turbas. Iulianus tamen iam celſiore fortuna multiſque fiducia lætior, ne intepeſceret, néue ut remiſſus argueretur & deſes, legatis ad Conſtantium miſſis, in limitem Germaniæ ſecundæ eſt egreſſus: omníque apparatu quem flagitabat inſtans negotium communitus, Obtricenſi Moſæ oppido propinquabat. Rheno deinde tranſmiſſo, regionem ſubito peruaſit Francorũ, quos Atthuarios uocant, inquietorum hominum licentius etiam tum percurſantium extima Galliarũ. quos adortus ſubito nihil metuentes hoſtile, nimiúmque ſecuros, quòd ſcrupoſa itinerum difficultate arcète, nullum ad ſuos pagos introiſſe meminerant principem, ſuperauit negotio leui: captiſque plurimis & occiſis, orantibus alijs, qui ſuperfuere, pacem ex arbitrio dedit, hoc prodeſſe poſſeſſoribus finitimis arbitratus. unde reuerſus pari celeritate per flumen, præſidiáque limitis explorans diligenter & corrigens, aduſq; Rauracos uenit: lociſque recuperatis, quæ olim barbari intercepta retinebant ut propria, ijſdémque pleniore cura firmatis, per Beſantionem Viennam hyematurus abſceſſit. Hic per Gallias erat ordo geſtorum. Quæ dũ ita proſpere ſuccedunt & caute, Conſtantius accitum Arſacen Armeniæ regem, ſummáque liberalitate ſuſceptũ, præmonebat & hortatur, ut nobis amicus eſſe perſeueraret & fidus: audiebat enim ſæpius eum tentatum à rege Perſarum fallacijs, & minis & dolis, ut Romanorum ſocietate poſthabita, ſuis rationibus iungeretur. Qui crebro adiurãs animam prius poſſe amittere, quàm ſententiam, munera-

tus cum comitibus quos duxerat, rediјt ad regnū, nihil auſus temerare poſtea promiſſorum, obligatus gratiarū multiplici nexu Conſtantio: inter quas illud potius excellebat, quòd Olympiada Ablabiј filiam præfecti quondam prætorio, ei copulauerat coniugem, ſponſam fratris ſui Cōſtantis. quo dimiſſo à Cappadocia ipſe per Melitinam minoris Armeniæ oppidum, & Lacotena, & Samoſata trāſmiſſo Euphrate AEdeſſam uenit. ibíque dum agmina undique conuenientium, & rei cibariæ abundantes copias opperitur, diu moratus, poſt æquinoctium egreditur autumnale, Amidam petens. Cuius cum prope ueniſſet mœnia, fauillis oppleta collustrans flebat cum gemitu, reputans quales miſerāda ciuitas pertulerat clades. ibi tunc forte Vrſulus præſens, qui ærarium tuebatur, dolore percitus exclamauit: En quibus animis urbes à milite defenduntur, cui ut abundare ſtipendium poſſit, imperiј opes iam fatiſcunt. Quod dictum ita amarū militaris multitudo poſtea apud Chalcedona recordata, ad eius exitium conſurrexit. Exinde cuneis conſertis incedens, cum Bezabden aduentaret, fixis tentoriјs, uallo foſſarúmque altitudine circunſeptis, obequitans caſtrorum ambitum longius, docebatur relatione multorū inſtaurata eſſe firmius loca, quæ antehac iniuria corruperat uetuſtatis. & nequid omitteret quod ante feruorem certaminum erat neceſſario præſtruendum, uiris prudentibus miſſis, conditione poſita dupla, cogebat mœnium defenſores redire ad ſuos, alienis ſine cruore conceſſis, aut in ditionē uenire Romanam dignitatibus augendos & præmiјs. atque cum illi deſtinatione natiua reniterentur ut clare nati, periculíſque & laboribus in cuncta obſidioni congrua parabantur. Denſis itaque ordinibus cum tubarum incitamentis latera oppidi cuncta adortus, alacris miles

legionibus in teſtudines uarias conglobatis, paulatim tuto progrediens, ſubruere mœnia conabatur: & quia telorum omne genus in ſubeuntes effundebatur, nexu clypeorum ſoluto diſceſſum eſt, in receptum canentibus ſignis. Laxatis *deinde ad diem unũ animis, tertia luce curioſius tecti, elatis paſſim clamoribus aſcenſus undique tentabant.* Et *licet defenſores obtentis cilicijs ne conſpicerentur ab hoſtibus, latebant intrinſecus, tamen quoties flagitabat neceſſitas, lacertos fortiter exertantes, lapidibus ſubiectos mœſſebant & telis. & uimineæ crates cum procederent confidenter, eſſéntque parietibus contiguæ, dolia deſuper cadebant, molæ, & colũnarum fragmenta: quorum ponderibus nimijs obruebantur pugnatores, hiatúque uiolento diſiectis operimentis cũ periculis ultimis euadebant.* Decimo *itaque, poſtquam oppugnari cœptum eſt, die, cum ſpes noſtrorum inferior cuncta mœrore compleret, transferri placuerat molẽ arietis magnam, quam* Perſæ *quondã* Antiochia *pulſibus eius exciſa relatã reliquerant apud* Carras: *quæ ſubito uiſa, aptatáque fabertime, clauſorum hebetauerat mentes aduſque deditionis remedia penè prolapſas, ni reſumptis uiribus opponẽda minaci machinæ præparaſſent. nec temeritas poſt hæc ceſſauerat, nec conſiliũ. nanq; dũ inſtrueretur aries uetuſtus, & diſſolutus ut facile ueheretur, omni arte omníque uiriũ nixu, & propugnatorũ ui & firmitudine ſumma defenſabantur tormenta. nihilominus & lapidum crebritas atq; fundarũ ex utraque parte plurimos cõſumebant, & aggerum moles incrementis celeribus conſurgebant: acriórque indies adoleſcebat obſidio, multis noſtrorũ idcirco cadentibus, quòd decernentes ſub imperatoris conſpectu ſpe præmiorum, ut poſſint facile qui eſſent, agnoſci, nudantes galeis capita, ſagittariorum hoſtilium pe-*

ritia fundebantur. Proin dies & noctes intenti uigilijs, cautiores ſtantes utrobique faciebant: & Perſæ aggerum altitudine iam in ſublime porrecta, machinæque ingentis horrore perculſi, quam minores quoque ſequebantur, omnes exurere ui maxima nitebantur: & aſſidue malleolos atque incendiaria tela torquentes laborabant incaſſum: ea re quòd humectis ſcortis & centonibus erant opertæ materiæ plures, aliæ unctæ alumine diligenter, ut ignis per eas laberetur innoxius. Verum has admouentes fortitudine magna Romani licet difficile defenſabant, tamen & cupiditate potiundi oppidi, ne prompta quidem pericula contemnebant: & contrà propugnatores, cum iam diſcuſſurus turrim oppoſitam aries maximus aduentaret, prominentem eius ferream frontem, quæ reuera formam effingit arietis, arte ſubtili illaqueatam altrinſecus lacinijs retinuere longis, ne retrogradiens reſumeret uires, néue ferire muros aſſultibus denſis contẽplabiliter poſſit, fundentes quoque feruentiſſimam picem. & diu promotæ machinæ ſtabant, ſaxa muralia perferentes, & tela. Iámque aggeribus cumulatius excitatis, defenſores ni uigilaſſent exitium adfore iam ſperantes, in audaciam ruere præcipitem: & repentino decurſu portis effuſi, primóſque adorti noſtrorũ, faces ſitelláſque ferreas onuſtas ignibus in arietem magnis uiribus iaciebant. Verum poſt ambiguam prælij uirtutem plurimi nihil impetrato intra mœnia repelluntur: móxque ex aggeribus quos erexerant Romani, ijdem Perſæ propugnaculis inſiſtentes ſagittis inceſſebantur, & fundis telíſque igniferis: quæ per tegumenta turrium uolitantia, paratis qui reſtinguerent, plerũque irrita labebãtur. Cúmque pauciores utrobique fierent bellatores, & Perſæ truderentur ad ultima, ni potior ratio ſuccurriſſet, impenſio-

re opera procurſus tentabatur ex caſtris: & eruptione ſubita multitudinis facta, inter armatos qui portabant ignes ampliores prioribus ordinati, iaciebāt corbes in materias ferreas plenas flammarum, & ſarmenta, aliáque ad ignes concipiendos aptiſſima. Et *quia conſpectum abſtulerant fumi nigerrimæ nubes, claſſico excitātæ in pugnam, legiones procinctæ celeri gradu uenerunt: & ſubcreſcente paulatim ardore bellandi, cum uentum fuiſſet ad manus, repente machinæ omnes effuſis ignibus urebantur, præter maiorem: quam direptis reſtibus, quibus è muro iactis implicabatur, uirorum fortiū acrior niſus ægre ſemiuſtam extraxit.* At *ubi nocturnæ tenebræ finem prælijs attulerunt, non in longum miles quieuit: cibo enim exiguo refectus & ſomno, rectorum monitu excitus munitiones longe à muro demouit, dimicare ſuccinctius parans per ſublimes aggeſtus, qui iam conſummati muris altius imminebant. útque facile defenſores mœnibus pellerentur, in ipſis aggerum ſummitatibus binæ ſunt locatæ baliſtæ, quarum metu ne proſpicere quidem poſſe hoſtium quiſquam crederetur.* His *ſatis prouiſis prope ipſum crepuſculum triplex acies noſtrorum inſtructa, coniſque galearum minacius nutans, ſcalas uehentibus multis impetū conabatur in muros. idmque reſultantibus armis & tubis, uno paríque ardore hinc indéque pugnabatur audaci conflictu: latiúſque ſeſe pandente,* Romani *cum* Perſas *occultari uiderent pauore impoſitorum aggeribus tormentorū, pulſabant turrim ariete: & cū ligonibus & dolabris & uectibus ſcalíſque propinquabant: utrimque conuolante miſſilium crebritate. afflictabant tamen multo uehementius* Perſas *ictus uarij baliſtarū, tanquam per trāſennā à cliuis ſtructilibus decurrētes. unde fortunas ſuas ſitas in extremo iam cogitantes,*

deſtinatam ruebant in mortem. & partiti munera dimicandi inter neceſſitatis articulos, relictis qui mœnia tuerentur, reſerata latenter poſtica ſtrictis gladijs ualida manus erupit, ponè ſequentibus alijs qui flammas occulte portabant. Dúmque Romani nunc inſtant cædētibus, nunc ultro inceſſentes excipiunt, qui uehebant foculos repentes incurui prunas unius aggeſti inſeruere iuncturis, ramis arborum diuerſarum, & iunco, & manipulis conſtructi cannarum, qui conceptis incendiorum aridis nutrimentis iam cremabantur, militibus cum intactis tormentis exinde periculoſe digreſſis. Vt uero certaminibus finem ueſpera dedit, partéſque diſceſſerunt ad otiū breue, imperator in uaria ſeſe conſilia diducens & uerſans, cum excidio Phœnicæ diutius imminere neceſſariæ rationes urgerent, quod munimentum uelut inſolubile clauſtrum hoſtium excurſibus erat obiectum, & ſerum repelleret tempus, certaturus leuiter ibi ſtatuit immorari, alimentis deſtituendos forſitan cedere exiſtimans Perſas: quod ſecus atque rebatur euenit. Cum enim remiſſius pugnaretur, humente cælo undantes nubes cum tenebris aduenere minacibus: aſſiduíſque imbribus ita immaduerat ſolum, ut luti glutinoſa mollities per eas regiones pinguiſſimi ceſpitis omnia perturbaret: & ſuper his iugi fragore tonitrua fulguráque mentes hominum pauidas perterrebant. Accedebant arcus cæleſtis conſpectus aſſidui: quæ ſpecies unde ita figurari ſoleat, expoſitio de rebus oſtendet: Halitus terræ calidiores & humoris ſpiramina conglobata in nubes, exindéque diſiecta in aſpergines paruas, ac radiorum fuſione ſplendida facta, ſupinantur uolubiliter contra ipſum igneum orbē, irímque conformant: ideóque ſpatioſo curuamine ſinuoſam, quòd in noſtro panditur mundo, quem ſphæræ dimi-

diæ parti rationes phyſicæ ſuperponunt. cuius ſpecies quã tum mortalis oculus contuetur, prima lutea uiſitur, ſecunda flaueſcens uel fulua, puniceа tertia, quarta purpurea, poſtrema cæruleo concreta & uiridi. hac autem mixta pulchritudine temperatur ideo, ut terrenæ exiſtimant mentes, quòd prima eius pars dilutior cernitur, aeri concolor circunfuſo: ſequens fulua, id eſt paulo excitatior quàm lutea: puniceа tertia, quòd ſolis obnoxia claritudini receptatione ſpiritus fulgores eius puriſſimos è regione deflorat. quarta ideo purpurea, quòd intermicante aſperginum denſitate per quas oritur, radiorum ſplendorem conſpuens, oſtendit aſpectum flammeo propiorem: qui color quanto magis diffunditur, concedit in cærulum & uirentem. arbitrantur alij tunc iridis formam rebus apparere mundanis, cum altius dilatæ nubi craſſæ radij ſolis infuſi lucem inieceriит liquidam: quæ non reperiẽs exitum, in ſe conglobata nimio ſplendeſcit attritu: & proximos quidem albo colores à ſole ſublimiore decerpit, ſubuirides uero à nubis ſimilitudine ſuperiectæ, ut in mari ſolet uſu uenire, ubi candidæ ſunt undæ quæ littoribus illiduntur, interiores ſine ulla concretione cæruleæ. Et quoniã indicium eſt permutationis aura (ut diximus) à ſudo aere nubium concitãs globos, aut contra ex cõcreto immutans in ſerenam lætitiam cælum. ideo apud poetas legimus ſæpe Irim de cælo mitti, cũ præſentium rerũ fit ſtatus mutatio. Suppetunt aliæ multæ opiniones & uariæ, quas dinumerare nunc eſt ſuperuacuũ, narratione redire unde digreſſa eſt, feſtinante. His ac talibus imperator inter ſpem metúmque iactabatur, ingraueſcente hyemis magnitudine, ſuſpectíſque per auios tractus inſidijs: inter quæ etiam tumultum exaſperati militis uerebatur. ſuper his urebat eius anxiam mentem, quòd

uelut patefacta ianua diuitis domus, irritus propoſiti reuerteretur. Quas ob res omiſſo uano incœpto, hyematurus Antiochiæ redit in Syriam, ærumnoſam perpeſſus æſtatem & atrocem, diúque deflendam. euenerat enim hoc, quaſi fatali conſtellatione ita regente diuerſos euentus, ut ipſum Conſtantium dimicantem cum Perſis fortuna ſemper ſequeretur afflictior: unde uincere ſaltē per duces optabat: quod aliquoties meminimus contigiſſe.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIB. XXI.

1 INTERCLVSO *hac bellorum difficili ſorte Cōſtantio trans flumen Euphraten, Iulianus agens apud Viennā, formandis in futura conſilijs dies impendebat & noctes, quantum opes patiebantur anguſtæ, altius ſemet attollens: ſempérque ambigens utrum Conſtantium modis omnibus alliceret in concordiam: an terroris incutiendi gratia laceſſeret prior: quæ ſolicite reputans, utrunque formidabat, & amicum cruentum, & in ærumnis ciuilibus ſæpe uictorem. maximéque Galli fratris exemplum, mentem eius anxiam ſuſpendebat, quem inertia mixtæque periurijs fraudes prodidere quorundam. Erigebat tamen aliquoties animum ad multa & urgentia, tutiſſimum ratus inimicum ſe ex confeſſo monſtrare ei, cuius ex præteritis motus coniectabat ut prudens, ni per amicitias fictas inſidijs falleretur occultis. Paruit igitur auitis, quæ per Leonam Conſtantius ſcripſerat: nullóque arbitrio eius promotorū ſuſcepto præter Nebridium, quinquēnalia Auguſtus iam edidit, & ambitioſo diademate ute-*

batur lapidum fulgore diſtincto: cum inter exordia principatus aſſumpta uili corona circundatus erat xyſtarchæ ſimilis purpurato. Inter quæ Helenæ coniugis defunctæ ſuprema miſerat Romam, in ſuburbano uia Nomentanæ condenda, ubi uxor quoque Galli quondam ſoror eius ſepulta eſt Conſtantina. Accidebat autem, incendebátq; eius cupiditatem pacatis iam Gallis inceſſere ultro Cõſtantium: conijciens eum per uaticinandi præſagia multa, quæ callebat, & ſomnia, è uita protinus exceſſurum. Et quoniã erudito & ſtudioſo cognitionum omniũ principi, maleuoli prænoſcendi futura prauas artes aſſignant, aduertendum eſt breuiter, unde ſapienti uiro hoc quoque accidere poterit doctrinæ genus haud leue. Elementorum omniũ ſpiritus, utpote perennium corporum, præſentiẽti motu ſemper & ubique uigens, ex his quæ per diſciplinas uarias affectamus, participat nobiſcum munera diuinandi: & ſubſtantiales poteſtates ritu diuerſo placatæ, uelut ex perpetuis fõtium uenis uaticina mortalitati ſuppeditãt uerba, quibus numen præeſſe dicitur Themidis: quam ex eo quòd fixa fatali lege decreta præſcire fas ſit in poſterum, quæ tethimena ſermo Græcus appellat, ita cognominatam, in cubili ſolióque Iouis uigoris uiuifici theologi ueteres collocarunt. Auguria & auſpicia non uolucrum arbitrio futura neſcientium colliguntur (nec enim hoc uel inſipiens quiſquã dicet) ſed uolatus auiũ dirigit deus: ut roſtrũ ſonans, aut præteruolans pinna turbido meatu uel leni futura præmonſtret. Amat enim benignitas numinis, ſeu quòd merentur homines, ſeu quòd tangitur eorum affectione, his quoq; artibus prodere quæ impendent. Extis item pecudum attenti fatidicis, in ſpes conuerti ſuetis innumeras, accidentia ſciunt. Cuius diſciplinæ Tages nomine quidam monſtrator

(ut fabulantur) in Hetruriæ partibus emerſiſſe ſubito uiſus è terra. Aperiunt nunc quoque uentura cum æſtuant hominum corda, ſed loquuntur diuina. Sol enim (ut aiunt phyſici) mens mundi, noſtras mentes ex ſeſe uelut ſcintillas diffunditans, cū eas incenderit uehementius, futuri conſcias reddit. Vnde Sibyllæ crebro ſe dicunt ardere, torrente ui magna flammarum. Multa ſignificant ſuper his crepitus uocum, & occurrentia ſigna, tonitrua quinetiam & fulgura & fulmina, itidémque ſiderum ſulci. Somniorum autem rata fides & indubitabilis foret, ni ratiocinantes coniectura fallerentur. interdúmque, ut Ariſtoteles affirmat, infixa ſunt & ſtabilia: cum animantis altius quieſcentis ocularis pupilla neutrobique inclinata rectiſſime cernit: & quia uanities aliquoties plebeia ſtrepit, hæc imperite muſſando, Si eſſet præſentiendi notitia quædam, cur ille ſe caſurum in bello, uel alius hoc ſe paſſurum ignorauit aut illud? ſufficit dici, quòd & grammaticus locutus interdum eſt barbare, & abſurde cecinit muſicus, & ignorauit remedium medicus: & non ideo nec grammatica, nec muſica, nec medicina ſubſiſtit. Vnde præclare hoc quoque, ut alia, Tullius, Signa oſtenduntur, ait, à dijs rerum: in his ſiquis errauerit, non deorum natura, ſed hominum coniectura peccauit. Ne igitur extra calcem, quod dicitur, ſermo decurrens lecturo faſtidium ferat, ad explicanda proſpecta reuertamur. Cum apud Pariſios adhuc Cæſar Iulianus quatiens ſcutum uarijs motibus exerceretur in campo, axiculis, quis orbis erat compaginatus, in uanum excuſſis, anſa remanſerat ſola: quam retinens ualida manu ſtringebat. territiſq; ut omine diro præſentibus cunctis, Nemo, inquit, uereatur: habeo firmiter quod tenebam. Item cum apud Viennam poſtea quieſceret ſobrius, hora media noctis

imago quædam uiſa ſplendidior, hos ei uerſus heroos modo non uigilanti aperte dixit, eadem ſæpius replicando, quibus fretus nihil aſperum ſibi ſupereſſe exiſtimabat,

Ζεὺς ὅταν ἐκ πλατὺ τέρμα μόλῃ κλυτοῦ ὑδροχόοιο,
παρθενικῆς δὲ κρόνος μοίρῃ βαίνῃ ἐπὶ πέμπτῃ
ἀικοστῇ, βασιλεὺς κονστάντιος ἀσίδος αἴης
τέρμα φίλου βιοτοῦ συγερὸν καὶ ἐπώδυνον ἕξει.

Agebat itaque nihil interim de ſtatu rerum præſentiũ mutans, ſed animo tranquillo & quieto incidentia cuncta diſponens, paulatímque ſeſe corroborans, ut dignitatis augmẽto uiriũ quoque congruerent incrementa, itaque omnes nullo impediente ad ſui fauorẽ illiceret, adhærere cultui Chriſtiano fingebat, à quo iampridem occulte deſciuerat, arcanorum participibus paucis aruſpicinæ auguriȷ́ſque intentus, & cæteris quæ deorum ſemper fecere cultores. Et ut hæc interim celarentur, feriarum die quem celebrantes menſe Ianuario Chriſtiani Epiphaniam dictitant, progreſſus in eorum eccleſiam ſolenniter numine orato diſceſſit. Dum hæc ita aguntur, propinquãte iam uere, nuntio percitus inopino, ad triſtitiam uerſus eſt & mærorem. Didicit enim Alemannos à pago Vadomariȷ́ exorſos, unde nihil poſt ictum fœdus ſperabatur incommodũ, uaſtare confines Rhetiȷ́s tractus: nihilq; ſinere intẽtatum manus prædatorias fuſius diſcurrẽtes. Quod ne diſſimulatum rediuiuas bellorum materias excitaret, Libinonem quendã comitem cum Celtis & Petulantibus miſit hyemãtibus ſecum, negotium, ut poſcebat ratio, correcturum. Qui cum mature prope oppidum Sanctionem ueniſſet, longe uiſus à barbaris, qui iam certamina meditantes ſeſe per ualles abdiderant: hortatúſque milites licet numero impares, cupidine tamen pugnãdi uehemẽtius irritatos, aggreditur inconſulte

Germanos: intérque dimicandi exordia ipſe concidit omnium primus. cuius interitu erecta barbarorum fiducia, Romaniſque ad ducis uindictam accenſis, certamen committitur obſtinatum: & urgente magnitudinis mole diſiecti ſunt noſtri, occiſis paucis, & uulneratis. Cum hoc Vadomario, & Gundomado eius fratre itidem rege, Conſtantius (ut iam relatum eſt) firmauerat pacem. Poſt quæ mortuo Gundomado, hunc ſibi fore exiſtimans fidum, ſecretorúmque taciturnum executorem, fecialem mandauerat (ſi famæ ſolius admittenda eſt fides) ſcribebátque ut tanquã rupto concordiæ pacto, ſubinde collimitia ſibi uicina uexaret: quo Iulianus id metuens, nuſquam à tutela diſcederet Galliarum. quibus, ut dignum eſt credere, obtemperans Vadomarius, hæc & ſimulta perpetrabat, ad perſtringẽdũ fallẽdúmq; miris modis ab ætatis primitijs callens, ut poſtea quoque ducatum per Phœnicen regens oſtendit. Sed re ipſa conuictus abſtinuit. Capto enim à ſtationarijs militibus notario, quem miſerat ad Conſtantium, ſcrutatóque ſi quid portaret, epiſtola eius reperta eſt: in qua præter alia multa id quoque ſcripſerat: Cæſar tuus diſciplinam non habet. Iulianum autem adſidue per literas dominum & Auguſtum appellabat & deum. Hæc ut erant periculoſa & dubia Iulianus in exitiale malum eruptura conſiderans, in unum omni cogitatione intenta, ui incautum rapere feſtinabat, ut ſecuritatem ſuam prouinciarúmque locaret in tuto, & iniјt conſilium tale: Philagrium notariũ, Orientis poſtea comitem, ad eas miſerat partes, cuius prudentiæ fidebat olim ſibi compertæ: eíque inter multa, quæ pro captu inſtantium rerum erat acturus, ſignatam quoque chartulã tradidit, mandauítque ne aperiret uel recitaret, niſi Vadomario uiſo cis Rhenum. Perrexit Philagrius.

ut præceptum eſt: eóque præſente, & negotijs adſtricto diuerſis, transgreſſus Vadomarius flumen, ut nihil in profunda metuẽs pace, nihílque ſecus geſtorũ ſimulans ſcire, uiſo præpoſito militum ibi degentiũ pauca locutus, ex more ultro ſenet, ut ſuſpicionis nihil relinqueret abiturus, ad cõuiuiũ eius uenire promiſit, ad quod erat iam Philagrius inuitatus. Qui ſtatim ingreſſus rege cõſpecto, imperatoris recordatus eſt uerba: cauſatúſque rem ſeriã & urgentem ad diuerſoriũ redijt: ſcriptiſq; lectis doctus quid agi conueniret, confeſtim reuerſus diſcubuit inter cæteros. Finitíſque epulis Vadomariũ fortiter apprehẽſum rectori militum arcte cuſtodiendũ apud ſigna cõmiſit, textu lecto iuſſorũ, comitibus eius ad ſua redire cõpulſis, ſuper quibus nihil fuerat imperatũ. Exhibitus tamen idẽ rex ad principis caſtra, iámq; ſpe ueniæ omni præcluſa, cũ interceptũ notariũ, & quæ ſcripſerat ad Conſtantiũ cõperiſſet iam publicata, ne cõuitio quidẽ tenus cõpellatus miſſus eſt ad Hiſpanias. Id enim ſtudio curabatur ingẽti, ut Iuliano diſcedẽte à Gallijs, immaniſſimus homo prouinciarũ ſtatũ ægre cõpoſitum licentius cõturbaret. Hoc caſu elatior Iulianus regis opinione citius intercepti, quẽ profecturus ad lõginqua formidabat, nihil remittentibus curis barbaros adoriri diſpoſuit, quos peremiſſe Libinonẽ comitem in congreſſu cũ militibus docuimus paucis. Et ne rumor aduẽtus ſui eos ad remotiora traduceret, ſuperato Rheno nocte alto ſilẽtio, cum auxiliorũ expeditiſſimus globis, nihil metuentes huiuſmodi circumuenit: excitatóſque hoſtiliũ fragore armorũ, dum gladios circunſpectãt & tela, celeriter inuolauit, & quoſdã occidit: orãtes alios prædã offerẽtes dedititios cepit, reliquis qui remanſere, pacem precantibus dedit, quietem pollicitus firmã. Quæ dum mentibus aguntur erectis, coniectans

quantas inteſtinæ cladis excitauerat moles, nihilque tam conuenire conatibus ſubitis, quàm celeritatem ſagaci præuidens mente, profeſſa palàm defectione ſe tutiorem fore exiſtimauit: incertúſque de militũ fide, placata ritu ſecretiore Bellona, claſſico ad concionẽ exercitu conuocato, ſaxeo ſuggeſtu inſiſtens, iámque ut apparebat fidentior, hæc clarius ſolito diſſerebat: Iandudum tacita deliberatione uos æſtimo magni commilitones, rerum geſtarũ excitos amplitudine, hoc opperiri conſiliũ, ut euentus qui ſperãtur, perpendi poſſint, & præcaueri. Plus enim audire quàm loqui militem decet actibus coalitum glorioſis: nec aliũ ſpectatæ æquitatis ſentire rectorẽ, quàm eum qui & laudari digne potuerit & probari. Vt igitur quæ propoſui abiectis abſoluam, aduertite oro beneuole, quæ ſermone breui percurrã: Arbitrio dei cæleſtis uobis inter ipſa iuuentæ rudimenta permixtus, irruptiones Alemannorum aſſiduas & Francorum, populandíque iugem licentiam fregi: & uigore cõmuni Romanis agminibus quoties libet Rhenum peruiũ feci: contra rumorum fremitus, gentiúmque ualidarũ uiolentos excurſus ſtando immobilis, uirtutis ueſtræ nimirum firmamento confiſus. & hæc laborum quos exhauſimus, Galliæ ſpectatrices, poſt funera multa iacturáſque recreatæ diuturnas & graues, poſteritati per ætatum examina cõmendabunt. At nunc cum autoritate ueſtri iudicij, rerúmque neceſſitate compulſus, ad auguſtum elatus ſum culmẽ, deo uobíſque fautoribus, ſi fortuna cœptis adfuerit, altius affectabo maiora: id præ me ferens, quòd exercitui, cuius æquitas armorúmque inclaruit magnitudo, & domi moderatus uiſus ſum & tranquillus, & in crebritate bellorum contra conſpiratas gentium copias conſideratus & cautus. Vt igitur aduerſa præueniamus mentium ſocietate

iunctiſſima, ſequimini uiam, conſiliúmque ſalutare (ut puto) cum integritas rerum intentioni noſtræ uoluntatique reſpondeat: & dum maioribus uacant præſidijs regiones Illyricæ, impræpedito curſu tendẽtes, Daciarum interim fines extimos occupemus, exinde quid agi oporteat bonis ſucceſſibus inſtruendi: útque eſt mos fidentium ducum, iuramento quæſo concordiam ſpondete manſuram & fidem, operam nauaturo ſedulam & ſolitam, nequid agatur inconſultum & ſegne, & producturo, ſiquis exegerit, incorruptam conſcientiam meam, quòd nihil uoluntate præter ea quæ in commune conducant, aggrediar aut tentabo. Illud ſanè obteſtor & rogo, obſeruate ne impetu gliſcentis ardoris in priuatorũ damna quiſquam ueſtrum exiliat, id cogitans, quòd ita nos illuſtrarunt hoſtium innumeræ ſtrages, ut indemnitas prouinciarum & ſalus, exemplis uirtutum peruulgatæ. Hoc ſermone imperatoris uice alicuius oraculi comprobato, mota eſt incitatius concio; & rerum cupida nouandarum, unanimanti conſenſu uoces horrendas immani ſcutorum fragore miſcebat, magnum elatúmque ducem, & ut experta eſt, fortunatum domatorem gentium appellans & regum. iuſſique uniuerſi in eius nomen iurare ſolenniter, gladijs ceruicibus ſuis admotis ſub execrationibus diris, uerbis iurauere conceptis, omnes pro eo caſus, quoad uitam perfuderint, ſi id neceſſitas exegerit, perlaturos: quæ ſecuti rectores, omnéſq; principis proximi, fidẽ ſimili religione firmarunt. Solus omnium licet propoſito ſtabili, audacter tamen præfectus repugnauit Nebridius, iuriſiurandi nexu contra Conſtantium nequaquam ſe conſtringi poſſe commemorans, cuius beneficijs obligatus erat crebris & multis. Quibus auditis cũ ſtantes propius milites acriter inflãmati eum appeterẽt trucidandũ.

ad genua ſua prolapſum imperator paludamento protexit: indéque reuerſus in regiã cum antegreſſum eũ audiſſet, ſupplicémque iacentem orare, ut leuandi cauſa timoris ei porrigeret dexterã: Et quid, ait, præcipuum amicis ſeruabitur, ſi tu manum tetigeris meã? Sed hinc quò libet abi ſecurus. Hócque audito ille innoxius ad larẽ ſuum receſſit in Thuſciam. His Iulianus, ut poſcebat negotij magnitudo, præſtructis, expertus quid in rebus tumultuoſis anteuerſio ualeat & prægreſſus, per teſſerã edicto itinere in Pannonias, caſtris promotis & ſignis, temere ſe fortunæ commiſit ambiguæ. Replicare nunc conuenit tempora, & narrare ſummatim, quæ, dum aguntur in Gallijs antedicta, Conſtantius hyemans Antiochiæ, domi militiǽque perfecit. Inter complures alios honore conſpicuos adoraturi imperatorem peregre uenientem ordinantur etiã ex tribunis inſignibus. Cum igitur à Meſopotamia reuerſus Cõſtantius hoc exciperetur officio, Amphilochius quidam ex tribuno Paphlago, quem dudum ſub Conſtante militantem diſcordiarum ſeuiſſe cauſas inter priores fratres, ſuſpiciones cõtiguæ ueritati pulſabant, auſus paulo petulantius ſtare, ut ipſe quoque ad parile obſequiũ admittendus, agnitus eſt & prohibitus: ſtrepentibúſq; multis, & intueri lucem ulterius non debere clamantibus, ut perduellem & obſtinatũ, Conſtantius circa hæc lenior ſolito: Deſinite, ait, urgere hominem, ut exiſtimo, ſontem, ſed nõdum aperte conuictũ: & mementote quòd ſiquid admiſit huiuſmodi, ſub obtutibus meis conſcientiæ ipſius ſententia punietur, quam latere non poterit: & ita diſceſſum eſt. Poſtridie ludis Circenſibus idem ex aduerſo imperatoris ubi conſueuerat ſpectans, repentino clamore ſublato, cum certamen opinatum emitteretur, diffractis cancellis quibus unà cum pluribus

incumbebat, cūctis cum eo inuanum excuſſis, læſiſque leuiter paucis, interna compage diſrupta efflaſſe ſpiritum repertus ſolus: unde Conſtantius futurorū quoque præſcius exultabat. Eodē tempore Fauſtinam nomine ſortitus eſt coniugem, amiſſa iampridem Euſebia, cuius fratres erant Euſebius & Hypatius conſulares, corporis morúmq; pulchritudine pluribus antæſtante, & in culmine tam celſo humana: cuius fauore iuſtiſſimo exemptum periculis declaratúmque Cæſarem retulimus Iulianum. Habita eſt iiſdem diebus etiam Florentij ratio, è Gallia nouitatis metu digreſſi, & Anatolio recens mortuo præfecto prætorio per Illyricum, ad eius mittitur locum: cúmque Tauro itidem præfecto prætorio per Italiam ampliſſimi ſuſcepit inſignia magiſtratus. Parabantur nihilominus externorum atque ciuilium inſtrumēta bellorum, & augebatur turmarū equeſtrium numerus, paríque ſtudio ſupplementa legionibus ſcripta ſunt, indictis per prouincias tyrocinijs: omníſque ordo & profeſſio uexabatur, ueſtem armáque exhibens & tormenta, aurum quinetiam & argentum, multipliceſque rei cibariæ copias, & diuerſa genera iumentorum. Et quia Perſarum regis ob difficultatem hyberni temporis ægre cōſtructa re cibaria ualidior impetus timebatur, ad Trāſtigritanos reges & ſatrapas legati cum muneribus miſſi ſunt amplis, monituri cunctos & hortaturi noſtra ſentirent, nihil fallax tentarent uel fraudulētum: ante omnia tamen Arſaces & Meribanes, Armeniæ & Hiberiæ reges, cultu ambitioſo indumentorum emercabātur & multiformibus donis, dāna negotijs Romanis illaturi, ſi rebus etiā dubijs deſciuiſſent ad Perſas. Inter tot urgentia Hermogene defuncto, ad præfecturam promouetur Helpidius, ortus in Paphlagonia, aſpectu uilis & lingua, ſed ſimplicioris

ingenij, incruentus & mitis: adeo ut cum ei coram innocentem quendam torquere Conſtantius præcepiſſet, æquo animo abrogari ſibi poteſtatem orabat, hæcque potioribus alijs ex ſententia principis agenda permitti. Rigore itaque inſtantium negotiorum anceps Conſtantius, quid capeſſeret ambigebat, diu multúmque anxius utrum Iulianum peteret & longinqua, an Parthos repelleret iam trãſituros, ut minabantur, Euphratẽ: hærénſque, tandem cum ducibus communicato ſæpe conſilio, in id flexus eſt, ut finito propiore bello, uel certe mollito, nullo poſt terga relicto quem formidaret, Illyrijs perculſis & Italia, ut rebatur, Iulianum inter exordia ipſa cœptorum tanquã uenaticam prædam caperet: hoc enim ad leniendum ſuorum metum ſubinde prædicabat. tamẽ ne intepeſcere, aut omiſiſſe belli uideretur aliud latus, aduentus ſui terrorem ubique diſpergens, ueritúſque ne Africa abſente eo perrumperetur, ad omnes caſus principibus opportuna, uelut finibus Oriẽtis egreſſus, per mare notarium miſit Gaudentium, quem exploratorem actuũ Iuliani per Gallias aliquandiu fuiſſe præſtrinximus. Hunc enim obſequio celeri cuncta conſideratione gemina efficere poſſe ſperabat: quòd aduerſam partem metueret offenſam, & properabat nactus hanc opportunitatem commendari Cõſtantio, quẽ credebat proculdubio uictorem: nemo enim omnium tunc ab hac conſtanti ſentẽtia diſcrepabat. Qui cum eò ueniſſet, mandatorum principis memor, per literas Cretione comite quid ageretur edocto, reliquíſque rectoribus, lecto undique milite fortiore, tranſlatíſque ab utraque Mauritania diſcurſatoribus expeditis, Aquitaniæ & Galliæ obiecta littora tuebatur arctiſſime. Neque id conſilium fefellit Conſtantium. eo enim ſuperſtite nullus aduerſorũ illas tetigit ter-

ras,licet oram Siciliēſem à Lilybæo protentam & Pachyno,multitudo ſeruabat armata, ſi patuiſſet facultas, ocyus tranſitura. His pro rerum ratione ut ſibi prodeſſe exiſtimabat Conſtantius,alij́ſque minutis & leuioribus ordinatis, ducum nuntijs docebatur & literis. Perſarū copias in unum coactas,rege turgido præeunte,iam prope margines tendere Tigridis, incertum quonam erumpere cogitantes. Quibus percitus,ut propius agens futuros poſſit anteuenire conatus,quam primum hybernis egreſſus,accito undique equitatu,peditúmque robore quo fidebat, per Capeſſenam Euphrate nauali pōte trāſcurſo,AEdeſſam petit uberem commeatibus & munitam: ibi parumper opperiens dum exploratores aut perfugæ motum caſtrorū hoſtilium indicarent.Diſcedens inter hæc Iulianus à Rauracis,peractis quæ docuimus dudum, Salluſtium præfectum promotum remiſit in Gallias, Germaniano iuſſo uicem tueri Nebridij: itidémq; Neuitæ magiſteriū commiſit armorum Gumoariū proditorem antiquū timens, quem cū Scutariis regeret,latenter prodidiſſe Veteranionem ſuū principē audiebat: & Iouio quæſturā, cuius in actibus Magnētij meminimus: & Mamertino largitiones curādas: & Dagalaiphū præfecit domeſticis:alióſq; ex arbitrio ſuo militibus regendis appoſuit,quorū merita norat & fidē. Profecturus itaq; per Martianas ſyluas, uiáſq; iūctas Iſtri fluminis ripis,inter ſubita uehemēter incertus id uerebatur,ne contēptus ut comitātibus paucis multitudinē offenderet repugnātem. quod ne fieret,cōſilio ſolerti præuidit: & agminibus diſtributis,per itinera Italiæ nota quoſdā properaturos cū Iouino miſit & Iouio,alios per mediterranea Rhetiarum magiſtro equitū Neuitæ cōmiſſos,quo diffuſi per uaria opinionē numeri præberēt immenſi,formidinéq; cuncta complerēt.Id enim & Alexāder Magnus,& deinde alij plu-

res, negotio ita poſcēte, periti fecere ductores. Mādabat tamen egreſſis, ut tanquā hoſte protinus occurſuro ocyus graderētur, ſtationéſque nocturnas agerent & uigilias, ne improuiſo inuaderentur excurſu. Quibus ita, ut uidebatur, apte diſpoſitis, more quo tractus perruperat ſæpe barbaricos, contextis ſucceſſibus fidens porrectius ire pergebat. Cúmque ad locum ueniſſet unde nauigari poſſe didicit flumen, lembis aſcēſis, quos opportune ſors dederat plurimos, per alueum, quātum fieri potuit, ferebatur occulte: ideo latens, quòd toleranter & fortiter nullius cibi indigens mundioris, ſed paucis contentus & uilibus, oppida forinſecus tranſibat & caute, imitatus Græcum illud Cyri ueteris dictum: qui cum delatus ad hoſpitem interrogaretur ab eo quid ad conuiuium parari deberet, Panem reſponderat ſolum: ſperare enim aiebat prope riuum cœnaturū. Fama uero, quæ mille, ut aiunt, linguis rerum miſere exaggerat fidem, per Illyricos omnes celebrior fundebatur, Iulianum ſtrata per Gallias multitudine regum, & gentium numeroſo exercitu, & ſucceſſibus tumidum uarijs aduentare. quo rumore perculſus præfectus prætorio Taurus, ut hoſtem uitans externum, mature diceſſit, uectúſque mutatione celeri curſus publici, tranſitis Alpibus Iulijs, eodem ictu Florentium itidem præfectum ſecum abduxit. Lembus tamen indicijs ſuper Iuliani motu Lucillianus percitus comes, qui per illas regiones rem curabat ea tempeſtate caſtrenſem, agens quos ex ſtationibus proprijs acciri celeritatis ratio permittebat, uēturo reſiſtere cogitabat. Sed ille ut fax uel incēſus malleolus uolucriter ad deſtinata feſtinās, cum ueniſſet Bononiā, à Sirmio miliario nono diſparatam & decimo, ſeneſcente luna, ideóque obſcurante noctis maximam partem, è naui exiliuit improuiſus: ſtatimq; Da-

galaiphum miſit cum expeditis ad Lucillianum uocandũ, trahendúmque ſi reniteretur. Qui tum etiã quieſcens, cum ſtrepitu excitus turbulento uidiſſet ignotorum hominum ſe circulo circunſeptum, concepto negotio, & imperatorij nominis motu præſtrictus, præceptis paruit inuitiſſimus: ſecutúſque alienum arbitrium magiſter equitum paulo ante ſuperbus & ferox, iumentóque impoſitus repentino, principi ut captiuus offertur ignobilis, oppreſſam terrore uix colligens mentem. Verum cum primitus uiſus, adorandæ purpuræ datam ſibi copiam aduertiſſet, recreatus tandem ſuíque ſecurus: Incaute, inquit, imperator, & temere cum paucis alienis partibus te commiſiſti. cui amarum Iulianus ſubridens, Hæc uerba prudentia ſerua, inquit, Cõſtantio: maieſtatis enim inſigne non ut conſiliario tibi, ſed ut deſinas pauere porrexi. Nihil deinde amoto Lucilliano differendum, nec agendum ſegne ratus, ut erat in rebus trepidis audax & confidentior, ciuitatem ut præſumebat deditītiam petens, citis paſſibus incedebat: eúmque ſuburbanis propinquantem amplis nimiúmque protentis, militaris & omnis generis turba cum lumine multo, & floribus, uotíſque fauſtis, Auguſtum appellans & dominum, duxit in regiam. Vbi euentu lætus & omine, firmata ſpe uenturorũ, quòd ad exemplum urbium matris populoſæ & celebris, per alias quoque ciuitates ut ſidus ſalutare ſuſciperetur, edicto poſtridie curuli certamine cum gaudio plebis, ubi lux excanduit tertia, morarum impatiẽs percurſis aggeribus publicis, Succos nemine auſo reſiſtere præſidijs occupauit. ijſdémque tuendis Neuitam præfecit ut fidum: cuius loci ſitum nunc conueniet oſtendi. Cõſertæ celſorum montium ſummitates Hæmi & Rhodopes, quorũ alter ex ipſis Iſtri marginibus, alter ab Axij fluminis citeriori parte cõſur-

git, in anguſtias tumuloſis collibus deſinentes, per Illyrios interſcindunt & Thracas: hinc uicinæ mediterraneis Dacis & Serdicæ, inde Thracias deſpectantes & Philippopolim, ciuitates amplas & nobiles. & tanquã natura in ditionem Romanam redigendas nationes circunſitas prænoſcente ita figuratæ conſulto, inter arctos colles quondam hiantes obſcurius, ad magnitudinem ſplẽdorémque poſtea rebus elatis patefactæ ſunt & carpentis: aditibúſque aliquoties clauſis, magnorum ducum populorúmque repulere conatus. & pars quæ Illyricum ſpectat mollius edita, uelut incauta ſubinde ſuperatur. latus uero è regione oppoſitum Thracijs, prona humilitate diruptum, híncque & inde fragoſis tramitibus impeditum, difficile ſcanditur etiam nullo uetante. Sub hac altitudine aggerum utrobique ſpatioſa camporum planicies iacet, ſuperior aduſque Iulias alpes extenta, inferior ita reſupina & panda, ut nullis habitetur obſtaculis aduſque fretum & Propontidem. His ut in re tali támque urgenti compoſitis, magiſtro equitum illic relicto, imperator reuertitur Næſſum copioſum oppidũ, quo inde expedite cuncta diſponeret ſuis utilitatibus profutura. Vbi Victorem apud Sirmium uiſum ſcriptorem hiſtoricum exinde uenire præceptum, Pannoniæ ſecundæ conſularem præfecit, & honorauit ænea ſtatua uirum ſobrietatis gratia multilaudum, multo poſt Vrbi præfectum. Iámque altius ſe extollens, nunquam credens ad concordiam prouocari poſſe Conſtantium, orationem acrem & inuectiuam probra quædam in eum explanantem & uitia, ſcripſerat ad ſenatum. Quæ cum Tertullo adminiſtrante adhuc præfecturam recitarẽtur in curia, eminuit nobilitatis cum ſpecioſa fiducia benignitas grata. exclamatum eſt enim in unum cunctorũ ſententia congruẽte, Autori tuo reuerẽtiam

rogamus. Tunc & memoriā Conſtantini, ut nouatoris turbatoríſque priſcarum legum & moris antiquitus recepti, uexauit, eum apertè incuſans, quòd barbaros omniū primus aduſque faſces auxerat & trabeas conſulares, inſulſe nimirum & leuiter: qui cum uitare deberet id quod infeſtus obiurgauit, breui poſtea Mamertino conſulatū iunxit, nec uita, nec ſplēdore, nec uſu, nec gloria horum cuiuſquam ſimili, quibus magiſtratum detulerat ampliſſimum Conſtantinus: contra inconſummatum & ſubagreſtem, & quod minus erat ferendum, celſa in poteſtate crudelē. Hæc & talia cogitanti, ſolicitóque ſuper maximis rebus & ſerijs, nuntius metuendus intimatur & inſperatus, auſa indicans quorundā immania impeditura curſus eius ardētes, ni uigilanter hæc quoque antequā adoleſcerent hebetaſſet: quæ breuiter exponētur. Duas legiones Cōſtantiacas, addita una ſagittariorū cohorte, quas inuenerat apud Sirmiū, ut ſuſpectæ adhuc fidei, per ſpeciē neceſſitatum urgentiū miſit in Gallias. quæ pigrius motæ, ſpatiáque itinerū lōga, & Germanos hoſtes truces & adſiduos formidātes, nouare quædam moliebantur, autore & incitatore Nigrino, equitū turmæ tribuno in Meſopotamia genito. réque digeſta per ſecreta colloquia, & alto roborata ſilentio, cum Aquileiam perueniſſent, urbē ſitu & opibus muríſque circundatam ualidis, eam hoſtiliter repente clauſere, iuuante indigena plebe tumultus horrorē, cui Conſtantij nomen erat tum etiam amicum. & obſeratis aditibus, turribúſque armatis & propugnaculis, futuræ concertationi præparabant utilia, interim ſoluti & liberi: hócque facinore ita audaci ad fauendum Cōſtantij partibus ut ſuperſtitis Italicos incolas excitabant. Quibus Iulianus acceptis, agens tunc apud Næſſum, nihil à tergo timens aduerſum,

legénſque & audiens hanc ciuitatem circunſeſſam quidē aliquoties, nunquam tamen excisſam aut deditam, impenſiore ſtudio ſibi ſociare, uel fraude, uel diuerſis adulationum generibus, antequam maius oriretur aliquid, properabat. Ideóque Iouinum magiſtrum equitum uenientem per Alpes, Noricóſq; ingreſſum, ad id quod exarſerat, quoquo modo corrigendū redire citius imperabat. Et nequid deeſſet, milites omnes qui comitatum ſequebātur aut ſigna, retineri iuſſit per idem oppidum tranſeuntes, pro uiribus laturos auxiliū. Híſque diſpoſitis, ipſe haud diu poſtea cognita morte Conſtantij, diſcurſis Thracijs Conſtantinopolim introijt: ac ſæpe doctus certius fore id obſidium quàm uerendum, Immone cum comitibus alijs ad hoc deſtinato, remouit exinde Iouinum, alia quæ potiores flagitabāt neceſſitates, acturum. Ordine itaque ſcutorum gemino Aquileia circunſepta, concinentibus ſententijs ducum, conueniēs uiſum eſt ad deditionem allicere defenſores minaciū blandorúmque uarietate ſermonum. & multis ultro citróque dictitatis, in immenſum obſtinatione gliſcente, ex colloquio re infecta diſceditur. Et quia nihil præter pugnā iam ſpectabatur, curatis utrobique cibis ſomnóque corporibus, aurora iam ſurgente, concrepante ſonitu buccinorum, partes accenſæ in clades mutuas, ferocientes magis quàm conſultius datis clamoribus ferebantur. Pluteos igitur præferētes oppugnatores, cratéſque denſius textas, ſenſim incedentes & caute murorum ima ſuffodere ferramētorum multitudine conabantur, factas plerique uehentes ad menſuram mœniū ſcalas. idmque parietibus pene contigui, pars lapidibus uolutis in pronum colliſi, pars confi[...]ridentibus iaculis retróque gradientes, auerterunt ſecum omnes alios, metu ſimilium à propoſito pugnandi detortos. Hoc

primo congreſſu erecti in audaciam clauſi, aſſumpta fiducia meliorum, parui ducebant reſtantia: mentibúſque fundatis & compoſitis, per opportuna torrentis indefeſſo labore uigilias & cætera ſubſidia ſecuritatis implebant. Contra munitores, licet pauore diſcriminum anxij, pudore tamen ne ſocordes uiderentur & ſegnes, ubi parum uis procedebat Marte aperto tentata, ad inſtrumenta obſidionalium artium tranſtulerunt. Et quia nec arietibus admouendis, nec ad intentandas machinas, uel ut poſſint forari cuniculi, inueniebatur quid habile, diſparatione breui ciuitatem Natiſone amni præterlabente, commentum excogitatum eſt cum ueteribus admirandum. Conſtructas ueloci ſtudio ligneas turres propugnaculis hoſtium celſiores impoſuere trigeminis nauibus ualde ſibi connexis, quibus inſiſtentes armati, uno pariq; ardore prohibitores diſpellere collatis ex propinquo uiribus nitebantur: ſubtérque expediti uelites è turrium cauernis egreſſi, iniectis ponticulis quos antè compaginarant, tranſgreſſi feſtinarunt indiuiſo negotio: ut dū uiciſſim miſſilibus ſe petunt & ſaxis utrinq; ſecus alte locati, hi qui tranſiere per pontes nullo interpellante ædificij parte conuulſa, aditus in penetralia reſerarent. Iterum ſumma cœpti prudentis aliorſum euaſit. cum enim aduentarent iam turres, contortis malleolis madentibus picæ, arundine quinetiam, ſarmentis ac uario fomite flammarum incæſſebantur. quæ quoniam incendio celeri ponderibúſque trepide ſuperſtantium inclinatæ prociderunt in flumen, armatorum aliqui per earum faſtigia interibant, eminus confixi tormentis. Inter quæ deſtituti pedites poſt naualium ſociorum occaſum obtriti ſunt ſaxis immanibus, præter paucos, quos morti licet per impedita ſuffugia uelocitas exemerat pedū. Ad ultimum certa-

mine producto in ueſperam, datóque ſigno receptui ex more ambo digreſſi, diei reſiduum animis egere diſparibus. Munitorum enim mœrores funera lugentiū propria, prohibitores ſpe iam ſuperandi inflammabant, licet ipſi quoque paucos gemebant amiſſos. properabatur tamen nihilominus, & quantum recreandis uiribus quiete & cibo ſatiſfuit tributo per noctis integræ ſpatium, reparatur lucis exordio prælium incitamento tubarum: & quidam elatis ſuper capita ſcutis, ut pugnaturi leuius, alij uehentes humeris ut antea ſcalas, feruentique impetu procurrentes, pectora multiformium telorum ictibus exponebant. alij ferratas portarum obijces effringendas adorti, ultro ignibus petebantur, uel ſaxis muralibus oppetebant. quidam foſſas fidentius tranſire conati, repentinis eorum abſultibus qui erumpebant clanculo per poſticas, ruebant incaute uel ſaucij diſcedebant. Recurſus enim ad mœnia tutior uallúmque antemuranum ceſpitibus fultum, inſidiantes ab omni diſcrimine defendebat. Et quanquā prohibitores peritia bellorúmque artibus anteſtarent, quibus nihil præter mœniū ſupererat adiumentum: collectus tamen ex potioribus numeris miles diuturnas ferre nequiens moras, ſuburbana omnia circuībat diligenter inquirēs, qua ui uel machinis poſſit patefactam irrumpere ciuitatem. Quod ubi patrare non poterat magnitudine uetante difficultatū, obſideri remiſſius cœpta eſt: & excubijs ſtationibúſque relictis præſidiarij milites uaſtantes agros propinquos omnibus congruentibus abundabant, raptorum pleraque concorporalibus ſuis impertientes: unde largiori potu ſaginíſque admodum diſtenti marcebant. His relatione communi conſortiúmque cognitis, Iulianus Conſtantinopoli etiam tum hybernans, ſolerti remedio turbatis conſuluit rebus:

móxq; Agilonem magiſtrum peditum ea tempeſtate probe cognitum miſerat, ut uiſo honoratiſſimo uiro, compertáque per eũ morte Conſtantij ſolueretur obſidium. Inter quæ ne ceſſaret Aquileiæ oppugnatio, cum in reliquis opera conſumerentur in caſſum, placuit reſiſtentes acriter ad deditionem ſiti cõpelli. & ubi aquarum ductibus interſectis nihilominus celſiore fiducia repugnarent, flumen laboribus auertitur magnis, quod itidem fruſtra eſt factum. Attenuatis enim auidioribus bibendi ſubſidijs, hi quos temeritas clauſerat, contenti putealibus aquis parce uixerunt. Quæ dũ agitantur caſibus antedictis, ſuperuenit ut præceptum eſt Agilo: ſcutorúmque denſitate contectus, propè fidenter acceſſit: multáque locutus & uera, quibus Conſtantij obitum firmatúmque Iuliani docebat imperium, non ſine conuitijs reputabatur ut fallax. nec ei quiſquã credidit geſta narranti, antequam pacta ſalute ſuſceptus ad pugnaculum ſolus, fide religioſius reddita, ea quæ docuerat replicaret. His auditis ex diuturno angore portis recluſis omnes effuſi ſuſcepere læti pacificum ducem: ſéque purgantes, Nigrinum totius furoris autorem, paucóſque alios obtulerunt, eorũ ſupplicio crimen læſæ maieſtatis & urbis ærumnas expiari poſcentes. Paucis denique pòſt diebus exploratius ſpectato negotio, Mamertino tum iudicante præfecto prætorio, Nigrinus ut acerrimus belli inſtinctor exuſtus eſt uiuus. Rumulus uero poſt eũ & Saboſtius curiales conuicti ſine reſpectu periculi ſtudia ſeuiſſe diſcordiarum, pœnali conſumpti ſunt ferro. reſidui omnes abierunt innoxij, quos in certaminum rabiem neceſſitas egerat, non uoluntas. Id enim æquitate penſata ſtatuerat placabilis imperator & clemens: Et hæc quidem poſtea geſta ſunt. Iulianus uero agens etiã tum apud Næſſum curis altioribus ſtringebatur,

multa utrinque pertimeſcens. formidabat enim ne clauſorum militum apud Aquileiam repentino adſultu obſeratis anguſtijs Alpium Iuliarū, prouincias & adminicula perderet quæ exinde ſperabat indies. Itidémque opes Orientis magnopere uerebatur, audiens diſperſum per Thracias militem contra uim ſubitam cito coactum aduentare, Succorū confinia Comite Martiano ducēte: ſed tamen congrua inſtantium ſolicitudinum mole ipſe quoque agitans efficaciter, Illyricum contrahebat exercitum, puluere coalitum Martio, promptúmque in certaminibus bellicoſo iungi rectori: nec priuatorū utilitates in tempore afflagranti deſpiciens, litéſque audiens, controuerſias maxime municipaliū ordinum, ad quorum fauorē propenſior iniuſte plures muneribus publicis adnectebat. ibi Symmachum repertum & Maximum, ſenatores conſpicuos à nobilitate legatos ad Cōſtantium miſſos, exinde reuerſos honorifice uidit. & potiore poſthabito in locum Tertulli Maximum Vrbi præfecit AEternæ ad Rufini Vulcacij gratiam, cuius ſororis eum filium norat. hoc adminiſtrante, alimentaria res abundauit, & querelæ plebis excitari crebro ſolitæ ceſſauerunt. Tunc ut ſecuritatem trepidis rebus afferret, & obedientiū nutriret fiduciam, Mamertinum præfectum prætorio per Illyricum deſignauit conſulem, & Neuitam: qui nuper, ut primum augendæ Barbaricæ uilitatis autorem, immoderate notauerat Conſtantinum. His ac talibus inter ſpē metúmque noua negotia commouente, Conſtantius apud AEdeſſam exploratorum relationibus uarijs anxius, in rationes ducebatur ancipites, nunc ad concurſatorias pugnas militem ſtruens: nunc ſi copia patuiſſet, obſidione gemina Bezabden aggreſſurus, conſultans prudenter, ne mox partes petiturus Arctoas, improtectum Meſopotamiæ relin-

queret latus. Verum conſiliorum ambiguũ retinebant multiplices moræ, tardante trans Tigridem rege dum moueri permitterent ſacra. nam ſi permeato flumine nullũ qui reſiſteret, inueniſſet, abſque difficultate penetrarat Euphraten. alioquin ad ciuilia bella cuſtodiens militem, timebat eum periculis obiectare circummuranis, firmitatem mœnium munimenti defenſorúmque alacritatem expertus. ne quieſceret tamen, néue contemneretur inertiæ, Arbitionem & Agilonem equeſtríſque militiæ miniſtros cum agminibus maximis properare coegit: non ut laceſſerent Perſas in prælia, ſed prætenturis iuncturos citeriores Tigridis ripas, & ſpeculaturos quonam rex eorum erumperet uiolẽtus. addebátque monendo ſæpius & ſcribendo, ut ſimulatque multitudo tranſire cœpiſſet hoſtilis, referrent citius pedem. Dúmque conlimitia iuſſa cuſtodiunt duces, & occulta fallaciſſimæ gentis obſeruantur, agens ipſe cum parte ualidiori exercitus curabat urgẽtia, uelut propugnaturus oppida quæ tuebatur excurſu. Speculatores uero & tranſfugæ ſubinde uenientes repugnantia prodebant, ideo futurorum incerti, quòd apud Perſas nemo conſiliorum eſt conſcius, præter optimates taciturnos & fidos, apud quos Silentij quoque colitur numen. Accerſebatur autem à memoratis ducibus imperator adſidue, orantibus ferri ſibi ſuppetias. teſtabantur enim ſe non niſi coactis in unum uiribus cunctis poſſe impetũ regis ardentiſſimi ſuſtinere. Quæ dũ aguntur ita ſolicite, nuntij percrebuere certiſſimi: quorum clara fide compertum eſt, Iulianum Italiam & Illyricum curſu celeri prætergreſſum, clauſtra interim occupaſſe Sucorũ, acita undique præſtolantem auxilia, ut multitudine ſtipatus armorum peruaderet Thracias. Quo cognito, mœrore offuſus Conſtantius, ſolatio uno ſuſtenta-

batur, quòd inteſtinos ſemper ſuperauerat motus: re tamē magnam difficultatem ad capeſſendum conſilium adferēte, delegit potiſſimum, ut uehiculis publicis impoſitum, paulatim præmitteret militem imminenti caſus atrocitati uelocius occurſurum, omniúmque conſenſu approbata ſententia, pergebant ut præceptum eſt expediti. Eíque hæc diſponenti luce poſtera nuntiatur regem cum omni manu quam duxerat ad propria reuertiſſe, auſpicijs dirimentibus: lenitóque metu, reuocatis omnibus præter eos quos conſuetudo præſidio Meſopotamiæ deſtinarat, reuerſus eſt Hierapolim. Summa itaque cœptorum quorſum euaderet ambigens, cum in unū exercitus conueniſſet, omnes centurias & manipulos & cohortes in concionē uocauit concinētibus tubis: oppletóque multitudinis campo, ut eam ad firmanda promptius adigeret imperanda, tribunali celſo ſiſtens ſtipatóque ſolito denſius, hæc proſequutus eſt ad ſerenitatis ſpeciem fiduciæ uultu formato. Solicitus ſemper, nequid re leui uel uerbo committam inculpatæ parū congruens honeſtati, útque cautus nauigandi magiſter, clauos pro fluctuum motu erigens uel inclinans, compellor nunc apud uos amantiſſimi uiri confiteri meos errores, quin potius (ſi dici liceat uerum) humanitatem, quam credidi negotijs communibus profuturam. Proinde ut facilius ſciri poſſit, quæ ſit huius concilij conuocandi materia, accipite quæſo æquis auribus & ſecundis. Gallum patruelem tempore quo confundēdis rebus pertinaciter Magnentius inhærebat, quem obruere ueſtræ uirtutes, poteſtate Cæſaris ſublimatum ad Orientis præſidium miſi. qui cum à iuſtitia per multa uiſu relatúque nefaria defeciſſet, arbitrio punitus eſt legum. atque utinam hoc contenta eſſet inuidia, turbarum acerrima concitatrix: & angebat nos una, ſed

ſecura doloris præterriti recordatio. At nũc aliud accidit, auſim dicere præteritis mœſtius, quod per fortitudinem nobis ingenitam, adiumẽta cæleſtia coercebunt. Iulianus, quẽ dũ circunfrementes Illyricum nationes exteras oppugnatis tuendis præfecimus Gallijs, leuium confidentia præliorum, quæ cum Germanis geſſit ſemermibus, ut uecors elatus, aſcitis in ſocietatem ſuperbam auxiliaribus paucis, feritate ſpéque poſtrema ad perniciosſam audaciam prõptis, in noxam publicam conſpirauit, æquitate calcata parente nutricéque orbis Romani: quam tumentes ſpiritus tanquã fauillas effecturam deinde, ut ſæleſte læsorum ultricem, & ipſe expertus, & docente antiquitate facile credo. Quid igitur ſupereſt, niſi ut turbinibus excitis occurramus, ſubcreſcentis rabiem belli antequam pubeſcat ualidius celeritatis remedijs oppreſſuri? nec enim dubium fauore numinis ſummi præſente, cuius perenni ſuffragio damnantur ingrati, ferrum impie præparatum ad eorum interitum eſſe uertendum, qui non laceſſiti, ſed aucti beneficijs pluribus, ad inſontium pericula ſurrexerunt. ut enim mea mens augurat, iuſtitiáque rectis conſilijs adfutura promittit, ſpondeo quod ſi uentum fuerit cominus, ita pauore torpeſcent, ut nec oculorũ ueſtrorum uibratæ lucis ardorem, nec barritus ſonum perferant primum. Omnes poſt hæc dicta traxerat in ſententiã ſuam: haſtáſque uibrantes irati, poſt multa quæ beneuole reſponderãt, petebant ſe duci protinus in rebellem. Qua gratia in lætitiam imperator uerſus ex metu, concione mox abſoluta, Arbitionem ante alios fauſtum ad inteſtina bella ſedanda ex anteactis iam ſciẽs, iter ſuũ præire cũ lãcearijs, & Mattiarijs, & cateruis expeditorum præcepit, & cum lætis itidem Gomoarium uenturis in Succorum anguſtias opponendũ, ea re alijs antela-

tum, quòd, ut contemptus in Gallijs, *erat* Iuliano *infeſtus. In hoc rerum aduerſarum tumultu hærens eius fortuna iam & ſubſiſtens, aduentare caſum uitæ difficilem, modo non loquentibus ſignis aperte monſtrabat. nanque & nocturnis temporibus terrebatur, & nondum penitus merſus in ſomnum umbram uiderat patris obtuliſſe pulchrũ infantem: cúmque ſuſceptum & locatum in gremio ſuo, excuſſam ſibi proieciſſe longius ſphæram, quam ipſe dextera manu geſtabat.* Id *autem permutationem temporũ indicabat, licet interpretantes placentia reſponderent.* Poſt *hæc confeſſus eſt conuictoribus proximis, quòd tanquam deſolatus ſecretum aliquid uidere deſierit, quod interdũ adfuiſſe ſibi ſqualidius æſtimabat: & putabatur genius quidam tutelæ ſalutis appoſitus, eum reliquiſſe mundo citius digreſſurum.* Ferunt *enim theologi, in lucem editis hominibus cunctis, ſalua firmitate fatali, huiuſmodi quædam uelut actus rectura numina ſociari, admodum tamen pauciſſimis uiſa, quos multiplices auxere uirtutes.* Idque *& oracula & autores docuerunt præclari.* Inter *quos eſt etiã* Menander *comicus, apud quem hi ſenarij duo leguntur:*

ἅπαντι δαίμων ἄνδρι τῷ γινομένῳ,
ἅπαντος ἐστὶ μυσαγωγὸς τοῦ βίου.

Itidem *ex ſempiternis* Homeri *carminibus intelligi datur, non deos cæleſtes cum uiris fortibus colloquutos, nec adfuiſſe pugnantibus uel iuuiſſe, ſed familares genios cũ ijſdem uerſatos: quorũ adminiculis præcipuis* Pythagoras *enituiſſe dicitur, &* Socrates, Numáque Põpilius, *& ſuperior* Scipio: *& ut quidam exiſtimant,* Marius *&* Octauianus, *cui* Auguſti *uocabulum delatum eſt primo:* Herméſque *ter maximus, &* Tyaneus Apollonius, *atque* Plotinus, *auſus quædam ſuper hac re diſſerere myſtica, altéque mõſtrare, qui-*

bus primordijs hi genij animis connexi mortalium, quas tanquam gremijs ſuis ſuſceptas tuētur, quoad licitū eſt, docéntque maiora, ſi ſenſerint puras, & à colluuione peccandi immaculata corporis ſocietate diſcretas. Ingreſſus itaque Antiochiam feſtinando Cōſtantius, ad motum certaminum ciuiliū (ut ſolebat) auide ſurrecturus, paratis omnibus exire properabat, immodice renitentibus plurimis murmure tenus: nec enim diſſuadere palàm audebat quiſquam uel uetare. Autumno iam ſeneſcente profectus, cum ad ſuburbanum ueniſſet diſiunctum exinde tertio lapide, Hippocephalum nomine, lucente iam die, cadauer hominis interfecti dextra iacēs capite auulſo conſpexit, contra occiduum latus extenſum: territúſque omine finē parātibus fatis deſtinatius ipſe tendebat: uenítque Tarſum. ubi leuiore febri contactus, ratúſque itinerario motu imminutæ ualetudinis excuti poſſe diſcrimen, petijt per uias difficiles Myandam Ciliciæ ultimam hac pergentibus ſtationem, ſub Tauri montis radicibus poſitam: egredíque ſecuto die conatus, ui labēte morbi grauitate detentus eſt: paulatimque urente calore nimio uenas, ut ne tangi quidem corpus eius poſſit in modum foculi feruens, cum uſus deficeret medelarum, ultimum ſpirans deflebat exitium: mentíſque ſenſu tum etiam integro, ſucceſſorem ſuæ poteſtatis ſtatuiſſe dicitur Iulianum. Deinde anhelitu iam pulſatus letali conticuit: diuque cum anima colluctatus iam diſceſſura, abijt è uita tertio Nonarum Octobrium, imperij uitǽque anno quadrageſimo, & menſibus paucis. Poſt quæ ſupremis cum gemitu cō clamatis excitíſque lamentis & luctu, deliberabant locum obtinētes in aula regia primum, quid agerent, quídue moliri deberent. paucíſque occulte ſuper eligendo imperatore tentatis, incitante (ut ferebatur) Euſebio, quem noxarum

conſcientia ſtimulabat, cū nouandis rebus imminens obſiſteret Iulianus, mittuntur ad eū Theolaiphus & Aligildus, tunc comites mortem indicantes propinqui, & oraturi ut mora omni depulſa ad obtinēdum obtēperare ſibi paratum tēderet Oriētem. Fama tamen rumórque loquebatur, interim Conſtantiū uolūtatem ordinaſſe poſtremā: in qua Iulianum, ut prædiximus, ſcripſit hæredē: & his quos diligebat, fidei cōmiſſa detulit & legata. Vxorē autem prægnātem reliquit: unde edita poſthuma, eiúſque nomine appellata, cum adoleuiſſet, matrimonio iure copulata eſt Gratiano. Bonorū igitur uitiorúmque eius differētia uere ſeruata, præcipua prima conueniet expediri. Imperatoriæ autoritatis cothurnū ubique cuſtodiēs, popularitatem elato animo contēnebat & magno: erga tribuēdas celſiores dignitates impēdio parcus: nihil circa adminiſtrationum augmenta præter pauca nouari perpeſſus: nūquam erigens cornua militaria. nec ſub eo dux quiſquā cū clariſſimatu prouectus eſt. erant enim, ut nos quoque meminimus, perfectiſſimi. nec occurrebat magiſtro equitū prouinciæ rector: nec contingi ab eo ciuile negotium permittebat. ſed cunctæ caſtrenſes & ordinariæ poteſtates, ut honorū omnium apicem priſcæ reuerentiæ more præfectos ſemper ſuſpexere prætorianos. In conſeruādo milite nimium cautus, examinator meritorum nonnunquam ſcrupuloſus. Palatinas dignitates, uelut ex quodam tribuēs perpendiculo: & ſub eo nemo celſum aliquid acturus in regia, repentinus adhibitus eſt uel incognitus: ſed qui poſt decennium officiorum magiſteriū, uel largitiones, uel ſimile quicquā eſſet recturus, apertiſſime noſcebatur. Valdéque raro cōtigerat, ut militariū aliquis ad ciuilia regenda trāſiret: cōtráque nō niſi puluere bellico indurati præficiebātur armatis. Doctrina-

rum diligẽs affectator. ſed cum à rhetorica per ingenium deſereretur obtuſum, ad uerſificandum tranſgreſſus, nihil operæprecium fecit. In uita parca & ſobria edendi potandíq; moderatione ualetudinẽ ita retinuit firmam, ut raros colligeret morbos, ſed eos nõ procul à uitæ periculis: id enim euenire corporibus à laſciuia dimotis & luxu, diuturna experimenta & probationes medendi monſtrarunt. Somno contentus exiguo, cum id poſceret tempus & ratio: pérqueſpatia ita lõgiſſima impendio caſtus, ut nec mare miniſtro ſaltem ſuſpicione tenus poſſet redargui, quod crimen etiamſi non inuenit malignitas, fingit in ſummarum licentia poteſtatum. Equitandi & iaculandi, maximéque perite dirigendi ſagittas, artiúmque armaturæ pedeſtris perquam ſcientiſſimus. Quòd autem nec exterſiſſe unquam nares in publico, nec ſpuiſſe, nec trãſtuliſſe in partem alterutram uultũ aliquando, uiſus eſt: nec pomorum quicquã quoad uixerat, guſtauerit: ut dicta ſæpius prætermitto. dinumeratis carptim bonis, quæ ſcire potuimus, nũc ad explanãda eius uitia ueniamus. Cũ eſſet in negotijs alijs principibus medijs cõparandus, ſi affectatæ dominationis anſam quandã falſam reperiſſet aut leuem, hanc ſine fine ſcrutando, fáſque eodem loco ducens & nefas, Caligulæ & Domitiani & Commodi immanitatem facile ſuperabat: quorum æmulatus ſæuitiam inter imperandi exordia, cunctos ſanguine & genere ſe cõtingentes ſtirpitus interemit. Addebatur miſerorum ærumnis, qui rei maieſtatis imminutæ uel læſæ deferebantur, acerbitas eius, & iracundæ ſuſpiciones, in huiuſmodi cuncta diſtentæ: Et ſi quid tale increpuiſſet, in quæſtiones acrius exurgẽs quàm ciuiliter, ſpectatores apponebat his litibus truces: mortémque longius in puniẽdis quibuſdam, ſi natura permitteret,

conabatur extendi, in huiuſmodi controuerſiarum partibus etiam Gallieno ferocior. Ille enim perduellionum crebris uerîſque appetitus inſidijs, Aureoli, & Poſthumi, & Ingenui, & Valentis cognomento Theſſalonici, aliorúmque plurium, mortem factura crimina aliquoties lenius uindicabat. Hic etiã facta uel dubia adigebat uideri certiſſima, ui tormentorum. Túmque in eiuſmodi titulis capitaliter oderat, cum maxime id ageret ut iuſtus æſtimaretur & clemens. & tanquam ex arida ſylua uolantes ſcintillæ, flatu leni uentorum aduſque diſcrimina uicorũ agreſtium incohibili curſu perueniunt: ita ille quoque ex minimis cauſis malorum congeries excitabat, Marci illius diſſimilis principis uerecundi: qui cum ad imperiale culmen in Syria Caſſius ſurrexiſſet, epiſtolarũ faſcem ab eo ad cõſcios miſſum perlatore capto ſibi oblatũ, illico ſignatum exuri præcepit, agens adhuc in Illyrico, ne in inſidiatoribus cognitis inuitus quoſdam habere poſſet offenſos. útque recte ſentiẽtes quidam arbitrabantur, uirtutis erat potius indicium magnæ, imperio eundem comitantiũ ſine cruore ceſſiſſe, quàm uindicaſſe tam inclementer: ut Tullius quoque docet crudelitatis increpans Cæſarem in quadam ad nepotem epiſtola: Neque enim quicquam aliud eſt felicitas, inquit, niſi honeſtarum rerum proſperitas. uel ut alio modo definiam: Felicitas eſt fortuna, adiutrix conſiliorum bonorum: quibus qui non utitur, felix nullo pacto eſſe poteſt. Ergo in perditis impij'ſq; cõſilijs quibus Cæſar uſus erat, nulla potuit eſſe felicitas. Feliciórque meo iudicio Camillus exulans, quàm temporibus ijſdẽ Manlius, etiam ſi (id quod cupierat) regnare potuiſſet. Id Epheſius quoque Heraclitus aſſerens monet, & ab inertibus & ignauis, euentus uariante fortuna, ſuperatos aliquoties uiros fuiſſe præſtantes.

Illud uero eminere inter præcipuas laudes, cum poteſtas in gradu, uelut ſub iugum miſſa nocendi ſæuiendíque cupiditate & iraſcēdi, in arte uictoris animi trophæum erexit glorioſum. Vt autē in externis bellis hic princeps fuit ſaucius & afflictus, ita proſpere ſuccedentibus pugnis ciuilibus tumidus, & mœſtinis ulceribus Reip. ſanie perfuſus horrenda: quo prauo propoſito magis quàm recto uel uſitato, triumphales arcus ex clade prouinciarum ſumptibus magnis erexit in Gallijs & Pānonijs, titulis geſtorum affixis, ſe, quoad ſtare poterunt monumenta, lecturis. Vxoribus ac ſpadonum gracilentis uocibus & palatinis quibuſdam nimiū quātum addictus, ad ſingula eius uerba plaudētibus, & quid ille aiat uel neget, ut aſſentiri poſſint, obſeruantibus. Augebat etiam amaritudinem temporum flagitatorum rapacitas inexpleta, plus odiorum ei, quàm pecuniæ conferentium. Hócque multis intolerātius uidebatur, quòd nec cauſam aliquando audiuit, nec prouinciarum indēnitati proſpexit, cum multiplicatis tributis & uectigalibus uexarentur. Erátque ſuper his adimere facilis quæ donabat, Chriſtianam religionem abſolutam & ſimplicem anili ſuperſtitione confundens: in qua ſcrutanda perplexius, quàm componenda grauius, excitauit diſſidia plurima, quæ progreſſa fuſius aluit concertatione uerborū: ut cateruis antiſtitum iumentis publicis ultro citróque diſcurrentibus per ſynodos quas appellant, dū ritum omnem ad ſuum trahere conantur arbitrium, rei uehicularię ſuccideret neruos. Figura tali ſitúque membrorum: Subniger, luce oculorum edita, cernénſque acutum, molli capillo, raſis aſſidue genis lucentibus ad decorem uſque, ad pubem ab ipſis colli confinijs longior, breuiſſimis cruribus & incuruis. unde ſaltu ualebat & curſu. Pollinctum igitur corpus

defuncti, conditúmque in loculis, Iouinianus etiã tum protector domeſticus, cum regia proſequi pompa Cõſtantinopolim uſque iuſſus eſt, prope neceſſitudines eius humandum: eíque uehiculo inſidenti, quod portabat reliquias, ut principibus ſolet, annonæ militaris offerebantur indicia, ut ipſi nominant proba, & animalia publica monſtrabãtur, & ex uſu crebreſcebant: occurſúſque, & alia ſimilia, eidem Iouiano imperium quidem, ſed caſſum & umbratile, ut miniſtro rerum funebrium portendebant.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIB. XXII.

D VM *hæc in diuerſa parte terrarum fortunæ ſtruunt uolubiles caſus, Iulianus inter multa, quæ per Illyricum agitabat exta rimabatur aſſidue, auéſq; ſuſpiciens præſcire feſtinabat accidentium finem: ſed reſponſis ambiguis & obſcuris hærebat futurorum incertus. Eíque tãdem aruſpicinæ peritus Aprunculus Gallus orator, promotus rector poſtea Narbonenſis, nuntiauit euentus, inſpectu iecoris ut aiebat ipſe prædoctus, quod operimento duplici uiderat tectum. Cúmque ille timeret ne cupiditati ſuæ congruẽtia fingerẽtur, atq; ideo mœſtus, omen multo præſentius ipſe conſpexit, quod exceſſum Conſtantij clare mõſtrabat. Eodẽ enim pũcto, quo idẽ obierat in Cilicia, lapſo milite, qui ſe inceſſurũ equo dextra manu erexit, humique proſtrato, exclamauit ilico audiẽtibus multis, cecidiſſe qui eũ ad culmen extulerat celſum. Et quãquam hæc lætifica ſciret, uelut fixa tamen firmitate cõſiſtens, intra terminos Daciæ ſe continebat, ſic quoque plurima per-*

timeſcens. nec enim cautũ ducebat coniecturis credere, forſitan in contrariũ erupturis. Inter quæ tam ſuſpẽſa aduenere ſubito miſſi ad eũ legati, Theolaiphus atq; Aligildus, defunctum Conſtantium nuntiãtes, addẽtéſque quòd eum uoce ſuprema ſucceſſorem ſuæ fecerit poteſtatis. Qua re cognita, poſt exẽptos periculorũ æſtus, & bellicarũ ſolicitudinum turbas, in immenſum elatus, iámq; uaticinijs credẽs, & celeritatem negotijs ſuis aliquoties profuiſſe expertus, edixit iter in Thracias, motiſque propere ſignis emẽſa decliuitate Succorũ, Philippopolim petijt Eumolpiada ueterẽ, alacri gradu ſequẽtibus quos duxerat cunctis. aduertebãt enim imperiũ, quod ereptũ ibant cũ ultimorum metu diſcriminum, præter ſpem ordinario iure conceſſum, utque ſolet fama nouitates augere, properabat exinde ſublimior, ut quodam Triptolemi curru, quem ob rapidos circungreſſus aeris ſerpentibus pinnigeris fabuloſa uetuſtas imponit, pérque terras & maria formidatus, nullis obſtantibus muris, Heracleã ingreſſus eſt Perinthum. Quo apud Cõſtantinopolim mox comperto, effundebatur ætas omnis & ſexus, tanquam demiſſum aliquem uiſura de cælo. Exceptus igitur tertio Iduum Decembriũ uerecundis ſenatus officijs, & popularium cõſonis plauſibus, ſtipatúſque armatorum & togatorum agminum, uelut acie ducebatur inſtructa: omniũ oculis in eum non modo contuitu deſtinato, ſed cum admiratione magna defixis. omini enim propius uidebatur, adultũ adhuc iuuenem, exiguo corpore, factis præſtantem ingentibus, poſt cruentos exitus regum & gentium, ab urbe in urbem inopina uelocitate tranſgreſſum, quaquà incederet acceſſione opũ & uirium Famæ inſtar cuncta facilius occupaſſe: principatum denique deferente nutu cæleſti abſque ulla publicæ rei ſuſcepiſſe iactura. Breui

deinde Secundo Salluſtio promoto præfecto prætorio ſummam quæſtionum agitãdarum, ut fido commiſit, Mamertino, & Arbitione, & Agilone atque Neuita adiunctis, itidémque Iouino magiſtro equitũ per Illyricum recens prouecto. qui omnes tranſgreſſi Chalcedona præſentibus Iouianorum Herculianorúmq; principijs & tribunis cauſas uehemẽtius æquo bonóque ſpectauerũt, præter paucas, in quibus ueritas reos nocentiſſimos offerebat. & Palladiũ primum ex magiſtro officiorũ in Britannos exterminarũt, ſuſpicione tenus inſimulatum, quædam in Gallũ compoſuiſſe apud Conſtantium, dum ſub eodem Cæſare officiorũ eſſet magiſter. Dein Taurum ex præfecto prætorio in exiliũ egere Vercellum: cuius factũ apud iudices iuſtorũ iniuſtorúmque diſtinctores uideri potuit ueniæ plenũ. Quid enim deliquit, ſi ortum turbinem ueritus ad tutelam principis ſui cõfugit? & acta ſuper eo geſta non ſine magno legebantur horrore, cum id uoluminis publici contineret exordium, Cõſulatu Tauri & Florẽtij, inducto ſub præconibus Tauro. Ad exitium itidem tale Pentadius trahebatur: cui id obiectum eſt, quod à Conſtantio miſſus notis excepit, quæ propinquante pernicie ſuper multis interrogatus reſponderat Gallus. Sed cum ſe iuſte defenderet, tandem abijt innoxius. Iniquitate ſimili Florentius tunc magiſter officiorũ, Nigriniani filius, contruſus eſt in inſulam Dalmatiæ Boas. alter enim Florentius ex præfecto prætorio cõſul etiã tum, rerũ mutatione ſubita territus, & cũ coniuge periculis exemptus diu delituit, nec redire ante mortem potuit Iuliani. capitis crimine tamen damnatus eſt abſens. Pari ſorte Euagrius comes rei priuatæ, & Saturninus ex cura palatij, & Cyrinus ex notario, trãſportati ſunt in exiliũ. Vrſuli uero necem largitionum comitis, ipſa mihi uide-

tur fleſſe iuſtitia, imperatorem arguens ut ingratum. Cum *enim Cæſar in partes mitteretur Occiduas omni tenacitate ſtringendus, nullâque poteſtate militi quicquã donandi delata, ut pateret ad motus aſperior exercitus, hic idem Vrſulus datis literis ad eum qui Gallicanos tuebatur theſauros, quicquid poſceret Cæſar, procuddubio cſſerat dari. Quo extincto, cum maledictis execrationibuſque multorum ſe Iulianus ſentiret expoſitum, impurgabile crimen excuſari poſſe exiſtimans, abſque conſcientia ſua hominem affirmabat occiſum, prætẽdens quòd eum militaris ira deleuit, memor quæ dixerat, ut antè retulimus, cum Amidam uidiſſet excisam. Ideóque timidus uidebatur uel parum intelligens quid conueniret, cum Arbitionem ſemper ambiguum & præcumidũ his quæſtionibus præfeciſſet, alijs ſpecie tenus cum principijs legionum præſentibus: quẽ primum omnium ſaluti ſuæ nouerat obiectum, ut decuit uictoriarum ciuilium participem futurum. Et quanquam hæc quæ uellimus, eius diſplicuere fautoribus, ſequentia tamen ſeueritatis recto uigore ſunt geſta. Apodemium enim ex agente in rebus, quem in Siluani necem & Galli effrænatius arſiſſe docuimus, Paulúmque notariũ cognomento Catenam, cum multorum gemitu nominandum, uiuos, qui ſperari debuit, oppreſſit euentus. Euſebium ſuper his, cui erat Conſtantiani thalami cura commiſſa, alte ſpirantem & dirum addixere pœnæ letali: quem ab ima ſorte aduſque iubendum imperatori penè elatum, ideóque intolerabilem, humanorum ſpectatrix Adraſtia, aurem (quod dicitur) uellens, monénſque ut caſtigatius uiueret, reluctantem præcipitem tanquam è rupe quadam egit excelſa. Cõuerſus poſt hæc princeps ad Palatinos omnes omnino qui ſunt, quique eſſe poſſunt, non ut philoſophus indagandæ*

ueritatis profeſſor. Laudari enim poterat, ſi ſaltem moderatos quoſdam licet paucos retinuiſſet, morúmque probitate compertos. Nanque fatendum eſt plerăque eorum partem uitiorum omnium ſeminarium fuſius aluiſſe, ita ut remp. inficerent cupiditatibus prauis: pluſque exemplis, quàm peccandi licentia læderent multos. Paſti enim ex his quidam templorum ſpolijs, & lucra ex omni odorantes occaſione, ab egeſtate infima ad ſaltum ſublati diuitiarum ingentium, nec largiendi, nec rapiendi, nec abſumendi tenuere aliquem modum, aliena inuadere ſemper adſuefacti. Vnde fluxioris uitæ initia pullularunt, & periuria: & nullus exiſtimationis reſpectus, deménſque ſuperbia fidem ſuam probroſis quæſtibus polluebat. Inter quæ eluuies & gurgites creuere prærupti conuiuiorum, & pro uictorialibus epulares triumphi: uſúſque abũdantis ſerici, & textiles auctæ ſunt artes, & culinarũ ſolicitior cura, & ambitioſa ornatarum domorũ exquiſita ſunt ſpatia, quorum menſuram ſi in agris conſul Quintius poſſediſſet, amiſerat etiam poſt dictaturam gloriam paupertatis. quibus tam maculoſis acceſſere flagitia diſciplinæ caſtrenſis, cum miles cantilenas meditaretur pro iubilo molliores: & non ſaxum erat, ut antehac, armato cubile, ſed pluma & flexiles lectuli, & grauiora gladijs pocula. teſta enim bibere iam pudebat. & quærebantur ædes marmoreæ, cum ſcriptum ſit antiquitatibus, Spartanum militem coercitum acriter, quòd procinctus tempore auſus ſit uideri ſub tecto. Adeo autem ferox erat in ſuos illis temporibus miles & rapax, ignauus uero in hoſtes & fractus, ut per ambitioně otiúmque opibus partis, auri & lapillorũ uarietates diſcerneret ſciẽtiſſime, contra quàm recẽs memoria tradidit. Notum eſt enim, ſub Maximiano Cæſare uallo regis Perſarũ

direpto, gregariũ quendam poſt ſacculũ Parthicum, in quo erãt margaritæ, repertũ, proiectis imperitia gemmis, abiſſe pellus nitore ſolo contẽtum. Euenerat iiſdẽ diebus, ut ad demendũ imperatoris capillũ tonſor uenire præceptus, introiret quidã ambitioſe ueſtitus. Quo uiſo, Iulianus obſtupuit, Ego, inquit, nõ rationalẽ iuſſi, ſed tonſorẽ acciri. interrogatus tamen ille, quid haberet ex arte compẽdij, Vicenas diurnas reſpõdit annonas, totidémq; pabula iumentorum (quæ uulgo dictitant capita) & annuum ſtipendiũ graue abſque fructuoſis petitionibus multis. Vnde motus, omnes huiuſmodi cum cocis ſimilibúſque alijs, eadẽ accipere penè conſuetos, ut parum ſibi neceſſarios, data quò uelint eundi poteſtate, proiecit. Et quanquã à rudimentis pueritiæ primis inclinatior erat erga numinum cultum, paulatímq; adoleſcens deſiderio rei flagrabat multa metuens, tamen agitabat quædam ad id pertinentia, quantum fieri poterat occultiſſime. Vbi uero abolitis quæ uerebatur, adeſſe ſibi liberum tempus faciendi quæ uellet, aduertit, pectoris pateſecit arcana: & planè abſolutis decretis, aperiri templa, aríſque hoſtias admoueri & reparari deorum ſtatuit cultum. Vtque diſpoſitorum roboraret effectum, diſſidentes Chriſtianorũ antiſtites cum plebe diſciſſa in palatium intromiſſos monebat, ut ciuilibus diſcordijs cõſopitis, quiſq; nullo uetãte religioni ſuæ ſeruiret intrepidus: quod agebat ideo obſtinate, ut diſſenſiones augente licentia non timeret unanimantem poſtea plebem, nullas infeſtas hominibus beſtias ut ſunt ſibi feralibus pleriſque Chriſtianorum expertus. ſæpéque dictitabat, Audite me quẽ Alemanni audierũt & Franci: imitari putans Marci principis ueteris dictum. ſed parum aduertit hoc ab eo nimiũ diſcrepare. Ille enim cum Palæſtinam trãſiret AEgyptũ petens,

fœtentium Iudæorum & tumultuantiũ ſæpe tædio percitus, dolenter dicitur exclamaſſe, ô Marcomanni, ô Quadi, ô Sarmatæ, tandem alios uobis inquietiores inueni. Per hoc idem tempus rumoribus exciti uarijs, AEgyptij uenere complures, genus hominum controuerſum, & adſuetudine perplexius litigandi ſemper lætiſſimum, maximéque auidũ multiplicatum repoſcere, ſi compulſori quicquam dederit, ut leuari debito poſſit, uel certe commodius per dilationem inferre quæ flagitantur, aut criminis intandi formidine, diuites pecuniarum repetundarum interrogare. Hi omnes denſati in unum principem & præfectos prætorio graculorum more ſtrepentes interpellabant inconditæ, modo non ante ſeptuageſimum annum extorquentes quæ dediſſe ſe iure uel ſecus plurimis adfirmabant. Cúmque nihil aliud agi permitterent, edicto propoſito, uniuerſos iuſſit tranſire Chalcedona, pollicitus quòd ipſe quoque protinus ueniret, eorum negotia finiturus. Quibus tranſgreſſis, mandatum eſt nauigiorum magiſtris ultro citróque diſcurrentium, ne quis tranſfretare auderet AEgyptium. hócque obſeruato cura propenſiore, euanuit pertinax calũniandi propoſitum, & omnes ſpe præſumpta fruſtrati redierũt in lares: unde uelut æquitate ipſa dictante, lex eſt promulgata, qua cauetur nullum interpellari ſuffragatorem ſuper his, quæ eum recte conſtiterit accepiſſe. Allapſo itaque Calendarum Ianuarium die, cum Mamertini & Neuitæ nomina ſuſcepiſſent paginæ conſulares, humilior princeps uſus eſt in officio pedibus gradiendo cum honoratis: quod laudabant alij, quidam ut affectatum & uile carpebant. Dein Mamertino ludos edẽte Circenſes, manumittendis ex more inductis per admiſſionum proximum, ipſe lege agi dixerat, ut ſolebat: ſtatímq; admonitus iuriſ-

dictionem eo die ad alterum pertinere, ut errato obnoxiã Decembris auroram & ipſe mutauit. Frequentabant inter hæc curiam agendo diuerſi, diuerſáſque occaſiones multiplices ingerebãt. Et cum die quodam ei cauſas ibi ſpectanti ueniſſe nuntiatus eſſet ex Aſia philoſophus Maximus, exiliuit indecore: & qui eſſet oblitus, effuſo curſu à ueſtibulo longe progreſſus, exoſculatum ſuſceptúmque reuerenter ſecum induxit, per oſtentationem intempeſtiuam nimius captator inanis gloriæ uiſus, præclaríque illius dicti immemor Tulliani, quo tales notando ita relatum eſt: Ipſi illi philoſophi, etiam in his libris quos de contemnenda gloria ſcribunt, nomen ſuum ſcribunt, ut in eo ipſo quòd prædicationem nobilitatémque deſpiciunt, prædicari de ſe ac ſe nominari uelint. Haud multo deinceps, duo agentes in rebus ex his qui proiecti ſunt, eum adiere fidentius, promittentes latebras monſtrare Florentij, ſi eis gradus militiæ redderetur: quos increpans delatoréſque appellãs, addebat nõ eſſe imperatorium obliquis flecti indicijs ad retrahendum hominem mortis metu abſconditum, qui forte non diu latitare citra ſpem ueniæ permitteretur. Aderat his omnibus Prætextatus, præclaræ indolis grauitatíſque priſcæ ſenatòr, ex negotio proprio forte repertus apud Cõſtantinopolim, quẽ arbitrio ſuo Achaiæ proconſulari præfecerat poteſtate. Nec tamen cum corrigendis ciuilibus ita diligenter inſtaret, omiſit caſtrenſia, rectores militibus diu exploratos adponens, urbes quinetiam per Thracias omnes cum munimentis reparans extimus, curánſque ſolicite ne arma uel indumenta, uel ſtipendium, uel alimenta deeſſent his quos per ſupercilia Iſtri diſperſos, excurſibuſque barbarorum oppoſitos, agere uigilanter audiebat & fortiter. Quæ cum ita diuideret, nihil ſegnius agi permit-

tẽs, ſuadẽtibus proximis ut aggrederetur propinquos Gotthos ſæpe fallaces & perfidos, hoſtes quærere ſe meliores aiebat. Illis enim ſufficere mercatores Galatas, per quos ubique ſine conditionis diſcrimine uenundãtur. Hæc eum curantẽ & talia commẽdabat externis nationibus fama, ut fortitudine, ſobrietate, rei militaris ſcientia, uirtutúmque omniũ incrementis excelſum: paulatímq; progrediẽs ambitum oppleuerat mundi. Proinde timore eius aduẽtus per finitimos lõgéque diſtantes latius explicato, legationes undique ſolicite ad eum concurrebant: hinc Tranſtigritanis pacem obſecrantibus & Armenijs, inde nationibus Indicis certatim cum donis optimates mittentibus ante tempus abuſque Indis & Serindis: ab Auſtrali plaga ad famulãdum rei Romanæ ſemet offerentibus Mauris: ab Aquilone & regionibus Solis, per quas in mare Phaſis accipitur, Boſphoranis alijſque antehac ignotis legationes uehentibus ſupplices, ut annua complentes ſolennia intra terrarum genitaliũ terminos otioſe uiuere ſinerentur. Appoſitum eſt (ut exiſtimo) tẽpus ad has partes nos occaſione magni principis deuolutos ſuper Thraciarum extimis, ſitúque Põtici ſinus uiſa uel lecta quædã perſpicua fide monſtrare. Athos in Macedonia mõs ille præcelſus nauibus quõdam Medicis peruius, & Caphareus Euboicus ſcopulus, ubi Nauplius Palamedis pater claſſem concidit Argiuam, licet lõgo ſpatio cõtrouerſi à Theſſalo mari diſtingunt AEgæum: quod paulatim fuſius adoleſcens, dextra quà late protẽditur per Sporadas eſt inſuloſum, atq; Cycladas, ideo ſic appellatas, quòd omnes ambiũt Delon patriã deorũ inſignẽ: læua Imbrum & Tenedũ circumluẽs, & Lẽnum & Thaſum, quãdo perflatur Leſbo illiditur uiolentius. Vnde gurgitibus refluis Apollinis Sminthij templũ & Troada per-

ſtringit, & Iliũ herciis caſibus clarum: efficitq; Melana ſinum oppoſitum Zephyro: cuius apud principium Abdera uiſitur Protagoræ domiciliũ & Democriti, cruentæque Diomedis Thracij ſedes, & conualles per quas Hebrus ſibi miſcetur, & Maronea ac AEnus, quà diris auſpicijs cœpta móxque relicta ad Auſoniá ueterem ductu numinum properauit AEneas. Hinc gracileſcẽs paulatim, & uelut naturali quodã commercio ruens in pontum, eiúſque partem ad ſe iungens, in ſpeciem φ Græcæ literæ formatur: & in Helleſpõto à Rhodopa ſcindens Cynoſſema, ubi ſepulta creditur Hecuba, & Cælan præterlabitur & Seſton & Callipolim: contra per Achillis Aiacíſque ſepulchra Dardanum contingit & Abydon, unde iunctis põtibus Xerxes maria pedibus peragrauit. dein Lãpſacum Themiſtocli dono datam à rege Perſarum, & Parion quam condidit Iaſonis filius Paris. unde ſemiorbe turgeſcens alterinſecus, latáq; aperiens terrarum diuortia, circunfluis ſpatijs Propontidos reſpergit ex eo latere Cyzicum & Dindyma religioſa matris magnæ delubra, & Apamiam Ciúmque, & Aſtacum ſecuto tempore Nicomediam à rege cognominatam. quà in occaſum procedit, Cherroneſum pulſat & AEgos potamos, in quo loco lapides caſuros ex cælo prædixit Anaxagoras, & Lyſimachiam, & ciuitatem quam Hercules conditam Perinthum comitis ſui memoriæ dedicauit. & ut effectæ plenæque φ literæ figura ſeruetur, in meditullio ipſo rotunditatis Proconneſus inſula eſt oblonga & Beſbicus. poſt cuius ſummitatem in anguſtias rurſus extenuatum, Europam & Bithyniam intercurrens, per Chalcedona, Chryſopolim & ſtationes tranſit obſcuras. nam ſupercilia eius ſiniſtra Athyras portus deſpectat & Selymbria, & Conſtantinopolis uetus Byzantium Atticorum colonia.

& promontorium Ceras *prælucẽtem nauibus uehens conſtructam celſius turrim, quapropter* Pharos *appellatur: & uetus inde fons* Euripus *prægelidus*. Hoc *modo fractũ & participatione maris utriuſque finitũ, idmque miteſcẽs in æquoream panditur faciem, quantum poteſt cadere ſub aſpectum late diffuſum & longe.* Omnis *autem eius uelut inſularis circuitus littorea nauigatio uiginti tribus dimenſa millibus ſtadiorũ, ut* Eratoſthenes *affirmat, &* Hecatæus, & Ptolemæus, *alij'que huiuſmodi cognitionũ ſcientiſſimi ſcitatores, in ſpeciem* Scythici *arcus neruo coagmentati geographiæ totius aſſenſione formatur.* Et *quà ſol oceano exurgit* Eoo, *paludibus clauditur* Mæotidos: *quà declinat in ueſperum,* Romanis *prouincijs terminatur: unde ſuſpicit ſidus arctoum, homines alit linguis & moribus diſpares.* Latus *eius auſtrinũ molli uexitate ſubductum.* Per *hæc ampliſſima ſpatia, oppida ſunt diſperſa* Græcorum, *quæ cuncta ætatibus uarijs, præter pauca,* Athenienſium *coloni condidere* Mileſij, *inter* Ionas *aliõs in* Aſia *per* Nileum *multo antè locati,* Codri *illius filium, qui ſe pro patria bello fertur* Dorico *deuouiſſe.* Extremitates *autem arcus utrinque tenues duo exprimunt* Boſpori, *è regione ſibi oppoſiti* Thracius & Cimmerius, *hac cauſa* Boſpori *uocati, quòd per eos quondam* Inachi *filia mutata (ut poetæ loquuntur) in bouem, ad mare* Ionium *permeauit.* Dextrũ *igitur ad* Mæotim Boſphori Thracij *excepit* Bithynia *latus, quam ueteres dixere* Mygdoniam: *in qua* Thynia & Mariandena *ſunt regiones, &* Amyci *ſæuicia* Bebryces *exempti uirtute* Pollucis, *remotáque ſtatio, in qua uolitantes minaciter harpyias* Phineus *uates horrebat: per quæ littora in ſinus oblongus curuata* Sangarius & Sulis, Bizes & Rhebas *fluuij funduntur in maria: quibus contro-*

uerſæ extraneæ ſunt Symplegades, gemini ſcopuli in uertices undiq; porrecti diruptos, aſſueti priſcis ſeculis obuiã ſibi cum horrendo fragore colliſis molibus ferri, cadentéſque retrorſus acri aſſultu ad ea reuerti quæ pulſarant. per h.is ſaxorum dehiſcentium concurſantiúmque crebritates, ſi etiam ales interuolaſſet, nulla celeritate pinnarum eripi poterat, quin interiret oppreſſa. hi ſcopuli cum eos Argo prima omniũ nauis Colchos ad direptionem aurei properans uelleris, præteriſſet innoxia, immobiles turbine circunfracto ſtetere concorporati, ut eos aliquando fuiſſe dirêptos nulli nunc conſpicantium credant, niſi ſuper hoc congruerent omnes priſcorum carminum cantus. Poſt Bithyniæ partem, prouinciæ Pontus & Paphlagonia protenduntur, in quibus Heraclea & Sinope & Polemonion & Amyſos amplæ ſunt ciuitates, & Tios & Amaſtris, omnes ab auſpicio diligentia fundatæ Græcorũ. & Ceraſus, unde aduexit huiuſmodi poma Lucullus, inſuléq; arduæ Trapezunta & Pityunta continentes oppida non obſcura. Vltra hæc loca Acheruſium ſpecus eſt, quod accolæ μυχοπόντιον appellant, & portus Acone, fluuij diuerſi, Acheron idémque Archadius & Iris & Tembrius, & iuxta Parthenius, omnes in mare ictu rapido decurrẽtes. Thermodoõ his eſt proximus, ab Armonio defluens monte, & Themiſcyreos interlabens lucos: ad quos AmaZonas quondã migrare neceſſitas ſubegerat talis: Attricis damnorũ aſſiduitate finitimis, AmaZones ueteres quæ eos cruentis populabãtur incurſibus, altiora ſpirabant: uiréſque ſuas circunſpectantes hiſque propinqua, ſæpius appetebant ualidiores raptæ præcipiti cupiditatis ardore. & perruptis nationibus plurimis manus Athenienſibus intulerunt: acríque concertatione fuſæ ac diſiectæ, omnes nudatis equita-

tus ſui lateribus corruere. Harum interitu cognito, reſiduæ imbelles domi relictæ, extrema perperpeſſæ uicinitatis, & repenſantes ſimilia, funeſtos impetus declinantes, ad pacatiorem ſedem tranſiere Thermodoontis: quarum progenies longe deinde propagata per numeroſam ſobolem, manu firmiſſima ad loca reuerterat genitalia, ſecuto tempore populis diuerſarum originum formidabilis. Haud procul inde attollitur Carambis placidi collis contra Septétrionem Elicen exurgens, cuius è regione eſt Criumetopon Tauricæ promontorium duobus millibus & quingentis ſtadijs diſparatum. Hócque ex loco omnis ora maritima, cuius initium Halis eſt amnis, uelut lõgitudine lineali directa, neruí efficit ſpeciem, duabus arcus ſummitatibus compliicati. His regionibus Dahæ confines ſunt acerrimi omnium bellatores, & Chalybes, per quos erutum & domitum eſt primitus ferrum. Poſt quos terras patentes Byzares obtinent, & Tapyres, & Tibareni, & Moſſynœci, & Macrones, & Philyres, populi nulla nobis aſſuetudine cogniti: à quibus breui ſpatio diſtant uirorum monimenta nobiliũ, quibus Sthelenus eſt humatus, & Idmon, & Typhis: primus Herculis ſocius Amazonico bello letaliter uulneratus, alter augur Argonautarum, tertius eiuſdem nauis cautiſſimus rector. Prætercurſis partibus memoratis, Alion antron eſt, & fluenta Callichori ex facto cognominati: quòd ſuperatis poſt triennium Indicis nationibus, ad eos tractus Liber reuerſus, circa huius ripas uirides & opacas Orgia priſtina reparauit & choros. Trieterica huiuſmodi ſacra quidam exiſtimant appellari. Poſt hæc confinia Camaritarum pagi ſunt celebres, & Phaſis frenibundis curſibus Colchos attingit, AEgyptiorum antiquam ſobolem: ubi inter ciuitates alias Phaſis eſt nomine fluuij dictitata,

& Dioſcurias nunc uſq; nota. cuius autores Amphitus & Telchius Spartani traduntur, aurigæ Caſtoris & Pollucis, à quibus Heniochorum natio eſt inſtituta. Paulum ab his ſecernuntur Achæi, qui bello anteriore quodam apud Troiam conſummato, non cum ſuper Helena certaretur, ut autores prodidere nonnulli, in Pontum reflantibus uētis errore delati, cunctíſque hoſtilibus ſtabilem domicilijs ſedem nuſquam reperientes, uerticibus montium inſedere ſemper niualium: & horrore cæli diſtricti, uictum ſibi cum periculis rapto parare aſſuefacti ſunt: atque eo ultra omnem deinde ferociam ſæuierunt. Super Cercetis, qui ijſdem annexi ſunt, nihil memoratu traditur dignum. Quorum poſt terga Cimmerici agitant incolæ Boſphori, ubi Mileſiæ ſunt ciuitates, harúmque uelut mater omnium Panticapæum: quam prætexit Hypanis fluuius genuinis intumeſcens aquis & externis. Itineribus hinc extenſis, Amazones aduſque Caſpium mare porrectæ circuncolunt Tanaim: qui inter Caucaſias oriens rupes, per ſinuoſos labitur circunflexus, Aſiámque diſterminans ab Europa in ſtagnis Mæoticis deliteſcit. huic Rha uicinus eſt amnis, in cuius ſupercilijs quædam uegetabilis eiuſdem nominis gignitur radix, proficiens ad uſus multiplices medelarum. Vltra Tanaim panduntur in latitudinem Sauromatæ, per quos amnes fluunt perpetui, Maracus & Rhombites & Theophanes & Totordanes. Licet alia quoque diſtans immanibus interuallis Sauromatarum prætenditur natio, littori iuncta, quod Coracem ſuſcipiens fluuium in æquor eiectat extremum. Propè palus eſt Mæotis ampliſſimi circūgreſſus: ex cuius uberrimis uenis per Patares anguſtias undarum magnitudo prorūpit in Pontum: cuius in dextro latere inſulæ ſunt Phanagorus & Hermonaſſa, ſtudio conſtructæ

Græcorum. Circa hæc ſtagna ultima extimáque plures habitant gentes, ſermonum inſtitutorúmque uarietate diſpariles: Iaxamatæ & Mæotæ & Iazyges, Rorolanique & Alani & Melanchlænæ, & cum Gelonis Agathyrſi, apud quos adamantis eſt copia lapidis, alij'que ultra latentes, quòd ſunt omnium penitiſſimi. Sed Mæotidos lateri læuo Cherroneſſus eſt propinqua, coloniarum plena Græcarũ. Vnde quieti ſunt homines & ſedati, adhibentes uomeri curam, & prouentibus fructuarijs uictitantes. A quibus per uaria regna diducti itineribus modicis Tauri diſſociãtur. inter quos immani diritate terribiles Arinchi, & Sinchi & Napæi, intendente ſæuitiam licentia diuturna, indidere mari nomen inhoſpitali: & à contrario per cauillationem pontus Euxinus appellatur, ut Euethem Græce dicimus ſtultum, & noctem Euphronen, & furias Eumenidas. Dijs enim hoſtijs litantes humanis & immolãtes aduenas Dianæ, quæ apud eos dicitur Orſiloche, cæſorum capita fani parietibus præfigebant, uelut fortium perpetua monumenta facinorum. In hac Taurica, inſula Leuce ſine habitatoribus ullis Achilli eſt dedicata. In quam ſi fuerint quidam forte delati, uiſis antiquitatis ueſtigijs, templóque & donarijs eidem heroi conſecratis, ueſperi repetunt naues: aiunt enim non ſine diſcrimine uitæ illic quenquam pernoctare. Ibi & aquæ ſunt, & candidæ aues naſcuntur halcyonibus ſimiles: ſuper quarum origine & Helleſpontiacis prælijs tempore diſſeremus. Sunt autem quædã per Tauricam ciuitates, inter quas eminet Eupatoria, & Dandace, & Theodoſia, & minores aliæ nullis humanis hoſtijs impiatæ. Hactenus arcus apex protendi exiſtimatur. eius nunc reſidua leniter ſinuata, ſubiectáque urſæ cæleſti aduſque læuum Boſphori Thracij latus, ut ordo poſtulat exe-

quemur:id admonentes, quòd cum arcus omnium gẽtium flexis curuentur haſtilibus, Scythici ſoli uel Parthici arcuum ductis utrinque introrſus pandis & patulis cornibus effigiem lunæ decreſcentis oſtendunt, medietatem recta & rotunda regula diuidẽte. Ergo in ipſo huius cõpagis exordio, ubi Riphæi deficiunt montes, habitant Arimaſpi iuſti homines, placiditatéque cogniti, quos amnes Chronius & Biſula præterfluũt: iuxtáque Maſſagetæ, Alani & Sarmatæ, alij'que plures obſcuri: quorũ nec uocabula nobis ſunt nota, nec mores. Interiectu deinde non mediocri, Carcinites panditur ſinus, eiuſdémque nominis fluuius, & religioſus per eas terras Triuiæ lucus. Dein Boryſthenes à montibus oriens Neurorum primigenijs fontibus copioſus, concurſúque multorum amnium adoleſcens, mari præruptis undarum uerticibus intimatur: cuius in marginibus nemoroſis Boryſthenes eſt ciuitas, & Cephaloneſus, & aræ Alexandro Magno, Cæſaríque Auguſto ſacratæ. Longo exinde interuallo penè eſt inſula, quam incolunt Sindi ignobiles, poſt heriles in Aſia caſus coniugijs potiti dominorũ & rebus: quibus ſubiectum gracile littus Achilleos uocant indigenæ Dromon, exercitijs ducis quondam Theſſali memorabilem. eique proxima eſt ciuitas Tyros colonia Phœnicum, quam præſtringit fluuius Tyras. In medio autem ſpatio arcus, quod prolixæ rotunditatis eſſe prædiximus, quódque expedito uiatori diebus conficitur quindecim, Europæi ſunt Alani, & Coſtobocæ, gentéſque Scytharum innumeræ, quæ porriguntur aduſque terras ſine cognito fine diſtentas: quarum pars exigua frugibus alitur: reſiduæ omnes palantes per ſolitudines uaſtas, nec ſtiuam aliquando, nec ſementem expertas, ſed ſqualẽtes & pruinoſas ferarum tetro ritu ueſcuntur: eiſque caritates & ha

bitacula uiléſque ſupellectiles plauſtris impoſitæ ſunt cor ticibus tectis: & cum placuerit ſine obſtaculo migrant, eodemq; carpenta quò libuerit, conuoluentes. Cum autem ad alium portuoſum ambitum fuerit uentum, qui arcus figurã determinat ultimam, Peucæ *prominet inſula, quam circumcolunt* Troglodytæ & Peucini *minoréſq; aliæ gentes, &* Iſtros *quondam potentiſſima ciuitas, &* Tomi, & Apollonia, & Anchialos, & Odiſſos: *aliæ præterea multæ, quas littora continent* Thraciarũ. *Amnis uero* Danubius *oriẽs prope* Rauracos *montes, confines limitibus* Rheticis, *per latiorem orbem protentus, ac ſexaginta nauigabiles penè recipiens fluuios, ſeptem oſtijs per hoc* Scythicum *littus erũpit in mare. quorum primum eſt* Peucæ *inſula ſupradicta, ut interpretata ſunt uocabula* Græco *ſermone, ſecundum* Naracuſtoma, *tertium* Calonſtoma, *quartum* Pſeudoſtomõ. Nã Boreonſtoma *ac deinde* Stenoſtoma *longe minora ſunt cæteris: ſeptimum ingens & paluſtri ſpecie nigrũ. Omnis autem circunfluo ambitu* Pontus, *& nebuloſus eſt, & dulcior æquoribus cæteris, & uadoſus: quòd cõcreſcit aer ex humorum ſpiramine ſæpe denſatus, & irruentium undarum multitudine temperatur, & conſurgit in breuia dorſuoſa, limum globóſque aggerẽte multitudine circumuenientium fluentorũ. Et conſtat ab ultimis noſtri finibus maris agminatim ad hunc ſeceſſum pariendi gratia petere piſces, ut aquarum ſuauitate ſalubrius fœtum educant, in receptaculis cauis quæ ſunt ibi denſiſſima, ſecuri uoracium beluarum: nihil enim in* Ponto *huiuſmodi aliquando eſt uiſum, præter innoxios delphinas & paucos. Quicquid autem eiuſdem* Pontici *ſinus* Aquilone *cæditur & pruinis, ita perſtringitur gelu, ut nec amnium curſus ſubteruolui credantur, nec per infidum & labile ſolum greſ*

ſus hominis poſſit uel iumenti firmari, quod uitium nunquam mare ſyncerum, ſed permixtum aquis amnicis tentat. Prolati *aliquorſum longius quàm ſperabamus, pergamus ad reliqua.* A*cceſſerat aliud ad gaudiorum præſentium cumulum, diu quidem ſperatum, ſed dilationum ambage multiplici tractum .* N*untiatum eſt enim per* A*gilonem & Iouium poſtea quæſtorem,* A*quileiæ defenſores longiore obſidij tædio, cognitóque* C*onſtantij exceſſu, patefactis portis egreſſos autores prodidiſſe turbarum: iiſdémque uiuis exuſtis, ut ſupra relatum eſt , omnes conceſſionem impetraſſe delictorum & ueniam.* A*t proſperis* I*ulianus elatior, ultra homines iam ſpirabat, periculis expertus aſſiduis quòd ei urbem* R*omanam placide iam regenti, uelut mundanam* C*ornucopiam fortuna geſtans propitia, cuncta glorioſa deferebat & proſpera, antegreſſis uictoriarum titulis hæc quoque adijciens : quòd dum teneret imperium ſolus, nec motibus internis eſt concitus, nec barbarorum quiſquam ultra ſuos exiliuit fines : & populi omnes auiditate ſemper inſectandi præterita, ut damnoſa & noxia, in laudes eius ſtudijs miris accendebantur.* O*mnibus igitur , quæ res diuerſæ poſcebant & tempora , perpenſa deliberatione diſpoſitis, & militibus orationibus crebris, ſtipendióque competenti ad ea expedienda incitanti promptius animatis, cunctorum fauore ſublimis* A*ntiochiã ire contendens, reliquit* C*onſtantinopolim incrementis maximis fultam : natus enim illic, diligebat eam ut genitalem patriam & colebat.* T*ranſgreſſus itaque fretum, prætercurſa* C*halcedona &* L*ibyſſa, ubi ſepultus eſt* A*nnibal* P*œnus, inde* N*icomediam uenit urbem antehac inclytam, ita magnis retro principum amplificatam impenſis, ut ædiũ multitudine priuatarũ & publicarũ recte noſcẽtibus regio*

*quædam Vrbis æſtimaretur æternæ. Cuius mœnia cũ ui-
diſſet in fauillas miſerabiles conſediſſe, angorem animi ta
citis fletibus indicans, pigriori gradu pergebat ad regiam:
hoc maxime ærumnis illachrymans, quòd ordo ſqualens
occurrit populi nimium quantum antehac florentiſſimus:
& agnoſcebat quoſdam, ibidem ab Euſebio educatus epiſco
po, quem genere longius contingebat. hic quoque pari mo-
do ad reparanda quæ terræ ſubuerteret tremor abunde
præſtitis plurimis, per Nicæã uenit ad Gallogræciæ fines:
unde dextrorſus itinere declinato, Peſſinunta conuertit, ui-
ſurus uetuſta matris magnæ delubra: A quo oppido bello
Punico ſecundo, carmine Cumano monente, per Scipionem
Naſicam ſimulachrum tranſlatum eſt Romam. Cuius ſu-
per aduentu in Italiam, pauca cum alijs huic materiæ con
gruentibus in actibus Commodi principis digeſſimus per
exceſſum: quamobrem autem hoc nomine oppidum ſit ap
pellatum, uariant rerum ſcriptores. Quidã enim figmen-
to deæ cælitus lapſo, ἀπὸ τοῦ πεσεῖν, quod cadere nos dici-
mus, urbem aſſeruere cognominatam. Alij memorãt Ilum
Trois filium Dardaniæ regem, locum ſic appellaſſe. Theo-
pompus non Ilum id egiſſe, ſed Midam affirmat, Phrygiæ
quondam potentiſſimum regem. Venerato igitur numine,
hoſtij'ſque litato & uotis, Ancyram redit: cúmque exin-
de progredientem ulterius multitudo inquietabat, pars
uiolenter erepta reddi ſibi poſcens, alij quærentes conſor-
tijs ſe curiarum addictos iniuſte, nonnulli ſine reſpectu
periculi agentes aduſque rabiem, ut aduerſarios ſuos læ-
ſæ maieſtatis criminibus illigarent. Verum ille iudicibus
Caſſijs triſtior & Lycurgis, cauſarum momenta æquo iu
re perpendens, ſua cuique tribuebat, nuſquã à uero abdu
ctus, acrius in calumniatores exurgens: quos oderat, nullis*

torũ huiuſmodi petulantem ſæpe dementiam aduſque diſcrimen expertus, dum eſſet adhuc humilis & priuatus: exemplúmque patientiæ eius in tali negotio, licet ſint alia plurima, id unum ſufficit poni. Inimicum quidam ſuum, cum quo diſcordabat, aſperrime dixiſſe in maieſtatem turbulentius deferebat. Imperatoréque diſſimulãte, eadẽ diebus continuis replicans, interrogatus ad ultimum, qui eſſet quem argueret, reſpondit, municipem locupletem. Quo audito, princeps renidens, Quibus indicijs, ait, ad hoc peruenisti? Et ille, Purpureum, inquit, ſibi indumentum ex ſerico pallio parat. Iuſſúſque poſt hæc ut uilis arduæ rei uilem incuſans abire tacitus & innoxius, nihilominus inſtabat. Quo tædio Iulianus defatigatus ad largitionum comitem uiſum propius, Iube, inquit, periculoſo garritori pedũ tegmina dari purpurea ad aduerſarium perferẽda: quem ut datur intelligi, chlamydem huius coloris memorat ſibi cõſarcinaſſe: ut ſciri poſſit, ſine uiribus maximis quid panniculi proficiãt leues. Sed ut hæc laudãda & bonis moderatoribus æmulanda, ita illud amarum & notabile fuit, quòd ægre ſub eo curialibus quiſquam appetitus, licet priuilegijs & ſtipendiorum numero & originis penitus alienæ fortitudine cõmunitus, obtinebat æquiſſimum: adeo ut plerique territi emercarentur moleſtias pretijs clandeſtinis. Itineribus itaque emenſis cum ad Pylas ueniſſet, qui locus Cappadocas diſcernit & Cilicas, oſculo ſuſceptum rectorem prouinciæ nomine Celſum, iam inde à ſtudijs agnitum Atticis, aſcitúmque in conceſſum uehiculi Tarſum ſecũ induxit. At hinc uidere properans Antiochiam, Oriẽtis apicem pulchrũ, uſus itineribus ſolitis uenit: urbíq; propinquãs in ſpeciẽ alicuius numinis uotis excipitur, publicas miratus uoces multitudinis magnæ, ſalutare ſidus inluxiſ-

ſe Eois partibus adclamantis. Euenerat autem iiſdem diebus annuo curſu completo, Adonia ritu ueteri celebrari amato Veneris, ut fabulæ fingunt, apri dente ferali deleto, quod in adulto flore ſectarũ eſt indicium frugum. & uiſum eſt triſte, quòd amplam urbem principũ domicilium introeũte imperatore nũc primum, ululabiles undiq; plãctus & lugubres ſonitus audiebãtur. hic patiẽtiæ eius & lenitudinis documentum leue quidẽ apparuit, ſed mirandũ. Thalaſſium quẽdam ex proximo libellorũ inſidiatorẽ fratris oderat Galli. quo adorare adeſſéq; officio inter honoratos prohibito, aduerſarij cũ quibus litigabat in foro, poſtridie turba cõgregata ſuperflua, adito imperatore, Thalaſſius, clamitabant, inimicus pietatis tuæ noſtra uolẽter eripuit. Et ille hac occaſione hominem opprimi poſſe conijciens, Agnoſco, reſpondit, quẽ dicitis offendiſſe me iuſta de cauſa: & ſilere uos interim cõſentaneũ eſt, dũ mihi inimico potiori faciat ſatis. Mandauítque aſſidenti præfecto, ne audiretur eorum negotium antequam ipſe cum Thalaſſio rediret in gratiã, quod breui euenit. Ibi hyemans ex ſententia, nullis interim uoluptatũ potiebatur illecebris, quibus abundãt Syriæ omnes: uerũ per ſpeciem quietis iudicialibus cauſis intentus, non minus arduis quàm bellicis diſtrahebatur multiformibus curis, exquiſita docilitate librans, quibus modis ſuum cuique tribueret: iuſtiſque ſententijs & improbi modicis coercerẽtur ſupplicijs, & innocẽtes fortunis defenderẽtur intactis. Et quàquam in diſceptãdo aliquoties erat intempeſtiuus, quid quiſque iurgantium coleret tempore alieno interrogãs: tamen nulla eius diffinitio litis à uero diſſonãs reperitur: nec argui unquam potuit ob religionẽ uel quodcũque aliud ab æquitatis recto tramite deuiaſſe. iudicium enim hoc eſt optandum & re-

ctum,ubi per uaria negotiorum examina,iuſtum id eſt & iniuſtũ:à quo ille ne aberraret,tanquam ſcopulos cauebat abruptos. hoc autem ideo aſſequi potuit, quòd leuitatem agnoſcens commotioris ingenij ſui, præfectis proximiſque permittebat,ut fidenter impetus ſuos aliorſum tendentes, ad quæ decebat monitu oportuno frænarent:monſtrabátque ſubinde ſe dolere delictis,& gaudere correctione.Cúmque eum defenſores cauſarum,ut conſcium rationis perfectæ, plauſibus maximis celebrarent,fertur id dixiſſe permotus:Gaudebam planéque me efferebam,ſi ab his laudarer,quos & uituperare poſſe aduerterem, ſiquid ſecus factum ſit aut dictum. Sufficiet autem pro multis, quæ clementer egit in litibus cognoſcendis, hoc unum ponere, nec abhorrens à propoſito,nec abſurdum. Inducta in iudiciũ fœmina quædam,cum Palatinum aduerſariũ ſuum è numero protectorum cinctum præter ſpem conſpexiſſet, hoc factũ inſolens tumultuãdo querebatur: & imperator,Proſequere, ait, mulier, ſiquid te læſam exiſtimas: hic enim ſic cinctus eſt,ut expeditius per lutum incedat:parum nocere tuis partibus poteſt.& æſtimabatur per hæc & ſimilia,ut ipſe dicebat aſſidue, uetus illa Iuſtitia,quam offenſam uitijs hominum Aratus extollit in cælum,imperante eo reuerſa ad terras,ni quædam ſuo ageret non legum arbitrio,erratíſque aliquoties obnubilaret gloriarum multiplices curſus. Poſt multa enim etiã iura quædam correxit in melius,ambagibus circunciſis, indicantia liquide quid iuberent fieri,uel uetarent.Illud autem inclemens obruendũ perenni ſilẽtio,quòd arcebat docere magiſtros rhetoricos & grammaticos, ritus Chriſtiani cultores. Iiſdem diebus Gaudentius ille notarius, quem opponendum per Africam miſſum ſupradiximus à Conſtantio: Iulianus quinetiam

ex uicario, earundem partium nimius fautor, retracti ſub uinculis morte periere pœnali. Tũc & Artemius ex duce AEgypti, Alexãdrinis urgẽtibus atrocium criminum mole, ſupplicio capitali mulctatus eſt. Poſt quẽ Marcelli ex magiſtro equitum & peditum filius, ut inectans imperio manus, publica deletus eſt morte. Romanus quinetiã & Vincentius, ſcutariorum ſcholæ primæ ſecundǽque tribuni, agitaſſe conuicti quædam ſuis uiribus altiora, acti ſunt in exilium. Cúmque tempus interſtetiſſet exiguum, Alexãdrini Artemij comperto interitu, quem uerebãtur ne cum poteſtate reuerſus (id enim minatus eſt) multos læderet ut offenſus, iram in Georgium uerterunt epiſcopum, uipereis, ut ita dixerim, morſibus ab eo ſæpius appetiti. Inſulio, natus ut ferebatur apud Epiphaniam Ciliciæ oppidum, auctúſque in damna cõplurium, contra utilitatem ſuam reíque communis epiſcopus Alexandriæ eſt ordinatus, in ciuitate quæ ſuopte motu & ubi cauſæ non ſuppetunt ſeditionibus crebris agitatur & turbulentis, ut oraculorũ quoque loquitur fides. His efferatis hominum mentibus, Georgius quoque ipſe graue acceſſerat incentiuum, apud patulas aures Cõſtantij multos exinde incuſans, ut eius recalcitrãtes imperijs, profeſſioníſque ſuæ oblitus, quæ nihil niſi iuſtum ſuadet & lene, ad delatorum auſa feralia deſciſcebat. & inter cætera dicebatur id quoque maligne docuiſſe Conſtantium, quòd in urbe prædicta ædificia cuncta ſolo cohærentia à conditore Alexandro magnitudine impenſarum publicarum extructa, emolumentis ærarij proficere debent ex iure. ad hæc mala id quoque addiderat, unde paulopoſt truſus eſt in exitium præceps. Reuerſus ex comitatu principis, cum tranſiret per ſpecioſum Genij templum, multitudine ſtipatus ex more, flexis ad ædem

ipſam luminibus, Quãdiu, inquit, ſepulchrum hoc ſtabit? Quo audito uelut fulmine multi perculſi, metuentéſque ne illud quoque tentaret euertere, quicquid poterant, in eius perniciem clãdeſtinis inſidijs concitabant. Ecce autem repente perlato lætabili nuntio indicante extinctum Artemium, plebs omnis elata gaudio inſperato uocibus horrẽdis infrendens, Georgiũ petit: raptúmque diuerſis mulctandi generibus proterens & conculcans diuaricatis pedibus. Cúmque eo Dracontius monetæ præpoſitus, & Diodorus quidam ueluti comes ‍iniectis per crura funibus ſimul exanimati ſunt: ille quòd aram in moneta quam regebat recens locatam euertit: alter quòd dum ædificandæ præeſſet eccleſiæ, cirros puerorum licentius detondebat, id quoque ad deorum cultum exiſtimans pertinere. quo non contenta multitudo immanis, dilaniata cadauera peremptorum camelis impoſita uexit ad lacus: iiſdémque ſubito igne crematis, cineres proiecit in mare, id metuens ut clamabat, ne collectis ſupremis, ædes illis extruerẽtur ut reliquis, qui deuiare à religione cõpulſi, pertulere cruciabiles pœnas adúſque glorioſam mortem intemerata fide progreſſi, & nũc martyres appellantur. Poterántque miſerandi homines ad crudele ſupplicium ducti, Chriſtianorum adiumento defendi, ni Georgij odio omnes indiſcrete flagraſſent. Hoc cõperto, imperator ad uindicandum facinus nefandum erectus, idímque expetiturus pœnas à noxijs ultimas, mitigatus eſt lenientibus proximis: miſſóq; edicto, acri oratione ſcelus deteſtabatur admiſſum, minatus extrema, ſi deinde tentatum fuerit aliquid quod iuſtitia uetet & leges. Inter hæc expeditionem parans in Perſas, quam dudum animi robore conceperat celſo, ad ultionem præteritorum uehementer elatus eſt, ſciens & audiens gentem aſperrimam

per ſexaginta ferme annos inuſſiſſe Oriēti cædum & direptionum monumenta ſæuiſſima, ad internecionem exercitibus noſtris ſæpe deletis. Vrebatur autem bellandi gemino deſiderio: primo, quòd impatiens otij lituos ſomniabat & prælia: dein quòd in ætatis flore primæuo obiectus efferarum gentiū armis, recentibus etiam tum regum precibus & regalium, qui uinci magis poſſe quàm ſupplices manus tendere credebantur, ornamentis illuſtriū gloriarum inſerere Parthici cognomentum ardebat. Quæ maximis molibus feſtinari cernentes obtrectatores deſides & maligni, unius corporis permutatione tot cieri turbas intempeſtiuas indignum & pernicioſum eſſe ſtrepebāt, ſtudium omne in differendo procinctu ponentes: & dictitabant his præſentibus, quos audita referre ad imperatorem poſſe rebantur, eum, ni ſedatius ageret, immodica rerum ſecundarum proſperitate, uelut luxuriantes ubertate nimia fruges, bonis ſuis protinus occaſurū. Et hæc diu multúmque agitantes fruſtra uirum circunlatrabant immobilem oculis iniurijs, ut Pygmæi uel Thiodamas agreſtis homo Lydius Herculem. Ille tamen ut maioris præter cæteros ſpiritus, nihilo lentius magnitudinem expeditionis ſecum commentans, in præparandis congruis operam nauabat enixam. Hoſtiarum tamen ſanguine plurimo aras crebritate nimia perfundebat, tauros aliquoties immolando centenos, & innumeros uarij pecoris greges, ouéſque candidas terra quæſitas & mari: adeo ut indies penè ſingulos milites carnis diſtentiore ſagina uictitantes incultius, potúſque auiditate corrupti, humeris impoſiti tranſeuntium, per plateas ex publicis ædibus, ubi uindicandis potius quàm edendis conuiuijs indulgebant, ad ſua diuerſoria portarētur, Petulantes ante omnes & Celtæ, quorum

ea tempeſtate confidentia creuerat ultra modum. Augebantur autem cæremoniarum ritus immodicæ, cum impenſarũ amplitudine antehac inuſitata & graui: & quiſque, cum impræpeditæ liceret, ſcientiam uaticinandi profeſſus, iuxta imperitus & docilis ſine fine uel præſtitutis ordinibus oraculorum permittebatur ſcitari reſponſa & extiſpicia nonnunquam futura pandentia: oſcinúmque & auguriorum & omnium fides, ſi reperiri uſquam poſſet, affectata uarietate quærebatur. Hæcque dum ita procedunt more pacis, multorum curioſior Iulianus nouam conſilij uiam ingreſſus eſt, uenas fatidicas Caſtalij recludere cogitans fontis: quem obſtruxiſſe Cæſar dicitur Hadrianus mole ſaxorum ingenti, ueritus ne, ut ipſe præcinentibus aquis capeſſendam Rempublicam comperit, etiam alij ſimilia docerentur: ac ſtatim circumhumata corpora ſtatuit exinde tranſferri eo ritu, quo Athenienſes inſulam purgauerant Delon. Eodem tempore die XI Calendarum Nouembrium, ampliſſimum Daphnæi Apollinis fanum, quod Epiphanes Antiochus rex ille condidit iracundus & ſæuus, & ſimulacrũ in eo Olympiaci Iouis imitamenti æquiparans magnitudinem, ſubita ui flammarum exuſtum eſt. quo tam atroci caſu repente conſumpto, id aduſque imperatorem ira prouexit, ut quæſtiones agitari iuberet ſolito acriores, & maiorem eccleſiam Antiochiæ claudi. Suſpicabatur enim id Chriſtianos egiſſe ſtimulatos inuidia, quòd idem templum inuiti uidebant ambitioſo circundari periſtylio. Ferebatur autem licet rumore leuiſſimo, hac ex cauſa conflagraſſe delubrum; quòd Aſclepiades philoſophus, cuius in actibus Maxentij meminimus, cum uiſendi gratia Iuliani ad id ſuburbanum ueniſſet, deæ Cæleſtis argẽteum breue figmentum

quocunque ibat ſecum ſolitus afferre, ante pedes ſtatuit ſi-
mulacri ſublimes, accenſiſque cereis ex uſu ceſſit: unde me-
dietate noctis emenſa, cum nec adeſſe quiſquam potuit nec
iuuare uolitantes ſcintillæ adhæſere materijs uetuſtiſſimis,
ignéſque aridis nutrimentis erecti omne quicquid contingi
potuit, licet ardua diſcretum celſitudine, concremarunt. Eo
anno, ſidere etiamtum inſtante brumali, aquarum inceſſit
inopia metuẽda, ut & riui ceſſarent quidã, & fontes an-
tehac aquarũ copioſis pulſibus abundantes: ſed in inte-
grum poſtea reſtituti ſunt. Et quarto nonas Decẽbres uer-
gente in ueſperam die, reliqua Nicomedia collapſa eſt ter-
ræmotu, itidémq; Nicææ portio non mediocris. Quæ tam-
etſi mæſtitiã ſolicito incuterẽt principi, reſidua tamen non
contemnebat urgentia, dum pugnandi tempus ei ueniret
optatum. Inter præcipua tamen & ſeria illud agere ſuper-
fluũ uidebatur, quòd nulla probabili ratione ſuſceptæ po-
pularitatis amore, uilitati ſtudebat uenalium rerum, quæ
nonnunquam ſecus quàm conuenit ordinata inopiam gi-
gnere ſolet & famem. & Antiochienſi ordine id tunc fie-
ri, cum ille iuberet, non poſſe, aperte monſtrante, nuſquam
à propoſito declinabat, Galli ſimilis fratris, licet incruen-
tus. Quocirca in eos deinceps ſæuiens, ut obtrectatores &
contumaces, uolumen compoſuit inuectiuum, quod Antio-
chienſe uel Miſopogonem appellauit, probra ciuitatis in-
fenſa mente dinumerans, addénſq; ueritati complura: poſt
quæ multa in ſe facete dicta cõperiens, coactus diſſimulare
pro tempore, ira ſufflabatur interna. Ridebatur enim ut
Cercops, homo breuis, humeros extentans anguſtos, & bar-
bam præ ſe ferens hircinam, grandiáque incedens tan-
quam Othi frater & Ephialtis, quorum proceritatem Ho
merus in immenſum tollit. Idémque uictimarius pro ſa-

criꝏla dicebatur ad crebritatem hoſtiarum alludentibus multis: & culpabatur hinc opportune, cum oſtentationis gratia uehens libenter pro ſacerdotibus ſacra, ſtipatúſque mulierculis lætabatur. Et quanquã his paribúſque de cauſis indignaretur, tacens tamen motúmque in animi retinens poteſtate ſolẽnia celebrabat. Denique præſtituto feriarum die Caſium montem aſcendit nemoroſum, & tereti ambitu in ſublime porrectum, unde ſecundis gallicinijs uidetur primus ſolis exortus. Cúmque Ioui faceret rem diuinam, repente conſpexit quendam humi proſtratum, ſupplici uoce uitam precantem & ueniam. Interrogantíque ei qui eſſet, reſponſum eſt præſidalem eſſe Theodotum Hierapolitanum: qui profectum à ciuitate ſua Conſtantium inter honoratos deducens, adulando deformiter, tanquam futurum ſine dubietate uictorem orabat lachrymas fingens & gemitum, ut Iuliani ad eos mitteret caput, perduellis ingrati, ſpecie illa qua Magnentij circunlatum meminerat membrum. Quibus auditis, Accepi olim, inquit, hoc dictum relatione multorum: ſed abi ſecurus ad lares, exutus omni metu clementia principis, qui ut prudens definiuit inimicorum minuere numerum, augeréque amicorum ſpõte ſua contendit ac libens. Exin ſacrorum perfecto ritu digreſſo, offeruntur rectoris AEgyptij ſcripta: Apim bouem operoſa quæſitum induſtria, tamẽ poſt tempus inueniri potuiſſe firmantis: quod, ut earum regionum exiſtimant incolæ, fauſtum & ubertatem frugum, diuerſáque indicat bona. Super qua re pauca conueniet expediri. Inter animalia antiquis obſeruationibus conſecrata, Mneuis & Apis ſunt notiora: Mneuis Soli ſacratur, ſuper quo nihil dicitur memorabile, ſequens Lunæ. Eſt enim Apis bos diuerſis genitalium notarum figuris expreſſus, maximéque omnium cornicu-

lantis lunæ ſpecie latere dextro inſignis: qui cum poſt ui uendi ſpatium præſtitutum ſacro fonte immerſus è uita abierit (nec enim ultra eum trahere licet ætatem, quàm ſecreta librorum præſcribit autoritas myſticorum) neca- * tur. Io Inachi, bos fœmina inuenta cum notis certis offertur: quo perempto, alter cum publico quæritur luctu: & ſi omnibus ſignis conſummatis reperiri potuerit, defertur Memphim urbem præſtātem, præſentiáque numinis AEſculapij claram. Cúmque initiante antiſtitum numero centum, inductus in thalamum eſſe cœperit ſacer, coniecturis apertis ſigna rerum futurarum dicitur demonſtrare, & adeuntes quoſdam indicijs auerti uidetur obliquis: ut offerentem cibum aliquando Germanicum Cæſarem, ſicut lectum eſt, auerſatus, portenderat paulo poſt euētura. Stri ctim itaque, quoniā tempus uidetur hoc flagitare, res AEgyptiacæ tangantur: quarū notitiam in actibus Hadriani & Seueri principum digeſſimus late, uiſa pleraque narrantes. AEgyptiam gentem omniū uetuſtiſſimam, niſi quòd ſuper antiquitate certat cū Scythis, à Meridiali latere Syrtes maiores, & Phycus promontorium, & Borium, & Garamantes, nationéſque uariæ claudunt: quà Orientem è regione proſpicit, Elephantinam & Meroen urbes AEthiopum, & Catadupos Rubrúmque pelagus & Scenitas prætenditur Arabas, quos Saracenos nunc appellamus: Septētrioni oppoſita, terrarum ſitu cohæret immenſo, unde exordium Aſia Syriarúmque prouinciæ ſumunt: à Veſpera Iſſiaco diſiungitur mari, quod quidam nominauere Parthenium. Pauca itaque ſuper Nilo (quem AEgyptum Homerus appellat) præſtringi conueniet, mox oſtendendis alijs, quæ ſunt his regionibus admiranda. Origines fontium Nili, ut mihi quidem uideri ſolet, ſicut adhuc factum eſt, po-

ſteræ quoque ignorabunt ætates. Verum quoniam fabulantes poetæ, uariantéſque geographi in diuerſa latentem notitiam ſcindunt: opiniones eorum, ueritati confines (ut arbitror) expediam paucis. Affirmant aliqui phyſicorum in ſubiectis Septentrioni ſpatijs, cum hyemes frigidæ cuncta conſtringunt, magnitudines niuium congelaſcere: eáſque poſtea in flagrantis ſideris reſolutas fluxu humoribus nubes efficere grauidas, quæ in Meridianam plagam Eteſiis flantibus pulſæ expreſſæque tepore nimio incrementa ubertim ſuggerere Nilo creduntur. Ex AEthiopicis imbribus, qui abundantes in tractibus illis per æſtus torridos cadere memorantur, exũdationes eius erigi anni temporibus aſſerunt alij præſtitutis: quod utrunque diſſonare uidetur à ueritate. Imbres enim apud AEthiopas, aut non unquam, aut per interualla temporum longa cadere memorantur. Opinio eſt celebrior alia, quòd ſpirantibus prodromis, pérque dies quadraginta & quinque Eteſiarum continuis flatibus repellentibus eius meatum, uelocitate cohibita, ſuperfuſis fluctibus intumeſcit: & reluctante ſpiritu controuerſo adoleſcens in maius, hinc ui reuerberãte uentorum, inde urgente curſu uenarũ perennium, progrediens in ſublime tegit omnia, & humo ſuppreſſa, per ſupina cãporum ſpeciem exhibet maris. Rex autẽ Iuba Punicorum confiſus textu librorum, à monte quodã oriri eũ exponit, qui ſitus in Mauritania deſpectat Oceanum: híſque indicijs hoc proditum ait, quòd piſces, & herbæ & beluæ ſimiles per eas paludes gignũtur. AEthiopiæ autẽ partes prætermeãs Nilus nominum diuerſitate decurſa, quæ eũ orbẽ peragranti nationes indidere cõplures, exundatione ditiſſima ad cataractas, id eſt, præruptos ſcopulos uenit, è quibus præcipitans ruit potius quàm fluit. Vnde olim accolas uſu

aurium fragore aſſiduo diminuto, neceſſitas uertere solũ ad editiora coegit. exinde lenius means per oſtia ſeptem, quorum ſingula perpetuorum amnium uſum & faciem præbent, nullis per AE*gyptum aquis externis aditus dilatatur.* Et *præter amnes plurimos ex alueo deriuatos autore, cadentéſque in ſuppares eius, ſeptem nauigabiles ſunt & undoſi, quibus ſubiecta uocabula ueteres indiderunt:* Heracleoticus, Sebenniticus, Bolbiticus, Phatniticus, Mendeſius, Taniticus & Peluſiacus. *Oriens autem unde dictum eſt, propellitur à paludibus aduſque cataractas, inſuláſque efficit plures: quarum aliquæ ita porrectis aquis dicuntur extentæ, ut ſingulas ægre tertio die relinquat.* Inter *quas duæ ſunt claræ,* Meroe, & Delta *à triquetræ literæ forma hoc uocabulo ſignatius appellata.* Cum *autẽ ſol per* Cãcri *ſidus cœperit uehi, augeſcens aduſque tranſitum eius in* Libram, *diebúſque tranſitum eius in centum ſubluens minuitur poſtea, & mitigatis ponderibus aquarũ nauibus antea peruius equitabiles campos oſtendit.* Abun*de itaque luxurians ita eſt noxius, ut infructuoſus, ſi uenerit parcior: gurgitum enim nimietate humectans diutius terras, culturas moratur agrorum: paruitate autem minatur ſteriles ſegetes.* Eúmque *nemo aliquando extolli cubitis altius ſexdecim poſſeſſor optauit.* Et *ſi inciderit moderatius, aliquoties iactæ ſementes in liquore pinguis cæſpitis cum augmento fere ſeptuageſimo renaſcuntur: ſolúſque fluminum auras nullas inſpirat. exuberat* AE*gyptus etiam pecudibus multis, inter quas terreſtres ſunt & aquatiles: aliǽque humi & in humoribus uiuunt, unde amphibia nominantur. & in aridis quidem capreoli ueſcuntur, & bubali & biſturnitia omni deformitate ridicula, alidq; monſtra quæ numerare non refert.* Inter *aquatiles autem be-*

ſtas crocodilus ubique per eos tractus abundat, exitiale quadrupes malum aſſuetum elementis ambobus, lingua carens, maxillam ſuperiorem commouens ſolam, ordine dẽtium pectinato, pernicioſis morſibus quicquid tetigerit pertinaciter petens, oua edẽs fœtus anſerini ſimilia: úteque armatus eſt unguibus, ſi haberet etiam pollices, ad euertendas quoque naues ſufficeret uiribus magnis: ad cubitorum enim longitudinem decem interdũ extentus, noctibus quieſcens per undas, diebus humi ueſcitur, confidentia cutis, quam ita ualidam gerit, ut eius tergo cataphracta uix tormentorum ictibus perforentur. & ſæuientes ſemper eædẽ feræ, quaſi pacto fœdere quodam caſtrenſi, per ſeptem cæremonioſos dies miteſcunt ab omni ſæuitia deſciſcentes, quibus ſacerdotes Memphi natales celebrant Nili. Præter eos autem qui fortuita pereunt morte, alij diſrumpuntur ſuffoſſis aluis mollibus certis ferarũ dorſualibus cruſtis, quas delphinis ſimiles nutrit fluuius antedictus: alij exitio intereunt tali. Trochilos auicula breuis, dum eſcarum minutias captat, circa cubantem uolitans blande, genáſque eius irritatius titillãdo peruenit aduſque ipſam uiciniam gutturis. quod factum contuens hydrus ichneumonis genus, oris aditum penetrat alite præuia patefactum, & populato uentre, uitalibus dilancinatis erumpit. Audax tamen crocodilus monſtrum fugacibus: ubi audacem ſenſerit, timidiſſimum: & in terra acutius cernens, per quatuor menſes hybernos nullo ueſci dicitur cibo. Hippopotami quoque generantur in illis partibus, ultra animalia cuncta ratione carẽtia ſagaciſſimi, ad ſpeciẽ equorũ ũgulas bifidas, caudáſq; breues: quorum ſolertiæ duo oſtendere documẽta ſufficiet. Inter arundines celſas & ſqualentes nimia denſitate hæc belua cubilibus poſitis, otiũ peruigili ſtudio circunſpectat,

laxatáque copia ad ſegetes depaſcendas egreditur. Cúmque iam cœperit redire diſtenta, auerſis ueſtigijs diſtinguit tramites multos, ne unius plani itineris lineas inſidiatores ſecuti, repertum ſine difficultate confodiant. Item cũ auiditate nimia extuberato uentre pigreſcit, ſuper calamós recens exectos femora conuoluit & crura, ut pedibus uulneratis cruor egeſtus ſagina diſtentum faciat leuem: & carnes ſaucias cœno oblinit, quandiu in cicatrices conueniãt plagæ. Has monſtruoſas antehac raritates in beluis, in ædilitate Scauri uidit Romanus populus primitus, patris illius Scauri, quem defendens Tullius, imperat Sardis ut de familia nobili ipſi quoq; cum orbis terrarũ autoritate ſentirẽt: & per ætates exinde plures ſæpe huc ducti, nunc inueniri nuſquam poſſunt, ut coniectantes regionum incolæ dicunt, inſectantis multitudinis tædio ad Blemmyas migraſſe cõpulſi. Inter AEgyptias alites, quarum uarietas nullo comprehendi numero poteſt, ibis ſacra eſt & amabilis & innocua, ideo quòd nidulis ſuis ad cibum ſuggerens oua ſerpentum, efficit ut rareſcant mortiferæ peſtes abſumptæ. occurrũt eædem uolucres pinnatis agminibus anguium, quæ ex Arabicis emergunt paludibus uenena malignantes: eóſque antequam finibus ſuis excedant, prælijs ſuperatos aerijs uorant: quas aues per roſtra edere fœtus accepimus. Serpentes quoque AEgyptus alit innumeras: ultra omnẽ perniciẽ ſæuiẽtes baſiliſcos, & amphiſbenas, & ſcytalas, & acontias, & dipſadas, & uiperas, aliáſque complures: quas omnes magnitudine & decore aſpis facile ſupereminens, nunquam ſponte ſua fluenta egreditur Nili. Multa in illis tractibus pretium eſt operæ maximum legere, è quibus pauca conueniet explicari. Templa ubique molibus magnis extructa. Pyramides ad miracula ſeptem prouectæ, qua-

rum diuturnas ſurgendi difficultates ſcriptor Herodotus docet,ultra omnem omnino altitudinem,quæ humanis conſtrui poteſt,erectæ ſunt turres,ab imo latiſſimæ,in ſummitates acutiſſimas deſinentes: quæ figura apud geometras ideo ſic appellatur,quòd ad ignis ſpeciem,τοῦ πυρὸς ut nos dicimus, extenuatur in conum: quarum magnitudo quoniam in celſitudinem nimiam ſcandens,gracileſcit paulatim,umbras quoque mechanica ratione conſumit.Sunt & ſyringes ſubterranei quidam & flexuoſi ſeceſſus, quos (ut fertur)periti rituum uetuſtorum aduentare diluuium præſcij, metuentéſque ne cæremoniarum obliteraretur memoria,penitus operoſis digeſtos fodinis per loca diuerſa ſtruxerunt: & exciſis parietibus uolucrum ferarúmque genera multa ſculpſerunt,& animaliũ ſpecies innumeras multas,quas hieroglyphicas literas appellarunt.Dein Syene,in qua ſolſtitij tempore,quo ſol æſtiuum curſum excendit,recta omnia ambiẽtes radij excidere ipſius corporibus umbras nõ ſinunt.Inde ſi ſtipitem quiſquam fixerit rectum, uel hominem,aut arborẽ uiderit ſtantem, circa lineamentorum ipſas extremitates contemplabitur umbras abſumi: ſicut apud Meroen AEthiopiæ partem æquinoctiali circulo proximam dicitur euenire, ubi per nonaginta dies umbræ noſtræ in contrarium cadunt:unde Antiſcios eius incolas uocant.Quæ quoniam miracula multa ſunt,opuſculi noſtri propoſitum excedentia,ad ingenia celſa reijciamus, pauca ſuper prouincijs narraturi. Tres prouincias AEgyptus fertur habuiſſe temporibus priſcis,AEgyptum ipſam,& Thebaidam,& Libyam:quibus duas adiecit poſteritas,ab AEgypto Auguſtamnicam, & Pentapolim à Libya ſicciore diſparatam.Igitur Thebais multas inter urbes clariores alijs Hermopolim habet & Copton,& Antinoon,

quam Hadrianus in honorem Antinoi condidit ſui. apud hecatompylos enim Thebas magnorum. In Auguſtanica Peluſium oppidum eſt nobile, quod Peleus Achillis pater dicitur condidiſſe, luſtrari deorum monitu iuſſus in lacu, qui eiuſdem ciuitatis alluit mœnia, cum poſt interfectū fratrem nomine Phocum horrendis furiarum imaginibus raptaretur, & Caſſium, ubi Pompeij ſepulchrum eſt Magni, & Oſtracine, & Rhinocorura. In Pentapoli Libya Cyrene poſita eſt urbs antiqua, ſed deſerta, quam Spartanus condidit Battus, & Ptolemaïs, & Arſinoe eadem quæ Teuchira, & Darnis, & Berenice, quas Heſperidas appellant: in ſicciore uero Libya Paretonion, & Cherecla, & Neapolis, inter municipia pauca & breuia. AEgyptus ipſa, quæ iam inde ut Romano imperio iuncta eſt, regitur à præfectis, exceptis minoribus multis, Athribi, & Oxyryncho, & Thmui, & Memphi, maximis urbibus nitet. Alexandria enim uertex omniū eſt ciuitatum, quam multa nobilitant, & magnificentia conditoris altiſſimi, & architecti ſolertia Dinocratis: qui cum ampla mœnia fundaret & pulchra, penuria calcis id momentum parum repertæ, omnes ambitus liniales farina reſperſit: quod ciuitatem poſt alimentorum uberi copia circunfluere fortuito mōſtrauit indicio. ibi auræ ſalubriter ſpirantes, aer tranquillus & clemens: atque ut periculum docuit per uarias collectum ætates, nullo penè die incolentes hanc ciuitatem ſolem ſerenum non uident. hoc littus ne fallacibus & inſidioſis acceſſibus affligeret ut antehac nauigantes diſcriminib. plurimis, excogitauit in portu Cleopatra turrim excelſam, quæ Pharos à loco ipſo cognominatur, prælucendi nauibus nocturna ſuggerens miniſteria: cum quondam ex Parthenio pelago uenientes aut Libyco, per pandas oras & ua-

cuas montium nullas ſpeculas uel collium ſigna cernentes, harenarũ mliſæ glutinoſæ mollitiæ frangerentur. Hæc ea*dem regina heptaſtadium ſicut uix credenda celeritate, ita magnitudine mira conſtruxit, ob cauſam notam & neceſ-ſariam.* Inſula Pharos, *ubi* Protea *cum phocarum gregibus diuerſatum* Homerus *fabulatur inflatius, à ciuitatis littore mille paſſibus diſparata,* Rhodiorum *erat obnoxia uectigali.* Quòd *cum inde quidam nimium quantum petituri ueniſſent, fœmina callida ſemper in fraudes ſolenniũ ſpecie feriarũ iiſdem publicanis ſecum ad ſuburbana perductis, opus iuſſerat irrequietis laboribus conſummari, & ſeptem diebus totidẽ ſtadia molibus iactis in mare ſolo propinquanti terræ ſunt uindicatæ.* Quò *cum uehiculo ingreſſa, errare ait* Rhodios, *inſularum non continentis portoriũ flagitantes.* His *accedunt altis ſufflata faſtigiis templa.* In*ter quæ eminet* Serapiũ, *quod licet minuatur exilitate uerborum, atriis tamen columnariis ampliſſimus, & ſpirantibus ſignorum figmentis, & reliqua operum multitudine ita eſt exornatũ, ut poſt capitoliũ, quo ſe uenerabilis* Roma *in æternum attollit, nihil orbis terrarum ambitioſius cernat.* In *quo bibliothecæ fuerunt inæſtimabiles: & loquitur monimentorum ueterum concinens fides, ſeptingẽta uoluminum millia,* Ptolemæis *regibus uigiliis intẽtis cõpoſita, bello* Alexandrino, *dum diripitur ciuitas ſub dictatore* Cæſare *conflagraſſe.* Canopus *inde duodecimo diſiũgitur lapide: quem, ut priſcæ memoriæ tradunt,* Mene*lai gubernator ſepultus ibi cognominauit: hactenus impẽdio locus fanis & diuerſoriis lætis extructus, auris & ſalutari temperamento perflabilis, ita ut extra mundum noſtrum morari ſe quiſquam arbitretur in illis tractibus agens, cum ſæpe aprico ſpiritu immurmurantes audierit uẽ-*

ſ.i.

tos. Sed Alexandria ipſa non ſenſim, ut aliæ urbes, ſed inter initia prima aucta per ſpatioſos ambitus, interníſque ſeditionibus diu aſpere fatigata, ad ultimum multis poſt annis Aureliano imperium agente, ciuilibus iurgijs ad certamina interneciua prolapſis, diruptíſque mœnibus amiſit regionum maximam partem, quæ Bruchion appellabatur, diuturnum præſtantium hominũ domicilium. Vnde Ariſtarchus grammaticæ rei doctrinis excellens, & Herodianus artium minutiſſimus ſciſcitator, & Saccas Ammonius Plotini magiſter, alijque plurimi ſcriptores multorũ in literis nobilium ſtudiorum: inter quos Chalcenterus eminuit Didymus multiplicis ſcientiæ copia memorabilis: qui in illis ſex libris, ubi nonnunquam imperfecte Tulliũ reprehendit, ſillographos imitatus ſcriptores maledicos, iudicia doctarum aurium incuſat, ut immania frementem leonem putidulis uocibus canis catulus longius circumlatrans. Et quanquam ueteres cum his quorum memini, floruere complures, tamen ne nunc quidem in eadem urbe doctrinæ uariæ ſilent: nam & diſciplinarũ magiſtri quodammodo ſpirant, & nudatur ibi geometrico radio quicquid reconditum latet, nondúmque apud eos penitus exaruit muſica nec harmonia cõticuit, & recalet apud quoſdam adhuc licet raros conſideratio mundani motus & ſiderum, doctíque ſunt haud numero pauci: ſuper his ſcientiã callent quæ fatorum uias oſtendit. Medicinæ autem, cuius in hac uita noſtra nec parca nec ſobria, deſiderantur adminicula crebra, ita ſtudia augentur indies, ut licet opus ipſum redoleat, pro omni tamen experimẽto ſufficiat medico ad commendandam artis autoritatem, ſi Alexãdriæ ſe dixerit eruditum. & hæc quidem hactenus. Sed ſi intelligendi diuini additionem multiplicem, & præſenſionum

originem, mente uegeta quiſquam uoluerit repliare, per mundum omnem inueniet mathemata huiuſmodi ab AE*gypto circunlata hic primum homines longe ante alios ad uaria religionum incunabula(ut dicitur)peruenerunt & initia prima ſacrorum caute tuentur condita ſcribis arcanis.* H*ac inſtitutus prudentia* Pythagoras *colens ſecretius deos, quicquid dixit, aut uoluit, autoritatem eſſe inſtituit ratam,& femur ſuum aureum apud* Olympiā *ſæpe mõſtrabat,& cum aquila colloquens ſubinde uiſebatur.*Hinc Anaxagoras *lapides è cælo lapſuros, & putealem limũ contrectans,tremores futuros prædixerat terræ.*Et Solon *ſententijs adiutus* AEgypti *ſacerdotum,latis iuſto moderamine legibus,*Romano *quoque iuri maximum addidit firmamentum:*ex *his fontibus per ſublimia gradiens, ſermonum amplitudine* Iouis *æmulus,non uſa* AEgypto *militauit ſapientia glorioſa .* Homines *autem* AEgyptij *plerique ſubfuſculi ſunt & atrati, magíſque mœſtiores,gracilenti & aridi,ad ſingulos motus excandeſcentes,controuerſi,& repoſcones acerrimi.* Erubeſcit *apud eos ſiquis non inficiando tributa,plurimas in corpore uibices oſtendat:& nulla tormentorum uis inueniri adhuc potuit,quæ obduratum ullius pectus latrocinijs inuitum elicere potuit,ut nomen proprium dicat.*Id *autem notum eſt,ut annales ueteres monſtrāt,quòd* AEgyptus *omnis ſub amicis erat antea regibus,ſed ſuperatis apud* Actium *bello nauali* Antonio *&* Cleopatra,*prouinciæ nomẽ accepit,ab* Octauiano Auguſto *poſſeſſa.*Aridam Libyam *ſupremo* Apionis *regis conſecuti ſumus arbitrio,*Cyrenas *cum reſiduis ciuitatibus* Libyæ Pentapoleos Ptolemæi *liberalitate ſuſcepimus.euectus longius ad ordinem remeabo cœptorum.*

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIB. XXIII.

HAEC eo anno, ut prætereamus minutias, agebãtur per prouincias. Iulianus uero iã ter conſule aſcito in collegio trabeæ Salluſtio præfecto per Gallias, quater ipſe ampliſſimum inierat magiſtratum: & uidebatur nouum adiunctum eſſe Auguſto priuatũ, quod poſt Diocletianum & Ariſtobulum nullus meminerat geſtum. & licet accidentium uarietatem ſolicita mente præcipiẽs, multiplicatos expeditionis apparatus flagrãti ſtudio perurgeret, diligẽtiæ tamen ubique diffidẽs, imperijq; ſui memoriã magnitudine operũ geſtiens propagare, ambitioſum quondam apud Hieroſolymam templum, quod poſt multa & internecina certamina obſidẽte Veſpaſiano poſteáq; Tito ægre eſt expugnatum, inſtaurare ſumptibus cogitabat immodicis, negotiúmque maturandum Alypio dederat Antiochenſi, qui olim Britannias curauerat pro præfectis. Cũ itaque rei idẽ fortiter inſtaret Alypius, iuuarétque prouinciæ rector, metuendi globi flammarum prope fundamenta crebris aſſultibus erũpentes, fecere locum exuſtis aliquoties operantibus inacceſſum: hócque modo elemento deſtinatius repellente, ceſſauit inceptum. Iiſdem diebus legatos ad ſe miſſos ab Vrbe æterna, clare natos meritíſque probabilis uitæ compertos imperator honoribus diuerſis affecit: & Apronianum Romæ decreuit eſſe præfectum, Octauianum proconſulem Africæ, Venuſto Vicariam commiſit Hiſpaniæ: Rufinum Arabium comitem Orientis in locum auunculi ſui Iuliani recẽs defuncti prouexit. Quibus ut conuenerat ordinatis, terrebatur omine quodã (ut docuit

exitus) præſentiſſimo. Feliœ enim largitionum comite profluuio ſanguinis repente extincto, eũque Iuliano ſecuto, uulgus publicos contuens titulos, Felicem Iulianũ Auguſtúmq; pronuntiabat. Præceſſerat aliud ſæuum. Nãque Calendis ipſis Ianuarijs aſcendente gradile Genij templum ſacerdotum conſortio, quidam è cæteris diuturnior nullo pulſante repente concidi, animámque inſperato caſu efflauit: quod aſtantes, incertum per imperitiam an adulandi cupiditate, memorabant conſulum ſeniori portendi, nimirũ Salluſtio: ſed ut apparuit non ætati, ſed poteſtati maiori interitum propinquare monſtrabãt. Super his alia quoq; minora ſigna ſubinde, quod acciderat, oſtendebãt. Inter ipſa enim exordia procinctus Parthici diſponẽdi nuntiatum eſt Conſtantinopolim terræ pulſu uibratam: quod horũ periti minus lætum eſſe pronuntiabant aliena peruadere molienti rectori. Ideóque intempeſtiuo conatu deſiſtere ſuadebãt: ita demum hæc & ſimilia contemni oportere firmantes, cum irruentibus armis externis lex una ſit & perpetua, ſalutem omni ratione defendere, nihil renitente ui moris. Iiſdem diebus nuntiatum eſt ei per literas, Romæ ſuper hoc bello libros Sibyllæ conſultos, ut iuſſerat, imperatorem hoc anno diſcedere à limitibus ſuis aperto prohibuiſſe reſponſo. Inter hæc tamen legationes gentium plurimarum auxilia pollicentium, liberaliter ſuſceptæ remittebantur, ſpecioſa fiducia principe reſpondente, nequaquã decere aduentitijs adiumentis rem uindicari Romanã, cuius opibus fouere conueniret amicos & ſocios, ſi auxilium eos adegerit neceſſitas implorare. Solum Arſacem monuerat Armeniæ regem, ut collectis copijs ualidis iubenda opperiretur, quò tenderet, quid deberet urgere, propere cogniturus. Proinde cum primam conſultæ rationes copiam

præbuiſſent, rumore præcurſo hoſtiles occupare properans terras, nondum adulto uere miſſa per militares numeros expeditionali teſſera, cunctos trãſire iuſſit Euphratẽ. Quo *comperto omnes euolant ex hybernis, tranſmiſſóque, ut textus docebat ſcriptorum, diſperſi per ſtationes uarias aduentum principis expectabant.* Ipſe *autem* Antiochiam *egreſſurus* Heliopoliten *quendam* Alexandrum Syriacæ *iuriſdictioni præfecit, turbulentum & ſæuum: dicebátque non illum meruiſſe, ſed* Antiochienſibus *auaris & contumelioſis huiuſmodi iudicem conuenire.* Cúmque *eũ profecturum deduceret multitudo promiſcua, itum felicem reditúmque glorioſum exoptans, oránſque ut deinde placabilis eſſet & lenior, nondũ ira quam ex compellationibus & probris conceperat, emollita, loquebatur aſperius, ſe eſſe eos aſſerens poſtea non uiſurum.* Diſpoſuiſſe *enim aiebat, hyemandi gratia per compendiariam uiam conſummato procinctu,* Tarſum Ciliciæ *reuerſurum: ſcripſiſſéque ad* Memorium *præſidem, ut in eadem urbe cuncta ſibi congrua pararentur: & hoc haud diu poſtea contigit.* Corpus *nãq; eius illuc relatum, exequiarum humili pompa in ſuburbano ſepultum eſt, ut ipſe mandarat.* Iámq; *apricante cælo, tertio* Nonas Martias *profectus* Hierapolim *ſolitis itineribus uenit: ubi cum introiret ciuitatis capaciſſimæ portas, ſiniſtra porticus ſubito lapſa, ſubter tendẽtes quinquaginta milites, exceptis plurimis uulneratis, tignorum tegularúmque pondere magno colliſit.* Vnde *contractis copijs omnibus,* Meſopotamiam *iam propere ſigna commouit, ut fama de ſe nulla præuerſa (id enim accuratius obſeruarat) improuiſus* Aſſyrios *occuparet.* Denique *cum exercitu, &* Scytharum *auxilijs* Euphrate *nauali põte trãmiſſo, uenit ad* Batnas *municipium* Oſdroenæ, *ibíque illætabile*

portentum offendit. Cum enim calonum frequens multitudo ad ſuſcipiendum conſuetè pabulũ prope aceruum palearum ſtetiſſet impendio celſum (hoc enim modo per regiones illas tales ſpecies conſtruuntur) rapientibus multis, quaſſata congeries inclinata eſt, parique exitio quinquaginta obruit homines, mole maxima ruinarum. Mœſtus exinde digreſſus, uenit curſu propero Carras, antiquum oppidum, Craſſorum & Romani exercitus ærũnis inſigne: unde duæ ducentes Perſidem uiæ regiæ diſtinguuntur: læua per Adiabenam & Tigridem, dextera per Aſſyrios & Euphraten. ibi moratus aliquot dies dum neceſſaria parat, & Lunæ, quæ religioſe per eos colitur tractus ſitu locorũ, fert ſacra, dicitur ante aras nullo arbitrorum admiſſo, occulte paludamentum purpureum propinquo ſuo tradidiſſe Procopio, mandaſſéque arripere fidẽtius principatum, ſi ſe interiſſe didicerit apud Parthos. Hic Iuliani quieſcentis animus agitatus in ſomnis euẽturum triſte aliquid præſagiebat. Quocirca & ipſe, & uiſorũ interpretes præſentia contemplantes, diem ſecuturũ qui erat quartumdecimum Cal. Apriles obſeruari debere pronuntiabãt. Aſerum ut compertum eſt poſtea, eadem nocte Palatini Apollinis templum præfecturam regente Aproniano in Vrbe conflagrauit æterna: ubi ne multiplex iuuiſſet auxiliũ etiam Cumana carmina conſumpſerat magnitudo flammarum. Póſtque ita digeſta agmina, & commeatus omnis generis diſponendi, procurſatorum aduentu anhelantium euidentiam tum indicatur, equeſtres hoſtium turmas uicino limite quodam perrupto auertiſſe ſubito prædas. cuius atrocitate mali perculſus ilico, ut antè cogitauerat, triginta millia lectorũ militum eidem commiſit Procopio, iũcto ad parilẽ poteſtatẽ Sebaſtiano Comite ex duce AEgypti: iiſdémq;

præcepit, ut intra Tigridem interim agerent, uigilanter omnia ſeruaturi, ne quid inopinum ex incauto latere oriretur, qualia multa ſæpe dixerat eueniſſe: mandabátque eis, ut ſi fieri potius poſſit, regi ſociarentur Arſaci: cúmque eo per Corduenam, & Maxoenam Chiliocomo uberi Mediæ tractu, partibúſque alijs præſtricto curſu uaſtatis, apud Aſſyrios adhuc agenti ſibi accurrerent neceſſitatũ articulis adfuturi. His ita ordinatis ipſe exitu ſimulato per Tigrim, quod iter etiam rebus uarijs de induſtria iuſſerat inſtrui, flexit dextrorſus: & quieta nocte emenſa, mane iumentum, quo ueheretur ex uſu popoſcit: oblatiſque ei equus Babylonius nomine ictu torminis conſternatus, dum dolorum impatiens uoluitur, auro lapilliſque ornamenta diſtincta conſperſit. Quo oſtento lætior clamauit: plaudentibus proximis, Babylona humi procidiſſe ornamentis omnibus ſpoliatam: & pauliſper detentus ut omẽ per hoſtias litando firmaret, Dauanam uenit caſtra præſidiaria, unde ortus Belias fluuius funditur in Euphraten. hic corporibus cibo accurate refectis, poſtridie uentum eſt ad Callinicum, munimentũ robuſtum, commercandi opimitate gratiſſimum: ubi diem ſextum Cal. quo Romæ matri deorum pompæ celebrantur annales, & carpentum quo uehitur ſimulachrum Almonis undis ablui perhibetur, ſacrorum ſolẽnitate priſco more completa, ſomno per otium capto exultans pernoctauit & lætus. Luce uero ſequuta profectus exinde per ſupercilia riparũ fluuialiũ, aquis adoleſcentibus undiq; conuenis, cum armigera gradiens manu in ſtatione quadam ſub pellibus manſit: ubi Saracenorũ reguli gentiũ genibus ſupplices nixi, oblata auri corona, tanquam mundi nationũmq; ſuarũ dominũ adorarunt, ſuſcepti gratãter, ut ad furta bellorum adpoſiti, dúmq; hos alloquitur,

Xerxis illius potẽtiſſimi regis inſtar claſſis aduenit, tribuno Cõſtantiano cũ comite Lucilliano ductante, quæ latiſſimum flumen Euphraten artabat: in qua mille erant onerariæ naues ex diuerſa trabe cõtextæ, commeatus abunde ferentes, & tela, & obſidionales machinas: quinquaginta aliæ bellatriceſ, totidémque ad compaginandos neceſſariæ pontes. Re ipſa admoneor breuiter quantum mediocre poteſt ingenium hæc inſtrumentorum genera ignorantibus circunſcripta monſtrare: & baliſtæ figura docebitur prima. Ferrum inter axiculos duos firmum compaginatur & uaſtum, in modum regulæ maioris extentum: cuius ex uolumine tereti quod in medio ars polita componit, quadratus eminet ſtylus extenſius recto canalis anguſti meatu cauatus, & hac multiplici chorda neruorũ tortilium illigatus: éique cochleæ duæ ligneæ coniũguntur aptiſſime, quarum prope unam adſiſtit artifex contemplabilis, & ſubtiliter adponit in temonis cauamine ſagittam ligneam ſpiculo maiore conglutinatam: hócque facto hinc inde ualidi iuuenes uerſant agiliter rotabilẽ flexum. cum ad extremitatem neruorum acumẽ uenerit ſummum, percita interno pulſu à baliſta ex oculis auolat, interdum nimio ardore ſcintillãs: & euenit ſæpius, ut antequam telum cernatur, dolor letale uulnus agnoſcat. Scorpionis autem, quem appellant nũc Onagrum, huiuſmodi forma eſt: Dolantur axes duo quernei uel ilicei, curuantúrque mediocriter, ut prominere uideãtur in gibbas: híque in modum ſerratoriæ machinæ connectuntur, ex utroque latere patẽtius perforati, quos inter per cauernas funes colligantur robuſti, compagem ne diſſiliat continentes. Ab hac medietate reſtium ligneus ſtylus exurgens obliquus, & in modum iugalis temonis erectus, ita neruorum modulis im-

pliatur, ut altius tolli poſſit, & inclinari: ſummitatique eius unci ferrei copulantur, è quibus pendet ſtupea uel ferrea funda: cui ligno fulcimentum proſternitur ingens cilicium paleis confertum minutis ualidis nexibus illigatum, & locatum ſuper congeſtos cæſpites uel lateritios aggeres. Nam muro ſaxeo huiuſmodi moles impoſita diſiectat quicquid inuenerit ſubter, concuſſione uiolenta non pondere. Cum igitur ad concertationem uentum fuerit, lapide rotundo fundæ impoſito, quaterni altrinſecus iuuenes repagula quibus incorporati ſunt, funes explicantes, retrorſus ſtylũ penes uncinum inclinant: itáque demum ſublimis adſtans magiſter, clauſtrum quod totius operis continet uincula, reſerat malleo forti percuſſum. unde abſolutus ictu uolucri ſtylus, & mollitudine offenſus cilicij, ſaxum contorquet quicquid incurrerit colliſurum. Et Tormentum quidẽ appellatur, quòd ex eo omnis explicatio torquetur: Scorpio autem, quoniam aculeũ deſuper habet erectum: cui etiam Onagri uocabulũ indidit ætas nouella ea re, quòd aſini feri cum uenatibus agitantur, ita eminus lapides poſt terga calcitrando emittunt, ut perforent pectora ſequentiũ, aut perfractis oſſibus capita ipſa diſplodant. Hinc ad arietẽ ueniemus. Eligitur abies uel ornus excelſa, cuius ſummitas duro ferro concluditur & prolixo, arietis efficiens prominulam ſpeciem, quæ forma huic machinamẽto uocabulũ indidit: & ſic ſuſpenſa utrinque trãſuerſis aſſeribus & ferratis, quaſi ex lãce uinculis trabis alterius continetur: eámque, quãtum menſuræ ratio patitur, multitudo retro repellẽs, rurſus ad obuia quæque rũpenda protrudit ictibus ualidiſſimis, inſtar adſurgentis & cædentis armati. Qua crebritate uelut reciproci fulminis impetu ædificijs ſciſſis in rimas, concidũt ſtructu

*ræ laxatæ murorũ.*Hoc *genere operis,ſi fuerit exerto uigore diſcuſſum,nudato uallo defenſoribus ſolutiſque obſidijs ciuitates munitiſſimæ recludũtur.*Pro *his arietum machinamentis iã crebritate deſpectis cõditur machina ſcriptoribus hiſtoricis nota,quam* Helepolim *Græci cognominant: cuius opera diuturna* Demetrius Antigoni *filius* Rhodo *alijſque urbibus oppugnatis* Poliorcetes *eſt appellatus.*AEdificatur *autẽ hoc modo:*Teſtudo *cõpaginatur immanis axibus roborata longiſſimis,ferreiſque clauis aptata,& cõtegitur corijs bubulis,uirgarúmque recẽti textura, atq; limo aſpergũtur eius ſuprema,ut flãmeos detrectet & miſſiles caſus.* Cõferuntur *autẽ eius frontalibus triſulcæ cuſpides præacutæ põderibus ferreis graues,qualia nobis pictores oſtendũt fulmina uel fictores,ut quicquid petierit aculeis exertis abrũpat.*Hãc *ita ualidã molem,palis & funibus regens numeroſis intrinſecus miles,lãguidiori murorũ parti uiribus admouet concitis:& niſi deſuper propugnãtium ualuerint uires, colliſis parietibus aditus patefecit ingentes.* Malleoli *autẽ teli genus figurãtur hac ſpecie:*Sagitta *eſt cannea inter ſpiculũ & arundinem multifido ferro coagmentata,quæ in muliebris coli formam,quo nentur lintea ſtamina,concauatur uentre ſubtiliter,& plurifariã patens, atque in alueo ipſo ignem cum aliquo ſuſcipit alimento.*Et *ſic emiſſa lẽtius arcu inualido (ictu enim rapidiore extinguitur) ſi hæſerit uſquam tenaciter,cremat: aquíſq; conſperſa acriores excitat æſtus incendiorũ, nec remedio ullo quàm ſuper iacto puluere cõſopitur.* Hactenus *de inſtrumẽtis muralibus,è quibus pauca ſunt dicta.*Nũc *ad rerum ordinem reuertamur.* Adſcitis Saracenorum *auxilijs,quæ animis obtulere promptiſſimis,tendens imperator agili gradu* Cercuſium, *principio menſis* Aprilis *in-*

greſſus eſt munimentum tutiſſimum,& fabre politum. cuius mœnia Abora, & Euphrates ambiunt flumina, uelut ſpacium inſulare fingentes. quod Diocletianus exiguũ antehac & ſuſpectum, muris turribúſque circundedit celſis, cum ipſis barbarorum confinijs interiores limites ordinaret, ne uagarẽtur per Syriam Perſæ, ita ut paucis antè annis cum magnis prouinciarum contigerat damnis. Nanque cum Antiochiæ in alto ſilentio ſcenicis ludis mimus cum uxore immiſſus, è medio ſumpta quædam imitaretur, populo uenuſtate attonito, coniunx Niſi ſomnus eſt, inquit, en Perſæ. & retortis plebs uniuerſa ceruicibus, exacernantia in ſe tela declinans ſpargitur paſſim. ita ciuitate incenſa, & obtruncatis pluribus, qui pacis more palabantur effuſius, incenſiſque locis finitimus & uaſtatis, onuſti præda hoſtes ad ſua remearunt innoxij, Mereade uiuo exuſto, qui eos ad ſuorum interitum ciuium duxerat inconſulte. Et hæc quidem Gallieni temporibus euenerunt. Iulianus uero dum moratur apud Cercuſium, ut per nauale Aboræ pontem exercitus & omnes ſequelæ tranſirẽt, litteras triſtes Salluſtij Galliarum præfecti ſuſcepit, orantis ſuſpendi expeditionem in Parthos, obteſtantíſque ne ita intempeſtiue nondum pace numinum exorata irreuocabile ſubiret exitium: poſthabito tamen ſuaſore cautiſſimo, fidentius ultra tendebat, quoniã nulla uis humana uel uirtus meruiſſe unquam potuit, ut quod præſcripſit fatalis ordo, non fiat. Statimque tranſgreſſus, pontem auelli præcepit, ne qui militum ab agminibus proprijs reuertendi fiducia remaneret. Pari ſorte hic quoque omen illætabile uiſum eſt, apparitoris cuiuſdam cadauer extentum carnificis manu deleti: quem præfectus Salluſtius præſens ea re ſupplicio capitali dãnauerat, quòd intra præſtitutum diẽ

alimentorum augmentum exhibere pollicitus, cauſa impe diente fruſtratus eſt. Sed miſerando homine trucidato po ſtridie aduenit, ut ille promiſerat, alia claſſis abunde uehens annonam. Profecti exinde Zaitan uenimus locum, qui olea arbor interpretatur. Hic Gordiani imperatoris longe conſpicuum uidimus tumulum, cuius actus à pueritia pri ma exercituúmque feliciſſimos ductus, & inſidioſum interitum digeſſimus tempore competenti. ubi cum pro ingenita pietate conſecrato principi parẽtaſſet, pergerétque ad Duram deſertum oppidum, procul militarem cuneum conſpicatus ſtetit immobilis: eíque dubitanti quid ferrẽt, offertur ab eis immaniſſimi corporis leo, cum aciẽ peteret multiplici telorum iactu confoſſus. Quo omine uelut certiore iã ſpectaculi proſperioris elatus, exultantius incedebat. Sed incerto fato fortunæ aliorſum prorupit euẽtus. Obitus enim regis portendebatur: ſed cuius, erat incertum. Nam & oracula dubia legimus, quæ non niſi caſus diſcreuere poſtremi: ut fidẽ uaticinij Delphici, quæ poſt Halyn flumen trãſmiſſum maximum regnum diſiecturũ prædixerat Crœſum, & aliam quæ Athenienſibus ad certandum contra Medos oblique deſtinauerat mare, ſortémque his poſteriorem ueram quidem, ſed non minus ambiguã: Aio te AEacida Romanos uincere poſſe. Hetruſci tamen aruſpices qui comitabantur, gnari prodigialium rerum, cum illis procin ctum hũc ſæpe arcentibus non crederetur, prolatis libris ritualibus oſtendebant ſignum hoc eſſe prohibitoriũ, principíque aliena licet iuſte inuadenti contrarium. ſed calcabantur philoſophis refragantibus, quorum reuerenda tunc erat authoritas, errantium ſubinde, & in parum cognitis perſeuerãtium diu. etenim ut probabile argumentum ad fidem implendam ſciẽtiæ ſuæ id prætendebant, quòd &

Maximiano antehac Cæſari cum Narſe Perſarũ rege iam congreſſuro,itidem leo,& aper ingens trucidati ſimul oblati ſunt,& ſuperata gente diceſſit incolumis:illo minime cõtemplato, quòd aliena petenti portendebatur exitium: & Narſes primus Armeniam Romano iuri obnoxiam occuparat.Secuto itidẽ die,qui erat VII Idus April.ſole uergente iam in occaſum,ex parua nubecula ſubito aere craſſato uſus adimitur lucis: & poſt minacem tonitruum crebritatem & fulgurum,Iouianus nomine miles cælo tactus cum duobus equis concidit,quos potu ſatiatos à flumine reducebat. quo uiſo harum rerum interpretes accerſit: interrogatique,etiam id uetare procinctum fidentius adfirmabant;fulmen conſiliarium eſſe monſtrantes:(ita enim appellantur quæ diſſuadent aliquid fieri uel ſuadent) ideóque hoc nimis cauendum, quòd militem cælſi nominis cum bellatorijs iumentis extinxit:& hoc modo contacta loca,nec intueri,nec calcari debere fulgurales pronuntiant libri.Contra philoſophi,candorem ignis ſacri repente conſpecti nihil ſignificare aiebant,ſed eſſe acrioris ſpiritus curſum ex æthere aliqua uia ad inferiora detruſum: aut ſi exinde prænoſcitur aliquid, incrementa claritudinis imperatori portendi glorioſa cœptanti, cum conſtet flammas ſuapte natura nullo obſtante ad ſublimia conuolare. Peracto igitur, ut ante dictum eſt, ponte, cunctiſque tranſgreſſis, imperator antiquiſſimum omnium ratus eſt militem alloqui, ſui rectoriſque fiducia properantem intrepide. ſigno itaque per lituos dato, cum centuriæ omnes & cohortes & manipuli conueniſſent, ipſe aggere glebali adſiſtens, coronáque cælſarum circundatus poteſtatum,talia ore ſereno diſſeruit,fauorabilis ſtudio concordi cunctorum. Contemplans maximis uiribus &

alacritate nos uigere, fortiſſimi milites, concionari diſpoſui, docturus ratione multiplici, non nunc primitus, ut maledici muſſitant, Romanos *penetraſſe regna* Perſidis. Nanque, *ut* Lucullum *tranſeam, uel* Pompeium, *qui per* Albanos, *&* Maſſagetas, *quos* Alanos *nunc appellamus, hac quoque natione perrupta uidit* Caſpios *lacus:* Ventidium *nouimus* Antonij *legatum ſtrages per hos tractus innumeras edidiſſe.* Sed *ut à uetuſtate diſcedam, hæc quæ tradidit recens memoria replicabo.* Traianus *& rurſus* Seuerus *hinc ſunt digreſſi uictores & trophæati: rediſſétque pari ſplendore iunior* Gordianus, *cuius monumentum nunc uidimus honorate, apud* Reſainam *ſuperato fugatóque rege* Perſarum, *ni factione* Philippi *præfecti prætorio, ſceleſte iuuantibus paucis in hoc, ubi ſepultus eſt, loco, uulnere impio cecidiſſet.* Nec *errauere diu manes eius multi, quòd uelut clarente iuſtitia, omnes qui in eum conſpirauere, cruciabilibus interiere ſupplicijs. & illos quidẽ uolũtas ad altiora propẽſior ſubire impulit facinora memoranda: nos uero miſeranda recens captarum urbium, & multæ cæſorũ exercituum umbræ, & damnorũ magnitudines, carorúmque amiſſiones ad hæc quæ propoſuimus, hortãtur ut ſolemur ſocios, ut medeamur præteritis, & honorata huius lateris ſecuritate* Rep. *quæ de nobis magnifica loquatur poſteritas, relinquamus. adero ubique uobis adiumento numinis ſempiterni imperator, & anteſignanus, & cõturmalis ominibus ſecundis, ut reor. at ſi fortuna uerſabilis in pugna me uſquam fuderit: mihi uero pro* Romano *orbe memet uouiſſe ſufficiet, ut* Curtij, Mutij'*que tres, & clara proſapia* Deciorum. Abolenda *nobis natio moleſtiſſima, cuius in gladijs nondum noſtræ propinquitatis exaruit cruor.* Plures *abſumptæ ſunt maioribus*

noſtris ætates, ut interirent radicitus, quæ uexabant. De-*uicta eſt perplexo & diuturno* Marte Carthago *ſed eam dum inclytus timuit potereſſe uictor, euertit funditus.* Nu-*mantiam* Scipio *poſt multiplices caſus obſidionis emenſos,* Fidenas *ne imperio ſubcreſcerent æmulæ* Roma *ſubuertit: &* Faliſcos *ita oppreſſit, &* Veios, *ut ſuadere nobis labo-ret monumentorũ ueterum fides, ut has ciuitates aliquan-do ualuiſſe credamus.* Hæc *ut antiquitatum peritus expo ſui: ſupereſt ut auiditate rapiendi poſthabita, quæ inſidia-trix ſæpe* Romani *militis fuit, quiſque agmini cohærẽs in-cedat, cum ad neceſſitatem congrediendi fuerit uentum, ſi-gna propria ſequuturus, ſciens quòd ſi remanſerit uſquam exectis cruribus relinquetur. nihil enim præter dolos, & inſidias hoſtium uereor nimium callidorũ.* Ad *ſummam polliceor uniuerſis, rebus poſt hæc proſpere mitigatis, abſ-que omni prærogatiua principum, qui quod dixerint uel cenſuerint pro poteſtate autoritatis iuſtum eſſe exiſtimãt, rationem recte conſultorum uel ſecus, ſi quis exegerit red-diturum.* Quocirca *erigite nunc quæſo, erigite animos ue-ſtros multa præſumentes, bona & æquata ſorte nobiſcum quicquid occurrerit difficile ſubituri, & cõiectantes æqui-tati ſemper ſolere iungi uictoriam.* Concluſa *oratione ad hunc gratiſſimum finem, ductoris gloria præliator miles exultans, ſpéque in proſperum elatior, ſublatis altius ſcu-tis, nihil periculoſum fore uel arduum clamitabat, ſub im-peratore plus ſibi laboris quàm gregarijs indicente. maxi-me omniũ id numeri* Gallicani *fremitu lætiore monſtra-bant: memores aliquoties eo ductante, pérque ordines di-ſcurrente, cadentes uidiſſe gentes aliquas, alias ſupplican-tes.* Res *adegit huc prolapſa, ut in exceſſu celeri ſitum mõ-ſtrare* Perſidis *deſcriptoribus gentium curioſe digeſtum, è*

quibus ægre uera dixere pauciſſimi. Quòd autẽ erit pau lo prolixior textus, ad ſcientiam proficiet plenam. Quiſquis enim adfectat nimiam breuitatem ubi narrantur incognita, nõ quid ſignatius explicet, ſed quid debeat præteriri, ſcrutatur. Hoc regnum quondam exiguum, multiſque antea nominibus appellatum ob cauſas quas ſæpe retulimus, cum apud Babylona Magnum *fata rapuiſſent* Alexandrum, *in uocabulum* Parthi *conceſſit* Arſacis *obſcure geniti, latronum inter adoleſcentiæ rudimenta ductoris, uerum paulatim in melius mutato propoſito, clarorum contextu factorum aucti ſublimius. Qui poſt multa glorioſe & fortiter geſta, ſuperato* Nicatore Seleuco *eiuſdem* Alexandri *ſucceſſore, cui uictoriarum crebritas hoc indiderat cognomentum, præſidijſque* Macedonum *pulſis ipſe tranquillius agens, temperator obedientium fuit & arbiter lenis. Denique poſt finitima cuncta, ui, uel æquitatis conſideratione, uel metu ſubacta, ciuitatum & caſtrorum caſtellorúmque munimentis oppleta* Perſide, *adſuefactáque timori eſſe accolis omnibus quos antea formidabat, ipſe medium agens curſum ætatis, placida morte deceſſit. Certatimque ſummatum & uulgi ſententijs, concinentibus aſtris (ut ipſi exiſtimant) ritus ſui conſecratione permixtus eſt omnium primus. Vnde ad id tempus reges eiuſdem gentis prætumidi appellari ſe patiuntur* Solis *fratres &* Lunæ: *útque imperatoribus noſtris* Auguſta *nuncupatio amabilis eſt & optata, ita regibus* Parthicis *abiectis & ignobilibus antea incrementa dignitatum felicibus* Arſacis *auſpicijs acceſſere uel maxima. quamobrẽ numinis eum uice uenerantur & colunt, eouſque propagatis honoribus, ut ad noſtri memoriam non niſi* Arſacides *ſit, quiſquam in ſuſcipiendo regno cunctis anteponatur: &*

in qualibet ciuili concertatione,quæ quotidie apud eos eueniunt,ut ſacrilegum quiſque caueat,ne dextera ſua Arſacidem arma geſtantem feriat uel priuatum. ſatiſque conſtat hanc gentem regna,populis in ſuperatis compluribus, dilataſſe aduſque Propontidem & Thracias: ſed altè ſpirantium ducum ſuperbia, licenter graſſantiū per longinqua,ærūnis maximis imminutam. Primo per Cyrum,quē Boſphori fretum cum multitudine fabuloſa trāſgreſſum,ad internicionē deleuit Tomyris regina Scytharum ultrix acerrima filiorū.Deinde cum Darius,poſteáque Xerxes Græciam elementorum uſu mutato aggreſſi,cunctis penè copijs terra maríque conſumptis, uix ipſi tutum inuenere diſceſſum:ut bella prætereamus Alexādrina,& teſtamento nationē omnem in ſucceſſoris unius iura trāſlatam. Quibus peractis trāſcurſiſque temporibus lōgis ſub conſulibus, & deinceps in poteſtatem Cæſarum redacta Rep. nobiſcum eæ nationes ſubinde dimicarunt,paribúſque momentis interdum,aliquoties ſuperatæ,nonnunquā abiere uictrices. Nunc locorū ſitum quantum ratio ſinit, carptim breuiter abſoluam. Hæ regiones in amplitudines diffuſæ lōgas & latas, ex omni latere inſuloſum & celebre Perſicum ambiunt mare:cuius oſtia adeo eſſe perhibentur anguſta,ut ex Harmozonta Carmaniæ promontorio contra oppoſitum aliud promontoriū,quod appellant incolæ Maces ſine impedimento cernatur. Quibus anguſtijs permeatis,cum latitudo patuerit nimis extenſa,nauigatio aduſque urbem Teredona porrigitur,ubi poſt iacturas multiplices pelago miſcetur Euphrates:omniſque ſinus dimenſione littorea in numerum uiginti millium ſtadiorum, uelut ſpatio detornato finitur:cuius per oras omnes oppidorū eſt denſitas & uicorum nauiúmque crebri diſcurſus.Ergo permeatis angu-

ſtijs antedictis, uenitur ad Armeniæ ſinum, Orienti obiectum: interuallo Cãtichus nomine panditur ſinus Auſtralis: haud procul inde alius quem uocant Chaliten, occiduo obnoxius ſideri. Hinc præſtrictis pluribus inſulis, è quibus paucæ ſunt notæ, Indorum mari iunguntur Oceano, qui feruentem ſolis exortum ſuſcipit omnium primus, ipſe quoque nimium calens. Vtque geographici ſtyli formarunt, hac ſpecie diſtinguitur omnis circuitus antedictus. Ab Arctoo cardine aduſque Caſpias portas Caduſiis conterminat & Scytharũ gentibus multis & Arimaſpis hominibus luſcis & feris: ab occidua plaga contingit Armenios, & Niphatẽ, & in Aſia ſitos Albanos, mare rubrum, & Scænitas Arabas quos Saracenos poſteritas appellauit: Meſopotamiã ſub axe Meridionali deſpectat: Orienti à fronte contrarius, ad Gangen extenditur flumen, quod Indorum interſecans terras, in pelagus eiectatur auſtrale. Sunt autem in omni Perſide hæ regiones maximæ, quas uitaxæ, id eſt magiſtri equitum curant, & reges & ſatrapæ: nã minores plurimas recenſere difficile eſt & ſuperfluum. Aſſyria, Suſiana, Media, Perſis, Parthia, Carmania maior, Hyrcania, Margiana, Bactriani, Sogdiani, Sacæ, Scythia ultra Emodem montem, Serica, Aria, Paropaniſadæ, Drãgiana, Arachoſia, & Gedroſia. Citra omnes propinqua eſt nobilis Aſſyria celebritate & magnitudine, & multiformi feracitate ditiſſima: quæ per populos pagóſque amplos diffuſa quondam & copioſa, ad unum conceſſit uocabulũ, & nunc omnis appellatur Aſſyria: ubi inter baccarũ, uulgariúmque abundantiam frugum bitumen naſcitur, prope lacum nomine Soſingiten, cuius alueo Tigris uoratus, fluénſque ſubterraneus percurſis ſpatijs longis emergit. Hic & naphtha gignitur picea ſpecie glutinoſa, ſimilis ipſa quo-

que bitumini: cui etiam ſi auicula inſederit breuis, præpedito uolatu ſubmerſa penitus euaneſcit. Et cum hoc liquoris ardere cœperit genus, nullum inueniet humana mens præter puluerem extinguendi commentum. In his pagis hiatus quoque conſpicitur terræ, unde halitus letalis exurgens quodcunq; animal proxime ſteterit, odore graui conſumit. Quæ lues oriens à profundo quodam puteo cum os eius exceſſerit latum, antequam ſublimius uagaretur, terras circunſitas inhabitabiles acerbitate feciſſet. Cuius ſimile foramen apud Hierapolim Phrygiæ antehac, ut adſerunt aliqui, uidebatur: unde emergens itidem noxius ſpiritus perſeueranti odore quicquid propè uenerat corrũpebat, abſque ſpadonibus ſolis: quod qua cauſa eueniat, rationibus phyſicis permittatur. Apud Aſbamei quoque Iouis templum in Cappadocia, ubi ampliſſimus ille philoſophus Apollonius traditur natus apud oppidum Tyana, ſtagno effluens fons cernitur, qui magnitudine aquarũ inflatus ſeſéque reſorbens, nunquam extra margines intumeſcit. Iuxta hunc circuitum Adiabena eſt Aſſyria priſcis tẽporibus uocitata, longáque aſſuetudine ad hoc tranſlata uocabulum ea re, quòd inter OEnam & Tigridem ſita nauigeros fluuios, adiri uado nunquam potuit: tranſire enim διαβαίνειν dicimus Græci. & ueteres quidem hoc arbitrãtur. Nos autẽ didicimus, quòd in his terris amnes ſunt duo perpetui, quos & tranſiuimus. Diabas & Adiabas, iuncti naualibus pontibus. Ideóque intelligi Adiabenam cognominatam, & ut à fluminibus maximis AEgyptus, Homero autore, & India, & Euphratenſis antehac Commagena: itidémque Iberia ex Ibero, nunc Hiſpania, & à Bæti amne inſignis prouincia Bætica. In hac Adiabena Ninus eſt ciuitas, quæ olim Perſidis regna poſſederat, nomẽ Nini po

tentiſſimi regis quondã Semiramidis mariti declarans, & Ecbatana, & Arbela, & Gaugamela, ubi Dariũ Alexander poſt diſcrimina uaria præliorum incitato Marte proſtrauit. In omni autem Aſſyria multæ ſunt urbes, inter quas Apamia eminet Meſene cognominata, & Teredon, & Apollonia, & Vologeſſia, hiſque ſimiles multæ. ſplendidiſſimæ uero & peruulgatæ hæ ſolæ ſunt tres: Babylon, cuius mœnia bitumine Semiramis ſtruxit: arcẽ enim antiquiſſimus rex cõdidit Belus: & Cteſiphon, quam Vardanes priſcis temporibus inſtituit, poſteáque rex Pacorus incolarum uiribus amplificatam & mœnibus, Græco indito nomine Perſidis effecit ſpecimen ſummum: poſt hanc Seleucia ambitioſum opus Nicanoris Seleuci. qua per duces Veri Cæſaris, ut ante retulimus, expulſata, auulſum ſedibus ſimulacrum Chomei Apollinis, perlatúmque Romam in æde Apollinis palatini deorum antiſtites collocarunt. Fertur autem, quòd poſt direptum hoc idem figmentum incenſa ciuitate, milites fanum ſcrutantes inuenere foramen anguſtum: quo reſerato ut pretioſum aliquid inuenirent, ex adyto quodam concluſo à Chaldæorum arcanis labes primordialis exiluit, quæ inſanabiliũ ui concepta morborũ eiuſdẽ Veri & Marci Antonini temporibus ab ipſis Perſarum finibus aduſque Rhenum & Gallias cuncta contagijs polluebat & mortibus. Hic prope Chaldæorum eſt regio altrix philoſophiæ ueteris, ut memorãt ipſi, apud quos ueridica uaticinandi fides eluxit. Perfluũt autem has eaſdẽ terras potiores ante alios amnes hi quos prædiximus, & Marſias & flumen regium, & Euphrates cunctis excellens: qui tripartitus nauigabilis per omnes eſt riuos, inſulaſque circunfluens, & arua cultorũ induſtria diligentius rigans, uomeri & gignẽdis arbuſtis habilia facit. his tractibus

Suſiani iũguntur, apud quos non multa ſunt oppida. inter alia tamen eminet Suſa ſæpe domicaliũ regum, & Arſiana, & Sela & Arecha, cætera breuia ſunt & obſcura. Fluuij uero multi per hæc loca diſcurrũt, quibus præſtantior Oates, & Harax, & Meſeus, per arenoſas anguſtias, quæ à rubro prohibẽt Caſpium mare æquoream multitudinem inundantes. At in læua Media confinis Hyrcano panditur mari: quam ante regnũ Cyri ſuperioris, & incrementa Perſidos, legimus Aſiæ reginam totius Aſſyrijs domitis: quorũ plurimos pagos in Acropatenæ uocabulũ permutatos belli iure poſſedit, pugnatrix natio, & formidãda poſt Parthos, quibus uincitur ſolis, regiones inhabitans ad ſpeciem quadratæ figuræ formatas. harum terrarum incolæ omnes ad latitudinem nimiam extenduntur, eiſque maximæ celſitudines imminent montiũ, quos Zagram & Oronten & Iaſonium uocant. Coroni quoque montis altiſſimi partẽ habitantes occiduam frumentarijs agris adfluunt & uinarijs, pingui fœcunditate lætiſſimi, & fluminibus, fontiúmq; uenis liquidis locupletes. ſunt apud eos prata uirentia, fœtus equorũ nobilium, quibus (ut ſcriptores antiqui docent, nóſque uidimus) ineuntes prælia uiri ſumma ui uehi exultantes ſolent, quos Neſeos appellant. abundant æque ciuitatibus quibus Media, & uicis in modũ oppidorum extructis, & multitudine incolarum. útque abſolute dicatur, uberrimum eſt habitaculum regum. In his tractibus magorum agri ſunt fertiles: ſuper quorum ſecta ſtudijſque, quoniã huc incidimus, pauca conueniet expediri. Magian opinionum inſignium autor ampliſſimus Plato, Machagiſtiam eſſe uerbo myſtico docet, diuinorum incorruptiſſimum cultum, cui ſcientiæ ſeculis priſcis multa ex Chaldæorum arcanis Bactrianus addidit Zoroaſtres: deinde Hyſtaſpes rex

prudentiſſimus Darij *pater,qui cum ſuperioris* India *ſecre ta fidentius penetraret,ad nemoroſam quandam uenerat ſolitudinem, cuius tranquillis ſilentijs præcelſa* Bracma*norum ingenia potiuntur:eorúmque monitu rationes mundani motus & ſiderum, puróſque ſacrorum ritus quantũ colligere potuit eruditus,ex his quæ didicit,aliqua ſenſibus magorum infudit: quæ illi cum diſciplinis præſentiendi futura per ſuã quiſque progeniem poſteris ætatibus tradũt.* Ex *eo per ſecula multa ad præſens una eadémque proſapia multitudo creata deorũ cultibus dedicatur.* Feruntque *etiã,ſi iuſtum eſt credi,ignem cælitus lapſum apud ſe ſempiternis foculis cuſtodiri,cuius portionẽ exiguam ut fauſtã præiſſe quondam* Aſiaticis *regibus dicunt.*Huius *originis apud ueteres numerus erat exilis,eiúſque myſterijs* Perſi*cæ poteſtates in rebus faciendis diuinis ſolenniter utebãtur.*Eratque *piaculũ aras adire,uel hoſtiã contrectare,antequã magus conceptis precationibus libamenta diffunderet præcurſoria.* Verũ *aucti paulatim in amplitudinẽ gentis ſolidæ conceſſerunt & nomẽ: uilláſq; inhabitantes nulla murorũ firmitudine cõmunitas, & legibus ſuis uti permiſſi,religionis reſpectu ſunt honorati.*Ex *hoc magorũ ſemine ſeptem poſt mortẽ* Cambyſis *regnum iniſſe* Perſidos *antiqui memorãt libri,docentes eos* Darij *factione oppreſſos imperitandi initiũ equino hinnitu ſortiti.*In *hac regione oleũ conficitur medicum,quo illitum telum ſi emiſſum lentius laxiore arcu(nam ictu extinguitur rapido) hæſerit uſquã,tenaciter cremat:* Et *ſi aqua uoluerit abluere quiſquam,æſtus excitat acriores incendiorũ.* Nec *remedio ullo quàm iactu pulueris cõſopitur.* Paratur *autem hoc modo:* Oleum *uſus communis herba quadã infectum condiũt harũ rerũ periti,ad diuturnitatem ſeruãtes,& coaleſcens du-*

t.iiij.

rant ex materia uenæ naturalis, ſimilis oleo craſſiori: quæ ſpecies gignitur apud Perſas, quã (ut diximus) naphthã uocabulo appellauere gentili. Per hæc loca ciuitates diſperſæ ſunt plures, queis omnibus præſtant Zombis, & Patigra, & Gazaca: inter quas opibus & magnitudine mœnium conſpicuæ ſunt Heraclia, & Arſacia, & Europos, & Cyropolis, & Ecbatana ſub Iaſonio mõte in terris ſitæ Syromedorũ. Amnes has regiones prætereunt multi, quorũ maximi ſunt Choaſpes, & Gyndes, & Amardus, & Charmda, & Cambyſes, & Cyrus, cui magno & ſpacioſo Cyrus ille ſuperior rex amabilis, abolito uetere id uocabulũ dedit, cum ereptum ire regna Scythica deſtinaret, quòd & fortis eſſet, ut ipſe ferebatur, & uias ſibi, ut ille, impetu ingenti molitus in Caſpiũ dilabitur mare. Per tractus Meridianos expanſa, poſt hæc confinia, littoribus proxima Perſis habitatur antiqua, minutis frugibus diues & palmite, aquarúmque copia iucundiſſima. Amnes quippe multi per eã in antedictum fluunt ſinum: quorũ maximi ſunt Vatrachites, Rogomanis, & Briſoana, atq; Bagrada. Oppida uero mediterranea ſunt ampliora. incertũ enim qua ratione per oras maritimas nihil condiderũt inſigne. Inter quæ Perſepolis eſt clara, & Ardea, & Orobatis, atq; Tragonica. Inſulæ uero uiſuntur ibi tres tantũ, Tibiana, & Phara, & Alexãdria. His propinquãt Parthi, & Scythæ ſiti ſub Aquilone, colẽtes niuales terras & pruinoſas: quorũ regiones Choatres fluuius interſcindit cæteris abundãtior. & hæc potiora reſiduis ſunt oppida: Genonia, Charax, Apamia, Artacana, & Hecatõpylos, à cuius finibus per Caſpia littora aduſq; portarũ anguſtias ſtadia quadraginta numerãtur & mille. feri ſunt illic habitatores pagorũ omniũ, atq; pugnaces: eóſq; ita certamina iuuãt & bella, ut iudicatur inter

alios omnes beatus, qui in prælio fuderit animã. excedẽtes enim è uita morte fortuita, conuitijs inſectantur ut degeneres & ignauos. quibus ab Oriẽtali Auſtraliq; plaga Arabes beati conterminant, ideo ſic appellati, quòd frugibus iuxta & fœtibus & palmite odorúmq; ſuauitate multiplici ſunt locupletes: magnǽq; eorum partes Rubrum mare à latere dextero cõtingunt: læua Perſico mari collimitãt: elementi utriuſque potiri bonis omnibus aſſueti. ubi & ſtationes, & portus tranquilli ſunt complures, & emporia denſa, & diuerſoria regum ambitioſa nimiũ & decora, aquarúmque ſuapte natura calentium ſaluberrimi fontes, & riuorũ fluminúmque multitudo perſpicua, ſoſpitaliſque cæli temperies, ut rectè ſpectantibus nihil eis uideatur ad felicitatem deeſſe ſupremam. Ac licet abũdet urbibus mediterraneis atque maritimis, campíſque copioſis & uallibus, has tamen ciuitates habet eximias, Geapolim, & Naſcum, & Baraba, itidémq; Nagara, & Mephram, & Taphron, & Dioſcuriada. Inſulas autem complures habet per utrũque proximas mare. quas dinumerare nõ refert. Inſignior tamen alijs Turgana eſt, in qua Serapidis maximum eſſe dicitur templum. Poſt huius terminos ingentes, Carmania maior uerticibus celſis erigitur, aduſque Indicum pertinẽs mare, fructuarijs arboreíſque fœtibus culta, ſed obſcurior Arabum terris multo & minor, fluminibus tamen ipſa quoque non minus abundans, cæſpitíſque ubere iuxta fœcunda. Amnes autem ſunt hic cæteris notiores Sagareus, & Saganis, & Hydriacus. Sunt etiam ciuitates, licet numero paucæ, uictu tamen & cultu perquam copioſæ. Inter quas nitet Carmana omniũ mater, & Ortoſpana, & Alexandria, & Hermupolis. Interius uero pergenti occurrunt Hyrcani, quos eiuſdẽ nominis alluit mare: apud quos gle-

bæ maximæ auro micantes, ruris colēdi cura eſt leuior: ſed ueſcuntur uenatibus, quorum uarietate immane quantum exuberant. ubi etiam tigridum millia multa cernuntur, feræque beſtiæ plures: quæ cuiuſmodi ſolent capi commentis, dudū nos meminimus retuliſſe. nec ideo tamen ſtiuam ignorāt, ſed ſeminibus teguntur aliquæ partes, ubi ſolum eſt pinguius. nec arbuſta deſunt in locis habilibus ad plātandum, & marinis mercibus plerique ſuſtentantur. Hic *amnes duo peruulgati ſunt nominis,* Oxus & Maxera, *quos urgente inedia ſuperātes natatu aliquoties tigres, improuiſæ finitima populantur.* Habent *etiam ciuitates inter municipia minora ualidas, duas quidem maritimas,* Socunda & Saramanna: *mediterraneas alias,* Azmornam & Solen, & *his nobiliorem* Hyrcanam. Contra *hanc gentem ſub* Aquilone *dicuntur* Abij *uerſari genus pijſſimum, calcare cuncta mortalia conſuetum: quos (ut* Homerus *fabuloſius canit)* Iupiter *ab* Idæis *montibus contuetur.* Sedes *uicinas poſt* Hyrcanos *ſortiti ſunt* Margiani, *omnes penè collibus altis undique circunſepti, ideo à mari diſcreti.* Et *quanquam pleraque ſunt ibi deſerta aquarū penuria, quædam tamen habent oppida, ſed* Iaſonium, & Antiochia, & Niſea, *ſunt alijs notiora.* Proximos *hus limites poſſident* Bactriani *natio ante hac bellatrix & potentiſſima,* Perſiſque *ſemper infeſta, antequam circunſitos populos omnes ad deditionem gentilitatémque traherent nominis ſui, quam rexere ueteribus ſeculis etiam* Arſaci *formidabiles reges.* Eius *pleræque partes, ita ut* Margiana, *procul à littoribus ſunt diſparatæ, ſed humi gignentium fertiles, & pecus quod illic per cāpeſtria loca ueſcitur & montana mēbris magnis cōpactum & ualidis. indicio ſunt cameli à* Mithridate *exinde perducti, & primitus in obſi-*

dione Cyzicena Romanis uiſi. gentes iiſdẽ Bactrianis obediunt plures, quæ arua plana arãt, & ad Italiæ ſpeciem crebris fluminibus inũdantur: è quibus Artamis & Zariaſpes antè ſibi cõſociati, itidémq; Ochus & Orgomanes iuncti cõuenis aquis, augẽt immania Oxi fluenta. Sunt & hic ciuitates quas amnes diuerſi perſtringũt, his cedẽtes ut melioribus, Chatra, & Charte, & Alicodra, & Aſtacia, & Menapila, & Bactra ipſa, unde regnũ & uocabulũ nationis eſt inſtitutũ, ſub imis montiũ pedibus quos appellãt Sogdios. inter quos amnes duo fluũt nauiũ capaciſſimi, Araxates & Dymas qui per iuga uallésq; præcipites in campeſtrẽ planiciẽ decurrẽtes, Oxiã nomine paludẽ efficiunt lõgè latéque diffuſam. Hic inter alia oppida celebrãtur, Alexandria, & Tribatra, & Drepſa metropolis. His contigui ſunt Sacæ natio fera, ſqualentia incolẽs loca, ſolo pecori fructuoſa, ideo nec ciuitatibus culta: cui Aſcanimia mons imminet, & Comedus. Præter quorũ radices, & uicũ quẽ Lithinon Pyrgon appellãt, iter lõgiſſimum patet mercatoribus peruium ad Seras ſubinde cõmeantibus. Circa defectus & crepidines montiũ, quos Imauos & Tapurios uocant, Scythæ ſunt intra Perſicos fines, Aſianis contermini Sarmatis, Alanorúmq; latus tãgentes extremum. Qui uelut agentes quodã ſeceſſu coalitiq; ſolitudine per interualla diſperſi ſunt lõga, aſſueti uictu uili & pauperrimo. & gẽtes quidem uariæ hos incolũt tractus, quas nũc recẽſere alio properãs, ſuperfluũ puto. Illud tamẽ ſciendũ, inter has nationes penè ob aſperitatẽ nimiã inacceſſas, homines eſſe quoſdã mites & pios, ut Iaxartæ ſunt & Galactophagi, quorũ meminit uates Homerus in hoc uerſu, γαλακτοφάγων ἀβίων τε δικαιοτάτων ἀνθρώπων. Inter flumina uero multa, quæ per has terras, uel potioribus iũgit natura, uel lapſu

pòſt trahit in mare, Roemnus *celebris eſt, &* Iaxartes, *&* Talicus. *Ciuitates autẽ nõ niſi tres ſolas habere noſcũtur,* Aſpabota, *&* Cauriana, *&* Saga. *Vltra hæc utriuſque* Scythiæ *loca, contra* Orientalem *plagam in orbis ſpeciem conſertæ celſorum aggerum ſummitates ambiunt* Seras, *ubertate regionum & amplitudine circunſpectos: ab* Occidẽtali *latere* Scythis *adnexos, à* Septẽtrione *&* Orientali *niuoſæ ſolitudini cohærentes, quà* Meridiem *ſpectant aduſque* Indiã *porrectos &* Gangem. *Appellãtur autem ijdem montes,* Aria, *&* Nazauitium, *&* Aſmira, *&* Emodus, *&* Opurocarra. *Hanc itaque planiciem, undique prona decliuitate præruptam, terráſque lato ſitu diſtentas, duo famoſi nominis flumina,* OEchardes *&* Banthiſis *lentiore meatu percurrũt. & diſpar eſt tractuum diuerſorum ingeniũ: hic patulum, alibi molli deuexitate ſubductum. ideóque ſatietate frugum, & pecoribus, & arbuſtis exuberant.* Incolunt *autem fœcundiſſimam glebam uariæ gentes, è quibus* Alitrophagi, *&* Carambuſi, *&* Sizyges, *&* Chardi *Aquilonibus obiecti ſunt & pruinis.* Exortum *uero ſolis ſuſpiciunt* Rabannæ, *&* Aſmiræ, *&* Eſſedones *omniũ ſplendidiſſimi: quibus* Atharæ *ab* Occidentali *parte cohærẽt, &* Aſparatæ: Betæ *uero* Auſtrali *celſitudini mõtium acclinati, urbibus licet non multis, magnis tamen celebrantur & opulentis: inter quas maximæ,* Aſmira, *&* Eſſedon, *&* Aſparata, *&* Pheræ, *nitidæ ſunt & notiſſimæ. agunt autem ipſi quietius* Seres *armorũ ſemper & præliorum expertes, útque hominibus ſedatis & placidis eſt otiũ uoluptabile, nulli finitimorũ moleſti. cæli apud eos iucũda ſalubríſq; tẽperies, aeris facies mũda, leniúmq; uẽtorum cõmodiſſimus flatus, & abunde ſyluæ ſublucidæ: à quibus arborũ fœtus aquarũ aſperginibus crebris, uelut quædam*

uellera molliẽtes, ex lanugine & liquore mixtã ſubtilitatẽ tenerrimã pectunt: nentéſque ſubtegmina, conficiunt ſericum, ad uſus antehac nobilium, nũc etiam infimorum ſine ulla diſcretione proficiens. Ipſi præter alios frugaliſſimi, pacatioris uitæ cultores, uitantes reliquorũ mortalium cœtus. Cúmque ad cœmenda fila, uel quædam alia fluuiũ tranſierint aduenæ, nulla ſermonum uice propoſitarũ rerum pretia ſolis oculis æſtimantur. Et ita ſunt abſtinentes, ut apud ſe tradentes gignentia, nihil ipſi comparent aduectitium. Ariani uiuunt poſt Seras, Boreæ obnoxij flatibus: quorum terras amnis uehendis ſufficiens nauibus, Arias perfluit nomine, faciens lacum ingentem eodem uocabulo dictitatum. Abundat autem hæc eadem Aria oppidis: inter quæ ſunt celebres, Bitaxa, Orbitana, & Sotera, & Niſibis, & Alexandria. unde nauiganti ad Caſpiũ mare quingenta ſtadia numerantur & mille. his locis Paropamiſſadæ ſunt proximi, Indos ab Oriente, Caucaſúmque ab Occidentali latere proſpectantes, ipſi quoq; mentiũ defectibus acclinati: quos reſiduis omnibus maior Ortogordomaris interluit fluuius à Bactrianis exurgens. Habent autem etiã ciuitates aliquas, quibus clariores ſunt, Gazaca, & Naulibis, & Ortoſpana, unde littorea nauigatio adúſque Mediæ fines portis proximos Caſpijs ſtadiorum ſunt duo millia ducẽta. Antedictis contigui ſunt Drangiani collibus cohærentes, Arabum nomine ideo appellatum, quòd inde exoritur, intérque alia duobus municipijs exultantes Prophthaſia, & Ariaſpe, opulentis & claris. Poſt quos ex aduerſo Aracoſia uiſitur, dextrum uergens in latus Indis obiecta: quam ab Indo fluuiorum maximo, unde regiones cognominatæ ſunt, amnis multo minor exurgens aquarũ alluit amplitudine, efficítque paludẽ Arachotoſcrenen ap-

pellatã. hic quoque ciuitates ſunt inter alias uiles, Alexandria, & Arbaca, & Choaſpa. In penitiſſima parte Perſidos Gedroſia eſt, dextra terminos cõtingens Indorũ, inter minores alios Artabio uberior flumine: ubi mõtes deficiunt Barbitani, quorũ ex pedibus imus emergẽtes alij fluuij Indo miſcẽtur, amittentes nomina magnitudine potioris. ciuitates autẽ etiam hic ſunt. inter ciuitates præter inſulas Sedratyra, & Gynæcon limen meliores reſiduis æſtimãtur. Ne igitur oræ maritimæ ſpatia alluẽtia Perſidis extremitates per minutias demonſtrantes, à propoſito lõgius aberremus, id ſufficiet dici: quòd mare prætẽtum à Caſpijs montibus per Boreũ latus aduſque memoratas anguſtias nouem milliũ ſtadiorũ: Auſtrale uero ab oſtijs Nili fluminis aduſq; principia Carmanorũ, quatuordecim milliũ ſtadiorũ numero definitur. Per has nationes diſſonas & multiplices, hominum quoque diuerſitates ſunt ut locorũ. Sed ut generaliter corpora deſcribamus & mores, graciles penè ſunt omnes, ſubnigri uel liuido colore pallẽtes, caprinis oculis torui, & ſupercilijs in ſemiorbiũ ſpeciem curuatis iũctiſque, non indecoris barbis, capilliſq; prolixis hirſuti. omnes tamẽ promiſcue, uel inter epulas, feſtóſque dies gladijs cincti cernuntur. Quẽ Græcorũ ueterũ morẽ abieciſſe primos Atheniẽſes, Thucydides eſt autor ampliſſimus. Effuſius pleriq; ſoliti ſolui in Venerem, ægréque cõtenti multitudine pellicum, pueriliũ ſtuprorũ expertes, pro opibus quiſque adſciſcens matrimonia, plura uel pauca. Vnde apud eos per libidines uarias charitas diſperſa torpeſcit. munditias cõuiuiorũ & luxũ, maximéque potandi auiditatẽ uitãtes, ut luem. Nec apud eos extra regales mẽſas hora eſt præſtituta prãdendi, ſed uenter unicuique uelut ſolarium eſt, eóque momente quod inciderit editur. nec quiſquam poſt ſatietatem

ſuperfluos ſibi ingerit cibos. immane quantum reſtricti & cauti, ut inter hoſtiles hortos gradientes nonnunquam & uineta nec cupiant aliquid nec contingant, uenenorū & ſecretarum artium metu. Super his nec ſtando mingēs, nec nec ad requiſita naturæ ſecedēs facile uiſitur Perſa, ita obſeruantius hæc aliáque pudēda declinat. Adeo autē diſſoluti ſunt, & artuū laxitate, uagóque inceſſu iactitantes ſe, ut effœminatos exiſtimes, cum ſint acerrimi bellatores, ſed magis artifices quàm fortes, eminúſque terribiles: abūdantes manibus uerbis inſanímque loquētes & ferū, magnidici, graues & tetri, minaces iuxta in aduerſis rebus & proſperis, callidi, ſuperbi, crudeles, uitæ necíſque poteſtatem & in ſeruos & in plebeios uindicātes obſcuros. cutes uiuis hominibus detrahūt particulatim uel ſolidas: nec mini ſtrāti apud eos famulo mēſæq; adſtāti hiſcere uel loqui licet uel ſpuere, ita proſtrati pellibus labra omniū uinciuntur. Leges apud eos impēdio formudatæ. Inter quas diritate exuperāt latæ cōtra ingratos, & deſertores, & abominandæ aliæ per quas ob noxā unius omnis propinquitas perit. Ad iudicādū autē uſu rerū ſpectati deſtinātur & integri, parū alienis cōſilijs indigētes: unde noſtrā cōſuetudinē ridēt, quæ interdū facūdos, iuríſque publici peritiſſimos poſt indoctorū collocat terga. Nam quod ſuperſedere corio damnati ob iniquitatem iudicis iudex alius cogebatur, aut finxit uetuſtas, aut olim recepta conſuetudo ceſſauit. Militari cultu ac diſciplina præludíjſque continuis rei caſtrenſis & armaturæ, quam ſæpius formauimus, metuendi uel exercitibus maximis, equitatus uirtute confiſi, ubi deſudat nobilitas omnis & ſplēdor. Pedites enim in ſpeciem murmillonum cōtecti, iuſſa faciūt ut calones. Sequitúrq; ſemper hæc turba tanquam addicta perenni ſeruitio, nec ſtipen-

diјs aliquando fulta nec donis. & gentes plurimas præter eas quas abunde perdomuit, ſub iugum hæc natio miſerat, ita audax, & ad pulueres Martios erudita, ut in bellis ciuilibus externiſq; aſſiduæ uexaretur. Indumẽtis plerique eorum ita operiuntur lumine colorũ fulgentibus uario, ut licet ſinus lateráq; diſſuta relinquant flatibus agitari uentorum, inter calceos tamen, & uerticem nihil uideatur intectũ. armillis uti, monilibúſque aureis, & gemmis, præcipue margaritis, quibus abundant, aſſuefacti poſt Indiam uictam, & Crœſum. Res ſtatuit ut ſuper ortu lapidis huius pauca ſuccinctius explicentur. Apud Indos & Perſas margaritæ reperiũtur in teſtis marinis robuſtis & candidis, permixtione roris anni tempore præſtituto conceptæ. Cupientes enim uelut coitum quendã humoris, ex lunari aſpergine capiunt denſius oſcitando. Exindéque grauidæ edunt minutas binas, aut ternas, uel uniones ſic appellatas, quòd eius terræ conchulæ ſingulas aliquoties pariunt, ſed maiores. Idque indicium eſt ætheria potius deriuatione, quàm ſaginis pelagi hos oriri fœtus & ueſci, quòd guttæ matutini roris iјſdem infuſæ claros efficiũt lapillos & teretes: ueſpertini uero flexuoſos contrà & rutilos, & maculoſos interdũ. Minima autem uel magna pro qualitate hauſtuum figurantur caſibus uariatis. Concuſſæ uero ſæpiſſime metu fulgurum inaneſcunt, aut debilia pariunt, aut certe uitiјs defluunt abortiuis. Capturas autem difficiles, & periculoſas, & amplitudines pretiorũ illa efficit ratio, quòd frequentari ſueta littora propter piſcantium inſidias declinantes (ut quidã coniјciunt) circa deuios ſcopulos, & marinorũ canum receptacula deliteſcunt. Quod genus gemmæ etiam in Britannicis ſeceſſibus maris gigni legíque, licet dignitate diſpari, non ignoramus.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XXIIII.

P OST exploratam alacritatem exercitus, uno paríque ardore impenetrabilem principem ſuperari non poſſe, uſitato clamore teſtantis, Iulianus ſummæ rei finem imponendum maturius credēs, extracta quiete nocturna itinerarium ſonare lituos iubet: præſtructíſque omnibus quæ difficultates arduæ belli poſcebant, candente iam luce Aſſyrios fines ingreſſus, celſo præter alios ſpiritu obequitans ordinibus, æmulatione ſui cunctos ad officia fortitudinis incēdebat. utque ductor uſu & docilitate firmatus, metuens ne per locorum inſolentiam inſidijs caperetur occultis, agminibus incedere quadratis exorſus eſt. Excurſatores quidem quingentos & mille ſenſim præire diſpoſuit, qui cautius gradientes ex utroque latere, itidémque à fronte, nequis repētinus irrueret proſpectabant. Ipſe uero medios pedites regens, quod erat totius roboris firmamentū, dextra legiones aliquas cum Neuita ſupercilia fluminis perſtringere iuſſit Euphratis. Cornu uero læuū cum equitum copijs Arintheo tradidit & Ormiſdæ ducēdum confertius per plana camporū & mollia. Agmina uero poſtrema Dagalaiphus cogebat & Victor, ultimúſque omniū Oſdruenæ dux Secūdinus. Deinde ut hoſtibus ſi erupiſſent uſquam uel conſpicantibus procul, timorem multitudinis maioris incuteret, laxatis cuneis iumenta dilatauit & homines, ut decimo penè lapide poſtremi diſpararentur à ſigniferis primis: quod arte mira ſæpe feciſſe Pyrrhus ille

rex dicitur Epirotes, opportunis in locis caſtrametandi, ar-
morúmque ſpeciem diffundẽdi ex induſtria, uel attenuan-
di perquam ſcientiſſimus, ut ubi ueniſſet plures æſtima-
rentur, aut pauci. Sarcinas uero & calones & apparitio-
nem imbellem, impedimentorúmque genus omne inter u-
trunque latus inſtituit procedentium ordinum, ne qua ui
ſubita raperẽtur, ut ſæpe contingit, improtecta. Claſſis au-
tem licet per flumen ferebatur aſſiduis flexibus tortuo-
ſum, nec reſidere, nec præcurrere ſinebatur. Emẽſo itaque
itinere biduo prope ciuitatẽ uenimus Dorã, deſertam mar-
ginibus amnis impoſitam. In quo loco greges ceruorũ plu-
res inuenti ſunt, quorum alij confixi miſſilibus, alij pon-
deribus eliſi remorũ, ad ſatietatem omnes pauerunt: pars
maxima natatu aſſueta ueloci, alueo penetrato incohibili
curſu euaſit ad ſolitudines notas. Exin itinere dierũ qua-
tuor leui peracto, ueſpera incedẽte cum expeditis mille im-
poſitis nauibus, Lucillianus comes imperitia principis
mittitur Anathan munimentum expugnaturus: quod ut
pleraque alia circunluitur fluẽtis Euphratis: & nauibus,
ut præceptum eſt, per opportuna diſperſis, obſidebatur inſu
la nebuloſa nocte obumbrante impetũ clandeſtinum. Sed
poſtquam uenit lux certa, aquatum quidam egreſſus, ui-
ſis ſubito hoſtibus ululabili clamore ſublato excitos tumul
tuoſis uocibus propugnatores armauit. Et mox ſpecula qua
dam altiſſima explorato ſitu caſtrorum, quàm ocyſſime
duarũ præſidio nauium amnem ſupermeat imperator,
ponè ſequentibus nauigijs multis, quæ obſidionales machi-
nas aduehebãt. Iámque muris propinquans cũ non abſque
diſcriminibus multis conſideraret eſſe certandum, ſermo-
ne cum leni, tum aſpero & minaci hortabatur ad deditio-
nẽ defenſores: qui ad colloquiũ petito Ormiſda, promiſſis

eius & iuramẽtis illecti, multa ſibi de lenitudine Romana ſpondebant. Denique præ ſe bouẽ coronatum agentes, quod eſt apud eos ſuſceptæ pacis indiciũ, deſcendere ſuppliciter: & ſtatim omni munimẽto incenſo, Puſeus eius præfectus, dux AEgypti poſtea, honore tribunatus affectus eſt. Reliqui uero cum charitatibus ſuis & ſupellectile humiliore cultu ad Syriacam ciuitatẽ Chalcida trãſmiſſi ſunt. Inter hos miles quidam, cum Maximianus perrupiſſet quõdam Perſicos fines, in his locis æger relictus, prima tum etiã lanugine iuuenis, ut aiebat, uxores ſortitus gentis ritu cõplures, cũ numeroſa ſobole tunc ſenex incuruus, exultans proditioníſque autor ducebatur ad noſtra, teſtibus affirmans, & præſaſſe ſe olim, & prædixiſſe quòd cẽtenario iã contiguus ſepelietur in ſolo Romano. Poſt quæ Saraceni procurſatores quoſdã partis hoſtium obtulere lætiſſimo principi, & iterum ad agendã ſimilia ſunt remiſſi. Acciderat aliud poſtridie dirum. uẽtorum enim turbo exortus, pluréſque uertigines concitans, ita confuderat omnia tecta, ut tabernacula multa conſiderẽtur, & ſupini plerique milites ſternerẽtur uel proni, ſpiritu ſtabilitatẽ ueſtigij ſubuertẽte: nec minus eodẽ die aliud periculoſum euenit. Amne enim repente circa margines euagato, merſæ ſunt quædam frumentariæ naues, cataractis auulſis ad diffundendas reprimendáſque aquas rigare ſuetas opere ſaxeo ſtructis: quod utrũ per inſidias an magnitudne acciderit fluẽtorum, ſciri non potuit. Poſt præruptam incẽſámque urbem omniũ primam, & captiuos tranſmiſſos, certiore iam ſpe prouectus exercitus ad fiduciam, elatis uocibus in fauores principis conſurgebat, affore ſibi etiam deinde cæleſtem exiſtimans curam: & quia per regiones ignotas de obſcuris erat ſuſpectior cura, aſtus gentis & ludificãdi uarietas timebatur.

Ideo imperator nunc anteſignanis, nunc agminibus cogendis inſiſtẽs cum expeditis uelitibus, nequid lateret abſtruſum, frutecta ſqualida alléſque ſcrutabatur, licentiores militũ per lõginqua diſcurſus affabilitate natiua prohibendo uel minis: hoſtiles tamen agros omni frugum genere diuites cum ſegetibus & tugurijs inflãmari permiſit, ita demum cum uſui neceſſaria abunde ſibi quiſque collegiſſet: & hoc modo ſauciabatur ſalus hoſtiũ neſciorũ. Bellatores enim libenter quæſitis dextris proprijs utebantur, alia uirtutis ſuæ horrea reperiſſe exiſtimãtes, & læti quòd uitæ quoque ſubſidijs affluentes, alimenta ſeruabant quæ nauigijs uehebãtur. Hic uino grauis quidã temerarius miles, & ad ulteriorem ripam nullo urgente trãſgreſſus, in conſpectu noſtro ab hoſtibus captus, occiſus eſt: quibus tali caſu patratis, ad caſtra peruenimus nomine Thilutha, in medio fluminis ſita, locũ immenſo quodã uertice tumeſcentem, & poteſtate naturæ uelut manu circũſeptum humana: cuius ad deditionem incolæ tẽtati mollius (ut decebat) quoniam aſperitas edita uim ſuperabat armorũ, intẽpeſtiuam tunc defectionem eſſe firmabãt. Sed hactenus reſpõderunt, cum interiora occupauerint protinus gradiẽtes Romani, ſe quoque utpote regnorũ ſequelas uictoribus acceſſuras. & poſt hæc prætermeantes ipſa mœnia, naues noſtras cum uerecundia quiete ſpectabant immobiles. quo tranſito, cum ad munimentum aliud Achaiachalã nomine ueniſſemus fluminis circumitione uallatũ, arduúmque trãſcenſu, confutati pari reſponſo diſceſſimus. Alia poſtridie caſtra ob muros inualidos derelicta prætereuntur incenſa. Poſtera igitur & inſequenti die ſtadijs ducentis emenſis, uentum eſt ad locum Baraxmalcha: unde amne trãſito milliario ſeptimo diſparata Diacira inuaditur ciuitas habi-

tatoribus uacua, frumento & ſalibus nitidis plena, in qua templum alti culminis arci uidimus ſuppoſitum: qua incęſa, cæſiſq; mulieribus paucis quæ repertæ ſunt, traiecto fonte ſcatente bitumine, Ozogardanam occupauimus oppidum, quod formidine aduenientis exercitus, itidem deſerue re cultores, in quo principis Traiani tribunal oſtētabatur. Hac quoque excuſſa, biduo ad refectionem corporum dato, prope extremum noctis quæ ſecūdum diem ſecuta eſt, Surena poſt regē apud Perſas promeritæ dignitatis, & Malechus Podoſaces nomine Phylarchus Saracenorū Aſſanitarum, famoſi nominis latro, omni ſæuitia per noſtros limites diu graſſatus, ſtructis Ormuſdæ inſidijs, quē ad ſpeculandum exiturū incertum unde præſenſerant, ideo ſunt tentamento fruſtrati, quòd anguſta fluminis intercluuies & præalta trāſiri uado non potuit. Et primo lucis exordio, cum eſſent hoſtes iam in contuitu, uiſi tunc primitus, coruſci galeis, & horrētes indutibus rigidis, milites in procinctum impetu ueloci tendētes, eos inuolauere fortiſſime. Et quamuis arcus ualidis uiribus flecterentur, & ſplendor ferri intermicans Romanorū metum augeret, ira tamē acuēte uirtutē clypeorū dēſitate contecti, ne poſſint emittere, coegerunt. Animatus huiuſcemodi primitijs miles, ad uicum Macepracta peruenit, in quo ſemiruta murorū ueſtigia uidebātur: qui priſcis tēporibus in ſpatia lōga protētus munire ab externis incurſibus Aſſyriam dicebatur. hinc pars fluminis ſcinditur largis aquarum agminibus, ducēs ad tractus Babylonios interiores, uſui agris futura, & ciuitatibus circūiectis: alia Naarmalcha nomine, quod fluuius regū interpretatur, Cteſiphōta prætermeat: cuius in exordio turris in modū phari celſior ſurgit. Hanc peditatus omnis pontibus caute digeſtis tranſiuit. Equites

uero cum iumentis armati clementiores gurgites fluminis obliquati tranſnarunt, alia multitudine ſubita ui petita telorum hoſtilium: quos egreſſi auxiliares ad curſuram leuiſſimi fugientiúmque ceruicibus inſiſtẽtes, laniatu cruẽ proſtrauerũt. Quo negotio itidem glorioſe perfecto, ad ciuitatem Pyriſaboram uentum eſt amplam & populoſam, ambitu inſulari circumuallatã: cuius obequitãs mœnia imperator & ſitum, obſidium omni cautela cœptabat, quaſi ſola formidine oppidanos à propugnandi ſtudio ſubmoturus. quibus per colloquia ſæpe tentatis, cum nec promiſſis quiſquam flecteretur nec minis, ſuſcipitur oppugnandi exordium. & armatorum triplici corona circundatis muris, die primo aduſque noctis initium miſſilibus certabatur. tum defenſores animo præſtantes & uiribus, per propugnacula cilicijs undique laxius panſis, quæ telorum impetus cohiberent, obtecti ſcutis uimine firmiſſimo textis, & crudorum tergorum denſitate ueſtitis, ualidiſſime reſiſtebãt, ferrea nimirũ facie omni: quia laminæ ſingulis membrorum liniamentis cohærenter aptatæ, fido operimento totam hominis ſpeciem contegebant. Et aliquoties Ormiſdæ & indigenæ & regalis colloquia petentes obnixe, propinquantem probris atque conuitijs ut male fidũ inceſſebant & deſertorẽ: ac lenta cauillatione diei maxima parte exempta, tenebrarum ſilentio primo multiformes admotæ ſunt machinæ, cœptáque altitudo complanari foſſarum. quæ uixdum ambigua luce defenſores intente cõtemplati, eo accedẽte quòd angularem turrim ictus forauit arietis uiolentior, relictis ciuitatis duplicibus muris cõtinentem occupant arcem, aſperi montis interrupta planitie ſuperpoſitam: cuius medietas in ſublime conſurgens, tereti ambitu Argolici ſcuti ſpeciem oſtẽdebat, niſi quòd à Septentrione

id quod rotunditati deerat, in Euphratis fluēta proiectæ cautes eminentius tuebantur: in qua excellebant minæ murorum, bitumine & coctilibus laterculis fabricatæ, quo ædificij genere nihil tutius eſſe conſtat. Iamque ferocior miles peruaſa urbe, quam uiderat uacuam, aduerſus oppidanos ab arce multimoda tela fundētes acri contentione pugnabat. Cum enim ijdem prohibitores catapultis noſtrorū urgerētur atque baliſtis, ipſi quoque ex edito arcus erigebant fortiter tēſos: quibus pāda utrinque ſurgentia cornua ita lētius flectebātur, ut nerui digitorum acti pulſibus uiolētis arūdines ferratas emitterēt, quæ corporibus illiſæ cōtrarijs letaliter figebātur. Dimicabatur nihilominus utrobique ſaxorū manualiū nimbis: & neutrobi inclinato momēto, prælīū atrox à lucis ortu ad initiū noctis deſtinatione magna protractū, pari ſorte dirēptū eſt. Proinde die ſecuto, cū certaretur aſperrime, multiq; funderētur alteſecus, & æquæ uires geſta librarēt, imperator omnes aleæ caſus inter mutuas clades experiri feſtinās, cuneatim ſtipatus dēſatiſq; clypeis ab ictu ſagittarū defenſus, ueloci ſaltu comitātibus prōptis prope portā uenit hoſtilē craſſo ferro cruſtatā. Et licet ſaxis & glāde cæteriſque telis cū periculo ſalutis premeretur, fodicare tamen paratos ualuarū latera, ut aditum patefacerēt, uocibus increpās crebris, non antè diſceſſit, quàm telorū congerie, quæ ſuperiaciebantur, ſe iam cerneret obruēdum. euaſit cū omnibus tamē, paucis leuius uulneratis, ipſe innoxius uerecūdo rubore perfuſus. Legerat enim AEmilianum Scipionem, cum hiſtoriarum conditore Polybio Megalopolitano Arcade & triginta millibus portam Carthaginis impetu ſimili ſubfodiſſe. ſed fides recepta ſcriptorū ueterū recens factū defendit. AEmilianus enim teſtudine lapidea tectam ſucceſſerat portā, ſub qua

tutus & latens, dum moles ſaxeas detegunt hoſtes, urbem nudatam irrupit. Iulianus uero locum patentem ingreſſus, obumbrata cæli facie fragmentis mõtium & miſſilibus, ægre inde repulſus abſceſſit. His raptim ac tumultuarie agitatis, cum operoſitas uinearum & aggerum impeditiſſima cæteris urgentibus cerneretur, machinam quæ cognominatur helepolis, iuſſit expeditius fabricari: qua ut ſupra docuimus rex uſus Demetrius ſuperatis oppidis pluribus, Poliorcetes appellatus eſt. Ad hanc molem ingentem, ſuperaturam celſarum turrium minas, prohibitores oculorum acies intentius conferentes, itidémque inſtantiam obſidentium perpenſantes, ſubito uertuntur ad preces circunfuſi per turres ac mœniũ minas: & fidem Romanam panſis manibus proteſtantes, uitam cum uenia poſtulabant. Cúmque ceſſaſſe opera, & munitores nihil tentare uiderẽt ulterius, quod quietis erat indiciũ certum, copiã ſibi dari cõferendi ſermonis cũ Ormiſda poſcebant. Hócque impetrato Mamerſides præſidiorũ præfectus demiſſus per funem, ductúſque ad imperatorẽ, ut obſecrauit uitam cum impunitate ſibi conſortibúſque ſuis firmiter pacta, redire eſt permiſſus. Geſtíſque nuntiatis, plebs omnis utriuſque ſexus ad ſententiã ſuam cũctis acceptis pace fœderata, cum religioni cõſecrationibus fidis patefactis egreditur portis, ſalutarẽ Geniũ affulſiſſe ſibi clamitãs Cæſarẽ magnũ & lenẽ. Numerata ſunt autẽ dedititiorũ duo millia, & quingenti: nã cætera multitudo obſidiũ antè ſuſpectãs nauigijs paruis permeato amne deceſſit. In hac arce armorũ alimẽtorúmque copia reperta eſt maxima: unde neceſſarijs ſumptis, reliqua cũ loco ipſo exuſſere uictores. Poſtera die quàm hæc acta erant, perfertur ad imperatorẽ cibos per otium capientem nuntius grauis, Surenam Perſicum ducem pro-

curſatorum partis noſtræ tres turmas inopinum aggreſſum pauciſſimos trucidaſſe: inter quos ſtrato tribuno unú rapuiſſe uexillum. ſtatímque concitus ira immani, cum armigera manu feſtinatione ipſa tutiſſimus peruolauit: & graſſatoribus fœda conſternatione depulſis, reſiduos duos tribunos ſacramento ſoluit, ut deſides & ignauos. decem uero milites ex his qui fugerant, exauctoratos capitali addixit ſupplicio, ſecutus ueteres leges. Incenſa denique urbe, ut memoratum eſt, conſtructo tribunali inſiſtens, actis gratijs conuocato exercitu cunctos ad paria facienda deinceps hortabatur: & argenteos nummos centenos uiritim pollicitus, cum ea parcitate promiſſi percitos tumultuare ſenſiſſet, ad indignationem plenam grauitatis erectus, En, inquit, Perſæ circunfluentes rerum omnium copijs, ditare nos poterit opimitas gentis, ſi unum ſpirantibus animis fortiter fecerimus. ex immenſis opibus egentiſſima eſt tandẽ, credite, Romana reſpublica, per eos, qui ut augerẽt diuitias, docuerunt principes auro quiete à Barbaris redempta redire. impetitum ærarium eſt, urbes exinanitæ, populatæ prouinciæ: mihi nec facultates, nec propinquitas generis ſuppetit, quanuis ortus ſim nobilis, præter pectus omni liberum metu: nec pudebit imperatorem cuncta bona in animi cultu ponentem, profiteri paupertatem honeſtam. Nam & Fabritij familiari re pauperes rexere bella grauiſſima, gloria locupletes. Hæc nobis cuncta poterunt abundare, ſi imperterriti, deo méque, quantum humana ratio patitur caute ductante mitius egeritis. ſin reſiſtitis ad ſeditionum reuoluti dedecora priſtinarum, pergite. ut imperatorem decet, ego ſolus confecto tantorum munerum curſu moriar ſtando, contempturus animam quã mihi febricula eripiet una: aut certe diſcedam. nec enim ita uixi, ut non poſſim ali-

quando eſſe priuatus: præque me fero & lætor ductores ſpectatiſſimos eſſe nobiſcum, perfectos belliciarum omni genere doctrinarum. Hac modeſta imperatoris oratione, inter ſecunda & aſpera meante, miles pro tempore delinitus, aſſumpta cum meliorum expectatione fiducia, regibilem ſe fore pollicitus & morigerum, cunctorum aſpirante conſenſu, autoritatem eius ſublimitatémque cordis extollebat in cælum. quod cum uere atque ex animo dicitur, ſolet amor ex crepitu leui monſtrari. Repetitis poſt hæc tentorijs, pro copia rei præſentis uictu ſe recreauit & quiete nocturna. Animabat autem Iulianus exercitum, cum non per charitates, ſed per inchoatam negotiorum magnitudinem deieraret aſſidue, Sic ſub iugum mitteret Perſas, Ita quaſſatum recrearet orbẽ Romanum: ut Traianus fertur aliquoties iurando dicta conſueſſe firmare, Sic in prouinciarum ſpeciem redactam uideam Daciam, Sic pontibus Iſtrum & Euphraten ſuperẽ. & ſimilia plurima. Poſt hæc decurſis millibus paſſuũ quatuordecim, ad locum quendã uentum eſt, arua aquis abundantibus fœcundantem: quo itinere nos ituros Perſæ prædocti, ſublatis cataractis undas euagari fuſius permiſerunt. Itaque humo late ſtagnante, altero die militi requie data, imperator ipſe progreſſus cõſtratis ponticulis multis & utribus, ſublicij'ſque nauibus, itidem confectis palmarum trabibus, exercitum non ſine difficultate traduxit. In his regionibus agri ſunt plures conſiti uineis, uarióque pomorum genere: ubi oriri arbores aſſuetæ palmarum, per ſpatia ampla aduſque Meſenen & mare pertinent magnum, inſtar ingentium nemorum. & quaquà inceſſerit quiſquam, termites & ſpadicas cernit aſſidua, quorum ex fructu, mellis & uini conficitur abundantia. & maritari palmæ ipſæ dicuntur, facıléque ſe-

xus poſſe diſcerni. additur etiam generare fœminas ſeminibus illitas marium, ferúntque eas amore mutuo delectari: hócque inde clarere, quòd contra ſe enixiſſime micantes; ne turgidis quidē flatibus auertuntur. & ſi ex more fœmina maris non illita fuerit ſemine, abortus uitio fœtus amittit intempeſtuoſos: & ſiqua fœmina cuius arboris amore percuſſa ſit ignoretur, unguento ipſius inficitur trūcus, & arbor alia naturaliter odoris dulcedinem concipit, hiſque indicijs uelut coeundi quædam proditur fides. qua ibi copia ſatur exercitus, plures prætergreſſus eſt inſulas: & ubi formidabatur inopia, ibi timor ſaginæ grauis inceſſit. Sagittariorū denique hoſtiliū impetu latenter tentatus, neque multus, prope locum uenit ubi pars maior Euphratis in riuos diffinditur multifidos. In hoc tractu ciuitas ob muros humiles ab incolis Iudæis deſerta iratorū manu militum conflagrauit. Quibus actis pergebat ulterius imperator, placida ope numinis, ut arbitrabatur, erectior. Cúmq; Maiozamalchā ueniſſet urbē magnam & ualidis circundatā mœnibus, tentorijs fixis prouidit ſolicite, ne caſtra repentino equitatus Perſici turbarentur accurſu: cuius fortitudo in locis patentibus immane quantū gentibus eſt formidata. & hoc diſpoſito, ſtipatus uelitibus paucis, ipſe quoque pedes, ciuitatis ſitum diligenti inquiſitione exploraturus, in pernicioſas præcipitatus inſidias, ex ipſo uitæ diſcrimine tandē emerſit. Nāque per latentem oppidi portam Perſæ decem armati digreſſi, imáque cliuorū peruadentes poplitibus ſubſidendo, repentino impetu noſtros aggreſſi ſunt. E quibus duo conſpectiorem habitu principem gladijs petiere diſtrictis: ſed occurrit ictibus erectum latius ſcutum: quo contectus magna elatáque fiducia unius lateri ferrum infixit: alterum ſtipatores multiplicatis ictibus

occiderunt. reſiduis, è quibus uulnerati ſunt aliqui, diſiectis in fugam, ſpoliatiſque ambobus reducens incolumes ſocios cum exuuijs remeauit ad caſtra, omnium lætitia magna ſuſceptus. Suſtulit ab hoſte proſtrato aureum colli monile Torquatus, fudit confidentiſſimum Gallum alitis propugnatione Valerius poſtea cognomento Coruinus: hácque gloria poſteritati ſunt commendati. non inuidemus: accedat hoc quoque monumentis ueteribus facinus pulchrum. Conſtratis poſtridie pontibus exercitúque tranſuecto, & metatis alibi ſalubrius caſtris uallo duplici circunductis, quoniam (ut diximus) timebãtur ſolitudines planæ, oppidi ſuſcepit obſidiũ: periculoſum fore exiſtimans, ſi gradiens prorſus à tergo relinqueret quos timeret. Hæc dum magno molimine comparantur, Surena hoſtium dux, iumenta adortus quæ in lucis palmaribus ueſcebantur, à cohortibus noſtris repulſorijs cum paucorum exitio habitus fruſtra diſceſſit: & duarum incolæ ciuitatum, quas amnes amplexi faciunt inſulas, parua ſui fiducia trepidi ad Cteſiphontis mœnia ſe contulerunt: pars per ſyluarum denſa: alij per paludes uicinas alueis arborum cauatarũ inuecti, ad unicum auxilium & potiſſimum itineris longi quod ſupererat dilabuntur, ulteriora petituri terrarum. è quibus reſiſtentes aliquos noſtri milites trucidabant, ipſi quoque lintribus & cymbis per uaria diſcurrentes, captiuos alios ſubinde perducebant. Id enim erat librata ratione diſpoſitum, ut dum copiæ pedeſtres muros oppugnant, equeſtres turmæ diuiſæ per globos abigendis inſiſterent prædis. hócque prouiſo, nullo prouincialium damno miles uiſceribus hoſtium paſcebatur. Iámque imperator muris duplicibus oppidum, ordine circundatum trino ſcutorum, ſpe patrandi incœpti maximis uiribus oppugnabat. Sed ut erat neceſſa-

rius appetitus, ita effectu res difficillima: nam acceſſus undique rupibus anfractu celſiore diſceſſis, flexuoſiſque exceſſibus ob periculum anceps, adeundi copiam denegabat: maxime quoniam turres crebritate & altitudine formidandæ, montem ſaxeum arcis naturaliter editum æquabant, & proclivis planities fluminis imminens propugnaculorum firmitate muniebatur. Accedebat his haud leuius malũ, quòd lecta manus & copioſa quæ obſidebatur, nullis ad deditionem illecebris flectebatur, ſed tanquam ſuperatura uel deuota cineribus patriæ, reſiſtebat aduerſis. Iã ægre retentabatur inferens ſe proteruius miles, & pugnã uel æquo campo iuſtóque prælio poſcens: cúmque receptui caneretur, aſſidue animoſis hoſtem urgendi conatibus urebatur. uicit tamen noſtrorum concilium contentionem uirium maximam: diuiſiſque operibus, officia quiſque diſtributa capeſſit ocyſſime. Hinc etenim ardui ſuggeſtus erigebantur, inde foſſarum altitudines alij complanabant: terrarum latibula concaua oblongis tramitibus alibi ſtruebantur. locabant etiam artifices tormenta muralia, funeſtos ſonitus proruptura. Et cuniculos quidem cum uineis Neuita & Dagalaiphus curabant. ineundis autem conflictibus & defendendis ab incendio uel eruptionibus machinis, præerat imperator. Cúmque apparatu omni excindendæ urbis labore multiplici conſummato pugna flagitaretur, Victor dux reuerſus eſt aduſque Cteſiphonta itineribus exploratis, nulla obſtacula nuntians offendiſſe. Quo efferati gaudio milites omnes, elatíque firmioribus animis ad certandum ſignum opperiebantur armati. Iámque clangore Martio ſonantibus tubis ſtrepebant utrinq; partes: & primi Romani hoſtem undique laminis ferreis in modum tenuis plumæ contectum, fidentémque quòd tela

terum more. Tandem *nudata reſeratis aditibus multis, lapſura inuaditur ciuitas: & ſine ſexus diſcrimine uel ætatis, quod impetus reperit, poteſtas iratorum abſumpſit. alij exitij imminentis timore, cum hinc ignis, inde mucrones urgerent, ultimum flentes è muris acti ſua ſponte præcipites, membriſque omnibus infirmati, morte funeſtiorem uitam pauliſper dum cæderentur egerunt.* Extractus *autem eſt uiuus cum ſatellitibus* LXXX Nabdates *præſidiorum magiſter, quem oblatum ſibi cum alijs ſeruari iuſſit intactum ſerenus imperator & clemens.* Diuiſa *itaque perpenſis meritis & laboribus præda, ipſe ut erat paruo contentus, mutum puerum oblatum ſibi ſuſcepit, geſticularium, multa quæ callebat nutibus uenuſtiſſimis explicantem, & tribus aureis nummis partæ uictoriæ præmium iucundum ut exiſtimabat & gratum.* Ex *uirginibus autem quæ ſpecioſæ ſunt captæ, ut in* Perſide, *ubi fœminarum pulchritudo excellit, nec contrectare aliquam uoluit, nec uidere,* Alexandrum *imitatus &* Africanum, *qui hæc declinabant, ne frangerentur cupiditate, qui ſe inuictos à laboribus ubique præſtiterunt.* Inter *hæc certamina noſtræ partis architectus, cuius nomen non ſuppetit, poſt machinam ſcorpionis forte aſſiſtens, reuerberato lapide quem artifex titubanter aptauerat fundæ, oblιſo pectore ſauciatus profudit animam, diſiecta compage membrorum adeo ut ne ſigna quidem totius corporis naſcerẽtur.* Exin *profecto* Imperatori *index nuntiauerat certus, circa muros ſubuerſi oppidi fallaces foueas & obſcuras, quales in tractibus illis ſunt plurimæ, ſubſediſſe manum inſidiatricem latenter, ut improuiſo inde adorta agminis noſtri terga feriret extrema: confeſtímque ad extrahendã eam miſſi ſunt compertæ fortitudinis pedites. qui cum neque peruadere ſo*

raminum aditus, nec amādatos intus prolicere poſſent ad decernendum, collectam ſtipulam & ſarmenta ſpecuū faucibus aggeſſerunt. unde fumus anguſtius penetrans, ideóque ſpiſſior, quoſdam uitalibus obſtructis necauit: alios ignium afflatus immixtus prodire in perniciem coegit abruptam. & ita omnibus incendio ferróque conſumptis, ad ſigna repedauit ocyus miles. Hoc modo ciuitas ampla & populoſa, uirtute roboris exciſa Romani in puluerem concidit & ruinas. Poſt quæ tam glorioſa tranſitis pontibus multorū amniū concurſu cōtinuatis, ad munimēta gemina uenimus, ædificijs cauatis extructa: ubi Victorem comitem exercitus præuiū, à tranſitu fluminis regis filius progreſſus à Cteſiphonte cum optimatibus & multitudine armata prohibere conatus, cateruis ſequentiū militum uiſis abſceſſit. Pergentes itaque protinus ad lucos uenimus, agróſque pube uariorum ſeminum lætos: ubi reperta regia Romano more ædificata, quoniam id placuerat, manſit intacta. Erat enim in hac eadem regione extentum ſpatium & rotundum, loricæ ambitu circunclauſum, deſtinatas regijs uoluptatibus continens feras, ceruicibus iubatis leones, armíſque hiſpidos apros, & urſos (ut ſunt Perſici) ultra omnem rabiem ſæuientes, & alia lecta immania corpora beſtiarum, quas omnes diffractis portarum obijcibus, equites noſtri uenatorijs lanceis & miſſilium multitudine confoderunt. Quo loco pingui ſitu & cultu, qui bus Coche quam Seleuciam nominant haud longius diſparatur: ubi uallatis opere tumultuario caſtris, & exercitu omni per aquarū & pabuli opportuna biduo recreato, antegreſſus cū procurſatoribus princeps, & ciuitaté deſertam colluſtrās, ſacro principe quondam exciſam, in qua perpetuus fons ſtagnum ingens eiectat, in Tigridem defluens, corpora uidit

ſuffixa patibulis multa neceſſariorum eius quē prodidiſſe ciuitatem Pyriſaboram retulimus ſuprá.hic & Nabdates uiuus exuſtus eſt, quem extractum cum L X X X latebris expugnatæ docui ciuitatis : eo quòd inter exordia obſidij cœpti clàm pollicitus prodere,dimicauit acerrime,adeptúſque ueniam inſperatam, ad id proruperat inſolentiæ, ut Ornuſdā laceraret omnibus probris.Ita aliquantum progreſſi,triſti percellimur facto. dū enim tres procurſatorum cohortes expeditæ cum cuneo Perſico decertarent,quem patefactis ſubito portis profuderat ciuitas,proruptores alij ex contraria fluminis ripa iumenta nos ſequentia cum pabulatoribus paucis licenter palantibus intercipiunt & obtruncant. unde profectus imperator iratus & frendens, iámque regionibus Cteſiphontis propinquans, celſum caſtellum offendit & munitiſſimum:ad quod explorandum auſus accedere,obſcurior ut ipſe rebatur, cum paucis obequitans muros,paulóque audius intra iactum telorum repertus,latere non potuit: ſtatímque diuerſorum miſſilium nube exagitatus oppetiſſet tormento murali, ni uulnerato armigero qui lateri eius hærebat, ipſe ſcutorum denſitate contectus,euitato magno diſcrimine diſceſſiſſet.Qua cauſa concitus immane munimentum diſpoſuit obſidere,prohibitoribus ad reſiſtendum intentis:quòd loco fidebant propemodum inacceſſo, quódque rex cum ambitioſis copijs paſſibus citis incedens propediem affore credebatur. Iámque uineis & reſiduis omnibus quæ poſcebat obſidium paratis,uigilia ſecunda præcipiti,cum nox caſu tunc lunari ſplēdore nitens, his qui propugnaculis inſiſtebant apertè cuncta monſtraret, repente in unum pondus coacta multitudo,patefactis ſubito portis erupit:cohortémque nec opinantem adorta noſtrorum cecidit complures,inter quos etiam

tribunus peremptus, periculum propulſare conatus. Quæ dum ita aguntur, pari modo, ut antea, Perſæ ex aduerſa fluminis ripa partem adorti noſtrorum, interfectis quibuſdam, uiuos cepere nonnullos. & timore ſimul, quia uenisſe in maiorem numerum copiæ putabantur hoſtiles, egere tunc noſtri ſegnius. ſed ubi animis in audaciam reſtitutis, armíſque raptis inter tumultum, exercitus cantu concitus buccinarum, minaci murmure feſtinaret, eruptores perterriti reuerterũt intacti: & imperator ira graui permotus, reliquos ex ea cohorte qui abiectè ſuſtinuerant impetum graſſatorum, ad pedeſtrem compegit militiam, quæ oneroſior eſt, dignitatibus imminutis. flagrãs poſt hæc ad eruendum caſtellũ, ubi periclitatus eſt, operã conuertit & curam, nuſquam ab anteſignanis ipſe digrediens, ut inter primos dimicans militi ad fortiter faciendũ eſſet exemplo, ſpectator probatórque geſtorũ. quo inter diſcriminum uertices diu multúmque uerſato, uarietate munitionum atque telorum, & conſpiratione pugnatorum, idem caſtellum incenditur captum. Póſtque conſideratis aſperitatibus antegeſtarum rerum & impendentium, requieuit exercitus labore nimio quaſſatus, multis uictui congruis affatim diſtributis. uallum tamen ſudibus denſis & foſſarum altitudine cautius deinde ſtruebatur, cum à uicina iam Cteſiphonte repentini excurſus, & alia formidarentur occulta. Ventum eſt hinc ad foſſile flumen Naarmalcha nomine, quod amnis regum interpretatur, tunc aridum. Id antehac Traianus, poſteáque Seuerus egeſto ſolo fodiri in modum canalis ampliſſimi, ſtudio curauerat ſummo, ut aquis illuc ab Euphrate tranſfuſis, naues ad Tigridem commigrarent: tutiſſimúmque ad omnia uiſum eſt eadẽ loca purgari, quæ quondam ſimilia Perſæ timentes, mole ſaxorum

obruere multorum: hácque ualle purgata, auulſis cataractis undarum multitudine claſſis ſecura ſtadijs X X X depulſa, in alueum eiecta eſt Tigridis: & contextis ilico pontibus, tranſgreſſus exercitus iter Cochen uerſus promouit. Vtque laſſitudini ſuccederet quies opportuna, in agro conſedimus opulento, arbuſtis & uitibus, & cupreſſorum uiriditate lætiſſimo: cuius in medio diuerſorium opacum eſt & amœnum, gentiles picturas per omnes ædium partes oſtendens, regis beſtias uenatione multiplici trucidātis: nec enim apud eos pingitur uel fingitur aliud, præter uarias cædes & bella. Proinde cunctis ex ſentētia terminatis, Auguſtus altius iam contra difficultates omnes incedens, tantúmque à fortuna ſperans nondum afflicta, ut propius temeritatem multa crebro auderet, ualidiores naues ex his quæ alimenta portabāt & machinas, deoneratas octogenis impleuit armatis: retentóque ſecum claſſis robore firmiore, quam in tres diuiſerat partes, unam cum Victore Comite quiete prima noctis emitti diſpoſuit, ut flumine raptim tranſmiſſo ripæ occuparentur hoſtiles. quod cum acri metu territi duces concordi precatu fieri prohibere tentarēt, neque deſtinationem flecterent principis, ſublato uexillo, ut iuſſum eſt, euolant è conſpectu quinque ſubito naues: & cū ripas iā aduentarēt, facibus & omni materia qua alitur ignis, petitæ aſſiduis iactibus, cum militibus iam conflagraſſent, ni ueloci frigore pectoris excitus imperator, ſignum ſibi datum noſtros, quòd margines iam tenerent, ut mandatum eſt erexiſſe proclamans, claſſem omnem properare citis remigijs adegiſſet. Quo facto & naues incolumes ſunt receptæ, & reſiduus miles cum à ſaxis & uarietate telorū ex edito uexaretur, poſt concertationem acerrimam, præaltas ripas & arduas ſupergreſſus ſtabat im-

mobilis. Et *miratur hiſtoria* Rhodanum *arma & loricam retinente* Sertorio *tranſnatatum, cum eo momento turbati quidam milites, ueritique ne remanerent poſt ſignum erecti, ſcutis, quæ patula ſunt & curua, proni firmius adhærentes, eáque licet imperite regendo, per uoraginoſum amnem uelocitatem comitati ſint nauiũ.* Contra hæc Perſæ *obiecerũt inſtructas cataphractorum equitum turmas, ſic confertas, ut laminis aptati corporum flexus ſplendore præſtringerent occurſantes obtutus, operimentis ſcorteis equorum multitudine omni defenſa: quorum in ſubſidijs locati manipuli peditum contecti ſcutis oblongis & curuis, quæ texta uimine & corijs crudis geſtant, denſius ſe commouebant.* Poſt *hos elephanti gradientium collium ſpecie, motúque immanium corporum propinquantibus exitium intentabant, documentis præteritis formidati.* Hinc *imperator cateruis peditum firmis medium inter acies ſpatium ſecundum* Homericam *diſpoſitionem præſtituit, ne locati priores, cedentéſque deformiter cunctos auerterent ſecum, aut poſtſignani ponè omnes reiecti centurias, nullo renitente licentius uerterent terga, ipſe cum leuis armaturæ auxilijs per prima poſtremáque diſcurrens.* Ergo *ubi uiciſſim contiguas eſſe cernerent partes, criſtatis galeis coruſci* Romani, *uibrantéſque clypeos uelut pedis anapæſti præcinentibus modulis lenius procedebãt: & præpilatis miſſilibus per procurſatores principijs pugnæ tentatis, excita undique humus rapido turbine portabatur.* Et *cum undique ſolito more conclamaretur, uirorúmque alacritatem ſonantia claſſica iuuarent, haſtis & mucronibus ſtrictis, hincinde comminus pugnabatur: ſagittarum periculo miles erat immunis, quantum interiora feſtinatius occupabat.* Inter *quæ* Iulianus *pulſos fulcire ſubſidijs, incitaréque tar*

dantes, quaſi conturmalis ſtrenuus properabat & rector. laxata itaque acies prima Perſarum, leni & inconcito gradu caleſactis armis retrorſus gradiens, propinquã urbem petebat: quã ſequebatur miles itidem feſſus in campis torridis aduſq; diei finem à lucis ortu decernens: eiúſque occipitijs pertinacius hærens, omnem cum Tigrane & Surena & Narſe potiſſimis ducibus aduſque Cteſiphontis muros egit præcipitem, auerſorũ feriens ſuras & terga. perrupiſſétque ciuitatis aditus lapſorũ agminibus mixtus, ni dux Victor nomine manibus erectis prohibuiſſet & uocibus, ipſe humerum ſagitta præſtrictus, & timens ne intra mœnium ambitus rapidus miles inconſulte repertus, nullóſq; inueniens exitus multitudinis pondere circumueniretur. Sonent Hectoreas poetæ ueteres pugnas, fortitudinẽ Theſſali ducis extollant, longæ loquãtur ætates Sophanem & Aminiã & Callimachũ & Cynegirũ, Medicorũ in Græcia culmina illa bellorũ, non minus illo die quorundam ex noſtris inclaruiſſe uirtutem omniũ confeſſione monſtratur. Poſt timorẽ depoſitum, calcatíſque ruinas hoſtiliũ corporum, iuſto ſanguine miles etiam tum cruentus ad imperatoris tentoria congregatus, laudes ei perhibebat & gratias, quòd ubique ignoratus dux eſſet an miles magis, tum rẽ ita proſpere geſſerat, ut cæſis Perſarum plus minúſue duobus millibus & quingentis, LXX caderent ſoli noſtrorum, qui appellans pleroſque nominatim, quos ſtabili mente aliquid clarum feciſſe ipſe arbiter proſpexit, naualibus coronis donauit, ciuicis & caſtrẽſibus. Abunde ratus poſt hæc proſperitates ſimiles aduentare, cõplures hoſtias Marti parabat ultori: & ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondũ aris admoti uoluntate ſua nouẽ procubuere triſtiſſimi. decimus uero qui diffractis uinculis lapſus, ægre

reductus eſt, mactatus ominoſa ſigna monſtrauit. Quibus uiſis exclamauit indignatus acriter Iulianus Iouémq; teſtatus eſt, nulla iã Marti ſacra facturum: nec reſecrauit, celeri morte præreptus. Digeſto itaq; conſilio cum primatibus ſuper Cteſiphõtis obſidio, itum eſt in uoluntatẽ quorũdam. facinus audax & importunum eſſe noſcentiũ id aggredi: quòd & ciuitas ſitu ipſo inexpugnabili defendebatur, & cum metuenda multitudine protinus rex affore credebatur. Vicit ſententia melior, cuius utilitate princeps ſolertiſſimus adprobata, Arintheũ cum manu peditum expedita ad populandas regionis circũſitas miſit, armentis lætas & frugibus, hoſtes pari perſecuturũ induſtria, quos diſpalatos nuper denſi tramites & latebræ texere notiſſimæ.

ſed ille auidæ ſemper ad ulteriora cupiditatis, parum habitis uetantiũ dictis & increpitis optimatibus, quòd ob inertiã otij'que deſiderium amitti ſuaderẽt propè iam parta regna Perſidis: flumine læua relicto, infauſtis ductoribus præuijs mediterraneas uias arripere cito propoſuit gradu, & tanquã funeſta face Bellonæ ſubiectis ignibus exuri cũctas iuſſerat naues, præter minores duodecim, quas profuturas pãgendis pontibus diſpoſuit uehi carpentis: idq; putabat utiliter ordinaſſe, ne relicta claſſis uſui hoſtibus foret, aut certe, ut ab expeditionis primordio factum eſt, armatorum ferè uiginti millia in trahendis occuparentur iiſdem nauibus & regendis. dein cum metuens ſibi quiſq; muſſaret, monſtrarétque perſpicua ueritas, quòd repulſus forſitã ariditate uel altitudine montium ad aquas redire non poterit miles, tortíque perfugæ aperte faterẽtur ſe feſelliſſe, cõcurſu maximo extingui iuſſæ ſunt flammæ. Et quoniam ignis auctus immaniter pleraſque conſumpſit, duodecim tantummodo naues potuerunt intactæ ſeruari, quæ ut poſ-

ſint cuſtodiri diſcretæ ſunt. Hoc caſu claſſe, cum non oporteret, abolita, Iulianus conſociato fretus exercitu, cum armatorũ nulli per diuerſa diſtringerentur, numero potior ad interiora tendebat, alimenta affatim opulentis ſuggerentibus locis. Quo cognito, hoſtes ut inedia nos cruciarent, herbas cum adultis ſegetibus incenderunt: & conflagratione procedere uetiti, ſtatiuis caſtris dum flammæ ſeneſcerent utebamur: inſultantéſque nobis longius Perſæ, nunc de induſtria ſe diffundebant, aliquoties confertius reſiſtentes: ut procul conſpicãtibus uiderentur adueniſſe iam regis auxilia, ideóque eos æſtimaremus erupiſſe ad audaces excurſus, & inſolita tentamenta. Mœrebat tamen ob hæc imperator & miles, quòd nec contabulandi pontis erat facultas amiſſis nauibus temere, nec occurri poterat hoſtis aduentitij motibus, quem adeſſe coruſcans nitor indicabat armorum, arte pro ſingulis membris inflexus. Híſque accedebat aliud haud exiguum malũ: adminicula quæ præſtolabamur cum Arſace & noſtris ducibus, apparebant ob cauſas impedita prædictas. Has ob res ut ſolaretur anxios milites princeps, captiuos graciles ſuapte natura, ut omnes penè ſunt Perſæ, & macie iam confectos iuſſit in mediũ duci: noſtróſque reſpiciens, En, inquit, quos Martia iſta pectora uiros exiſtimãt, deformes illuuie capellas & tetras, útque crebri docuerunt euentus, antequã manus cõferant, abiectis armis uertentes ſemet in fugam. Quibus dictis, remotiſque captiuis, ſuper rerũ ſumma conſultabatur. & multis ultro citróq; dictitatis, cum reuerti debere per loca quæ uenimus, plebs uociferaretur imprudens, reſiſtebat intentius princeps, multis cum eo nequaquã fieri poſſe monſtrãtibus, per effuſam planitiem pabulo abſumpto & frugibus, uicorúmque reliquijs exuſtorũ inopia ſqualentibus ul-

tima: quòdque liquentibus iam brumæ pruinis omne immaduerat ſolum, & raptis riparum terminis aucti inhorruere torrentes. Ergo etiam ad difficultatem accedente negotij, quòd per eas terras uapore ſideris caleſcentes, muſcarum & culicum multitudine referta ſunt omnia, earúmque uolatu dies & aſtrorum noctu micantium facies obumbratur: cum nihil humani proficerent ſenſus, diu fluctuantes & dubij, extructis aris cæſiſque hoſtijs conſulta numinum ſciſcitabantur: utrum nos per Aſſyriam *reuerti cenſerent, an præter radices montium lenius gradientes,* Chiliocomum *prope* Corduenam *ſitam ex improuiſo uaſtare: quorum neutrum extis inſpectis conforе dicebatur. ſedit tamen ſententia, ut omni ſpe meliorum ſuciſa* Corduenam *arriperemus: &* XVI Calend. Iul. *promotis iam ſignis, progreſſo iam lucis exordio, fumus uel uis quædam turbinata pulueris apparebat: ut opinari daretur aſinorũ eſſe greges agreſtium, quorum multitudo in tractibus eſt illis innumera: ideo ſimul incedens, ut conſtipatione denſa feroces leonum fruſtraretur aſſultus. quidam arbitrabantur* Sacenæ *duces aduentare, iam noſtris rumoribus percitos, quòd imperator* Cteſiphonta *magnis uiribus oppugnaret: nonnulli* Perſas *nouis motibus incubuiſſe firmabant.* Ideo *inter hæc ita ambigua, nequid aduerſum accideret reuocãtibus agmina claſſicis, in ualle graminea prope riuum, multiplicato ſcutorũ ordine in orbiculatam figuram metatis tutius quieuimus caſtris. nec enim aduſque ueſperam aere concreto diſcerni potuit, quidnam eſſet quod his ſqualidius uidebatur.*

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIB. XXV.

E T hanc quidem noctem nullo siderũ fulgore ſplendentẽ, ut ſolet, in arctis rebus & dubijs exegimus, nec ſedere quoquam auſo, nec flectere in quietem lumina præ timore. Vbi uero primum dies inclaruit, radiãtes loricæ niueis limbis circundatæ, ferrei & coruſci thoraces lõge proſpecti, adeſſe regis copias indicabãt. Hócque uiſo accenſum properãtem congredi militem dirimente fluuio breui prohibuit imperator: & non procul à uallo ipſo inter excurſatores noſtros & Perſicos prælio acri conſerto, Machameus cecidit, ductor unius agminis noſtri: cui propugnaturus Maurus frater, dux poſtea Phœnices, cum germani trucidaſſet interfectorem, obuium quenque perterrens, infirmatus & ipſe humerum telo, palleſcentem morte propinqua Machameum extrahere pugna uiribus ualuit magnis: & cum fatiſcerent uix toleranda æſtuum magnitudine crebríſque congreſſibus partes, ad ultimum hoſtiles turmæ graui ſunt repulſa diſcuſſæ. Hinc recedẽtibus nobis longius, Saraceni noſtrorum metu peditum repedare cõpulſi, paulo poſtea innexi Perſarum multitudine ocyus irruebant Romana impedimenta rapturi. uerum uiſo imperatore ad alas ſubſidiarias reuerterũt. Qua ex regione profecti ad Hucumbram nomine uillam peruenimus: ubi per biduum omnibus ad uſum congruis, & ſatietate quæſita frumenti, ultra ſpem recreati diſceſſimus: & confeſtim abſque his quæ tempus uehi permiſit, reliqua flammis exuſta ſunt. Poſtridie exercitu ſedatius procedente, extremos qui eo die forte cogendorũ agminum of-

ficia ſuſtinebant, nec opinantes Perſæ adorti, negotio leui interfeciſſent, ni proximus equitatus noſter hoc ocyus intellecto, per patulas ualles late diffuſus, tãtam molẽ diſcriminis uulneratis qui ſuperuenerãt repuliſſet. In hac cecidit pugna Adaces nobilis ſatrapa, legatus quõdam ad Cõſtantium principẽ miſſus, ac benigne ſuſceptus: cuius exuuijs interfector Iuliano oblatis, remuneratus eſt ut decebat. Eodem die Tertiacorum equeſtris numerus à legionibus incuſatus eſt, quòd cum ipſæ hoſtium aduerſas irrumperent acies, illi paulatim dilapſi, alacritatẽ penè totius minuiſſent exercitus. Vnde ad indignationem iuſtam imperator erectus, ademptis ſignis haſtiſque diffractis, omnes eos qui fugiſſe arguebantur, inter impedimenta & ſarcinas & captiuos agere iter impoſuit, ductore eorum qui ſolus fortiter decertarat aliæ turmæ appoſito, cuius tribunus turpiter prælium deſeruiſſe cõuincebatur. Abiecti ſunt autem ſacramento etiam alij quatuor ob flagitium ſimile uexillationum tribuni. hoc enim correctionis moderamine leniori impendentiũ conſideratione difficultatum contentus eſt imperator. Progreſſi itaque ſtadia LXX attenuata rerum omniũ copia, herbis, frumentiſq; crematis, ex flammis ipſis raptas fruges & pabula, ut quiſque uehere potuit, conſeruauit. Hoc etiam loco relicto, cum ad tractum Maranga appellatũ omnis ueniſſet exercitus, prope lucis confinia immenſa Perſarũ apparuit multitudo, cum Merene equeſtris magiſtro militiæ, filij'ſq; regis duobus, & optimatibus plurimis. Erant autem omnes cateruæ ferratæ, ita per ſingula membra denſis laminis tectæ, ut iuncturæ rigentes compagibus artuum conuenirent: humanorũmq; uultuum ſimulacra ita capitibus diligenter aptata, ut imbracteatis corporibus ſolidis, ibi tantũ incidentia tela poſſint hærere,

quà per cauernas minutas, & orbibus oculorum affixas parcius uiſitur, uel ſupremitates narium anguſti ſpiritus emittuntur: quorum pars contis dimicatura ſtabat immobilis, ut retinaculis æreis fixam exiſtimares: iuxtáque ſagittarij, cuius artis fiducia ab incunabulis ipſis gens præualuit maxima, tendebāt diuaricatis brachijs flexiles arcus, ut nerui mammas præſtringerēt dextera, ſpicula ſiniſtris manibus cohærerent: ſummáque peritia digitorum pulſibus argutum ſonantes arundines euolabant, uulnera perniciosa portantes. Poſt hos elephantorum fulgentium formidandam ſpeciem & truculentos hiatus uix mentes pauidæ perferebant. Ad quorum ſtridorem odorémque & inſuetum aſpectum magis equi terrebātur: quibus inſidentes magiſtri, manubriatos cultros dexteris manibus illigatos geſtabant, acceptæ apud Niſibin memores cladis: & ſi ferociens animal uires exuperaſſet regentis, ne reuerſum per ſuos, ut tunc acciderat, colliſam ſterneret plebem, uertebrā, quæ caput à ceruice diſterminat, ictu maximo terebrabant. exploratum eſt enim aliquando ab Haſdrubale Annibalis fratre, ita citius uitā huiuſmodi adimi belluarum. Quibus non ſine magno terrore perſpectis, ſtipatus armatarum cohortium globis cum primatibus fidentiſſimus imperator, ut flagitabat maior uis, ita atrocior, lunari acie, ſinuatíſque lateribus occurſuros hoſti manipulos inſtruebat. Et ne ſagittariorum procurſus noſtrorum cuneos diſiectaret, illatis concitatius ſignis, ſpiculorum impetum fregit: datóque ad decernendum ſolenniter ſigno, denſati Romani pedites conſertas hoſtium frontes niſu protruſerunt acerrimo. & feruente certaminum mole, clypeorum ſonitus & uirorum armorúmque lugubre ſibilantiū fragor, nihil perpetiēs iam remiſſum, campos cruore & cor-

porum ſtrage contexit: effuſius cadentibus Perſis, quibus ſæpe languidis in conflictu artius pes pede collatus grauiter obſiſtebat, pugnare fortiter eminus conſuetis: & ſi inclinatas ſuorum copias ſenſerint, cedẽdo in modum imbrium ponè uerſus directis ſagittis hoſtes à perſequendi fiducia deterrere. Pulſis igitur pondere magnarum uirium Parthis, miles ſolis curſu flammeo diu laſſatus, ſigno in receptum dato, tentoria repetit, ad audenda deinceps maiora ſublatus. In hoc prælio Perſarũ maior, ut dictum eſt, apparuit ſtrages, noſtrorum admodum leuis. eminuit tamen inter uarios certaminum caſus ueterani mors uiri pugnacis, qui legionem Ziannorum regebat. Póſtque triduo indutijs deſtinato, dum ſuo quiſque uulneri medetur uel proximi, commeatibus nos deſtitutos inedia cruciabat iam non ferenda: & quoniam frugibus exuſtis & pabulis homines in diſcrimen ultimum uenerant & iumenta, ex eo cibo quem animalia tribunorũ uehebant, plebi penitus indigenti pars diſtributa eſt magna. Et imperatori cui non cupediæ ciborum ex regio more, ſed ſub columellis tabernaculi parcius cœnaturo, pultis portio parabatur exigua, etiã munifici faſtidienda gregario, quicquid ad miniſteria parabatur, per cõtubernia ſui ſecurus egeſſit. Ipſe autem ad ſolicitam ſuſpenſámque quietem pauliſper protractus, cum ſomno (ut ſolebat) depulſo, ad æmulationem Cæſaris Iulij quædam ſub pellibus ſcribentis, obſcuræ noctis altitudine ſentẽtijs cuiuſdã philoſophi teneretur: uidit ſqualidius, ut cõfeſſus eſt proximis, ſpeciem ill Genij publici, quam cum ad Auguſtum ſurgeret culmen, conſpexit in Gallijs, uelata cum cornu copia per aulæa triſtius diſcedẽtem. & quanquam ad momentum hæſit ſtupore defixus, omni tamen ſuperior metu, uentura decretis cæleſtibus commendabat:

Relictóq; humi ſtrato cubili, adulta iam excitus nocte, numinibus per ſacra depulſoria ſupplicans, flagrantiſſimam facem cadenti ſimilem uiſam, aeris parte ſulcata euanuiſſe exiſtimauit: horroréque perfuſus eſt, ne ita aperte minax Martis apparuerit ſidus. Erat autẽ nitor igneus iſte, quẽ διαΐσσοντα nos appellamus, nec cadẽs unquã, nec terram cõtingens. Corpora enim qui credit cælitus poſſe labi, profanus merito iudicatur, & demens. Fit autem hic habitus modis compluribus, è quibus ſufficiet pauca monſtrare. Scintillas quidam putant ab æthereo candẽtes uigore, parúmque porrectius tendere ſufficientes extingui, uel certe radiorum flammas iniectas nubibus denſis acri ſcintillare contractu: aut cum lumen aliquod cohæſerit nubi. Id enim in ſtellæ ſpeciem figuratum, decurrit quidem dum uiribus ignium ſuſtentatur: amplitudine uero ſpatiorum exinanitum in æſtum ſoluitur corpus, ad ſubſtantiam migrans cuius attritu incaluit nimio. Confeſtim itaque ante lucis primitias Hetruſci aruſpices accerſiti, conſulti quid aſtri ſpecies portenderet noua, uitandum eſſe cautiſſime reſponderunt, nequid tunc tentaretur: ex Tarquitianis libris in titulo de rebus diuinis, id relatum eſſe demonſtrãtes, quòd face in cælo uiſa committi præliũ, uel ſimule quicquam non oportebit. quo etiam id inter multa alia ſpernente, orabãt aruſpices ſaltem aliquot horis profectionem differri. ne hoc quidem ſunt adepti, imperatore omni uaticinandi ſententiæ reluctante: ſed exorto iam die, promota ſunt caſtra. hinc nos egreſſos, Perſæ cum ſæpe afflicti pe ditum ſtabilem pugnam horrerent, ſtructis inſidiis, occulte comitabantur, altrinſecus uiantes à celſis collibus explorando: ut id ſuſpicans miles aduſque perpetuum diem nec uallum erigeret, nec ſudibus ſe communiret. dúmque te-

guntur firmiter latera, & exercitus pro locorum ſitu quadratis quidem ſed laxis incedit agminibus, inuaſa ſubito terga ponè uerſus arma cogentiũ principi indicatur, etiam tum inermi ad ſpeculanda anteriora progreſſo. qua concitus clade, oblitus loricæ ſcuto inter tumultũ abrepto properans ultimis ferre ſuppetias, reuocatur alio motu, qui etiam anteſignanos, unde deceſſerat, paria perpeti nuntiabat. Quæ dũ ſine reſpectu periculi ſui redintegrare feſtinat, ex alia parte cataphractorum Parthicus globus centurias adoritur medias: ac ſiniſtro cornu inclinato acriter ſuperfuſus, fœtorem ſtridorémque elephantorum impatienter tolerantibus noſtris, contis & multiplicatis miſſilibus decernebat. uerum principe uolitante inter prima diſcrimina præliorum, exiluit noſtra ſuccinctior armatura, auerſorúmq; Perſarum & beluarum ſuffragines concidebat & dorſa. Quos cum Iulianus cauendi immemor diffluxiſſe trepidos, elatis uociferãdo manibus aperte demonſtrãs, iráſque ſequentiũ excitãs audẽter effunderet ſemet in pugnã, clamabant hinc inde candidati quos diſiecerat terror, ut fugiẽtium molẽ tanquam ruinam male cõpoſiti culminis declinaret: & incertum ſubita equeſtris haſta cute brachij eius præſtricta, coſtis perfoſſis hæſit in ima iecoris fibra. Quam dum auellere dextera manu conatur, acuto utrinque ferro digitorum neruos ſenſit exciſos: & prouolutus iumento, præſentiúmque ueloci concurſu relatus in caſtra, medicinæ miniſterijs fouebatur. móxq; ubi lenito pauliſper dolore timere deſijt, magno ſpiritu contra exitum certans, arma poſcebat & equum: ut reuiſo prælio ſuorum fiduciam repararet, ac uideretur ſui ſecurus alienæ ſalutis ſolicitudine uehementer aſtringi: eo uigore, licet in negotio diſpari, quo Epaminondas ille dux

inclytus letaliter apud Mantineam ſaucius & reuerſus ex acie conquirebat ſolicite ſcutum. quod cum uidiſſet propius, lætior ui uulneris interijt: & qui animam intrepidus amittebat, iacturam clypei formidauit. Sed cum uires parum ſufficerent uoluntati, ſanguiniſque profluuio uexaretur, manſit immobilis: ideo ſpe deinceps uiuendi abſumpta, quòd percontando Phrygiam appellari locum ubi deciderat, comperit. Hic enim obiturum ſe præſcripta audierat ſorte. Reducto ad tentoria principe, incredibile dictu eſt, quanto ardore miles ad uindictam ira & dolore feruentior inuolabat, haſtas ad ſcuta concrepans, etiam mori ſi tuliſſet fors, obſtinatus. Et quanuis offundebatur oculis altitudo pulueris, & æſtus caleſcẽs officeret alacritati mẽbrorũ: tamen uelut exautoratus, amiſſo ductore ſine parſimonia ruebat in ferrum. Contrà animoſius Perſæ ſagittarum uolantium crebritate conſpectum ſui rapiebant, oppoſitis elephantis: qui tardius gradientes magnitudine corporum criſtarúmque horrore pauorem iumentis incutiebant & uiris. Concurſus itaque armatorum & cadentium gemitus, equorum flatus, tinnitus ferri procul audiebatur, quandiu ſatietate uulnerũ partibus feſſis, nox diremit certamina iam tenebroſa. Quinquaginta tum Perſarũ optimates & ſatrapæ cum plebe maxima ceciderunt, inter has turbas Merena & Nohodare potiſſimis ducibus interfectis. Obſtupeſcat magniloquentia uetuſtatis diuerſis in locis prælia X X Marcelli: Siciniũ Dentatum adijciat ornatum militarium multitudine coronarum: miretur ſuper his Sergium, qui uicies & ter uulneratus eſt in uarijs pugnis, ut fertur, cuius poſteritatis ultimus Catilina claras gloriarum adoreas ſempiternis maculis obumbrauit. Deformabat tamen triſtitia lætiores euentus. Dum enim

hæc poſt diſceſſum ducis ubique aguntur, exercitus cornu dextro defatigato, & Anatalio interfecto, qui tunc erat officiorum magiſter, Salluſtius præfectus actus in exitium præceps, & opera ſui apparitoris ereptus, Phoſphorio amiſſo conſiliario qui ei aderat, caſu euaſit & fuga: quidámque milites per multa diſcrimina occupato caſtelli uicini præſidio, poſt diẽ denique tertium iungi exercitui potuerunt. Quæ dum ita aguntur, Iulianus in tabernaculo iacens circunſtantes alloquutus eſt demiſſos & triſtes: Aduenit ô ſocij nunc abeundi tempus è uita, impendio tempeſtiuum, quam repoſcẽti naturæ ut debitor bonæ fidei redditurus exulto: non, ut quidã opinantur, adflictus & mœrens, philoſophorum ſententia generali perdoctus, quãtum corpore ſit beatior animus, & contemplans quoties conditio melior à deteriore ſecernitur, lætandũ eſſe potius quàm dolendum: illud quoque aduertens, quòd etiam dij cæleſtes quibuſdam pijſſimis mortem tanquam ſummum præmium perſoluerunt. Munus autem id mihi delatum optime ſcio, ne difficutatib. ſuccumberem arduis, néue me proijciam unquam aut proſternam, expertus quòd dolores omnes ut inſultant ignauis, ita perſiſtentibus cedunt. nec me geſtorum pœnitet, aut grauis flagitij recordatio ſtringit, uel cum in umbra & angulis emendarer, uel poſt principatum ſuſceptum, tanquam à cognatione cælitum defluentem, immaculatum (ut exiſtimo) conſeruaui, & ciuilia moderatius regens, & examinatis rationibus bella inferens: tametſi proſperitas ſimul utilitáſque conſultorum non ubique concordent, quoniam cœptorum euentus ſuperæ ſibi uindicant poteſtates. Reputans autem iuſti eſſe finem imperij, obedientium commodum & ſalutem, ad trãquilliora ſemper ut noſtis propenſior fui, licentiã omnem actibus

meis exterminans, rerũ corruptricem & morum: gaudénſque adeo, ſciens quòd ubicunque uelut imperioſa parẽs cõſideratis periculis obieci t Reſp. ſteti fundatus, turbines calcare fortuitorum aſſuefactus. nec fateri pudebit, interiturũ me ferro dudũ didici, fide fatidica præcinente. Ideóq; ſempiternum ueneror numen, quòd non clandeſtinis inſidijs, nec longa morborum aſperitate, uel delicatorum fine decedo, ſed in medio curſu florentium gloriarum hunc merui clarum è medio digreſſum. Æquo enim iudicio iuxtà timidus eſt & ignauus, qui cum non oportet, mori deſiderat: & qui refugiat, cum ſit opportunum. Hactenus loqui uigore uirium labente, ſufficiat. Super imperatore uero creando caute reticeo, ne per imprudentiam dignum prætere am: aut nominatũ quem habilem reor, antepoſito forſitan alio, in diſcrimen ultimum trudã: ut alumnus autem Reip. frugi, opto bonũ poſt me reperiri rectorem. Poſt hæc placide dicta, familiares opes iunctioribus uelut ſupremo diſtribuẽs ſtudio, Anatoliũ quæſiuit officiorũ magiſtrum: quẽ cum beatum fuiſſe Salluſtius reſpõdiſſet præfectus, intellexit occiſum: acritérque amici caſum ingemuit, qui elate antè contempſerat ſuum. & flentes inter hæc omnes qui aderant, autoritate etiã tum integra increpabat, humile eſſe cælo ſideribúſq; cõciliatum lugeri principẽ dicẽs. Quibus ideo iã ſilentibus, ipſe cum Maximo & Priſco philoſophis ſuper animorũ ſublimitate perplexius diſputans, hiante latius ſuffoſſi lateris uulnere, & ſpiritũ tumore cohibente uenarũ, epota gelida aqua, quam petijt medio noctis horrere, uita facilius eſt abſolutus, anno ætatis altero & triceſimo: natus apud Cõſtantinopolim, à pueritia uſque parentis obitu deſtitutus Conſtantij, quem poſt fratris Cõſtantini exceſſum inter cõplures alios turba conſumpſit

imperij ſucceſſorum, & Baſilina matre, iam inde à maioribus nobili: uir profectò heroicis connumerãdus ingenijs, claritudine rerũ & coalita maieſtate conſpicuus. Cũ enim ſint, ut ſapientes definiũt, uirtutes quatuor præcipuæ, Tẽperantia, Prudentia, Iuſtitia, Fortitudo, eiſque accidẽtes extrinſecus aliæ, ſcientia rei militaris, felicitas atq; liberalitas, intento ſtudio coluit omnes ut ſingulas. Et primum ita inuiolata caſtitate enituit, ut poſt amiſſam coniugem, nihil unquam Venereum attingeret: illud aduertens quod apud Platonem legitur, Sophoclem tragœdiarum ſcriptorem ætate grandæuum interrogatum ecquid adhuc fœminis miſceretur, negantem id adieciſſe, quòd gauderet harum rerum amorem, ut rabioſum quendam effugiſſe dominum & crudelem. Item ut hoc propoſitum ualidius confirmaret, recolebat ſæpe dictum lyrici Bachilidis, quem legebat iucunde, id aſſerentis, quòd ut egregius pictor uultum ſpecioſum effingit, ita pudicitia celſius conſurgentem uitam exornat. quam labem in adulto robore iuuentutis ita caute uitauit, ut ne ſuſpicione quidẽ tenus libidinis ullius, uel ſecretioris uitæ miniſtris incuſaretur, ut ſæpe contingit. Hoc autem temperãtiæ genus immanis iuuit parſimonia ciborum & ſomni, quibus domi foriſque tenacius utebatur. nanque in pace eius menſarum tenuitas erat rectè no ſcẽtibus admiranda, uelut ad palliũ mox reuerſuri. per uarios autem procinctus ſtans interdũ more militiæ cibũ breuem uilémq; ſumere uiſebatur. ubi uero exigua dormiẽdi quiete recreaſſet corpus laboribus induratum, expergefactus explorabat per ſemetipſum uigiliarum uices & ſtationum, poſt hæc ſeria ad arces confugiẽs doctrinarũ, & ſi nocturna lumina inter quæ lucubrabat, potuiſſent uoce ulla teſtari, profectò oſtenderant, inter hunc & quoſdam

principes multum intereſſe, quem norant uoluptatibus ne ad neceſſitatem quidē indulſiſſe naturæ. Dein *prudentiæ eius indicia fuere uel plurima, è quibus explicari ſufficiet pauca. armatæ rei ſcientiſſimus, & ciuilitati admodū ſtudens, tantum ſibi adrogans quantū à contemptu & inſolentia diſtare exiſtimabat, uirtute ſenior quàm ætate, ſtudioſus cognitionum omnium, & indeclinabilis aliquoties iudex, cenſor moribus regendis acerrimus, placidus opum contemptor, mortalia cuncta deſpiciēs, poſtremo id prædicabat,* Turpe *eſſe ſapienti, cū habeat animum captare laudes ex corpore.* Q*uibus autem iuſtitiæ inclaruit bonis, multa ſignificant: primo, quòd erat pro rerum omnium diſtinctione ſine crudelitate terribilis: deinde quòd paucorum diſcrimine uitia cohibebat: tum autem quòd minabatur ferro potius quàm utebatur. poſtremo, ut multa prætercam, conſtat eum in apertos aliquos inimicos inſidiatores ſuos ita conſurrexiſſe mitiſſime, ut pœnarum aſperitatem genuina lenitudine caſtigaret.* Fortitudinem *certaminū crebritas uſúſque bellorum oſtendit, & patiētia frigorum immaniū & feruoris quoque.* Corporis *munus à milite, ab imperatore uero animi poſcitur. ipſe trucem hoſtem ictu confecit, audacter congreſſus: ac noſtros cedentes obiecto pectore ſuo aliquoties cohibuit ſolus: regnáq; furentiū* Ger*manorū excindens, & in puluere uaporato* Perſidis, *augebat fiduciā militis dimicans inter primos.* Caſtrenſiū *negotiorū ſcientiam plura declarant & nota, ciuitatum oppugnationes & caſtellorum, inter ipſos diſcriminum uertices acies figura multiformi compoſitæ, ſalubriter & caute caſtrametata, prætenturæ ſtationéſque agrariæ totis rationibus ordinatæ.* Autoritas *adeo ualuit, ut dilectus artiſſime dū timetur, ac ſi periculorū ſocius & laborū, & inter*

concertationes acerrimas animaduerti iuberet in deſides, & Cæſar adhuc ſine ſtipendio regeret militem feris oppoſitum gentibus, ut dudum eſt dictum, alloquutúſque tumẽtes armatos diſceſſurũ ad uitam minaretur priuatam, ni tumultuari deſiſterẽt. Deniq; id pro multis noſſe ſufficiet: exhortatum eũ ſupplici concione militem Gallicanum pruinis adſuetum & Rheno, peragratis ſpatijs regionum extẽtis, per tepentẽ Aſſyriã aduſque cõfinia traxiſſe Medorũ. Felicitas ita eminuit, ut ipſis quodammodo ceruicibus fortunæ aliquandiu bonæ gubernatricis euectus, uictorioſis curſibus difficultates ſuperaret immenſas. Et poſtquam ex occidua plaga digreſſus eſt, quoad fuit in terris, quieuere nationes immobiles, acſi quodã caduceo leniente mundano. Liberalitatis eius teſtimonia plurima ſunt & uerisſima: inter quæ indicta ſunt tributorũ admodũ leuia coronariũ indultum, remiſſa debita multa diuturnitate congeſta, æquata fiſci iurgia cũ priuatis, uectigalia ciuitatibus reſtituta cum fundis, abſque his quos uelut iure uendidere præteritæ poteſtates. Quódque nunquã augendæ pecuniæ cupidus fuit, quam cautius apud dominos ſeruari exiſtimabat, id aliquoties prædicans: Alexandrũ Magnum, ubi haberet theſauros interrogatum, apud amicos beneuole reſpõdiſſe. Digeſtis bonis quæ ſcire potuimus, nunc ad explicãda eius uitia ueniamus, licet dicta ſunt carptim. Lentioris ingenij: uerum hoc inſtituto rectiſſimo temperabat, emẽdari ſe cum deuiaret à fruge bona permittens. Linguæ fuſioris & admodũ raro ſilentis: præſagiorum ſciſcitationi nimiæ deditus, ut æquiparare uideretur in hac parte principem Hadrianum: ſuperſtitioſus magis quàm ſacrorũ legitimus obſeruator, innumeras ſine parſimonia pecudes mactans, ut æſtimaretur, ſi reuertiſſet de Parthis, boues iã

deſuturos: Marci illius ſimilis Cæſaris, in quem id accepimus dictum, οἱ λευκοὶ βόες μάρκῳ τῷ καίσαρι, ἂν συνικήσῃς ἡμεῖς ἀπωλόμεθα. Vulgi plauſibus lætus, laudũ etiã ex minimis rebus intẽperãs, & potiore popularitatis cupiditate cum indignis loqui ſæpe adſectans. Veruntamen cum hæc eſſent, æſtimari poterat, ut ipſe aiebat, uetus illa Iuſtitia quam offenſam uitijs hominum Aratus extollit in cælũ, eo imperante rediſſe rurſus ad terras, ni quædã ad arbitriũ agens interdum oſtenderet ſe diſſimulem ſui. nanque & iura condidit nõ moleſta, abſolute quædã iubentia fieri uel arcentia, præter pauca. Inter quæ erat inclemens, quòd docere uetuit magiſtros rhetoricos & grammaticos Chriſtianos, ne tranſirent à numinum cultu. Illud quoque itidem parum ferendum, quòd municipalium ordinum cœtibus patiebatur iniuſte quoſdam adnecti, uel peregrinos, uel ab his conſortijs priuilegijs aut origine longe diſcretos. Figura talis utique membrorum: mediocris erat ſtaturæ, capillis tanquam pexiſſet mollibus, hirſuta barba in acutum deſinente ueſtitus, uenuſtate oculorum micantium flagrans, qui mentis eius anguſtias indicabant, ſupercilijs decoris, & naſo rectiſſimo, ore paulo maiore, labro inferiore dimiſſo, opima & incurua ceruice, humeris uaſtis & latis, ab ipſo capite uſq; ad unguiũ ſummitates liniamentorũ recta compage, unde uiribus ualebat & curſu. Et quoniam eum obtrectatores nouos bellorum tumultus ad perniciẽ rei communis inſimulant concitaſſe, ſciant docente ueritate perſpicue, non Iulianum, ſed Conſtantium ardores Parthicos ſuccendiſſe, cum Metrodori mendacijs auidius acquieſcit (ut dudum retulimus plenè) uindictæ ſiti ad indignationem excitum: ubi noſtri capti militares aliquoties numeri, urbes exciſæ, rapta munimenta uel dirupta,

prouinciæ grauibus impenſis exhauſtæ, & ad effectum tendentibus minis cuncta petebantur à Perſis aduſque Bithynos & littora Propontidis. at in Gallijs bellorum tenore gliſcente, diffuſis per noſtra Germanis, iámq; Alpibus ad uaſtandam Italiam perrumpendis, nihil multa & nefanda perpeſſis hominibus præter lachrymas ſupererat & terrores: ubi & præteritorum recordatio erat acerba, & expectatio triſtior impendentium. Quæ omnia iuuenis iſte ad occiduam plagam ſpecie Cæſaris miſſus, regéſque pro mancipijs agitans ignobilibus, cuncta penè mira dictu celeritate correxit. Itaque ut Orientem pari ſtudio recrearet, adortus eſt Perſas, triumphum exinde relaturus & cognomentum, ſi conſilijs eius & factis illuſtribus decreta cæleſtia congruiſſent. Et cum ſciamus experimento adeo quoſdam ruere improuidos, ut bella interdum uicti, & naufragi repetant maria, & ad difficultates redeāt quibus ſuccubuere ſæpiſſime, ſunt qui reprehendant paria repetiſſe principem ubique uictorem? Nec fuit poſt hæc lamentis aut fletibus locus. Corpore enim curato pro copia rerum & temporis, ut ubi olim ipſe ſtatuerat conderetur; principio lucis ſequutæ, quæ erat quintum Calend. Iulias, hoſtibus ex omni latere circunfuſis, collecti duces exercitus, aduocatíſque legionum principijs & turmarum, ſuper creando principe conſultabant. Diſceſſíſque ſtudijs turbulentis Arintheus & Victor, & è palatio Conſtantij reſidui de parte ſua quendam habilem ſcrutabantur: contra Neuita & Dagalaiphus proceréſque Gallorum, uirum talem ex commilitio ſuo quæritabant. quæ dū ambiguntur, nulla uariante ſententia, itum eſt uoluntate omniū in Salluſtium. eóque cauſante morbos & ſenectutem honoratam, aliquis miles aduertens deſtinatius reluctantē, Et

quid ageretis ait, ſi id bellũ uobis commiſiſſet abſens, ut ſæpe factum eſt, imperator? nónne poſthabitis cæteris militẽ inſtantibus ærumnis eriperetis? id nunc agite: & ſi Meſopotamiam uidere licuerit, utriuſque exercitus conſociata ſuffragia legitimum principẽ declarabũt. Inter *has exiguas ad tantam rem moras, nondum pẽſatis ſententijs, ſtimulãtibus paucis, ut in rebus extremis eſt factum ſæpe,* Io*uianus eligitur imperator: domeſticorum ordinis primus, paternis meritis mediocriter commendabilis.* Erat *enim* Varroniani *notiſſimi* Comitis *filius, haud dudũ poſt depoſitum militiæ munus ad trãquilliora uitæ digreſſi.* Et *cõſeſtim indumẽtis circundatus principalibus, ſubitóq; productus è tabernaculo per agmina iam diſcurrebat proficiſci parantia. & quoniam acies aduſq; lapidem quartum porrigebatur, anteſignani clamare quoſdam* Iouianum *audientes* Auguſtum, *eadem multo magis ſonabant: gentilitate enim propè perciti nominis, quod una litera diſcernebat* Iulianum *recreatum arbitrati ſunt deduci magnis fauoribus ut ſolebat. uerum cum incuruus ille uiſus & longior aduentaret, ſuſpicati quod acciderat, in lachrymas effuſi ſunt omnes atq; luctum. quòd ſi grauis quidam æquitatis præuaricator in ultimo rerũ ſpiritu factũ criminatur improuide, nauticos idẽ iuſtius incuſabit, amiſſo perito nauigãdi magiſtro, ſæuiẽtibus flabris & mari, quòd clauos regendæ nauis cuilibet periculi ſocio cõmiſerũt.* His *ita cæco quodam iudicio fortunæ peractis,* Iouianorum *ſignifer quos* Varronianus *rexerat, dudum cum nouo diſſidens principe, etiam tum priuato, ut patris eius obtrectator immoderatus, periculũ ex inimico metuens iam cõmunia ſupergreſſo, diſceſſit ad* Perſas: *ac data dicendi copia quæ ſciret, docet* Saporem *iam propinquantem, extincto quẽ uerebatur,*

turbine concitato calonum ad umbrã imperij Iouianum adhuc protectorẽ adſcitum, inertem quendam & mollem. Hoc ille audito, quod ſemper trepidis uotis expetebat, & inopina proſperitate elatus, multitudine ex regio equitatu adiuncta his qui dimicauere nobiſcum, celeri diſpoſuit gradu agminis noſtri inuadi tergo. Poſtremúmque dum ultro citróque ordinãtur hoſtiæ pro Iouiano, extis inſpectis pronuntiatum eſt, eum omnia perditurũ, ſi intra uallum remãſiſſet, ut cogitabat: ſuperiorẽ uero fore, profectum. proinde egredi cœptantes adoriuntur nos elephantis præuijs Perſæ: ad quorum fremitum acceſſúmque terribilem equis inter initia turbatis & uiris, Iouiani & Herculiani occiſis beluis paucis, cataphractis equitibus acriter reſtiterũt. Deinde legiones Iouiorum atque Victorum laborantibus ſuis ferentes auxilium, elephantes duos ſtrauerunt cum hoſtium plebe non parua. & in læuo prælio uiri periere fortiſſimi, Iulianus & Macrobius & Maximus legionum tribuni, quæ tunc primas exercitus obtinebant. hiſque ſepultis ut rerum anguſtiæ permiſerunt, prope confinia noctis, cum ad caſtellum Sumere nomine citis paſſibus tenderemus, iacens Anatolij corpus eſt inuentum, quod tumultuaria opera terræ mandatum eſt. hic & milites ſexaginta cum palatinis recepimus, quos in munimentum Vaccatum confugiſſe retulimus. Sequuto inde die pro captu locorum aperta in ualle caſtra ponuntur, uelut murali ambitu circunclauſa, præter unum exitum eundémque patentem, undique in modum mucronum præacutis ſudibus fixis. Hócque uiſo, è ſaltibus nos hoſtes diuerſitate telorum, ac uerbis turpibus inceſſebant, ut perfidos & lectiſſimi principis peremptores: audierant enim ipſis quoque referentibus tranſſugis, rumore iactato incerto, Iulia-

num telo cecidiſſe Romano. Auſi denique inter hæc equitum cunei porta perrupta prætoria prope ipſum tabernaculum principis aduenire, occiſis multis ſuorum & uulneratis, ui repulſi ſunt magna. Egreſſi exinde, proxima nocte Charcham occupauimus, locum ideo tutum, quòd riparum aggeribus humana manu deſtructis, ne Saraceni deinceps Aſſyriam perſultarent, noſtrorum agmina nullus ut antè uexabat. Cúmque his Calen. Iulijs ſtadijs triginta confectis, ciuitatem nomine Duram aduentaremus, fatigatis iumentis, uectores eorum nouiſſimi pedibus incedentes, à Saracena multitudine circunſpecti protinus interiſſent, ni expeditiores turmæ noſtrorum opem laborantibus attuliſſent. Hos autem Saracenos ideo patiebamur infeſtos, quòd ſalaria muneráque plurima Iuliano ad ſimilitudinem præteriti temporis accipere uetiti, queſtique apud eum, ſolū audierant, Imperatorem bellicoſum & uigilantem ferrum habere nō aurum. In hoc loco Perſarum obſtinatione tritum eſt quadriduum. nam progredientes nos ſequebantur crebris laceſſitionibus retrahentes: cum ſtaremus ut pugnaturi, gradum ſenſim referentes moris diuturnis excruciabant. Iámque (ut ſolent extrema metuentibus etiam ficta placere) fama circunlata, fines haud procul limitum eſſe noſtrorum, exercitus uociferans immodeſte, dari ſibi copiam tranſeundi Tigridis flagitabat. Quibus oppoſitus cum rectoribus imperator, tumentémque iam Canis exortu ſideris amnem oſtendens, ne ſe periculoſis committerent gurgitibus exorabat: nandi imperitos eſſe complures adſerens, ſimúlque adijciens, hoſtiles manus hincinde margines ſuperfuſi fluminis occupaſſe. Sed cū hæc ſæpe congeminando refragaretur incaſſum, miléſque conclamās magno contentionis fragore minaretur extrema, edicit imperator ut

ſiſtatur agmen, & aſſueti nare Galli amnem primi omniũ penetrarent: ut ijs magnitudine fluentorũ abreptis, reſiduorum pertinacia frangeretur: aut ſi id perfeciſſent innocui, tranſitus fidentior tentaretur. Electique ſunt ad id negotium habiles, qui maxima præ cæteris flumina tranſmeare in regionibus genuinis à prima pueritia ſunt inſtituti: & cum latendi copiam nocturna quies daret, tanquam è tranſenna ſimul emiſſi, ſpe citius ripas occupauere contrarias: Perſarúmque conculcatis pluribus & truncatis, quos loca ſeruare diſpoſitos, ſecuritas placido uinxerat ſomno, efficacis audaciæ ſignum elatis manibus contortiſque ſpiculis oſtendebant. hoc longe conſpecto, ardens ad tranſitum miles ea mora tantummodo tenebatur, quòd utribus è cæſorum animaliũ corijs coagmentare põtem architecti promittebant. Quæ dum uanis conatibus agitantur, rex Sapor & procul abſens, & cum propè ueniſſet: exploratorũ perfugarúmq; ueris uocibus docebatur, fortia facta noſtrorũ, fœdas ſuorũ ſtrages, & elephãtes quot nunquã rex antè meminerat interfectos. exercitúmque Romanum continuis laboribus induratũ, poſt caſum glorioſi pectoris non ſaluti ſuæ ut memorabat conſulere ſed uindictæ, difficultatémque rerum inſtantiũ aut uictoria ſumma, aut morte memorabili finiturum. Ob quæ reputabat multa & formidanda: diffuſum abunde militem per prouinciales leui teſſera colligi poſſe expertus, & ſciens populum ſuum poſt amiſſam maximam plebem ultimis terroribus deformatum, ſimul comperiens in Meſopotamia relictum haud multo minorem exercitum. quæ ſuper omnia hebetarunt eius anxiam mentem, uno paríque natatu quingenti uiri tranſgreſſi tumidum flumen incolumes, cuſtodibúſque confoſſis reliquos conſortes ſuos ad ſimulem fiduciam con-

citantes. Hæc inter cum neque pontes compaginari paterentur undæ torrẽtes, & abſumptis omnibus quæ mandi poterant utilibus, exacto miſerabiliter biduo, furebat inedia iráque percitus miles, ferro properans quàm fame ignauiſſimo genere mortis abſumi. Erat tamen pro nobis æternũ dei cæleſtis numen: & Perſæ præter ſperata priores ſuper fundanda pace oratores Surenam & optimatem aliũ mittunt, animos ipſi quoque deſpondẽtes, quos omnibus penè prælijs pars Romana ſuperior grauius quaſſabat indies. conditiones autem ferebant difficiles & perplexas, fingentes humanorum reſpectu reliquias exercitus redire ſinere clementiſſimum regem, quæ iubet ſi impleuerit cum primatibus Cæſar. Cõtra hos cũ Salluſtio præfecto mittitur Arintheus: & dũ deliberatur examinatius quid fieri deberet, dies quatuor ſunt euoluti inedia cruciabiles, & omni ſupplicio triſtiores. Quo temporis ſpatio antequã hi mitterẽtur ſi abuſus princeps, paulatim terris hoſtilibus exceſſiſſet, profecto ueniſſet ad preſidia Corduenæ, & uberis regionis & noſtræ, ex eo loco in quo hæc agebãtur centeſimo lapide diſparatæ. Petebat autem rex obſtinatius, ut ipſe aiebat, ſua dudum à Maximiano erepta, ut docebat autem negotium, pro redẽptione noſtra, quinque regiones Tranſtigritanas: Arzanenam & Moxoenam & Zabdicenam, itidémq; Rehimenam, & Corduenã cum caſtellis quindecim, & Niſibin, & Singarã, & Caſtra Maurorum munimentum perquàm opportunum. & cum pugnari decies expediret, ne horum quicquam dederetur, adulatorũ globus inſtabat timido principi, Procopij metuẽdum ſubſerens nomen: eúmque adfirmans, niſi rediret, cognito Iuliani interitu cum intacto milite, quem regebat, nouas res nullo renitente facile moliturum. Hac pernicioſa

uerborum ille aſſiduitate nimia ſuccenſus, ſine contatione tradidit omnia quæ petebantur, difficile hoc adeptus ut Niſibis & Singara ſine incolis tranſirent in iura Perſarum, à munimētis uero alienandis reuerti ad noſtra præſidia Romana permitterentur. Quibus exitiale aliud acceſſit, & impium, ne poſt hæc ita compoſita Arſaci poſcenti contra Perſas ferretur auxilium amico nobis ſemper & fido: quod ratione gemina cogitatum eſt: ut puniretur homo, qui Chiliocomum mandato uaſtauerat principis, & ut remaneret occaſio per quam ſubinde licenter inuideretur Armenia. unde poſtea contigit ut uiuus caperetur idē Arſaces, & Armeniæ maximum latus Medis conterminans, & Artaxata, inter diſſenſiones & turbamenta raperent Parthi. Quo ignobili decreto firmato, ne quid committeretur per inducias contrarium pactis, obſidatus ſpecie uiri celebres altrinſecus dantur, Neuita, & Victor ex parte noſtrorum, & Mellobaudes, inſignium numerorum tribuni: ex parte uero diuerſa Bineſes è numero nobiliū optimatum, tréſque alij ſatrapæ non obſcuri. Fœderata ita pace annorum triginta, eáque iuriſiurandi religionibus conſecrata, reuerſi itineribus alijs, quoniam loca contigua flumini ut confragoſa uitabātur & aſpera, potus inopia premebamur & cibi. Et pax ſpecie humanitatis indulta, in perniciem eſt uerſa multorum: qui fame aduſque ſpiritum lacerati poſtremum, ideóque latenter progreſſi, aut imperitia nandi gurgite fluminis abſorbebantur: aut ſi undarum ui ſuperata uenirent ad ripas, à Saracenis, uel Perſis, quos (ut diximus) pauloantè exturbauere Germani, cædebantur ut pecora, uel longius amandati ſunt uenundādi. Vbi uero tranſeundi amnis aperte ſignum dedere buccinæ concrepantes, immane quo quantóque ardore teme-

re rapiendo momenta periculorum, ſemet quiſque reliquis omnibus anteponens uitare multa & terribilia feſtinabat: & pars cratibus temere textis iumēta retinētes hincinde natantia, alij ſuperſidentes utribus, quidam diuerſa in neceſſitatis abrupto uerſantes, undarum occurſantium fluctus obliquis meatibus penetrabant. Imperator ipſe breuibus lembis, quos poſt exuſtam claſſem docuimus remanſiſſe, cum paucis tranſuectus, eadem nauigia ultro citróque diſcurrere ſtatuit, dum omnes conueheremur. Tādémque uniuerſi præter merſos ad ulteriores uenimus margines, fauore ſuperi numinis, diſcrimine per difficiles caſus extracti. Dum nos pendentium ærumnarum opprimit timor, compertum eſt procurſatorum indicio, Perſas pontem iūgere procul è noſtro conſpectu, ut poſt firmatam pacem & fœdera ſopitis belli turbinibus, incurioſius gradientes ægros, & animalia peterent diu defatigata. uerū cum ſe proditos aduertiſſent, à conatu nefario deſtiterunt. Hac etiam ſuſpicione iam liberi, properantéſque itineribus magnis prope Hatram uenimus, uetus oppidum in media ſolitudine poſitum, olímque deſertum, quod eruendum adorti temporibus uarijs Traianus & Seuerus principes bellicoſi cum exercitibus penè deleti ſunt, ut in eorum actibus has quoq; digeſſimus partes. unde cognito per porrectam planiciem aduſque lapidem ſeptuageſimum in regionibus aridis nec aquam inueniri poſſe præter ſalſam & fœtidam, nec ad uictum aliquid niſi abrotanum & abſinthium & dracontion aliáque herbarum genera triſtiſſima, uaſa quæ portabantur, aquis impleta ſunt dulcibus: & mactatis camelis iumentíſque alijs alimēta quæſita ſunt licet noxia. Et uia ſex dierum emenſa, cum ne gramina quidem inuenirentur ſolatia neceſſitatis extre-

mæ, dux Meſopotamiæ Caſſianus, & tribunus Mauricius pridem ob hoc miſſus, ad Vr nomine Perſicum uenere caſtellum, cibos ferẽtes ex his quos relictus cum Procopio & Sebaſtiano exercitus parcius uictitans conſeruarat. Hinc Procopius alter notarius, & Memorius militaris tribunus, ad tractus Illyricos mittuntur & Galliarũ, nuntiaturi Iuliani mortẽ, & Iouianum poſt eius obitum ad culmen Auguſtum euectum. quibus mandauerat princeps, ut Lucillianum ſocerum ſuum poſt depoſitum militiæ munus digreſſum ad otium, morantémque eo tempore apud Sirmiũ, oblatis magiſterij equitum & peditum codicillis, quos iiſdem tradiderat, properare Mediolanum urgerent, res firmaturum ancipites: & quod magis metuebatur, ſi caſus quidam noui exurgerent opponendum. Quibus ſecretiores addiderat literas, Lucillianum itidẽ monens, ut quoſdam lectos exploratæ induſtriæ fideíque duceret ſecum, adminiculis eorum uſurus, pro incidentium captu negotiorum. prudentíque conſilio Malarichũ ex familiaribus negotijs agentem etiam tum in Italia, miſſis inſignibus Iouino iuſſit ſuccedere armorum magiſtro per Gallias, gemina utilitate præſpeculata: ut dux meriti celſioris ideóque ſuſpectus abiret è medio, & homo inferioris ſpei ad ſublimiora prouectus autoris ſui nutantem adhuc ſtatum ſtudio fundaret ingenti. Iuſſum eſt autem ad implenda hæc perrecturis extollere ſeriem geſtorũ in melius, & rumores quaquà irẽt breues diffundere, concinẽtes procinctũ Parthicum exitu proſpero terminatum: additiſque feſtinando itineri noctibus, prouinciarum militiæque rectoribus inſinuare noui principis ſcripta, omniúmque ſententijs occultius ſciſcitatis remeare uelociter cum reſponſis, ut comperto quid in longinquis agatur, principatus roborandi

matura conſilia quærantur & cauta. hos tabellarios fama prægrediens, index triſtium caſuum uelociſſime per prouincias uolitabat: & gentes maximéque omnium Niſibenos acerbo dolore perculſit, cum urbē Sapori deditam comperiſſent: cuius iram metuebant & ſimultates, recolentes quæ aſſidue pertulerit funera eam ſæpius oppugnare conatus. Conſtabat enim orbem Eoum in ditionem potuiſſe tranſire Perſidis, niſi hæc ciuitas habili ſitu & mœnium magnitudine reſtitiſſet. miſeri tamen licet maiore uenturi pauore conſtringerētur, ſpe tamen ſuſtentari potuerunt exigua: hac ſcilicet, quòd uel ſuopte motu, uel exoratus eorum precibus imperator eodem ſtatu retinebit urbem, Orientis firmiſſimum clauſtrum. Dum geſtorum ſeriem ubique rumores diffunditant uarij, in exercitu abſumptis commeatibus paucis, quos aduectos prædiximus, in corpora ſua neceſſitas erat humana uertenda, ni iumentorum caro cæſorum aliquatenus perduraſſet: unde effectum eſt ut arma pleraque proijcerētur. Adeo enim atroci tabuimus fame, ut ſi uſquā modius unus farinæ fuiſſet repertus (quod raro contigerat) aureis decem mutaretur ut minus. Profecti exinde Thiſalphata uenimus, ubi Sebaſtianus atq; Procopius cum tribunis principibúſque militum ſibi ad tuendam Meſopotamiam commiſſorum, ut poſcebat ſolennitas, occurrerunt, & ſequebātur benigne ſuſcepti. Poſt quæ itinere feſtinato Niſibi cupide uiſa, extra urbem ſtatiua caſtra poſuit princeps: rogatúſque enixe precante multiplici plebe ut ingreſſus palatium more ſuccederet principum, pertinaciter reluctatus eſt, erubeſcens agente ſe intra muros, urbem inexpugnabilem iratis hoſtibus tradi. Ibi tunc ueſpera tenebrante, raptus à cœna Iouianus, primus inter notarios omnes, quem obſidione ciuitatis MaioZamalchæ

per cuniculum docuimus euaſiſſe cum aliis, ductúſque deuium ad locum, & præceps actus in puteum ſiccum, obrutus eſt ſaxorum multitudine ſuperiecta: hanc profecto ob cauſam, quòd Iuliano perempto ipſe quoque nominatus à paucis ut imperio dignus, nec poſt creatum Iouianum egit modeſte: ſed ſuſurrâs ſuper negotio quædam audiebatur, inuitabátque ad conuiuia ſubinde militares. Poſtridie Bineſes unus ex Perſis, quē inter alios excellere diximus, mandata regis complere feſtinans, promiſſa flagitabat inſtanter: & principe permittente Romano ciuitatem ingreſſus, gentis ſuæ ſignum ab arce extulit, commigrationem è patria ciuibus nuntians luctuoſam. & uertere ſolum extemplo omnes præcepti, manus tendentes orabant, ne imponeretur ſibi neceſſitas abſcedendi, ad defendendos penates ſe ſolos ſufficere ſine alimentis publicis affirmantes & milite, ſatis confiſi affuturam iuſtitiam pro genitali ſede dimicaturis, ut experti ſunt ſæpe. Et ſic quidem ſuppliciter ordo & populus precabatur, ſed uentis loquebatur incaſſum, imperatore, ut fingebat alia metuēs, periurii piacula declinâte. Tum Sabinus fortuna & genere inter municipes clarus, ore uolubili replicabat, Cōſtantium immani crudeſcente bellorum materia ſuperatum à Perſis interdum, deductúmque poſtremo per fugam cum paucis ad Hibitam ſtationem intutā, panis fruſto uixiſſe precario ab anu quadam agreſti porrecto, nihil tamen ad diem perdidiſſe ſupremum: Et Iouianum inter exordia principatus prouinciarum muro ceſſiſſe, cuius obiice iam inde à uetuſtate innoxiæ permanſerunt. Cúmque nihil promoueretur, iuriſiurandi religionem principe deſtinatius prætendente: cum oblatam ei coronam aliquandiu recuſans coactus denique ſuſcepiſſet, Siluanus quidā cauſarū defenſor con-

ſidentius exclamauit, Ita,inquit, imperator à ciuitatibus reſiduis coroneris. Quo uerbo exaſperatus,intra triduum omnes iuſſit excedere mœnibus, deteſtantes rerum præſentium ſtatum. Appoſitis itaque compulſoribus,mortem,ſi qui diſtulerint egredi,minitātibus,mœnia permixta ſunt lamentis & luctu: & per omnia ciuitatis membra una uox cunctorum erat gementium,cum laceraret crines matrona exul fuganda laribus in quibus nata erat & educata, orbatáque mater liberis uel coniuge uiduata procul ab eorum manibus pelleretur: & turba flebilis poſtes penatum amplexa uel limina lachrymabat.exin uariæ complentur uiæ,quà quiſque poterat dilabentium: properando enim multi furabantur opes proprias quas uehi poſſe credebant, contēpta reliqua ſupellectili pretioſa & multa: hanc enim relinquebant penuria iumentorū. Tu hoc loco Fortuna orbis Romani merito incuſaris,quæ difflantibus procellis Remp.excuſſa regimēta perito rei gerēdæ ductori cōſummādo iuueni porrexiſti: quem nullis anteactæ uitæ inſignibus in huiuſmodi negotijs cognitum, nec uituperari eſt æquum nec laudari. Illud tamē ad medullas uſque bonorum peruenit: quòd dum extimeſcit æmulum poteſtatis,dúmque in animo Gallias & Illyricū uerſat, quoſdam ſæpe ſublimiora cœptaſſe, famam aduentus ſui præuenire feſtinans,indignum imperio facinus amictu periurij fugiendi commiſit, Niſibi perdita:quæ iam inde à Mithridatici regni temporibus,ne Oriens à Perſis occuparetur,uiribus reſtitit maximis. Nunquam enim ab urbis ortu inueniri poteſt,annalibus replicatis,ut arbitror,terrarum partes ullas noſtrarum ab imperatore uel Cos. hoſti conceſſas: & ne ob recepta quidem quæ direpta ſunt, uerū ob amplificata regna triūphales glorias fuiſſe delatas. Vnde

P. Scipioni ob recuperatas Hiſpanias, Fuluio Capua poſt diuturna certamina ſuperata, & Opimio poſt diuerſos exitus præliorũ, Fregellanis tũc internecinis hoſtibus ad deditionem compulſis, triũphi ſunt denegati. Id etiam memoriæ nos ueteres docẽt: in extremis caſibus icta cum ductore fœdera, poſtquã partes uerbis iurauere cõceptis, repetitione bellorum ilico diſſoluta: ut temporibus priſcis apud Furcas Caudinas ſub iugũ legionibus miſſis in Sãnio, & per Albinum in Numidia ſceleſte pace cogitata, & autore turpiter pactionis feſtinatæ Mancino dedito Numantinis. Proinde extractis ciuibus, & urbe tradita, miſſóque tribuno Cõſtantio, qui munimẽta præſidiaria cum regionibus Perſicis optimatibus aſſignaret, cũ Iuliani ſupremis Procopius mittitur, ea, ut ſuperſtes ille mandarat, humaturus in ſuburbio Tarſenſi. qui ad exequendum profectus, cõfeſtim corpore ſepulto diſceſſit, nec inueniri uſquam potuit ſtudio quæſitus ingenti, niſi quòd multo poſtea apud Cõſtantinopolim uiſus eſt ſubito purpuratus. His hoc modo peractis diſcurſíſque itineribus, Antiochiam uenimus, ubi per continuos dies uelut offenſo numine multa uiſebantur & dira: quorum euentus fore luctificos, gnari rerum prodigalium præcinebant. nam & Maximiani ſtatua Cæſaris locata in ueſtibulo regiæ, amiſit repente ſphæram æream formatam in ſpeciem poli quam geſtabat: & cum horrendo ſtridore ſonuerunt in conſiſtorio trabes: & uiſa ſunt interdiu ſidera cometarum, ſuper quorũ natura ratiocinantes phyſici uariant. Quidam enim eos hoc nomine ideo exiſtimant appellari, quòd per tortos ignes ſparguntur crines, in unum ſtellis multiplicibus congregatis. Alij eos arbitrantur ex halitu ſicciore terrarum igneſcere, paulatim in ſubliminiora ſurgentes. Quidam currentes radios ſolis

dēſiore nube obiecta digredi ad inferiora prohibitos, ſplendore infuſo corpori craſſo, lucē uelut ſtellis diſtinctam mortali conſpectu monſtrare. ſedit quorundam opinioni, hanc ſpeciē tunc apparere, cum tracta ſolito celſius nubes æternorum ignium uicinitate colluceat: uel certe ſtellas eſſe quaſdam cæteris ſimiles, quarum ortus obitúſque quibus ſint temporibus præſtituti, humanis mentibus ignorari. Plura alia de cometis apud peritos mundanæ rationis ſunt lecta: quæ digerere nunc uetat aliorſum oratio properans. Moratum pauliſper Antiochiæ principem, curarúmque diuerſis ponderibus afflictum, exeundi mira cupiditas agitabat. proinde nec iumento parcens, nec militi, flagranti hyeme inde profectus, ſignis, ut dictum eſt, uetantibus plurimis, Tarſum urbem Cilicum nobilem introijt, cuius originem docuimus ſuprá. Exindéque egredi nimium properans, exornari ſepulchrum ſtatuit Iuliani, in pomœrio ſitum itineris, quod ad Tauri montis anguſtias ducit: cuius ſuprema & cineres, ſi qui tunc iuſte cōſuleret, non Cydnus uidere deberet, quamuis gratiſſimus amnis & liquidus: ſed ad perpetuãdam gloriam recte factorum præterlaberetur Tiberis interſecans Vrbem æternam, Diuorúmq; ueterum monumenta perſtringens. Deinde Tarſo profectus extentis itineribus, uenit oppidū Cappadociæ Tyana: ubi ei reuerſi Procopius notarius & Memoridus tribunus occurrũt, geſtorúmque aperiunt textum, hinc ut ordo poſcebat exorſi: quòd Lucillianus Mediolanum ingreſſus cum Seniaucho & Valẽtiniano tribunis, quos duxerat ſecum, cognito quòd Malarichus recuſauit ſuſcipere magiſterium, effuſo curſu petierat Remos: & tanquam in alto gẽtis ſilentio, extra calcem, ut dicitur, procurrebat: & intempeſtiue parum etiam tum firmatis omnibus ex Acturio ratio-

ciniȷs ſcrutandis incubuit. qui fraudum conſcius & noxarum ad militaria ſigna confugit: finxitque Iuliano ſuperſtite in res nouas quendam medium ſurrexiſſe, cuius fallacijs turbo militaris acerrime concitus Lucillianum & Seniauchum occidit. Valentinianum enim paulo poſtea principem, trepidum & quò confugeret ambigentem, Primitiuus hoſpes tutius amandarat. His itaque triſtibus lætum aliud addebatur, miſſos à Iouino milites aduentare, quos Capita ſcholarum ordo caſtrenſis appellat, nuntiãtes æquo animo Iouiani imperium amplecti exercitum Gallicanum. Quibus compertis, Valentiniano qui cum his redierat regenda ſcutariorum ſecũda committitur ſchola, & Vitalianus conſortio domeſticorum iungitur, Herulorum è numero miles, qui multo poſtea auctus Comitis dignitate male rem per Illyricum geſſit. confeſtimque mittitur in Gallias Arintheus, ferens literas ad Iouinum, ut conſtanter ageret ſuum obtinens locum: eique mandatum eſt, ut animaduerteretur in concitorem tumultus, autoréſque ſeditionis ad comitatum uincti trãſmitterẽtur. Poſt quæ ut uidebatur expedire diſpoſita, apud Aſpuna Galatiæ municipium breue, Gallicani milites uiſi principi, ingreſſique conſiſtorium poſt audita gratanter quæ pertulerant, munerati redire iubentur ad ſigna. Et cum introiſſet Ancyram imperator, paratis ad pompam pro tempore neceſſitatibus, conſulatum iniȷt adhibito in ſocietatẽ trabeæ Varroniano filio ſuo admodum paruulo: cuius uagitus pertinaciter reluctans ne in curuli ſella ueheretur ex more, id quod mox accidit portẽdebat. Hinc quoque Iouianum celeri gradu præſcriptus uitæ finiendæ dies exegit. cum enim ueniſſet Dadaſtanam, qui locus Bithyniam diſtinguit & Galatas, exanimatus inuentus eſt nocte: ſuper cuius

obitu dubitationes emerſere complures. fertur enim recenti calce cubiculi illiti ferre odorem noxium nequiuiſſe, uel extuberato capite periſſe ſuccenſione prunarum immenſa, aut certe ex colluuione ciborum auida cruditate diſtētus. Deceſſit autem anno triceſimo ætatis & tertio. Cúmque huic & AEmiliano Scipioni uitæ exitus ſimilis eueniſſet, ſuper neutrius morte quæſtionem comperimus agitatam. Incedebat autem motu corporis graui, uultu lætiſſimo, oculis cæſijs, uaſta proceritate & ardua, adeo ut diu nullum indumentum regium ad menſuram eius aptum inueniretur: & æmulari malebat Conſtantium, agens ſeria quædam aliquoties poſt meridiem: iocaríque palàm cum proximis aſſuetus. Chriſtianæ legis idem ſtudioſus, & nonnūquam honorificus, mediocriter eruditus, magiſque beneuolus, & perpenſius, ut apparebat ex paucis quos promouerat, iudices electurus: edax tamen & uino Veneríque indulgens, quæ uitia imperiali uerecundia forſitan correxiſſet. Dicebatur autem Varronianus pater eius monitu cuiuſdam ſomnij dudum præſciſſe quod euenit: ídque duobus amicis commiſiſſe fidiſſimus, illo adiecto, quòd ipſi quoque deferretur trabea conſularis. ſed impetrato uno, adipiſci non potuit aliud. audita enim filij celſiore fortuna, antequā eum uideret, fatali præuētus eſt morte. Et quia huic nomini ampliſſimum magiſtratū portendi, per quietem prædictum eſt ſeni, Varronianus nepos eius infans etiam tum cum Iouiano patre declaratus eſt, ut ſupra retulimus, conſul.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XXVI.

D ICTIS *impenſiore cura rerũ ordinibus aduſque memoriæ cõfinia propioris, cõuenerat iã referre à notioribus pedẽ, ut & pericula declinẽtur ueritatis ſæpe cõtigua, & examinatores contexẽdi operis deinde nõ perferamus intẽpeſtiuos, ſtrepẽtes ut læſos, ſi præteritum ſit quod locutus eſt imperator in cœna, uel omiſſum quã ob cauſam gregarij milites coerciti ſunt apud ſigna: & quòd nõ decuerat in deſcriptione multiplici regionum ſuper exiguis ſilere caſtellis: quódque cunctorũ nomina qui ad* Vrbani *prætoris officiũ conuenere non ſunt expreſſa: & ſimilia plurima præceptis hiſtoriæ diſſonantia, diſcurrere per negotiorũ celſitudines aſſuetæ, non humiliũ minutias indagare cauſarũ: quas ſi ſcitari uoluerit quiſpiã, indiuidua corpuſcula uolitãtia per inane, atomos, ut nos appellamus, numerari poſſe ſperabit. hæc quidam ueterũ formidãtes, cognitiones actuũ uariorũ ſtilis uberibus explicatas non edidere ſuperſtites, ut in quadam ad* Corneliũ Nepotem *epiſtola* Tullius *quoque teſtis reuerendus affirmat.* Proinde *inſcitia uulgari cõtẽpta, ad reſidua narrãda pergamus.* Hac *uolubiliũ caſuũ diritate exitu luctuoſo finita obitúq;, interuallato breui tẽpore, principis corpore curato defuncti, miſſóque* Cõſtantinopolim *ut inter* Auguſtorũ *reliquias conderetur, progreſſo* Nicæam *uerſus exercitu, quæ in* Bithynia *mater eſt urbium, poteſtatum ciuiliũ militiæque rectores magnitudine curarum adſtricti communium,*

intérque eos quidam ſpe uana ſufflati, moderatorem quæritabant diu exploratũ & grauem: & rumore tenus obſcuris paucorum ſuſurris nomen perſtringebatur Equitij, ſcholæ primæ ſcutariorum etiam tum tribuni. qui cum potiorũ autoritate diſplicuiſſet, ut aſper & ſubagreſtis, tranſlata eſt ſuffragatio leuis in Ianuarium Iouiani affinem, curantem ſummitatem neceſſitatum caſtrenſium per Illyricum. quo itidem ſpreto, quia procul iacebat, ut aptus ad id quod quærebatur atque conueniens, Valẽtinianus nulla diſcordante ſententia numinis aſpiratione cæleſtis electus eſt, agẽs ſcholã ſcutariorũ ſecundã, relictúſque apud Ancyrã, poſtea ſequuturus ut ordinatũ eſt. Et quia nullo renitẽte hoc è Rep. uidebatur, miſſis qui eũ uenire ocyus admonerẽt, diebus decẽ nullus imperij tenuit gubernacula: quod tunc eueniſſe, extis Romæ inſpectis aruſpex dixerat Marcus. Inter hæc tamen, nequid nouaretur cõtrarium placitis, néue armatorũ mobilitas ſæpe uerſabilis præſentiũ quẽdam inclinaret arbitrum, attẽte prouidebat Equitius & cũ eo Leo, adhuc ſub Dagalaipho magiſtro equitũ rationes numerorũ militariũ tractans, exitialis poſtea magiſter officiorũ, exercitus uniuerſi iudicium quantũ facere nitíque poterant, ut Pãnonij fautoréſq; principis deſignati formãtes. qui cũ ueniſſet accitus, implẽdiq; negotij præſagus, ut ſubodorari dabatur uel ſomniorum aſſiduitate, nec uideri die ſecũdo, nec prodire in medium uoluit, biſſextum uitans Februarij menſis tunc illuceſcens, quod aliquoties rei Romanæ fuiſſe cognorat infauſtum: cuius notitiã certã deſignabo. Spatiũ anni uertentis id eſſe periti mundani motus & ſiderũ definiunt ueteres, inter quos Menon & Euctemon & Hipparchus & Archimedes excellunt, cum ſol perenni rerum ſublimium lege polo percurſo ſignifero

quem Zodiacum ſermo Græcus appellat, trecentis & ſexagintaquinque diebus emenſis & noctibus ad eundē redierit cardinem: ut uerbo tenus, ſi à ſecunda particula elatus Arietis, ad eam dimēſione redierit terminata. Sed anni interuallū uerißimum memoratis diebus & horis ſex aduſque meridiem concluditur plenum: annique ſequentis erit poſt horam ſextam initium, porrectum ad ueſperam. Tertius à prima uigilia ſumens exordium, ad horam noctis extenditur ſextam. Quartus à media noctis uſque ad claram trahitur lucem. Ne igitur hæc computatio uariantibus annorum principijs, & quodam poſt horam ſextam diei, alio poſt ſextam excurſo nocturnam, ſcientiam omnem ſqualida diuiſione confundat, & autumnalis menſis inueniatur quandoque uernalis, placuit ſenas illas horas, quæ quadriennio uiginti colliguntur atque quatuor, in unius diei noctiſque adiectæ tranſire menſuram. Hócque altè conſiderato, eruditis concinentibus multis effectum eſt, ut ad unum diſtinctúmque exitum conuerſio curſus anni reuoluta, nec uaga ſit, nec incerta, nullóque errore deinceps obumbrata ratio cæleſtis appareat, & menſes tempora retineāt præſtituta. Hæc nondum extentis fuſius regnis diu ignorauere Romani, pérque ſecula multa obſcuris difficultatibus implicati, tunc magis errorum profunda caligine fluctuabant, cum in ſacerdotes poteſtatem tranſtuliſſent intercalandi: qui libenter gratificantes publicanorum uel litigantium commodis, ad arbitrium ſuum detrahebant tempora uel augebant. hócque excepto emerſerunt alia plurima quæ fallebāt, quorum meminiſſe nunc ſuperuacuum puto. Quibus abolitis, Octauianus Auguſtus Græcos ſequutus, hanc inconſtantiam correcta turbatione compoſuit, ſpatijs duodecim menſium & ſex horarum magna delibera-

tione collectis: pérque duodecim ſiderum domicilia ſol diſcurrens motibus ſempiternis, anni totius interualla concludit. quam rationem biſſexti probatam, etiam uictura cũ ſeculis Roma adiumento numinis diuini fundauit. Proinde pergamus ad reliqua. Elapſo die parum apto ad inchoandam rerum magnitudinem, ut quidam exiſtimant, propinquante iam ueſpera, monitu præfecti Salluſtij ſub exitij denuntiatione, ſtatutum eſt prompta conſenſione cunctorum, ne potioris quiſquam autoritatis, uel ſuſpectus altiora conari, procederet poſtridie mane. cúmque multorum tædio, quos uotorum inanitas cruciabat, tandem finita nocte lux aduenisſet, in unum quæſito milite omni, progreſſus Valentinianus in campũ, permiſſúſque tribunal aſcendere celſius ſtructum, comitiorum ſpecie & uoluntate præſentium ſecundiſſima, ut uir ſerius rector pronuntiatur imperij. mox principali habitu circundatus & corona, Auguſtúſque nuncupatus cum laudibus amplis, quas nouitatis potuit excogitare dulcedo, præmeditata dicere iã parabat. Eóque ut expeditius loqueretur brachium exertante, obmurmuratio grauis exoritur, concrepantibus centurijs & manipulis, cohortiúmque omniũ plebe, urgentium deſtinate confeſtim imperatorem alterũ declarari. Quod licet nonnulli exiſtimarunt paucis corruptis ad gratiam fieri deſpectorum, ex eo tamen id fruſtra creditum uidebatur, quòd non emercati, ſed conſoni totius multitudinis paria uolentis, clamores audiebantur, documento recenti fragilitatem pertimeſcentis ſublimium fortunarum. Deinde ex ſuſurris immaniter ſtrepentis exercitus cieri tumultus uiolẽtior apparebat, & confidentia militis erumpentis interdum ad pernicioſa facinora timebatur. Quod Valẽtinianus magis præ cunctis ne fieret extimeſcens, elata proſpere dextera

ut princeps fiducia plenus, auſus increpare quoſdam ut ſeditioſos & pertinaces, cogitata nullis interpellantibus abſoluebat: Exultò prouinciarũ fortiſſimi defenſores, & præ me fero, ſempérque laturus ſum, nec ſperanti nec adpetenti moderamina orbis Ro. mihi ut potiſſimo omnium, ueſtras detuliſſe uirtutes. Quod erat igitur in manu poſitum ueſtra, nondum electo imperij formatore, utiliter & glorioſe compleſtis, adſcito in honorum uerticem eo, quem ab ineunte adoleſcentia ad hanc uſque ætatis maturitatem ſplendide integréque uixiſſe experiundo cognoſtis. Proinde pacatis auribus accipite quæſo ſimplicioribus uerbis, quod conducere arbitror in commune. Adhiberi oportere in omnes caſus ſocia poteſtate collegam, contẽplatione poſcente multiplici, nec ambigo, nec repugno, curarum aceruos & mutationes uarias accidentium ipſe quoque ut homo formidans. ſed ſtudendum eſt concordiæ uiribus totis, per quam res quoque minime conualeſcunt. quod interpretabitur facile, ſi patientia ueſtra cum æquitate conſentiens, id mihi quod mearum eſt partium, conceſſerit libens. Dabit enim (ut ſpero) fortuna conſiliorũ adiutrix bonorum, quantum efficere & conſequi poſſum, diligenter ſcrutanti temperamentum. Vt enim ſapientes definiunt, non modo in imperio, ubi pericula maxima ſunt & creberrima, uerum etiam in priuatis quotidianiſque rationibus, alienum ad amicitiam cum iudicauerit, quiſquam prudens adiungere ſibi debebit, non cum adiunxerit, iudicare. Hæc cum lætiorũ ſpe polliceor: uos firmitatem factorum retinentes & fidem, dum hyberna patitur quies, animorũ reparate uigorem atque membrorum, ob nuncupationem auguſtam debita protinus accepturi. Finita oratione, quam autoritas erexerat inopina, flexit imperator in ſuam ſententiam uni-

uerſos: conſilij'que eius uiam ſequuti, qui paulo antè flagrantiſſimis uocibus aliud poſtulabant, circunſeptum aquilis & uexillis, agminibúſque diuerſorum ordinum ambitioſe ſtipatum, idmque terribilem duxerunt in regiam. Dum hæc in Oriente uolubiles fatorum explicant ſortes, Apronianus regens Vrbem æternam iudex integer & ſeuerus, inter curarum præcipua quibus hæc præfectura ſæpe ſolicitatur, id primum opera curabat enixa, ut ueneficos, qui tunc rareſcebant, captos, póſtque agitatas quæſtiones nocuiſſe quibuſdam aperte confutatos, indicatis conſcijs morte mulctaret, atque ita paucorum diſcrimine reliquos ſi qui laterent, formidine parium exturbaret. Hæc egiſſe ideo efficaciter fertur, quòd Iuliani promotus arbitrio agẽtis etiam tum per Syrias, in itinere unum amiſerat oculũ: ſuſpicatúſq; artibus ſe nefarijs adpetitum, iuſto quidem ſed inuſitato dolore, hæc & alia magna quæritabat induſtria. unde quibuſdam atrox uiſus eſt, in amphitheatrali curriculo undatim coeunte aliquoties plebe cauſas diſpiciens criminum maximorum. Denique poſt huiuſmodi uindicata complura, Hilarium aurigam conuictum atque confeſſum, uixdum pubeſcentem filium ſuum ueneficio tradidiſſe docendum ſecretiora quædam legibus interdicta, ut nullo conſcio adminiculis iuuaretur internis, capitali animaduerſione damnauit. Qui laxius retinente carnifice, ſubito lapſus confugit ad ritus Chriſtiani ſacrarium, extractúſque exinde ilico abſciſſa ceruice conſumptus eſt. Verũ hæc ſimiliáque tum etiã ut coercenda mox cauebantur, & nulli uel admodum pauci in his uerſati flagitijs uigori publico inſultarunt: ſed tempore ſequuto, longæua impunitas nutriuit immania, uſque eo graſſante licentia, ut imitatus Hilarium quidã ſenator, ſeruúmque ſuum modo non per

ſyngraphã arcanis piacularibus inducendum, commiſiſſe doctori malarum artium confutatus, ſupplicium redimeret opima mercede, ut crebrior fama uulgarat. Iſque ipſe hoc genere quo iactatum eſt abſolutus, cum uitæ pudore deberet & culpæ, non abolendæ incubuit maculæ, ſed tanquam inter multos probroſos ſolus uacuus ab omni delicto, equo phalerato inſidens diſcurrénſque per ſilices, multos poſt ſe unicus trahit agmina ſeruulorum, per nouum quoddam inſigne curioſius ſpectari adfectans: ut Duilliũ accepimus ueterem poſt glorioſa illa naualis rei certamina id ſibi ſumpſiſſe, ut tibicine lenius præcinente rediret ad ſua poſt cœnam. Sub hoc tamen Aproniano ita iugiter copia neceſſariorum exuberauit, ut nulla ſaltem leuia murmura ſuper inopia uictui congruentium orirentur, quod aſſidue Romæ contingit. At in Bithynia Valentinianus princeps (ut prædiximus) declaratus, dato in perendinum diem ſigno proficiſcendi, conuocatis primoribus, quaſi tuta conſilia tanquam ſibi placentia ſequuturus, percontabatur quemnam ad imperij conſortium oporteret adſumi: ſilentibúſque cunctis, Dagalaiphus tunc equeſtris militiæ rector reſpondit fidentius: Si tuos, inquit, amas imperator optime, habes fratrem: ſi Remp. quære quem ueſtigas. Quo dicto aſperatus ille, ſed tacitus & occultans quæ cogitabat, Nicomediam itineribus citis ingreſſus Calen. Martijs, Valentem fratrem ſtabulo ſuo cum tribunatus dignitate præfecit. Indéque cum ueniſſet Cõſtantinopolim, multa ſecum ipſe diuoluens, & magnitudini urgenti negotiorũ iam ſeſe parare conſiderans, nihil morandum ratus Calen. Aprilis productum eundem Valentem in ſuburbanum uniuerſorum ſententijs concinentibus (nec enim audebat quiſquã refragari) Auguſtum pronuntiauit: decoréque imperatorij

cultus ornatum, & tempora diademate redimitum, in eodem uehiculo ſecum reduxit, participem quidẽ legitimum poteſtatis, ſed in modum apparitoris morigerum, ut progrediens aperiet textus. quibus ita nullo interturbante perfectis, conſtricti rapidis febribus imperatores ambo diu, ſpe uiuẽdi firmata, ut erant inquirendis rebus gnauiores quá componendis, ſuſpectas morborum cauſas inueſtigandas acerrime Vrſatio *officiorum magiſtro* Dalmatæ *crudo &* Iuuentio Siſciano *quæſtori tunc commiſerunt: ut loquebatur pertinax rumor, inuidiã cientes* Iuliani *memoriæ principis, amicíſque eius, tanquam clandeſtinis præſtigijs læſi. ſed hoc euanuit facile, ne uerbo quidem tenus inſidiarum indicio ullo reperto.* Hoc *tempore, uelut per uniuerſum orbem* Romanum *bellicum canentibus buccinis, excitæ gentes ſæuiſſimæ limites ſibi proximos perſultabant.* Gallias Rhetiáſque *ſimul* Alemanni *populabãtur,* Sarmatæ Pannonias *&* Quadi: Picti, Saxones *&* Scoti *&* Attacotti Britannos *ærumnis uexauere continuis:* Auſtoriani Mauricéque *aliæ gentes* Africam *ſolito acrius incurſabant,* Thracias *diripiebant prædatorij globi* Gotthorum: Perſarum *rex manus* Armenijs *iniectabat, eos in ſuam ditionem ex integro uocare ui nimia properans, ſed iniuſte: cauſando quòd poſt* Iouiani *exceſſum, cum quo fœdus firmarat & pacem, nihil obſtare debebat quo minus ea recuperaret, quæ ante ad maiores ſuos pertinuiſſe monſtrabat.* Acta *igitur tranquillius hyeme, concordiſſimi principes unus nuncupatione prælatus, alter honore ſpecie tenus adiunctus, percurſis* Thracijs Næſſum *aduenerunt: ubi in ſuburbio, quod appellatum* Mediana *à ciuitate tertio lapide diſparatur, quaſi mox ſeparandi partiti ſunt* Comites. *&* Valẽtiniano *quidẽ, cuius arbitrio res gerebatur,* Ioui-

mus euenit dudũ promotus à Iuliano per Gallias magiſter armorũ, & Dagalaiphus, quem militiæ rectorem prouexerat Iouianus: in Orientẽ uero ſequuturus Valentem, ordinatus eſt Victor, ipſe quoque iudicio principis antedicti prouectus, cui iunctus eſt Arintheus. Lupicinus enim pridem à Iouiano pari modo promotus magiſter equitum, partes tuebatur Eoas. tũc & Equitius Illyriciano præponitur exercitui, nondum magiſter, ſed Comes: & Serenianus olim ſacramento digreſſus recinctus eſt ut Pannonius, ſociatúſque Valenti domeſticorum præfuit ſcholæ. Quibus ita digeſtis, & militares partiti numeri: & poſt hæc cum ambo fratres Sirmium introiſſent diuiſo palatio, ut potiori placuerat, Valentinianus Mediolanum, Conſtantinopolim Valens diſceſſit. & Orientem quidem regebat poteſtate præfecti Salluſtius. Italiam uero cum Africa & Illyrico Mamertinus, & Gallias prouincias Germanus. agentes igitur in memoratis urbibus principes, ſumpſerunt primitus trabeas conſulares, omníſque hic annus diſpendijs grauibus rem Romanam afflixit. Alemanni enim perrupere Germaniæ limites, hac ex cauſa ſolito infeſtius moti, cum legatis eorum miſſis ad Comitatum, certa & præſtituta ex more munera præberi deberẽt, minora & uiliora ſunt attributa: quæ illi ſuſcepta furenter agentes, ut indigniſſima proiecere: tractatique aſperius ab Vrſatio tunc magiſtro officiorum iracundo quodam & ſæuo, regreſſi factúmque exaggerentes, ut contumelioſe deſpectas, gentes immaniſſimas concitarunt. Et circa id tempus, aut non multo poſterius in Oriente Procopius in res ſurrexerat nouas. quæ prope Calen. Nouembris uenturo Valentiniamo Pariſios

eodémque nuntiata ſunt die. & Alemannis quidem occurſurum Dagalaiphum pergere mature præcepit:

qui uaſtatis propinquioribus locis longius diſceſſerant incruenti. ſuper appetitu uero Procopij antequam adoleſceret reprimendo, curis diducebatur ambiguis, ea potiſſimum ratione ſolicitus, quòd ignorabat utrum Valente ſuperſtite an extincto memoratum imperium adfectarat. Equitius enim relatione Antonij tribuni accepta, regentis in Dacia mediterranea militem, qui nihil præter negotium ipſum auditum obſcure ſignificabat, ipſe quoque nondum liquida fide comperta, ſimplicibus uerbis principem geſtorum conſcium fecit. His cognitis Valentinianus eodem Equitio aucto magiſterij dignitate, repedare ad Illyricum deſtinabat, ne perſultatis Thracijs perduellis iam formidatus inuaderet hoſtili excurſu Pannonias. Documento enim recenti impendio terrebatur, reputans paulo antea Iulianum cõtempto imperatore bellorum ciuilium ubique uictore, nec ſperatum antè nec expectatum ab urbe in urbem incredibili uelocitate tranſiſſe. Verum ardens ad redeundũ eius impetus molliebatur conſilijs proximorum, ſuadẽtium & orantium ne internecina minantibus barbaris exponeret Gallias, néue hac cauſatione prouincias deſereret egentes adminiculis eius: ij'ſque legationes urbium acceſſere nobilium, precantes ne in rebus duris & dubijs impropugnatas eas relinqueret, quas præſens eripere poterit diſcriminibus maximis, metu ambitioſi nominis ſui Germanis incuſſo. tandem denique utilitate rei perpenſius cogitata, in multorum ſententias flexus, replicabat aliquoties hoſtem ſuum fratríſque ſolius eſſe Procopium, Alemannos uero totius orbis Romani: ſtatuitque nuſquam interim extra confinia moueri Gallorum, aduſque Remos progreſſus. ſolicitúſque ſuper Africa, ne repente perrumperetur, Vulterium poſtea Cos. tum notarium ad eandem tuendam ire diſpo-

ſuit, & Maſaucionem domeſticum protectorem ea conſideratione, quòd ibi ſub patre Cretione Comite quondam educatus, ſuſpecta nouerat loca: hiſque ſcutarium adiũxit Gaudentium olim ſibi cognitum & fidelem. Quia igitur uno eodémque tempore utrobique turbines exarſere mœſtiſſimi, cõpetenti loco ſingula digeremus, nunc partẽ in Oriẽte geſtorum, deinde bella barbarica narraturi: quoniam pleraque & Occidentali, & in Eoo orbe ijſdem menſibus ſunt actitata, ne dum ex loco ſubinde ſaltuatim redire feſtinamus in locum, omnia confundentes, ſqualiditate maxima rerum ordinem implicemus. Inſigni genere Procopius in Cilicia natus & educatus, ea conſideratione, qua propinquitate Iulianum poſtea principem contingebat, à primo gradu eluxit: & ut uita moribúſq; caſtigatior, licet occultus erat & taciturnus, notarius diu perſpicaciter militans & tribunus, iámque ſummatibus proximus, poſt Cõſtantij obitum in rerum conuerſione uelut imperatoris cognatus altius anhelabat, admixtus conſortio Comitum: & apparebat eum, ſi unquam potuiſſet, fore quietis publicæ turbatorem. Hunc Iulianus Perſidem ingrediens, conſociato pari poteſtatis iure Sebaſtiano, in Meſopotamia cũ manu militum reliquerat ualida: mandarátque, ut ſuſurrauit obſcurior fama (nemo enim dicti author extitit uerus) pro cognitorum ageret textu: & ſi ſubſidia rei Romanæ languiſſe ſenſiſſet, imperatorem ipſe ſe prouideret ocyus nuncupari. Qui minuta ciuiliter agens & caute, Iuliani letaliter uulnerati funus, & ad regenda communia comperit Iouianũ euectum: falſóque rumore diſperſo, inter obeuntis anhelitus animæ eundem Iulianum mandaſſe, placere ſibi Procopio clauos ſummæ rei gerendæ committi, ueritus ne hac ex cauſa indemnatus occideretur, è medio ſe

do corde rudiſſimus, nec reddendæ, nec accipiendæ rationis unquam capax: inuiſior Cleandro, quem agentem ſub imperatore Commodo præfecturã ſublata uecordia diuerſas legimus uexaſſe fortunas: & oneroſior Plautiano, qui præfectus itidem ſub Seuero ultra mortale tumens, cuncta confuderat, ni gladio periſſet ultore. Hæc lachrymoſa quæ incitante Petronio ſub Valente clauſere multas paupertinas & nobiles domos, impendẽtiũmque ſpes atrocior, prouincialium & militum paria gementium ſenſibus imis hærebant: & uotis licet obſcuris & tacitis, permutatio ſtatus præſentis ope numinis ſummi concordi gemitu poſcebatur. Quæ Procopius latenter accipiens, arbitratúſque ubi felicius acciderit fatum, negotio leui ad apicem ſummæ poteſtatis aſſumi: ſubſidebat ut prædatrix beſtia, uiſo quod capi poterat protinus eruptura. cui hæc quæ maturabat ardenti ſors hanc materiam dedit impendio tempeſtiuam. conſumpta hyeme, feſtinans ad Syriã Valens iam fines Bithynorũ ingreſſus, docetur relationibus ducũ, gentem Gotthorũ ea tẽpeſtate intactam, eandémque ſæuiſſime conſpirantem in unum ad peruadenda parari collimitia Thraciarum. Hócque cognito, ut impræpedito ipſe pergeret quò tẽdebat, ſufficiens equitũ adiumentum & peditum mitti iuſſit ad loca, in quibus barbarici timebantur excurſus. Dimoto itaque longius principe, Procopius ærumnis diuturnis attritus, uel atrocem mortem clementiorẽ ratus malis quibus afflictabatur, aleam periculorum omnium iecit abrupte: extremáque iam perpeti nequaquam timens, præeunte perdita ratione, facinus adoritur audaciſſimum. Diuitenſes Tungritanóſque iuniores ad procinctum urgentem per Thracias inter alios celerare diſpoſitos, & Conſtantinopoli moraturos ſolenniter biduum, per quoſdam

ex iiſdem numeris notos ſolicitare properans, quia cum omnibus loqui periculoſum erat & arduum, fidem paucorum elegit: qui pellecti per ſpem præmiorum ingentiū, ſub conſecratione iuriſiurandi, promiſere ſe quæ uellet, cuncta facturos, fauorem quoque polliciti conturmaliū, inter quos ipſi potiorem locum obtinebant in ſuadēdo, ſtipendiis excellētes & meritis. utque condictum, & ubi excanduit radiis dies, idem Procopius diductus in cogitationes uarias, Anaſtaſianas balneas petit, à ſorore Conſtantini cognominatas, ubi locata nouerat ſigna: doctúſque per arcanorum conſcios, omnes in eius ſtudium conſenſiſſe ſocietate coita nocturna, fide ſalutis data libenter admiſſus, conſtipatione uendibilium militum cum honore quidem, ſed in modum tenebatur obſeſſi: qui ut prætoriani quondam poſt Pertinacis necem licitantem imperii præmia Iulianum ſuſcepe rant, ipſi quoque Procopium infauſti dominatus exordia molientem, attenti ad omne compēdium defenderunt. Stetit itaque ſubtabidus, excitum putares ab inferis, nuſquam reperto paludamento, tunica auro diſtincta ut regius miniſter indutus, à calce in pubem in pædagogiani pueri ſpeciem purpureis opertus tegminibus pedū: haſtatúſque purpureum itidem pānulum læua manu geſtabat, ut in theatrali ſcena ſimulacrum quoddam inſigne per aulæū uel mimicam cauillationem ſubito putares emerſum. Ad hoc igitur dehoneſtamentum honorum omnium ludibrioſe ſublatus, & ancillari adulatione beneficii alloquutus autores, opéſque pollicitus amplas & dignitates ob principatus primitias, proceſſit in publicum multitudine ſtipatus armorū: ſigníſque ſublatis erectius ire pergebat, circunclauſus horrendo fragore ſcutorum lugubre concrepantium: quæ metuentes ne à celſioribus tectis ſaxis uel tegularum

fragmentis conflictarentur, denſius ipſis galearum criſtis aptabant. Huic timidius incedenti, nec reſiſtebat populus, nec fauebat: accendebatur tamen inſita pleriſque uulgarium nouitatis repentina iucunditate, ea re potius incitante, quòd Petronium, *ut prædiximus, diuitias uiolenter augentem, omnes eadem mente deteſtabantur, qui ſepulta iãdudum negotia & rediuiuas nebulas debitorum in diuerſos ordines excitabat. Cum itaque tribunal idem aſcendiſſet* Procopius, *& cunctis ſtupore defixis timeretur ſilentiũ triſte, procliuiorem uiam ad mortem (ut ſperabat) exiſtimans aduenisſe, per artus tremore diffuſo implicatior ad loquendum diu tacitus ſtetit: pauca tamen interrupta & moribunda uoce dicere iam exorſus, quibus ſtirpis propinquitatem imperatoriæ prætendebat, leni paucorum ſuſurro pretio illectorum, deinde tumultuarijs ſucclamationibus plebis imperator appellatus, incondite petit curiam raptim: ubi nullo clariſſimorum, ſed ignobili paucitate inuenta, palatium peſſimo pede feſtinatis paſſibus introijt.* Mirantur *quidam profecto irriſione digna principia incaute cœpta & temere, ad ingemiſcendas erupiſſe reip. clades, ignari forſitan exemplorum id accidiſſe primitus arbitrantes. ſic* Adramytenus Andriſcus *de genere quidam infimæ ſortis, aduſque pſeudo* Philippi *nomen euectus, bellũ* Macedonicis *tertium addidit graue. ſic* Antiochiæ Macrino *imperatore agente ab* Emeſa Heliogabalus *exiuit* Antoninus. *ita inopino impetu* Maximini Alexander *cũ* Mammea *matre confoſſus eſt. in* Africa *ſuperior* Gordianus *in imperium raptus, aduentantium periculorum angoribus implicatus, uitam laqueo ſpiritu intercluſo profudit. Igitur cupediarum uilium mercatores, & qui intra regiã apparebant aut parêre deſierãt, quiq;*

cœtu militarium nexi ad pacatiora iam uitæ diſceſſerant, ad inſoliti caſus ambigua partim inuiti, alij uolentes adſciſcebantur: nonnulli omnia tutiora præſentibus rati, à ciuitate occulte dilapſi imperatoris caſtra petiuere itineribus feſtinatis. Hos omnes Sophronius *uiuaciſſimo curſu prægreſſus, tunc notarius, præfectus poſtea* Cōſtantinopoleos, Valentem *à* Cæſarea Cappadocum *iam profecturū, ut uaporatis æſtibus* Ciliciæ *iā lenitis ad* Antiochiæ *percurreret ſedes, textu narrato geſtorum, ſpe dubia ut in talibus percitum & ſtupentem, auertit* Galatiam, *res adhuc trepidas arrepturū.* Qui *dum itineribus properat magnis, attentiſſima cura* Procopius *in dies agitabat noctes, ſubdituos quoſdam oſtentans, qui aſtutia confidenti, partim ab* Oriente, *alij è* Gallijs *ſe ueniſſe, &* Valentinianum *obiiſſe fingentes, cūcta patere nouo & fauorabili principi memorabant.* Et *quia res nouæ petulanter arreptæ celeritate muniri ſolent interdum, nequid formidandum omitteretur: confeſtim* Nebridius *in locum* Salluſtij *præfectus prætorio factione* Petronij *recens promotus, &* Cæſarius Cōſtantinopolitanæ *urbis præfectus, in uincula compinguntur: & iubetur ciuitatem curare ſolita poteſtate* Phronemius, *eſſéque magiſter officiorum* Euphraſius, *ambo* Galli *inſtitutis bonarum artium ſpectatiſſimi: & adminiſtratio negotiorum caſtrenſium* Gomoario & Agiloni *reuocatis in ſacramentum committitur inconſulte, ut docuit rerum exitus proditor.* Quia *igitur* Iulius Comes *per* Thracias *copijs militaribus præſidens oppreſſurus rebelles, ſi comperiſſet, conata, ex propinquis ſtationibus timebatur: cōmentum excogitatum eſt ualidum. & quaſi iuſſu* Valentis *ſeria ſuper* Barbaricis *motibus tractaturus,* Nebridij *literis adhuc clauſi uiolenter expreſſis, accitus* Cōſtantinopo-

lim, ſtrictius tenebatur. hácque callida fraude bellatrices Thraciæ gentes ſine cruore acquiſitæ, adminicula auſis tumultuarijs maxima compararunt. Poſt quæ ita euētu lætiore completa, Araxius exambita regia prætorio præfectus acceſſit, uelut Agilone genero ſuffragante: alij'que plures ad aulæ uarios actus & adminiſtrandas prouincias ſunt admiſſi: quidam inuiti, alij ultro ſemet offerētes cum præmijs. utique in certaminibus inteſtinis uſu uenire contingit: emergebant ex uulgari fece nōnulli deſperatione conſilij'ſque ductantibus cæcis: contráque quidam orti ſplendide à culminibus ſummis aduſque mortes & exilia corruebant. Vbi per hæc & ſimilia factio firmiter uidebatur eſſe compoſita, reſtabat ut abundans cogeretur militum manus: & impetratum eſt facile, id quod in publicis turbamentis aliquoties auſa ingentia uel iuſtis exorſa primordijs impediuit. Trāſeuntes ad expeditionem per Thracias concitatæ equitum peditúmque turmæ, blandéque acceptæ & liberaliter cum eſſent, omnéſque in unum ſitæ, iámque exercitus ſpecies appareret: promiſſis uberrimis inhiantes ſub execrationibus diris in uerba iurauere Procopij, hanc polliciti pertinaciam, quòd eum ſuis animis defenſabunt. Inuēta eſt enim occaſio ad alliciendos eos perquam opportuna: quòd Conſtantij filiam paruulam, cuius recordatio colebatur, ſinu ipſe circunferens, neceſſitudinem prætendebat & Iuliani. Adeptúſque eſt aliud tempori congruū: quòd Fauſtina matre puellæ caſu præſente quodam, acceperat habitus inſignia principalis. Adiungit his aliud ueloci licētia maturādi: & electi quidā ſtoliditate præcipites ad capeſſendum Illyriam miſſi ſunt, nullo præter petulātiam adiumento confiſi, aureos ſaliat nummos effigiatos in uultum noui principis, aliáque ad illecebras aptantes.

quos correptos Equitius per eas regiones militum rector, extinxit genere diuerſo pœnarū. pariáque deinde metuēs, obſtruxit tres aditus anguſtiſſimos, per quos prouinciæ tētantur Arctoæ: unum per ripenſem Daciam, alterum per Succos notiſſimum, tertium per Macedonas, quem appellāt Acontiſma. Hácque cautela uana perſuaſione rapiēdi Illyrici deſtitutus, uſurpator indebitæ poteſtatis magna perdidit inſtrumenta bellorum. Dum hæc ita aguntur, atrocitate nuntij Valens perculſus, idémque reuertens per Gallogræciam, auditis apud Conſtantinopolim geſtis, diffidenter incedebat & trepide: ac repentino pauore uias prouidendi turbante, eouſque deſponderat animum, ut auguſtos amictus abijcere tanquam grauem ſarcinam cogitaret: feciſſétque profecto, ni uetantibus proximis detractus à deformi propoſito, firmatúſque meliorum ſententijs agmina duo præcedere iuſſiſſet, quibus nomina ſunt Iouij atque Victores, caſtra perduellium irrupturos. His iam propinquātibus ipſe Procopius à Nicæa regreſſus, quò nuper aduenerat, cum Diuitēſibus deſertorúmque plebe promiſcua, quam dierum ferè ſex ſpatio congregarat, Mygdum adcelerauit: qui locus Sangario adluitur flumine. ubi cum legiones iam pugnaturæ congrederentur, inter reciprocantes miſſilia, quaſi procurſatione hoſtem laceſſens, ſolus prorupit in medium. & ſecundioris ductu fortunæ, ex contraria acie uelut agnitum quendam Vitalianum (quem ſi norat, ambigitur) Latine ſalute data blāde produxit. eúmq; porrecta dextra ſuauiatus, omnibus hincinde attonitis: En, inquit, cana Romanorum exercituum fides, & religionibus firmis iuramenta conſtricta. Placet fortiſſimi uiri, pro ignotis tot ſuorum conſurrexiſſe mucrones: útque Pannonius degener, labefactans cuncta & proterens, imperio,

quod ne uotis quidem concipere auſus eſt unquam, potiatur, ingemiſcere nos ueſtris noſtríſque uulneribus. quin potius ſequimini culminis ſummi proſapiam, non ut rapiat aliena, ſed in integrum maieſtatis auitæ reſtituatur, arma iuſtiſſima commouentem. Hac ſermonis placiditate molliti omnes, qui acriter uenerãt pugnaturi, ſignorum apicibus aquilíſque ſummiſſis, deſciuere libentes ad eum: & pro terrifico fremitu, quem barbari dicunt barritum, nuncupatum imperatorem ſtipatum quidem conſentientes in unũ reduxerunt ad caſtra, teſtati more militiæ Iouẽ, inuictum Procopium fore. Huic perduellium proſperitati lætior acceſſit. Rumitalca enim tribunus in ſocietatẽ Procopianorum adſcitus, & ſuſcepta cura palatij, digeſto mature conſilio permixtóque cum militibus, mari ad Drepanum antea nunc Helenopolim uenit, exindéque Nicæam ſpe celerius occupauit. ad quam obſidendam cum huiuſmodi pugnarum peritis Vadomario miſſo ex duce & rege Alemannorum, Valens Nicomediam pergit. Exinde profectus, oppugnationi Chalcedonis magnis uiribus inſiſtebat: cuius è muris probra in eum iaciebantur, & iniurioſe compellabatur ut Sabaiarius. Eſt autem Sabaia ex hordeo uel frumẽto in liquorem conuerſus paupertinus in Illyrico potus. Feſſus denique inopia commeatuum, & obſtinatione in ea defenſorum, diſcedere iam parabat: cum inter hæc clauſi apud Nicæam, patefactis ſubito portis egreſſi, munitorũ magna parte proſtrata, ductore fidentiſſimo Rumitalca properabant ardentes, circumuenturi Valentem à tergo nondũ à Chalcedonos ſuburbano digreſſum. & patraſſent conata, ni rumore quodam præuerſo, imminens exitiũ ille perdoctus, inſtantem ueſtigijs hoſtem per Sunonenſem lacum & fluminis Galli ſinuoſos anfractus propere diſcedendo

fruſtra ſequentem luſiſſet: & hoc caſu Bithynia *quoq; in* Procopij *ditionem redacta eſt. unde cum* Ancyram Valens *citis itineribus reuertiſſet, comperiſſétq;* Lupicinum *ad* Orientem *cum cateruis aduentare non cõtemnendis, ſpe proſperorũ erectior,* Arintheũ *lectiſſimum ducem occurſurũ hoſtibus miſit. qui ubi* Dadaſtanam *tetigit, in qua ſtatione periſſe diximus* Iouianum, Hyperechiũ *ſibi oppoſitũ repente uidit cũ copijs, antehac recte gaſtrenſis apparitorẽ, id eſt, uentris miniſtrum & gutturis: cui ut amico,* Procopius *auxilia ductanda commiſit. Et dedignatus hominem ſuperare certamine deſpicabilem, autoritatis & celſi fiducia corporis, ipſis hoſtibus iuſſit ſuum uincire rectorem. atque ita turmarum anteſignanus umbratilis comprenſus ſuorum manibus. quæ dum hoc modo procedunt,* Venuſtus *quidem largitionum apparitor ſub* Valente, *multo antè* Nicomediam *miſſus, ut aurum ſuſceptum ſtipendij nomine militibus per* Orientem *diffuſis uiritim tribueret: hac triſtitia cognita, alienum peruidens tempus,* Cyzicum *cum his quæ ſuſceperat, ſe citius contulit: ubi forte* Seuerianus *repertus domeſticorũ tunc* Comes *miſſus ad theſauros tuendos, urbem inexuperabili mœnium ambitu monumentis quoque ueteribus cognitam, fretus tumultuario præſidio cuſtodiebat: ad quam expugnandam* Procopius, *ut poſſeſſa* Bithynia *ſibi etiam* Helleſpontum *iungeret, ualidam deſtinauerat manum. Morabantur autem effectum ſagittis & glandibus cæteriſque iaculis obſidentium ſæpe globi confixi, & propugnatorum ſolertia clauſtrum per catenam ferream ualde robuſtam ori portus inſertam, quæ, ne roſtratæ irruerẽt naues hoſtiles, erat alterinſecus colligata. hanc poſt uarios militum labores & ducũ, fatigatorum acerrimis prælijs,* Aliſo *quidã tribunus abſci*

dit, exercitÿs bellorum prudens, hoc modo: Coniunctis tribus nauigÿs, teſtudinem hac ſpecie ſuperſtruxit. denſatis cohærentes ſupra capita ſcutis, primi tranſtris inſtabãt armati, alÿ poſt hos ſemet curuantes humilius, tertÿs gradatim inclinatis ſummiſſe, ita ut nouiſſimi ſuffraginib. inſidentes, formam ædificÿ fornicati monſtrarent. quod machinæ genus cõtra murales pugnas ideo figuratur hac ſpecie, ut miſſilium ictus atque ſaxorum per decurſus cadẽtes labiles inſtar imbrium euaneſcant. itáque coniectu telorum Aliſo pauliſper defenſus, ingẽti corporis robore, ſuppoſito ſtipite eandem catenam fortius bipenni confindẽs ita confregit, ut diſiecta patefaceret aditum latum: hócque exitu ciuitas hoſtili impetu patuit improtecta. qua cauſa extincto poſtea proteruiæ totius autore, cum in factionis participes ſæuiretur, hic idem tribunus contemplatione facinoris clari uitam cum militia retinens, diu poſt in Iſauria oppetÿt uaſtatoria manu confoſſus. Hoc Marte Cyzico reſerata Procopius ad eã propere feſtinauit: ueniáque uniuerſis qui repugnauere donatis, Serenianum ſolum uinctis uinculis iuſſit duci Nicæam ſeruandum artiſſime. Statimque Hormiſdæ maturo iuueni Hormiſdæ regalis illius filio poteſtatem proconſulis detulit, & ciuilia more ueterum & bella recturo, qui agens pro moribus lenius, à militibus quos per deuia Phrygiæ miſerat Valẽs ſubito corripiendus incurſu, tanto uigore euaſit, ut aſcenſa naui nuſquam ad caſus pateret ancipites, ſequentémque ac penè captam uxorem ſagittarum nube diffuſa defenſam auerteret ſecum, matronam opulentam & nobilẽ, cuius uerecundia & deſtinatio glorioſa abruptis poſtea diſcriminibus, maritũ exemit. Ea uictoria ultra homines Procopi ſeſe efferẽs, & ignorans quòd quiuis beatus uerſa rota for

tunæ ante ueſperũ poteſt eſſe miſerrimus, Arbitionis *domum, cui antea tanquam eadem ſibi ſentiẽtis parcebat ut propriæ, iuſſit exinaniri ob illos caſus inæſtimabiles plenam: ideo indignatus, quòd uenire ad eum accitus aliquoties diſtulit, cauſatus incommoda ſenectutis & morbi*. Et *licet hac ex cauſa præſumptor momentum pertimeſceret graue, tamen cum obſiſtente nullo ſe in* Orientales *prouinciás effundere libẽti cunctorum aſſenſione iam licentius poſſet, audax nouitatem quandam uſere, tædio aſperioris imperij, quo tunc tenebantur, erga alliciendas quaſdã ciuitates* Aſiæ, *legendóſque eruendi peritos auri, ut ſibi pro futuros prælijs quæ magna expectabat & crebra, ſegnius commoratus in modum acuti mucronis obtuſus eſt: ut quõdam* Peſcennius Niger *ad ſubueniendum ſpei rerũ extremæ à populo* Romano *ſæpe accitus, dum diu contatur in* Sy*rias irruere, ſuperatus in ſinu* Iſſico *(qui eſt in* Cilicia *ubi* Dariũ Alexander *fudit) fugatúſque in ſuburbano quodam* Antiochiæ *gregarij manu militis interijt*. Hæc *adulta hyeme* Valentiniano & Valente *Coſſ. agebantur*. Trãſlato *uero in* Gratianum *adhuc priuatum &* Dagalaiphum *ampliſſimo magiſtratu, aperto iam uere ſuſcitatis uiribus*, Valens *iuncto ſibi* Lupicino *cum robuſtis auxilijs* Peſſinunta *ſigna propere tulit*, Phrygiæ *quondam, nunc* Galatiæ *oppidum. quo præſidijs ocyus communito, nequid inopinum per eos emergeret tractus, præter radices* Olympi *montis excelſi tramitéſque fragoſos ire tendebat ad* Lyciam, *oſcitantem* Gomoarium *adgreſſurus. cui pertinaci conſpiratione multorũ hac maxima conſideratione reſiſtebatur, quòd hoſtis eius, ut antè relatum eſt*, Conſtantij *filiam paruulã cum matre* Fauſtina *& in agminibus & cum propinquæ acies ſtarent, lectica circunferens ſecum, ut pro imperiali*

germine, cui ſe quoque iunctum addebat, pugnarent audẽtius, iras militum accendebat: Sicut aliquando dimicaturi Macedones cum Illyrijs, regem adhuc infantem in cunis locauere poſt aciem, cuius metu ne traheretur captiuus, aduerſos fortius oppreſſerunt. Contra has calliditatis argutias ſagaci opitulatione nutanti negotio conſuluit imperator: & Arbitionem ex conſule agentem iandudum in otio ad ſe uenire hortatus eſt, ut Conſtantiani ducis uerecundia truces animi lenirentur. neque ſecus euenit. nam cum omnibus prouectior natu & dignitate ſublimior caniciẽ reuerendam oſtenderet, multis ad perfidiã inclinatis, publicum graſſatorem Procopium, milites uero ſequutos eius errorem, filios & laborum participes priſtinorum appellans orabat, ut ſe ac ſi parentem magis ſequerentur feliciſſimis ductibus cognitum, quàm profligato morem gererẽt nebuloni deſtituendo iam & caſuro. Quibus cognitis Gomoarius cum eluſis hoſtibus unde uenerat, redire poſſet innoxius, ad caſtra imperatoris opportunitate interualli proximi captiui colore tranſiuit, uelut accurſu multitudinis uſquam ſubito circunſeptus. Qua ſucceſſus alacritate, Valens caſtra promouit ad Phrygiã: & prope Nacoliam collatis manibus, partiũ dux in Ancipiti Agilorem excurſu prodidit repẽtino: eúmque ſecuti cõplures iam pila quatientes & gladios, ad imperatorẽ tranſeunt cũ uexillis ſcuta peruerſa geſtantes, quod defectionis ſignum eſt apertiſſimũ. Hoc præter ſpem omniũ uiſo, Procopius ſalutis interncluſo ſuffragio, uerſus in pedes circumiectorũ nemorũ ſecreta & montiũ petebat, Florẽtio ſequẽte, & Barchalba tribuno, quẽ per ſæuiſſima bella iam inde à Conſtantij tẽporibus notum, neceſſitas in crimen traxerat non uolũtas. Maiore itaque noctis parte conſumpta, cum à ueſpertino

ortu lunæ præluœns in diem metum augeret, undique fa-cultate euadendi exempta, conſiliorum inops Procopius, ut in arduis neceſſitatibus ſolet, cum fortuna expoſtulabat luctuoſa & graui: merſuſq; multiformibus curis ſubito à comitib⁹ ſuis arctius uinctus, relato iā die ductus ad caſtra, Imperatori offertur reticens atq; defixus: ſtatimq; abſciſa ceruice diſcordiarū ciuiliū gliſcentes turbines ſepeliuit, ad ueteris Perpennæ exemplū: qui poſt Sertorium inter epulas obtruncatum dominatione pauliſper potitus, è frutectis ſub quibus latebat extractus, oblatúſque Pōpeio, eius iuſſu eſt interfectus. pariq; indignationis impetu Florētius & Barchalba, qui eū duxerunt, confeſtim non penſata ratione ſunt interfecti. nam ſi principem legitimum prodidiſſent, uel ipſa Iuſtitia iure cæſos pronuntiaret: ſi rebellē, & oppugnatorē internæ quietis, ut ferebatur, amplas eis memorabilis facti oportuerat deferri mercedes. Exceſſit autē uita Procopius anno quadrageſimo amplius menſibus X. corpore non indecoro, nec mediocris ſtaturæ, ſubcuruus, humúmque intuendo ſemper incedens, pérque morum triſtiū latebras illius ſimilis Craſſi, quem in uita ſemel riſiſſe Lucillius affirmat & Tullius: & quod eſt mirandū: quoad uixerat incruentus. Iiſdem forte diebus protector Marcellus eiuſdem cognatus agens apud Nicæam præſidiū, proditione militum & interitu Procopij cognito, Serenianū intra palatiū clauſum medio noctis horrore incautum adortus occidit. Cuius mors ſaluti plurimis fuit: nam ſi uictoriæ ſuperfuiſſet incultis moribus homo, & nocendi acerbitate conflagrans, Valentíque ob ſimulitudinem morum & genitalis patriæ uicinitatem acceptus: occultas uoluntates principis introſpiciens ad crudelitatē propēſioris, multas innocentium edidiſſet ſtrages. Quo interfecto idē Mar

cellus occupata celeri curſu Chalcedone, concrepãtibus pau
cis quos utilitas & deſperatio trudebat in ſcelus, umbram
principatus funeſti capeſſit gemina ratione fallente: quòd
& Gotthorum tria milia regibus iam lenitis ad auxilium
erant miſſa Procopio Conſtantianam prætendenti neceſſi
tudinem, quæ ad ſocietatem ſuam parua mercede tradu
ci poſſe exiſtimabat: quódque geſta in Illyrico etiam tum
latebant. Inter quæ tam trepida ſpeculationibus fidus E-
quitius, doctus conuerſam molem belli totius in Aſiam, di
greſſus per Sucos Philippopolim clauſam præſidijs hoſtiũ,
Eumolpiadam ueterem reſerare magna ui conabatur, ur-
bem admodum opportunam, & impedituram eius adpe-
titus: ſi porrò relicta adiumenta Valenti laturus (nondum
enim apud Nacoliam geſta compererat) feſtinare ad AE-
mimontum cogeretur. Verũ paulo poſtea cognita leui præ-
ſumptione Marcelli, milites miſſi ſunt audaces & prom
pti, qui eum raptum, ut deditum noxæ mancipium, in cu-
ſtodiam compegerunt. Vnde poſtridie productus, lateri-
bus ſulcatis acerrime, pariáque perpeſſis conſortib. interijt
hoc fauorabilis ſolum, quòd abſtulit Serenianum è medio,
crudelem ut Phalarim, illi & illi fidum ad doctrinarũ
diritatem, quam cauſis inanibus prætexebat. Extirpatis
occaſu ducis funeribus belli, ſæuitum eſt in multos acrius
quàm errata flagitauerant uel delicta: maximéque in
Philippopoleos defenſores, qui urbem ſéque ipſos non niſi
capite uiſo Procopij, quod ad Gallias portabatur, ægerrime
dediderunt. Ad gratiã tamen precantium coerciti ſunt ali
qui lenius, inter quos eminebat Araxius, in ipſo rerũ exu
ſtarum ardore adeptus ambitu præfecturam, & Aglo-
ne intercedente genero ſupplicio inſulari mulctatus, breue
poſt tempus euaſit. Euphraſius uero itémq; Phronemius

miſſi ad Occiduas partes arbitrio obiecti ſunt Valētiniani: & abſoluto Euphraſio Phronemius Cheroneſum deportatur, inclementius in eodē punitus negotio ea re, quòd diuo Iuliano fuit acceptus: cuius memorandis uirtutibus ambo fratres principes obtrectabant, nec ſimules eius, nec ſuppares. His accedebant alia grauiora, & multo magis quàm in prælijs formidanda. Carnifex enim & unci & cruentæ quæſtiones ſine diſcrimine ullo ætatū & dignitatum per fortunas omnes & ordines graſſabātur, & pacis obtentu uitium deteſtandum agitabatur, infauſtam uictoriā execrantibus uniuerſis, interneciuo bello quouis grauiorē. nā inter arma & lituos cōditionis æquatio leuiora facit pericula: & Martiæ uirtutis poteſtas aut id quod auſum occupat, aut inopinata mors ſi acciderit, nullū ignominiæ continet ſenſum: finémque ſecū uiuendi ſimul & dolēdi perducit. ubi uero conſilijs impijs iura quidē prætendūtur & leges, & Catonianæ uel Caſſianæ ſententiæ fuco perliti reſidēt iudices, agitur autē quod agitur ad uolūtatē prætumidæ poteſtatis, & ex eius libidine uitæ incidentiū necíſque momēta penſantur: ibi capitalis uertitur pernicies & abrupta. nā ut quiſque ea tempeſtate ob quamlibet ualuerat cauſam, regiæ prope accedēs & aliena rapiēdi auiditate exuſtus, licet aperte inſontem arceſſens, ut familiaris ſuſcipiebatur & fidus, ditādus caſibus alienis. Imperator enim prōptior ad nocendū, criminātibus patēs, & funereas delationes adſciſcens, per ſuppliciorū diuerſitates effrænatus exultauit, ſententiæ illius Tullianæ ignarus, docētis infelices eſſe eos, qui omnia ſibi licere exiſtimarūt. Hæc implacabilitas cauſæ quidē pijſſimæ, ſed uictoriā fœdantis, innocentes tortoribus expoſuit multos, uel ſub eculeo caput incuruos aut ictu carnificis torui ſubſtrauit: quibus

ſi pateretur natura, uel denas animas profundere præſtabat in pugna, quàm lateribus fodicatis omni culpa immunes fortunis gementibus uniuerſis, quaſi læſæ maieſtatis luere pœnas, dilaniatis antè corporibus, quod omni eſt triſtius morte. Exin cum ſuperata luctibus ferocia deflagraſſet, proſcriptiones & exilia, & quæ leuiora quibuſdam uidentur, quãquam ſint aſpera, uiri pertulere ſummates: & ut ditaretur alius, genere nobilis & forte meritis locupletior, actus patrimonio præceps truſúſque in exiliũ conſumebatur angore, aut ſtipe precaria uictitabat: nec modus ullus exitialibus malis impoſitus, quandiu principem & proximos opum ſatietas cœpit & cædis. Hoc nouatore adhuc ſuperſtite, cuius actus multiplices docuimus & interitum, diem duodecimum Calen. Auguſtas Cos. Valentiniano primum cum fratre, horrendi tremores per omnem orbis ambitum graſſati ſunt ſubito, quales nec fabulæ, nec ueridicæ nobis antiquitates exponunt. Paulo enim poſt lucis exortum denſitate præuia fulgurum acrius uibratorum tremefacta concutitur omnis terreni ſtabilitas põderis, maréque diſpulſum retro fluctibus euolutis abſceſſit, ut retecta uoragine profundorum ſpecies natantium multiformes limo cernerentur hærentes, ualliúmque uaſtitates & montium tunc, ut opinari dabatur, ſuſpicerent radios ſolis, quos primigenia rerum ſub immenſis gurgitibus amandauit. Multis igitur nauibus uelut arida humo connexis, & licenter per exiguas undarũ reliquias palãtibus plurimis, ut piſces manibus colligerent & ſimilia, marini fluctus uelut grauati repulſam uerſa uice cõſurgunt: pérq; uada feruẽtia inſulis & continẽtis terræ porrectis ſpatijs uiolenter illiſi, innumera quædã in ciuitatibus, & ubi reperta ſunt, ædificia complanarũt. Proinde ut elementorũ furẽte diſcor

dia inuoluta facies mundi, miraculorum ſpecies oſtẽdebat. Relapſa enim æquorum magnitudo cum minime ſperaretur, millia multa necauit hominum & ſubmerſit: recurrentiúmque æſtuũ incitata uertigine, quædam naues poſtquã humentis ſubſtantiæ cõſenuit tumor, peſſundatæ uiſæ ſunt, exanimatáque naufragijs corpora ſupina iacebãt aut prona. Ingentes aliæ naues extruſæ rapidis flatibus, culminibus inſidêre tectorum, ut Alexandriæ contigit: & ad ſecundum lapidem ferè procul à littore contortæ ſunt aliquæ, ut Laconicam propè Methonen oppidum nos tranſeundo conſpeximus diuturna carie fatiſcentem.

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM LIB. XXVII.

DUM per Eoum orbem hæc quæ narrauimus, diuerſi rerũ expediunt caſus, Alemanni poſt ærumnoſas iacturas & uulnera, quæ congreſſi ſæpe Iuliano Cæſari pertulerant, uiribus tandẽ reſumptis, licet imparibus priſtinis, ob cauſam expoſitam ſuprà, Gallicanos limites formidati iam perſultabant. Statímque poſt Cal. Ianuarij cum per glaciales tractus hyemis rigidũ inhorreſceret ſydus, cuneatim egreſſa multitudo licentius uagabatur. Horũ portioni primæ Carietto, tunc per utrãque Germaniã Comes occurſurus, cũ milite egreditur ad bella ineunda prõptiſſimo, adſcito in ſocietatẽ laboris Seueriano itidẽ Comite inualido & lõgæuo, qui apud Calidona Diuitenſibus præſidebat & Tungricanis. proinde confertius agmine in unũ coacto, pontéq; breuioris aquæ firma celeritate trãſmiſſo, uiſos eminus barbaros Romani ſagittis alijſ-

que leuibus iaculis inceſſebãt, quæ illi reciprocis iactibus ualide contorquebãt. Vbi uero turmæ congreſſæ ſtrictis con flixere mucronibus, noſtrorum acies impetu acriore concuſſa, nec reſiſtendi nec faciendi fortiter copiã reperit, cunctis metu compulſis in fugam, cum Seuerianũ uidiſſent equo deturbatum, miſſilíque telo per os fixum. Ipſe deniq; Carietto, dum cedentes obiectu corporis, & uocis iurgatorio ſono audentius premit, pudendúmq; diluere dedecus fiducia diu ſtandi conatur, oppetijt telo letali cõfixus. Poſt cuius interitum, Erulorum Batauorúmque uexillũ direptum, quod inſultando tripudiantes barbari crebro ſublatum altius oſtendebant, poſt certamina receptum eſt magna. Qua clade cum ultimo mœrore comperta, correcturus huiuſmodi geſta Dagalaiphus à Pariſijs mittitur. Eóque diu cũctante, cauſantéq; diffuſos per uaria barbaros ſemet adoriri nõ poſſe, acitóque paulopòſt ut cũ Gratiano etiã tum priuato ſuſciperet inſignia conſulatus, Iouinus equitũ magiſter accingitur: & inſtructus paratúſque, cautiſſime obſeruãs utrũque ſui agminis latus, uenit prope locum Scarponam: ubi inopinus maiorem barbarorũ plebem antequã armaretur temporis breui puncto præuentã ad internicionẽ extinxit. Exultantes innoxij prælij gloria milites ad alterius globi perniciẽ ducens, ſenſímque incedens rector eximius, ſpeculatione didicit fida, direptis propius uillis uaſtatoriã manum quieſcere prope flumen: idmq; aduentãs, abditúſque in ualle denſitate arbuſtorum obſcura, uidebat lauantes alios, quoſdã comas rutilantes ex more, potantéſque nõnullos. Et nactus horã impendio tempeſtiuam, ſigno repente per lituos dato, latrocinalia caſtra perrupit: contráque Germani nihil præter inefficaces minas iactanter ſonãtes & fremitũ, nec expedire arma diſperſa, nec cõponere aciẽ, nec re

ſurgere in uires permittebantur urgente uictore. Quocirca forati pilis & gladijs cecidere complures, abſque his quos uerſos in pedes texere flexuoſi tramites & anguſti. Hoc proſpero rerum effectu quem uirtus peregerat & fortuna, aucta fiducia Iouinus militem ducens, diligenti ſpeculatione præmiſſa in tertium cuneum qui reſtabat, propere caſtra commouit. & maturato itinere omnem prope Catelaunos inuenit ad congrediendũ promptiſſimum: & uallo opportune metato, ſuiſque pro temporis copia cibo recreatis & ſomno, primo auroræ exortu in aperta planitie compoſuit aciem dilatatam arte ſolerti, ut ſpatijs amplioribus occupatis æquiperare Romani hoſtium multitudinem apparerent, inferiores numero, licet uiribus pares. Signo igitur per buccinas dato, cum pede collato res agi cœpiſſet, inſueta uexillorum facie territi ſtetere Germani. Quibus hebetatis parũper reparatiſque confeſtim, aduſque diei extremum concertatione protenta, ualidius imminens miles fructum rei bene geſtæ ſine diſpẽdio quæſiſſet, ni Balcobaudes armaturarũ tribunus magniloquentia ſocordi coalitus, propinquãte iam ueſpera ceſſiſſet incondite. Quẽ ſi ſecutæ reſiduæ cohortes abijſſent, ad triſtes exitus eouſque negotiũ uenerat, ut nec acta nuntiaturus quiſquam poſſet ſupereſſe noſtrorũ. ſed reſiſtens animorum acri robore miles ita lacertis eminuit, ut hoſtium quatuor milibus ſaucijs, ſex altera interficeret milia: ipſe uero non amplius ducentis amitteret, ducentis tantũmodo uulneratis. Noctis itaq; aduentu prælio iam dirempto, refectiſque uiribus feſſis, prope confinia lucis ductor egregius, in agminis quadrati figurã producto exercitu, cũ comperiſſet occultantibus tenebris barbaros lapſos, ſecurus inſidiarũ, per aperta camporum ſequebatur & mollia, calcando ſemineces conſtratos, quos uulneribus

ſrigorum aſperitate contractis dolorum abſumpſerat magnitudo. Exin progreſſus ulterius, reuertens ubi nullũ repererat, didicit regem hoſtilium agminum cum paucis captum ab haſtarijs, quos ipſe per iter aliud miſerat ad diripienda tentoria Alemannica, ſuffixum patibulo. Ideóque iratus in tribunum animaduertere ſtatuit, auſum hoc inconſulta poteſtate ſuperiore feciſſe: eúmque damnaſſet, ni militari impetu commiſſum facinus atrox documentis euidentibus conſtitiſſet. Et poſt hæc redeũti Pariſios poſt claritudinem recte geſtorum Imperator lætus occurrit: eúmq; poſtea conſulem deſignauit, illo uidelicet ad gaudij cumulum accedente, quòd ijſdem diebus Procopij ſuſceperat caput à Valente tranſmiſſum. Præter hæc, alia multa narratu minus digna conſerta ſunt prælia, per tractus uarios Galliarum: quæ ſuperfluum eſt explicare, quoniam neque operæpretium aliquod eorum habuere prouentus, nec hiſtoriam producere per minutias ignobiles decet. hoc tempore uel pauloantè noua portenti ſpecies per annonariã apparuit Thuſciam: ídque quorſum euaderet prodigialium rerum periti penitus ignorarunt. In oppido enim Piſtorienſi prope horam diei tertiam ſpectantibus multis aſinus tribunali aſcenſo audiebatur deſtinatius rugiens: & ſtupefactis omnibus qui aderant quíque didicerant referẽtibus alijs nullóque coniectante uentura, poſtea quod portendebatur, euenit. Terentius enim humili genere in urbe natus & piſtor, ad uicem præmij, quia peculatus reũ detulerat, officium ex præfecto, hanc eandem prouinciam Correctoris adminiſtrauerat poteſtate: eáque confidentia deinceps inquietius agitans, multa in nauiculariorũ negotio falſo admiſiſſe conuictus, ut ferebatur, perijt carnificis manu, regente Claudio Romã. multo tamen antequã hoc con-

tingeret, Symmachus Aproniano ſucceſſit, inter præcipua nominandus exempla doctrinarum atque modeſtiæ. quo inſtante Vrbs ſacratiſſima otio copij'ſque abundantius ſolito fruebatur: & ambitioſo ponte exultat atque firmiſſimo, quẽ condidit ipſe & magna ciuium lætitia dedicauit, ingratorũ ut res docuit apertiſſima: qui conſumptis aliquot annis domum eius in trãſtyberino tractu pulcherrimam incenderunt, ea re perciti, quòd uilis quidam plebeius finxerat illum dixiſſe ſine indice ullo uel teſte, libentius ſe uino proprio calcarias extincturũ, quàm id uenditurũ pretijs quibus ſperabatur. Aduenit poſt hũc urbis moderator Lampadius ex præfecto prætorio, indignanter admodum ſuſtinens, ſi etiam cum ſpueret non laudaretur, ut id quoque prudenter præter alios faciens, ſed nonnunquam ſeuerus & frugi. Hic cum magnificos prætor ederet ludos, & uberrime largiretur, plebis nequiens tolerare tumultũ, indignis multa donari ſæpe urgentis, ut liberalem ſe & multitudinis oſtenderet contemptorem, accitos à Vaticano quoſdam egentes opibus ditauerat magnis. Vanitatis autẽ eius exemplum, ne latius euagemur, hoc unum ſufficiet poni: leue quidem ſed cauendum iudicibus. Per omnia enim ciuitatis membra, quæ diuerſorum principũ exornarunt impenſæ, nomen proprium inſcribebat: non ut ueterũ inſtaurator, ſed conditor. Quo uitio laboraſſe Traianus dicitur princeps: unde eum Herbã parietinam iocãdo cognominarunt. Hic præfectus exagitatus eſt motibus crebris: uno omniũ maximo, cum collecta plebs infima, domum eius prope Cõſtantinianum lauacrum iniectis facibus incenderat & malleolis: ni ſeruitiorum & familiarium ueloci concurſu à ſummis tectorum culminibus petita ſaxis & tegulis abſceſſiſſet. Eáque ui territus ipſe, fremitúque crebreſcẽtis

ſeditionis in maius,ſeceſſit ad Miluiũ pontem:quem ſtruxiſſe ſuperior dicitur Scaurus,adlenimenta ibidem tumultus operiens,quem cauſa concitauerat grauis.ædificia erigere exoriens noua,uel uetuſta quędã inſtaurans,non ex titulis ſolitis parari iubebat impenſas:ſed ſi ferrũ quærebatur aut plumbum aut æs,aut quicquam ſimile,apparitores immittebantur: qui uelut ementes diuerſas raperent ſpecies,nulla pretia perſoluendo:unde accenſorũ iracundiã pauperum deflentium crebra damna ægre potuit celeri uitare digreſſu. Aduenit ſucceſſor eius ex quæſitore palatij Vincẽtius,integer & prudens,Pãnonius:cuius adminiſtratio quieta fuit & placida,copia rerũ omniũ fluens. Et hũc quoque diſcordãtes populi ſeditiones terruere cruentæ:quæ tale negotiũ excitauere.Damaſus & Vrſicinus ſupra humanum modũ ad rapiendã epiſcopalem ſedẽ ardentes,ſciſſis ſtudijs aſperrime cõflictabãtur,aduſque mortis uulnerúmque diſcrimina adiumentis utriuſque progreſſis: quæ nec corrigere ſufficiens Viuẽtius nec mollire,ui magna coactus ſeceſſit in ſuburbanum: & in cõcertatione ſuperauerat Damaſus,parte quæ ei fauebat,inſtante. Cõſtátque in baſilica Sicinini,ubi ritus Chriſtiani eſt conuenticulum,uno die centum trigintaſeptem reperta cadauera peremptorũ:efferatámque diu plebem ægre poſtea delinitã. Neque ego abnuo,oſtentationem rerum conſyderans urbanarum,huius rei cupidos ob impetrãdum quod appetunt,omni contentione laterum iurgari debere:cum id adepti,futuri ſint ita ſecuri,ut ditentur oblationibus matronarũ: procedántque uehiculis inſidentes circũſpecte ueſtiti,epulas curãtes profuſas,adeo ut eorum conuiuia regales ſuperent menſas: qui eſſe poterant beati reuera,ſi magnitudine urbis deſpecta, quam uitijs opponunt,ad imitationem Antiſtitum quorum-

dam prouincialiũ uiuerent: quos tenuitas edendi potandíque parciſſime, uilitas etiam indumentorum & ſupercilia humum ſpectantia perpetuo numini uerísq; eius cultoribus ut puros commendant & uerecundos. Hactenus deuiaſſe ſufficiet, nunc ad rerum ordines reuertamur. Dum aguntur antedicta per Gallias & Italiã, noui per Thracias excitiſunt procinctus. Valens enim, ut conſulto placuerat fratri cuius regebatur arbitrio, arma concuſſit in Gothos, ratione iuſta permotus, qui auxilia miſere Procopio ciuilia bella cœptanti. Ergo conuenit pauca ſuper horũ origine & ſitu trãſcurrere per breuem exceſſum. Erat Thraciarũ deſcriptio facilis, ſi ueteres concinerẽt ſtili: quorũ obſcura uarietas, quoniã opus ueritatem profeſſum non iuuat, ſufficiet ea quæ uidiſſe meminimus expedire. Has terras immenſa quondã camporum placiditate aggerúmque altitudine fuiſſe porrectas Homeri perẽnis auctoritas docet, Aquilonem & Zephyrũ exinde flare fingentis. Quod aut fabuloſum eſt, aut tractus antehac diffuſi latiſſime deſtinatíque nationibus feris cuncti Thraciarum uocabulo cenſebantur. & partem earũ habitauere Scordiſci, longe nunc ab iiſdem prouinciis diſparati: ſæui quondam & truces, ut antiquitas docet, hoſtiis captiuorum Bellonæ litantes & Marti: humanúmque ſanguinem in oſſibus capitum humanis bibentes auidius. Quorum aſperitate poſt multiplices pugnarum ærumnas ſæpe res Romana uexata, poſtrema omnem amiſit exercitum cum rectore. Sed ut nunc cernimus, eadem loca formata in cornuti ſyderis modum, effingunt theatri faciem ſpecioſam. Cuius in ſummitate Occidentali montibus præruptis denſatæ Succorum pateſcunt anguſtiæ, Thracias dirimentes & Daciam. Partem uero ſiniſtram Arctois obnoxiam ſtellis, Hemimontanæ celſitudi-

nes claudũt, & Hiſter quà Romanum cæſpitem lambit urbibus multis & caſtris contiguus & caſtellis. per dextrum, quod Auſtrale eſt latus, ſcopuli tenduntur Rhodopes: unde Eoum iubar exurgit, finitur in fretum: cui undoſius ab Euxino ponto labenti pergentíque fluctibus reciprocis ad AEgæum, diſcidium pãditur terrarum anguſtum. ex angulo tamen Oriẽtali Macedonicis iungitur collimitijs per arctas præcipitéſque uias, quæ cognominantur Acontiſma: cui proxima Arethuſa conuallis & ſtatio, in qua uiſitur Euripidis ſepulchrum tragœdiarum ſublimitate conſpicui: & Stagira, ubi Ariſtotelem, ut Tullius ait, fundentem aureum flumen, natum accepimus. Hæc quoque priſcis temporibus loca barbari tenuere: morum ſermonúmque uarietate diſſimiles. è quibus præter alios ut immaniter efferati memorantur Odryſæ, ita humanum fundere ſanguinem aſſueti, ut cum hoſtium copia non daretur, ipſi inter epulas poſt cibi ſatietatẽ & potus, ſuis uelut alienis corporibus imprimerent ferrum. Verum aucta Rep. dum conſulare uigeret imperium, has gentes antehac ſemper indomitas uagantéſque ſine cultu uel legibus, Marcus Didius ingenti deſtinatione preſſit, Druſus intra fines cõtinuit proprios, Minitius prope amnem Hebrum, à celſis Odryſarũ montibus fluentem ſuperatos prælio ſtrauit: poſt quos reſidui ab Appio Claudio proconſule ſunt infeſta concertatione deleti. Oppida enim in Boſphoro ſita & Propontide, claſſes obtinuere Romanæ. Aduenit poſt hos Imperator Lucullus, qui cum audaciſſima gente Beſſorum conflixit omniũ primus: eodémq; impetu Hemimontanos acriter reſiſtentes oppreſſit. Quo imminente, Thraciæ omnes in ditionem ueterum tranſiuere noſtrorum. hócque modo poſt procinctus ancipites Reip. ſex prouinciæ ſunt quæſi-

tæ. Inter quas prima, quæ ex fronte Illyrijs eſt confinis, Thracia ſpeciali nomine appellatur: quam Philippopolis Eumolpius uetus & Beræa amplæ ciuitates exornãt. Poſt hanc Hemımontus Hadrianopolim habet quæ dicebatur Vſcudama, & Anchialon, ciuitates magnas. dem Myſia, ubi Martianopolis eſt à ſorore Traini principis ita cognominata & Doroſtorus & Nicopolis & Odyſſus. iuxtáque Scythia, in qua celebriora ſunt oppida Dionyſopolis & Tomi & Calatis in Europa omniũ ultima. præter municipia urbibus nitet duabus Apris & Perintho, quã Heracleã poſteritas dixit. Rodopa huic annexa Maximianopolim habet & Maroneã & AEnum, poſt quã conditam & relictam AEneas Italiam auſpiciorũ proſperitate perpetua poſt diuturnos occupauit errores. Conſtat autem ut uulgauere rumores aſſidui, omnes penè agreſtes, qui per regiones prædictas montium circumcolunt altitudines, ſalubritate uiriũ & prærogatiua quadã uitæ lõgius propagandæ nos anteire: ídque inde contingere arbitrãtur, quòd colluuione ciborũ abſtinẽt calidis, & perenni uiriditate roris aſperginibus gelidis corpora cõſtringente, auræ purioris dulcedine potiuntur, radióſque ſolis ſuapte natura uitales primi omniũ ſentiũt, nullis adhuc maculis rerũ humanarum infectos. His ita digeſtis, pedẽ referamus ad cœpta. Procopio ſuperato in Phrygia, internarúmq; diſſenſionum materia conſopita: Victor magiſter equitũ ad Gotthos eſt miſſus, cogniturus aperte quam ob cauſam gens amica Romanis, fœderibúſq; ingenuæ pacis obſtricta, armorum dederat adminicula bellũ principibus legitimis inferenti. Qui ut factũ prima defenſione purgarẽt, literas eiuſdẽ obtulere Procopij: ut generis Cõſtantiniani propinquo imperium ſibi debitũ ſumpſiſſe cõmemorantis, uenia dignum

aſſerentes errorem. Quibus eodem referente Victore compertis: Valens paruipendẽs excuſationẽ uaniſſimam, in eos ſigna cõmouit, motus aduẽtantis iam præſcios: & pubeſcente uere, quæſito in unum exercitu, prope Daphnẽ nomine munimentum eſt caſtrametatus: pontéque contabulato ſupra nauium foros flumen tranſgreſſus eſt Hiſtrũ, reſiſtentibus nullis. Iámq; ſublatus fiducia, cũ ultro citróq; diſcurrens nullum inueniret quem ſuperare poſſet uel terrere: (omnes enim formidine perciti militis cum apparatu ambitioſo propinquantis, montes petiuere Serrorum arduos & inacceſſos niſi perquam gnaris) ne æſtate omni cõſumpta ſine ullo remearet effectu, Arintheo magiſtro peditũ miſſo cum prædatorijs globis familiarũ rapuit partem, quæ antequam ad dirupta uenirent & flexuoſa capi potuerunt, per plana cãporum errãtes. Hócque tantum, quod fors dederat, impetrato, redijt cum ſuis innoxius, nec illato graui uulnere nec accepto. Anno ſecuto ingredi terras hoſtiles pari alacritate conatus, fuſius Danubij gurgitibus uagatis impeditus manſit immobilis, prope Carporũ uicum ſtatiuis caſtris uſq; autumnum locatis emenſum. Vnde, quia nihil agi potuit dirimente magnitudine fluentorum, Martianopolim ad hyberna diſceſſit. Simili pertinacia tertio quoque anno per Nouidunum nauibus ad tranſmittendum amnem connexis, perrupto barbarico, continuatis itineribus longius agentes Greutungos bellicoſam gentem adgreſſus eſt: póſtque leuiora certamina Athanaricum ea tempeſtate iudicem potentiſſimum auſum reſiſtere cũ manu quam ſibi crediderit abundare, extremorum metu coegit in fugã: ipſéque cũ omnibus ſuis Martianopolim rediuit ad hyemem agendam, ut in illis tractibus habilem. Aderant poſt diuerſos triennij caſus finiẽdi belli materiæ

tempeſtiuæ. Prima quòd ex principis diuturna permanſione, metus augebatur hoſtilis. Dein quòd commercijs uetitis ultima neceſſariorum inopia barbari ſtringebātur: adeo ut legatos ſupplices ſæpe mittentes, uenialem poſcerent pacem. Quibus Imperator rudis quidem, uerū ſpectator adhuc æquiſſimus rerum, antequam adulationum pernicioſis illecebris captus Remp. funeribus perpetuo deflēdus affligeret, in commune cōſultans, pacem dare oportere decreuit: emiſitque uiciſſim Victorē & Armtheum, qui tunc equeſtrem militiam agerent. qui cum propoſitis conditionibus aſſentiri Gothos docuiſſent literis ueris, præſtituitur componendæ paci conueniens locus. Et quoniam aſſerebat Athanaricus ſub timenda execratione iuriſiurandi ſe eſſe obſtrictum mandatiſque prohibitum patris, ne ſolū aliquan do calcaret Romanorum, & adigi nō poterat: indecorúmque erat & uile ad eum Imperatorem tranſire: recte noſcentibus placuit, nauibus remigio directis in medium flumen, quæ uehebant cum armigeris principem gentiſque iudicem, inde cum ſuis fœderari, ut ſtatutum eſt, pacē. Hócque compoſito & acceptis obſidibus, Valens Conſtantinopolim redijt, ubi poſtea Athanaricus proximorum factione genitalibus terris expulſus fatali ſorte deceſſit, & ambitioſis exequijs ritu ſepultus eſt noſtro. Inter hæc Valentiniano magnitudine quaſſato morborū, agitantéque extrema, conuiuio occultiore Gallorum, qui aderant in commilitio principis, ad imperium ruſticus Iulianus tunc Magiſter memoriæ poſcebatur, quaſi afflatu quodam furoris, beſtiarum more humani ſanguinis auidus, ut oſtenderat cum proconſulari poteſtate regeret Africam. In præfectura enim urbana, quam adhuc adminiſtrans extinctus eſt, tempus anceps metuens tyrannidis, cuius arbitrio tan-

quam inter dignorum inopiam ad id aſcenderat culmen, lenis uideri cogebatur & mollior. Contra hos nitebantur aliqui ſtudijs altioribus in fauorem Seueri magiſtri tunc peditum, ut apti ad hoc impetrandum: qui licet aſper eſſet & formidatus, tolerabilior tamen fuit, & modis omnibus præferendus antedicto. Sed cum hæc cogitãtur maſſum, Imperator remedijs multiplicibus recreatus, uixque ſe mortis periculo cõtemplans extractum, Gratianum filium ſuum adulto iam proximum inſignibus principatus ornare meditabatur: & paratis omnibus, militéque firmato ut animis id acciperet promptis, cũ Gratianus ueniſſet, progreſſus in campum, tribunal aſcendit: ſplendoréque nobilium circundatus poteſtatum, dextera puerum apprehenſum productúmque in medium, oratione concionaria deſtinatum imperatorem exercitui commendabat: Auctum erga me ueſtri fauoris indicium, hunc loci principalis circunferens habitum, quo potior alijs iudicatus ſum multis & claris, conſiliorum ſocijs uotorúmque auſpicibus uobis, pietatis officijs adgrediar tempeſtiuis, proſpera deo ſpondente: cuius ſempiternis auxilijs ſtabit Romana res inconcuſſa. Accipite igitur quæſo placidis mentibus uiri fortiſſimi deſiderium noſtrum, id reputantes, quòd hæc quæ fieri caritatis ſanciunt iura, non tantùm tranſire uolumus per conſcientiam ueſtram: uerũ & probata firmari, ut congrua nobis & profutura. Gratianum hunc meum adultum, quem diu uerſatum inter liberos ueſtros commune diligitis pignus, undique muniendæ tranquillitatis publicæ cauſa, in Auguſtum ſumere commilitium paro, ſi propitia cæleſtis numinis ueſtræque maieſtatis uoluntas parentis amorem iuuerit præeuntem, non rigido cultu ab incunabulis ipſis ut nos educatum, nec tolerantia rerum coalitum

aſperarum, nec capacē adhuc Martij pulueris, ut uidetis: ſed familiæ ſuæ laudibus maiorúmque factis præſtantibus concinētem, paucioribus inuidiæ metu ut dicitur protinus ſurrepturum. Vt enim mihi uideri ſolet, mores eius & appetitus licet nondum maturos ſæpe penſanti ineunte adoleſcentia, quoniam humanitate & ſtudijs diſciplinarū ſolertium expolitus librabit ſuffragijs puris merita recte ſecúſue factorum: faciet ut ſciant ſe boni intelligi, in pulchra facinora procurſabit ſignis militaribus & aquilis adhæſurus, ſolē niuéſque & pruinas & ſitim perferet & uigilias, caſtris, ſi neceſſitas adegerit, aliquotiens propugnabit, ſalutem pro periculorū ſocijs obiectabit: & quod pietatis ſummum primúmq; eſt, Remp. ut domum paternam diligere poterit & auitam. Nondū finita oratione, dictis cum aſſenſu læto auditis, pro ſuo quiſque loco animo læto militātes alius aliū anteire feſtinans, tanquam utilitatis & gaudiorū participes Gratianum declararunt Auguſtum, claſſicorū ampliſſimo ſono blandū fragorem miſcentes armorū. Quo uiſo maiore fiducia Valētinianus exultās, corona indumētiſque ſupremæ fortunæ ornatum filium oſculatus, iámque fulgore conſpicuum, alloquitur aduertentem quæ dicebat: En inquit habes mi Gratiane amictus, ut ſperauimus omnes, Auguſtos, meo commilitonúmque noſtrorū arbitrio delatos omnibus fauſtis. Accingere igitur pro rerū urgentium pōdere, ut patris & patrui collega: & aſſueſce impauidus penetrare cum agminibus peditum gelu peruios Hiſtrum & Rhenum: armatis tuis proximus ſtare: ſanguinem ſpiritúmque conſyderate pro his impēdere, quos regis: nihil alienum putare quod ad Romani imperij pertinet ſtatus. Hæc pro tēpore præcepiſſe ſufficiat, cætera monere non deſinam. nūc reliqui uos eſtis rerū maximi defen-

ſores: quos rogo & obteſtor, ut adcreſcentem Imperatorem fidei ueſtræ cõmiſſum ſeruetis affectione fundata. His dictis ſolẽnitate omni firmatis, Eupraxius Cæſarieſis Maurus Magiſter ea tempeſtate memoriæ, primus omnium exclamauit, Familia Gratiani hoc meretur: ſtatimq; promotus quæſtor multa & prudentibus æmulanda bonæ fiduciæ reliquit exempla, nuſquam à ſtatu naturæ diſcedens intrepidæ, ſed conſtans ſemper legúmque ſimilis, quas omnibus una eadémque uoce loqui in multiplicibus aduertimus cauſis: qui tunc magis in ſuſcepta parte iuſtitiæ permanebat, cum eum recta monentem exagitaret minax imperator & nimius. Cõſurrectum eſt poſt hæc in laudes maioris principis & nouelli, maximéque pueri: quem oculorum flagrantior lux commendabat, uultúſque & reliqui corporis iucundiſſimus nitor & egregia pectoris indoles: quæ Imperatorem impleſſet cum ueterum lectiſſimus com parandum, ſi per fata proximóſque licuiſſet, & qui uirtutem eius etiam tum inſtabilẽ adnubilabant actibus prauis. In hoc tamen negotio Valentinianus morem inſtitutum antiquitus ſupergreſſus, non Cæſares ſed Auguſtos germanum nũcupauit & filium, beniuole ſatis. Nec enim quiſquam antehac adſciuit ſibi pari poteſtate collegam, præter principem Marcum, qui Verum adoptiuum fratrem abſque diminutione aliqua maieſtatis imperatoriæ ſocium fecit. His ex ſententia Rectorum & militum ordinatis, uix dies interceſſere pauci, cum Mamertinum præfectum prætorio ab urbe regreſſum, quò quædam perrexerat correcturus, Auitianus ex uicario peculatus detulerat reum. Cui ideo Vulcatius ſucceſſit Rufinus omni ex parte perfectus, & uelut apicẽ ſenectutis honoratæ prætẽdens, ſed lucrandi opportunas occaſiones occultationis ſpe nun-

quam prætermittens. Qui nactus copiam principis, Orſitum ex præfecto urbis ſolutum exilio, patrimonij redintegrata iactura remitti fecit in lares. Et quanquam Valentinianus homo propalam ferus, inter imperitandi exordia ut aſperitatis opinionem molliret, impetus truces retinere nonnunquam in poteſtate animi nitebatur: ſerpens tamen uitium & dilatum aliquandiu licentius erupit ad perniciem plurimorum, quod auxit ira acerbius efferueſcens. Hanc enim eſſe ulcus animi diuturnum, interdúmque perpetuum prudentes definiunt, naſci ex mentis mollitie conſuetum, id aſſerentes argumento probabili, quòd iracundiores ſunt incolumibus lãguidi, & fœminæ maribus, & iuuenibus ſenes, & felicibus ærumnoſi. Eminuit tamen per id tempus inter alias humilium neces mors Diocles ex Comite largitionum Illyrici, quem ob delicta leuia flammis iuſſit exuri: & Diodori ex agente in rebus, triúmque apparitorum poteſtatis uicariæ per Italiam, ob id uexatorũ atrociter, quòd apud eũ queſtus eſt Comes: Diodorum quidem aduerſus ſe ciuiliter imploraſſe iuris auxiliũ, officiales uero iuſſu iudicis auſos monere proficiſcentem ut reſpõderet ex lege. Quorum memoriam apud Mediolanum colẽtes nunc uſque Chriſtiani, locum ubi ſepulti ſunt, Ad innocentes appellant. Dein cum in negotio Maxentij cuiuſdam Pannonij ab executione à iudice recte maturari præcepta, trium oppidorum ordines mactari iuſſiſſet: interpellauit Eupraxius tunc quæſtor, & Parcius, inquit, agito piÿſſime principũ: hos enim quos interfici tanquam noxios iubes, ut Martyras id eſt diuinitati acceptos, colit religio Chriſtiana. Cuius ſalutarem fiduciam præfectus imitatus Florentius, cum in re quadam uenia digna audiſſet eum percitum ira iuſſiſſe ternos per ordines ur-

biũ interſici plurimarũ, Et quid agetur, ait, ſi oppidũ aliquod Curiales non haberet tantos? inter reliqua id quoq; ſuſpendi debet, ut cũ habuerint occidantur. Ad hanc inclementiam illud quoq; accedebat, dictu dirum & factu: Quòd ſiquis eum adiſſet iudiciũ potẽtis inimici declinãs, aliúmque ſibi poſtulans dari: hoc non impetrato, ad eundem quem metuebat, licet multa prætenderet iuſta, remittebatur. Itémque aliud audiebatur horrendum: quòd ubi debitorum aliquem egeſtate nihil reddere poſſe dicebatur, interſici debere pronuntiabat. Hæc autem & ſimulia licenter ideo altiore faſtu quidam principes agunt, quòd amicis emendandi ſecus cogitata uel geſta copiam negant: inimicos loqui terrent amplitudine poteſtatis. Nulla uacat miſtio prauitatum apud eos, qui quod uel maximas putant eſſe uirtutes. Profectus itaque ab Ambianis, Treueróſque feſtinans, nuntio percellitur graui: qui Britannias indicabat barbarica conſpiratione ad ultimam uexatas inopiam: Nectaridúmque Comitem maritimi tractus occiſum, & Bulchobauden ducem hoſtilibus inſidijs circunuẽtum. Quibus magno cum horrore compertis, Seuerum etiã tum domeſticorum Comitem miſit, ſi ſors caſum dediſſet optatum, correcturum ſecius geſta: quo paulo poſtea reuocato, Iouinus eadem loca profectus, prouentus idem celeri gradu præmiſit, adminicula petiturus exercitus ualidi. Id enim inſtantes neceſſitates flagitare firmabant Poſtremo ob multa & metuenda, quæ ſuper eadem inſula rumores aſſidui perferebãt, electus Theodoſius illuc properare diſponitur, officijs Martijs feliciſſime cognitus: aſcitáque animoſa legionũ & cohortiũ pube, tendebat præeunte fiducia ſpecioſa. Et quoniam cum Conſtantis principis actus componerẽ, motus adoleſcentis & ſeneſcentis oceani tractúm-

que Britanniæ pro captu uirium explanaui, ad ea quæ dè geſta ſunt ſemel, reuolui ſuperfluum duxi: ut Vlyſſes Homericus apud Phæacas ob difficultatem nimiam replicare formidat. Illud tamen ſufficiet dici, quod eo tempore Picti in duas gentes diuiſi Dicalidonas & Vecturiones, itidémque Attacotti bellicoſa hominum natio & Scotti, per diuerſas uagantes multa populabantur. Gallicanos tractus Franci & Saxones iiſdem confines, quò quiſque erumpere potuit terra uel mari, prædis acerbis incendiiſque & captiuorum funeribus hominũ uiolabant. Ad hæc prohibẽda ſi copiã dediſſet fortuna proſperior, orbis extrema dux efficaciſſimus petens, cũ ueniſſet ad Bononiæ littus, quod à ſpatio controuerſo terrarum anguſtiis reciproci diſtinguitur maris, attolli horrendis æſtibus adſueti, rurſúſque ſine ulla nauigantium noxa in ſpeciem complanari camporum, exinde tranſmeato lentius freto defertur Rutupias ſtationem exaduerſo tranquillam. Vnde cum conſecuti Batauí ueniſſent & Heruli, Iouii'que & Victores fidentes uiribus numeri, egreſſus tẽdénſque ad Lũdonium uetus oppidum quod Auguſtam poſteritas appellauit, diuiſis plurifariam globis, adortus eſt uagantes hoſtium uaſtatorias manus, graues onere ſarcinarum. & propere fuſis qui uinctos homines agebant & pecora, prædam excuſſit, quã tributarii perdidere miſerrimi. Denique reſtituta omni, præter partem exiguam impenſam militibus feſſis, merſam difficultatibus ſuis antehac ciuitatem, ſed ſubito quoniam ſalus ſperari potuit recreatam, in ouantis ſpeciem lætiſſimus introiit. Vbi ád audenda maiora proſpero ſucceſſu elatus, tutáque ſcrutando conſilia, futuri morabatur ambiguus, diffuſam uariarum gentium plebem & ferocientem immaniter non niſi per dolos occultiores & im-

prouiſos excurſus ſuperari poſſe, captiuorum confeſſionibus & transfugarum indicijs doctus. Denique *edictis propoſitis impunitatéque promiſſa, deſertores ad procinctum uocabat, & multos per diuerſa libero commeatu diſperſos. Quo monitu ut rediere plerique, incentiuo percitus, retentúſque anxijs curis,* Ciuilem *nomine recturum* Britannias *pro præfectis ad ſe popoſcerat mitti, uirum acrioris ingenij, ſed iuſti tenacem & recti: itidémque* Dulcitium, *ducem ſcientia rei militaris inſignem.* Hæc *in* Britannijs *agebantur.* Africam *uero iam inde ab exordio* Valentiniani *imperij exurebat barbarica rabies, per procurſus audentiores & crebris cædibus & rapinis intenta. Quam rem militaris augebat ſocordia, & aliena inuadendi cupiditas, maximéque* Romani *nomine* Comitis. *Qui uenturi prouidus, transferendǽque in alios inuidiæ artifex, ſæuitia morum multis erat exoſus, hac præcipue cauſa, quòd ſuperare hoſtes in uaſtandis prouincijs feſtinabat, affinitate* Remigij Magiſtri *officiorum confiſus: quo praua & contraria referente, princeps ut præ ſe ferebat ipſe cautiſſimus, lachrymoſa diſpendia diutius ignorauit* Afrorum. Geſtorum *autem per eas regiones ſeriem plenam, &* Ruricij *præſidis legatoriúmque mortem & cætera luctuoſa, cum adegerit ratio, diligentius explicabo.* Et *quoniam adeſt liber locus dicendi, quæ ſentimus aperte loquimur:* Hunc *imperatorem omnium primum in maius militares faſtus ad damna rerum auxiſſe communium: dignitates opéſque eorum ſublimius erigentem: & quod erat publicæ priuatímque dolendum, indeflexa ſæuitia punientem gregariorum errata, parcentem potioribus, qui tanquã peccatis indulta licentia, ad la-*

bes delictorum immanium conſurgebant.qui ex eo anhelantes, ex nutu ſuo indiſtanter putant omnium pendere fortunas. horum flatus & pondera inuentores iuris antiqui mollientes, etiam inſontes quoſdam aliquotiens ſupplicijs aboleri cenſuere letalibus. Quod ſæpe contingit, cum ob multitudinis crimina, nonnulli ſortis iniquitate plectuntur innoxij.id enim nonnunquam ad priuatorũ pertinuit cauſas. At in Iſauria globatim per uicina digreſſi prædones,oppida uilláſque uberes libera populatione uexantes, magnitudine iacturarum Pamphyliam afflictabant & Cilicas. Quos cum nullus arcentibus internicíue cuncta diſperdere Aſiæ uicarius ea tempeſtate Muſonius aduertiſſet, Athenis Atticis antehac magiſter rhetoricus, deploratis nouiſſimis rebus luxúque adiumento militari marcente, adhibitis ſemiermibus paucis quos Diocmitas appellant, unum graſſatorum cuneum,ſi patuiſſet facultas,adoriri conatus,per anguſtum quendam tranſiens deuexitatis anfractum,ad ineuitabiles uenit inſidias: & ibi cum his confoſſus eſt quos ducebat. Tali ſucceſſu latrones prætumidos,palantéſque per uaria confidentius, interfectis aliquibus ad latebroſa montium ſaxa quæ incolunt, excitæ tandem copiæ contruſerunt: ubi cum eis nec quieſcendi nec inueniendi ad uictum utilia, copia laxaretur, præter inducias pacem ſibi tribui popoſcerunt,Germanicopolitanis auctoribus:quorũ apud eos ut ſigniferæ manus ſemper ualuere ſententiæ:obſidibúſque datis, ut imperatum eſt,immobiles diu manſere,nihil audentes hoſtile. Hæc inter Prætexatus præfecturam urbis ſublimius curans,per integritatis multiplices actus et probitatis,quib⁹ ab adoleſcentiæ rudimentis inclaruit,adeptus eſt id quod raro contingit, ut cum timeretur,amorẽ non perderet ci-

uium, minis firmari ſolitum erga iudices formidatos. cuius autoritate iuſtíſque ueritatis ſuffragijs tumultu lenito, quē Chriſtianorū iurgia concitarunt: pulſoq; Vrſicino, alta quies pari iā propoſito ciuiū Romanorum aptiſſima adoleſcebat, gloria clari rectoris plura & utilia diſponentis. Nam & mœniana ſuſtulit omnia, fabricari Romæ priſcis quoq; uetita legibus: & diſcreuit priuatorū parietes ab ædibus ſacris, iiſdem inuerecunde connexos: ponderáque per regiones inſtituit uniuerſas, cum auiditati multorū ex libidine trutinas componentiū occurri nequiret. In examinandis uero litibus ante alios id impetrauit, quod laudando Brutū Tullius refert: ut cum nihil ad gratiā faceret, omnia tamen grata uiderentur quæ faciebat. Sub idem fere tempus Valentiniano ad expeditionem caute, ut rebatur, profecto, Alemannus regalis Rando nomine diu præſtruens quod cogitabat, Magontiacum præſidijs uacuam cū expeditis ad latrocinandū latenter irrepſit. & quoniam caſu Chriſtiani ritus inuenit celebrari ſolēnitatem, imprepeditæ cuiuſque modi fortunæ uirilem & muliebrem ſexū cum ſupellectile nō parua indefenſum abduxit. Paruo inde poſt interuallo inopina rei Romanæ ſpes lætiorū affulſit. Cum enim Vithicabius rex Vadomarij filius, ſpecie quidē molliculus & morboſus, ſed audax & fortis, ardores in nos ſæpe ſuccenderet bellicos, opera nauatur impenſior ut qualibet concideret ſtrage. & quia attentatus aliquotiens, nullo genere potuit ſuperari uel prodi, fraude citerioris uitæ miniſtri ſtudio ſollicitante noſtrorū, occubuit. cuius poſt necem, aliquatenus hoſtiles torpuere diſcurſus. Interfector tamē præ metu pœnarum quas uerebatur ſi patuiſſet negotium, ad Romanum ſolū ſe celeri tranſtulit gradu. Parabatur poſt hæc lentioribus curis & per copias multiformes in Ale-

mannos expeditio ſolitis grauior, deſtinatius id publica tutela poſcente: quia reparabilis gentis motus timebãtur infidi, milite nihilominus accenſo: cui ob ſuſpectos eorum mores, nunc infirmorũ & ſupplicum, paulopoſt ultima minitantiũ, nullæ quieſcendi dabantur induciæ. Contracta igitur undique mole maxima cateruarum armis & ſubſidijs rei cibariæ diligenter inſtructa, accitóq; Sebaſtiano Comite cum Illyrijs & Italicis numeris quos regebat, anni tempore iam recente Valentinianus cum Gratiano Rhenum tranſgreſſus, indiuiſis agminibus quadratis ipſe medius incedebat, Iouino & Seuero magiſtris rei caſtrenſis altrinſecus ordinum latera ſeruantibus, ne repentino inuaderẽtur aſſultu. Protinúſque inde ductantibus itinerũ callidis, exploratis acceſſibus per regiones longo itu porrectas, ſenſim gradiens miles irritatior ad pugnandum, uelut repertis Barbaris minaciter infrendebat. & quoniam aliquot diebus emenſis nullus potuit qui reſiſteret inueniri, cuncta ſatorum & tectorum quæ uiſebantur iniecta cohortiũ manu uorax flãma uaſtabat, præter alimenta quæ colligi dubius rerũ euentus adigebat & cuſtodiri. Poſt hæc leniore greſſu princeps ulterius tendens cum prope locum ueniſſet cui Solicinio nomen eſt, uelut quodam obice ſtetit, doctus procurſantium relatione ueriſſima Barbaros longe conſpectos: qui nullã ad ſalutem tuendã uiam ſupereſſe cernentes, niſi ſe celeri defendiſſent occurſu, locorũ gnaritate confiſi unum ſpirantibus animis montem occupauere præcelſum, per confragoſos colles undique præruptum & inuium abſque Septentrionali latere, unde facilem habet deuexitatem & mollem. ſignis ilico fixis ex more, cum undique ad arma conclamaretur, imperio principis & ductorũ ſtetit regibilis miles uexillũ operiens extollendum, quod

erat opportune ſubeundæ indiciũ pugnæ. Ergo *quia ſpatiũ deliberandi aut exiguum dabatur aut nullũ, hinc impatiẽtia militis perterrẽte, inde horrenda circunſonantibus* A*lemannis id conſiliũ ratio celeritatis adnuſit: ut* Arctoam *montium partem, quam clementer diximus eſſe procliuem,* Sebaſtianus *cum ſuis occuparet fugientes* Germanos, *ſi fors ita tuliſſet, leui negotio confoſſurus. quod haud placuit maturato.* Gratianóq; *apud ſigna* Romanorum *retro detento, cuius ætas erat etiam tum præliorum impatiens & laborum,* Valentinianus *ut dux cunctator & tutus cẽturias & manipulos capite intecto conſalutãs (nullo potentiũ in conſcientiam arcani adhibito, remota multitudine ſtipatorum) ſpeculatum radices aggerum auolauit cum paucis, quorum induſtriam norat & fidem : prædicans (ut erat ſui arrogans æſtimator) inueniri poſſe aliã uiam ducentem ad arduos cliuos, præter eam quam inſpexere procurſatores.* Per *ignota itaque & paluſtres uligines deuius tendens, inſidiatricis manus locatæ per abrupta ſubito oppetiſſet adcurſu, ni neceſſitatis adiumento poſtremo per labilem limum incitato iumento digreſſus legionum ſe gremijs immerſiſſet, poſt abruptum periculum: cui adeo proximus fuit, ut galeam eius cubicularius ferens duro lapilliſque diſtinctam cum ipſo tegmine penitus interiret, nec poſtea uiuus reperiretur aut interfectus.* Proinde *quiete reficiendis corporibus data, ſignóque erecto, quod ſolet ad pugnam hortari, tubarum minacium accendente clangore, fidentiſſimo impetu acies motas prompte ante alios præiere duo iuuenes lecti in principijs adeundi diſcriminis,* Saluius *&* Lupicinus, Scutarius *unus alter è ſchola* Gentilium, *fragore terribili concitantes: haſtíſque criſpando cum ad rupium obiecta ueniſſent, trudentibúſque* Ale-

mannis euadere ad cælſiora conarẽtur, aduenit huc omne pondus armorũ: iis denique anteſignanis per hirta dumis & aſpera magno uiriũ niſu in editas ſublimitates erepſit. Acri igitur partium ſpiritu conflictus cuſpidibus tentatur infeſtis: & hinc arte belli doctior miles, inde licet feroces, ſed incauti barbari dexteris coire collatis: quos latius ſeſe pandens exercitus infuſis utrunque cornibus adflictabat, per fremitus territos & equorũ hinnitus & tubas. nihilominus tamẽ ipſi aſſumpta fiducia reſtiterunt, æquatáq; parumper præliorum ſorte, haud parua mole certatũ eſt, dum turmarũ funeribus mutuis res gerebatur, diſiecti denique Romanorũ ardore metúq; turbati miſcentur ultimis primi: dúmque in pedes uerſi diſcedunt uerutis hoſtilibus forabantur & pilis. Poſtremo dum anheli currunt & feſſi, pandebant ſequentibus poplites & ſuras & dorſa. ſtratis denique multis, lapſorũ partem Sebaſtianus cum ſubſidiali manu locatus poſt montiũ terga, trucidauit, ex incauto latere circumuentam: diſperſi cæteri ſyluarũ ſe latebris amandarũt. In hac dimicatione noſtri quoq; oppetiere nõ contẽmnendi. Inter quos Valerianus fuit domeſticorum omniũ primus, & natus ſpado quidam ſcutarius, exertus ita bellator, ut Sicinio ueteri comparetur & Sergio. Híſq; tali caſuum diuerſitate peractis, milites ad hyberna, imperatores Treueros reuerterũt. Per hæc tẽpora Vulcatio Ruffino abſoluto uita dũ adminiſtrarat, ad regendã præfecturã prætorianã ab urbe Probus accitus, claritudine generis & potentia & opũ amplitudine cognitus orbi Romano, per quẽ uniuerſum penè patrimonia ſparſa poſſedit, iuſte an ſecus, nõ iudicioli eſt noſtri. Hũc quaſi gemina quædam, ut poetæ fingunt, fortuna præpetibus pennis uehens, nunc beneficã oſtendebat, & amicos altius erigẽtem:

aliquotiens inſidiatorem dirum & per cruentas noxium ſimultates. & licet potuit quoad uixit, ingentia largiendo & interpellando poteſtates aſſiduas, erat tamen interdũ timidus ad audaces, contra timidos celſior: ut uideretur cũ ſibi fideret de cothurno ſtrepere Tragico, & ubi paueret omni humilior ſocco. atque ut natantium genus elemento ſuo expulſum, haud ita diu ſpirat in terris: ita ille marcebat abſque præfecturis, quas ob iurgia familiarum ingentium capeſſere cogebatur, nunquam innocentium per cupiditates immenſas, útque multa perpetrarent impune dominum ſuum mergentium in rempub. Nanque fatendum eſt, nunquam illa magnanimitate coalitus clienti uel ſeruo agere quicquam iuſſit illicitum. Sed ſi eorũ quenquam crimen ullum compererat admiſiſſe, uel ipſa repugnante iuſtitia, non explorato negotio ſine reſpectu boni honeſtique defendebat. Quod uitium reprehẽdens ita pronuntiat Cicero: Quid enim intereſt inter ſuaſorem facti & probatorem? Aut quid refert utrum uoluerim fieri: an gaudeã factum? Suſpicioſus tamen & minutus ſuopte ingenio fuit: & ſubamarũ adridens, blandiénſque interdũ ut noceat (id autẽ perſpicuũ eſt in eiuſmodi moribus malũ, tum maxime, cum celari poſſe exiſtimatur) ita implacabilis & diruptus, ut ſi lædere quenquã inſtituiſſet, nec exorari poſſet, nec ad ignoſcendum erroribus inclinari. ideóque aures eius non erant, ſed pluribus uidebantur obſtructæ: in ſummis diuitiarum & dignitatum culminibus anxius & ſollicitus, ideóque ſemper leuibus morbis afflictus. Hæ per Occidentales plagas rerum ſeries fuere geſtarum. Rex uero Perſidis longæuus ille Sapor, & ab ipſis imperitandi exordijs dulcedini rapinarum addictus, poſt imperatoris Iuliani exceſſum, & pudendæ pacis icta fœdera, cum ſuis pauli-

ſper nobis uiſus amicus, calcata fide ſub Iouiano pactorum, miectabat Armeniæ manum, ut eam uelut placitorum abolita firmitate, ditioni iungeret ſuæ. & primo per artes fallendo diuerſas, nationem omnem renitentem diſpendijs leuibus afflictabat, ſollicitans quoſdam optimatum & Satrapas, alios excurſibus occupans improuiſis. Dein per exquiſitas periurijſque mixtas illecebras captum regem ipſum Arſacem, adhibitúmque in conuiuiũ iuſſit ad latentem trahi poſticam: cúmq; effoſſis oculis uinctum catenis argenteis, quod apud eos honoratis uanum ſuppliciorum æſtimatur eſſe ſolatium, exterminauit ad caſtellum Agabana nomine: ubi diſcruciatus cecidit ferro pœnali. Deinde nequid intemeratum perfidia præteriret, Sauromace pulſo quẽ autoritas Romana præfecit Hiberiæ, Aſpacuræ cuidam poteſtatem huiuſmodi detulit, gentis diademate addito, ut arbitrio ſe monſtraret inſultare noſtrorũ. Quibus ita ſtudio nefando perfectis, Cylaci ſpadoni & Artabanni, quos olim ſuſceperat perfugas, commiſit Armeniã. horũ alter antè gentis præfectus magiſter fuiſſe dicebatur armorum: iiſdémque mandarat, ut Artogeraſſam intenſiore cura excinderent oppidum muris & uiribus ualidum, quod theſauros & uxorem cum filio Arſacis tuebatur. Iniere, ut ſtatutum eſt, obſidiũ duces: & quoniam munimentum poſitum in aſperitate montana, rigente tunc cælo niuibus & pruinis, adiri non poterat: eunuchus Cylaces aptuſque ad muliebria palpamenta, Artabanne adſcito prope mœnia ipſa, fide non amittendæ ſalutis accepta propere uenit: & cum ſocio ad interiora ſuſceptus ut poſtulauit, ſuadebat minacem defenſoribus & Reginæ motum Saporis inclementiſſimi omnium lenire deditione ueloci. Multis poſt hæc ultro citróque dictitatis, eiulanté-

que muliere truces mariti fortunas, proditionis acerrimi cō-pulſores in miſericordiam flexi mutauere cōſilium: & ſpe potiorum erecti ſecretis colloquijs ordinarunt, hora præſtituta nocturna recluſis ſubito portis ualidam manum erūpere, uallúmque hoſtile cædibus aggredi repentinis: ut lateant id tentantes polliciti ſe prodituros. Quibus religione firmatis egreſſi, biduúmque ad deliberandum quid capeſſere debeant ſibi concedi clauſos petijſſe aſſeuerantes, in deſidiam obſeſſores traduxerunt: & uigilijs quibus ob ſecuritatem altiore ſtertitur ſomno, ciuitatis aditu reſerato iuuentus exiluit uelox: paſſibúſque inſonis expeditis mucronibus repentes, cum caſtra nihil metuentium inuaſiſſent, iacentes multos nullis reſiſtentibus trucidarūt. Hæc inopina defectio necéſque inſperatæ Perſarum inter nos & Saporem diſcordiarū excitauere cauſas immanes: illo etiam accedente, quòd Arſacis filium Param ſuadente matre, cum paucis è munimento digreſſum ſuſceptúmque Imperator Valens apud Neocæſaream morari præcepit, urbem Polemoniaci ponti notiſſimam, liberali uictu curandum & cultu. qua humanitate Cylaces & Artabannes illecti, miſſis oratoribus à Valente auxilium, eundémque Param regem ſibi tribui popoſcerunt. Sed pro tempore adiumentis negatis, per Terentium ducem Para reducitur in Armeniam, recturus interim ſine ullis inſignibus gentem. quod ratione iuſta eſt obſeruatum, ne fracti fœderis nos argueremur & pacis. Hoc comperto textu geſtorum Sapor ultra hominem efferatus, concitus maioribus curis Armenias aperta prædatione uaſtabat. Cuius aduentu territus Para itidémque Cylaces & Artabannes nulla circunſpectantes auxilia, celſorum montium petiuere ſeceſſus, limites noſtros diſterminantes & Laziam: ubi per

ſyluarum profunda & flexuoſos colles menſibus quinque delitescentes, Regis multiformes luſere conatus. qui operam teri fruſtra contemplans ſydere flagrante brumali, pomiferis exuſtis arboribus, caſtelliſque munitis & caſtris quæ ceperat ſuperata uel prodita, cum omni pondere multitudinis Artogeraſſam circunſeptam & poſt uarios certaminum caſus laſſatis defenſoribus patefactam incendit: Arſacis uxorẽ erutam inde cum theſauris abduxit. Quas ob cauſas ad eas regiones Arintheus cum exercitu mittitur Comes, ſuppetias laturus Armenijs, ſi eos exagitare procinctu gemino tentauerint Perſæ. Inter quæ Sapor immẽſum quantum aſtutus, & cum ſibi conduceret humilis aut clarus, ſocietatis futuræ ſpecie Param ut incurioſum ſui per latentes nuntios increpabat, quòd maieſtatis regiæ uelamento Cylaci ſeruiret & Artabanni. quos ille præceps blanditiarum illecebris interfecit, capitáque cæſorum ad Saporẽ, ut ei morigerus, miſit. Hac clade late diffuſa, Armenia omnis periſſet, ni propugnatoris Arinthei aduentu territi Perſæ eã incurſare denuo diſtuliſſent: hoc ſolo contenti quòd ad Imperatorem miſere legatos, petentes nationem eandem ut ſibi & Ioniano placuerat, non defendi. Quibus repudiatis Sauromaces pulſus, ut antè diximus Hiberiæ regno, cum duodecim legionibus & Terentio remittitur: & eum amni Cyro iam proximum Aſpacuras orauit, ut ſocia poteſtate conſobrini regnarent, cauſatus ideo ſe nec cedere nec ad partes poſſe tranſire Romanas, quòd Vltus eius filius obſidis lege tenebatur adhuc apud Perſas. quæ Imperator doctus, ut concitandas ex hoc quoque negotio turbas conſilio prudentiáque molliret, diuiſioni adquieuit Hiberiæ. ut eã medius dirimeret Cyrus, & Sauromaces Armenijs finitima retineret & Lazis, Aſpa-

cures Albaniæ Perſiſque contigua. His percitus Sapor, pactis exclamans indigna quòd contra fœderum textum inuarentur Armeniæ, & euanuerit legatio quam ſuper hoc miſerat corrigendo, quódque ſe non aſſentiēte nec conſcio diuidi placuit Hiberiæ regnum, uelut obſeratis amicitiæ foribus uicinarum gentium auxilia conquirebat, ſuúmque parabat exercitum, ut ſerenata cæli temperie ſubuerteret omnia quæ ex re ſua ſtruxere Romani.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIB. XXVIII.

DVM apud Perſas, ut ſuprà narrauimus, perfidia regis motus agitat inſperatos, & in Eois tractibus bella rediuiua conſurgūt, anno ſextodecimo & eo diutius poſt Nepótiani exitium ſæuiēs per Vrbem æternam urebat cuncta Bellona ex primordijs minimis ad clades excita luctuoſas: quas obliteraſſet utinam iuge ſilentium: ne forte paria quandoque tententur plus exemplis generalibus nocitura quàm delictis. Ac licet ab hoc textu cruēto geſtorum exquiſite narrando, iuſtus me retraheret metus multa reputantem & uaria: tamen præſentis temporis modeſtia fretus carptim ut quæq; memoria digna ſunt, explanabo. nec pigebit quid ex his quæ apud ueteres acciderint, timuerim docere ſuccinctè. Bello Medico primo cum diripuiſſent Aſiam Perſæ, obſidentes militum molibus magnis, minantéſque defenſoribus cruciabiles neces, iniecere clauſis neceſſitatem, ut omnes magnitudine malorum adflicti perēptis caritatibus proprijs, proiectóque in ignem mobili cenſu, arſuros ſe certatim congererēt in communem

pereuntis patriæ rogum. Hoc *argumentum paulo poſteà digeſtum tumore tragico* Phrynichus *in theatrum induxerat* Athenarum:*pauliſpérque iucunde auditus, cum cothurnarius ſtilus procederet lachrymoſus, indignatione dānatus eſt populi, arbitrati non conſolandi gratia, ſed probroſe monendi quæ pertulerat amabilis ciuitas nullis autorum adminiculis fulta, hos quoque dolores ſcenicis adnumeraſſe fabulis inſolenter:*Miletúmque *relegatus eſt.* Erat *enim* Athenienſium *colonia* Miletus *deducta inter* Ionas *alios per* Nileum *filium* Codri:*qui fertur pro patria bello ſe* Dorico *deuouiſſe.* Sed *ad propoſita ueniamus.* Maximinus *regens quondam* Romæ *uicariam præfecturam, apud* Sopianas Valeriæ *oppidum obſcuriſſime natus eſt: patre tubulario præſidialis officij, orto à poſteritate* Carporū, *quos antiquis excitos ſedibus* Diocletianus *trāſtulit in* Pānoniam. Is *poſt mediocre ſtudium liberalium diſciplinarum, defenſionémque cauſarum ignobilem & adminiſtratas* Corſicam *itidémque* Sardiniā, *rexit deinde* Thuſciam. *unde morato in itinere diutius ſucceſſore, progreſſus ad curandam urbis annonam, etiam prouinciæ moderamina retinebat. egitque conſideratione triplici inter exordia cautius: primo quòd recalebant in auribus eius parentis effata, quid augurales alites uel cantus monerent oſcinum adprime callentis aduſque ſublimia regmenta, ſed periturum ferro pœnali. dein quod nactus hominem* Sardum, *quem ipſe poſtea per doloſas fallacias interemit, ut circuntulit rumor eliciēdi animulas noxias & præſagia ſollicitare laruarum perquàm gnarum: dum ſupereſſet ille, timens ne proderetur, tractabilis erat & mollior: poſtremo quòd tanquam ſubterraneus ſerpēs per humiliora reptando nondum maiores funerum excitare po-*

terat cauſas. Principiũ autem unde latius ſe funditabat emerſit ex negotio tali. Chilo ex uicario & coniunx eius Maxima nomine queſti apud Olybrium ea tempeſtate urbi præfectum, uitámque ſuam uenenis petitam aſſeuerantes, impetrarunt ut hi quos ſuſpectati ſunt ilico rapti compingerētur in uincula: organarius Sericus & Aſbolius palæſtrita & aruſpex Campenſis. uerum negotio tepeſcente propter diuturnam morborum aſperitatem qua tenebatur Olybrius: moræ impatiētes hi qui rem detulerunt, libello petiuerunt oblato ut examinandum iurgium præfecto mandaretur annonæ: ídque ſtudio celeritatis conceſſum eſt. Accepta igitur nocendi materia Maximinus effudit genuinam ferociam, pectori crudo adfixam: ut ſæpe faciunt amphitheatrales feræ, diffractis tandem ſolutæ poſticis. Cúmque multiformiter quaſi in proludijs negotium ſpectaretur, & quidam ſulcatis lateribus nominaſſent nobiles aliquos tanquam uſos artificibus lædendi per clientes alióſque humiles, notans reos & indices ſupra plantam (ut dicitur) euagatus tartareus cognitor, relatione maligna docuit principē, non niſi ſupplicijs acrioribus ſcrutari poſſe uel uindicari quæ Romæ perpetrauere complures. His ille cognitis efferatus, ut erat acer uitiorum inimicus magis quàm ſeuerus, uno proloquio in huiuſmodi cauſas, quas arroganti propoſito maieſtatis imminutæ miſcebat, omnes quos iuris priſci iuſtitia, diuorúmque arbitria quæſtionibus exemere cruentis, ſi poſtulaſſet negotiũ ſtatuit tormentis affligi. útque congeminata poteſtas erectáque ſublatius, altiores conſarcinaret ærumnas, Maximino Romæ agere diſpoſito pro præfectis, ſociauit ad hæc cognoſcenda quæ in multorum pericula ſtruebantur Leonem Notarium, poſtea officiorum magiſtrũ, buſtuarium quendam latronem

Pannoniū,efflantem ferino rictu crudelitatem, etiā ipſum nihilominus humani ſanguinis auidiſſimum. Auxit obſtinatum Maximini ingenium ad lædendum,aduentus collegæ ſimilis, & literarum cum ampla dignitate dulcedo. Ideóque pedes huc & illuc exultando contorquens,ſaltare nō incedere uidebatur,dum ſtudebat inter altaria celſius gradiētes,ut quidam memorāt,imitari Bracmanas. Iámque lituis cladium concrepantibus internarum,rerum atrocitate torpentibus cunctis,præter multa cruda & immitia, quorū nec diuerſitas comprehendi nec numerus poteſt, mors Marini cauſarum defenſoris eminuit: quem ut auſum Hiſpanillæ cuiuſdā artibus prauis adfectaſſe coniugium,tranſeunter iudiciorum fide diſcuſſa,ſupplicio letali damnauit. Et quoniam exiſtimo forſitan aliquos hæc lecturos exquiſite ſcrutando notare, ſtrepentes id actum eſſe prius non illud,aut ea quæ uiderint prætermiſſa: hactenus faciendum eſt ſatis,quòd non omnia narratu ſunt digna, quæ per ſqualidas tranſiere perſonas: nec ſi fieri fuiſſet neceſſe inſtructiones,uel ex ipſis tabularijs ſuppeterent:publicis tot calentibus malis,& nouo furore ſine retinaculis ſumma miſcente:cum iuſtitium eſſe quod timebatur non iudicium aperte conſtaret.Tunc Cethegus ſenator adulterij reus delatus ceruice perijt abſciſſa: & Alypius nobilis adoleſcens ob leuem relegatus errorem.alij'que humiles publica morte oppetiuerunt:in quorum miſerijs uelut ſui quiſque diſcriminis imaginem cernens,tortorem & uincula ſomniabat & diuerſoria tenebrarum. Eodē tempore etiam Hymetij præclaræ indolis uiri negotium eſt actitatum:cuius hunc nouimus eſſe textum:Cum Africam pro conſule regeret,Carthaginienſibus uictus inopia iam laſſatis ex horreis Romano populo deſtinatis frumentum

dedit: paulóque poſtea cum prouenißet ſegetum copia, integre ſine ulla reſtituit mora. uerumquoniam denis modijs ſingulis ſolidis indigentibus uenundatis, emerat ipſe tricenos, integrum compendium ad principis ærariū miſit. Ideóque Valentinianus per nundinationem ſuſpicatus parum quàm oportuerat miſſum, eum bonorū parte mulctauit. Ad cuius cladem exaggerādam, id quoque iiſdem diebus acciderat non minus exitiale: Amantius aruſpex ea tempeſtate præ cæteris notus, occultiore indicio proditus, quòd ob praua quædam implenda, ad ſacrificandum ab eodem eſſet adſcitus Hymetio, inductúſque in iudiciū, quanquam incuruus ſub eculeo ſtaret, pertinaci negabat inſtantia. quo inficiante, ſecretioribus chartis ab eius domo prolatis, cōmonitorium repertū eſt manu ſcriptum Hymetij, petentis ut obſecrata ritu ſacrorū ſolennium numina erga ſe imperatoris deliniret: cuius extima parte quædā inuectiua legebatur in principē, ut auarum & truculē tum. Hæc Valentinianus relatione indicum doctus, aſperius interpretantium facta, rigore nimio in negociū iuſſit inquiri. Et quia Frontinus conſiliarius antedicti miniſter fuiſſe conceptæ precationis arguebatur, conciſus uirgis atque confeſſus, ablegatus eſt in exiliū ad Britannos. Amantius uero damnatus poſtea rerum capitaliū interijt. Poſt hanc geſtorū ſeriem Hymetius ad oppidū ductus Ocriculum, audiēdus ab Ampelio urbi præfecto & Maximino uicario, confeſtimque perdēdus ut apparebat: data ſibi copia rectius Imperatoris præſidium appellauit: nominiſq; eius perfugio tectus ſeruabatur incolumis. ſuper hoc princeps conſultus, ſenatui negotium dedit. qui cum rem librata iuſtitia comperiſſet: eúmque ad Boas Dalmatiæ locum exterminaſſet, ægre Imperatoris iracundiam tulit, perciti

uehemẽter quòd hominem addictum, ut ipſe propoſuerat, morti, clementiori ſententia didicerat plexum. Ob hæc & huiuſmodi multa, quæ cernebãtur in paucis, omnibus timeri ſunt cœpta. & ne tot malis diſſimulatis paulatímque ſerpentibus acerui creſcerent ærumnarum, nobilitatis decreto legati mittuntur: Prætextatus ex urbi præfecto, & ex uicario Venuſtus, & ex conſulari Mineruius, oraturi ne delictis ſupplicia ſint grãdiora, ne ſenator quiſquam inuſitate & illicito more tormentis exponeretur. qui cum intromiſſi in conſiſtoriũ hæc referrent: negantem Valentinianum ſe id ſtatuiſſe, & calũnias perpeti clamitantem, moderate redarguit quæſtor Eupraxius: hácque libertate emendatum eſt crudele cœptum, ſupergreſſum omnia diritatis exempla. Circa hos dies Lollianus primæ lanuginis adoleſcens Lãpadij filius ex præfecto, exploratius cauſam Maximino ſpectante, cõuictus codicem noxiarum artium nondũ per ætatem firmato conſilio deſcripſiſſe, exulque mittẽdus, ut ſperabatur, patris impulſu prouocauit ad principem. & iuſſus ad eius Comitatum duci, de fumo (ut aiunt) in flammam, traditus Phalangio Beticæ conſulari, cecidit funeſta carnificis manu. Super his etiam Taratius Baſſus poſtea urbi præfectus, & frater eius Camenius, & Marcianus quidã & Euſaphius omnes clariſſimi arceſſiti in crimen, quòd eiuſdẽ conſcij ueneficij aurigam fouere dicebantur Auchenium, documentis etiam tum ambiguis, ſuffragãte abſoluti ſunt Victorino, ut diſperſus prodidit rumor, qui erat amicis Maximino iunctiſſimus. Nec minus fœminæ quoque calamitatum participes fuere ſimiliũ. Nam ex hoc quoque ſexu peremptæ ſunt originis altæ cõplures, adulteriorum flagitijs obnoxiæ uel ſtuprorum. Inter quas notiores fuere Claritas & Flauiana: quarum

altera cum duceretur ad mortē, indumento quo ueſtita erat abrepto, ne uelamen quidem ſecreto membrorum ſufficiens retinere permiſſa eſt. Ideóque carnifex nefas admiſiſſe cōuictus immane, uiuus exuſtus eſt. Paſius quin etiam & Cornelius ſenatores ambo uenenorum artibus ſe polluiſſe conuicti: eodem pronuntiante Maximino ſunt interfecti. Pari ſorte etiam procurator monetæ extinctus eſt. Sericum enim & Aſbolium ſupradictos, quoniam cum hortaretur paſſim nominare quos uellēt, adiecta religione firmarat, nullum igni uel ferro ſe puniri iuſſurum, plumbi ualidis ictibus interemit. Et poſt hæc flammis Campenſem aruſpicem dedit, in negotio eius nullo ſacramento conſtrictus. Opportunū eſt ut arbitror, explanare nunc cauſam quæ ad exitium præcipitem Aginatium impulit, iam inde à priſcis maioribus nobilem, ut locuta eſt pertinacior fama: nec enim ſuper hoc ulla documentorum rata eſt fides. Anhelans flatu ſuperbo Maximinus etiam tum præfectus annonæ, nactúſque audaciæ incitamenta non leuia, tendebat aduſque Probi contemptum uiri ſummatum omniū maximi, iuréque præfecturæ prætorianæ regentis prouincias. Quod Aginatius indigniſſime ferens, dolénſque in examinandis cauſis Maximinum ab Olybrio ſibi prælatum, cum eſſet ipſe uicarius Romæ, familiari ſermone docuit Probum occulte, facile uanum hóminem recalcitrātem ſublimibus meritis poſſe opprimi: ſi ille id fieri cenſuiſſet. Has literas, ut quidā aſſeuerabant, Probus ad Maximinum eruditiorē iam in ſceleribus, cōmendatúmq; Principi pertimeſcens, nullo conſcio præter baiulum miſit. Hiſque recitatis ita homo ferus exarſit, ut machinas omnes in Aginatium deinde commoueret: uelut ſerpens uulnere noti cuiuſdam attritus. Acceſſit his alia potior inſidiarum

bes deliſtorum immanium conſurgebant. qui ex eo anhelantes, ex nutu ſuo indiſtanter putant omnium pendere fortunas. horum flatus & pondera inuentores iuris antiqui mollientes, etiam inſontes quoſdam aliquotiens ſupplicijs aboleri cenſuere letalibus. Quod ſæpe contingit, cum ob multitudinis crimina, nonnulli ſortis iniquitate plectuntur innoxij. id enim nonnunquam ad priuatorū pertinuit cauſas. At in Iſauria globatim per uicina digreſſi prædones, oppida uilláſque uberes libera populatione uexantes, magnitudine iacturarum Pamphyliam afflictabant & Cilicas. Quos cum nullis arcentibus interniciue cuncta diſperdere Aſiæ uicarius ea tempeſtate Muſonius aduertiſſet, Athenis Atticis antehac magiſter rhetoricus, deploratis nouiſſimis rebus luxúque adiumento militari marcente, adhibitis ſemiermibus paucis quos Diocmitas appellant, unum graſſatorum cuneum, ſi patuiſſet facultas, adoriri conatus, per anguſtum quendam tranſiens deuexitatis anfractum, ad ineuitabiles uenit inſidias: & ibi cum his confoſſus eſt quos ducebat. Tali ſucceſſu latrones prætumidos, palantéſque per uaria confidentius, interfectis aliquibus ad latebroſa montium ſaxa quæ incolunt, excitæ tandem copiæ contruſerunt: ubi cum eis nec quieſcendi nec inueniendi ad uictum utilia, copia laxaretur, præter inducias pacem ſibi tribui popoſcerunt, Germanicopolitanis auctoribus: quorū apud eos ut ſigniferæ manus ſemper ualuere ſententiæ: obſidibúſque datis, ut imperatum eſt, immobiles diu manſere, nihil audentes hoſtile. Hæc inter Prætexatus præfecturam urbis ſublimius curans, per integritatis multiplices actus et probitatis, quib' ab adoleſcentiæ rudimentis inclaruit, adeptus eſt id quod raro contingit, ut cum timeretur, amorē non perderet ci-

uium, minis firmari ſolitum erga iudices formidatos. cuius autoritate iuſtíſque ueritatis ſuffragijs tumultu lenito, quẽ Chriſtianorũ iurgia concitarunt: pulſoq; Vrſicino, alta quies pari iã propoſito ciuiũ Romanorum aptiſſima adoleſcebat, gloria clari rectoris plura & utilia diſponentis. Nam & mœniana ſuſtulit omnia, fabricari Romæ priſcas quoq; uetita legibus: & diſcreuit priuatorũ parietes ab ædibus ſacris, iiſdem inuerecunde connexos: ponderáque per regiones inſtituit uniuerſas, cum auiditati multorũ ex libidine trutinas componentiũ occurri nequiret. In examinandis uero litibus ante alios id impetrauit, quod laudando Brutũ Tullius refert: ut cum nihil ad gratiã faceret, omnia tamen grata uiderentur quæ faciebat. Sub idem fere tempus Valentiniano ad expeditionem caute, ut rebatur, profecto, Alemannus regalis Rando nomine diu præſtruens quod cogitabat, Magontiacum præſidijs uacuam cũ expeditis ad latrocinandũ latenter irrepſit. & quoniam caſu Chriſtiani ritus inuenit celebrari ſolẽnitatem, imprepeditæ cuiuſque modi fortunæ uirilem & muliebrem ſexũ cum ſupellectile nõ parua indefenſum abduxit. Paruo inde poſt interuallo inopina rei Romanæ ſpes lætiorũ affulſit. Cum enim Vithicabius rex Vadomarij filius, ſpecie quidẽ molliculus & morboſus, ſed audax & fortis, ardores in nos ſæpe ſuccenderet bellicos, opera nauatur impenſior ut qualibet concideret ſtrage. & quia attentatus aliquotiens, nullo genere potuit ſuperari uel prodi, fraude citerioris uitæ miniſtri ſtudio ſolicitante noſtrorũ, occubuit. cuius poſt necem, aliquatenus hoſtiles torpuere diſcurſus. Interfector tamẽ præ metu pœnarum quas uerebatur ſi patuiſſet negotium, ad Romanum ſolũ ſe celeri tranſtulit gradu. Parabatur poſt hæc lentioribus curis & per copias multiformes in Ale-

mannos expeditio ſolitis grauior, deſtinatius id publica tutela poſcente: quia reparabilis gentis motus timebătur infidi, milite nihilominus accenſo: cui ob ſuſpectos eorum mores, nunc infirmorũ & ſupplicum, paulopoſt ultima minitantiũ, nullæ quieſcendi dabantur induciæ. Contracta igitur undique mole maxima cateruarum armis & ſubſidijs rei cibariæ diligenter inſtructa, accitóq; Sebaſtiano Comite cum Illyrijs & Italicis numeris quos regebat, anni tempore iam recente Valentinianus cum Gratiano Rhenum tranſgreſſus, indiuiſis agminibus quadratis ipſe medius incedebat, Iouino & Seuero magiſtris rei caſtrenſis altrinſecus ordinum latera ſeruantibus, ne repentino inuaderẽtur aſſultu. Protinúſque inde ductantibus itinerũ callidis, exploratis acceſſibus per regiones longo itu porrectas, ſenſim gradiens miles irritatior ad pugnandum, uelut repertis Barbaris minaciter infrendebat. & quoniam aliquot diebus emenſis nullus potuit qui reſiſteret inueniri, cuncta ſatorum & tectorum quæ uiſebantur iniecta cohortiũ manu uorax flãma uaſtabat, præter alimenta quæ colligi dubius rerũ euentus adigebat & cuſtodiri. Poſt hæc leniore greſſu princeps ulterius tendens cum prope locum ueniſſet cui Solicinio nomen eſt, uelut quodam obice ſtetit, doctus procurſantium relatione uerisſima Barbaros longe conſpectos: qui nullã ad ſalutem tuendã uiam ſupereſſe cernentes, niſi ſe celeri defendiſſent occurſu, locorũ gnaritate confiſi unum ſpirantibus animis montem occupauere præcelſum, per confragoſos colles undique præruptum & inuium abſque Septentrionali latere, unde facilem habet deuexitatem & mollem. ſignis ilico fixis ex more, cum undique ad arma conclamaretur, imperio principis & ductorũ ſtetit regibilis miles uexillũ operiens extollendum, quod

erat opportune ſubeundæ iudiciũ pugnæ. Ergo quia ſpatiũ deliberandi aut exiguum dabatur aut nullũ, hinc impatiẽtia militis perterrẽte, inde horrenda circunſonantibus Alemannis id conſiliũ ratio celeritatis admiſit: ut Arctam montium partem, quam clementer diximus eſſe procliuem, Sebaſtianus cum ſuis occuparet fugientes Germanos, ſi fors ita tuliſſet, leui negotio confoſſurus. quod haud placuit maturato. Gratianóq; apud ſigna Iouianorum retro detento, cuius ætas erat etiam tum præliorum impatiens & laborum, Valentinianus ut dux cunctator & tutus cẽturias & manipulos capite intecto conſalutãs (nullo potentiũ in conſcientiam arcani adhibito, remota multitudine ſtipatorum) ſpeculatum radices aggerum euolauit cum paucis, quorum induſtriam norat & fidem: prædicans (ut erat ſui arrogans æſtimator) inueniri poſſe aliã uiam ducentem ad arduos cliuos, præter eam quam inſpexere procurſatores. Per ignota itaque & paluſtres uligines deuius tendens, inſidiatricis manus locatæ per abrupta ſubito oppetiſſet adcurſu, ni neceſſitatis adiumento poſtremo per labilem limum incitato iumento digreſſus legionum ſe gremijs immerſiſſet, poſt abruptum periculum: cui adeo proximus fuit, ut galeam eius cubicularius ferens duro lapilliſque diſtinctam cum ipſo tegmine penitus interiret, nec poſtea uiuus reperiretur aut interfectus. Proinde quiete reficiendis corporibus data, ſignóque erecto, quod ſolet ad pugnam hortari, tubarum minacium accendente clangore, fidentiſſimo impetu acies motas prompte ante alios præiere duo iuuenes lecti in principijs adeundi diſcriminis, Saluius & Lupicinus, Scutarius unus alter è ſchola Gentilium, fragore terribili concitantes: haſtiſque criſpando cum ad rupium obiecta ueniſſent, trudentibúſque Ale-

mannis euadere ad celſiora conarẽtur, aduenit huc omne pondus armorũ: ijs denique anteſignanis per hirta dumis & aſpera magno uiriũ niſu in editas ſublimitates erepſit. Acri igitur partium ſpiritu conflictus cuſpidibus tentatur infeſtis: & hinc arte belli doctior miles, inde licet feroces, ſed incauti barbari dexteris coire collatis: quos latius ſeſe pandens exercitus infuſis utrunque cornibus adflictabat, per fremitus territos & equorũ hinnitus & tubas. nihilominus tamẽ ipſi aſſumpta fiducia reſtiterunt, æquatáq; parumper præliorum ſorte, haud parua mole certatũ eſt, dum turmarũ funeribus mutuis res gerebatur, diſiecti denique Romanorũ ardore metúq; turbati miſcentur ultimis primi: dúmque in pedes uerſi diſcedunt uerutis hoſtilibus forabantur & pilis. Poſtremo dum anheli currunt & feſſi, pandebant ſequentibus poplites & ſuras & dorſa. ſtratis denique multis, lapſorũ partem Sebaſtianus cum ſubſidiali manu locatus poſt montiũ terga, trucidauit, ex incauto latere circumuentam: diſperſi cæteri ſyluarũ ſe latebris amandarũt. In hac dimicatione noſtri quoq; oppetiere nõ contẽmnendi. Inter quos Valerianus fuit domeſticorum omniũ primus, & natus ſpado quidam ſcutarius, exertus ita bellator, ut Sicinio ueteri comparetur & Sergio. Híſq; tali caſuum diuerſitate peractis, milites ad hyberna, imperatores Treueros reuerterũt. Per hæc tẽpora Vulcatio Ruffino abſoluto uita dũ adminiſtrarat, ad regendã præfecturã prætorianã ab urbe Probus accitus, claritudine generis & potentia & opũ amplitudine cognitus orbi Romano, per quẽ uniuerſum penè patrimonia ſparſa poſſedit, iuſte an ſecus, nõ iudicioli eſt noſtri. Hũc quaſi gemina quædam, ut poetæ fingunt, fortuna præpetibus pennis uehens, nunc beneficũ oſtendebat, & amicos altius erigẽtem:

aliquotiens inſidiatorem dirum & per cruentas noxium ſimultates. & licet potuit quoad uixit, ingentia largiendo & interpellando poteſtates aſſiduas, erat tamen interdũ timidus ad audaces, contra timidos celſior: ut uideretur cũ ſibi fideret de cothurno ſtrepere Tragico, & ubi paueret omni humilior ſocco. atque ut natantium genus elemento ſuo expulſum, haud ita diu ſpirat in terris: ita ille marcebat abſque præfecturis, quas ob iurgia familiarum ingentium capeſſere cogebatur, nunquam innocentium per cupiditates immenſas, utque multa perpetrarent impune dominum ſuum mergentium in rempub. Nanque fatendum eſt, nunquam illa magnanimitate coalitus clienti uel ſeruo agere quicquam iuſſit illicitum. Sed ſi eorũ quenquam crimen ullum compererat admiſiſſe, uel ipſa repugnante iuſtitia, non explorato negotio ſine reſpectu boni honeſtique defendebat. Quod uitium reprehẽdens ita pronuntiat Cicero: Quid enim intereſt inter ſuaſorem facti & probatorem? Aut quid refert utrum uoluerim fieri: an gaudeã factum? Suſpicioſus tamen & minutus ſuopte ingenio fuit: & ſubamarũ adridens, blandiénſque interdũ ut noceat (id autẽ perſpicuũ eſt in eiuſmodi moribus malũ, tum maxime, cum celari poſſe exiſtimatur) ita implacabilis & diruptus, ut ſi lædere quenquã inſtituiſſet, nec exorari poſſet, nec ad ignoſcendum erroribus inclinari. ideóque aures eius non erant, ſed pluribus uidebantur obſtructæ: in ſummis diuitiarum & dignitatum culminibus anxius & ſollicitus, ideóque ſemper leuibus morbis afflictus. Hæ per Occidentales plagas rerum ſeries fuere geſtarum. Rex uero Perſidis longæuus ille Sapor, & ab ipſis imperitandi exordijs dulcedini rapinarum addictus, poſt imperatoris Iuliani exceſſum, & pudendæ pacis icta fœdera, cum ſuis pauli-

ſper nobis uiſus amicus, calcata fide ſub Ioniano pactorum, iniectabat Armeniæ manum, ut eam uelut placitorum abolita firmitate, ditioni iungeret ſuæ. & primo per artes fallendo diuerſas, nationem omnem renitentem diſpendijs leuibus afflictabat, ſollicitans quoſdam optimatum & Satrapas, alios excurſibus occupans improuiſis. Dein per exquiſitas periurijſque mixtas illecebras captum regem ipſum Arſacem, adhibitúmque in conuiuiũ iuſſit ad latentem trabi poſticam: eúmq; effoſſis oculis uinctum catenis argenteis, quod apud eos honoratis uanum ſuppliciorum æſtimatur eſſe ſolatium, exterminauit ad caſtellum Agabana nomine: ubi diſcruciatus cecidit ferro pœnali. Deinde nequid intemeratum perfidia præteriret, Sauromace pulſo quẽ autoritas Romana præfecit Hiberiæ, Aſpacuræ cuidam poteſtatem huiuſmodi detulit, gentis diademate addito, ut arbitrio ſe monſtraret inſultare noſtrorũ. Quibus ita ſtudio nefando perfectis, Cylaci ſpadoni & Artabanni, quos olim ſuſceperat perfugas, commiſit Armeniã. horũ alter antè gentis præfectus magiſter fuiſſe dicebatur armorum: iiſdémque mandarat, ut Artogeraſſam intenſiore cura excinderent oppidum muris & uiribus ualidum, quod theſauros & uxorem cum filio Arſacis tuebatur. Iniere, ut ſtatutum eſt, obſidiũ duces: & quoniam munimentum poſitum in aſperitate montana, rigente tunc cælo niuibus & pruinis, adiri non poterat: eunuchus Cylaces aptúſque ad muliebria palpamenta, Artabanne adſcito prope mœnia ipſa, fide non amittendæ ſalutis accepta propere uenit: & cum ſocio ad interiora ſuſceptus ut poſtulauit, ſuadebat minacem defenſoribus & Reginæ motum Saporis inclementiſſimi omnium lenire deditione ueloci. Multis poſt hæc ultro citróque dictitatis, eiulanté-

que muliere truces mariti fortunas, proditionis acerrimi cõpulſores in miſericordiam flexi mutauere cõſilium: & ſpe potiorum erecti ſecretis colloquijs ordinarunt, hora præſtituta nocturna recluſis ſubito portis ualidam manum erũpere, uallúmque hoſtile cædibus aggredi repentinis: ut lateant id tentantes polliciti ſe proditurost. Quibus religione firmatis egreſſi, biduúmque ad deliberandum quid capeſſere debeant ſibi concedi clauſos petiſſe aſſeuerantes, in deſidiam obſeſſores traduxerunt: & uigilijs quibus ob ſecuritatem altiore ſtertitur ſomno, ciuitatis aditu reſerato iuuentus exiluit uelox: paſſibúſque inſonis expeditis mucronibus repentes, cum caſtra nihil metuentium inuaſiſſent, iacentes multos nullis reſiſtentibus trucidarũt. Hæc inopina defectio necéſque inſperatæ Perſarum inter nos & Saporem diſcordiarũ excitauere cauſas immanes: illo etiam accedente, quòd Arſacis filium Param ſuadente matre, cum paucis è munimento digreſſum ſuſceptúmque Imperator Valens apud Neocæſaream morari præcepit, urbem Polemoniaci ponti notiſſimam, liberali uictu curandum & cultu. qua humanitate Cylaces & Artabannes illecti, miſſis oratoribus à Valente auxilium, eundémque Param regem ſibi tribui popoſcerunt. Sed pro tempore adiumentis negatis, per Terentium ducem Para reducitur in Armeniam, recturus interim ſine ullis inſignibus gentem. quod ratione iuſta eſt obſeruatum, ne fracti fœderis nos argueremur & pacis. Hoc comperto textu geſtorum Sapor ultra hominem efferatus, concitus maioribus curis Armenias aperta prædatione uaſtabat. Cuius aduentu territus Para itidémque Cylaces & Artabannes nulla circunſpectantes auxilia, celſorum montium petiuere ſeceſſus, limites noſtros diſterminantes & Laziam: ubi per

ſyluarum profunda & flexuoſos colles menſibus quinque delitеſcentes, Regis multiformes luſere conatus. qui operam teri fruſtra contemplans ſydere flagrante brumali, pomiferis exuſtis arboribus, caſtelliſque munitis & caſtris quæ ceperat ſuperata uel prodita, cum omni pondere multitudinis Artogeraſſam circunſeptam & poſt uarios certaminum caſus laſſatis defenſoribus patefactam incendit: Arſacis uxorē erutam inde cum theſauris abduxit. Quas ob cauſas ad eas regiones Arintheus cum exercitu mittitur Comes, ſuppetias laturus Armenijs, ſi eos exagitare procinctu gemino tentauerint Perſæ. Inter quæ Sapor immēſum quantum aſtutus, & cum ſibi conduceret humilis aut clarus, ſocietatis futuræ ſpecie Param ut incurioſum ſui per latentes nuntios increpabat, quòd maieſtatis regiæ uelamento Cylaci ſeruiret & Artabanni. quos ille præceps blanditiarum illecebris interfecit, capitáque cæſorum ad Saporē, ut ei morigerus, miſit. Hac clade late diffuſa, Armenia omnis periſſet, ni propugnatoris Arinthei aduentu territi Perſæ eā incurſare denuo diſtuliſſent: hoc ſolo contenti quòd ad Imperatorem miſere legatos, petentes nationem eandem ut ſibi & Ioviano placuerat, non defendi. Quibus repudiatis Sauromaces pulſus, ut antè diximus Hiberiæ regno, cum duodecim legionibus & Terentio remittitur: & eum amni Cyro iam proximum Aſpacuras orauit, ut ſocia poteſtate conſobrini regnarent, cauſatus ideo ſe nec cedere nec ad partes poſſe tranſire Romanas, quòd Vltus eius filius obſidis lege tenebatur adhuc apud Perſas. quæ Imperator doctus, ut concitandas ex hoc quoque negotio turbas conſilio prudentiáque molliret, diuiſioni adquieuit Hiberiæ. ut eā medius dirimeret Cyrus, & Sauromaces Armenijs finitima retineret & Lazis, Aſpa-

*cures Albaniæ Perſiſque contigua. His percitus Sapor, pa-
ctis exclamans indigna quòd contra fœderum textum iu-
uarentur Armeniæ, & euanuerit legatio quam ſuper hoc
miſerat corrigendo, quódque ſe non aſſentiēte nec conſcio
diuidi placuit Hiberiæ regnum, uelut obſeratis amicitiæ fo-
ribus uicinarum gentium auxilia conquirebat, ſuúmque
parabat exercitum, ut ſerenata cæli temperie ſubuerteret
omnia quæ ex re ſua ſtruxere Romani.*

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIB. XXVIII.

D VM *apud Perſas, ut ſuprà narrauimus, perfidia regis motus agitat inſperatos, & in Eois tractibus bella rediuiua conſurgũt, anno ſextodecimo & eo diutius poſt Nepótiani exitium ſæuiẽs per Vrbem æternam urebat cuncta Bellona ex primordijs minimis ad clades excita luctuoſas: quas obliteraſſet utinam iuge ſilentium: ne forte paria quandoque tententur plus exemplis generalibus nocitura quàm delictis. Ac licet ab hoc textu cruẽto geſtorum exquiſite narrando, iuſtus me retraheret metus multa reputantem & uaria: tamen præſentis temporis modeſtia fretus carptim ut quæq; memoria digna ſunt, explanabo. nec pigebit quid ex his quæ apud ueteres acciderint, timuerim docere ſuccincte. Bello Medico primo cum diripuiſſent Aſiam Perſæ, obſidentes militum molibus magnis, minantéſque defenſoribus cruciabiles neces, inicere clauſis neceſſitatem, ut omnes magnitudine malorum adflicti perẽptis caritatibus proprijs, proiectóque in ignem mobili cenſu, arſuros ſe certatim congererẽt in communem*

pereuntis patriæ rogum. Hoc argumentum paulo poſtea digeſtum tumore tragico Phrynichus in theatrum induxerat Athenarum: pauliſpérque iucunde auditus, cum cothurnarius ſtilus procederet lachrymoſus, indignatione dãnatus eſt populi, arbitrati non conſolandi gratia, ſed probroſe monendi quæ pertulerat amabilis ciuitas nullis autorum adminiculis fulta, hos quoque dolores ſcenicis adnumeraſſe fabulis inſolenter: Miletúmque relegatus eſt. Erat enim Athenienſium colonia Miletus deducta inter Ionas alios per Nileum filium Codri: qui fertur pro patria bello ſe Dorico deuouiſſe. Sed ad propoſita ueniamus. Maximinus regens quondam Romæ uicariam præfecturam, apud Sopianas Valeriæ oppidum obſcuriſſime natus eſt: patre tubulario præſidialis officij, orto à poſteritate Carporũ, quos antiquis excitos ſedibus Diocletianus trãſtulit in Pãnoniam. Is poſt mediocre ſtudium liberalium diſciplinarum, defenſionémque cauſarum ignobilem & adminiſtratas Corſicam itidémque Sardiniã, rexit deinde Thuſciam. unde morato in itinere diutius ſucceſſore, progreſſus ad curandam urbis annonam, etiam prouinciæ moderamina retinebat. egitque conſideratione triplici inter exordia cautius: primo quòd recalebant in auribus eius parentis effata, quid augurales alites uel cantus monerent oſcinum adprime callentis aduſque ſublimia regmenta, ſed periturum ferro pœnali. dein quod nactus hominem Sardum, quem ipſe poſtea per doloſas fallacias interemit, ut circuntulit rumor eliciẽdi animulas noxias & præſagia ſollicitare laruarum perquàm gnarum: dum ſupereſſet ille, timens ne proderetur, tractabilis erat & mollior: poſtremo quòd tanquam ſubterraneus ſerpẽs per humiliora reptando nondum maiores funerum excitare po-

terat cauſas. Principiũ autem unde latius ſe funditabat emerſit ex negotio tali. Chilo ex uicario & coniunx eius Maxima nomine queſti apud Olybrium ea tempeſtate urbi præfectum, uitámque ſuam uenenis petitam aſſeuerantes, impetrarunt ut hi quos ſuſpectati ſunt ilico rapti compingerẽtur in uincula: organarius Sericus & Aſbolius palæſtrita & aruſpex Campenſis. uerum negotio tepeſcente propter diuturnam morborum aſperitatem qua tenebatur Olybrius: moræ impatiẽtes hi qui rem detulerunt, libello petiuerunt oblato ut examinandum iurgium præfecto mandaretur annonæ: ídque ſtudio celeritatis conceſſum eſt. Accepta igitur nocendi materia Maximinus effudit genuinam ferociam, pectori crudo adfixam: ut ſæpe faciunt amphitheatrales feræ, diffractis tandem ſolutæ poſticis. Cúmque multiformiter quaſi in proludijs negotium ſpectaretur, & quidam ſulcatis lateribus nominaſſent nobiles aliquos tanquam uſos artificibus lædendi per clientes alióſque humiles, notans reos & indices ſupra plantam (ut dicitur) euagatus tartareus cognitor, relatione maligna docuit principẽ, non niſi ſupplicijs acrioribus ſcrutari poſſe uel uindicari quæ Romæ perpetrauere complures. His ille cognitis efferatus, ut erat acer uitiorum inimicus magis quàm ſeuerus, uno proloquio in huiuſmodi cauſas, quas arroganti propoſito maieſtatis imminutæ miſcebat, omnes quos iuris priſci iuſtitia, diuorúmque arbitria quæſtionibus exemere cruentis, ſi poſtulaſſet negotiũ ſtatuit tormentis affligi. útque congeminata poteſtas erectáque ſublatius, altiores conſarcinaret ærumnas, Maximino Romæ agere diſpoſito pro præfectis, ſociauit ad hæc cognoſcenda quæ in multorum pericula ſtruebantur Leonem Notarium, poſtea officiorum magiſtrũ, buſtuarium quendam latronem

Pannoniũ,efflantem ferino rictu crudelitatem, etiã ipſum nihilominus humani ſanguinis auidiſſimum. Auxit obſtinatum Maximini ingenium ad lædendum,aduentus collegæ ſimilis, & literarum cum ampla dignitate dulcedo. Ideóque pedes huc & illuc exultando contorquens,ſaltare nõ incedere uidebatur,dum ſtudebat inter altaria celſius gradiẽtes,ut quidam memorãt,imitari Bracmanas. Iámque lituis cladium concrepantibus internarum,rerum atrocitate torpentibus cunctis,præter multa cruda & immitia, quorũ nec diuerſitas comprehendi nec numerus poteſt, mors Marini cauſarum defenſoris eminuit: quem ut auſum Hiſpanillæ cuiuſdã artibus prauis adfectaſſe coniugium,tranſeunter iudiciorum fide diſcuſſa,ſupplicio letali damnauit. Et quoniam exiſtimo forſitan aliquos hæc lecturos exquiſite ſcrutando notare, ſtrepentes id actum eſſe prius non illud,aut ea quæ uiderint prætermiſſa: hactenus faciendum eſt ſatis,quòd non omnia narratu ſunt digna, quæ per ſqualidas tranſiere perſonas: nec ſi fieri fuiſſet neceſſe inſtructiones,uel ex ipſis tabularijs ſuppeterent:publicis tot calentibus malis,& nouo furore ſine retinaculis ſumma miſcente:cum iuſtitium eſſe quod timebatur non iudicium aperte conſtaret.Tunc Cethegus ſenator adulterij reus delatus ceruice perijt abſciſſa: & Alypius nobilis adoleſcens ob leuem relegatus errorem.alij́que humiles publica morte oppetiuerunt:in quorum miſerijs uelut ſui quiſque diſcriminis imaginem cernens,tortorem & uincula ſomniabat & diuerſoria tenebrarum. Eodẽ tempore etiam Hymetij præclaræ indolis uiri negotium eſt actitatum:cuius hunc nouimus eſſe textum:Cum Africam pro conſule regeret,Carthaginienſibus uictus inopia iam laſſatis ex horreis Romano populo deſtinatis frumentum

dedit: pauló que poſtea cum prouenisſet ſegetum copia, integre ſine ulla reſtituit mora. uerum quoniam denis modijs ſingulis ſolidis indigentibus uenundatis, emerat ipſe tricenos, integrum compendium ad principis ærariũ miſit. Ideóque Valentinianus per nundinationem ſuſpicatus parum quàm oportuerat miſſum, eum bonorũ parte mulctauit. Ad cuius cladem exaggerãdam, id quoque iiſdem diebus acciderat non minus exitiale: Amantius aruſpex ea tempeſtate præ cæteris notus, occultiore indicio proditus, quod ob praua quædam implenda, ad ſacrificandum ab eodem eſſet adſcitus Hymetio, inductúſque in iudiciũ, quanquam incuruus ſub eculeo ſtaret, pertinaci negabat inſtantia. quo inficiante, ſecretioribus chartis ab eius domo prolatis, cõmonitorium repertũ eſt manu ſcriptum Hymetij, petentis ut obſecratis ritu ſacrorũ ſolennium numina erga ſe imperatoris deliniret: cuius extima parte quædã inuectiua legebatur in principẽ, ut auarum & truculẽtum. Hæc Valentinianus relatione indicum doctus, aſperius interpretantium facta, rigore nimio in negociũ iuſſit inquiri. Et quia Frontinus conſiliarius antedicti miniſter fuiſſe conceptæ precationis arguebatur, conciſus uirgis atque confeſſus, ablegatus eſt in exiliũ ad Britannos. Amantius uero damnatus poſtea rerum capitaliũ interijt. Poſt hanc geſtorũ ſeriem Hymetius ad oppidũ ductus Ocriculum, audiẽdus ab Ampelio urbi præfecto & Maximino uicario, confeſtimque perdẽdus ut apparebat; data ſibi copia rectius Imperatoris præſidium appellauit: nominiſq; eius perfugio tectus ſeruabatur incolumis. ſuper hoc princeps conſultus, ſenatui negotium dedit. qui cum rem librata iuſtitia comperiſſet: cúmque ad Boas Dalmatiæ locum exterminaſſet, ægre Imperatoris iracundiam tulit, perciti

altera cum duceretur ad mortẽ, indumento quo veſtita erat abrepto, ne uelamen quidem ſecreto membrorum ſufficiens retinere permiſſa eſt. Ideóque carnifex nefas admiſiſſe cõuictus immane, uiuus exuſtus eſt. Paſius quin etiam & Cornelius ſenatores ambo uenenorum artibus ſe polluiſſe conuicti: eodem pronuntiante Maximino ſunt interfecti. Pari ſorte etiam procurator monetæ extinctus eſt. Seriaum enim & Aſbolium ſupradictos, quoniam cum hortaretur paſſim nominare quos uellẽt, adiecta religione firmarat, nullum igni uel ferro ſe puniri iuſſurum, plumbi ualidis ictibus interemit. Et poſt hæc flammis Campenſem aruſpicem dedit, in negotio eius nullo ſacramento conſtrictus. Opportunũ eſt ut arbitror, explanare nunc cauſam quæ ad exitium præcipitem Aginatium impulit, iam inde à priſcis maioribus nobilem, ut locuta eſt pertinacior fama: nec enim ſuper hoc ulla documentorum rata eſt fides. Anhelans flatu ſuperbo Maximinus etiam tum præfectus annonæ, nactúſque audaciæ incitamenta non leuia, tendebat aduſque Probi contemptum uiri ſummatum omniũ maximi, iuréque præfecturæ prætorianæ regentis prouincias. Quod Aginatius indigniſſime ferens, dolénſque in examinandis cauſis Maximinum ab Olybrio ſibi prælatum, cum eſſet ipſe uicarius Romæ, familiari ſermone docuit Probum occulte, facile uanum hóminem recalcitrãtem ſublimibus meritis poſſe opprimi: ſi ille id fieri cenſuiſſet. Has literas, ut quidã aſſeuerabant, Probus ad Maximinum eruditiorẽ iam in ſceleribus, cõmendatúmq; Principi pertimeſcens, nullo cõnſcio præter baiulum miſit. Hiſque recitatis ita homo ferus exarſit, ut machinas omnes in Aginatium deinde commoueret: uelut ſerpens uulnere noti cuiuſdam attritus. Acceſſit his alia potior inſidiarum

materia quæ eundẽ Aginatiũ obruit. Victorinũ enim defunctum inſimulabat: ut Maximini actus dũ ſupererat, uenditantẽ: cuius ex teſtamento legata ipſe ſumpſerat non aſpernanda. Paríque petulãtia Anepſiæ quoque eius uxori lites minabatur & iurgia. Quæ hæc metuens ut Maximini etiam muniretur auxilio, finxit maritum in uoluntate quam condiderat nuper, argenti tria milia põdo eidem reliquiſſe. Qui auiditate nimia flagrãs, nec enim hoc quoque uitio caruit, petit hæreditatis medietatem. Verum & hoc, ut parum ſufficienti, nequaquam contentus, aliud commentus eſt, ut arbitrabatur honeſtum & tutũ: & ne amitteret anſam ſibi oblatam lucrandi uberis patrimonij, Victorini priuignam Anepſiæ filiam petit filio coniugem: ídque aſſentiẽte muliere prompte firmatum eſt. Per hæc & alia ſimili mœrore deflenda, quæ decolorabant ſpeciem Vrbis æternæ, graſſabatur per ſtrages multiplices fortunarum homo cum gemitu nominandus, ultra forenſes terminos ſemet extentans. Nanque & reſticulam de feneſtra prætorij quadam remota dicitur ſemper habuiſſe ſuſpenſam, cuius ſummitas quandam uelut tamuſam colligaret, nullis quidem indicijs fulta, ſed nocitura inſontibus multis: & Mutianum Barbarũnque apparitores aliquotiens diſcretim trudi iubebat ad fallendum aptiſſimos. Hi tanquam eiulando caſus, quibus ſe ſimulant oppreſſos, indicis exaggerando crudelitatem, remediũ nullum aliud reis ad obtinendã uitam ſupereſſe eadem replicando ſæpe aſſeuerabant: ni criminibus magnis petiſſent nobiles uiros: quibus ad ſui ſocietatem adnexis, facile eos abſolui poſſe firmabant. ob quæ impia, utilitate ultra appoſita iam pergente manus uinculis ſunt arctatæ complurium: ortíque nobiles inculti uidebãtur & anxij. nec corũ culpari quiſ-

quam debuit cum ſalutātes humum penè curuatis contingentibus membris, perſæpe clamantem audirent ſpiritus ferini latronem, nullum ſe inuito reperiri poſſe inſontem. Quæ uerba effectui propere iuncta terruiſſent profectò Numæ Pōpilij ſimiles & Catonem. Prorſus enim ſic agebatur, ut nec in alienis malis quorūdam exareſcerent lachrymæ: quod in uarijs & confragoſis actibus uitæ plerunque contingit. à iure tamen iuſtitiáque crebro diſcedēs ferreus cognitor, erat uno quaſi præcipuo tolerabilis. Interdum enim exoratus parcebat aliquibus, quod propè uitium eſſe in hoc loco legitur apud Tullium. Nam ſi implacabiles iracundiæ ſunt, ſumma eſt acerbitas: ſin autem exorabiles, ſumma leuitas: quæ tamen ut in malis acerbitati anteponenda eſt. Poſt hæc prægreſſo Leone, acceptóq; ſucceſſore ad principis Comitatū Maximinus accitus actúſque præfectura prætoriana, nihilo lenior fuit, etiam longius nocens ut baſiliſci ſerpentes. In id tempus aut non multo prius, ſcopæ florere ſunt uiſæ quibus nobilitatis curia mundabatur. Idque portendebat extollendos quoſdam deſpicatiſſimæ ſortis ad gradus poteſtatū excelſos. Et quālibet tēpeſtiuum eſt ad ordinem redire cœptorum, tamen nihil impedituri temporū curſus, immorabimur paucis, quæ per iniquitatem curantium uicariam præfecturam in urbe cōtrà quàm oportuerat, geſta ſunt, quæ ad nutum Maximini & uoluntatem ijſdem miniſtris uelut apparitoribus gerebantur. Poſt hunc uenit Vrſicinus ad mitiora propenſior: qui quoniā cautus eſſe uoluit & ciuilis, retulerat Eſaiam cum alijs ob cōmiſſum adulterium in Ruffinam detentis, Marcellum maritum eius ex agente in rebus reum imminutæ maieſtatis deferre conatis: ideóque ut cunctator contēptus, & ad hæc fortiter exequenda parum

conueniens, è uicaria poteſtate diſceſſit. Huic *ſucceſſit* He*monenſis* Simplicius, Maximini *cõſiliarius ex grãmatico, poſt adminiſtratam, nec erectus, nec tumidus, ſed obliquo aſpectu terribilis: qui compoſitis ad modeſtiã uerbis acerba meditabatur in multos.* Et *primo* Ruffinam *cum uniuerſis autoribus adulterij cõmuſſi uel conſcijs interfecit, ſuper quibus* Vrſicinũ *retuliſſe prædiximus: alias deinde cõplures nullo noxiorum diſcrimine uel inſontiũ. in cruento enim certamine cum* Maximino *uelut antepilano ſuo contendens, ſuperare eum in ſuccidẽdis familiarum nobilium neruis ſtudebat,* Buſirim *ueterem &* Antæũ *imitatus &* Phalarim, *ut taurus ſolus deeſſe uideretur* Agrigentinus. His *in hunc modum ac talibus exactis,* Heſychia *quædam matrona ob intentatũ crimen in domo apparitoris, cui cuſtodienda eſt tradita, multa pertimeſcens & ſæua, fulcro plumeo uultu contracto incubuit, & animam occluſo narium ſpiramento effudit.* Adiũctum *eſt his aliud haud mitius malum.* Eumenius *enim &* Abienus *ambo ex cœtu ampliſſimo, infamati ſub* Maximino *in* Fauſianam *fœminam non obſcuram, poſt* Victorini *obitum quo iuuante uixere ſecurius,* Simplicij *aduentu perterrefacti, non ſecus uolentis magna cum minis, ad ſecreta receptacula ſe contulerunt.* Sed Fauſiana *damnata inter reos recepti uocatique edictis ſemet abſtruſius amandarunt. quorum* Abienus *apud* Anepſiam *diu deliteſcebat.* Sed *ut ſolent inſperati caſus adgrauare miſerabiles clades,* Apaudulus *nomine ſeruus* Anepſiæ *uerberatæ cõiugis dolore perculſus, negotium ad* Simplicium *detulit nocte progreſſus, miſſiq; apparitores indicatos è latebris abſtraxerunt. &* Abienus *quidem exaggerato crimine ſtupri, quod intuliſſe dicebatur* Anepſiæ, *morte mulctatus eſt. Mulier uero ut conti-*

nendæ uitæ ſpem firmam dilato poſſet habere ſupplicio, appetitam ſe nefarijs artibus uim in domo Aginatij perpeſſam aſſeuerauit. Hæc ut geſta ſunt mugitus ad principem Simplicius reddidit: agenſq; ibi Maximinus infeſtus ob cauſam, quam ſupra docuimus Aginatio, ſimultate una cum poteſtate in maius accenſa, orauit impenſe ut reſcriberetur eũ occidi: & impetrauit facile male ſanus incitator & potens: metuénſq; grauioris inuidiæ põdus, ne pronuntiante Simplicio & conſiliario ſuo & amico periret homo patriciæ ſtirpis, retinuit apud ſe pauliſper Imperiale præceptum, hærẽs & ambigens quemnam potiſſimum executorem atrocis rei fidum inueniret & efficacem. Tandémque, ut ſolẽt pares facile congregari cum paribus, Doryphorianus quidam repertus eſt Gallus, audax adusque inſaniam: cui hanc operam implere breui pollicito, deferri prouidit uicariam, & cõmonitoriũ cum Auguſti literis tradidit: inſtruens hominem ſæuum quidẽ ſed rudem, qua celeritate Aginatium ſine ullo deleret obſtaculo, dilatione qualibet inuenta forſitan euaſurum. Feſtinauit ut mandatum eſt Doryphorianus magnis itineribus Romam: & inter ſalutãdi initia magna quæritabat induſtria qua ui ſenatorem perſpicui generis interficeret, iuuantibus nonnullis. Cognitóque eum iampridem repertum in uilla propria, uultu diro ipſe tãquam caput ſontium Anepſiam per horrorem tenebrarum audire diſpoſuit: quo tempore hebetari ſolent obſtrictæ terroribus mentes: ut inter innumera multa Aiax quoque Homericus docet, optans perire potius luce quàm pati formidinis augmẽta nocturnæ. Et quoniã iudex, quinimmo prædo nefandus, ad id ſolũ quod promiſit intentus, cuncta extollebat in maius, iuſſo Aginatio ſtatui, agmina fecit introire carnificum: catenísque

ſonantibus triſtè, mancipia ſqualore diuturno marcētia in domini caput aduſque ultimum lacerabat exitiū: quod in ſtupri quæſtione fieri uetuere clementiſſimæ leges. Deniq; cum iam contigua morti tormenta ancillæ uoces expreſſiſſent obliquas, indicij fide per eam plene diſcuſſa, Aginatiū ad ſuppliciū duci pronuntiatum abruptè. nec auditus, cum magnis clamoribus appellaret nomina principum, ſublimis raptus occiditur, pari ſentētia Anepſiâ interfecta. Hæc agitante cum adeſſet, pérque emiſſarios cum procul ageret Maximino, funera deplorauit Vrbs æterna. Sed accelerarunt ultrices diræ cæſorum. nanque ut poſtea tempeſtiue dicetur, & idem Maximinus ſub Gratiano intoleranter ſe efferens, damnatorio iugulatus eſt ferro, & Simplicius in Illyrico trucidatus: & Doryphorianum pronuntiatum capitis reum truſúmque in carcere Tulliano, matris conſilio princeps exinde rapuit: reuerſúmque ad lares in Gallijs per cruciatus oppreſſit immenſos. Sed iam unde huc flexinus reuertamur. Is urbanarum rerum ſtatus ut ita dixerim fuit. At Valentinianus magna animo concipiens & utilia, Rhenum omnem à Retiarum exordio aduſque fretalem Oceanum magnis molibus communiebat, caſtra extollens altius & caſtella turréſque aſſiduas per habiles locos & opportunos, quà Galliarum extēditur longitudo: nonnunquam etiam ultra flumen ædificijs poſitis ſubradens barbaros fines: denique cum reputaret munimentum celſum & tutum, quod ipſe à primis fundarat auſpicijs, præterlabēte Nicro nomine fluuio paulatim ſubuerti poſſe undarum pulſu immani, meatum ipſum aliorſum uertere cogitauit: & quæſitis artificibus peritis aquariæ rei, copioſáque militis manu arduum eſt opus adgreſſus. per multos enim dies compaginatæ formæ è roboribus,

coniectǽque in alueum, fixis refixíſque aliquotiens prope ingentibus ſtylis, fluctibus erectis confundebãtur, auulſǽque ui gurgitis interrumpebantur. Vicit tamen Imperatoris uehementior cura, & morigeri militis labor, mento tenus dum operaretur ſæpe demerſi. tandémque non ſine quorundam diſcrimine, caſtra præſidiaria inquietudine errantis ingentis amnis exempta, nunc ualida ſunt. ac talibus lætus exultánſque, pro anni & temporis ſtatu dilapſos conducens, reipublicæ curam habuit, ut officio principis congruebat. ratúſque aptiſſimum ad id quod deliberabat implẽdum, trans Rhenum in monte Piri, qui barbaricus locus eſt, munimentum extruere diſpoſuit raptim. útque celeritas effectum negotij faceret tutum, per Syagriũ tunc notarium, poſtea præfectum & conſulem, Aratorem monuit ducem: ut dum undique actum eſſet ſilentium, id arripere conaretur. Tranſijt cum notario dux ut iuſſum eſt ſtatim: poneréque per militem quem duxit fundaméta exorſus, Hermogenem ſuſceperat ſucceſſorem. eodémque puncto quidam optimates Alemanni uenere obſides imperatoris, quos lege fœderis mãſuræque diutius pacis haud aſpernanda pignora tenebamus. qui flexis poplitibus ſupplicabant, ne Romani ſecuritatis improuidi, quorum fortunam ſempiterna fides cælo contiguam fecit, prauo deciperẽtur errore, pactíſque calcatis rem adorirẽtur indignam. Verum hæc & ſimilia loquentes incaſſum, cum nec audirentur nec aliquid mite referri ſentirent, filiorum flentes exitium, diſceſſerunt. Iiſdémque digreſſis, ex abdito collis propinqui barbaricus proſiluit globus, optimatibus danda reſponſa, ut intelligi dabatur, operiens: aggreſſíque milites ſeminudos, humum etiam tum geſtantes, expediti agiliter gladijs obtrũcabant. inter quos etiã duces ambo ſunt

cæſi. nec indicaturus geſta ſuperfuit quiſquã præter Syagrium: qui deletis omnibus ad Comitatum reuerſus, irati ſententia principis ſacramento exutus abijt ad lares, commeruiſſe ſæuo iudicatus arbitrio, quòd euaſerit ſolus. Hæc inter per Gallias latrociniorum rabies ſæua ſcatebat in perniciem multorum, obſeruans celebres uias, fundénſque indubitanter quicquid inciderat fructus. Denique præter complures alios, quos abſumpſerunt inſidiæ tales, Cõſtantianus tribunus ſtabuli impetu eſt clandeſtino exceptus móxque interſectus, Valẽtiniani adfinis, Cerealis & Iuſtinæ germanus. At procul tanquam horum ſimiles, agitantibus furijs per omne latus Maratocupreni graſſatores acerrimi uagabantur, uici huius nominis incolæ in Syria prope Apamiam poſiti, nimium quantum numero & exquiſitis fallacijs abundantes: ideóque formidati, quòd mercatorum militúmque honoratorum ſpecie ſine ullo diſcrimine domos & uillas & oppida peruadebant: nec quiſquam aduentum eorũ cauere poterat inopinum, non deſtinata ſed uaria petentiũ & longinqua, & quoquo uentus duxerat, irrũpentium. quam ob cauſam præ cæteris hoſtibus Saxones timentur ut repentini. Et quálibet coniuratis multorũ opes attribuerentur, tamen œſtro concepti furoris exagitati, cædes dedere luctificas, ſanguinis nihilominus auidi quàm prædarũ. Sed ne per minutias geſta narrãdo, operis impediam curſum, id unum ſufficiet eorum exitiale poni commerciũ. Quæſitus in unum impiorum globus, imitatus Rationalis officiũ, ipſúmque iudicem, ueſpertinis tenebris lugubre clamãte præcone ciuitatem ingreſſi, ambitioſam domum cuiuſdam primatis ut proſcripti iuſſique interfici cum gladijs obſederunt: raptáque ſupellectili pretioſa, quia ſubito perculſi famliares hebetatis ſenſibus nõ de-

ſenderant dominum, cæſis pluribus ante reuolutam lucem greſſu diſceſſere ueloci. Verum cum exuuijs repleti multorum, parandi dulcedine nihil prætermitterent, incæpti imperiali motu oppreſſi interiere omnes ad unum: eorúmque ſoboles parua etiam tum, ne ad parentum exempla ſubcreſceret, pari ſorte deleta eſt, laréſque euerſi, quos ambitioſe luctuoſis aliorum diſpendijs extruxerant. Et hæc quidem textu proceſſere narrato. Theodoſius uero dux nominis inclyti, animo uigore collecto ab Auguſta profectus, quam ueteres appellauere Lundinium, cum militæ induſtria comparato ſolerti, uerſis turbatiſque Britannorũ fortunis opem maximam tulit: opportuna ubique ad inſidiãdum barbaris præueniens loca, nihilque gregarijs imperãs cuius non ipſe primitias alacri capeſſeret mente. Hócque genere cum ſtrenui militis munia & præclari ducis curas expleret, fuſis uarijs gentibus & fugatis, quas inſolentia nutriente ſecuritate adgredi Romanas res inflammabat, in integrum reſtituit ciuitates & caſtra, multiplicibus quidem damnis affectas, quiete tẽporis lõgi fundata. Euenerat autem eodẽ hæc agente facinus dirum, erupturum in periculum graue, ni inter ipſa conatus principia fuiſſet extinctum. Valentinus quidã in Valeria Pãnonia, ſuperbi ſpiritus homo, Maximini illius exitialis uicarij poſt ea præfecti coniugis frater, ob graue crimen actus in Britãnias exul, quietis impatiens malefica beſtia ad res pernicioſas conſurgebat & nouas in Theodoſium tumore quodam, quem ſolũ reſiſtere poſſe nefandis cogitationibus aduertebat. Multa tamen clam palámque circunſpiciens, creſcente flatu cupiditatis immenſæ, exules ſollicitabat & milites, pro temporis captu auſorũ illecebras pollicendo mercedes. Iámque propinquante tentatorum effectu, doctus

hæc unde conuenerat dux alacrior ad audendum, & corde celſo ad uindictam compertorum erectus, Valentinum quidem cum paucis arta ſocietate iunctiſſimis letali pœna plectendos Dulcitio dediderat duci: militari uero ſcientia qua ſuperabat præſentes, futura coniiciens, de coniuratis quæſtiones agitari prohibuit, ne formidine ſparſa per multos, reuiuiſcerent prouinciarum turbines compoſiti. Hinc ad corrigenda plura conuerſus & neceſſaria, periculo penitus dempto, cum aperte conſtaret nulla eius cœpta propitiã deſeruiſſe fortunam, inſtaurabat urbes & præſidiaria ut diximus caſtra, limitéſque uigilijs tuebatur & prætenturis, recuperatámque prouinciam quæ in ditiones conceſſerat hoſtium, ita reddiderat ſtatui priſtino, ut eodem referente & rectorem haberet legitimum, & Valentia deinde uocaretur arbitrio principis. Areanos genus hominum à ueteribus inſtitutum, ſuper quibus aliqua in actibus Cõſtantis retulimus, paulatim prolapſos in uitia à ſtationibus ſuis remouit: aperte conuictos, acceptorum promiſſorúmque magnitudine præmiorum allectos, quæ apud nos agebantur aliquotiens barbaris prodidiſſe. Id enim illis erat officium, ut ultro citróque diſcurrentes uicinarum gentium ſtrepitus noſtris ducibus intimarent. Ita ſpectatiſſime antedictis rebus alijſque adminiſtratis ſimilibus, ad comitatum accitus tripudiantéſque relinquens prouincias, ut Furius Camillus uel Curſor Papyrius uictorijs crebris & ſalutaribus erat inſignis. Et fauore omnium aduſque fretum deductus, leni uento tranſgreſſus uenit ad cõmilitium principis. cúmque gaudio ſuſceptus & laudibus, in locum Valentis Iouini ſucceſſit, qui equorum copias tuebatur. Diu multúmque à negotijs diſcuſſus urbanis, adigente cumulo foris geſtorum, ad ea ſtrictim exequenda regrediar,

exorſus ab Olybrij præfectura tranquilla nimis & leni. qui nunquam ab humanitatis ſtatu deiectus ſollicitus erat & anxius, ne quod uſquam factum eius aſperum inueniretur aut dictum: calumniarum acerrimus inſectator, fiſci lucra unde poterat circuncidens, iuſtorúmque diſtinctor & arbiter plenus, in ſubiectis admodum temperatus. ſed obnubilabat hæc omnia uitium parum quidẽ nocens, ſed in alto iudice maculoſum, quòd citeriorẽ uitam penè omnem uergentem in luxum per argumenta ſcenica amoréſque peregerat nec uetitos nec inceſtos. Poſt hunc, urbem rexit Ampelius, cupidus ipſe quoque uoluptatum, Antiochiæ genitus, ex magiſtro officiorum ad proconſulatum geminum indéque multo poſtea ad præfecturæ culmen euectus, lætus aliàs & ad populi fauorẽ adipiſcendum aptiſſimus: nonnunquam tamen rigidus, atque utinam in propoſito perſeuerans. Correxiſſet enim ex parte licet exigua irritamenta gulæ & ganeas tetras, ni flexus in molliora amiſiſſet gloriam diu uicturam: nanque ſtatuerat ne taberna uinaria ante horam quartam aperiretur, néue aquam uulgarium calefaceret quiſquam, uel uſque ad præſtitutum diei ſpatium lixæ coctam proponerẽt carnem, uel honeſtus quidã mandens uideretur in publico. Quæ probra aliáque his maiora diſſimulatione iugi neglecta ita effrænatius exarſerunt, ut nec Epimenides ille Cretenſis ſi fabularum ritu ab inferis excitatus rediſſet ad noſtra, ſolus purgare ſufficeret Romam. tanta pleroſque labes inſanabilium flagitiorum oppreſſit. Et primum nobilitatis, ut aliquoties pro locorum copia fecimus, dein plebis digeremus errata, incidentia ueloci conſtringentes exceſſu. Prænominum claritudine conſpicui quidam ut putant in immenſum ſemet extollunt, cum Reburri & Flabunij & Pa

gonij Gerionéſque appellentur ac Dalij cum Tarracijs & Perraſijs, alijſque ita decens ſonantibus originum inſignibus multis. Nonnullos fulgentes ſericis indumentis, ut ducendos ad mortem, uel ut ſine diritate ominis loquamur, prægreſſo exercitu arma cogentes, manipulatim concitato fragore ſequitur multitudo ſeruorum. tales ubi comitantibus ſingulos quinquaginta miniſtris, tholos introierint balnearum, Vbiubi ſunt minaciter clamantes, ſi apparuiſſe ſubito ignotam compererint meretricẽ, aut oppidanæ quondam proſtibulũ plebis, uel meritorij corporis ueterem lupã, certatim concurrunt; palpãtéſque aduenã deformitate magna blanditiarum ita extollunt ut Semiramin Parthi, uel Cleopatram AEgyptus, aut Artemiſiam Cares, uel Zenobiam Palmyreni. Et hæc admittunt hi, quorum apud maiores cenſoria nota adflictus eſt ſenator, auſus dum adhuc non deceret, præſente communi filia coniugem oſculari. Ex his quidã cum ſalutari pectoribus oppoſitis cœperunt, oſculanda capita in modum taurorum minaciũ obliquantes, adulatoribus offerunt genua ſuauianda uel manus, id illis ſufficere ad beate uiuendum exiſtimantes: & abundare omni humanitatis cultu peregrinum, cuius forte etiam gratia ſunt obligati, interrogatum quibus thermis utatur aut aquis, aut ad quam ſucceſſerit domum. Et cum ita graues ſint & cultores uirtutum, ut putant, ſi uenturos undelibet equos aut aurigas quendam didicerint nuntiaſſe, ita imminent & percunctantur, ut Tyndaridas fratres eorũ ſuſpexere maiores, cum priſcis illis uictorijs indicatis gaudio cuncta compleſſent. Horum domus otioſi quidam garruli frequentant, uarijs adſentandi figmentis ad ſingula altioris fortunæ uerba laudantes, paraſitorum in comœdijs etas affectando. ut enim illi ſufflant milites glorio-

ſos, obſidiones urbium & pugnas & milia hoſtium iiſdem ut heroicis æmulis aſſignantes: ita hi quoque columnarum conſtructiones alta fronte ſuſpenſas mirando, atque parietes lapidum circunſpectis coloribus nitidos, ultra mortalitatem nobiles uiros extollunt. Poſcuntur etiam in conuiuiis aliquoties trutinæ, ut adpoſiti piſces & uolucres ponderentur & glires. quorū magnitudo ſæpius delicata non ſine tædio præſentium, ut antehac muſitata laudatur adſidue: maxime cum hæc eadem numerantes notarij propè triginta adſiſtant cum thecis & pugillaribus tabulis, ut deeſſe ſolus magiſter ludi literarij uideretur. Quidam deteſtantes ut uenena doctrinas, Iuuenalē & Marium Maximū curatiore ſtudio legunt, nulla uolumina præter hæc in profundo otio contrectantes: quam ob cauſam non iudicioli eſt noſtri. cum multa & uaria pro amplitudine gloriarum & generum lectitare deberent, audientes deſtinatum pœnæ Socratem coniectúmque in carcerem, rogaſſe quendam ſcite lyrici carmen Steſichori modulātem, ut doceretur id agere dum liceret: interrogantéque muſico, quid ei poterit hoc prodeſſe morituro poſtridie, reſpōdiſſe, ut aliquid ſciens amplius, è uita diſcedat. Ita autem pauci ſunt inter eos ſeueri uindices delictorum, ut ſi aquam calidam tardius attulerit ſeruus, trecentis adfligi uerberibus iubeatur: ſi hominem ſponte occiderit propria, inſtantibus plurimis ut dānetur, unus dominus hactenus exclamat, Quid faciat manioſus & nequam? ciuilitatis autem hoc apud eos eſt nunc, quòd expedit peregrinos iure interficere, quibus libet, quanquam rogatis ad conuiuium, excuſare. defectum enim patrimonij ſe perpeti ſenator exiſtimat, ſi is defuerit, quem aliquoties libratis ſententijs inuitauerit ſemel. Pars eorum ſi agros uiſuri proceſſerunt longius, aut

alienis laboribus uenaturi, Alexādri magni itinera ſe putant æquiparaſſe uel Cæſaris: aut ſi à lacu Auerni lembis inuecti ſunt pictis Puteolos uel Caietam, maxime cum id uaporato audeant tempore: ubi ſi inter aurata flabella lacinijs ſericis inſiderint muſcæ, uel per foramen umbraculi penſilis radiolus irruperit ſolis, queruntur quòd non ſunt apud Cimmerios nati. dein cum à Siluani lauacro uel Mameæ aquis uentitāt ſoſpitalibus, ut quiſquam eorum egreſſus tenuiſſimis ſe terſerit linteis, ſolitis preſſorijs ueſtes luce nitentes arbitra diligenter explorat, quæ unà portantur ſufficientes ad induendos homines undecim: tandémq; electis aliquot inuolutus, receptis anulis, quos ne uiolētur humoribus famulo tradiderat, digitis ut metatis abit.

Quidam ex his, licet rari, aleatorum uocabulum declinantes, ideóque ſe cupiētes appellari teſſerarios: inter quos tantum differt, quantum inter fures & latrones. Hoc tamen fatendum eſt, quòd cum omnes amicitiæ Romæ tepeſcant, aleariæ ſolæ quaſi glorioſis quæſitæ ſudoribus, ſociales ſunt, & adfectu nimio firmitate plena connexæ: unde quidam ex his gregibus inueniūtur ita concordes, ut quis illos eſſe exiſtimet fratres. ideóque uidere licet ignobilem, artis teſſerariæ callentem arcana, ut Catonem Porciū ob repulſam præturæ, nec ſuſpectam antea nec ſperatam, incedere grauitate compoſita mœſtiorem, quòd ei in maiore conuiuio uel conſeſſu proconſularis quidam eſt antelatus. Subſident aliqui curioſos homines, ſenes aut iuuenes, orbos uel cælibes, aut etiam uxores habentes & liberos (nec enim in hoc titulo diſcrimen aliquod obſeruatur) ad uoluntates condendas allicientes eos technis miris: qui cum ſupremis iudicijs ordinatis, quæ habebāt reliquerint his quibus morē gerendo teſtati ſunt, ilico pereunt. Alius cum

dignitate licet, ceruice tumida gradiens, notos antea obliquato contuetur aſpectu: ut poſt captas Syracuſas exiſtimes reuerti M. Marcellum. Multi apud eos negant eſſe ſuperas poteſtates in cælo: nec in publico prodeunt, nec prandent, nec lauari arbitrantur ſe cautius poſſe, antequam ephemeride ſcrupuloſe ſciſcitata didicerint, ubi ſit, uerbi gratia, ſignum Mercurij, uel quotam cancri ſideris partem polum diſcurrens obtineat luna. Alius ſi creditorem ſuū flagitare moleſtius aduerterit debitum, ad aurigam confugit audentem omnia prælicenter, eúmque ut ueneficum curat urgeri. unde non niſi reddita cautione, diſpendióque adflictus grauis diſcedit. & additur huic, debitorem uoluntariū includit ut proprium, nec ante eius profectionem abſoluit. Parte alia uxor, ut prouerbium loquitur uetus, eandē incudem diu noctúque tundendo maritum teſtari compellit: hócque idem ut faciat uxor urget maritus inſtanter: & periti iuris altrinſecus adſciſcuntur, unus in cubiculo, alter eius æmulus in triclinio, repugnātia tractaturi: ijſdémq; ſubſeruntur genitalium extorum interpretes controuerſi: hinc præfecturas profuſius largientes & ſepulturas diuitum matronarum: inde ad exequias uirorum fœminas inuitantes, neceſſaria parari oportere innuentes. Nec in rebus humanis quicquam bonum norunt, niſi quod fructuoſum. Sic amicos tanquam pecudes eos potiſſimum diligunt, ex quibus ſe ſperant maximum fructum eſſe capturos. cúmq; mutuum illi quid petunt, ſoccos & Mitiones uidebis & Lachetas: cum adiguntur ut reddant, ita cothurnatos & turgidos, ut Heraclidas illos, Creſphōtem & Temenum putes. Hactenus de ſenatu: nunc ad otioſam plebē ueniamus & deſidē: in qua nitent & nominibus cultis quidā calceorū expertes, Cimeſſores, Statarij, Semicupæ, &

E.i.

Serapini, & Cicimbricus cũ Gluturino & Trulla, & Lucanicus cum Pordaca & Salſula, ſimiléſque innumeri. hi omne quod uiuunt uino & teſſeris impendunt, & luſtris & uoluptatibus & ſpectaculis: eiſque templum, & habitaculum, & concio, & ſpes omnis circus eſt maximus. & uidere licet per fora, & compita, & plateas, & conuenticula circulos multos collectos in ſe controuerſiis iurgijs ferri, alijs aliud ut fit defendentibus. Inter quos hi qui ad ſatietatem uixerunt, potiores autoritate longæua, per Ianos & fora clamitant ſæpe, Rēpublicam ſtare non poſſe, ſi futura concertatione quem quiſque uindicat, carceribus non exiluerit princeps, & circunflexerit metam. Exoptato die equeſtrium ludorum inlucæſcente nondũ Solis puro iubare, fuſius omnes feſtinant præcipites, ut uelocitate currus ipſos anteeant certaturos. ſuper quorũ euentu diſciſſis uotorum ſtudijs, anxij plurimi agunt peruigiles noctes. unde ſi ad theatralem uentum fuerit uilitatem, artifices ſcænarij per ſibilos exploduntur, ſiqui ſibi ære humiliorẽ non conciliauerit plebem. cui ſi defuerit ſtrepitus, ad imitationem Tauricæ gentis peregrinos uociferantur pelli debere, quorum ſubſidijs ſemper niſi ſunt ac ſteterunt, & tetris uocibus & abſurdis: quæ longe abhorrent à ſtudijs & uoluntate ueteris illius plebis, cuius multa facete dicta memoria loquitur & uenuſta. Id enim nunc repertum eſt pro ſonitu laudum impenſiore, per applicatos homines ad loquendũ, ut in omni ſpectaculo, exodiario, uenatori, aurigæ, & hiſtrionum generi omni, & iudicibus celſis itidémq; minoribus, necnon etiã matronis clametur adſidue, Per te ille diſcat: quid autẽ debeat diſci nemo ſufficit explanare. In his plerique diſtentioribus ſaginis addicti, præeũte nidoris indagine, acutiſque uocibus fœminarũ, à gallicinijs

ipſis, in modũ pauonum inanitate clangentiũ, humũ ſummis pedũ unguibus cõtingentes aulis adſiſtunt, digitos prærodentes dum patinæ deferueſcunt: alij nauſeam horridæ carnis dum excoquitur intentius deſpectantes, ut diſciſſarum pecudũ exta rimari cum anatomicis Democritum putes, docentẽ quibus modis poſteritas mederi doloribus poſſit internis. Sit ſatis interim hæc digeſſiſſe ſuper rebus urbanis: nunc redeamus ad cætera quæ per prouincias agitauere multiplices caſus. Erupit Auguſtis ter Coss. Saxonum multitudo: & Oceani difficultatibus permeatis, Romanum limitẽ gradu petebat intento, ſæpe noſtrorũ funeribus paſta. cuius eruptionis primæ procellam Nannenus ſuſtinuit comes regionibus iiſdẽ adpoſitus, diuturno bellorum labore compertus. Sed tunc ad mortem deſtinatæ plebi cõgreſſus, cum milites quoſdã ruiſſe, & ſe uulneratum imparem fore certaminibus aduerteret crebris, docto imperatore quid agi deberet, id eſt adeptus, ut peditum magiſter Seuerus opitulatum rebus dubijs adueniret. Qui ducens militem rei ſufficientem cum ueniſſet ad loca, diſcriminatis ordinibus barbaros ante colluctationem adeo terruit & turbauit, ut nec controuerſas opponerent manus, ſed ſignorum, Aquilarũmque fulgore præſtricti uenialem poſcerent pacem. diũque uariatis conſilijs, cum id Reip. conducere uideretur, pactis inducijs, & datis ex conditione propoſita iuuenibus multis habilibus ad militiam, diſcedere permiſſi ſunt Saxones ſine impedimento unde uenerãt reuerſuri. quibus omni iam formidine uacuis reditũmque parãtibus occulte pedites miſſi inſidias in abdita quadã ualle ſtruxerũt, unde prætereũtes adgredi negotio poterãt leui. Sed longe ſecus accidit quàm ſperabatur. Sonitu enim aduentantium perciti exiluere quidam intem-

peſtiue: uiſique ſubito dum ſe firmare feſtinant ululātibus lugubre barbaris uertuntur in pedes. Stetere tamen mox conglobati, extremáque ſorte uires licet non integras ſuggerente confligere cogebantur: multáque cæde perculſi concidiſſent nullo relicto, ni cataphractorū equitum cuneus, ad inferendum periculum tranſeuntibus barbaris ex alio latere prope diuortium itineris pari modo locatus, clamore percitus triſti agiliter ſubueniſſet. Exin concurſum infeſtius: firmatiſque pectoribus hincinde incumbētes Romani clauſos hoſtes eductis gladijs obtrūcabant: nec quiſquam eorū genitales reuiſere potuit lares, ne uno quidem cædibus concorporalium ſupereſſe permiſſo. Ac licet iuſtus quidam arbiter rerū factum incuſabit perfidum & deforme, penſato tamen negotio non feret indigne manum latronum exitialem tandem copia data captam. Poſt hæc ita proſpere conſummata, Valentinianus uerſando ſententias multiformes, anxia ſollicitudine ſtringebatur: reputās multa & circunſpiciēs, quibus commentis Alemannorum, & Macriani regis frangeret faſtus, ſine fine uel modo rē Romanam inrequietis motibus confundentes. Immanis enim natio iam inde ab incunabulis primis uarietate caſuum imminuta, ita ſæpius adoleſcit, ut fuiſſe longis ſæculis æſtimetur intacta. Seditque conſilia alia poſt alia imperatori probanti, Burgundios in eorum excitari perniciē, bellicoſos & turbæ immenſæ uiribus affluentes, ideóque metuendos finitimis uniuerſis. Scribebátque frequēter ad eorum reges per taciturnos quoſdam & fidos, ut ijſdem tempore præſtituto ſuperuenirent, pollicitus ipſe quoque tranſito cum agminibus Romanis Rheno occurrere pauidis, pondus armorum uitantibus inſperatum. Gratanter ratione gemina principis acceptæ ſunt literæ: prima, quòd

iam inde temporibus priſcis, ſobolem ſe eſſe Romanã Burgundij ſciunt: dein, quòd ſalinarũ finiumque cauſa Alemannis ſæpe iurgabant, cateruas miſere lectiſſimas: quæ antequam miles congregaretur in unum, aduſque ripas Rheni progreſſæ, imperatore ad extruẽda munimẽta diſtricto, terrori noſtris fuere uel maximo. Igitur pauliſper morati, cum neque Valentinianus ut ſpoponderat, die prædicto uenisset, nec promiſſorum aliquid aduerterent factum, ad comitatum miſere legatos, poſcentes adminicula ſibi dari redituris ad ſua, ne nuda hoſtibus exponerent terga. Quod ubi negari per ambages ſentirent, & moras necti, exinde diſceſſerũt indignati. Hócque cõperto reges ut ludibrio habiti, ſæuientes captiuis omnibus interfectis genitales repetunt terras. Apud hos generali nomine rex appellatur Hendinos: & ritu ueteri poteſtate depoſita remouetur, ſi ſub eo fortuna titubauerit belli, uel ſegetum copiã negauerit terra: quemadmodũ ſolent AEgyptij caſus eiuſmodi adſignare rectoribus. Nam ſacerdos apud Burgundios omnium maximus uocatur Siniſtus, & eſt perpetuus, obnoxius diſcriminibus nullis ut reges. Per hanc occaſionẽ impendio tempeſtiuam, Alemannos gentis antedictæ metu diſperſos aggreſſus per Rhetias Theodóſius ea tempeſtate magiſter equitum, pluribus cæſis quoſcunque cepit ad Italiam iuſſu principis miſit: ubi fertilibus agris acceptis iam tributarij circumcolunt Padũ. Hinc tanquam in orbem migrantes alium, ad Tripoleos Africanæ prouinciæ ueniamus ærumnas, quas ut arbitror Iuſtitia quoque ipſa defleuit: quæ unde inſtar exarſere flammarum textus aperiet abſolutus. Auſturiani his contermini partibus barbari, in diſcurſus ſemper expediti ueloces, uiueréque adſueti rapinis & cædibus, pauliſper pacati in genuinos tur-

bines reuoluti ſunt, hanc cauſam prætendentes ut ſeriam. Stachao quidam nomine popularis eorum, noſtra peragrando licentius, agebat quædam uetita legibus: inter quæ illud potius eminebat, quòd prouinciam omni fallaciarũ uia prodere conabatur, ut indicia docuere ueriſſima: quocirca ſupplicio flammarum abſumptus eſt. Huius necem ulciſci, ut propinqui damnatique iniuſte cauſantes, ferarũ ſimiles rabie concitarum exiluere ſedibus ſuis, Iouiano etiam tum imperante: ueritique prope Leptim accedere, ciuitatem muris & populo ualidam, ſuburbano eius uberrimo inſidere per triduum. mactatiſq; agreſtibus, quos inopinus hebetauerat pauor, uel confugere coegerat ad ſpeluncas, incenſa ſupellectili multa quæ uehi non poterat, aucti rapinis reuerterunt ingentibus, trahẽtes captiuum Siluam quoque caſu in agro inuentum, ordinis ſui primatem. Hac ſubita clade Leptitani perterriti, ante incrementa malorum quæ intentabat barbaricus tumor, præſidium implorauere Romani comitis per Africam recens prouecti. Qui cum ueniſſet militares copias ducens, ferréque opẽ rebus rogaretur adflictis, nonniſi abundanti commeatu adgeſto, & camelorum quatuor milibus apparatis, caſtra firmabat eſſe moturum. Hócque reſponſo miſerandis ciuibus ſtupefactis, atque negantibus ſufficere ſe poſſe poſt uaſtationes & incendia enormibus inſtrumentis remedia quærere damnorum immanium, diſſimulãter diebus ibi quadraginta conſumptis, nullo tentato idem diſceſſerat comes. Qua ſpe Tripolitani fruſtrati, formidantéſque extrema, adlapſo legitimo die cõcilij, quod apud eos eſt annuũ, Seuerum & Flaccianum creauere legatos, Victoriarum aurea ſimulacra Valentiniano ob imperij primitias oblaturos: útque lachrymoſas prouinciæ ruinas docerent in-

trepide. Quibus compertis Romanus, *miſſo equite uelociſſimo magiſtrum officiorum petit* Remigium, *adfinem ſuum, uel rapinarum participem, ut prouideret imperatoris arbitrio cognitionem huius negotij uicario ſibi deferri.* Venerunt *in comitatum legati, aditóque principe, uerbis quæ perpeſſi ſunt oſtenderunt: obtulerunt decreta textum continentia rei totius. quibus lectis, cum neque relationi officiorum magiſtri fauētis* Romani *flagitijs, nec contraria referentibus crederetur, promiſſa diſceptatio plena dilata eſt eo more, quo ſolent inter potiorum occupationes ludi poteſtatis excelſæ.* Dum *remedia quædam à commilitio principis expectantur, ſuſpenſis* Tripolitanis *diúque anxijs, rurſus globi ſuperuenere barbarici, fiducia ſublati præteritorum:* Leptitanóque *agro &* Eenſi *interniciua populatione tranſcurſis, expleti prædarum aceruis ingentibus abſceſſerunt, occiſis decurionibus multis: inter quos* Ruſticanus *ſacerdotalis, &* Nicaſius *enitebat ædilis.* Hæc *autem eruptio ideo arceri non potuit, quòd ad legatorum preces negotiorum quoque militarium cura præſidi delata* Ruricio, *mox tranſlata eſt ad* Romanum. Et *iam recēs inflictæ cladis nuntius, miſſus ad* Gallias, *excitauit acrius principē. ideóque tribunus & notarius* Palladius *mittitur, ut & militi diſperſo per* Africā *præberet ſtipendiū debitū, & geſta per* Tripolim *fide cōgrua ſcrutaretur.* In*ter tales tamen conſulēdi moras, expectandiq; reſpōſa,* Auſturiani *ſucceſſu gemino inſolētes, ut rapaces alites aduolarūt, irritamento ſanguinis atrocius efferatæ: cunctiſq; niſi quos fuga diſcriminibus eximeret interēptis, prædas quas antehac reliquerant, auexerūt, arboribus exectis & uitibus.* Tunc Mychon *quidā nobilis oppidanus & potens, captus in ſuburbano, lapſúſque antequam uinciretur, quia*

pedibus æger euadere penitus uetabatur, in puteum aquis uacuum ſeſe coniecit. unde coſta diffracta leuatus à barbaris, ductúſque prope portas, coniugis miſeratione redemptus eſt: & ad pinnas muri fune ſublatus, poſt biduũ interijt. unde elati in pertinaciam ſæuiſſimi graſſatores, ipſa pulſauere mœnia Leptitana, funeſtis plãgoribus reſonantia fœminarum: quas nunquam antea hoſtiliter clauſas pauor exanimabat inſolitus. obſeſſáque urbe per octo continuos dies, cum quidam oppugnatores ſine ullo uulnerarentur effectu, redierunt ad propria triſtiores. Ob quæ ſuper ſalute dubij ciues, ultimáque tentantes, profectis antè legatis nondum reuerſis, Iouinum mittunt atque Pancratium, quæ uiderint, quæ ipſi perpeſſi ſint, imperatorem fida relatione docturos. qui Seuerum apud Carthaginem inuentum & Flaccianum, ſuperiores illos legatos, percontando quid egerint, cognouerunt eos audiri à uicario iuſſos & comite. è quibus Seuerus illico perijt uexatus acerbitate morborum. nihilominus tamen properarũt ad comitatum magnis itineribus antedicti. Ingreſſo poſt hæc Palladio Africam, Romanus quas ob res uenerat ante præſtructus, ut ſecuritatem ſuam in tuto locaret, numerorum principijs per quoſdam ſecretorum mandauerat conſcios, ut ei tanquã potenti & palatij ſummatibus proximo, ſtipẽdij quod pertulerat præſtarent maximam partẽ. & ita eſt factum. confeſtímque ille ditatus perrexit ad Leptim: útque ad ueritatis perueniret indaginem Erechthiũ & Ariſtomenem facundos municipes & inſignes, libere ſuas ciuiúmque & finitimorũ retexentes ærũnas, ad loca uaſtata ſecũ eduxit. Quibus aperte cuncta monſtrãtibus, luctuoſis prouinciæ cineribus uiſis reuertit, Romanúmque ut deſidem increpans, relaturũ ſe cuncta ueriſſime quæ uiderat minabatur

ad principem. Atque ille ira percitus & dolore, ſe quoque mox referre firmauit, quòd miſſus ut notarius incorruptus, donatiuum militis omne in quæſtus auerterit proprios: qua gratia, flagitiorum arbitra conſcientia, cum Romano deinde Palladius concordabat: reuerſúſque ad Comitatum arte mendaciorum impia Valentinianum fefellerat, Tripolitanos fruſtra queri commemorans. Ideóque rurſus ad Africam cum Iouino poſtremo omnium legatorum remittitur (Pancratius enim deceſſerat apud Treueros) ut cũ uicario ipſe merita legationis quoq; ſecũdæ ſpectaret. Præter hæc linguas Erechthij & Ariſtomenis præcidi iuſſerat imperator, quos inuidioſa quædam locutos idẽ Palladius intimarat. Secutus ut ſtatutum eſt uicarium notarius uenit ad Tripolim. Hócque comperto Romanus domeſticum ſuum illuc uolucriter miſit, & Cæcilium conſiliarium in ea prouincia genitum: per quos incertum pretio an fallacijs circumuenti, municipes omnes grauabant Iouinum, deſtinatius adſerentes nihil eorum mandaſſe quæ docuerat principem, eo uſque iniquitate graſſante, ut ipſe quoque Iouinus ad ſalutis ſuæ diſcrimen confiteretur ſe imperatori mentitum. Quibus per Palladium regreſſum cognitis Valentinianus ad acerbitatem proclinior, Iouinum quidem ut autorem, Cæleſtinum uero Concordiúmque & Lucium ut falſi conſcios & participes, puniri ſupplicio capitali præcepit, Ruricium autem præſidem ut mendacem morte multari: hoc quoque accedente, quòd in relatione eius uerba quædam ut uiſum eſt immodica legebantur. ac Ruricius quidem apud Sitifim cæſus: reliqui apud Vticam ſententia uicarij Creſcentis addicti. Flacianus tamẽ ante legatorum interitum, cum à uicario audiretur & comite, conſtanter ſaluti ſuæ propugnans, adclamationibus iratorum mili-

tum impetiíque cum conuitijs penè confoſſus eſt, obijcientiũ ideo Tripolitanos non potuiſſe defendi, quòd ipſi ad expeditionales uſus præbere neceſſaria detrectarũt: & ob hæc truſus in carcerem, dum conſultus ſuper eo quid conueniret agi decerneret imperator, ſollicitatis ut dabatur opinari custodibus, in urbem Romam abierat profugus: ibiq; delitescens fatali lege deceſſit. Hoc memorãdo fine externis domeſticiſq; cladibus uexata conticuit Tripolis non indefenſa: quia uigilauit Iuſtitiæ oculus ſempiternus, ultricéſque legatorum & præſidis diræ. Diu enim poſtea huiuſmodi caſus emerſit. Solutus ſacramento Palladius, deſtitutúſque faſtu quo tumebat, diſceſſit ad otium. Et cum Theodoſius ductor exercituum ille magnificus, oppreſſurus Firmum pernicioſa cœptantem ueniſſet in Africam, & præſcripti Romani rem mobilẽ, ut iuſſum eſt, ſcrutaretur, inter chartas eius inuenta eſt & Meterij cuiuſdam epiſtola, id continens: Domino patrono Romano Meterius. & in fine poſt multa nihil ad rem pertinentia: Salutat te Palladius proiectitius, qui non aliam ob cauſam dicit ſe eſſe proiectum, niſi quòd in cauſa Tripolitanorũ apud aures ſacras mentitus eſt. His literis ad comitatum miſſis & lectis, Valentiniani iuſſu Meterius raptus ſuam eſſe confitetur epiſtolã: ideóque Palladius exhiberi præceptus, cogitans quas criminum coxerit moles, in ſtatione primis tenebris obſeruata cuſtodum abſentia, qui feſto die Chriſtiani ritus in eccleſia pernoctabant, innodato gutture laquei nexibus interijt. Hoc fortunæ ſecundioris indicio plene comperto, deletóque triſtium concitore turbarum, exiluerũt Erechthius & Ariſtomenes è latebris: quicum ſibi iuſſas abſcidi linguas didiciſſent, ut prodigas, ad longe remota declinarunt & abdita. Doctóque ſuper neſanda fraude Gratiano

imperatore fidentius (Valentinianus enim obierat) ad Heſperium proconſulem & Flauianum uicarium audiendi ſunt iuſſi. quorum æquitas autoritate mixta iuſtiſſima, torto Cæcilio, aperta confeſſione, cognouit ipſum ſuaſiſſe ciuibus, grauarent mentiendo legatos. Hæc acta ſecuta eſt relatio geſtorum pandens pleniſſimam fidem, ad quam nihil reſponſum eſt. Et nequid cothurni terribilis fabulæ relinquerent intentatum, hoc quoque poſt depoſitum acceſſit aulæum. Romanus ad comitatum profectus ſecum Cæcilium duxit, cognitores accuſaturum ut inclinatos in prouinciæ partem. Iſque Merobaudis fauore ſuſceptus, neceſſarios ſibi plures petierat exhiberi. Qui cũ Mediolanum ueniſſent, fruſtráque ſe tractos obſimulatis documentis probabilibus oſtendiſſent, abſoluti redierunt ad lares. Valentiniano tamen ſuperſtite, poſt ſuperiora quæ narrauimus, Remigius quoque digreſſus ad otium laqueo uitam eliſit, ut congruo docebimus loco.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIB. XXIX.

E XACTA *hyeme rex Perſarũ gentis Sapor, pugnarũ fiducia priſtinarũ immaniter arrogans, ſuppleto numero ſuorum, abundéque firmato, erupturos in noſtra cataphractos & ſagittarios & cõductã miſit plebẽ. Contra has copias Traianus comes, & Vadomarius ex rege Alemannorum cum agminibus perrexere perualidis, hoc obſeruare principis iuſſu adpoſiti, ut arcerent potius quàm laceſſerent Perſas. Qui cum ueniſſent Vagabanta legionibus nobilem locum, rapidos turmarum*

procurſus hoſtilium in ſe ruentium acriter excœperunt inuiti: operáque conſulta retrocedẽtes, ne ferro uiolarent aduerſorum quenquam primi, & iudicarentur diſciſſi fœderis rei, ultima trudente neceſſitate congreſſi ſunt: confoſſiſque multis diſceſſere uictores. Inter moras *tamen utrimqueſecus tentatis aliquotiens leuibus prælijs, uarióque finitis euentu, pactis inducijs ex conſenſu, æſtatéq; conſumpta, partium diſceſſere ductores etiam tum diſcordes.* Et rex *quidem* Parthus *hyemem* Cteſiphonte *acturus redijt ad ſedes, &* Antiochiã *imperator* Romanus *ingreſſus.* Qui *dum ibi moratur ſecurus interim hoſtium externorum, inteſtinis penè perierat fraudibus, ut aperiet ſeries dilata geſtorum.* Procopius *quidam inquies homo, turbarum cupiditati ſemper addictus,* Anatolium *detulerat &* Spudaſium *palatinos, exigi quæ de ærario interceperant iuſſos inſidiari comiti* Fortunatiano *, moleſto illi flagitatori. qui à nimia aſperitate confeſtim ad inſanum percitus modũ, pro poteſtatis autoritate quã regebat,* Palladiũ *quendã obſcuriſſime natum ut ueneficũ à memoratis conductum, &* Heliodorum *fatorũ per genituras interpretem, adigendos prodere quæ ſcirent, prætorianæ iudicio tradidit præfecturæ.* Cúmque *ad facti uel tentati quæſtionẽ acrius ueniretur, exclamat* Palladius *confidẽter, leuia hæc eſſe de quibus agitur & prætereunda: alia ſe, ſi licuerit dicere, monſtraturũ metuenda & potiora: quæ ingenti molimine iam perſtructa, niſi proſpectum fuerit, uniuerſa confundent.* Iuſſúſque *docere fidenter quæ norat, rudentẽ explicuit immenſum: adfirmãs* Fiduſtiũ *præſidalẽ & cum* Irenæo Pergamiũ *nomẽ imperaturi poſt* Valentẽ *deteſtandis præſagijs didiciſſe ſecretim.* Et *correptus* Fiduſtius *illico, (nanque aderat forte) occultéque inductus, uiſo indice nul-*

la inficiatione obũbrare iam publicata conatus, rei totius calamitoſum aperit textum: abſolute confeſſus ſe cum Hilario patricio uaticinandi peritos, quorũ Hilarius militauerat in palatio, de imperio conſuluiſſe futuro: metáſque ſecretis artibus ſortes, & nuncupationem principis optimi, & ipſis conſultoribus luctuoſos exitus prædixiſſe. atque cũctantibus quiſnam ea tempeſtate omnibus uigore animi antiſtaret, uiſus eſt alijs excellere Theodorus, ſecundum inter notarios adeptus iam gradum. Et erat reuera ita ut opinati ſunt. Nanque antiquitus claro genere in Gallijs natus, & liberaliter educatus à primis pueritiæ rudimentis, modeſtia, prudentia, humanitate, gratia, literis ornatiſſimus, ſemper officio locóque quem retinebat ſuperior uidebatur, altis humilibúſque iuxtà acceptus. ſolúſque penè omnium erat, cuius linguam non infrenem ſed diſpicientẽ quæ loqueretur, nullius claudebat periculi metus. His addebat idem Fiduſtius, excarnificatus iam ad interitum, omnia quæ prædixit ſe indicante Theodorum per Euſerium didiciſſe, uirum præſtabili ſcientia literarum abundéque honoratum. Aſiam quippe paulo antè rexerat pro præfectis. Quo in cuſtodia condito, geſtorúmque uolumine imperatori recitato de more, prodigioſa feritas in modum ardentiſſimæ facis fuſius uagabatur, elata turpi adulatione multorum, maximéque omniũ præfecti prætorio tunc Modeſti. Qui dum formidine ſucceſſoris agitaretur, indicies obumbratis blanditiarum concinnitatibus cauillando Valentem ſubruſticum hominem ſibi uarie commulcebat, horridula eius uerba & rudia floſculos Tullianos appellans, & ad extollendam eius uanitiem ſidera quoque ſi iuſſiſſet exhiberi poſſe promittens. Igitur & Theodorus à Conſtantinopoli, quam ex negotio familiari petie-

rat, rapi celeri iubetur effectu. & dum ille reducitur, ex præiudicijs uarijs quæ diebus exercebantur & noctibus, plures à diſiunctiſſimis regionibus trahebantur, dignitatibus & nobilitate conſpicui. Cúmque nec carceres publici iam diſtenti, incluſorum iam cateruas, nec priuata domicilia ſuſtinerent, conſtipatione uaporata confertas, quoniam uinculis maxima pars eorum attinebatur, & ſuam & proximi uicem omnes horrebant. Aduenit aliquando tamen ipſe quoque Theodorus præmortuus & atratus: quo in deuia parte territorij abſcondito, paratis omnibus quæ indagines futuræ poſcebant, internarũ cladum litui iam ſonabãt. Et quia fallere non minus uidetur qui geſta præterit ſciens, quàm ille qui nunquam facta fingit: non abnuimus (neq; enim ambigitur) ſalutem Valentis & antea ſæpius per occultas coitiones, & tunc in extrema demerſam: ferrúmque ad iugulum eius propè adactum à militaribus, fato reluctante depulſum: quem lachrymoſis in Thracia diſcriminibus deſtinarat. Nanque & in nemoroſo quodam inter Antiochiam & Seleuciam loco, leni quiete poſt meridiem conſopitus, à Salluſtio tunc Scutario, & ſæpe aliâs appetitus inſidiantibus multis, uitæ terminis à primigenio ortu adſcriptis auſa immania frænantibus, euadebat: ut ſub principibus Commodo & Seuero nonnunquam accidebat. Quorum ſumma ui ſalus crebro oppugnabatur: adeo ut poſt inteſtina pericula multa & uaria, alter in amphitheatrali cauea, cum adfuturus ſpectaculis introiret, à Quintiano ſenatore inlicitæ cupidinis homine ad debilitatem penè pugione uulneraretur: alter inopinabili impetu, tempore ætatis extrema à Saturnino centurione conſilio Plautiani præfecti in cubiculo iacens confoderetur, ni tuliſſet ſuppetias filius adule-

ſcens. Quocirca etiam Valens erat uenia dignus, uitam quam ereptum ire perfidi properabant, omni cautela defendēs. Sed inexpiabile illud erat, quòd regaliter turgidus, pari eodémque iure, nihil inter ſe diſtantibus meritis, nocentes innocẽtésque maligna inſectatione uolucriter perurgebat: & dũ adhuc dubitaretur de crimine, imperatore non dubitante de pœna, damnatos ſe quidam prius diſcerent quàm ſuſpectos. Adoleſcebat autem obſtinatũ eius propoſitum, admouente ſtimulos auaritia & ſua & eorum qui tunc in regia uerſabantur, nouos hiatus aperientium, & ſiqua humanitatis fuiſſet mentio, rara, hanc appellantium tarditatem: qui cruentis adulationibus inſtitutum hominis mortem in acie linguæ portantis ad partẽ peſſimam deprauantes, omnia turbine intempeſtiuo perflabant, euerſum ire funditus domus opulentiſſimas feſtinantes. Erat enim expoſitus acceſſu inſidiantium & recluſus, uitio gemino pernicioſe implicitus, quòd intoleranter iraſcebatur tunc magis cum eum puderet iraſci: & quæ facilitate priuati opertis ſuſurris audierat, an uera eſſent excutere tumore principis ſuperſedens, pro ueris accipiebat & certis. Inde factum eſt ut clementiæ ſpecie penatibus multi protruderẽtur inſontes, præceps in exilium acti: quorum in ærario bona coacta, & ipſe ad quæſtus proprios redigebat: ut damnati cibo precario uictitarent, anguſtijs formidandæ paupertatis adtriti: cuius metu uel in mare nos ire præcipites ſuadet Theognis poeta uetus & prudẽs. Quæ etiamſi recta fuiſſe cõceſſerit quiſquã, erat tamẽ ipſa nimietas odioſa. Vnde animaduerſum eſt recte hoc definitũ, Nullam eſſe crudeliorẽ ſentẽtiã ea, quæ eſt cũ parcere uidetur aſperior. Igitur cũ præfecto prætorio ſummatibꝰ quæſitis in unũ, quibus cognitiones cõmiſſæ ſunt, intẽdũtur ecu

lei expediuntur pondera plūbea cum fidiculis & uerberibus. reſultabant omnia truculentæ uocis horroribus, inter catenarum ſonitus, tene, claude, comprime, abde, miniſtris officiorum triſtium clamitantibus. Et *quoniam addici poſt cruciabiles pœnas uidimus multos, ut in tenebroſis rebus confuſione cuncta miſcente, ſummatim quia nos penitiſſima geſtorū memoria fugit, quæ recolere poſſumus expeditius abſoluemus.* Primo *introuocatu poſt interrogatiunculas leues* Pergamius *à* Palladio, *ut dictum eſt, proditus, quædam imprecationibus præſciſſe nefarijs, ſicut erat impendio eloquentior & in uerba periculoſa proiectus, inter ambigentes iudices quid prius quæri debeat quidúe poſterius, dicere audacter exorſus, multa hominum milia quaſi conſciorum ſine fine ſtrependo fundebat, modò non ab extremo* Atlante *magnorum criminum arguēdos poſcens aliquos exhiberi.* Quo, *ut conſarcinante nimis ardua, morte multato, alijſque gregatim poſt illum occiſis, ad ipſius* Theodori *cauſam, quaſi ad olympici certaminis puluerem peruenitur.* Eodem *die inter complura alia hoc quoque euenerat triſte: quòd* Salia *theſaurorū paulo antè per* Thracias *comes, cum de uinculis educitur audiendus, & calceo inſerit pedē, quaſi ruina incidētis immenſi terroris repente perculſus, animam inter retinentium manus efflauit.* Conſtituto *itaque iudicio, & cognitoribus præſcripta oſtentantibus legum, ſed ex uoluntate dominantis moderantibus momenta cauſarum, horror peruaſerat uniuerſos.* Totus *enim deuius ab æquitate dilapſus, iámque eruditior ad lædendum, in modum harenariæ feræ, ſi admotus quiſquam fabricæ diffugiſſet, ad ultimam rabiem ſæuiebat.* Inducti *itaque* Patricius & Hilarius, *ordinémque replicare iuſſi geſtorum, cum inter exordia uariarent,*

fodicatis lateribus inlato tripode quo utebantur, adacti ad ſummas anguſtias aperiunt negotij fidem, ab ipſis exordijs replicatam. Et *prior* Hilarius: *Conſtruximus, inquit, magnifici iudices, ad cortinæ ſimilitudinem* Delphicæ *diris auſpicijs, de laureis uirgulis infauſtam hanc menſulã quã uidetis: & imprecationibus carminum ſecretorum choragij'ſque multis ac diuturnis ritualiter conſecratam mouimus tandem. mouendi autem, quoties ſuper rebus arcanis conſulebatur, erat inſtitutio talis.* Conlocabatur *in medio domus emaculatæ odoribus* Arabicis, *undique lance rotunda pure ſuperpoſita, ex diuerſis metallicis materijs fabrefacta: cuius in ambitu rotũditatis extremo elementorum uigintiquatuor ſcriptiles formæ inciſæ perite, dijungebantur ſpatijs examinate dimenſis.* Has *linteis quidam indumentis amictus, calceatúſque itidem linteis ſoccis, torulo capite circunflexo, uerbenas felicis arboris geſtans, litato conceptis carminibus numine præſcitionum autore, cærimoniali ſcientia ſuperſiſtit cortinulas, penſilem anulum librans artum ex carpathio filo perquàm leui, myſticis diſciplinis initiatum: qui per interualla diſtincta retinentibus ſingulis literis incidens ſaltuatim, heroos efficit uerſus interrogationibus conſonos, ad numeros & modos plene concluſos: quales leguntur* Pythici, *uel ex oraculis editi* Branchidarũ. Ibi *tum quærẽtibus nobis, qui præſenti ſuccedet imperio, quoniam omni parte expolitus fore memorabatur: adſiliens anulus duas perſtrinxerat ſyllabas: & cum adiectione literæ poſtrema exclamauit præſentium quidam,* Theodorum *præſcribente fatali neceſſitate portendi. nec ultra ſuper negotio eſt exploratum: ſatis enim apud nos conſtabat, hunc eſſe qui poſcebatur.* Cúmque *totius rei notitiam ita ſignate ſub oculis iudicum ſubiecißet, adiecit beniuole, id*

Theodorum penitus ignorare. Poſt hæc interrogati, an ex fide ſortium quas agitabant, ea præſcierint quæ ſuſtinerent: uerſus illos notiſſimos ediderunt, clare pronuntiantes capitalem eis hanc operam ſcrutandi ſublimiora cito futurã: nihilominus tamen ipſi quoque cum cognitoribus principi cædes incendiáque flagitantes furias imminere: quorũ tres ponere ſufficiet ultimos.

οὐ μὴν ἀτίμητόν γε σὸν ἔσσεται αἷμα, καὶ αὐτοῖς
τισιφόνη βαρύμηνις ἐφοπλίσσει κακὸν οἶτον
✱αὐτίκα ἐν πεδίοις ἴμμαντος καιομένοις κάρ.

Quibus lectis, unguibus male multati ſeparantur exanimes. Poſtea ut cogitati ſceleris officina pateret aperte, honoratorum inducitur globus, uertices ipſos continens rerum. cúmque nihil præter ſe quiſque cernens, ruinam ſuam impelleret ſuper alium, permiſſo quæſitorum cœptans dicere Theodorus, primo in pacem uenialem proſtratus, dein coactius reſpondere compulſus, oſtendit re cognita per Euſerium, ne ad Imperatorem referret, ut conatus eſt aliquoties ab eo prohibitum, adſerente non appetitu regni occupandi inlicito, ſed ratione quadam indeclinabilis fati, id quod ſperabatur ultro uenturum. deinde hæc eadem Euſerio ſub cruenta quæſtione confeſſo confutabant Theodorum literæ ſuæ, per ambages obliquas ad Hilarium ſcriptæ: quibus ſpe iam firma concepta ex uatibus, de re non cunctabatur, ſed tempus patrandæ cupidinis quæritabat. Quibus poſt hæc cognitis ſequeſtratis, Eutropius Aſiam proconſulari tunc obtinens poteſtate, ut factionis conſcius arceſſitus in crimen, abſceſſit innocuus, Paſiphilo eximente philoſopho: qui ut eum mendacio iniuſto peruerteret, crudeliter tortus, de ſtatu robuſtæ mentis non potuit deturbari. His acceſſit

philoſophus Simonides, adoleſcens ille quidem, uerum noſtra memoria ſeueriſſimus. Qui cum audiſſe negotium per Fiſtudium deferretur, & cauſam non ex ueritate, ſed ex unius nutu penſari ſenſiſſet, didiciſſe ſe dixit prædicta, & commiſſa pro firmitate animi tacuiſſe. Quîs omnibus perſpicaciter inquiſitis, imperator cognitorum conſultationi reſpondens, ſub uno proloquio cunctos iubet occidi: & uix ſine animorum horrore funeſtum ſpectaculum multitudine innumera contuente, & onerante queſtibus cælum (nanque ſingulorum mala omnium eſſe communia credebantur) ducti uniuerſi flebiliter iugulantur præter Simonidem: quem ſolum ſæuus ille ſententiæ lator, efferatus ob conſtantiã grauem, iuſſerat flammis exuri: qui uitam ut dominam fugitans rabidam, ridens ſubitas momentorum ruinas, immobilis conflagrauit, peregrinum illum imitatus Protea cognomine philoſophum clarum: qui cum mundo digredi ſtatuiſſet, Olympiæ quinquennali certamine ſub Græciæ conſpectu totius, aſcenſo rogo quem ipſe conſtruxit, flammis abſumptus eſt. Et poſt hunc diebus ſecutis omnium ferè ordinum multitudo, quam nominatim recenſere eſt arduum, in plagas calumniarum coniecta percuſſorum dexteras fatigauit, tormentis & plũbo & uerberibus ante debilitata: ſumptúmque eſt de quibuſdam ſine ſpiramento uel mora ſuppliciũ, dum quæritur an ſumi deberet: & ut pecudum ubique trucidatio cernebatur. Deinde congeſti innumeri codices, & acerui uoluminum multi, ſub conſpectu iudicum concremati ſunt, ex domibus eruti uarijs ut inliciti, ad leniẽdam cæſorum inuidiam, cum eſſent plerique liberaliũ diſciplinarum indices uariarum & iuris. neque ita multo poſt Maximus ille philoſophus, uir ingẽti nomine doctrinarũ, cuius

ex uberrimis ſermonibus ad ſcientiam copioſius Iulianus exſtitit imperator, oraculi ſupradicti uerſus audiſſe inſimulatus: ſéque comperiſſe adſenſus, ſed reticenda profeſſionis conſideratione non effudiſſe, uerum ultro prædixiſſe conſultores ipſos ſupplicijs pœnalibus perituros: Epheſum ad genuinam patriam ductus, ibique truncatus, ſenſit docēte periculo poſtremo, quæſitoris iniquitatem omnibus eſſe criminibus grauiorem. Conſtrictus etiam Diogenes laqueis impiæ falſitatis, uir nobili proſapia editus, ingenio, facundia forenſi, ſuauitatéque præſtans, dudum Bithyniæ rector, ut opimum patrimonium eius diriperetur, capitali eſt pœna adfectus. Ecce autem Alypius quoque ex uicario Britanniarum, placiditatis homo iucundæ, poſt otioſam & repoſitam uitam, quoniam hucuſque iniuſtitia tetenderat manus, in ſqualore maximo uolutatus ut ueneficij reus citatus eſt cum Hierocle filio adoleſcente indolis bonæ, urgente Diogene quodam & uili & ſolo, omníque laniena excruciato, ut uerba placentia principi, uel potius arceſſitori loqueretur: quo cum pœnis non ſufficerent membra, uiuo exuſto, ipſe quoque Alypius poſt multationem bonorum exulare præceptus, filium miſerabiliter ductum ad mortem caſu quodam proſpero reuocatum recepit. Per id omne tempus Palladius ille coagulum omniũ ærumnarum, quē captum à Fortunatiano docuimus primum, ipſa ſortis infimitate ad omnia præceps, clades alias ſuper alias cumulando, lachrymis uniuerſa perfuderat luctuoſis. nanctus enim copiam nominandi ſine fortunarũ diſtantia quos uoluiſſet ut artibus interdictis imbutos, ita ut ferarum occulta ueſtigia doctus obſeruare uenator, multos intra caſſes lugubres includebat, quoſdam ueneficiorum notitia pollutos, alios ut appetitoribus imminuendæ conſcios maie-

ſtatis. Et ne uel coniugibus maritorum uacaret miſerias flere, immittebātur cōfeſtim qui ſignatis domibus inter ſcrutinia ſupellectilis pœnis addicti, incantamenta quædam anilia uel ludibrioſa ſubderent amatoria, ad inſontium perniciem concinnata: quibus in iudicio recitatis, ubi non lex, non religio, non æquitas ueritatem à mendacijs dirimebat, indefenſi, bonis ablatis, nullo contacti delicto, promiſcue iuuenes, alij'que membris omnibus capti ad ſupplicium ſellis geſtatorijs ducebantur. Inde factum eſt per Oriētales prouincias, ut omnes metu ſimilium exurerent libraria omnia: tantus uniuerſos inuaſerat terror. Nanque ut expreſſius loquar, omnes ea tēpeſtate uelut in Cimmerijs tenebris reptabamus, paria conuiuis Siculi Dionyſij pauitantes: qui cum epulis omni triſtioribus fame ſaginarentur, ex ſummis domorum laquearijs in quibus diſcumbebant, ſetis nexos equinis & occipitijs incumbentes gladios perhorrebant. Tunc & Baſſianus, procerum genere natus, notarius militans inter primos, quaſi prænoſcere altiora conatus, licet ipſe de qualitate partus uxoris conſuluiſſe firmaret, ambitioſo neceſſitudinum ſtudio quibus tegebatur morte ereptus, patrimonio opimo exutus eſt. Inter fragores tot ruinarum Heliodorus Tartareus ille malorū omnium cum Palladio fabricator, mathematicus, ut memorat uulgus, colloquijs ex aula regia præpigneratus abſtruſis, iā funebres aculeos excitabat, omni humanitatis mutamento ad prodēda quæ ſciret uel fingeret laceſſitus. nā & ſollicitius cibo mūdiſſimo fouebatur, & ad largiēdū pellicibus merebat æs conlaticium graue, & incedebat paſſim elate os circunferens uultuoſum omnibus formidatus, ea fiducia ſublatior, quòd ad lupanar, quod ſicut ipſe uoluit liberius ſeruabatur, cubicularijs officijs præpoſitus adſi-

due propalam uentitabat, elogia parentis publici perferens futura pluribus luctuoſa: pérque eum ut forenſium cauſarum patronum, quid in primis orationis partibus collocaret, ut proficere poſſit facilius Valens, quibúſue figurarum cõmentis ſplendida loca adtentare debeat, præmonebatur. Et quoniam longum eſt, quæ cruciarius ille conflauit, hoc unum ediſſeram, quanquam præcipiti confidentia patriciatus columina ipſa pulſauit. Qui ex clandeſtinis, ut dictum eſt, regiorum confabulationibus immaniter adrogans, & ipſa utilitate ad facinus omne uenalis, egregium illud par conſulum Euſebium & Hypatiū germanos fratres, Conſtantij principis quondam adfines, ad cupidinem altioris fortunæ erectos, & conſuluiſſe & agitaſſe quædã ſuper imperio detulit: addens itineri ad mendacium ficte conſtructo, quòd Euſebio etiam principalia indumenta parata ſint. Quibus hauſtis auenter, fremebũdus & minax cui nihil licere debuerat, quia omnia ſibi licere etiam iniuſta exiſtimabat, inremiſſe ab extremis regionũ interuallis exhibitis omnibus, quos ſolutus legibus accuſator perduci debere profunda ſecuritate mandarat, ſuſcipi quæſtionem criminoſe præcipit. Cúmque nodoſis coartationibus, æquitate diu iactata nixis, adſeueratione perditi nebulonis durante, nullã confeſſionem exprimere tormenta grauia potuiſſent; ablegatóſque ab omni huiuſmodi conſcientia ueritas ipſa uiros oſtenderet claros, calumniator quidem ita ut antea honorabiliter colebatur: illi uero exilio & pecuniarijs adflicti diſpendijs, paulo poſtea reddita ſibi mulcta ſunt reuocati, dignitatibus integris & ſplendore. Nec tamen poſt hæc tam pœnitenda repreſſius actum eſt uel pudenter, non reputante alta nimium poteſtate, quòd recte inſtitutis ne cum inimicorum quidem

incommodis in delicta conuenit ruere uoluntaria: nihilque ſit tam iniquum, quàm ad ardua imperij ſupercilia, etiam acerbitatem naturæ adiungi. Sed Heliodoro *incertum morbo an aliqua excogitata ui mortuo (nolim dicere, utinam nec ipſa res loqueretur) funus eius per ueſpillones elatum pullati præcedere honorati complures, inter quos & fratres iuſſi ſunt conſulares.* Ibi *tunc rectoris imperij caries tota ſtoliditatis apertius eſt profanata: qui cum abſtinere inconſolabili malo rogaretur, obnixe inflexibilis manſit: ut uideretur aures occluſiſſe ceris, quaſi ſcopulos* Sireneos *tranſgreſſurus.* Superatus *tamen precibus deſtinatis, tandem nudatis capitibus infauſtam buſtuarij libitinam aduſque ſepulchrum incedentes pedibus, quoſdam etiam complicatis articulis, præire mandauit.* Horret *nunc reminiſci, qua iuſtitia humiliati tot rerum apices uiſebãtur, & præcipue conſulares, poſt ſcipiones & trabeas & faſtorum monumenta mundana.* Inter *quos omnes adoleſcentia, & uirtutum pulchritudine commendabilis noſter* Hypatius *præminebat, uir quieti placidíque conſilij, honeſtatem lenium morum uelut ad perpendiculum librãs: qui & maiorum claritudini gloriæ fuit, & ipſe poſteritatem mirãdis actibus præfecturæ geminæ decorauit.* Acceſſerat *hoc quoque eodem tempore ad* Valentis *cæteras laudes, quòd cum in alijs ita ſæuiret infeſte, ut pœnarum moras ægre ferret finiri cum morte,* Pollentianum *tribunum malitia quendam exuperantem, iiſdem diebus conuictum confeſſúmque, quòd execto uiuæ mulieris uentre atque intempeſtiuo partu extracto, infernis manibus excitis de permutatione imperij conſulere auſus eſt: familiaritatis eius intuitu ordine omni muſſante abire iuſſit inlæſum, ſalutẽ & inuidẽdas opes, & militiæ ſtatũ integrũ re-*

tenturum. O præclara informatio doctrinarum, munere cæleſti indulta felicibus, quæ uel uitioſas naturas ſæpe excoluiſti! quanta in illa caligine temporum correxiſſes, ſi Valenti ſcire per te licuiſſet, nihil aliud eſſe imperium, ut ſapientes definiunt, niſi curam ſalutis alienæ: bonique eſſe moderatoris, reſtringere poteſtatem, reſiſtere cupiditati omnium rerũ, & implacabilibus iracundijs: noſſéque, ut Cæſar dictator aiebat, miſerum eſſe inſtrumentum ſenectuti, recordationem crudelitatis: ideóque de uita & ſpiritu hominis, qui pars mundi eſt, & animantium numerum complet, laturũ ſententiam diu multúmque cunctari oportere, nec præcipiti ſtudio ubi irreuocabile factum eſt, agitari: ut exemplum eſt illud antiquitati admodum notum. Apud proconſulem Aſiæ Dolabellam Smyrnæa materfamiliâs filium proprium & maritum uenenis necaſſe confeſſa, quòd filium ex priore uiro ab eis occiſum comperiſſet, & comperendinata, cum conſilium ad quod ex more dilata eſt, anceps quid inter ultionem & ſcelus ſtatui debeat hæſitaret, ad Areopagitas miſſa eſt, Athenienſes iudices triſtiores: quorum æquitas deorum quoque iurgia dicitur diſtinxiſſe. Hi cauſa cognita, centeſimo poſt anno cum accuſatore mulierem adeſſe iuſſerunt, ne aut abſoluerent ueneficam, aut ultrix neceſſitudinum puniretur. ita nunquã tardum exiſtimatur, quod eſt omnium ultimum. Poſt commiſſa iniquitatibus uarijs antedicta, & impreſſas fœde corporibus liberis quæ ſuperuixerant notas, inconniuens Iuſtitiæ oculus, arbiter & uindex perpetuus rerum uigilauit attente. nanque cæſorum ultrices diræ, perpetium numeratione querelarũ iuſtiſſima commouẽte, Bellonæ accenderãt faces: ut fides oraculi firmaretur, quod nihil impune prædixerat perpetrari. Dũ hæc quæ ſupra digeſta ſunt

Antiochiæ Parthico fragore ceſſante per inteſtinas dilatantur ærumnas, cœtus furiarum horrificus poſt conuolutos multiplices caſus ab eadem urbe digreſſus, ceruicibus Aſiæ totius inſedit hoc modo. Feſtinus quidam Tridentinus ultimi ſanguinis & innoti, in nexum germanitatis à Maximino dilectus ut ſodalis & cõtogatus, decernentibus fatis ad Orientem transgreſſus eſt: ibíque adminiſtrata Syria, magiſterióq; memoriæ peracto, bona lenitudinis & reuerentiæ reliquit exempla. unde regere Aſiam proconſulari poteſtate exorſus, uelificatione tranquilla (ut aiunt) ferebatur ad gloriam. audiens autem Maximinum optimo cuique exitialem, obtrectabat ſubinde actibus eius, ut perniciosis & fœdis. Sed cum impie peremptorum exequijs ſuffragantibus ad præfecturam ueniſſe hominem compeiſſet immeritum, exarſit ad agenda ſperãdáque ſimilia: & hiſtrionis ritu mutata repente perſona, ſtudio nocendi concepto, incedebat oculis intentis ac rigidis, præfecturam autumans adfore propediem, ſi ſe contaminaſſet inſontium pœnis. Et quanquam ſint multa & uaria, quæ ut leuius interpretemur, egit aſperrime, pauca tamen dici ſufficiet, quæ ſunt nota ac peruulgata, ad æmulationem eorũ commiſſa quæ facta ſunt Romæ. ratio enim eadem eſt ibi recte ſecúſue geſtorũ, etiamſi magnitudo deſit diſſimilis rerum. Philoſophum quendam Cœranium, haud exilis meriti uirum, ea cauſa tormẽtorum immanitate inultum occidit, quòd ad coniugem ſuam familiariter ſcribens, id ſermone addiderat Græco, σὺ δὲ νόει, καὶ σίφι τὴν τύλην: quod dici prouerbialiter ſolet, ut audiens altius aliquid agendum cognoſcat. Anum quandam ſimplicem, interuallatis febribus mederi leni carmine conſuetam, occidit ut noxiã, poſtquam filiam ſuam ipſo conſcio curauit accita. In char

tis cuiuſdam municipis clari,ſcrutari ex negotio iuſſis,genitura Valētis cuiuſdam inuenta eſt: repellenſque calumnias is cuius intererat, cum obiectaretur ei quamobrem conſtellationem principis collegiſſet, fratrem ſuum fuiſſe Valentem dudúmque obijſſe documentorū plena fide monſtrare pollicitus,inexpectato ueritatis iudicio laniatus,lacer trucidatus eſt. Viſus adoleſcens in balneis admouere marmori manus utriuſque digitos alternatim & pectori, ſeptémque uocales literas numeraſſe, ad ſtomachi remedium prodeſſe id arbitratus, in iudiciū tractus,percuſſus eſt gladio poſt tormenta. His & mihi uertēti ſtilū in Gallias confunditur ordo ſeriéſque geſtorū, inter multa & ſæua Maximinum reperiens iam præfectum: qui poteſtate late diffuſa ſæuum imperatori acceſſerat incētiuum, maieſtati fortunæ miſcenti licentiam grauem. Quiſquis igitur dicta conſiderat, perpēdat etiam cætera quæ tacentur, ueniam daturus ut prudens,ſi non cūcta complectimur, quæ conſiliorum prauitas crimina in maius exaggerendo commiſit. Adoleſcēte enim acerbitate rationum inimica rectarum,trux ſuopte ingenio Valētinianus, poſt eiuſdem Maximini aduentū nec meliora monente ullo nec retentēte, per aſperos actus uelut æſtu quodam fluctuum ferebatur & procellarum:adeo ut iraſcentis ſæpe uox & uultus & inceſſus mutaretur & color. Quam rē iudicia uaria teſtātur & certa,è quibus pauca ſufficiet poni. Adultus quidam ex his quos pædagogianos appellāt,ad obſeruandam uenaticiam prædā Spartanū canem retinere diſpoſitus,ante prædictum tēpus abſoluit,aſſultu eius euadere conantis appetitus & morſu : ideóque necatus ad exitium fuſtibus,eadem humatus eſt die. Præpoſitū fabricæ oblato thorace polito faberrime, præmiúmque ideo expectantem, ea

re præcepit occidi, quòd pōdus paulo minus habuit ſpecies ferrea quàm ille formarat. Conſtantianus ſtrator, paucos militares equos ex his auſus mutare, ad quos probandos miſſus eſt in Sardiniam, eodem iubente lapidum ictibus oppetijt crebris. Athanaſius fauorabilis tunc auriga, ſuſpectus ei uulgari leuitate, ut iuuus mœndi iuberetur, ſiquid tētaſſet huiuſmodi, cuius non multo poſtea beneficijs uſum ferebatur, nulla delata uoluptatum artifici uenia, ignibus aboleri præceptus eſt. Africanus cauſarum in urbe defenſor aſſiduus, poſt adminiſtratam prouinciam ad regendam aliam adſpirauit, cuius ſuffragatori magiſtro equitum Theodoſio id petenti, ſubagreſti uerbo reſponderat, Abi, inquit, comes: & muta ei caput, qui ſibi mutari prouinciam cupit. & hoc elogio perijt homo diſertus, ad potiora feſtinans ut multi. Claudium & Salluſtium ex Iouianorū numero, aduſque tribunatus dignitates progreſſos, accuſabat quidam uilitate ipſa deſpectus, quòd cum imperiū Procopius affectaſſet, aliqua pro eo locuti ſunt bona. Cúmque nihil quæſtiones reperirent, aſſidue mandare magiſtris equitum auditoribus princeps, ut agerent Claudium in exilium, & Salluſtium pronuntiarent capitis reum pollicitus quòd eum reuocabit ad ſupplicium raptum. hócque ita ut ſtatutum eſt obſeruato, nec Salluſtius morte exemptus eſt, nec Claudius niſi poſt eiuſdem Valentiniani obitum deportationis mœſtitia liberatus. * cum illi ſæpiſſime torquerentur. Replicatis igitur quæſtionibus denſe, & quibuſdam ui tormentorum abſumptis, ne ueſtigia quidem ulla delatorum reperta ſunt criminum. In hoc negotio protectores ad exhibendas miſſi perſonas, dicuntur fuſtibus præter ſolitū uſi. Horreſcit animus omnia recenſere, ſimúlque reformidat, ne profeſſo quæſiſſe

uideatur in uitia principis aliàs commodiſſimi. Illud *tamen nec præteriri eſt æquum nec ſileri, quòd cum duas haberet urſas ſæuas hominum ambeſtrices,* Micam auream *&* Innocentiam, *cura agebat enixa ut earum caueas prope cubiculum ſuum locaret, cuſtodéſque adderet fidos uiſuros ſollicite ne quo ea ſuperarum debetur luctificus calor.* Innocentiam *deniq;, poſt multas quas eius laniatu cadauerũ uiderat ſepulturas, ut benemeritã in ſyluas abire dimiſit innoxiam.* Et *hæc quidem morũ eius & propoſiti cruenti ſunt documenta uerißima: ſolertis uero circa* Rempub. *nuſquam digredientis* * *è ſpeculis ſiquis hoſtiũ ſe cõmouiſſet deſuper uiſus obruebatur.* Agitabatur *autem inter multiplices curas id omnium primum & potiſſimum, ut* Macrianum *regem auctum inter mutationes crebras ſucceſſionum, iámque in noſtros adultis uiribus exurgentem ui ſuperſtitem raperet uel inſidijs, ut multo ante* Vadomariũ Iulianus. *& præmiſſum negotium poſcebat & tempus. cognitóque tranſfugarũ indicijs, ubi comprehẽdi nihil operiens poterit antedictus, tacite quantũ conceſſit facultas, nequis cõſerendo officeret põti, iunxit nauibus* Rheni. Et *antegreſſus cõtra* Mattiacas *aquas primus* Seuerus, *qui pedeſtrẽ curabat exercitũ, perpenſa militum paucitate territus ſtetit, timens ne reſiſtere nequẽs irruenti, opprimeretur hoſtiliũ agminum mole. & quia ſuſpicabatur uenalia ducentes mancipia ſcurras, caſu illic repertos, id quod uiderant excurſu celeri nunciare, cunctos mercibus direptis occidit.* Aduentu *itaque plurium copiarum animati duces, caſtriſque ad tempus breuißimum fixis, quia nec ſarcinale iumentum quiſquam nec tabernaculũ habuit præter principem, cui tapetes ſuffecerant pro tentorio, parũper ob tenebras morati nocturnas, exiliente lu-*

*na procincti pergebāt ulterius itinerũ gnari * tempore iaceat, extēto ſtrepitu ſuorum eſt impeditus: quibus aſſidue mandans ut incendijs & rapinis abſtinerent, impetrare non potuit. Ignium enim crepitu diſſoniſque clamoribus ſatellites exciti, idque quod acciderat ſuſpicati, carpento ueloci impoſitum regem anguſto aditu circunfractis collibus abdiderunt. Hac Valentinianus gloria defraudatus, nec ſua culpa, nec ducum, ſed intemperantia militis, quæ diſpendijs grauibus ſæpe rem Romanam afflixit, aduſque quinquageſimum lapidem terris hoſtilibus inflammatis, redijt Treueros mœſtus. Vbi tãquam leo, ob ceruum amiſſum uel capream, morſus uacuos concrepans, dum hoſtiũ diſiecta frangeret timor, in Macriani locum Bucinobantibus quæ contra Mogontiacum gens eſt Alemanna, Fraomarium ordinauit: quem paulo poſtea, quoniam recẽs excurſus eũdem penitus uaſtauerat pagum, in Britanniam tranſlatum poteſtate tribuni Alemannorum præfecerat numero, multitudine uiribúſque ea tempeſtate florenti. Bitheridum uero & Hortarium nationis eiuſdem primates itẽ regere milites iuſſit. è quibus Hortarius proditus opera Florentij Mogontiaci ducis, contra Remp. quædam ad Macrianum ſcripſiſſe barbaróſque optimates, ueritate tormentis expreſſa conflagrauit flamma pœnali. Abhinc inter * * proxima hæc narratione diſſeri continua placuit, ne dum negotijs longe diſcretis & locis alia ſubſeruntur, cognitio multiplex neceſſario confundatur. Nubel uelut regulus per nationes Mauricas potētiſſimus, uita digrediẽs, & legitimos & natos è concubinis reliquit filios: è quibus Zamma comiti nomine Romano acceptus, latẽter à fratre Firmo peremptus, diſcordias excitauit & bella. eius enim necem ulciſci impenſiore ſtudio properans co-*

mes, ad inſidiatoris perniciem multa ciebat & formidanda. utque rumores diſtulerũt aſſidui, nauabatur opera diligens in palatio: Romani quidẽ relationes, multa & aſpera congerẽtes in Firmum, libenter ſuſcipi, recitaríque principi, in earum fauorem concinentibus multis: ea uero, quæ cõtrà Firmus ſalutis tuẽdæ gratia docebat crebro per ſuos, accepta diutius occultari: Remigio tunc officiorũ magiſtro, affine amicóque Romani, inter potiores imperatoris neceſſitates hæc uelut minima & ſuperflua nonniſi opportune legi poſſe aſſeuerante. quæ cum ad obruendam defenſionem ſuam agitari aduerteret Maurus, ultimorũ metu iam trepidans, ne amandatis quæ prætendebat, ut pernicioſus & contumax condemnatus occideretur, ab imperij ditione deſciuit, & adiumenta * tium ad uaſtand * hoſtis implacabilis incrementis uirium adoleſceret, ad abolẽdum cum comitatẽſi auxilio militis pauci Theodoſius magiſter equitum mittitur: cuius uirtutes ut impetrabiles ea tempeſtate præ cæteris nitebãt, Domitij Corbulonis & Duſij ueterum ſimilimi: quorũ prior ſub Nerone, alter Traiano rem regente Romanam, pluribus inclaruere fortibus factis. Proinde ab Arelate ſecũdis egreſſus auſpicijs, emeatóque mari cum claſſe quam ductabat, nullo de ſe rumore prægreſſo defertur ad Sitifenſis Mauritaniæ littus, quod appellant accolæ Igilgitanum. Ibíque inuentum caſu Romanum leniter adlocutus, miſit ad uigilias ordinãdas & prætenturas, parum ſuper his quæ uerebatur increpitum. Quo ad Cæſarienſem digreſſo, Gildonem Firmi fratrem & Maximũ miſit correcturos Vincentiũ: qui curans Romani uicem, inciuilitatis eius erat particeps & furtorum. Recepto itaque tardius milite, quem amplitudo morabatur maris, Sitifim properans Romanum cum domeſticis cuſto-

diendum protutoribus committi mandauit: agénſque in oppido ſollicitudine diducebatur ancipiti, multa cum animo uerſans, qua uia, quibúſue commētis per exuſtas caloribus terras primus aſſuetum duceret militem: uel hoſtem caperet diſcurſatorem & repentinum, inſidijſque potius clandeſtinis quàm præliorum ſtabilitate confiſum. Quod ubi Firmo *leui rumore, dein apertis eſt indicijs cognitum, ſpectatiſſimi ducis aduentu præſtrictus, ueniam confeſſionis præteritorū miſſis oratoribus poſcebat & ſcriptis, docentibus eum non ſponte ſua ad id erupiſſe quod norat ſceleſtum, ſed iniquitate graſſante licentius, ut monſtrare pollicebatur. Quibus lectis, pacéque obſidibus acceptis promiſſa, dux ad recenſendas legiones quæ* Africam *tuebantur ire pergebat ad* Pancharianam *ſtationem, quò conuenire præceptæ ſunt.* Ibi *magnificis uerbis atque prudentibus ſpe cunctorum erecta, reuerſus* Sitifim *cōciliato indigena milite cum eo quem ipſe perduxerat, ægre perpetiens moras ad procinctus ire ocyus feſtinabat.* Inter *reſidua autem & clara id amorem eius auxerat in immenſum, quòd à prouincialibus cōmeatum exercitui prohibuit dari, meſſes & condita hoſtium uirtutis noſtrorum horrea eſſe fiducia memorans ſpecioſa.* His *ita cum lætitia poſſeſſorum diſpoſitis ad* Tubuſuptum *progreſſus, oppidum* Ferrato *contiguum monti, legationem ſecundam* Firmi *repudiauit: quæ obſides, ut antè ſtatutum eſt non duxerat ſecum. unde omnibus pro loco & tempore cautius exploratis, concito gradu* Tyndēſium *gentem &* Maſiniſſenſium *petit, leuibus armis inſtructas, quas* Maſcizel & Dius *fratres* Firmi *ductabant. cúmque eſſent hoſtes iam in conſpectu membris omnibus celeres, poſt miſſilia hincinde crebrius iacta, committitur certamen aſperrimum, intérque*

genitus, mortes & uulnera audiebatur barbarorum ululabilis fletus captorum & cæſorum: pugnáque dirempta plures agri populati ſunt & incẽſi. inter quos clades eminuere fundi Petrenſis, exciſi radicitus: quem Salmaces dominus, Firmi frater, in modum urbis exſtruxit. Hoc ſucceſſu uictor elatus, mira uelocitate Lamforctenſe oppidũ occupauit, inter gẽtes poſitum antedictas, ubi abunde rei cibariæ copiam condi effecit: ut ſi pergens interius alimentorum offendiſſet penuriam, iuberet è propinquo conuectari. Quæ dum ita procedunt, Maſcizel reparatis uiribus nationum confinium adminicula ductans, conſerta manu cum noſtris, fuſis è parte ſuorum pluribus, ipſe equi pernicitate ægre diſcrimine mortis exemptus eſt. Feſſus ærumnis gemini prælij Firmus, imóque æſtuans corde, nequid ultimæ rationis omitteret, Chriſtiani ritus antiſtites oraturos pacem cum obſidibus miſit. Qui quoniã ſuſcepti lenius, pollicitíque uictui congrua militibus, ut præceptum eſt, læta retulere reſponſa, præmiſſis muneribus, Maurus ipſe fidentius ad Romanum perrexerat ducem, equo inſidens apto ad ancipites caſus. cúmque prope ueniſſet, fulgore ſignorum & terribili uultu Theodoſij præſtrictus, iumento deſilijt: curuatáque ceruice humi penè affixus, temeritatem ſuam flebiliter incuſabat, pacem obſecrãdo cum uenia: ſuſceptúſque cum oſculo, quoniam id Reipublicæ conducebat, bonæ ſpei iam plenus, ſufficientia præbuit alimenta: & quibuſdam propinquis ſuis ad obſidum uicem relictis, abſceſſit, captiuos ut ſpopõderat redditurus, quos primis turbarum exordijs rapuit: biduóque poſt Icoſium oppidum, cuius ſupra docuimus cõditores, militaria ſigna & coronam ſacerdotalem cum cæteris quæ interceperat, nihil cunctatus reſtituit, ut præceptum eſt. Exinde cum diſcur

ſis itineribus magnis Tipaſam noſter dux introiret, legatis Mazicum, qui ſe conſociauerant Firmo, ſuppliciter obſecrantibus ueniam, animo elato reſpondit: ſe in eos, ut perfidos, arma protinus commoturum. Quibus imminentis periculi metu defixis, reuertíque iuſſis ad ſua, Cæſareã ire tendebat, urbem opulentam quondam & nobilem, cuius itidem originem in Africæ ſitu digeſſimus plene: eámque ingreſſus, cum omnem penè mœndijs late diſperſis uidiſſet exuſtam, horridáſque canicie ſilices, primam & ſecundam legionem ad tempus ibi locari diſpoſuit, ut fauillarum egerentes aceruos, agitarent ibi præſidium, ne repetito barbarorũ impetu uaſtaretur. Quæ cum rumores ueri diſtuliſſent, prouinciæ rectores, tribunúſque Vincentius è latibulis quibus ſe commiſerant egreſſi, tandem intrepidi ad ducem ocyus peruenerunt. Quibus ille gratanter uiſis atque ſuſceptis, agénſque etiã apud Cæſaream, fide rerum diligẽtius explorata, comperit Firmum per ſpeciem fauẽtis & ſupplicis tectiore conſilio id moliri, ut nihil hoſtile metuentem exercitum in modum tempeſtatis ſubitæ conturbaret. Quamobrem conuerſus hinc uenit ad municipium Sugabarritanum, Tranſcellenſi monti adcliue: ubi inuentos equites quartæ ſagittariorũ cohortis, quæ ad rebellẽ defecerat, ut contentum ſe ſupplicio leniori mõſtraret, omnes coniecit ad infimum militiæ gradum: eóſque, & Conſtantianorum peditum partem, Tigauias uenire iuſſerat cum tribunis: è quibus unus torquem pro diademate capiti impoſuit Firmi. Dúmque hæc aguntur, reuerterũt Gildo & Maximus, Bellen è principibus Mazicum & Fericium gentis præfectum ducentes, qui factionem iuuerant quietis publicæ turbatoris. * *

producerẽt uinctos. Quo ita ut ſtatutum eſt facto, lucis pri-

niam quam dari tempus flagitauerat, impetrarunt, Sug*gena eorũ ductore.* ⋆ *Romano ſucceſſerat, in* Sitifen*ſem* Maur*itaniam ire diſpoſito ad agitanda præſidia ne prouincia peruaderetur, ipſe præteritis elatior caſibus gẽtem petit* Muſ*onum: quam conſcientia rapinarũ & cædũ actibus congregauerat* Firmi, *ut ſperabatur maiora mox adepturi.* Pro*greſſúſque aliquantum, iuxta* Addenſ*e mani cipium comperit, diſſonas cultu & ſermonum uarietate nationes plurimas unum ſpirantibus animis immaniũ exordia concitare bellorum, adigente hortantéque maxima ſpe præmiorum ſorore* Firmi *nomine* Cyria: *quæ abundans diuitijs, & deſtinatione fœminea, niſibus magnis inſtituit iuuare* Germ*anum.* Q*uocirca* Theodo*ſius ueritus ne* Marti *ſeſe committeret impari, congreſſúſque multitudini immenſæ cum paucis (tria enim milia ductabat atque quingentos) amittere uniuerſos, inter pudorem cedẽdi pugnandíque ardorem gradiens retro paulatim trudente pondere plebis abſceſſit.* Hó*cque euentu barbari nimium quantum* ⋆ ⋆ *& ad internicionem perdiderat cunctos, ni gentium turbulenta concuſſio, procul* Ma*zicum uiſis auxilijs, quos anteibant quidam* Romani, *arbitrata in ſe impetum agminum ferri complurium, uerſa in pedes aperuiſſet noſtris exitus antehac interceptos.* Ex*inde cum milites ducens incolumes* Theodoſ*ius ad fundum ueniſſet nomine* Ma*zucanum, exuſtis deſertoribus paucis, alijſque ad ſagittariorum exemplũ, quibus manus ademptæ ſunt, contruncatis,* Tip*atam menſe* Februario *uenit. ubi diutius agens, ut antiquus ille cunctator pro negotio conſultabat: cõmentis potius & prudentia, quàm periculoſis congreſſibus, hoſtem pugnacem & impetrabilem iactu telorum, ſi fors copiam dederit, oppreſſurus.* Mitte-

bat tamen adſidue ſuadendi quoſdam peritos ad gentes circunſitas, Baiuras, Cantaurianos, Auaſtomates, Caſaues, Dauareſque, & finitimos alios, nunc timore nũc promiſſis eos ad ſocietatem alliciens, ueniámque petulantiæ interdum promittendo: per ambages & moras hoſtem frangentem ſuos impetus oppreſſurus, ut quondam Pompeius Mithridatem. Qua cauſa declinans perniciem proximam Firmus licet præſidiorum magnitudine communitus, relicta plebe quam coegerat magnam mercede, quoniam latendi copiam nocturna quies dedit, Caprarienſes montes longe remotos penetrauit, & diruptis rupibus inacceſſos. cuius abitu clandeſtino multitudo diſperſa, ſine rectore particulatim diffluens, inuadendi eius caſtra noſtris copiã dedit. Híſque direptis, & interfectis qui reſiſtebant uel in deditionem acceptis, regionum maxima parte uaſtata, gentibus per quas tranſibat dux conſultiſſimus adpoſuit fidei compertæ præfectos. Hac inopina ſequẽdi confidentia territus perduellis, ſeruis comitantibus paucis, digreſſu celeri conſulturus ſaluti, nequo præpediretur obſtaculo, abiecit pretioſarum ſarcinas ſpecierum, quas auexerat ſecum. * * *Theodoſius nullíque parcens, mundiore uictu ſtipendióque milite recreato, Caprarienſibus Abanníſque eorum uicinis prælio leui ſublatis, ad municipium properauit enſe: ueríſque nuntijs doctus, barbaros occupaſſe iam tumulos per anfracta undique ſpatia in ſublime porrectos, nullíque peruios niſi indigenis locorum perquàm gnaris, repedando dedit hoſtibus facultatem per inducias licet breues AEthiopum iuxta agentium adminiculis augeri uel maximis. Qui cateruatis copijs fremitúque minaci ſine ſui reſpectu ruentes in pugnam, auerterunt eũ inæſtimabiliũ turmarum ſpecie dira perterrefactum. ſta-*

tímque redintegratis animis commeatus uehens abũde reuertit: & conglobatis ſuis, ſcutáque in formidabilem mouẽtibus geſtum, controuerſas iiſdem oppoſuit manus. Quanquam igitur immite quiddam barbaricas concrepãtibus armis manipuli furentium imminebant, ipſi quoque parmas genibus illidentes: tamen ut pugnator ille cautus & prudẽs miles, paucitate diffiſus, audacter agmine quadrato incedens, ad ciuitatem nomine Contenſem flexit iter intrepidum * noſtros Firmus ut in munimento abſtruſo locarat & celſo cunctiſq; receptis, in proditores, ſatellitéſque memorati animaduertit acriter, ut ſolebat. Hoc eſt magni nominis adiumento gerenti proſperrime, uerus indicat explorator, confugiſſe ad Iſaflenſium populum Firmum. ad quem repoſcendum una cum fratre Mazuca ceteríſque neceſſitudinibus illuc ingreſſus, cum adipiſci non poſſet, genti bellum indixit: & prælio atroci commiſſo, ferocientibus barbaris ultra modum aciem in rotundo habitu figuratam opponit. adeóque Iſaflenſes pondere cateruarum ingentium inclinati ſunt, ut plurimi caderent: & ipſe Firmus ferox & ſæpe in ſuam perniciem præceps, equo auferretur in fugam, per ſaxa & rupes diſcurrere citius adſueto: Mazuca uero frater eius caperetur, letaliter ſaucius. Qui Cæſaream mitti diſpoſitus, ubi ſæua iniſſerat munimẽta facinorũ peſſimorũ, dilatato uulneris hiatu deceſſit. Caput tamen eius auulſum reſiduo corpore, cum magno uiſentiũ gaudio urbi inlatũ eſt antedictæ. Poſt hæc Iſaflenſiũ gentem, quæ obſtitit, ſuperatam dux nobilis incõmodis multis, ut æquitas poſcebat, adflixit. Ibi Euaſium potentem municipem Floriúmque eius filiũ & quoſdam alios, per ſecretiora conſilia temeratorem quietis iuuiſſe confutatos aperte, flammis abſumpſit. Exindéque pergens in-

terius,natione̅ Iubalenam ſpiritu adgreſſus ingenti,ubi natum Nubelem patre̅ didicerat Firmi, repulſus altitudine montiu̅ & flexuoſis anguſtijs ſtetit.& quamlibet facto in hoſtem impetu,pluribúſque peremptis,aperuerit uiam:formidans tamen ſublima collium ad inſidiandum aptiſſima,ducens ſuos incolumes reuertit ad Audienſe caſtellum. ubi Ieſalenſium gens fera ſemet dedit,uoluntaria auxilia præſtare ſpondens & commeatus.His & eiuſmodi glorioſis actibus exultans ampliſſimus ductor, ipſum otij turbatore̅ petebat ualido uirium niſu:ideóque prope munimentum nomine Medianum diu conſiſtens,per multas prudentéſque ſententiarum uias eundem ſibi prodi poſſe ſperabat. Hǽcque cogitationibus anxijs altioréque proſpiciens cura,rurſus ad Iſaflenſe̅s hoſtem comperit reuertiſſe:quos nihil moratus,ut antea,agminibus adoritur concitatis.cui rex Igmazen nomine, ſpectatus per eos tractus,opibúſque inſignis,progreſſus obuia̅ confidenter,Cuius loci es tu,inquit:uel quid acturus huc ueniſti,reſponde.Quem Theodoſius fundata mente intuens toruum:Comes,ait,Valentiniani ſum orbis terraru̅ domini,ad opprimendu̅ latrone̅ funereum miſſus:quem niſi ſtatim reddideris,ut inuictus ſtatuit imperator, peribis funditus cum gente quam regis. Quo audito Igmazen,poſt conuicia multa quæ congeſſit in ducem,ira doloréque perculſus abſceſſit.Et ſecutæ principio lucis,utrinque occurſuræ ſibi ad confligendum proceſſerunt acies minaciſſime:& barbaroru̅ uiginti penè milia in ipſis locata ſunt frontibus occultatis ponè terga ſubſidialibus globis,ut adſurgentes paulatim noſtros multitudine claudere̅t inſperata. híſque Ieſſaleni auxiliares acceſſere quàm plures,quos adiume̅ta & commeatus noſtris docuimus promiſiſſe.contrà Romani quamuis admodum

pauci, tamen fortibus animis uictorijſque antegreſſis elati, denſatis lateribus, ſcutiſq; in teſtudinis formã cohærẽter adaptatis, reſtiterunt gradibus fixis. & à ſole orto uſque diei extimum pugna protenta, paulo ante ueſperam uiſus eſt Firmus equo celſiori inſidens, ſago puniceo porrectius panſo, milites clamoribus magnis hortari, ut dedant Theodoſium opportune, truculentum eum appellans & dirum & ſuppliciorum ſæuum repertorem, ſi diſcriminibus eximi uellent quæ perferebant. Hæ inſperatæ uoces ad dimicandum quoſdam acrius incitarunt, alios deſerere prælium inlexerunt. Proinde ubi noctis aduenit quies prima, partibus tenebrarum obuolutis errore, dux reuerſus ad Duodienſe caſtellum, militéſque recognoſcens, eos quos à pugnandi propoſito pauor & uerba detorſerant Firmi, diuerſo genere pœnarũ extinxit, alios adẽptis dexteris, quoſdam uiuos combuſtos. excubiáſq; agens cura peruigili, barbarorum aliquos, auſos cum apparere non poſſent poſt occaſum lunæ caſtra ſua tentare, fudit, uel inruentes audacius cepit. Digreſſus exinde paſſibus citis, Ieſſalenſes ut ambiguæ fidei per tramites adortus obliquos, unde parum ſperari potuit, ad penuriã uaſtauit extremam: pérq; Cæſarienſis Mauritaniæ oppida reuerſus Sitifim, Caſtorem & Martinianum, rapinarum flagitiorúmque Romani participes, ad meritum tortos mcædit. Redintegratur poſt hæc cum Iſaflenſibus bellum: primóque conflictu barbarorum pluribus pulſis & interfectis, rex eorum Igmazen uincere antehac adſuetus, terrore fluctuans mali præſentis, nihilque commercijs uetitis ad uitam ſpei ſibi reſtare ſi obſtinatius egerit arbitratus, quantum caute fieri potuit & occulte prorupit ex acie ſolus: uiſúmque Theodoſium ſuppliciter petijt, ut Maſſilam Mazicum optimatem ad ſe

uenire iuberet per quem ut rogauerat miſſum, clandeſtinis colloquijs monuit ducem ſuopte ingenio pertinacem, ut ad præbendam ſibi copiã agendi quæ uellet, popularibus ſuis acriter immineret, eóſque adſiduitate pugnandi mutaret in metum, prõptos quidem ad perduellis fauorem, ſed iacturis multiplicibus feſſos. Paruit Theodoſius dictis: & crebritate certaminum Iſaflenſes ita protriuit, ut ijſdem labentibus more pecudũ, Firmus latenter euaderet, & auijs & diuturnis latebris amandatus, inibi dum de fuga conſultat tentus ab Igmazene cuſtodiretur. Et quoniam obſcurius geſta didicerat per Maſillam, in extremis rebus unũ remedium ſupereſſe contemplans, calcare uiuẽdi cupiditatem uoluntaria ſtatuit morte: uinóque conſultò diſtentus, & crapulentis ſilenti nocte oppreſſis altiore ſomno cuſtodibus, peruigil ipſe impendentis ærumnæ terrore, inſonis gradibus relicto cubili manibus repens & pedibus longius ſeſe diſcreuit: repertúmque funiculum, quem finiendæ uitæ parauere caſus, de clauo parieti adfixo ſuſpendit: ubi collo inſerto, animam abſque moris cruciabilibus exhalauit. Quod dolenter ferens Igmazen, interceptámque ſibi gloriam gemens, quia nõ contigerat ad caſtra Romana uinctum ducere perduellem, interpoſita fide publica per Maſillam, ipſe camelo necati cadauer impoſitum ferens, cum tentoria exercitus aduentaret ad Subicarenſe caſtellum locata, in iumentum tranſtulit ſarcinale, & Theodoſio obtulit exultanti. Qui conuocatis armatis ſimul atq; plebeijs, interrogatíſque an agnoſcerent uultum, cum eiuſdem eſſe ſine ulla didiciſſet ambage, ibi pauliſper moratus Sitifim triumphantis ſimulis redijt, ætatum ordinúmq; omnium celebrabili fauore ſuſceptus. Dum hoc puluere per Mauritaniam dux antedictus anhelat & Africam,

Quadorum natio mota eſt, inſultu repētino parum nunc formidanda, ſed immenſum quantum antehac bellatrix & potens, ut indicant properata: quoniam raptim obſeſſa ab iiſdem ac Marcomannis Aquileia diu, Opitergiúmque excisum, & cruēta complura per celeres acta procinctus: uix reſiſtente perruptis Alpibus Iulijs primicerio, quē antè docuimus, Marico. Et erat ut barbaris ratio iuſta querelarum. Valentinianus enim ſtudio muniēdorum limitum glorioſo quidem, ſed nimio ab ipſo principatus initio flagrans, trans flumen Hiſtrum in ipſis Quadorū terris, quaſi Romano iuri iam uindicatis, ædificari præſidiaria caſtra mandauit: quod accolæ ferētes indigne, ſuíque cautiores, legatione tenus interim & ſuſurris arcebant. Sed Maximinus in omne auidus nefas, & genuinos mitigare nequiens flatus, quibus præfecturæ acceſſerat tumor, increpabat Equitium per Illyricum eo tempore magiſtrum armorum, ut peruicacem & deſidem, nec dū opere quod maturari diſpoſitum eſt conſummato: addebátque ut conſulēs in commune, quòd ſi paruo ſuo Marcelliano deferretur poteſtas per Valeriam ducis, munimentum abſque ulla cauſatione conſurgeret. Vtrunque mox eſt impetratum. Qui promotus profectúſque cum ueniſſet ad loca, intempeſtiue turgens ut filius, nullis adſatibus delinitis his, quos nunquā tentatæ cupiditatis figmenta regionum ſuarū faciebāt extorres, opus pauloantè inchoatum adgreditur, admiſſa copia rogandi ſuſpenſum. Denique Gabiniū regem nequid nouaretur modeſte poſcentem, ut adſenſurus humanitate ſimulata cum alijs ad conuiuium conrogauit: quem digredientem poſt epulas hoſpitales, officij ſanctitate nefarie uiolata, trucidari ſecurū effecit. Cuius rei tam atrocis diſſeminatus rumor illico per diuerſa, & Quados & gentes

circunſitas efferauit: regiſque flentes interitum in unum coactæ miſere uaſtatorias manus: quæ Danubium tranſgreſſæ cum nihil expectaretur hoſtile, occupatã circa meſſes agreſtem adortæ ſunt plebem: maioréque parte truncata, quicquid ſuperfuit domum cum multitudine uarij pecoris abduxerunt. Eueniſſet profecto tunc inexpiabile ſcelus, numerandum inter probroſas rei Romanæ iacturas: paulo enim abfuit quin filia caperetur Conſtantij in publica uilla quam appellant Piſtrenſem, cum duceretur Gratiano nuptura: ni fauore propitij numinis præſens Meſſala prouinciæ rector iudiciali carpento impoſitam ad Sirmium uiceſimo ſexto lapide diſparatum curſu reduxiſſet effuſo. Hoc caſu proſpero regia uirgine periculo miſeræ ſeruitutis exempta, cui niſi potuiſſet impetrari redemptio captæ, magnas inuſſiſſet Reipublicæ clades: latius ſe cum Sarmatis Quadi pandentes, ad raptus & latrocinia gentes aptiſſimæ, prædas hominum uirilis & muliebris ſexus agebant, & pecorum: uillarum cineribus exuſtarum cæſorúmque incolentium exultantes ærumnis, quos nec opinantes ſine ulla parſimonia deleuerunt. Per omnia itaque propinqua malorum ſimilium diſperſa formidine præfectus prætorio agens tunc apud Sirmium Probus, nullis bellorum terroribus adſuetus, rerum nouarum lugubri uiſu præſtrictus, oculóſque uix attollens, hærebat diu quid capeſſeret ambigens: & cum paratis uelocibus equis noctem proximam deſtinaſſet in fugam, monitus tutiore conſilio manſit immobilis. Didicerat enim omnes ſecuturos confeſtim qui mœnibus claudebantur, tegendos latebris opportunis: quod ſi contigiſſet, impropugnata ciuitas ueniſſet in manus hoſtiles. Proinde parumper lenito pauore ad arripienda quæ urgebant acri animo adſurgens, arces ob

pacis diuturnitatē contemptas & ſubuerſas, aduſque cel-ſarum turrium minas expedit. ſtudio ædificandi coalitus: hac ratione opere uelociter abſoluto, quòd impenſas ædificandi theatri cauſa dudum congeſtas, ſufficientes ad id quod efficere maturabat inuenit. atque huic ſpectato conſilio ſalutare addidit aliud: & ſagittariorum cohortem ex ſtatione proxima, adfuturam obſidio ſi ueniſſet, acciuit. his uelut obicibus barbari ab oppugnanda urbe depulſi, parum ad has calliditates dimicandi ſolertes, ſarciníſque impediti prædarum, ad Equitij uertuntur indaginem. Et cum ad Valeriæ ſpatia longe remota ſeceſſiſſe, captorum didiciſſent indicijs, illuc properato pergebant gradu frendentes, hácque ex cauſa iugulo eius intenti, quòd per ipſum circumuentum regem exiſtimabant inſontem. Quibus concito curſu ruentibus infeſtius, obuiā legiones motæ ſunt duæ, Pannonica & Mœſiaca, ualida prælijs manus: quæ ſi conſpiraſſet, abierat procul dubio uictrix. Sed dum diſcretim graſſatores adoriri feſtinant, ortis inter ſe diſcordijs impediti de honore certabant & dignitate. Quo intellecto Sarmatæ ſagaciſſimi, non expectato certandi ſigno ſolēni, Mœſiacam primam inceſſunt. dúmq; milites arma tardius per tumultū expediunt, interfectis plurimis aucti fiducia aciē perrupere Pannonicam: deiectámque agminis mole geminatis ictibus omnē penè deleſſent, ni periculo mortis aliquos citum extraxiſſet effugium. Inter hæc fortunæ diſpendia triſtioris, dux Mœſiæ Theodoſius iunior, prima etiā tum lanugine iuuenis, princeps poſtea perſpectiſſimus, Sarmatas liberos ad diſcretionem ſeruorum rebellium appellatos, conlimitia noſtra ex alio latere inuadentes aliquotiens expulit & adflixit, congreſſibus denſis adtritos: adeóque obſiſtentes fortiſſime

*turbas confluẽtes oppreſſit,ut cæſorũ plurimum alites iuſte ſanguineas ſatiaret & feras.unde reſidui tumore iam deflagrante metuentes,ne idem dux uirtutis ut apparuit expeditæ,in primo finiũ aditu incurſantes cuneos ſterneret aut fugaret,uel inſidias per ſyluarum locaret occulta,poſt multos perrumpendi conatus ſubinde tentatos incaſſum, abiecta pugnãdi fiducia concæſſionem petiuere præteritorum & ueniã:uticq; ad tempus,indultæ fœderibus pacis nihil egere contrariũ,eo maxime timore perculſi, quòd ad tutelam Illyrici Gallicani militis ualidum acceſſerat robur.*Dum *hæc tot ac talia per turbines agitantur adſiduos,*Claudio *regente urbem æternam,* Tiberis *qui media interſecans mœnia cloacis & fluuijs abundãtibus multis* Tyrrheno *mari miſcetur,effuſione imbrium exuberãs nimia,& ſupra amnis ſpeciem pãſus,omnia penè contexit. & ſtagnantibus ciuitatis reſiduis membris quæ tendũtur in planiciem molliorem,montes ſoli & quicquid inſularũ celſius eminebat, à præſenti metu defendebatur. & ne multi media contabeſcerent, undarum magnitudine nuſquã progredi permittente, lembis & ſcaphis copia ſuggerebatur abunde ciborum.* At *uero ubi tempeſtas molliuit, & flumen retinaculis ruptis redijt ad ſolitum curſum,abſterſo metu nihil poſtea moleſtum expectabatur.* Hic *ipſe præfectus egit admodum quietè,nullam ſeditionem ſuper querela iuſta perpeſſus: & inſtaurauit uetera plurima.* Inter *quæ porticum excitauit ingentem,lauacro* Agrippæ *contiguam,*Euentus *boni cognominatam, ea re,quòd huius nominis prope uiſitur templum.*

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIB. XXX.

NTER has turbarum difficultates, quas Percha dux rege Quadorum excitauit occi-
I ſo per ſcelus, dirũ in Oriente committitur facinus, Para Armeniorum rege clandeſtinis inſidijs obtrũcato: cuius materiæ impio con cœptæ conſilio hanc primordialem fuiſſe nouimus cauſam. Conſarcinabant in hunc etiã tum adultum crimina quædam apud Valentem exaggerãtes male ſolertes homines, diſpendijs ſæpe communibus paſti. Inter quos erat Terentius dux demiſſe ambulãs, ſempérque ſubmœſtus, ſed quoad uixerat acer diſſenſionum inſtinctor. Qui adſcitis in ſocietatem gentibus paucis, ob flagitia ſua ſuſpẽſis in metum, ſcribẽdo ad comitatum adſidue Cylacis necem replicabat & Artabanis: addens eundem iuuenem ad ſuperbos actus elatum, nimis eſſe in ſubiectos immanem. Vnde quaſi futurus particeps ſuſcipiendi tunc pro inſtantium rerum ratione tractatus, idem Para regaliter uocatus, & apud Tarſum Ciliciæ obſequiorum ſpecie cuſtoditus, cum neque ad imperatoris caſtra accipi, nec urgentis acceſſus cauſam ſcire cunctis reticentibus poſſet, tandem ſecretiore indicio comperit, per literas Romano rectori ſuadere Terentiũ, mittere propediem alterum Armeniæ regem: ne odio Paræ ſpéq; quòd reuertetur, natio nobis opportuna deficeret ad iura Perſarũ, eam rapere ui uel metu, uel adulatione flagrantium. Quod reputans ille, impendere ſibi præſagiebat exitium graue. Et doli iam prudens, neque aliam niſi cito diſceſſu ſalutis reperiens uiam, ſuadẽtibus

his quibus fidebat, conglobatis trecentis comitibus ſecutis eum è patria cum equis uelociſſimis, ut in magnis ſolet dubiiſque terroribus audacter magis quàm conſiderate, pleraque diei parte emenſa egreſſus cuneatim properabat intrepidus. Cúmque eum prouinciæ moderatoris apparitor qui portam tuebatur, percitus feſtinato ſtudio reperiſſet in ſuburbanis, ut remaneret enixius obſecrabat: & parum hoc impetrato, mortis auerſus eſt metu. nec minus paulo poſtea legionem ſecutam iámque aduentantem, ipſe cum promptiſſimis retrorſus excurrens, fundénſque in modum ſcintillarum ſagittas, ſed uoluntate errans, in fugam compulit: ut cum tribuno milites uniuerſi perterrefacti, uiuidius quàm uenerant remearant, ad muros. Exin ſolutus omni formidine biduo & binoctio exantlatis itinerũ laboribus magnis cum ad flumen ueniſſet Euphraten, & inopia nauium uoraginoſum amnem uado tranſire non poſſet, nandi imprudentia pauentibus multis ipſe omnium maxime cunctabatur. & remanſiſſet, ni cunctis uerſantibus uaria id reperire potuiſſet effugium, in neceſſitatis abrupto tutiſſimum. Lectulos in uillis repertos binis utribus ſuffulſerunt, quorum erat abundans prope in agris uinariis copia: quibus ſingulis proceres inſidentes & regulus ipſe, iumenta trahentes, præruptos undarum occurſantium fluctus obliquatis meatibus declinabant: hócque commento tandem ad ulteriorem ripam poſt extrema diſcrimina peruenerunt. Reſidui omnes equis inuecti natantibus, & circunluente flumine ſæpe demerſi iactatique, infirmati periculoſo madore expelluntur ad contrarias margines: ubi pauliſper refecti expeditius quàm diebus præteritis incedebant. Hoc nuntiato princeps antedicti fugæ perculſus, quẽ elaquea-

tum fidẽ rupturum exiſtimabat, cum ſagittarijs mille ſuccinctis & lembus Danielum mittit & Barzimerem reuocaturos eum, comitem unum, alterum Scutariorum tribunum. Hi locorum gnaritate confiſi, quòd ille properans ut peregrinus & inſuetus mæãdros faciebat & gyros, compendioſis uallibus eius itinera præuenerunt: & diuiſis inter ſe copijs, clauſere uias proximas duas, triũ milium interuallo diſtinctas: ut tranſiturus per utramuis, caperetur improuidus. ſed euanuit cogitatus hoc caſu: Viator quidam ad citeriora feſtinans, cum cliuum armato milite uidiſſet oppletum, per poſterulam tramitem medium ſqualentem fructetis & ſentibus uitabundus excedens, in Armenios incidit feſſos: & ductus ad regem, arcano ſermone ſolum quæ uiderat docet, ac retinetur intactus. Móxque metu diſſimulato eques mittitur clandeſtinus ad dextrum itineris latus, diuerſoria paraturus & cibum: quo paulum progreſſo, in læuum tractum item alius talia facturus ire iubetur ocyſſime, alterum aliorſum neſciens miſſum. Quibus ita utiliter ordinatis, rex ipſe cum ſuis dumeta per quæ uiator uenerat relegens, eo ipſo monſtrãte, per hiſpidam & iumento onuſto exiguam callem poſt terga relictis militibus euolauit: qui captis eius miniſtris, miſſis ad mentes obſeruantium præſtringendas, quaſi uenaticiam prædam modo non porrectis manibus expectabant. Dúmque hi uenturum operiuntur, ille regno incolumis reſtitutus, & cum gaudio popularium ſummo ſuſceptus, in eadem fidei certitudine manſit immobilis, iniurijs quas pertulerat omnibus demiſſatis. Danielus poſt hæc & Barzimeres cum luſi iam reuertiſſent, probroſis lacerati conuicijs ut inertes & deſides, ut hebetatæ primo adpetitu uenenatæ ſerpentes, ora exacuere

letalia, cum primum potuiſſent lapſo pro uirium copia nocituri: & leniendi cauſa flagitij ſui, uel fraudis quam meliore conſilio pertulerunt, apud Imperatoris aures rumorum omnium tenaciſſimas inceſſebant falſis criminibus Param, incentiones Circæas in uertendis debilitandiſque corporibus miris modis eum callere fingentes: addentéſque quòd huiuſmodi artibus offuſa ſibi caligine mutatus, uaſorúmque forma transgreſſus, triſtes ſollicitudines, ſi huic irriſioni ſuperfuerit, excitabit. hinc in illum inexplicabile auctum principis odium: & doli ſtruebantur indies, ut per uim ei, uel clam uita adimeretur: agentíque tunc in Armenia Traiano, & rem militarem curanti id ſecretis committitur ſcriptis. Qui inlecebroſis regem inſidijs ambiens, & modo ſerenæ mentis Valẽtis indices literas tradens, modo ipſe ſeſe eius conuiuijs ingerens, ad ultimum cõpoſita fraude ad prandium uerecundius inuitauit. Qui nihil aduerſum metuẽs uenit, conceſſóque honoratiore diſcubuit loco. cúmque adponerentur exquiſitæ cupediæ, & ædes pulſu neruorum & articulato flatilíque ſonitu reſultarent iam uino incaleſcente, ipſo conuiuij domino per ſimulationem naturalis cuiuſdam urgentis egreſſo, gladium diſtrictum intentans toruo lumine ferociens quidam immittitur barbarus aſper, ex his quos Supras appellant, confoſſurus iuuenem ne exilire poſſet etiã tum præpeditum. Quo uiſo regulus forte prominens ultra torum, expedito dolo ne adſurgens obuiam omni ratione defenderet, perforato pectore deformis procubuit uictima, ictibus multiplicatis fœde conciſa. hócque figmento nefarie decepta credulitate, inter epulas quæ reuerendæ ſunt uel in Euxino põto, hoſpitali numine contuente, peregrinus cruor in ambitioſa toralia ſparſus & ſpumans ſatietati ſuperfuit con-

uinarum horrore maximo diſperſorum. Ingemiſcat, ſiquis uita digreſſis eſt dolor, huius adrogantiam facti Fabricius *ille* Luſcinus: *ſciẽs qua animi magnitudine* Democharem, *uel ut quidam ſcribunt* Niciam *miniſtrum repulerit regum, conloquio occultiore pollicitum, quòd* Pyrrhum Italiam *tunc bellis ſæuiſſimis exurentem ueneno poculis necabit infectis: ſcripſeritque ad regem, ut ab interiore caueret obſequio. tantum reuerẽtiæ locum apud priſcam illam iuſtitiam, uel hoſtilis menſæ genialitas obtinebat. Verum excuſabatur recens, muſitatum facinus & pudendũ necis exemplo* Sertorianæ, *adulatoribus forſitan ignorantibus, quod ut* Demoſthenes *perpetuum* Græciæ *decus affirmat, nunquam ſimilitudine aut impunitate alterius criminis diluitur id quod contrà ac liceat arguitur factum.* Hæc per Armeniã *notabiliter geſta ſunt.* Sapor *uero poſt ſuorum priſtinam cladem comperto interitu* Paræ, *quem ſociare ſibi impendio conabatur, mœrore graui perculſus, augentéque noſtri exercitus alacritate fortudinem, maiora ſibi præſeminans,* Arſacæ *legato ad principem miſſo, perpetuam ærumnarum cauſam deleri penitus ſuadebat* Armeniam: *ſi id diſplicuiſſet aliud poſcẽs, ut* Hiberiæ *diuiſione ceſſante, remotíſq; inde partis* Romanæ *præſidijs,* Aſpacures *ſolus regnare permitteretur, quem ipſe præfecerat genti. Ad quæ* Valens *in hanc reſpondit ſententiam,* Nihil *derogare ſe poſſe placitis ex conſenſu firmatis, ſed ea ſtudio curatiore defendere. Glorioſo propoſito cõtrariæ regis literæ hyeme iam extrema perlatæ ſunt, uana cauſantis & tumida. Aſſeuerabat enim non poſſe ſemina radicitus amputari diſcordiarum, niſi interueniſſent conſcij pacis fœderatæ cum* Iouiano, *quorum aliquos uita didicerat abſceſſiſſe. Ingraueſcente poſthæc altius cura impe-*

*rator eligere conſilia quàm inuenire ſufficiens, id condu-
cere rebus exiſtimans, Victorem magiſtrum equitum & Vrbicium Meſopotamiæ ducem ire propere iuſſit in Perſas, reſpõſum abſolutum & uniuſmodi perferentes: quòd rex iuſtus & ſuo contentus, ut iactitabat, ſceleſte concupiſcat Armeniam, ad arbitriũ ſuum uiuere cultoribus eius ex pacto permiſſis: & ni Sauromaci præſidia militũ impertita principio ſequentis anni ut diſpoſitum eſt impræpedita reuerterint, inuitus ea complebit, quæ ſponte ſua facere ſuperſedit. Quæ legatio recta quidem & libera, ni deuiaſſet in eo, quòd abſque mandatis oblatas ſibi regiones in eadem Armenia ſuſcepit exiguas. Qua regreſſa aduenit Surena poteſtatis ſecundæ poſt regem, has eaſdem imperatori offerẽs partes, quas audacter noſtri ſumpſere legati. Quo ſuſcepto liberaliter & magnifice, ſed parum impetrato quod poſcebat, remiſſo: parabantur magna inſtrumenta bellorum, ut mollita hyeme imperatore trinis agminibus perrupturo Perſidem, ideóque Scytharum auxilia feſtina celeritate mercante. Proinde parũ adeptus ea quæ ſpe uana conceperat Sapor, ultráque ſolitũ aſperatus, quòd ad expeditionem accingi rectorẽ conceperat noſtrũ, iram eius conculcans Surenæ dedit negotium, ut ea quæ Victor Comes ſuſceperat & Vrbicius, armis repeteret: & ſi quiſquam repugnaret, & milites Sauromacis præſidio deſtinati, malis adfligerentur extremis. Hæcque ut ſtatuerat maturata confeſtim, nec emendari potuerunt nec uindicari: quia rem Romanam alius circunſteterat metus totius Gotthiæ Thracias licentius perrumpentis: quæ funera tũc explicari poterũt carptim, ſi ad ea quoque uenerimus. Hæc per eos agitata ſunt tractus: quorum inter ſeriem Afri-*

cunctas clades & legatorum Tripoleos manes inultos etiam tum & errãtes ſempiternus uindicauit iuſtitiæ uigor, aliquoties ſerus ſed ſcrupuloſus quæſitor geſtorum recte uel ſecius, hoc modo: Remigius, quem populanti prouincias retulimus Comiti fauiſſe Romano, poſtquã Leo in eius locum Magiſter eſſe cœpit officiorum, à muneribus Reipublicæ iam quieſcens, negotijs ſe ruralibus dedit prope Moguntiacum in genitalibus locis. Quem ibi morantem ſecurius præf. prætorio Maximinus reuerſum ad otium ſpernens, ut ſolebat diræ luis ritu graſſari per omnia, lædere modis quibus poterat affectabat: útque rimaretur plura quæ latebant, Cæſarium antehac eius domeſticum, poſtea notarium principis, raptum quæ Remigius egerit, uel quantum acceperit ut Romani iuuaret actus infandos, per quæſtionem cruentam interrogabat. Quibus ille cognitis, cum eſſet, ut dictum eſt, in ſeceſſu, conſcientia malorum urgente, uel rationem formidine ſuperante calumniarum, innodato gutture laquei nexibus interijt. Secuto poſt hæc anno Gratiano adſcito in trabeæ ſocietatem Equitio conſule Valentiniano poſt uaſtatos aliquos Alemanniæ pagos, munimentum ædificanti prope Baſiliam quod appellant accolæ Robur, offertur præfecti relatio Probi docentis Illyrici clades. Quibus ille, ut cunctatorẽ decuerat ducem, examinatius lectis, attonitus cogitationibus anxijs, Paterniano notario miſſo negotium ſcrupuloſa quæſiuit indagine. móxque ueris per eum nuntijs geſtorũ acceptis, euolare protinus feſtinabat, auſos temerare limitem barbaros primo fragore, ut mente conceperat, oppreſſurus armorum. Quia igitur abeunte autũno multa impediebant & aſpera adnitebantur omnes per regiam optimates, ut aduſque

principium Veris eum pertinerent exoratum: primum durata pruinis itinera, ubi nec adultæ in paſtum herbæ reperirentur, nec cætera uſui congrua, penetrari non poſſe firmãtes: dein uicinorũ Gallijs regum immanitatem, maximéque omniũ Macriani ut formidati tunc prætendentes: quem conſtabat impacatum relictum, etiã ipſa urbium mœnia tentaturum. Hæc memorantes addẽtéſque utilia reduxere eum in meliorem ſententiam: ſtatimque ut conducebat rei communi, prope Mogõtiacum blãdius rex antedictus accitur, proclinis ipſe quoque ad excipiendũ fœdus ut apparebat. Et uenit immane quo quantóque flatu diſtentus, ut futurus arbiter ſuperior pacis: diéque prædicto conloquij ad ipſam marginem Rheni caput altius erigens ſtetit, hinc inde ſonitu ſcutorũ intonante gentiliũ. contrà Auguſtus aſcenſis amnicis lembis, ſeptus ipſe quoque multitudine caſtrenſiũ ordinum tutius prope ripas acceſſit, ſignorum fulgentium nitore cõſpicuus. & immodeſtis geſtibus murmuréque barbarico tandem ſedato, poſt dicta & audita ultro citróq; uerſus amicitia media ſacramenti fide firmatur. Híſque perfectis diſceſſit turbarũ rex artifex delinitus, futurus nobis deinceps ſocius: & dedit poſtea aduſque uitæ tempus extremum, conſtantis in concordiam animi facinorum documẽtum pulchrorũ. Perijt autem in Francia poſtea: quam dum internec.iue uaſtando perrumpit auidius, oppetijt Mellobaudis bellicoſi regis inſidijs circunuẽtus. Poſt fœdus tamen ſolenni ritu impletũ, Treueros Valẽtinianus ad hiberna diſceſſit. Hæc per Gallias & latus agebãtur Arctoum. At in Eois partibus alto externorũ ſilentio, inteſtina pernicies augebatur per Valentis amicos & proximos, apud quos honeſtate utilitas erat antiquior. Nauabatur enim opera diligens, ut homo

rigidus, audire cupiens lites à ſtudio iudicandi reuocaretur, metu ne ita ut Iuliani temporibus defenſione innocentia reſpirante, frangeretur potentium tumor aſſumpta licentia latius ſolitus euagari. Ob hæc & ſimilia concordi conſenſu dehortātibus multis, maximéque Modeſto præfecto prætorio regiorum arbitrio ſpadonum expoſito, & ſub agreſte ingeniū nullis uetuſtatis lectionibus expolitum, coacto uultu fallente, & aſſerente quòd infra imperiale culmen cauſarum eſſent minutiæ priuatarum, ille ad humiliandum celſitudinem poteſtatis negotiorum examina ſpectanda inſtituta eſſe arbitratus, ut monebat abſtinuit penitus, laxauítque rapinarum fores: quæ roborabantur indies iudicum aduocatorúmque prauitate ſentētium paria: qui tenuiorum negotia militaris rei rectoribus uel intra palatium ualidis uenditantes, aut opes aut honores quæſiuere præclaros. Hanc profeſſionem oratorum forenſium πολιτικῆς μορίȣ εἴδωλον id eſt ciuilitatis particulæ umbram, uel adulationi partem quartam eſſe definit amplitudo Platonis: Epicurus autē κακοτεχνίαν nominans inter artes numerat malas: Cteſias ſuaſionis opificem eſſe memorat, aſſentiente Leontino Gorgia. quam à ueteribus ita determinatam Orientalium quorundam uerſutia aduſque bonorum extulit odium: unde etiam retinaculis tēporis præſtituti frænatur. Ergo abſolutis ſuper eius indignitate paucis, quam in illis partibus agens expertus ſum, ad cœptorum curſum regrediar inſtitutum. Florebant elegātiæ priſcæ patrocinijs tribunalia, cum oratores concitæ facundiæ attenti ſtudijs doctrinarum, ingenio, fide, copijs, ornamentíſque dicendi pluribus eminebant: ut Demoſthenes, quo dicturo concurſus audiendi cauſa ex tota Græcia fieri ſolitos monumentis Atticis continetur: &

Calliſtratus, quem nobilem illam ſuper Oropo cauſam, qui locus in Eubœa eſt, perorantem idem Demoſthenes academia cum Platone relicta ſectatus eſt: ut Hyperides & exhinc & Andocides & Dinarchus & Antiphon ille Rhamnuſius, quem ob defenſum negotium omnium primum antiquitas prodidit accepiſſe mercedem. Nec minus apud Romanos Rutilij & Galbæ & Scauri, uita, moribus, frugalitatéque ſpectati, & poſtea per uarias æui ſequentis ætates cenſorij & conſulares multi & triumphales, Craſſi & Antonij & cum Philippis Scæuolæ aliique numeroſi, poſt exercitus proſperrime ductos, poſt uictorias & tropæa, ciuilibus ſtipendiorum officijs floruerunt: laureáſque fori ſpecioſis certaminibus occupantes, ſummis gloriæ honoribus fruebantur. Poſt quos excellentiſſimus omnium Cicero, orationis imperioſæ fulminibus ſæpe depreſſos aliquos iudiciorum eripiens flammis, non defendi homines ſine uituperatione fortaſſe poſſe, negligenter defendi ſine ſcelere non poſſe, firmabat. At nunc uidere eſt per eos omnes tractus uiolenta & rapaciſſima genera hominum, per fora omnia uolitantium, & ſubſidentium diuites domos, ut Spartanos canes aut Cretas ueſtigia ſagacius colligendo ad ipſa cubilia peruenire cauſarum. In his primus eſt cœtus eorum, qui minando diuerſa iurgia, per uadimonia mille iactantur, uiduarum poſtes & orborum limina deterentes, & auidi inter diſcordantes amicos aut propinquos uel adfines ſimultatum, ob leuia ſcrinij receptacula odia ſtruentes infeſta: in quibus ætatis progreſſu non ut aliorum uitia intepeſcunt, ſed magis magíſque roborantur. inter rapinas inſatiabiles inopes, ad capiendam uerſutis orationibus iudicum fidem,

quorum nomen ex iuſtitia natum eſt, ſi cam ingenij diſtringentes. Horum libertatem temeritas, conſtantiam audacia præceps, eloquentiam inanis quædam imitatur fluentia loquendi: quarum artium ſæuitate, ut Tullius adſeuerat, nefas eſt religionem decipi iudicantis. Ait enim: Cúmque nihil tam incorruptum eſſe debeat in republica quàm ſuffragium, quàm ſententia: non intelligo cur qui ea pecunia corruperit, pœna dignus ſit: qui eloquentia, laudem etiam ferat. Mihi quidem hoc plus mali facere uidetur qui oratione quàm qui pretio iudicem corrumpit, quòd pecunia corrumpere prudentem nemo poteſt, dicendo poteſt. Secundum eſt genus eorum, qui iuris profeſſi ſcientiam, quam repugnantium ſibi legum aboleuere diſſidia, uelut uinculis ori impoſitis reticente iugi ſilentio, umbrarum ſunt ſimiles propriarum. hi uelut fata natalitia præmonſtrantes, aut Sibyllæ oraculorum interpretes, uultus grauitate ad habitum compoſita triſtiorem, ipſum quoque uenditant quod oſcitantur. hi ut altius uideantur iura callere, Trebatium loquuntur & Cæſellium, & Alfenum, & Auruncorum Sicanorúmque iamdiu leges ignotas, cum Euandri matre abhinc ſæculis obrutas multis: & ſi uoluntate matrem tuam finxeris occidiſſe, multas tibi ſuffragantes abſolutionem lectiones reconditas pollicentur, ſi te nummatum ſenſerint. Tertius eorum eſt ordo, qui ut in profeſſione turbulenta clareſcant, ad expugnãdam ueritatem ora mercenaria procudentes, per proſtitutas frontes uiléſque latratus quò uelint aditus ſibi patefaciũt crebros: qui inter ſollicitudines iudicum per multa diſtẽtas inreſolubili nexu uincientes negotia, laborãt ut omnis quies litibus implicetur, & nodoſis quæſtionibus de induſtria iudicia circũſcribũt:

quæ cum recte procedunt delubra ſunt æquitatis, cum deprauantur, foueæ fallaces & cæcæ: in quas ſi captus ceciderit quiſquam, non niſi per multa exiliet luſtra aduſque ipſas medullas exuctus. Quartũ atque poſtremum eſt genus, impudẽs, peruicax, & indoctum, eorum qui cum immature à literarijs eruperint ludis, per angulos ciuitatum diſcurrunt, miniambos non cauſarum remedijs congrua commentantes, fores diuitum deterendo cœnarũ ciborúmque aucupãtes delicias exquiſitas: qui cum ſemel umbraticis lucris & inhiandæ undique pecuniæ ſeſe dediderint, litigare fruſtra quoſlibet innocentes hortantur: & ad defendendam cauſam admiſſi, quod raro contingit, ſuſcepti nomen & uim negotij ſub ore diſceptatoris inter ipſos conflictuum articulos inſtruuntur, circunlocutionibus indigeſtis ita ſcatentes, ut cõluuionis teterrimæ audire exiſtimes ululabili clamore Therſiten. cum autem ad inopiam muniendarum uenerint allegationum, ad effrœnatam deflectunt conuiciandi licentiam: quo nomine, ob aſſidua in perſonas honorabiles probra, diebus dictis aliquoties ſunt damnati: è quibus ita ſunt rudes nonnulli, ut nunquam ſe codices habuiſſe meminerint. & ſi in circulo doctorum autoris ueteris inciderit nomen, piſcis aut edulij peregrinum eſſe uocabulum arbitrantur: ſi uero aduena quiſquam inuſitatum ſibi antea Marcianum uerbotenus quæſierit oratorem, omnes confeſtim Marcianos appellari ſe fingunt, nec iam fas ullum præ oculis habent: ſed tanquam auaritiæ uenundati & uſucapti, nihil præter inſeminatam petendi licentiam norunt. & ſi quem ſemel intra retia ceperint, caſſibus mille impediant, per morborum ſimulationem uiciſſim conſulto ceſſantes: útque peruulgati iuris proferatur lectio una, ſeptem uendibiles in-

troitus præparant, dilationum examina longiſſima contexentes. & cũ nudatis litigatoribus dies æſſerint & menſes & anni, tandem obtrita uetuſtate controuerſia, intromiſſa ipſa capita ſplendoru, ingreſſa alia ſecum aduocatorum ſimulacra inducunt. cúmque intra cancellorum uenerint ſepta, & agi cœperint alicuius fortunæ uel ſalus, atque laborari debeat ut ab inſonte gladius, uel calamitoſo detrimenta pellantur, conrugatis hinc inde frontibus, brachijſque hiſtrionico geſtu formatis, ut concionaria Gracchi fiſtula poſt occipitium deſit, conſiſtitur altrinſecus diu. tandémque ex præmeditato conludio per eum qui eſt in uerba fidentior ſuaue quoddam principium dicendi exeritur, pro Cluentio uel pro Cteſiphonte orationum æmula ornamenta promittens: & in eam concluſionem cunctis finem cupientibus deſinit, ut nondum ſe patroni poſt ſpeciem litis triennium editam cauſentur inſtructos: ſpatióque prorogati temporis impetrato, quaſi cum Antæo uetere colluctati, perſeueranter flagitant pulueris periculoſi mercedes. Veruntamen hæc cum ita ſint, non deſunt aduocatis incõmoda plurima, parum ſuſtinenda recte uicturo. nanque ſellularijs quæſtibus inſcati, inter ſe hoſtiliter diſſident: & rupta maledicendi ferocia, ut dictum eſt, multos offendunt: quam tunc effutiunt, cum commiſſarum ſibi cauſarum infirmitatem orationibus ualidis conuelare non poſſunt. & iudices patiuntur interdum, doctos ex Philiſtionis aut AEſopi cauillationibus, quàm ex Ariſtidis illius iuſti uel Catonis diſciplina productos: qui ære graui mercati publicas poteſtates, ut creditores moleſti opes cuiuſquemodi fortunæ rimantes, alienis gremijs excutiunt prædas. Ad ultimum id habet cauſidicina cum cæteris metuendum & graue, quòd hoc ingenitum eſt penè litigantibus cunctis, ut

cum iurgia mille caſibus cadant, accidentia ſecus in poteſtate eſſe exiſtiment patronorum, & omnem certaminum exitum iiſdem ſoleant adſignare, & non uitiis rerum aut iniquitati aliquoties diſceptantium, ſed ſolis defenſantibus iraſcantur. Verum unde huc declinauimus reuertamur. Pubeſcente iam uere Valentinianus à Treueris motus per nota itinera gradu celeri contendebat: eique regiones aduentanti quas petebat, legatio Sarmatarum offertur: pedibúſq; eius proſtrata orabat pacifica prece, ut propitius ueniret & lenis, nullius diri facinoris participes populares ſuos inuenturus aut conſcios. Quibus ſæpe eadem iterantibus hactenus perpēſa deliberatione reſpondit: hæc in locis ubi dicuntur admiſſa, quærēda uerißimis documentis & uindicanda. Cúmque exinde Carnuntum Illyriorum oppidum introiſſet, deſertum quidem nunc & ſqualens, ſed ductori exercitus perquam opportunum, ubi ſors copiam dediſſet aut ratio, è ſtatione proxima reprimebat barbaricos adpetitus. Et quanquam terrori cunctis erat, dum ſperabatur ut acer & uehemens mox indices damnari iuſſurus, quorum perfidia uel ſeceßione Pānoniarum nudatum eſt latus, cum illuc ueniſſet ita intepuit, ut neque in Gabinii regis inquireret necem, neque inuſta reipublicæ uulnera quo ſinente uel agente ſegnius eueniſſent, accuratius ueſtigaret: eo uidelicet more, quo erat ſeuerus in gregariis corrigendis, remißior erga maiores fortunas uel uerbis aſperioribus inceſſendas. Solum tamen incitato petebat odio Probum, nunquam ex quo eum uiderat, minari deſinens uel miteſcens: cuius rei cauſæ nec obſcuræ fuerunt nec leues. Hic præfecturam prætorio tunc primitus nanctus, eámque multis atque utinam probabilibus modis in longum proferre geſtiens, non ut proſapiæ ſuæ claritudo mo-

uebat, plus adulationi quàm uerecundiæ dedit. Contemplatus enim propoſitum principis, quærendæ undique pecuniæ uias abſque iuſtorũ iniuſtorúmque diſcretione ſcrutantis, errantem non reducebat ad æquitatis tramitem, ut ſæpe moderatores fecere tranquilli: ſed ipſe quoque flexibilem ſequebatur atque trauerſum. unde graues obedientium caſus, exitialia promiſſorum nomina titulorum iuxta opulentas & tenues eneruatas ſuccidêre fortunas, argumentis poſt aliјs ualidioribus aliјs, uſu lædendi reperiente lõgæuo. Denique tributorum onera uectigaliúmque augmenta multiplicata, optimatum quoſdam ultimorum metu exagitatos, mutare compulerunt ſedes: & flagitantium miniſtrorum amaritudine quidam oppreſſi, cum non ſuppeteret quod daretur, erant perpetui carcerum inquilini. è quibus aliquos cum uitæ iam tæderet & lucis, ſuſpendiorum exoptata remedia conſumpſerunt. Hæc ita inlecebroſius atque inhumanius agi loquebatur quidem pertinax rumor: Valentinianus uero tanquam auribus cera inlitis ignorabat, indifferenter quidem lucrandi uel ex rebus minimis auidus, ídque tantum cogitans quod offerebatur, parſurus tamen fortaſſe Pannoniјs, ſi hæc ante ingemiſcenda compendia comperiſſet, quæ nimium ſero tali didicit caſu. Ad prouincialium reſiduorum exemplum etiam Epirotæ acturos ſibi gratias à præfecto mittere compulſi legatos, Iphiclen quendam philoſophum ſpectatum robore pectoris hominem adegere non ſponte propria pergere ad id munus implendum. qui cum imperatorem uidiſſet, agnitus aduẽtúſque ſui cauſam interrogatus, Græce reſpõdit: atque ut philoſophus ueritatis profeſſor, quærente curatius principe, ſi hi qui miſere, ex animo bene ſentiunt de præfecto, Gementes, inquit, & inuiti. Quo ille uerbo

tanquam telo perculſus, actus eius ut ſagax beſtia rimabatur, genuino percontando ſermone quod non ſcitabat: ubi nam ille eſſet uerbi gratia honore inter ſuos antecellēs & nomine, uel ille diues, aut alius ordinis primus. cúmque diſceret periſſe aliquem laqueo, abiſſe alium trans mare, conſciuiſſe ſibi alium mortem, aut plumbo uita erepta extinctum, in immenſum excanduit, urente irarum nutrimenta tunc officiorum magiſtro Leone, prò nefas, ipſo quoque præfecturam ſi celſior è ſcopulo caderet adfectante: quā ſi adeptus rexiſſet, præ his quæ erat auſurus adminiſtratio Probi ferebatur in cælum. Agens itaque apud Carnūtum imperator per continuos tres menſes æſtiuos arma parabat & alimenta, ſi qua ſors ſecūdaſſet peruaſurus opportune Quados, tumultus atrocis autores. in quo oppido Fauſtinus filius ſororis Viuentij præfecti prætorio, notarius militans, Probo ſpectante negotium carnificis manu peremptus eſt poſt tormenta, uocatus in crimen, quòd aſinum occidiſſe dicebatur ad uſum artium ſecretarum, ut adſerebant quidam urgentes: ut autem aiebat ille, ad imbecillitatem firmandam fluentium capillorum: alio quoque in eū perniciosè compoſito, quòd petenti per iocum cuidam Nigrino ut eum notarium faceret, exclamauit ille hominem ridens, Fac me imperatorem ſi id uolueris impetrare. hócque ludibrio inique interpretato, & Fauſtinus ipſe & Nigrinus & alij ſunt interfecti. Præmiſſo igitur Merobaude cum militari peditum manu quam regebat ad uaſtandos cremandóſque barbaricos pagos, comite adiūcto Sebaſtiano, Valentinianus Acincum prope caſtra commouit: nauigijſque ad repentinum caſum coniunctis, & contabulato celeri ſtudio ponte, per partem aliam tranſijt in Quados, ſpeculantes quidem ex diruptis montibus eius aduen-

tum, quò plerique ancipites incertique accidẽtium cum ſuis caritatibus ſeceſſerunt, ſed ſtupore defixos cum in regionibus ſuis contra quàm opinabantur auguſta cernerent ſigna. Progreſſus ergo coacto gradu inquantum res tulit, iugulatáque aetate promiſcua, quam etiam tum palantem ſubitus occupauit excurſus, & tectis combuſtis, rediyt cum incolumibus cunctis quos duxerat ſecum: itidémque apud Acincum moratus autumno praecipiti per tractus conglaciari frigoribus adſuetos commoda quaerebat hiberna: nullaque ſede idonea potiri praeter Sabariam poterat, quanuis eo inualidã tempore aſſiduiſque malis adflictam. unde hoc etiãſi magni moererat pauliſper ſequeſtrato, impigre motus peragrata fluminis ripa, caſtríſque praeſidio competenti munitis atque caſtellis, Bregitionem peruenit: ibíque diu compoſitum ad quietem principis fatum ſortem denũtiabat ei ſupremam prodigyjs ingerentibus multis. Nanque diebus antè pauciſſimis ruinas fortunarũ indicantia celſarum arſere crinita ſidera cometarum, quorum originem ſupra docuimus: & apud Sirmium repentino fragore nubium fulmen excuſſum palatij & curiae partem incendit & fori: & apud Sabariam eodem adhuc conſtituto, bubo culminibus regij lauacri conſidens, occentánſque funebria nulla iacientium ſagittas & lapides contemplabili dextera cadere potuit, certatim licet ardenti ſtudio petebatur. Item cum ab urbe praedicta tenderet ad procinctum, per portam uoluit unde introijt exire, ut omen colligeret quòd cito remeabit ad Gallias. cúmque locus adgeſtis ruderibus neglectus purgaretur, lapſam forem ferratam, quae exitum obſerauit, multitudo remouere non potuit uiribus magnis eniſa: & dũ fruſtra tereret diem, coactus per aliam egreſſus eſt portam. Noctéque quam lux erepturа eum uita ſe-

cuta eſt, ut per quietem ſolet, uidebat coniugem ſuam abſentem ſedere paſſis capillis, amictu ſqualenti contectam: quam æſtimari dabatur fortunam eius eſſe cum tetro habitu iam diſceſſuram. Progreſſus deinde matutinus cõtractiore uultu ſubtriſtis, cum eũ oblatus non ſuſciperet equus anteriores pedes præter morem erigens in ſublime, innata feritate concitus, ut erat immanis, dexterã ſtratoris militi iuſſit abſcidi, quæ eum inſilientem iumento pulſerat conſueto: periſſétque cruciabiliter innocens iuuenis, ni tribunus ſtabuli Cerealis dirum nefas cum ſui periculo diſtuliſſet. Poſt hæc Quadorum uenere legati, pacem cum præteritorũ obliteratione ſuppliciter obſecrantes: quam ut adipiſci ſine obſtaculo poſſent, & tirocinium & quædam utilia rei Romanæ pollicebantur. Quos quoniam ſuſcipi placuit, & redire inducijs quæ poſcebantur indultis, quippe eos uexari diutius nec ciborum inopia nec alienum tempus anni patiebãtur: in conſiſtorium Equitio introducente ſunt intromiſſi. Cúmque membris curuatis ſtarent metu debiles & præſtricti, docere iuſſi quæ ferebant, uſitatas illas cauſationum ſpecies iurandi fidem addendo firmabant: nihil ex communi mente procerum gentis delictum adſeuerantes in noſtros, ſed per extimos quoſdam latrones amnique confines eueniſſe quæ inciuiliter geſta ſunt: etiam id quoque addendo ut ſufficiens ad facta purganda firmantes, quòd munimentum extrui cœptum nec iuſte nec opportune, ad ferociã animos agreſtes accẽdit. Ad hæc imperator ira uehementi perculſus, & inter exordia reſpondendi tumidior, increpabat uerborum obiurgatorio ſono nationem omnem ut beneficiorum immemorem & ingratam: paulatímque lenitus & ad molliora propenſior, tanquam ictus telo uitalia, uocéque ſimul obſtricta, ſuf-

fectas igneo lumine cernebatur: & repente cohibito ſanguine letali ſudore perfuſus, ne laberetur ſpectantibus exu libus, concurſu miniſtrorum uitæ ſecretioris ad conclaue ductus eſt intimum. ubi locatus in lecto exiguas ſpiritus reliquias trahens, nondũ intelligendi minuto uigore cunctos agnoſcebat adſtantes, quos cubicularij, nequis eum necatum ſuſpicaretur, celeritate maxima conrogarant. Et quoniam uiſcerum flagrante compage laxanda erat neceſſario uena, nullus inueniri potuit medicus, hanc ob cauſam, quòd eos per uaria ſparſerat curaturos militem peſtilentiæ morbo tentatum. unus tamen repertus uenam eius iterum ſæpiuſque pungendo ne guttam quidem cruoris elicere potuit, internis nimietate calorum ambuſtis: uel, ut quidã exiſtimabant, arefactis ideo membris, quòd meatus aliqui quos hæmorrhoidas nunc appellamus, obſerati ſunt gelidis frigoribus concruſtati. Senſit immenſa ui quadam urgente morborum, ultimæ neceſſitatis adeſſe præſcripta: dicereque conatus aliqua uel mandare, ut ſingultus ilia crebrius pulſans ſtridórque dentium & brachiorum motus uelut cæſtibus dimicantiũ indicabat, iam ſuperatus liuentibúſque maculis interfuſus, animum diu colluctatum efflauit, ætatis quinquageſimo anno & quinto, imperij minus centum dies ſecundo & decimo. Replicare nunc eſt op portunum, ut aliquoties fecimus, & ab ortu primigenio patris huiuſce principis aduſque ipſius obitum actus eius diſ currere per epilogos breues, nec uitiorũ prætermiſſo diſcrimine uel bonorum, quæ poteſtatis amplitudo monſtrauit, nudare ſolita ſemper animorum interna. Natus apud Cibalas Pannoniæ oppidũ Gratianus maior ignobili ſtirpe, cognominatus eſt à pueritia prima Funarius, ea re, quòd nondum adultus uenalem circunferens funem, quinque

militibus eum rapere ſtudio magno conatis nequaquam ceſſit, æmulatus Crotoniaten Milonem: cui mala ſæpe cohærenter læua manu retinenti uel dextra nulla unquam uirium fortitudo abſtraxit. ob ergo ualidi corporis robur & peritiam militum more luctandi notior multis, poſt dignitatem protectoru atque tribuni comes præfuit rei caſtrẽſi per Africam: unde furtorum ſuſpicione contactus digreſſúſque, multo poſtea pari poteſtate Britannum rexit exercitum: tandémque honeſte ſacramento ſolutus reuertit ad larẽ: & agens procul à ſtrepitu multatione bonorum adflictus eſt à Conſtantio hoc nomine, quòd ciuili flagrante diſcordia hoſpitio dicebatur ſuſcepiſſe Magnentium, per agrum ſuum ad propoſita feſtinantem. cuius meritis Valẽtinianus ab ineunte adoleſcentia commendabilis, contextu ſuarum quoque ſuffragante uirtutum, indutibus Imperatoriæ maieſtatis apud Nicæam ornatus, in Auguſtum collegium fratrem Valentem adſciuit, germanitate concordi ſibi iunctiſſimum, inter probra medium & præcipua, quæ loco docebimus competenti. Igitur Valentinianus poſt periculorũ moleſtias plures dum eſſet priuatus emenſas imperitare exorſus, arces prope flumina ſitas & turbines, & Gallias petijt Alemãnicis patentes excurſibus, reuiuiſcentibus erectius cognito principis Iuliani interitu, quem poſt Conſtantem ſolum omniũ formidabant. Ideo autem etiam Valentinianus merito timebatur, quòd & exercitus auxit ualido ſupplemento, & utrobique Rhenum celſioribus caſtris muniuit atque caſtellis, ne latere uſquam hoſtis ad noſtra ſe proripiẽs poſſit. utque multa prætereamus quæ egit moderatoris autoritate fundati, quǽque per ſe uel duces correxit induſtrios, poſt Gratianum filiũ in ſocietatem ſuæ poteſtatis adſumptum, Vithigabium regem Alemannorum

Vadomario genitum adoleſcentem in flore primo genarũ, nationes ad tumultus cientem & bella, clam quia non potuit, aperte confodit: & Alemannis congreſſus prope Solicinium locum, ubi inſidijs penè perierat, circumuentus, ad exitium ultimum delere potuit uniuerſos, ni paucos uelox effugium tenebris amandaſſet. Inter hæc tamen caute geſta, iam conuerſos ad metuendam rabiem Saxonas, ſemper quolibet inexplorato ruentes, delatóſque tunc ad maritimos tractus, quorum ſpolijs penè redierant onuſti, maleſido quidem, ſed utili commento peremit, præda raptoribus ui fractis excuſſa. Itidémque Britannos, cateruas ſuperfuſorum hoſtium non ferentes, ſpe meliorum adſumpta in libertatem & quietem reſtituit placidam, nullo penè redire permiſſo graſſatorũ ad ſua. Efficacia pari Valentinum quoque Pannoniũ exulem, per has prouincias molientem otium turbare commune, antè quàm negotium efferueſceret, oppreſſit. Africam deinde malo repentino perturbatã, diſcriminibus magnis exemit: cum uoraces militarium faſtus ferre nequiens Firmus, ad omnes diſſenſionum motus perflabiles gentes Mauricas concitaſſet. Similíque fortitudine clades ingemiſcendas Illyrici uindicaſſet, ni morte præuentus reliquiſſet rem ſeriam imperfectam. Ac licet opera præſtabilium ducum hæc quæ retulimus, conſummata ſunt: tamen ipſum quoque ſatis conſtat, ut erat expeditæ mentis uſúque caſtrenſis negotij diuturno firmatus, egiſſe complura: inter quæ illud eluceré clarius potuit, ſi Macrianum regem ea tempeſtate terribilem uiuum capere potuiſſet, ut induſtria magna tentarat, poſtquam eum euaſiſſe Burgundios, quos ipſe admouerat Alemannis, mœrens didiciſſet & triſtis. Hæc ſuper actibus principis breui ſunt textu percurſa: nunc confiſi, quòd nec metu, nec

adulãdi fœditate cõſtricta poſteritas incorrupta præteritorũ ſolet eſſe ſpectatrix, ſummatim eius numerabimus uitia, poſt & bene merita narraturi. Adſimulauit nõnunquã clemẽtiæ speciẽ, cum eſſet in acerbitatẽ naturæ calore propẽſior, oblitus profecto quòd regẽti imperiũ omnia nimia, uelut prærupti ſcopuli ſunt deuitanda. nec enim uſquã reperitur miti coercitione contentus, ſed aliquoties quæſtiones multiplicari iuſſiſſe cruentas, poſt interrogationes funeſtas nonnullis aduſq; diſcrimina uitæ uexatis. & ita erat effuſior ad nocẽdum, ut nullum aliquando damnatorum capitis eriperet morte ſubſcriptionis elogio leni, cũ id etiã principes interdum fecerint ſæuiſſimi. atqui potuit exempla multa contueri maiorum & imitari peregrina atque interna humanitatis & pietatis, quas ſapientes conſanguineas uirtutes eſſe definiunt: è quibus hæc ſufficiet poni. Artaxerxes Perſarum ille rex potẽtiſſimus, quem Macrochira membri unius lõgitudo commemorauit, ſuppliciorũ uarietates quas natio ſemper exercuit cruda, lenitate genuina caſtigans, tiaras ad uicem capitum quibuſdã noxijs amputabat: & ne ſecaret aures more regio pro delictis, ex galeris fila pendentia præcidebat: quæ temperantia morum ita tolerabilem eum fecit & uerecundum, ut adnitentibus cunctis multos & mirabiles actus impleret Græcis ſcriptoribus celebratos. Præneſtino prætore, qui bello quodam Samnitico properare iuſſus ad præſidium uenerat ſegnius, ad crimen diluendum exhibito, Papirius Curſor ea tempeſtate dictator ſecurem per lictorem expediri, hominéque abiecta purgandi fiducia ſtupefacto, uiſum propè fruticem iuſſit abſcidi: hócque ioci genere caſtigatum eum abſoluit, non ideo contemptus, ut ad reſiſtendum aptus Alexandro magno, ſi calcaſſet Italiam, æſtimatus. Hæc forſitan Valentinianus ignorans, miniméque

reputans adflicti ſolatia ſtatus ſemper eſſe lenitudinem principum, pœnas per ignes augebat & gladios: quod ultimum in aduerſis rebus remedium pietas reperit maiorum, ut Iſocratis memorat pulchritudo: cuius uox eſt perpetua docentis, Ignoſci debere interdum armis ſuperato rectori, quàm iuſtum quid ſit ignoranti. Vnde motum exiſtimo Tullium præclare pronuntiaſſe cum defenderet Oppiũ: Et enim multum poſſe ad ſalutem alterius, honori multis: parum potuiſſe ad exitium, probro nemini unquã fuit. Auiditas plus habendi ſine honeſti prauíque differentia, & indagandi quæſtus uarios per alienæ uitæ naufragia, exundauit in hoc principe flagrantius adoleſcens: quam quidem prætendentes imperatorem Aurelianum purgare tentabant, id adfirmando, quòd ut ille poſt Gallienum & lamentabiles Reipublicæ caſus exinanito ærario, torrentis ritu ferebatur in diuites: ita hic quoque poſt procinctus Parthici clades magnitudine indigens impenſarũ, ut militi ſupplementa ſuppeterent & impẽdium, crudelitati cupiditatem opes nimias congerendi miſcebat: diſſimulans ſcire, quòd ſunt aliqua quæ fieri non oportet, etiamſi licet: Themiſtoclis illius diſſimulis, qui cum poſt pugnam agmináq; deleta Perſarũ licenter obãbulans armillas aureas uidiſſet humi proiectas & torquẽ, Tolle, inquit, hæc ad comitem quendã prope adſtantem, tu qui Themiſtocles non es: non quodlibet probans in duce magnanimo lucrũ. Huius exempla continentiæ ſimilia plurima in Romanis exuberant ducibus: quibus omiſſis, quoniam non ſunt perfectæ uirtutis indicia (nec enim aliena non rapere laudis eſt) unum ex multis conſtans innocentiæ uulgi ueteris ſpecimen ponam. Cum proſcriptorum locupletes domus diripiẽdas Romanæ plebi Marius dediſſet & Cin-

na, uulgi rudes animi & humana ſoliti reſpectare, alienis laboribus peperœrunt: ut nullus egens reperiretur aut infimus, qui de ciuili luctu fructum contrectare pateretur ſibi conceſſum. Inuidia præter hæc antedictus medullitus urebatur: & ſciens pleraque uitiorum imitari ſolere uirtutes, memorabat aſſidue, liuorem uirtutum, rectæ poteſtatis inuidiam eſſe ſociam. Vtque ſunt dignitatum apices maximi, licere ſibi cuncta exiſtimantes, & ad ſugillandum contrarios exturbandóſque meliores pronius inclinati, bene ueſtitos oderat, & eruditos, & opulentos, & nobiles, & fortibus detrahebat, ut ſolus uideretur bonis artibus eminere: quo uitio exarſiſſe principem legimus Hadrianum. Arguebat hic idem princeps timidos ſæpius, maculoſos tales appellans & ſordidos, ad pauores intitos aliquoties abiectius pallens, & quod nuſquam erat inattente formidans. quo intellecto magiſter officiorum Remigius, cum eum ex incidentibus ira feruere ſentiret, fieri motus quoſdam barbaricos inter alia ſubſerebat: hócque ille audito, quia timore mox frangebatur, ut Antoninus Pius erat ſerenus & clemens. Iudices nunquam conſulto malignos elegit: ſed ſi ſemel promotos agere didicit immaniter, Lycurgos inueniſſe ſe prædicabat & Caſſios, columina iuſtitiæ priſcæ: ſcribénſque hortabatur aſſidue ut noxas uel leues acerbius uindicarét. nec adflictis erat ullũ in principis benignitate perfugium: quod ſemper ut agitato mari iactatis portus patuit exoptatus: finis enim iuſti imperij, ut ſapientes docent, utilitas obedientium æſtimatur & ſalus. Conſentaneum eſt uenire poſt hæc ad eius actus ſequendos recte ſentientibus & probandos: cum quibus ſi reliqua temperaſſet, uixerat ut Traianus & Marcus. In prouinciales admodum par-

cus, tributorum ubique molliens ſarcinas, oppidorum & limitum conditor tempeſtiuus, militaris diſciplinæ cenſor eximius: in hoc tantum deerrans, quòd cum gregariorum etiam leuia puniret errata, potiorum ducum flagitia progredi ſinebat in maius, ad querelas in eos motas aliquoties obſurdeſcens: unde Britannici ſtrepitus, & Africanæ clades, & uaſtitas emerſit Illyrici. Omni pudicitiæ cultu domi caſtus & foris, nullo contagio conſciētiæ uiolatus obſcœnæ, nihil mæſtum: háncque ob cauſam tanquā retinaculis petulantiā frænarat aulæ regalis, quod cuſtodire facile potuit. Neceſſitudinibus ſuis nihil indulgens: quas aut in otio reprimebat, aut mediocriter honorauit, abſque fratre: quē tēporis cōpulſus anguſtijs in amplitudinis ſuæ ſocietatē adſumpſit. Scrupuloſus in deferendis poteſtatibus celſis: nec imperante eo prouinciā nummularius rexit, aut adminiſtratio uenūdata, niſi inter initia, ut ſolēt occupationis ſpe uel impunitæ quædā ſceleſta cōmitti. Ad inferēda propulſandáq; bella ſolertiſſimus, cautus, æſtu Martij pulueris induratus, boni prauique ſuaſor & deſuaſor admodū prudens, militaris rei ordinum ſcrutantiſſimus, ſcribens decore uenuſtéque pingens & fingens, & nouorū inuentor armorum: memoria ſermonéque incitato quidē, ſed raro facundiæ proximo uigens, amator munditiarū, lætiſque non profuſis epulis, ſed excultis. Poſtremo hoc moderamine principatus inclaruit, quòd inter religionum diuerſitates medius ſtetit, nec quenquam inquietauit, neq; ut hoc coleretur imperauit aut illud: nec interdictis minacibus ſubiectorum ceruicem ad id quod ipſe coluit, inclinabat, ſed intemeratas reliquit has partes ut reperit. Corpus eius lacertoſum & ualidū, capilli fulgor colorisque nitor, cū oculis cæſijs ſemper obliquū intuentis & toruū, atque pulchri

tudo ſtaturæ liniamentorúmque recta compago maieſtatis regiæ decus implebat. *

Reliqua in archetypo deſiderantur.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIB. XXXI.

1 INTEREA & Fortunæ *uolucris rota, aduerſa proſperis ſemper alternãs,* Bellonã *furijs in ætatem aſcitis armabat, mœſtóſq; tranſtulit ad* Orientem *euentus, quos aduẽtare præſagiorum fides clara monebat & portentorũ.* Poſt *multa enim quæ uates auguréſque prædixere ueridicæ, reſultabant canes ululãtibus lupis, & querulum quiddam nocturnæ uolucres gemebant & flebile, & ſqualidi ſolis exortus hebetabãt matutinos diei candores: &* Antiochiæ *per rixas tumultúſque uulgares id in cõſuetudinem uenerat, ut quiſque uim ſe pati exiſtimaret,* Viuus *ardeat* Valens, *licentius clamitaret, uocéſque præconum audiebantur aſſidue, mandantium congeri ligna ad* Valẽtini *lauacri ſuccenſionẽ ſtudio ipſius principis cõditi.* Quæ *hunc illi impendere exitum uitæ modo non aperte loquendo monſtrabant.* Super *his laruale ſimulacrũ* Armeniæ Regis, *& miſerabiles umbræ pauloantè in negotio* Theodori *cæſorum, per quietem ſtridendo carmina quædã nimirum horrẽda multos diris terroribus agitabant. tra gula gurgulione confecto exanimis uiſa eſt iacens, cuius mors publicorum funerum ærumnas indicabat amplas & peruulgatas.* Denique *cum* Chalcedonos *ſubuerterẽtur ueteres muri, ut apud* Conſtantinopolim *ædificaretur lauacrum: ordine reſoluto ſaxorũ, in quadrato lapide, qui ſtructura latebat in media, hi* Græci *uerſus inciſi reperti*

ſunt, futura plene pandentes, Ἀλλ᾽ ὁπόταν νύμφαι δροσεραὶ κατὰ ἄστυχο τερπόμεναι στροφόωντες δυσφίας κατὰ γυιὰς καὶ τύχος. A O Γ Γ P O I O Γ Ω A Y Σ T O N O N E Σ Σ I K A P Δ N Γ O T E Δ N I A Φ Y M A Γ O A Y Σ Γ E P M O N A N O P Ω Γ Ω Γ I Σ T O P O Y K Λ M I P O O I O T I O P O N T A Σ Y N E X M H K A I Σ K I E I K H N O Λ E T I X O P H N K A I M Y Σ Δ A Γ Λ H N Γ A I O N H Σ Δ E T I I B Λ T A Σ Y N E Λ T I Σ I M Λ I N O M E N H Σ T Λ Y T O Y K A I B I O T O I O T E Λ O Σ K A I Δ N P E I N E Φ E Z E I. Totius autem ſementem exitij & cladium originem diuerſarũ, quas Martius furor incendio ſolito miſcẽdo cuncta conciuit, hanc cõperimus cauſam: Hunnorũ gens, monumentis ueteribus leuiter nota, ultra paludes Mæoticas glacialẽ Oceanum accolẽs, omnem modũ feritatis excedit. Vbi quoniã ab ipſis naſcendi primitijs infantum ferro ſulcantur altius genæ, ut pilorũ uigor tempeſtiuus emergens corrugatis cicatricibus hebetetur, ſeneſcunt imberbes abſque ulla uenuſtate, ſpadonibus ſimiles, cõpactis omnes firmiſque mẽbris, & opimis ceruicibus prodigioſe deformes & pandi, ut bipedes exiſtimes beſtias, uel quales in cõmarginandis põtibus effigiati ſtipites dolãtur incõptæ. In hominũ autẽ figura ſic & in uita uiſi ſunt ſua aſperi, ut neque igni, neque ſaporatis indigeãt cibis, ſed radicibus herbarũ agreſtiũ & ſemicruda cuiuſuis pecoris carne ueſcantur. quam inter femora ſua equorumue terga ſubſertã, fotu calefaciũt breui. AEdificijs nullis unquã tecti, ſed hæc uelut ab uſu communi diſcreta ſepulcra declinãt. Nec enim apud eos uel arundine faſtigiatum reperiri tugurium poteſt. Sed uagi montes peragrantes & ſyluas,

pruinas famem ſitimq; perferre ab incunabulis aſſueſcunt. Peregre tecta, niſi adigente maxima neceſſitate, non ſubeũt: nec enim apud eos ſecuros exiſtimant eſſe ſub tectis. Indumentis operiuntur linteis, uel ex pellibus ſylueſtrium murum conſarcinatis. nec alia illis domeſtica ueſtis eſt, alia forenſis: ſed ſemel abſoleti coloris tunica collo inſerta non antè deponitur aut mutatur, quàm diuturna carie in pannulos defluxerit defruſtata. Galeris incuruis capita tegunt: hirſuta crura corijs muniẽtes hœdinis, eorúmque calcei formulis nullis aptati, uetant incedere greſſibus liberis. qua cauſa ad pedeſtres parũ accommodati ſunt pugnas, uerum equis prope affixi duris quidem, ſed deformibus, & muliebriter iiſdem nonnunquam inſidẽtes, funguntur muneribus conſuetis & ipſi. Quiuis in hac natione pernox & perdius emit & uendit, cibúmque ſumit & potum, & inclinatus ceruici anguſtæ iumenti, in altum ſoporem adusque uarietatem effunditur ſomniorum. Et deliberatione ſuper rebus propoſita ſerijs, hoc habitu omnes in commune conſultant. Aguntur autẽ nulla ſeueritate regali, ſed tumultuario primatum ductu contenti, perrumpũt quicquid inciderit. Et pugnant nonnunquam laceſſiti, ſed ineuntes prælia cuneatim uarijs uocibus ſonantibus toruum. útque ad pernicitatem ſunt leues & repentini, ita ſubito de induſtria diſperſi lugeſcunt: & impoſita acie, cum cæde uaſta diſcurrunt, nec inuadentes uallũ, nec caſtra inimica pilantes præ nimia parte decernuntur. Eóque omniũ acerrimos facile dixeris bellatores, quòd procul miſſilibus telis, acutis oſſibus pro ſpiculorũ acumine arte mira coagmentatis, ſed diſtinctis cominus ferro ſine ui reſpectu con hoſtíſque dũ mucronum noxijs obſerua contortis lacinijs illigant, ut laqueatis reſiſtentium membris equitandi uel gradiendi adimant facultatem. Nemo apud eos arat,

nec ſtuam aliquando contingit. Omnes enim ſine ſedibus fixis abſque lare uel lege aut ritu ſtabili diſpalantur, ſemper fugientium ſimiles cum carpentis in quibus habitant. ubi coniuges ex uillis ueſtimenta contexunt, & coeunt cum maritis, & pariunt, & aduſque pubertatem nutriunt pueros. Nullúſque apud eos interrogatus, reſpondere unde oritur, poteſt, alibi conceptus, natúſque procul, & longius educatus. Per inducias infidi, inconſtantes, ad omnem auram incidentes ſpei nouæ, perquàm mobiles, totum furori incitatiſſimo tribuentes, inconſultorum animalium ritu, quod honeſtum inhoneſtúmue ſit, penitus ignorantes. flexiloqui & obſcuri, nullius religionis uel ſuperſtitionis reuerentia aliquando diſtricti, auri cupidine immenſa flagrantes: adeo permutabiles, & iraſci faciles, ut eodem aliquoties die à ſocijs nullo irritante ſæpe deſciſcant, itidémque propitiētur nemine leniente. Hoc expeditum indomitúmque hominum genus, externa prædandi auiditate flagrans immani, per rapinas finitimorum graſſatum & cædes, aduſq; Achaiam peruenit. Reſtant Maſſagetæ, qui unde ſint, uel quas incolant terras (quoniam huc res prolapſa eſt) conſentaneum eſt demonſtrare. geographica perplexitate monſtrata, quæ diu multa luda & uaria, tandem reperit ueritatis interna ad Iſter aduenarũ magnitudine fluenti Sauromatas prætermeat aduſque amnē Tanaim pertinentes, quas iam terminat ab Europa. Hoc tranſito in immenſum extentas Scythiæ ſolitudines Halani inhabitant, ex montium appellatione cognominati, paulatímque nationes conterminas crebritate uictoriarum attritas ad gentilitatem ſui uocabuli traxerũt ut Perſæ. Inter hos Neruí mediterranea incolunt loca, uicini uerticibus celſis, quos prærupios gelúque torpentes Aquilones a-

ſtringunt. Poſt quos Vidini ſunt & Geloni perquàm feri. qui detractis peremptorum hoſtium cutibus indumenta ſibi, equíſque tegmina conficiunt. bellatrix gens. Gelonis Agathyrſi collimitant, interſtincto colore cæruleo corpora ſimul & crines. & humiles quidem minutis atque raris, nobiles uero latis fucatis & denſioribus notis. Poſt hos Melanchlænas & Anthropophagos palari accepimus per diuerſa, humanis corporibus uictitantes: quibus ob hæc alimenta nefanda deſertis, finitimi omnes longa petiere terrarum. Ideóque plaga omnis Orienti æſtiuo obiecta uſque dum uenitur ad Seras, inhabitabilis manſit. Parte alia prope Amazonum ſedes Halani ſunt Orienti acclines, diffuſi per populos. Has gentes & amplas, Aſiaticos uergentes in tractus. quas dilatari aduſque Gangen accepi, fluuium interſecantem terras Indorum, maréque mundantem Auſtrale. ibi partiti per utrãque mundi plagam Halani (quorum gentes uarias nunc recenſere non refert) licet dirempti ſpatijs longis, per pagos, ut Nomades, uagantur immenſos: æui tamen progreſſu ad unũ conceſſere uocabulum, & ſummatim omnes Halani cognominantur. mores & media & efferatam uiuendi ſed iam immaturã. Nec enim ulla ſunt illiſæ tuguria, aut uerſandi uomeris curæ: ſed carne & copia uictitant lactis. plauſtris ſuperſidentes, quæ operimentis curuatis corticum per ſolitudines conferunt ſine fine diſtentas. Cũq; ad graminea uenerint in orbiculatam figurã locatis ſarcinulis ferino ritu ueſcuntur. abſumptiſque pabulis, uelut carpentis ciuitates impoſitas uehunt. maréſque ſupra cũ fœminis coeunt, & naſcuntur in his & educãtur infantes, & habitacula ſunt hæc illis perpetua. & quocunq; ierint, illic genuinũ exiſtimãt larem. armẽta præ ſe agentes cũ gregibus paſcũt. ma-

ximéque equini pecoris eſt eis ſolicitior cura. ibi campi & preherbeſcunt, interſitis pomiferis locis. atq; ideo trāſeuntes quolibet, nec alimentis, nec pabulis indigent. quod efficit humectū ſolum & crebri fluminū prætermeantiū curſus. Omnis igitur ætas & ſexus imbellis circa uehicula ipſa uerſatur. munus diſtringitur mollibus, iuuētus uero equitandi uſu à prima pueritia coaleſcens, incedere pedibus exiſtimat uile: & omnes multiplici plena prudētes ſunt bellatores. Vnde etiam Perſæ, qui ſunt originitus Scythæ, pugnandi ſunt peritiſſimi. Proceri autē Halani penè ſunt omnes & pulchri, ſic crinibus mediocriter flauis, oculorum temperata toruitate terribiles, & armorū leuitate ueloces, Hunníſq; per omnia ſuppares, uerū uictu mitiores & cultu. la nando & uenando, aduſque Mæotica ſtagna & Cimmeriū Boſphoron, itidémque Armenias diſcurrentes & Mediā. Vtque hominibus quietis & placidis otium eſt uoluptabile, ita illos pericula iuuant & bella. Iudicatur ibi beatus, qui in prælio profuderit animā. ſeneſcentes enī & fortuitis mortibus mūdo digreſſos, ut degeneres & ignauos, conuitijs atrocibus inſectātur. nec quicquā eſt, quod elatius iactēt, quàm homine quolibet occiſo. próq; exuuijs glorioſis, interfectorum auulſis capitib' detractas pelles, pro phaleris iumentis accommodāt bellatorijs. Nec templū apud eos uiſitur, aut delubrū, ne tugurium quidem culmo tectum cerni uſquam poteſt. ſed gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eúmque ut Martem regionum quas circueunt præſulem, uerecundius colunt. Futura miro præſagiunt modo. nam rectiores uirgas fœminæ colligentes, eáſque cum incantamentis quibuſdā ſecretis præſtituto tempore diſcernentes, aperte quid portetur, norunt. Seruitus quid ſit ignorabant omnes generoſo ſemine procreati.

Iudicéſque etiam nunc eligunt, diuturno bellandi uſu ſpectatos. Sed ad reliqua textus propoſiti reuertamur. Igitur Hunni peruaſis Halanorum regionibus, quos Geuthungis confines Tanaitas conſuetudo nominauit, interfectiſque multis & ſpoliatis, reliquos ſibi concordandi fide pacta iũxerunt, eiſque adiunctis confidentius Ermenrici late patentes & uberes pagos repẽtino impetu perruperunt bellicoſiſſimi Regis, & per multa uariáque fortiter facta uicinis nationibus formidati. Qui ui ſubitæ procellæ perculſus, quamuis manere fundatus & ſtabilis diu cunctatus eſt, impendentium tamen diritatem augente uulgatius fama, magnorum diſcriminum metum uolũtaria morte ſedauit. Cuius poſt obitum Rex Vithimiris creatus reſtitit aliquantiſper Halanis, Hunnis alijs fretus, quos mercede ſociauerat partibus ſuis. Verum poſt multas, quas pertulit clades, animam effudit in prælio, ui ſuperatus armorum. Cuius parui filij, Viderichi nomine, curam ſuſceptam Alatheus tuebatur & Saphrax, duces exerciti & firmitate pectorũ noti. qui cum tempore arcto præuẽti abieciſſent fiduciam repugnandi, cautius diſcedentes ad amnem Danaſtum, peruenerunt inter Iſtrum & Boriſthenem, per camporũ ampla ſpatia diffluentem. Hæc ita præter ſpem accidiſſe doctus Athanaricus Theruingorum Iudex (in quem, ut antè relatum eſt, ob auxilia miſſa Procopio dudum Valens com mouerat ſigna) ſtare gradu fixo tentabat, ſurrecturus in uires, ſi ipſe quoque laceſſeretur, ut cæteri. Caſtris denique prope Danaſti margines aggere ut ungorij uallem longius opportune metatis, Mũderichum ducem poſtea limitis, per Arabiam collagari manu & optimatibus alijs, aduſq; uiceſimum lapidem miſit, hoſtium ſpeculaturos aduẽtum ipſe aciem nullo turbante interim ſtruens. Verum longe aliter

quàm rebatur, euenit. H*unni enim (ut ſunt in coniectura ſagaces) multitudinem eſſe longius aliquam ſuſpicati, prætermiſſis quos uiderant, in quietem tanquam nullo obſtante compoſitis, rumpēte noctis tenebris* Luna *uado fluminis penetrato, id quod erat potiſſimum elegerunt. & ueriti ne præcurſorius index procul agentes abſterreat,* A*thanaricum ipſum ictu petiuere ueloci, eúmque ſtupentem ad impetum primum, amiſſis quibuſdam ſuorū coegerunt ad effugia properare montium præruptorū.* Q*ua rei nouitate maioréque uenturi pauore conſtrictus à ſuperciliis* Gerazi *fluminis aduſq;* Danubium Taifalorum *terras præſtringens, muros altius erigebat. hac lorica diligentia celeri conſummata, in tuto locandam ſecuritatem ſuam exiſtimans & ſalutem.* Dúmque *efficax opera ſuſcitatur,* H*unni paſſibus eum citis urgebant, & iam oppreſſerāt aduentantes, ni grauati prædarum onere deſtitiſſent.* F*ama tamen late ſerpente per* Gothorum *reliquas gentes, quòd inuſitatum antehac hominum genus modo ruens ut turbo montibus celſis, ex abdito ſinu coortum appoſita quæque conuellit corrumpit: populi pars maior, quæ* Athanaricum *attenuata neceſſariorum penuria deſeruerat, quæritabat domicilium remotum ab omni notitia* Barbarorū. *diúque deliberans quas eligeret ſedes, cogitauit* Thraciæ *receptaculum gemina ratione ſibi conueniens, quòd & ceſpitis eſt feraciſſimi, & amplitudine fluentorum* Iſtri *diſtinguitur ab aruis petentibus eam peregrini fulminibus* Martis. *hoc quoque reſidui uelut mente cogitauere cōmuni.* I*taque uiuo ripas occupauere* Danubij: *miſſiſq; oratoribus ad* Valentem, *ſuſcipi ſe humili prece poſcebant, & quiete uicturos ſe pollicentes & daturos, ſi res flagitaſſet, auxilia.* D*um aguntur hæc in externis, nouos maioréſque ſolitis ca-*

ſus uerſare gentes Arctoas,*rumores terribiles diffuderũt. per omne quicquid ad pontum à* Marcomannis *prætenditur* Quadis *multitudinem barbarã abditarũ nationum, ui ſubita ſedibus pulſam,circa flumen* Iſtrũ *uagari cũ caritatibus ſuis,diſſeminantes.* Quæ *res aſpernanter à noſtris inter initia ipſa accepta eſt,hanc ob cauſam,quòd illis tractibus non niſi peracta aut ſopita audiri procul à gentibus conſueuerunt bella.*Verum *pubeſcente iam fide geſtorum, cui rumor aduentus gentiliũ addiderat* Legatorũ, *precibus & obteſtatione petentiũ circa flumẽ ſuſcipi plebẽ extorrem negotiũ lætitiæ fuit,potius quàm timori,eruditis adulatoribus in maius fortunam* Principis *extollentibus, quòd ex ultimis terris tot tyrocinia* Thracenſes *nec opinanti offerrẽt,ut collatis in unum ſuis & alienigenis uiribus inuictum haberet exercitũ & pro militari ſupplemẽto quod prouinciatim annuũ pẽdebatur theſauris accederet auri cumulus magnus.* Hácq; *perſuaſione mittuntur diuerſi,qui cũ uehiculis plebẽ tranſferant truculentam.& nauabatur opera diligens,ne qui* Romanam Rẽ *euerſurus derelinqueretur uel quaſſatus morbo letali.* Proinde *permiſſu* Imperatoris *tranſeundi* Danubiũ *copiam colendiq; adepti* Thraciæ *partes,tranſfretabãtur in dies & noctes, nauibus ratibúſque & cauatis arborum alueis agminatim impoſiti. atque per amnem longe omnium difficillimum imbriúmque crebritate tunc auctum ob denſitatem nimiam contra ictus aquarum nitentes quidam,& natare conati,hauſti ſunt plures.*Ita *turbido inſtantium ſtudio orbis* Romani *pernicies ducebatur.* Illud *ſanè neque obſcurum eſt neque incertum,infauſtos tranſuehendi barbaram plebẽ miniſtros,numerum eius comprehendere calculo ſæpe tentantes,conquieuiſſe fruſtratos.* Quẽ *qui ſcire*

uelit (ut eminentiſſimus memorat uates) Libyci uelit æquoris idẽ Diſcere, quàm multæ Zephyro turbentur arenæ. Reſipiſcant tandẽ memoriæ ueteres, Medicas acies ductantes ad Græciam: quæ dudum Helleſpontum occupantes, & diſcidio quoddam fabrili maris, ubi montonis pede quæſitum exponuntur & turmatim apud Doriſcum exercitus recenſetur, concordante omni poſteritate, ut fabuloſæ ſunt lectæ. Nam poſtquam innumeræ gentium multitudines per prouincias circunfuſæ, pandentéſque ſe in ſpatia ampla camporũ, regiones omnes & cuncta oppleuere mõtium iuga, fides quoq; uetuſtatis recenti documento firmata eſt. Et primus cum Alauiuo ſuſcipitur Fritigernus, quibus & alimenta pro tempore & ſubigendos agros tribui ſtatuerat Imperator. Per id tempus noſtri limites reſeratis obicib⁹, atq; ut AEtnæas fauillas armatorũ agmina diffundente Barbaria, cum difficilibus neceſſitatũ articulis correctores rei militaris poſcerent aliquos claritudine geſtarũ rerũ notiſſimos: quaſi læuo quodã numine deligente, in unum quæſiti poteſtatibus præfuere caſtrenſibus homines maculoſi. quibus Lupicinus anteſtabat & Maximus. alter per Thracias Comes, dux alter exitioſus. ambo æmuli temeritatis. Quorum inſidiatrix auiditas materia malorũ omniũ fuit. Nã (ut alia omittamus quæ memorati, uel certe ſinentibus iiſdem, alij perditis rationibus in commeantes peregrinos adhuc innoxios deliquerunt) illud dicetur (quòd nec apud ſui periculi iudices abſoluere ulla poterat uenia) triſte & inauditũ. cum traducti barbari uictus inopia uexarẽtur, turpe cõmerciũ duces inuiſiſſimi cogitarũt. & quãtos undiq; inſatiabilitas colligere potuit canes pro ſingulis dederat mãcipijs, inter quæ ducti ſunt optimatũ. Per hos dies interea etiam Vitherieus Greuthungorum

Rex, cum Alatheo & Aphraæ, quorũ arbitrio regebatur, itémque Farnabio, propinquans Iſtri marginibus, ut ſimili ſuſciperetur humanitate obſecrauit Imperatorem, Legatis propere miſſis: quibus, ut communi rei conducere uidebatur, repudiatis, & quid capeſſerent anxijs, Athanaricus parumper timeſcens abſceſſit, memor Valentem dudum cum fœdaretur concordia deſpexiſſe, affirmantem ſe religione deuinctum, ne calcaret ſolum aliquando Romanum. hácque occaſione principem firmare pacem in medio flumine coegiſſe, quam ſimul tamen ueritus ut adhuc durantem ad Caucalandenſem locum altitudine ſyluarum inacceſſum & montium, cum ſuis omnibus declinauit, Sarmatis inde extruſis. At uero Therungi iandudum tranſire permiſſi, prope ripas etiam tum uagabantur, duplici impedimento aſtricti, quòd ducum diſſimulatione pernicioſa ne hoc uictui congruis ſunt adiuti, & tenebantur conſulto nefandis nundinandi commertijs. Quo intellecto ad perfidiam inſtantium malorum ſubſidium uertere diſſimulabant: & Lupicinus ne iam deficerent pertimeſcens, eos admotis militibus adigebat ocyus proficiſci. Id tempus opportunum nacti Greuthũgi, cum alibi militibus occupatis, nauigia ultro citróque diſcurrere ſolita, trãſgreſſum eorum prohibentia quieſcere perſpexiſſent, ratibus tranſiere male contextis, caſtráque à Fritigerno locauere longiſſime. At ille genuina præuidendi ſolertia uenturos muniens caſus, ut & imperijs obediret & Regibus ualidis iungeretur, incidit ſegnius, Martianopolim tarde peruenit itineribus lentis. Vbi aliud acceſſit atrocius, quòd arſuras in commune exitium faces furiales accendit. Alauiuo & Fritigerno ad conuiuium corrogatis, Lupicinus latenti nuntio doctus ab oppidi mœnibus Barbaram plebem oppoſito mi-

litæ procul arcebat, introire ad comparanda uictui neceſſaria, ut ditioni noſtræ obnoxiam & concordem, per preces aſſidue poſtulantem. ortiſque maioribus iurgijs inter habitatores & uetitos, aduſque neceſſitatem pugnandi eſt uentum. Efferatique acrius Barbari, *cum neceſſitudines hoſtiliter rapi ſentirent, ſpoliarunt interfectam militum magnam. Quæ accedens idem* Lupicinus *latenti nuntio doctus, dum in nepoſtali menſa ludicris concrepantibus diu diſcumbens, uino marcebat & ſomno, futuri conijciens exitum ſatellites omnes, qui pro prætorio honoris & tutelæ cauſa duces præſtolabantur, occidit.* H*ócque populus qui muros obſidebat, dolenter accepto, ad uindictam detentorum* Regum, *ut opinabatur, paulatim augeſcens, multa minabatur & ſæua.* V*tque erat* Fritigernus *expediti conſilij, ueritus ne teneretur obſidis uice cum cæteris exclamauit, grauiore pugnandum exitio, ni ipſe ad leniendum uulgus ſineretur exire cum ſocijs. quod arbitratum humanitatis ſpecie ductores ſuos occiſos in tumultum exarſit.* H*ócque impetrato, egreſſi omnes, exceptiq; cum plauſu & gaudijs, aſcenſis equis uolarunt, moturi incitamenta diuerſa bellorum.* H*æc ubi* F*ama rumorum nutrix maligna diſperſit, urebatur dimicandi ſtudio* Theruingorum *natio omnis, & inter metuenda multa, periculorúmque præmia maximorum, uexillis de more ſublatis, auditiſque triſte ſonantibus claſſicis, iam turmæ prædatoriæ concurſabant, pilãdo uillas & incendendo, uaſtiſque cladibus quicquid inueniri poterat, permiſcentes.* A*duerſus quos* Lupicinus *properatione tumultuaria coactis militibus temere magis quàm conſultæ progreſſus, in nono ab urbe milliario ſtetit paratus ad decernendum.* Barbaríque *hoc contemplato, globos irrupere noſtrorum incautos, & parmas ſup-*

poſitis corporibus illidendo obuios haſtis perforabant & gladijs. furoréque urgente cruento, & tribuni & pleraque pars armatorum periere ſignis ereptis, præter ducem infauſtum: qui ad id ſolum inuentus ut confligentibus alijs proriperet ipſe ſemet in fugam, urbem curſu concito petit. Poſt quæ hoſtes armis induti Romanis, nullo uetante per uaria graſſabātur. Et quoniam ad has partes poſt multiplices uentum eſt actus, id lecturos (ſiqui erunt unquam) obteſtamur, nequis à nobis ſcrupuloſe geſta uel numerum exigat peremptorum, qui comprehendi nullo genere potuit. Sufficiet enim, ueritate nullo uelata mendacio, ipſas rerum digerere ſummitates: cum explicandæ rerum memoriæ, ubique debeatur integritas fida. Negant antiquitatum ignari tantis malorum tenebris obfuſam aliquando fuiſſe Remp. ſed falluntur malorum recentium ſtupore confixi. Nanque ſi ſuperiores uel recens præteritæ reuoluantur ætates, tales tanquam triſtes rerū motus ſæpe contigiſſe monſtrabunt. Inundarūt Italiam ex abditis Oceani partibus Teutones repente cum Cymbris: ſed poſt inflictas rei Romanæ clades immenſas, ultimis prælijs per duces ampliſſimos ſuperati, quid poteſtas Martia habitu prudētiæ ualeat, radicitus extirpati diſcriminibus didicere ſupremis. Marco itidem moderante Imperium, in unum ſpirādo ueſania gentium diſſonarū, poſt bellorum fragores immēſos poſteri urbiū captarum & direptarū & peſſum concitas proratoris interitus partes eorū exiguas reliquiſſet intactas. Verum mox poſt calamitoſa diſpendia res in integrū ſunt reſtitutæ. hac gratia, quòd nondum ſolutio reſtitutæ mollicie, ſobria uetuſtas infecta, nec ambitioſis mēſis, nec flagitioſis quæſtibus inhiabat. ſed unanimanti ardore ſummi & infimi inter ſe congruentes, ad ſpecioſam

pro Rep. mortem tanquam ad portum aliquem tranquillum properabant & placidum. Duobus namum millibus perrupto Boſphoro & littoribus Propontidis Scythicarum gentium catervæ tranſgreſſæ, ediderunt quidem acerbas terra marique ſtrages. Sed amiſſa ſuorum parte maxima reuerterunt. Ceciderunt dimicando cum Barbaris Imperatores Decij pater & filius. Obſeſſæ Pãphiliæ ciuitates, inſulæ populatæ complures, inflãmata Macedonia omnis diu multitudo Theſſalonicam circunſedit, itidémque Cyzicum. Anchialos capta: & tempore eodem Nicopolis, quam indicium uictoriæ contra Dacos Traianus condidit Imperator. Poſt clades acceptas illatáſque multas & ſæuas, exciſa eſt Philippopolis, centum hominum millibus (niſi fingunt annales) intra mœnia iugulatis. Vagatíque per Epirum Theſſaliámque, & omnẽ Græciã licentius hoſtes externi. Sed aſſumpto in Imperiũ Claudio glorioſo ductore, & eodem honeſta morte prærepto, per Aurelianum acrem uirum & ſeueriſſimum noxarum ultorem pulſi per longa ſæcula ſiluerunt immobiles: niſi quòd poſtea patrocinales globi uicina cum ſui exitio acrius incurſabant. Verum ea perſequar unde diuerti. Hoc geſtorũ textu circunlato nuntijs denſis, Sueridus & Colias, Gotthorum optimates, cum populis ſuis longe antè ſuſcepti, & curare apud Hadrianopolim hyberna diſpoſiti, ſalutẽ ſuam ducentes antiquiſſimam omnium, otioſis animis accidentia cuncta contuebãtur. Verum Imperatoris literis repente perlatis, quibus tranſire iuſſi ſunt in Helleſpontum, uiaticum, cibos, biduúmque dilationem tribui ſibi ſine tumore poſcebant. Quod ciuitatis magiſtratus ferens indigne (ſuccenſebat enim ijſdem ob rem ſuam in ſuburbano uaſtatam) uiam plebem omnem cum fabricenſibus, quorum illic ampla

eſt multitudo, productam, in eorum armauit exitium. iuſſíſque belliaum canere buccinis, ni abirent ocyus, ut ſtatutum eſt, pericula omnibus minabatur extrema. Quo malo præter ſpem Gotthi perculſi, & conato quàm conſiderato ciuium aſſultu perterriti, ſteterunt immobiles: laceratíque ad ultimum deteſtatione atque conuitijs, & tentati miſſilium iactibus raris, ad defectionem erupere confeſſam. & cæſis plurimis, quos impetus deceperat petulantior, auerſíſque reſiduis & telorum uarietate confixis, habitu iam Romano cadaueribus ſpoliatis armati, uiſo propius Fritigerno iunxerunt ſemet, ut morigeri ſocij, urbémque clauſam obſidionalibus ærumnis urgebãt. In qua difficultate diutius poſiti paſſim & promiſcue ruebant. enunénſque aliquorum audacia peribat inultam. multíſque ſagittis & rotatis per fundas lapidibus interibant. Tũc Fritigernus fruſtra cum tot cladibus colluctari homines ignaros obſidẽdi contemplans, relicta ibi manu ſufficiente abire negotio imperfecto ſuaſit, pacem ſibi eſſe cum parietibus memorans. ſuadénſque ut populãdas opimas regiones & uberes abſque diſcrimine ullo, uacuas præſidijs etiam tum adorirentur. laudato Regis conſilio, quem cogitatorum norant fore ſocium efficacem, per Thraciarum latus omne diſperſi caute gradiebantur, dedititijs uel captiuis uicos uberes oſtendentibus, eos præcipue ubi alimentorũ reperiri ſatias dicebatur. eo maxime adiumento, præter genuinam erecti fiduciã, quòd confluebat ad eos in dies ex eadẽ gente multitudo, dum à mercatoribus uenundati adiectis plurimis, quos primo tranſgreſſu necati inedia, uino exili uel panis fruſtis mutauere uiliſſimis. Quibus acceſſere ſequendarũ auri uenarum periti non pauci, uectigaliũ perferre non poſſe non ſufficientes ſarcinas graues. ſuſceptíque libenti cõſenſione

cunctorũ, magno uſui ijdem fuere ignota peragrantibus loca, conditoria frugum occulta & latebras hominum & receptacula ſecretiora monſtrando. nec quicquam, niſi maccaeſſum & deuium, praeeuntibus iiſdem manſit intactum. ſine diſtãtia nimia aetatis uel ſexus, caedibus incendiorúmque magnitudine cuncta flagrabant. abſtractiſque ab ipſo uberũ ſuctu paruulis & necatis, raptae ſunt matres, & uiduatae maritis coniuges ante oculos caeſis, & puberes adultique pueri per parentum cadauera tracti ſunt. Senes denique multi, ad ſatietatem uixiſſe clamantes, poſt amiſſas opes cum ſpecioſis foeminis, manibus poſt terga contortis, defletiſque gentilium fauillis aedium, ducebantur extorres.

Haec ex Thracijs magno moerore accepta Valentẽ principem in ſolicitudines uarias diſtraxerunt. & confeſtim Victore magiſtro Equitũ miſſo ad Perſas, ut ſuper Armeniae ſtatu pro captu rerũ componeret impendentiũ, ipſe Antiochia protinus egreſſurus, ut Conſtantinopolim interim peteret, Profuturũ praemiſit & Traianũ, ambo Rectores. Hi bellãtes quidẽ altius, ſed imbelles. Qui cum ad loca ueniſſent, ubi particulatim pérq; furta magis & latrocinia multitudo minui deberet hoſtilis, ad id quod erat pernicioſum intempeſtiue conuerſi, legiones ab Armenia ductas oppoſuere, ueſanũ adhuc ſpirãtibus Barbaris, opere quidẽ Martio ſaepe recte compertas, ſed impares plebi immenſae, quae celſorũ iuga montium occuparat & campos. Innumeri nõdũ experti, quòd cum deſperatione rabies ualeret indomita, truſos hoſtes ultra Haemi montis abſciſos ſcopulos faucibus inſidere praeruptis, ut in Barbaros locis & inſulis nunquã reperiens exitum diuturna conſumeret fames, & operirentur ipſe Frigeridum ducem cum Pannonicis & tranſalpinis auxilijs aduentantem, quẽ petitu Valentis Gratianus

ire diſpoſuit in procinctum, laturum ſuppetias his, qui ad ultimum uexabantur exitiũ. Poſt quem Richomeres domeſticorum tunc comes, imperatu eiuſdem Gratiani motus è Gallijs properauit ad Thracias, ductans cohortes aliquas nomine tenus. quarum pars pleraq; deſeruerat (ut iactauere quidam) Merobaudis ſuaſu, ueriti ne deſtitutæ admi niculis Galliæ uaſtarentur, licenter Rheno perrupto. Verũ articulorum dolore Frigerido præpedito, uel certe (ut obtrectatores finxere maleuoli) morbum cauſante ne feruentibus prælijs intereſſet, uniuerſos regens ex communi ſententia Richomeres Profuturo ſociatur & Traiano, tendentibus prope oppidũ Salices unde haud longo ſpatio ſeparatum uulgus inæſtimabile Barbarorũ, ad orbis rotũdi figurã multitudine digeſta plauſtrorũ, tanquam intramuranis cohibita ſpatijs. otio fruebatur & ubertate prædarũ. Præuia igitur ſpe meliorũ Romani duces, ſi ſors copiã attuliſſet auſuri aliquid glorioſum, Gotthos quicquid molirentur ſagaciter obſeruabant. id ſalicet præſtruẽtes, ut ſi alíorſum caſtra mouiſſẽt, quod fecere creberrime, terga ulmorũ adorti plures profoderẽt confiſi, magnámq; ſpoliorũ auerterẽt partem. Hoc intellecto hoſtes, uel trãſfugarũ indicijs docti, per quos nihil latebat incognitũ, in eodẽ loco diu manſerũt. ſed oppoſiti exercitus metu præſtricti, aliorúmque militũ, quos affluere iã ſperabant, teſſera data gentili. per diuerſa prope diffuſas acciuere uaſtatorias manus. quæ optimatũ acceptis, ſtatimque incenſi malleoli ad Carraginẽ, quam ita ipſi appellant, aliti uelocitate regreſſæ, incentiuũ audendi maiora popularibus addiderũt. Nihil poſt hæc inter partes, præter inducias laxatũ eſt breues. Reuerſis enim his, quos neceſſitas euocarat, plebs omnis intra ſeptorũ ambitum etiã tum contruſa immaniter fremens, animiſque concita tru-

culentis experiri poſtrema diſcrimina, nec principibus gen tis qui aderant renuentibus, cruditate feſtinabat. Et quoniã hæc Sole agebãtur extremo, noxq; aduentans ad quietem inuiſos retinebat & mœſtos, capto per otiũ cibo, ſomni manſerunt expertes. Cõtrà Romani his cognitis, ipſi quoq; exſomnes uerebantur hoſtes. & male ſanos eorum ductores, ut rabidas feras, euentum (licet ancipitem ut numero ſatis inferiores) proſperum tamen ob iuſtiorem ſui cauſam mentibus expectantes impauidis. Cadente itaque protinus die, ſigno ad arma capienda ex utraque parte per lituos dato, Barbari poſtquã inter eos ex more iuratũ eſt, tumuloſos locos appetere tentauerunt. quo exinde per procliue rotarũ modo obuios impetu conuoluerent acriore. Hócque uiſo ad ſuos quiſq; manipulos properans miles, ſtabili gradu conſiſtens, nec uagabatur, nec relictis ordinibus procurſabat. Ergo ubi utrimq; acies cautius incedentes greſſu ſteterũt immobili, toruitate mutua bellatores luminibus ſe cõtuebãtur obliquis. & Romani quidẽ uoce undiq; Martia cõcinentes, à minore ſolita ad maiorẽ protolli, quã gentilitate appellãt barritũ, uires ualidas erigebãt. Barbari uero maiorũ laudes clamoribus ſtridebãt incõditis. intérq; uarios ſermones diſſoni ſtrepitus leuiora prælia tẽtabãtur. Iáq; ueritis & ſimulibus alijs utrimq; ſemet eminus laceſſentes, ad cõſerẽdas coiere minaciter manus. & ſcutis in teſtudinũ formã coagmentatis, pes cũ pede collatus eſt, Barbaríque ut reparabiles ſemper & celeres, ingẽtes clauas in noſtros cõ ijcientes ambuſtas, mucronéſque acrius reſiſtentiũ pectoribus illidentes, ſiniſtrum cornu perrumpunt. quod inclinatum ſubſidialis robuſtiſſimus globus, propinquo latere fortiter excitus, hærẽte iam cohorte ceruicibus ſuſtentauit. Feruẽte igitur denſis cædibus prælio, in confertos quiſque

promptior ruens, ritu grandinis undique uolitantibus telis oppetebat & gladijs. & ſequebantur equites hinc inde, fugientium occipitia lacertis ingentibus præcidentes & terga. itidémque altrinſecus pedites lapſorum, timore impeditorum, ſecantes ſuffragines. Et cum omnia cæſorum corporibus opplerētur, iacebant inter eos quidam ſemianimes, ſpem uitæ inaniter uſurpando. alij glande fundis excuſſa, uel harundinibus armatis ferro, confixi. quorūdam capita, per medium frontis & uerticis mucrone diſtincta, in utrunque humerum magno cum horrore pēdebant. & pertinaci concertatione nondum laſſatæ æquo Marte partes ſemet altrinſecus afflictabant. nec de rigore genuino quiſquam remittebat, dum uires animorum alacritas excitaret. Diremit tamen internecina certamina cedens ueſpero dies, & cunctis qua quiſque potuit incompoſite diſcedētibus, reſidui omnes repetunt tentoria triſtiores. Humatis denique pro locorum & temporis ratione honoratis quibuſdam inter defunctos, reliqua peremptorum corpora diræ uolucres conſumpſerunt, aſſuetæ illo tempore cadaueribus paſci, ut indicant nunc uſque albentes oſſibus campi. Conſtat tamen in numero longe minore Romanos, cum ea copioſa multitudine colluctatos, funerea multa perpeſſos, non tamen ſine deflendis ærumnis exagitaſſe barbaram plebem. His caſibus præliorum ita luctuoſe finitis, noſtri proximos Martianopoleos petiuere ſeceſſus. Gotthi intra uehiculorum anfractus ſponte ſua contruſi, nunquam exinde per dies ſeptem egredi uel uideri ſunt auſi. ideóque opportunitatem milites nacti immenſas alias Barbarorum cateruas inter Hemimontanas anguſtias clauſerunt, aggerum obiectu excelſorum. hac ſpe nimirū, ut Iſtrum & ſolitudines pernicioſa hoſtiū multitudo compacta, nullóſque

reperiens exitus, periret media, cunctis utilibus ad uiuendum in ciuitates ualidas comportatis. quarum nullam etiam tum circumſedere conati ſunt, hæc & ſimilia machinari penitus ignorantes. Poſt quæ repetiuit Gallias Richomeres, ob maiorem præliorum fremitum, qui ſperabatur, inde adminicula perducturus. Hæc Gratiano quater & Merobaude Conſulibus agebãtur, anno in autumnum uergente. Inter quæ Valens audito lugubri bellorum direptionúmque euentu, Saturnino equeſtris exercitus ad tempus cura commiſſa, ſuppetias Traianum offerentem miſit & Profuturum. Fortéque iiſdem diebus per Scythiæ regiones & Mœſiæ omnibus quæ poterant mandi, conſumptis: feritate urgente pariter & inopia, Barbaríque molibus magnis ardebant. hócque ſæpe tentato cum obruerentur uigore noſtrorum, per aſperitates ſcrupoſas ualide reſiſtentium, adacti neceſſitate poſtrema Chunorum & Halanorum aliquos ad ſocietatem ſpe prædarum ingentium aſciuerunt. Quo cognito Saturninus (iam enim aderat & prætẽturas ſtationéſque diſponebat agrarias) paulatim colligens ſuos, digredi parabat conſilio non abſurdo: ne ſubita multitudo, ut immanis pulſus undarum obicibus ruptis emiſſus, cõuelleret leui negotio cũctos, ſuſpecta loca acutius obſeruãtes. Deinde poſt reſeratas anguſtias, abitúmq; militis tempeſtiuum, incompoſite qua quiſq; clauſorũ potuit, nullo uetante turbandis incubuit rebus. & uaſtabundi omnes per latitudines Thraciæ pandebantur impune, ab ipſis tractibus quos prætermeat Iſter, exorſi, aduſque Rhodopen & fractum, quod immenſa diſterminat maria, rapinis & cædibus ſanguinéque & incendiis & liberorum corporum Corruptelis omnia fœdiſſime permiſcẽtes. Tunc erat ſpectare cum gemitu facta dictu iuſúque præ-

dura, attonitas metu fœminas flagris concrepantibus agitari, fœtibus grauidas adhuc immaturis antequam prodirent in lucem, impia tolerantibus multa. implicatos alios matribus paruulos, & puberum audire lamenta, puellarúmque nobilium, quarum ſtringebat fera captiuitas manus. Póſtque adulta uirginitas, caſtitáſque nuptarum ore affecto flens ultima ducebatur, mox profanandum pudorem optãs morte (licet cruciabili) præuenire. Inter quæ cũ beluæ ritu traheretur ingenuus paulo antè diues & liber, de te Fortuna, ut inclementi querebatur & cæca, quæ eum puncto temporis breuioris extortum, & dulcedine caritatum domóque extorrem, quam concęſſiſſe uidit in cinerem & ruinas, aut lacerandum membratim, aut ſeruiturum ſub uerberibus & tormentis crudo deuouiſti uictori. Barbari tamen, uelut defractis caueis beſtiæ, per ſpatiorum amplitudines fuſius incitati, oppidum petiuere nomine Dibaltum. ubi Tribunum Scutariorum Barzymerem inuentum cum ſuis cornitiſque & aliјs peditum numeris castra ponentem aſſiliunt. eruditum puluere militari rectorem. Qui confeſtim (ut adigebat neceſſitas inſtantis exitij) iuſſa canere bellicũ tuba lateribus firmatis, prærupit cum promptis accinctis ad prælium. fortitérque reſiſtendo pari pugnandi ſorte diſceſſiſſet, ni eũ equitum accurſus quàmplurimum anhelum circumueniſſet & feſſum, & ita cecidit interfectis Barbarorum non paucis, quorum clades copiarum magnitudo celabat. Re in hunc modum peracta, Gotthi quid poſtea molirentur incerti, quæritabãt Frigeri dum tanquam obicem ualidum ubi reperirent exciſuri. & cultiore uictu ſomnóque parũper aſſumpto, eũ ſequebantur ut feræ. docti quòd Gratiani monitu reuerſus in Thracias, & prope Beroëam uallo metato, euẽtus rerũ ſpe-

culabatur ancipites. Et *hi quidem ad patrandum propoſitum diſcurſione rapida maturabāt. ille uero regendi conſeruandiq; militis non ignarus, id quod cogitatum eſt ſuſpicatus, uel exploratorū relatione quos miſerat apertè inſtructus, per mōtium celſa ſyluarúmq; denſitates ad Illyricum redit. erectus proſperitate nimia, quam ei* Fors *obtulit inſperata.* Repedando *enim, congregatóſque in cuneos ſenſim progrediēs,* Gotthorum *optimatē* Farnobium *cum uaſtatorijs globis uagantem licentius occupauit, ducentémq;* Taifalos *nuper in ſocietatem adhibitos, qui ſi dignum eſt duci, noſtris ignotarum gentiū terrore diſperſis, tranſire flumen direpturi uacua defenſoribus loca, eorum cateruis ſubito iuſſis certare comminus dux cautiſſimus parans, adortuſque nationes, ut priuſquā graſſatores minantes etiam tum acerba, trucidaſſétq; omnes ad unum, ne nuntius quidem cladis poſt appareret, ni cum alijs multis perempto* Farnobio, *metuendo antehac incenſore turbarū, obteſtatus pre ce impenſa ſuperſtitibus peperciſſet, uiuóſque omnes circa* Mutinam Regiúmque & Parmam, Italica *oppida, rura cul turos exterminauit.* Hanc Taifalorum *gentem ac turpem obſcœnæ uitæ flagitijs ita accepimus merſam, ut apud eos nefandi concubitus fœdere copulentur maribus puberes, ætatis uiriditatem in eorum pollutis uſibus conſumpturi. porro ſiquis iam adultus aprum exceperit ſolus, uel interemerit urſum immanem, colluuione liberatur inceſti.* Hæc *autumno urgente in hyemem funeſti per* Thracias *turbines conuerrebant.* Et *qua temporum rabies, uelut cuncta cientibus* Furijs, *ad regiones quoq; longinquas progrediēs late ſerpebat. & iam* Lentienſis Alemannicus *populus, tractibus* Retiarū *cōfinis, per fallaces diſcurſus, uiolato fœdere dudū concepto, collimitia noſtra tētabat.* Quæ *clades*

hinc exitiale primordium ſumpſit. Ex hac natione quidam inter Principis armigeros militans, poſcente negotio reuerſus in larem, ut erat in loquendo effuſior, interrogantes multos quid ageretur in palatio, docet accerſitu Valentis patrui Gratianum Orientem uerſus mox ſigna moturum. ut duplicatis uiribus repellantur plagarum terminalium accolæ, ad Romanorum uerum excidium coniurati. Quibus auide Lentienſes acceptis, ipſi quoque hæc quaſi uicini cernentes, ut ſunt ueloces & rapidi, conferti in prædatorios globos, Rhenum gelu peruium pruinis Februario menſe tendentes, prope cum Petulantibus Celtæ, non ſine ſui iactura afflictos, grauiter adultis uiribus auerterunt. Verum retrocedere coacti, Germanique noſcentes exercitus pleramque partem in Illyricum, ut Imperatorem mox affuturum prægreſſam, exarſere flagrantius. maioráque conceptãtes, pagorum omnium incolis in unum collectis, cum quadraginta armatorum millibus uel ſeptuaginta, ut quidam laudes extollendo principis iactitarunt, ſublati in ſuperbiam noſtra cõfidentius irruperunt. Quibus Gratianus cum formidine magna compertis, reuocatis cohortibus quas præmiſerat in Pannonias, conuocatíſque alijs quas in Gallijs retinuerat diſpoſitio prudens, Nannieno negotium dedit uirtutis ſobriæ duci: eíque Mallobaudem iunxit pari poteſtate collegam Domeſticorum Comitem Regémque Francorum uirum bellicoſum & fortem. Nannieno igitur penſante fortunarum uerſabiles caſus, ideóque cunctandum eſſe cenſente, Mallobaudes autem pugnandi cupiditate raptatus, ut conſueuerat ire in hoſtem, differendi impatiens, angebatur. Proinde horrifico aduerſum fragore terrente, primum apud Argentariam ſigno per cornicines dato, concurri eſt cœptum. ſagittarum ue-

rutorũmque miſſilium pulſibus crebriores hinc indéque ſternebãtur. Sed in ipſo præliorum ardore infinita hoſtium multitudine milites uiſa, uitantéſque aperta diſcrimina, per calles conſitas arboribus & anguſtas, ut quiſque potuit, diſperſi, paulo poſtea ſtetere fidentius, & ſplendore conſimuli, procúlque nitore fulgentes armorum, Imperatorij aduentus iniecere Barbaris metum. Qui repente uerſi in tergu, reſiſtentéſque interdum, nequid ultimæ rationis omitterent, ita ſunt cæſi, ut ex prædicto numero non plus quàm quinque millia, ut æſtimabatur, euaderent, denſitate nemorum tecti. inter complures alios audaces & fortes Rege quoque Priario interfecto, exitialium concitore pugnarum. Hac læti ſucceſſus fiducia Gratianus erectus, iámque ad partes tẽdens Eoas, læuorſus flexo itinere latenter Rheno tranſito, ſpe incitatior bona, uniuerſam (ſi id tentanti Fors affuiſſet) delere ſtatuit malefidam & turbarum auidam gentem. Hócque urgentibus alijs ſuper alios nuntijs cognito Lentienſes ærumnis populi ſui ad internitionem penè deleti, & repentino principis aduentu defixi, quid capeſſerent ambigentes, cum neque repugnandi neque agendi aliquid aut moliendi laxamentum poſſent inuenire uel breue, impetu celeri obſeſſos petiuerunt inuijs cautibus colles. abruptíſque per ambitum rupibus inſiſtentes, rebus caritatibúſque ſuis quas ſecum duxerant, omni uirium robore propugnabant. Qua difficultate perpenſa, uelut murorum obicibus opponendi per legiones ſingulas quingenti milites leguntur armati, uſu prudenter bellandi comperti. Qui ea re animorum aucta fiducia, quòd uerſari inter anteſignanos uiſebatur acriter princeps, montes ſcandere nitebantur, tanquam uenaceas prædas ſi calcaſſent, editiora confeſtim ſine certamine ullo rapturi. Exorſúmque

prælium uergente in meridiem die tenebræ quoque occupauere nocturnæ. Quippe magno utriuſque partis pugnabatur exitio, cædebant, cadebántq; noſtrorum non pauci: ſimul arma Imperatorij comitatus auro colorúmq; micātia claritudine, iaculatione ponderum denſa confringebantur. Et inde diu reputante Gratiano cum optimatibus, pernitioſum apparebat & irritum, contra aſperitates aggerum prominentium intempeſtiua contendere pertinacia. multis (ut in tali negotio) uariatis ſententijs, ocioſo milite circumuállari placuit Barbaros media fatigatos, qui à locorum iniquitate defenditur. Verum cum obſtinatione ſimuli reni tentes Germani peritique regionum petiſſent alios mōtes, his quos antè inſiderant altiores, conuerſus illuc cum exercitu Imperator, eadem qua antea fortitudine ſemitas ducentes ad ardua quæritabat. Quem Lentienſes intentum iugulis ſuis omni perſeuerandi ſtudio contemplantes, poſt deditionem, quam impetrauere ſupplici prece, oblata (ut præceptum eſt) iuuentute ualida noſtris tyrocinijs permiſcenda, ad genitales terras innoxij ire permiſſi ſunt. Hanc uictoriam opportunam & fructuoſam, quæ gentes hebetauit Occiduas, ſempiterni numinis nutu Gratianus, incredibile dictu eſt, quantóq; cum uigore exerto, celeritate alior ſum properans, expediuit. Præclaræ indolis adoleſcens, facundus & moderatus & bellicoſus & clemens, ad æmulationem lectorum progrediens principum, dum etiā tum lanugo genis inſerperet ſpecioſa, ni uergens in ludibrioſos actus natura, laxantibus proximis, ſemet ad uana ſtudia Cæſaris Cōmodi conuertiſſet. licet hic incorruētes. Vt enim ille quia perimere iaculis plurimas feras ſpectante conſueuerat populo, & centum leones in amphitheatrali circulo ſimul emiſſos telorum uario genere nullo geminato uul-

nere contruncauit, ultra hominem exultauit: ita hic quoque intra ſepta, quæ appellant uiuaria, ſagittarum pulſibus crebris dentatas conficiens beſtias, incidentia multa parui ducebat & ſeria, eo tempore quo etiam ſi Imperium Marcus regeret Antoninus, ægre ſine collegis ſimilibus & magna ſobrietate conſiliorum lenire luctuoſos Reipub. poterat caſus. Diſpoſitis igitur quæ pro temporum captu per Gallias res nationéſque poſcebant, & punito ſcutario proditore, qui feſtinare Principem ad Illyricum, Barbaris indicarat, Gratianus exinde digreſſus per caſtra quibus Felicis Arboris nomen eſt, per inaureatum opitulanda, dum oppreſſæ parti porrectis itineribus ire tendebat. Iiſdémq; diebus Frigerido multa atque utilia pro ſecuritate communi ſolertiſſime cogitanti, muniréque properanti Succorum anguſtias, ne diſcurſatores hoſtes & leues, tanquam exæſtuares ut in torrentes per Septentrionales prouincias fuſius uagarentur, ſucceſſor Maurus nomine mittitur Comes, uenalis ferociæ ſpecie & ad cunctam obuiaſſet incertus. is eſt, quem præteritorum textu rettulimus, ambigenti ſuper corona capiti imponenda Iuliano Cæſari, dum inter eius armigeros militaret, arrogantia cuſtodiret, torquem obtuliſſe collo abſtractam. remotúſque in ipſa uertigine pereuntium rerum dux cautus & diligens, cum etiam ſi dudum diſceſſiſſet in otium, ad procinctum reduci, negotiorum magnitudine poſcente deberet. His forte diebus Valens tandem excitus Antiochia, longitudine itinerum emenſa uenit Conſtantinopolim. ubi moratus pauciſſimos dies, ſeditionéque popularium leui pulſatus, Sebaſtiano pauloantè ab Italia, ut petierat miſſo, uigilantiæ notæ ductori, pedeſtris exercitus cura commiſſa, quem regebat antea Traianus, ipſe ad

Melanthiada uillam cæſarianam profectus, militem ſtipendio fouebat & alimentis & blanda crebritate ſermonum. Vnde cum itinere edicto per teſſeram Nicem ueniſſet, quæ ſtatio ita cognominatur, relatione ſpeculatorum didicit, refertos opima Barbaros præda à Rhodopeis tractibus prope Hadrianopolim reuertiſſe. Qui motu Imperatoris cum abundanti milite cognito, popularibus iungere feſtinant, circa Beroiam & Nicopolim gentibus præſidijs fixis, atque ilico ut oblatæ occaſionis maturitas poſtulabat, cum trecentenis militibus per ſingulos numeros lectis, Sebaſtianus properare diſpoſitus eſt, conducens rebus publicis aliquid (ut promittebat) acturus. Qui itineribus celebratis conſpectus prope Hadrianopolim, obſeratis inde portis iuxta adire prohibebatur. ueritis defenſoribus, ne captus ab hoſte ueniret & ſuburbanus, atque contingeret aliquid in ciuitatis perniciem, quale per alium acciderat Comitem. Quo per fraudem Magnentiacis militibus capto, clauſtra patefacta ſunt alpium Iuliarum. Agnitus tandem (licet ſero) Sebaſtianus, & urbem introire permiſſus, cibo & quiete curatis pro copia quos ductabat, ſecuta luce impetu clandeſtino erupit. ueſperáque intendente, Gotthorum uaſtatorius cuneus prope flumen Hebrum ſubito uiſus, paulisper opertus aggeribus & fructetis obſcura nocte ſuſpenſis paſſibus compoſitos aggreſſus eſt. Id quoque præſtauit ut præter paucos quos morte uelocitas exemerat pedum, interirent reliqui omnes. prædámq; retraxit innumeram, quã nec ciuitas cepit, nec planicies lata cãporũ. Qua cauſa percitus Fritigernus extimeſcẽs, ne dux ut ſæpe audierat impetrabilis diſperſos licenter ſuorũ globos, raptuíq; inten tos cõſumeret, improuiſos adoriẽs, reuocatis omnibus prope Cabylem oppidũ, cito diſceſſit, ut agẽtes in regionibus pa-

tulis,nec inedia,nec occultis uexarentur inſidijs.Dum hæc aguntur in Thracijs , Gratianus docto literis patruo, qua induſtria ſuperauerit Alemannos,pedeſtri itinere præmiſſis impedimentis & ſarcinis, ipſe cum expeditiore militum manu permeato Danubio, delatus Bononiam, Sirmiũ introijt.& quadriduum ibi moratus,per idem flumen ad Martis caſtra deſcendit,febribus interuallatis afflictus.in quo tractu Halanorũ impetu repentino tentatus amiſit ſequentiũ paucos.Iiſdémque diebus exagitatus ratione gemina Valẽs,quòd Lentienſes cõpererat ſuperatos,quódque Sebaſtianus ſubinde ſcribẽs,facta dictis exaggerabat, è Melanthiade ſigna commouit,æquiperare facinore quodã egregio adoleſcentẽ properans filium fratris,cuius uirtutibus urebatur.ducebátq; multiplices copias nec contemnendas,nec ſegnes.quippe etiã ueteranos ijſdem iunxerat plurimos.Inter quos & honoratiores alij, & Traianus procinctus eſt,pauloantè magiſter Armorum.Et quoniam exploratione ſolicita cognitũ eſt,cogitare hoſtes fortibus præſidijs itinera claudere,per quæ commeatus neceſſarij portabantur, accurſum eſt huic conatui competenter ad retinendas opportunitates anguſtiarum,quæ propè erant,peditibus ſagittarijs & equitum turma citius miſſa, triduóque proximo cum Barbari gradu incederent leni,& metuentes eruptionem per deuia quindecim millibus paſſuũ à ciuitate diſcreti ſtationem peterent Nicen, incertum quo errore procurſatoribus omnem illam multitudinis partem quam uiderant in numero decem millium eſſe firmantibus,Imperator procaci quodam calore perculſus ijſdem occurrere feſtinabat . Proinde agmine quadrato incedens prope ſuburbanum Hadrianopoleos uenit : ubi uallo ſudibus foſſáque firmato Gratianum impatienter operiens.

Richomerem Comitem domeſticorum ſuſcipit, ab eodem Imperatore præmiſſum cum literis, ipſum quoque uenturum mox indicantibus. Quarum textu oratus ut præſtolaretur pauliſper periculorum participem, néue abruptis diſcriminibus temere ſemet committeret ſolum, adhibitis in conſilium poteſtatibus uarijs, quod facto opus eſſet, deliberabat. & cum Sebaſtiano autore, quidã protinus eundum ad certamen urgerent, Victor nomine magiſter Equitum armatus, ſed cunctator & cautus, eadem ſentientibus multis, Imperij ſocium expectari cenſebat, ut incrementis exercitus Gallicani aſcitis, opprimeretur leuius tumor barbaricus flammans. Vicit tamen funeſta Principis deſtinatio, & adulabilis quorundam ſententia regiorum. qui ne penè iam partæ uictoriæ (ut opinabantur) conſors fieret Gratianus, properari curſu celeri ſuadebant. Et dum neceſſaria parabantur ad decernendũ, Chriſtiani ritus preſbyter (ut ipſi appellant) miſſus à Fritigerno Legatus cum alijs humilibus uenit ad Principis caſtra. ſuſceptúſque leniter, eius denique ductoris obtulit ſcripta, petentis propalam ut ſibi ſuiſque, quos extorres patrijs laribus rapidi ferarum gentium exercere diſcurſus, habitanda Thracia ſola cum pecore omni concederetur & frugibus. hoc impetrato, ſpondentis perpetuam pacem. Præter hæc idem Chriſtianus, ut conſcius arcanorum & fidus, ſecretas alias eiuſdem Regis obtulit literas, qui aſtu & ludificandi uarietate nimium ſolers docebat, Valentem, quaſi mox amicus futurus & ſocius, aliter ſe popularium ſæuitiam mollire non poſſe, uel ad cõditiones rei Romanæ profuturas allicere, niſi ſubinde armatum ijſdem iuxta monſtraret exercitum, & timore imperatorij nominis intentato, eos à pernicioſo pugnandi reuocaret ardore. Et Lega-

ti quidem ambigui fruſtra habiti diſceſſerunt. Exoriente uero aurora diei, quem quintum Iduum Auguſtarum numerus oſtendit annalis, ſigna præpropere commouentur, impedimentis & ſarcinis prope Hadrianopoleos muros cum legionum tutela congrua collocatis. Theſauri enim & principalis fortunæ inſignia cætera, cum Præfecto & Conſiſtorianis ambitu mœnium tenebantur. Decurſis itaque uiarum ſpatijs confragoſis, cum in medium torridus procederet dies, octauo tandem hoſtium carpenta cernuntur, ad ſpeciem rotunditatis detornata digeſtáq;, exploratorum relatione affirmabantur. Atque, ut mos eſt, ululante barbara plebe ferum & triſte, Romani duces aciem ſtruxere, & antè poſito dextero cornu equitum, primo peditatus pars maxima ſubſidebat. Cornu autem equitum Leuum diſiectis adhuc per itinera plurimis, ſumma difficultate conductum properabat paſſibus citis. Dúmque idem cornu, nullo etiamnum interturbante extenditur, horrendo fragore ſimulantibus armis, pulſúque minaci ſcutorum territi Barbari, quoniã pars eorum cum Alatheo & Safrago procul agens, & accito, nondũ fœderatu ros pacem miſere Legatos. Eorum dum uilitatem deſpicit Imperator, ut firma fierent paciſcenda, optimates poſcens idoneos mitti, illi de induſtria cunctabantur: ut inter fallaces inducias equites ſui redirent, quos affore iam ſperabant, & miles feruore caleſactus æſtiuo, ſiccis faucibus commarceret, relucente amplitudine camporum incendijs, quos lignis, nutrimentíſque aridis ſubditis ut hoc fieret, iidem hoſtes urebant. Cui malo aliud quoque accedebat exitiale, quòd homines & iumenta cruciabat inedia grauis. Inter quæ Fritigernus callidus futuri cõiector Martémq; pertimeſcens ancipitẽ, uelut caduceatorẽ unũ è ple-

be, ſuo miſit arbitrio, impetens nobiles quoſdam & electos ad ſe propediē obſides mitti, impauidus ipſe mini * militare laturus & neceſſaria. Laudato probatóque formidati ducis propoſito, tribunus Equitius, cui tūc erat cura Palatij credita, Valentis propinquus, aſſentiētibus cunctis ire pignoris loco mature diſponitur. Quo renitēte, quia ſemel captus ab hoſtibus, lapſúſque à Dibalto, uerebatur eorū irrationabiles motus, Richomeres ſe ſponte obtulit propria ire: qui promiſerat libēs, pulchrū hoc quoque facinus & uiro cōuenire exiſtimās forti. iámque pergebat indicia dignitatis & nataliū daturus. Eo ad uallū hoſtile tendēte ſagittarij & ſcutarij, quos Baturius Iberus quidā tunc regebat & Caſſio, auidius impetu calēti progreſſi, iámque aduerſis connexi, ut immature proruperāt, ita inerti diſceſſu primordia belli fœdarūt. Hócque impedimēto conatus intempeſtiui & Richomeris alacritas fracta eſt nuſquā ire permiſſi, & equitatus Gotthorū cum Alatheo reuerſus & Saphrago Alemannorū manu permixta, ut fulmen prope montes celſos excuſſus, quoſcūque accurſu ueloci inuenire cominus potuit, incitata cæde turbauit. Cúmq; arma ex latere omni concuterētur & tela, lituóſque Bellona luctuoſos inflaret, in clades Romanas ſolito immanius furens, cedentes noſtri, multis inter clamantibus reſtiterunt. & præliū, flammarum ritu acres abſterrebat militum animos, confixos quibuſdam rotatis ictibus iaculorum & ſagittarum. Deinde colliſæ in modum roſtratarum nauium acies, trudentéſque ſe uiciſſim, undarum ſpecie motibus ſunt reciprocis agitatæ. Et quia ſiniſtrum cornu aduſque plauſtra ipſa acceſſit, ultra (qui tuliſſent ſuppetias) proceſſurum à reliquo equitatu deſertum multitudine hoſtili urgente, ſicut ruina aggeris magni, oppreſſum atque deiectum eſt, ſtete-

runt improtecti pedites, ita concaternatis manipulis ut fixi nec mucronem exerere, aut manus reducere quiſquam poſſet. Nec iam obiectu pulueris cælum patere potuit ad proſpectum, clamoribus reſultans horrificis. Qua cauſa tela undique mortem uibrantia deſtinata cadebãt & noxia, quòd nec prouideri poterant, nec caueri. Verum ubi effuſi immenſis agminibus Barbari iumenta conterebãt & uiros, & neque ad receptum confertis ordinibus laxari uſquam poterat locus, & euadendi copiam conſtipatio denſior adimebat, noſtri quoque ultimo cadendi contemptu occurſantes receptis gladijs obtruncabãt, & mutuis ſecurium ictibus galeæ perfringebantur atque loricæ. uidereque licebat, celſum ferocia Barbarum, genis ſtridore cõſtrictis, ſuccíſo poplite aut abſciſſa ferro dextera, uel confoſſo latere, inter ipſa quoque mortis confinia minaciter circunferentem oculos truces. ruináque confligentium mutua ad humum corporibus ſtratis, campi peremptis impleti ſunt. & morientiũ gemitus profundíſque uulneribus tranſfixorum cum timore audiebãtur ingenti. In hoc tanto támque confuſæ rei tumultu exhauſti labore & periculis pedites, cũ demceps neque uires illis, neque mentes ſuppeterent ad conſilium, diffractis haſtarum pleríſque colliſione aſſidua, gladijs contenti diſtrictis in confertas hoſtium turmas mergebantur, ſalutis immemores, circunſpectantes ademptum eſſe omne euadendi ſuffugium. Et quia humus riuis operta ſanguineis greſſus labiles euertebat, conabantur modis omnibus uitam impendere non inultam, adeo magno animorum robore oppoſitis incumbentibus, ut etiam telis quidam proprijs interirent. Atra denique cruoris facie omnia conturbante, & quocunque ſe inflexerant oculi aceruis cæſorum aggeſtis, exanimata ca

dauera ſine parſimonia calcabantur. Sólque *ſublimior decurſo* Leone *ad domicilium cæleſtis* Virginis *tranſiens*, Romanos *magis attenuatos inedia ſitique confectos, etiam armorum grauantibus ſarcinis exuperabat.* Ad *ultimum incumbente* Barbarorum *pōdere, acies inclinatæ noſtrorum, quod ſolum poſtremis malis habuere ſubſidium, incondite (qua quiſque poterat) uertuntur in pedes.* Dúmq; *omnes diſperſi per ignotos tramites cedunt,* Imperator *diris pauoribus circunſeptus, paulatímque inſiliens funerum moles ad* Lancearios *confugit &* Mattiarios. *qui dū multitudo tolerabatur hoſtilis, fixis corporibus ſteterant inconcuſſi.* Eóque *uiſo* Traianus *exclamat, ſpem omnem abſumptam, ni deſertus ab armigeris princeps ſaltem aduentitio tegeretur auxilio.* Hócque *audito* Victor *nomine* Comes, Batauos *in ſubſidijs locatos haud procul, ad* Imperatoris *præſidium raptim cogere properans, cum inuenire neminem poſſet, gradiens retro diſceſſit.* Paríque *modo* Richomeres *periculo ſemet exemit &* Saturninus. Sequebantur *itaque furore ex oculis lucente* Barbari *noſtros iam linquente uenarum calore torpentes. quorum aliqui percuſſoribus cadebant incertis, nonnulli ponderibus ſolis urgentium obruti, ictúque ſuorum aliqui trucidati. nec enim ſæpe renitentibus cedebatur, aut parcebat cedentibus quiſquam.* Super *his obſtruebant itinera iacentes multi ſemineces cruciatus uulnerum in conferentes, cum quibus aggeres quoque equorum conſtrati cadaueribus campos implerunt.* Diremit *hæc nunquam penſabilia damna (quæ magno rebus ſtetere* Romanis*) nullo ſplendore lunari nox fulgens.* Primáque *caligine tenebrarum, inter gregarios* Imperator, *ut opinari dabatur (neque enim ſe quiſquam uidiſſe, uel præſto fuiſſe aſſeuerauit) ſagitta perni*

cioſe ſaucius ruit, ſpiritúque mox conſumpto deceſſit, nec poſtea repertus eſt uſquam. Hoſtium enim paucis, ſpolians di gratia mortuos per ea loca diuerſatis, nullus fugatorum uel accolarum illuc adire eſt auſus. Simili clade Cæſarem accepimus Decium dimicantem cum Barbaris acriter, equi lapſu proſtratum, quem feruentem retinere non ualuit, abiectúmque in paludem nec emergere potuiſſe, nec inueniri. Alij dicunt, Valentem animam non exhalaſſe confeſtim, ſed cum candidatis & ſpadonibus paucis propè ad agreſtem caſam relatum, ſecunda cognitione fabre munitam, dum fouetur manibus imperitis circunſeſſum ab hoſtibus qui eſſet ignorantibus, dedecore captiuitatis exemptum. Cum enim oppeſſulatas ianuas perrumpere conati, qui ſecuti ſunt, apertæ penſilis domus ſagittis inceſſerentur, ne per moras inexpedibiles populandi amitterent copiam, congeſtis ſtipulæ faſcibus & lignorum flãmáque ſuppoſita, ædificium cum omnibus torruerunt. Vnde quidam de canditatis per feneſtram lapſus, captúſque à Barbaris prodidit factum, & eos mœrore afflixit magna gloria defraudatos, quòd Romanæ rei Rectorem non cepere ſuperſtitem. Is ipſe iuuenis occultè poſtea reuerſus ad noſtros, hæc ita accidiſſe narrauit. Pari clade, recuperatis Hiſpanijs, Scipionum alterũ cremata turri, in quam confugerat, abſumptum incendio hoſtili comperimus. Illud tamen certum eſt, nec Scipioni, nec Valenti ſepulturam (qui ſupremitatis honor eſt) contigiſſe. In hac multiplici uirorum illuſtrium clade, Traiani mors eminuit & Sebaſtiani. cum quibus triginta quinque oppetiuere tribuni Vacantes, & numerorũ Rectores, & Valerianus atque Equitius. quorũ alter ſtabulũ, alter curabat palatium. Inter hos etiã Promotorum tribunus potentius ce

cidit in primæuo ætatis flore, bono cuique ſpectatis meritis Vrſiani patris magiſtri quondam Armorũ ſuíſque cõmendabilis. Conſtátque uix tertiam euaſiſſe exercitus partem, nec ulla annalibus, præter Cannenſem pugnam, ita ad internitionem res legitur geſta. quanquam Romani aliquoties reflectente Fortuna fallacijs luſi bellorum iniquitati ceſſerunt ad tempus. & certamina multa fabuloſæ næniæ fleuere Græcorũ commendabiles, conſtátque *

Perijt autem hoc exitu Valens quinquageſimo anno contiguus, cum per annos quatuor imperaſſet & decem paruo minus. Cuius bona, multis cognita, dicemus & uitia. Amicus fidelis & firmus. ultor acer ambitionum. ſeuerus militaris & ciuilis diſciplinæ corrector. peruigil ſemper & anxius, ne propinquitatem eius prætendens, altius ſemet ferret. ergo deferendas poteſtates uel adimendas nimiũ tardus. prouinciarum æquiſſimus tutor. quarum ſingulas, ut domum propriam, cuſtodiebat indemnes. tributorum onera ſtudio quodam molliẽs ſingulari. nulla uectigalium admittens augmenta. in requirendis reliquorum debitis non moleſtus. furibus & in peculatu deprenſis Iudicibus inimicus aſper & uehemens. Nec ſub alio principe in huiuſmodi negotijs melius ſecum actum eſſe meminit Oriẽs. Super his omnibus liberali erat animi moderatione. Cuius rei licet abundent exempla, unum tamen ſufficiet poni. Vt ſunt in palatijs nonnulli alienarum rerum auidi, ſi quid caducum uel aliud petiſſet ex uſu, cum magna iuſtorum diſtinctione contradictoris copia ſeruata, donabat ei qui petierat tres uel quatuor. alios abſentes aliquoties imperatorum participes iungens, ut caſtigatius agerẽt inquieti lucra quibus inhiabant hoc minus commento cernentes. Super ædificijs autem, quæ per diuerſas urbes

& oppida uel inſtaurauit, uel à primis inſtruxit auſpicijs (ne ſim longior) taceo, potioribus ipſis id apertius monſtrare concedens. Hæc bonis omnibus æmulãda ſunt, ut exiſtimo. Nũc eius uitia percurramus. Magnarũ opum intemperans appetitor. laborũ impatiens, duritiãmque magis affectans immanem. in crudelitatem proclinior. ſubagreſtis ingenij. nec bellicis, nec liberalibus ſtudijs eruditus. alienis gemitibus libẽter emolumenta fructúſque conquirẽs. túncque magis intolerabilis, cum incidentia crimina ad contẽptam uel læſam principis amplitudinem trahens, in ſanguinem ſæuiebat & diſpendia locupletum. Illud quoque ferri non poterat, quod cum legibus lites omnes quæſtiones committere ueteres uellet, deſtinatis que uelut lectis Iudicibus negotia ſpectanda mandabat, nihil agi contra libidinem ſuam patiebatur. iniurioſus aliâs & iracundus, & criminantibus ſine differentia ueri uel falſi facillime patens. quæ uitiorum labes etiã in his priuatis quotidianíſque rationibus impendio eſt formidanda. ceſſator & piger, nigri coloris pupula oculi unius obſtructa, ſed ita ut non eminus appareret. figura bene compacta membrorũ, ſtaturæ nec procera, nec humilis, incuruus cruribus, extantéque mediocriter uentre. Hæc ſuper Valente dixiſſe ſufficiet, quæ uera eſſe, æqualis nobis memoria plene teſtatur. Illud autẽ præteriri non conuenit, quòd cum oraculo Tripodis, quem mouiſſe Patricium docuimus & Hilarium, tres uerſus illos fatidicos comperiſſet, quorum ultimus eſt,

ΕΝ ΠΑΙΔΙΟΙΣΙ ΜΙΜΑΝΤΟΣ ΑΙΑΛΙ ΑΑΙΟΜΕΝΟΙΟ ΑΡ, *hoc (ut erat inconſummatus & rudis) inter initia contemnebat, proceſſu uero luctuum maximorum, obiecta etiam timidus eiuſdem ſortis recordatione Aſiæ nomen horrebat, ubi Erichtheo oppido ſup-*

poſitum montem Mimanta & Homerũ ſcripſiſſe & Tullum, doctis referentibus, audiebat. Denique poſt interitum eius diſceſſúmque hoſtilem, prope locum in quo cecidiſſe exiſtimatus eſt, inuentus dicitur ſaxeus monumenti ſuggeſtus, cui lapis affixus inciſis literis Græcis, ſepultum ibi nobilem quendã Mimanta ueterem indicabat. Poſt exitialem pugnam, cum iam tenebris nox terras impleſſet, his qui ſuperfuere, dextra pars, alij læua, uel quo metus traxerat, ferebatur quiſque proximos quærẽs. cum præter ſe nihil ſinguli licere poterant, occipitijs proprijs ferrum arbitrantes hærere. Audiebantur tamen, licet longius, eiulatus miſerabiles relictorum, ſingultúſque morientium, & uulneratorum cruciabiles fletus. Luce uero cœptante uictores, ut beſtiæ ſanguinis irritamento atrocius efferatæ, ſpei manis illecebris agitati Hadrianopolim agminibus petiuere dẽſatis, eam uel cum diſcriminibus exciſuri poſtremis, docti per proditores & tranſfugas, poteſtatum culmina maximarũ & fortunæ principalis inſignia theſauróſque Valentis illic ut arduo in monumento conditos. Et ne interuallatis ardor intepeſceret moras, hora diei quarta, ambitu cincto murorum infeſtiſſime certabatur. oppugnatoribus genuina ferocia ad præceps exitium feſtinãtibus, contráque defenſorum uigore ualidis uiribus incitato. Et quia militum calonúmque numerus magnus ciuitatem cum iumentis introire prohibitis affixus parietibus mœnium ædibúſque continuis pro loci humilitate fortiter decernebat, ſuperarátque rabies imminentium aduſque horam diei nonam, ſubito pedites noſtri trecenti ex his qui prope ipſas ſtetere loricas conferte in cuneum deſciuerunt ad Barbaros. eóſque illi auide raptos, confeſtim (incertum quo conſilio) trucidarunt. Et ex eo deinceps obſeruatum eſt, nemi-

nem huiuſmodi aliquid uel in deſperatione rerum ultima cogitaſſe. Feruente itaque tot malorum congerie, repẽte cum fragore cæleſti imbres nubibus atris effuſi diſperſere circunfrementium globos. reuerſique ad uallum dimenſum tereti figuræ plauſtrorum immanes ſpiritus latius porrigentes, iubebant noſtris per nuncios literas & Legatũ ætatem, fide retinendæ ſalutis accepta. Verum introire non auſo quo miſſus eſt, per Chriſtianum quendam portatis ſcriptis & recitatis, útque dicebat contemplatis, parandis operibus diei, & nox omnis aſſumpta. Nam intrinſecus ſilicibus magnis obſtruſæ ſunt portæ, & mœnium intuta firmata, & ad emittenda undique tela uel ſaxa tormenta per locos aptata ſunt habiles, aggeſtáque prope ſufficiens aqua. Pridie enim dimicantium quidam ſiti aduſque ipſa uitæ diſcrimina uexati ſunt. Cõtra Gothi reputantes difficiles Martis euentus, anxij'que cum ſterni & ſauciari cernerent fortiores, & particulatim uires ſuas conuelli, aſtutum iniere conſiliũ, quod ipſa indicante iuſtitia publicatum eſt. partis enim noſtræ candidatos aliquos, qui die præterito ad eos deſecerant, pellexere, ut ſimulata fuga uelut ad propria remeãtes, intra muros ſuſcipi ſe curarent, ingreſſique latenter quandam incenderẽt partem: ut tanquam ſigno erecto occultius, dum circa exigendũ incendiũ diſtringitur multitudo clauſorum, ciuitas perrũperetur impropugnata. Perrexere ut ſtatutum eſt candidati, cúmque prope foſſas ueniſſent, manus tendentes orantéſque, ut Romanos ſemet admitti poſcebant. & recepti (quia nulla erat ſuſpicio quæ uetaret) interrogatiq; ſuper conſilijs hoſtiũ, uariarunt. unde factũ eſt ut cruẽta quæſtione uexati ceruicibus perirẽt abſciſis, quid acturi uenerãt aperte cõfeſſi. Omni itaq; bellãdi apparatu præſtructo, aduẽtante uigilia tertia

Barbari abolito præteritorũ uulnerum metu, in urbis obſeratos aditus multiplicatis ordinibus inundarunt, & obſtinatione magnatium maiore. At cum armatis prouinciales & palatini ad obruendos eos excitatius exurgebant, & huiuſcemodi tela, in multitudine tãta uel temerè miſſa cadere ſine noxa non poterant, animaduerſum eſt à noſtris iiſdem telis Barbaros uti, quibus petebantur. Ideóque mandatum eſt, ut neruis ferrum lignúmque connectentibus ante iactum inciſis, emitterẽtur arcu ſagittæ. quæ uelitantes, uires integras inſeruabant, infixæ uero corporibus nihil uigoris perdebãt, aut certe ſi cecidiſſent in uanum ilico frangebãtur. Dedit autem rebus ita flagrantibus graue momentum caſus admodum inopinus. Scorpio, genus tormenti quem Onagrum ſermo uulgaris appellat, è regione contra hoſtium aciem dẽſam locatus, lapidem contorſit ingentem, qui licet humo fruſtra illiſus eſt, uiſus tamen ita eos metu exanimauit, ut ſtupore ſpectaculi noui cedentes è medio, abire tentarent. ſed buccinis, optimatum monitu occinentibus, inſtauratum eſt præliũ, & pari modo res Romana ſuperior ſtetit, nullo ferme alio telo uel fundæ amento incaſſum excuſſo. Agmina enim præeuntium Ductorum, quos rapiendi Valentis malis lucubrationibus quæſtꝫ cupiditas incendebat, ſecuti cæteri præ ſe ferebant æquiperaſſe diſcrimina potiorũ. nanque ſemineces aliqui, aut magnis obtriti ponderibus, uel confixi iaculis pectora, uoluebantur. nonnulli ſcalas uehendo, aſcenſúſque innumeros ex latere omni parantes, ſub oneribus ipſis obruebantur, contruſis per pronum ſaxis & columnarum fragmentis & cylindris. Nec quenquam furentium cruoris horrenda ſpecies ad ſerum uſque diẽ ab alacritate faciẽdi fortiter auertebat. Hoc incitante, quòd etiam defenſorum

plurimos cadere diuerſis ictibus uidentes eminus, lætabãtur. Ita ſine requie ulla uel modo, pro mœnibus & cõtra mœnia ingentibus animis pugnabatur. Et quia nullo ordine iã ſedere procurſus pugnabatur & globos, quod deſperationis erat ſignum extremæ, flexo in ueſperam die digreſſi omnes rediere ad tentoria triſtes, inconſideratæ dementiæ alter alterum arguentes, quòd non ut ſuaſerat antea Fritigernus, obſidionales ærumnas ubique declinarunt. Conuerſi poſt hæc per omne tempus noctis (ut æſtiuæ, non longum) ad uulnerũ curas artéſque medendi gentiles, reddita luce in uarias conſiliorum uias deducebantur, quorſum tenderẽt ambigentes. multíſque dictatis & controuerſiis occupare ſtatuunt Perinthum. exinde quæq; diuitiarum referta, docentibus omnia perfugis, etiam domorum nedum urbiũ interna noſcentes. Hanc ſecuti ſententiam, quam utilem exiſtimarunt, itineribus lentis, miſcentes cuncta populationibus & incendijs, nullo renitente pergebant. Obſeſſi uero apud Hadrianopolim, poſt eorũ abitum, perdito cum uacare hoſte loca proxima compertæ fidei nuntiaſſent exploratores, egreſſi media nocte uitatis aggeribus publicis, per nemoroſa & deuia trãs Philippopolim, exindéq; Serdicam aliam Macedoniæ urbem, cum intemeratis opibus quas habebant, omni ſtudio properãdum excogitato, currebant uelut in regionibus illis reperiendo Valente. quem inter medios certaminum turbines oppetijſſe, uel certe ad tuguriũ confugiſſe (ubi exiſtimatus eſt ui periſſe flammarũ) penitus ignorabãt. At Gotthi Hunnis Halaníſque permixti nimium bellicoſis & fortibus, rerúmque aſperarum difficultatibus induratis, quos miris præmiorum illecebris ſibi ſociarat ſolertia Fritigerni, fixis iuxta Perinthum caſtris, ipſam quidem urbem (cladiũ me-

mores priſtinarum) nec adire, nec tentare ſunt auſi. agros uero fertiles, late diſtentos & longe, ad extremum uaſtauere penuria, cultoribus cæſis aut captis. Vnde Conſtantinopolim, copiarũ cumulis inhiantes ampliſſimis, formas quadratorum agminum inſidiarum metu ſeruãtes, ire ocyus feſtinabant, multa in exitium urbis inclytæ molituri. Quos inferẽtes ſeſe immodice, obicéſque portarum penè pulſantes, hoc caſu cæleſte repulit numen. Sarracenorum cuneus (ſuper quorum origine moribúſque, diuerſis in locis retulimus plura) ad ſortem magis expeditionalium rerum, quàm ad concurſatorias habilis pugnas, recens illuc accerſitus, congreſſurus Barbarorum globo repente conſpecto à ciuitate fidenter erupit, diúque extento certamine pertinaci, æquis partes diſceſſere momentis. Sed Orientalis turma nouo neque antè uiſo ſuperauit euẽtu. Ex ea enim Crinitus quidam, nudus omnia præter pubẽ, ſubraucum & lugubre ſtrepens, educto pugione agmini ſe medio Gotthorũ inſeruit. & interfecti hoſtis iugulo labra admouit, effuſúmque cruorem exuxit. Quo monſtruoſo miraculo Barbari territi, poſtea non ferocientes more cum agendum appeterent aliquid, ſed ambiguis greſſibus incedebant. Proceſſu dein audaciæ fracto, cum murorum ambitum, inſularum ſpatijs immenſis oblongum, & inacceſſas pulchritudines urbis, & incolentiũ plebem conſiderarent immenſam, iuxtáque fretum, quod Põtum diſterminat & AEgæũ, diſiectis bellorũ officinis quas parabant, poſt accepta maiora funera quã illata exinde digreſſi ſunt effuſorie per Arctoas prouincias, quas peragrauere licẽter, aduſq; radices Alpiũ Iuliarũ, quas Venetas appellabat antiquitas. His diebus efficacia Iulij magiſtri militiæ trãs Taurũ enituit ſalutaris & uelox. Cõperta enim Fatorũ ſorte per Thracias,

Gotthos antea ſuſceptos, diſperſóſque per uarias ciuitates & caſtra, datis tectioribus literis ad eorũ Rectores *Romanos omnes, quod his temporibus raro contingit, uniuerſos tanquã uexillo erecto, uno eodẽ die mandauit occidi, expectatione promiſſi ſtipẽdij ſecuros ad ſuburbana productos. Quo conſilio prudẽti ſine ſtrepitu uel mora cõpleto,* Orien*tales prouinciæ diſcriminibus ereptæ ſunt magnis.* Hæc *ut miles quondam &* Græcus*, à principatu* Cæſaris *Neruæ exorſus, aduſque* Valẽtis *interitum, pro uirium explicaui menſura. opus ueritatem profeſſum nunquam (ut arbitror) ſciens ſilentio auſus corrumpere uel mendacio.* Scri*bant reliqua potiores ætate, doctrinis florentes. Quos id (ſi libuerit) aggreſſuros, procudere linguas ad maiores moneo ſtilos.*

EXCVDEBAT ROB. STEPHANVS TYPOGRAPHVS REGIVS PARISIIS, ANN. M. D XLIIII. XVI. CAL. IVN.

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google